William Hansen

Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal

YUNAN VE ROMA MİTOLOJİSİ

say

William Hansen

Bloomington'daki Indiana Üniversitesi'nde Eski Yunan ve Roma Dünyası ve Halkbilim Araştırmaları profesörü ve Mitoloji Araştırmaları Programı yöneticilerinden biridir. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature* (2002), *Anthology of Ancient Greek Popular Literature* (1998), *Phlegon of Thralles' Book of Marvels* (1996), *Saxo Grammaticus and the Life of Hamlet: History, Translation, and Commentary* (1983) adlı kitaplar başlıca eserleri arasında yer almaktadır.

Ümit Hüsrev Yolsal

1966 yılında Ankara'da doğdu. ODTÜ Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Ankara'da çeşitli yayınevlerinde çalıştı. Şimdi serbest çevirmenlik yapmaktadır. *Modern Felsefenin Kısa Tarihi* (Dipnot), *Milliyetçilik* (Atıf Yayınları), *Eski Mısır* (Say Yayınları), *Rus Devrimi* (Dost Kitabevi) adlı kitaplar başlıca çevirileri arasında bulunmaktadır.

YUNAN VE ROMA MİTOLOJİSİ

William Hansen

İngilizceden çeviren:
Ümit Hüsrev Yolsal

say

Say Yayınları
Mitoloji

Yunan ve Roma Mitolojisi / William Hansen
Özgün adı: *Classical Mythology: A Guide to the Mythical World of the Greeks and Romans*

© 2004 William Hansen
CLASSICAL MYTHOLOGY: A GUIDE TO THE MYTHICAL WORLD OF THE GREEKS AND ROMANS (FIRST EDITION) ilk kez 2004 yılında İngilizce olarak yayımlanmıştır. Bu çeviri Oxford Üniversitesi Yayınları'nın izniyle yayımlanmıştır. Orijinal eserin bu Türkçe çevirisinden Say Yayınları sorumludur. Oxford Üniversitesi Yayınları bu çeviride olabilecek yanlışlık, ihmal, eksiklik ve belirsizlikler ve bunlardan ötürü eserin uğrayabileceği kayıplar ile ilgili olarak hiçbir sorumluluk kabul etmez.

Türkçe yayın hakları Akcalı Ajans aracılığı ile © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0591-6
Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Editör: Sinan Köseoğlu
Kapak ve sayfa tasarımı: Artemis İren

Baskı: Çınar Matbaacılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 501 37 63
Matbaa sertifika no: 36305

1. baskı: Say Yayınları, 2017
2. baskı: Say Yayınları, 2018

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz 13

Antik Metinlerin Nasıl Kullanıldığı Üzerine Bir Not 15

1. GİRİŞ 17

Temel Kavramlar 18

Klasik Mitoloji Nasıl Doğdu? 24

Geleneklerin Karışımı 24

Arkaik Dönem 26

Klasik Dönem 27

Helenistik Dönem ve İmparatorluk Dönemi 31

Interpretatio Romana 32

Antikçağın Ardından Klasik Mitoloji 35

Günümüzde Klasik Mitoloji Hakkında Nasıl Bilgi Sahibi Oluyoruz? 36

Mitolojik Dünya: Yerler 37

Yeryüzü 39

Gökyüzü 45

Ölüler Diyarı 48

Tartaros 52

Biyolojik Modele Karşı Fiziksel Model 53

Mitolojik Dünya: Kişiler 56

Başlıca Tanrılar 56

Tanrıların ve İnsanların Doğası 63
Doğa Cinleri 75
Tanrılar ile İnsanların İlişkisi 79
Mitsel Anlatının Özellikleri 84
Doğaüstücülük 84
Kişileştirme ve Şeyleştirme 86
İki Doğalı Varlıklar Bileşim Varlıklara Karşı 89
Tersine Çevrilebilir ve Tersine Çevrilemez Değişimler 90

2. ZAMAN: KLASİK MİTOLOJİDE NE OLDU? 93
Tanrısal Zaman ve İnsan Zamanı 94
Klasik Mitolojide Ne Oluyor? 97
Kaostan Kozmosa 97
İki Kozmik Aile 98
Kozmik Ev 100
Dünya Hükümdarlarının Birbirini İzlemesi 100
İlk İnsanlar 105
Etin Paylaştırılması 106
Ateşin Çalınması 107
Cennetin Kaybolması 108
Büyük Tufan 110
Ulusların Kökeni 111
Tanrılar Kendi Kültlerini Oluşturuyor 112
Tanrıların ve İnsanların Çiftleşmeleri 115
Kahramanlık Çağı 118
Kahramanlık Çağının Bir Ailesi: Pelopsoğulları 119
Troya Savaşı'ndan Önce Olanlar 123
Troya Savaşı 127
Geri Dönüşler 133
Kahramanlık Çağının Sonu 136
Klasik Mitoloji Ne Diyor? 137
Maddi Dünyanın Doğası 137

Tanrıların Doğası 138
İnsanların Doğası 138
Kahramanlar ya da Yarı-tanrılar 140
Davranış Seçenekleri 140

3. TANRILAR, TEMALAR VE KAVRAMLAR 143

Adamant 143
Aineias (Latincesi Aeneas) 143
Aiolos 146
Aloeusoğulları (Yunanca Aloadai ya da Aloeidai) 147
Ambrosia 148
Antropogoni 150
Aphrodite (Roma'da Venüs) 155
Apollon (Latincesi Apollo) 161
Ardıllık Miti 167
Ares (Roma'da Mars) 169
Argo Gemicileri (Yunanca Argonautai) 173
Artemis (Roma'da Diana) 176
Asklepios (Latincesi Aesculapius) 181
Athena (Athene ya da Athenaia, Roma'da Minerva) 184
Atlas 191
Avcılar 194
Bellerophon (Bellerophontes) 199
Biyografik Örüntü 201
Canavarlar 203
Cinsel Mitler ve Efsaneler 213
Cinsiyet Değiştirenler 221
Çağlar Miti 225
Dağlar 229
Daha Yukarı ve Daha Aşağı 231
Demeter (Roma'da Ceres) 240
Devler 245
Dionysos (Roma'da Bacchus ve Liber Pater) 248

Dönüşüm 254
Efsanevi Halklar ve Yerler 257
Eileithyia 265
Ek Adlar 266
Elysion Bölgesi (Latincesi Elysium) ve
Mutlular Adaları 268
Eponimi 270
Erebos (Latincesi Erebus) 272
Falcılar 273
Görevler 277
Hades (Aidoneus, Roma'da Dis ve Orcus) 280
Halk Etimolojisi 286
Harika Hayvanlar 287
Harika Nesneler 290
Hephaistos (Roma'da Vulcan) 297
Hera (Roma'da İuno) 302
Herakles (Latincesi Hercules) 308
Hermes (Roma'da Merkür) 318
Hestia (Roma'da Vesta) 322
Hilekâr 324
Işık Saçan Gökseller 331
İason 337
İkhor 340
İris 341
Kadmos (Latince Kadmus) 343
Kahraman (Yunanca Heros) 344
Katasterizm (Yunanca Katasterismos) 348
Kehanetler 351
Kentaurlar ve Hippokentaurlar 354
Ker (ya da Kereler) 359
Kharon 360
Kibir 361
Kişileştirilmiş Soyutlamalar 365

Kozmogoni (Yunanca Kosmogonia) 369
Kronos (Roma'da Satürn) 373
Kuretalar (Latincesi Curetes) 375
Kültür Kahramanı 376
Kykloplar (Yunanca Kyklopes) 379
Labyrinthos 381
Mainadlar (Yunanca Mainades) 383
Meleagros 386
Midas 387
Nedenbilim (Etiyoloji) 389
Nektar 390
Nymphalar (Yunanca Nymphai) 391
Odysseus 399
Oidipus 404
Olymposlular (Yunanca Olympioi) 407
Orpheus 409
Ortada Görünmeyen Tanrı 411
Özel Kurallar ve Nitelikler 413
Pan 416
Pandora 421
Persephone (Latince Prosperpina ya da Kore) 423
Perseus 427
Poseidon (Roma'da Neptün) 431
Romantik Anlatılar 435
Rüzgârlar 441
Satirler (Yunanca Satyroi) ve
Silenler (Yunanca Silenoi) 446
Soy Kütüğü 449
Sular 454
Tanrısal Kardeşler 461
Tartaros (Latincesi Tartarus) 473
Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi 474
Thebai Savaşları 477

Theseus 479
Titanlar (Yunanca Titanes) 484
Triadlar (Üçüler) 485
Troya Savaşı 489
Tufan Miti ve Efsanesi 491
Yetki (Yunanca Time) 495
Zeus (Roma'da Jüpiter ve Jove) 497

Notlar 507

Açıklamalı Kaynaklar 517

Basılı Kaynaklar 517
Eski Kaynaklar 517
Kaynak Kitaplar (Görsel Sanatlar Haricinde) 521
Klasik Mitoloji ve Sanatlar 522
Belirli Konularla İlgili İnceleme ve Araştırmalar 525
Basılı Olmayan Kaynaklar 531

Kısaltmalar ve Referanslar 533

Sözlük 541

Dizin 547

Kızım Inge'ye

ÖNSÖZ

Yıldız Savaşları, *Yüzüklerin Efendisi*, Westernler veya samuray filmleri gibi klasik mitoloji de yalnızca hikâyeler külliyatından değil, aynı zamanda bir coğrafyası ve tarihi olduğu için, ilişkileri, kuralları ve anlatı uzlaşımları da olan bir dünya külliyatından oluşmaktadır. Klasik mitolojiyi konu alan çalışmaların çoğu, yer aldıkları dünyayı göz ardı ederek dikkatlerini hikâyelere yöneltirken elinizdeki kitap klasik mitolojinin hakkını verme çabası içinde her iki öğeyi de araştırıyor. Bu çabanın sonucu bir tür hayali etnografidir.

Dolayısıyla klasik mitolojiyi zevk alınabilen, değerlendirilebilen, büyük ölçüde kendine yeten bir sistem olarak ele alacağım. Antik mitoloji anlatıları –onları aktaran ve koruyan metinlerin yazılma tarihleri arasında yüzyıllar olsa bile– ortam, karakterler ve uylaşımlar bakımından oldukça tutarlı bir dünyada ortaya kondukları için böylesi bir yaklaşım olanaklıdır. Coğrafya bilgisindeki artışa ve kültürlü kişilerin tanrılara gitgide daha az ciddi yaklaşmalarına rağmen daha sonraki mit derleyiciler ilk Yunan masalcılarının büyük ölçüde efsanevi olan maddi dünyasını akıllarında tutarak temelde aynı olan mitleri ve efsaneleri ayrıntılarıyla aktarmaya devam etmektedirler. Klasik kültürün edebiyat, sanat, din, tarih, felsefe, bilim, Yunan ve Latin dilleri gibi diğer boyutlarına aşina olmak kişinin klasik mitoloji kavrayışını derinleştirecek olsa

da klasik mitolojinin hikâye dünyasının değerlendirilmesi ilk adım olmalıdır.

Elinizdeki kitap klasik mitolojiye bir giriş olarak okunması için yazılmış olmasına rağmen, klasik mitolojiyi konu alan diğer modern çalışmalara bir ek olarak okunması yararlı olabileceği gibi, mitolojik bakımdan zengin metinler kaleme almış olan Homeros ile Hesiodos'un, *Homeros İlahileri*'ni derleyenlerin ve Yunan tragedyası yazarları Apollodoros ve Ovidius'un eserlerini okumak için bir rehber olarak da kullanılabilir.

Bu kitabı yazarken dünden bugüne birçok insan bana esin kaynağı oldu, ama karım Mary Beth'i ve mit tutkunu iki arkadaşımı, Alexander (Luke) Russell ile Gregory Schrempp'i burada özellikle anmak istiyorum.

William Hansen, 2004

ANTİK METİNLERİN NASIL KULLANILDIĞI ÜZERİNE BİR NOT

Bu eserde Eski Yunan ve Romalı yazarlardan alıntılar iki temel biçimde yapılmıştır.

1. Çalışmaların çoğu neredeyse tıpkı Kutsal Kitap gibi geleneksel olarak ya kitaplara ya bölümlere ya dizelere ya da sayfalara bölünmüş olduğundan, bunlardan yapılan alıntılar, âdet olduğu üzere, bu geleneksel bölümlemeler belirtilerek verilmektedir. Dolayısıyla, bir alıntı, ister özgün antik metni ister modern bir çeviriyi referans göstersin, aynıdır (sözgelimi, *Yaratılış* 2:2-4, Homeros *İlyada* 4.1-10, Apollodorus *Kütüphane* 2.59). Mevcut kitaptaki Yunanca ve Latince metinlerden çeviriler bana ait olduğu için, bu çalışmaları bu biçimde alıntıladım.

2. Ama parçalardan meydana gelen derlemelerde olduğu gibi birkaç istisnada numaralandırma geleneksel değil belirli bir editöre özgüdür. Bu durumlarda antik bir yazarın belirli bir pasajına gönderme yapmak için sözgelimi antik yazar + parça numarası + editörün adı anılmaktadır. Dolayısıyla Hesiodos parça 3 MW, Merkeloach'un ve West'in editörlüğünü yaptığı derlemede bulunan Hesiodos'un üçüncü parçasını ifade etmektedir.

1

GİRİŞ

Tanrılar, kendilerinin hiçbir kaygıları yokken acınası ölümlülere, sefalet içinde yaşayacakları bir kader tasarladılar.

— HOMEROS *İLYADA* 24.525-526

Yirmi beş yüzyıl önce sıcak bir gün, Sokrates ile arkadaşı Phaidros Atina duvarlarının dışında kalan soğuk İlissos nehrinin kıyısında yürüyorlardı. Phaidros, "Söyle bana Sokrates, Boreas'ın Oreithyia'yı buradan, İlissos kıyısından kaçırıp götürdüğü anlatılır, değil mi?" diye sordu. Phaidros, Atina kralının kızının nehir kenarında oynarken kuzey rüzgârı tanrısı tarafından aniden zorla kaçırılıp kuzey krallığına götürüldüğünü anlatan miti düşünüyordu. Sokrates, "Öyle anlatılır, doğru," diye yanıt verdi. Phaidros, "Acaba tam da buradan mı kaçırmış?" dedi. Sokrates, "Hayır, dediğin yer iki ya da üç stadion daha aşağıya, Agra'ya gittiğimiz yolun karşısına düşüyor. Oralarda bir yerde Boreas'ın da bir sunağı var," yanıtını verdi. Phaidros, Sokrates'e öykünün doğru olduğuna inanıp inanmadığını sordu. Sokrates akıllı insanların, sözgelimi kız oyun oynarken kuzey rüzgârının onu yakındaki kayalıklardan aşağı savurması yüzünden ölünce, kızı Boreas'ın alıp götürdüğü söylentisinin çıktığını ifade ederek öyküyü açıklayabilecekleri yanıtını verdi. Sonuçta böylesi in-

sanlar Kentaurları, Khimeraları, Gorgoları ve diğer garip yaratıkları rasyonelleştirmek için büyük zahmete giriyorlardı. Sokrates, kendisinin böylesi spekülasyonlarla boşa harcayacak zamanı olmadığı için onlar hakkındaki alışılmış inançları kabul etmekten hoşnuttu.[1]

Bu pasajda, mitolojinin gündelik yaşamın parçası olduğu antik topluma bir göz atılıyor. Phaidros ve Sokrates, küçük bir araştırmanın hatırlamaya yettiği Boreas ve Oreithyia mitine yeterince aşinaydılar: "Söyle bana Sokrates, Boreas'ın Oreithyia'yı buradan, İlissos kıyısından kaçırıp götürdüğü anlatılır, değil mi?" Sokrates'in herhangi bir miti açıklamak için boşa harcayacak zamanı olmadığını söylemesinden Atinalıların genelde miti doğru olarak kabul ettiklerini öğreniyoruz. Aslında kaçırma olayının tam olarak gerçekleştiği yer yalnızca hatırlanmakla kalmamakta, aynı zamanda bir sunak inşa edildiği için kutsal olarak da görülmekteydi. Yine de kuşkucu bir azınlık, bu hikâyede kuzey rüzgârının bir insanı gelini olarak alabilmesi, yaşayan bir varlık olarak temsil edilmesi gibi eski hikâyelerin kendi dünya deneyimleriyle tutarlı olmayan öğelerini reddetmekteydiler. Boreas ve Oreithyia mitinin doğru mu yoksa yanlış mı olduğu sorusunun akıl sahibi yetişkinler arasında akla uygun bir tartışma konusu olduğu ve mitin kelimesi kelimesine doğru kabul edilmesinin Sokrates gibi bağımsız bir düşünür için olanaklı olduğu çok açık. Kuşkucu azınlık bile söylenceyi bütünüyle ıskartaya çıkarmamakta, yalnızca deneyime aykırı kısımlarını ıskartaya çıkarıp geri kalanının tarihe uygun olduğunu kabul etmekteydi.[2]

TEMEL KAVRAMLAR

Yunanlılar evrenin tarihini her bir çağdaki başlıca oyunculara –tanrılar, kahramanlar ve insanlara– göre üç büyük çağa bölerek kavradılar. Tanrılar, kendi dönemlerinde dünya sah-

nesini sıradan insanlara açan eskinin muhteşem erkek ve kadınlarından, erkek ve kadın kahramanlardan daha önce var idiler.[3] Tür üzerinden konuşacak olursak bu üç dönemdeki olayların anlatısal açıklamaları sırasıyla *mit*, *kahramanlık efsaneleri* ve *tarih* terimlerimize karşılık gelmektedir.

Elinizdeki kitap ilk iki çağa odaklandığından, burada, birlikte *mitoloji* diye adlandırılabilen mit ve kahramanlık efsaneleri olmak üzere ilk iki tür üzerinde duracağız. Klasik mitlerin ve kahramanlık efsanelerinin büyük ölçüde tarihsel dönemden önce oluşturulmaları ve olayların daha çok tarihöncesine yerleştirilmeleri dolayısıyla klasik mitoloji klasik ülkelerin, yani Yunanistan'ın ve Roma'nın geleneksel tarihöncesi diye adlandırılabilir.

Yunan ve Roma mitleri ve efsaneleri aslında *öykü* değildirler. Bunlar bir kişiden diğerine, bir nesilden ötekine aktarılan yazarı belirsiz anlatılar olmaları nedeniyle ayrıca *geleneksel* öyküler diye tanımlanabilirler. Genellikle yazının bilinmediği ya da çok az kullanıldığı bir zamanda oluşturuldukları için bunlar çoğunlukla *sözel* öykülerdir.

Geleneksel bir öykü, kısa öykü gibi bir edebi kurgudan çeşitli bakımlardan ayrılır. İlk olarak, aktaran her kişi onu biraz biçimlendirdiği için geleneksel bir öykünün sayısız yazarı vardır. Bu türden öyküler esasında sözel olarak aktarılsalar da okuryazar toplumlarda yazılı da aktarılabilirler. İkinci olarak, geleneksel öykülerin yazarları genellikle belirsizdir. Üçüncüsü, geleneksel bir öykünün metni sabit değil, daima oluşum halindedir; yani metin anlatıcı, anlatıcının ustalığı, tarz, durum, dinleyiciler ve katılımcıların amaçları dahil olmak üzere birtakım etkenlerin karşılıklı etkileşimine duyarlıdır (Bauman 1984, 37-45). Geleneksel öykü metinleri kendilerine özgü biçimde çeşitlenme ve coğrafi dağılım gösterirler çünkü öyküyü farklı yerlerde farklı insanlar nakleder ve bu insanlardan iki tanesi bile öyküyü kesinlikle aynı biçimde nakletmez.

Geleneksel öykü sabit ya da uygun bir biçime sahip olmadığından onun biçimi ve içeriği anlatıcının öyküye neden olan belirli duruma tepkisini yansıtır. Şair Hesiodos ilk kadının yaratılışını iki defa betimler.[4] Bir şiirinde iki tanrının (Hephaistos ile Athena) ilk kadını biçimlendirip giydirdiğini ve onun Zeus'un erkeklere uğursuz hediyesi olduğunu söylerken bir başka şiirde birçok tanrı (Hephaistos, Athena, Saatler, Güzellikler, Aphrodite, Hermes) tarafından nasıl biçimlendirildiğini ve ona Pandora adının nasıl verildiğini, kocası Epimetheus'un onu nasıl elde ettiğini ve en sonunda içinden kötülüklerin kaçıp dünyaya yayıldığı uğursuz küpü nasıl açtığını açıklar. Kullandıkları içeriğin doğasını yansıtan iki uyarlama, vurgu ve içerik bakımından tamamen farklıdır. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* adlı çalışmasında dünyanın kurucularına odaklanması dolayısıyla ilk kadınla öncelikle ölümlü kadınların bir temsilcisi olarak ilgilenir. *İşler ve Günler* adlı çalışmasında, daha ziyade insan yaşamının kalitesi ve koşullarıyla ilgilendiği için insan yaşamına yorgunlukların ve hastalıkların nasıl girdiğine dikkat çeker. Her anlatım güdümlü olduğu için ilk kadın mitinin yansız ya da normal biçimi yoktur. Hesiodos her bir anlatımı durumsal bağlamına yönlendirir.

Mitsel anlatılar, anlatıcıları tarafından gerçekten olan olayların açıklamaları gibi sunulur. Bu nedenle başlıca karakterlere mitten ya da efsaneden bilinen diğer karakterlerle soy bağları olan kişilerin adlarını verme eğilimi söz konusudur ve olaylar uzamda ve zamanda kesin bir yere yerleştirilir. Bu suretle "kuzey rüzgârı"nın bir genç kızı kaçırmasındaki başlıca karakterler Boreas (kuzey rüzgârı) ile Oreithyia'dır (Atina prensesi), kaçırma mahalli İlissos ile Agra'ya giden yolun kesiştiği noktadır; söylenceye göre olaylar Atina'nın ilk kralı olan, kızın babası Erekhtheus'un hükümdarlığı sırasında gerçekleşir. Kişilere, yere ve zamana ilişkin bu ayrıntılar, kaçırıl-

ma olayının gerçekleştiği tam yerin bilinmesi, fiziksel olarak bir sunakla işaretli olması ve görünüşte Sokrates'in zamanındaki Atinalıların çoğunun geleneği doğru olarak kabul etmesi öyküye güvenilirlik kazandırır. Kısacası, bu öykü, insanların çoğu tarafından temelde doğru diye anlatılan ve kabul edilen bir inanç-öyküsü, bir anlatıdır. Tıpkı günümüzde hiç kimsenin bilemeyeceği gibi Sokrates'in zamanında da hiç kimse Boreas ile Oreithyia'nin hikâyesinin gerçekten olan bir olayı yansıtıp yansıtmadığını bilemeyeceği için anlatının gerçek bir olayın izlerini koruyup korumaması, onun bir mitolojik anlatı olarak sınıflandırılmasında bir önem taşımaz.

Mitlerin ve efsanelerin aksine, halk hikâyeleri, kurgusal açıklamalar diye sunulur ve bu nedenle de onlardaki karakterler çoğunlukla ya adsızdır (sözgelimi; bir prenses, bir aslan, bir Atinalı) ya da cinse özgü ad taşırlar ve eylemleri türe özgü ortamlarda (kasaba, taşra ya da bir yol) ve belirsiz bir geçmişte gerçekleşir. Sözgelimi, bir eski Yunan halk hikâyesinde, bir nehrin kenarında ağaç kesen bir adam baltasını düşürür. Akıntının baltayı alıp götürmesi üzerine adam nehir kıyısına oturup ağlamaya başlar. Adama acıyan tanrı Hermes gelir ve ona niçin ağladığını sorar. Oduncu ona niçin ağladığını söyleyince tanrı altın bir balta getirip adama bunun onun baltası olup olmadığını sorar. Adam baltasının bu olmadığını söylediğinde tanrı adama kendi baltasını getirir. Adamın bunun kendi baltası olduğunu söylemesiyle dürüstlüğünü gören tanrı onu üç balta sahibi yapar. Oduncu arkadaşlarının yanına gidip başına neler geldiğini anlatınca arkadaşlarından biri aynı nehre gidip baltasını bilerek akıntıya atar ve feryat etmeye başlar. Daha önce olduğu gibi Hermes ortaya çıkıp altın bir balta getirir ve adama bunun onun baltası olup olmadığını sorar. Adam aç gözlülükle bunun kendi baltası olduğunu söyleyince, Hermes adama ne altın baltayı ne de kendi asıl baltasını verir.[5]

Bu masalın anlatıcısı dürüst ve sahtekâr oduncuların adlarını vermiyor ya da olayları belirli bir yere ya da zamana yerleştirmiyor. Herhangi bir kişiyi olayların gerçekten olduğuna ikna etmek anlatı için önemli değildi çünkü anlatıcının amacı ya eğlendirmek ya bir ahlak ilkesini açıklamak ya da her ikisini birden yapmaktı. Mitolojik mit ve kahramanlık efsanesi türleri bir grup olarak mitolojik olmayan halk hikâyelerinden *tarihselci olduğu iddia edilen* niteliklerinden ötürü ayrılır. Bu nitelikler, mit ve efsaneleri etkileyerek belirli ya da belirsiz anlatılar gibi farklı biçimler almalarına yol açar.

Klasik mitolojinin yerleştirildiği iki zamansal döneme daha yakından bakalım. Birincisi, anlatının başlıca karakterlerinin ilk kozmosa ait olduğu tanrılar çağıdır. "Tanrılar" kategorisi, yalnızca tanrıları değil, diğer büyük ve küçük tanrısal varlıkları olduğu gibi aynı zamanda Yunan mitolojisinde kutsal varlıklar olarak kabul edilen kozmosun yeryüzü, gökyüzü, ışık saçan gökseller gibi fiziksel kısımlarını da içerdiği için geniş bir kategoridir. Bu dönemden bahseden öyküler dünyanın nasıl doğduğunu ve kozmik düzenin nasıl oluşturulduğunu anlatırlar. Bu öyküler başlıca tanrıların nasıl doğduklarını, bireysel yetkilerini nasıl edindiklerini (Zeus'un nasıl tanrıların hükümdarı, Apollon'un kehanetin sorumlusu haline geldiğini vs.) ve kültlerinin nasıl tesis edildiğini hikâye eder. Mitler ilk insanların nasıl ortaya çıktıklarını ve tanrılarla ilişkilerinin nasıl olduğunu ve insan yaşamının kalitesinin niçin böyle olduğunu anlatır. Bu dönemde geçen geleneksel sözlü hikâyeler mitler diye adlandırılır, başlıca karakterleri genellikle tanrılardır, ortamları uzak geçmiş ve belirgin konuları çoğunlukla kozmosun kuruluşu ve bileşenleriyle ilişkisidir (Bascom 1965). Mitler ilk ve kurucudur ve modern bilimden farklı olarak bütün evrene ve onun içindeki her şeye bir açıklama getirdikleri için aynı zamanda bütünleyicidir de.[6]

İkincisi, Herodotos'un "insan çağı" diye adlandırdığı bizim zamanımızdan önce yaşamış kadın ve erkek kahramanların, geçmişin unutulmaz erkeklerinin, kadınlarının ve arkadaşlarının çağıdır. Bu kişiler ülkelere yerleştiler, büyük aileler kurdular, korkunç canavarları alt ettiler, kentler kurdular, unutulmaz savaşlara katıldılar ve ölüler ülkesine geziler dahil olmak üzere zor maceralara atıldılar. Bunlar, büyük tutkuları, hırsları ve yetenekleri, bazı durumlarda damarlarında kutsal kan olan varlıklardı ve hayatı sonuna kadar yaşadılar. Böylesi kişileri anlatan ve bu dönemde geçen geleneksel sözlü öyküler *kahramanlık efsaneleri* diye adlandırılabilir. Genellikle başlıca karakterler önde gelen ailelerin üyeleridir ve zamansal olarak ortam çok daha yakın geçmiştir. Efsaneler, mitler gibi temel nitelikte olabilirse de bu ancak yerel düzeydedir. Zeus, Typhon canavarını alt edip kozmosa düzen kazandırdığında bir mitimiz, kahraman Kadmos ejderhayı alt edip Thebai kentini kurduğunda bir efsanemiz vardır.

Bununla beraber, birçok öykü iki kategoriden birine tam anlamıyla girmediği için mit ile kahramanlık efsanesini birbirinden geleneksel anlatının farklı türleri olarak ayırmak ideal olandır. Büyük Tufan anlatısı genellikle mit diye adlandırılır, oysa başlıca karakterler insanlardır: Sel kahramanı ve karısı. Aksine Hades'in Persephone'yi kaçırışı öncelikle tanrılar üzerinde odaklansa da olaylar, kahramanlar kültürü açıklamalarında genellikle belirtildiği gibi insanların dünyasında geçer. Halk hikâyelerinin aksine mitlerin ve efsanelerin sözde tarihsellikleri aynı zamanda güvenilmez de bir ölçüttür çünkü aynı efsane bir kişi tarafından temelde doğru diye kabul edilirken bir başkası tarafından saçma diye reddedilebilir ve benzer bir biçimde aynı mit bir yüzyılda yaygın bir biçimde kabul görebilirken bir başka yüzyılda görmeyebilir.

Mitoloji, öykülerden oluşması dolayısıyla, kişilerin doğaüstü varlıklara saygılarını inançta ve eylemde ifade ettikleri

dinle özdeş değildir. Ama mitolojik karakterlerin arasında birçok tanrı ve kült kahraman bulunduğu ve mitolojik anlatılar farklı yollardan belirli kültlerle ilişkilendirildiği için mitoloji ile din arasında açık bir örtüşme vardır. Demeter kızını ararken bir meşale taşıyıp özel bir içecek içer ve dolayısıyla ona tapanlar da meşaleler taşıyıp bu içecekten içerler. Öykü bir külte bir *aition*, yani neden sağlayabilir. Korinthos halkının İason ile Medeia'nın çocuğunu öldürmeleri üzerine bir kâhin, Korinthoslulara çocuğun onuruna düzenli ayinler yapmalarını bildirdi ve halk da bunu yerine getirdi. Bir öykü, anma ayinini ya da nesnesini açıklayabilir. Apollon bir mağarada tuzağa düşen bir adama rüyasında göründü ve ona kendisini yaralamasını söyledi. Bunun üzerine adam kendisini yaraladı ve akbabalar onu ölüme götürmek için aşağıya doğru süzülüp onu pençeleriyle dışarıya taşıdılar. Adam kurtuluşunun onuruna Apollon için Akbabalar sunağı inşa etti.

KLASİK MİTOLOJİ NASIL DOĞDU?

Klasik mitoloji nasıl doğdu? Tamamı varlığını sürdürmekte mi? Bugün klasik mitoloji hakkında ne biliyoruz? Klasik mitolojinin nasıl geliştiğini ayrıntılarıyla araştıramasak da tarihinin ve aktarımının bir taslağını genel hatlarıyla çıkabiliriz.

Geleneklerin Karışımı

İlk-Yunanlılar Balkan Yarımadası'na yaklaşık MS 2000 civarında yerleşmeye başladıklarında yanlarında dinlerini ve anlatı geleneklerini getirdiler. Bir Hint-Avrupa dili konuştukları için bazı gelenekler diğer Hint-Avrupa halklarındaki koşutluklardan çıkarabileceğimiz gibi Hint-Avrupa miraslarının ürünüydü. Yunan mitolojisinin, çok-tanrıcılık, insan biçimli tanrılar ve anlatılar olarak biçimlendirilmiş ve sözlü olarak aktarılan geçmişe ilişkin gelenekler gibi belirli özellikleri yal-

nızca Yunanlılara ait değildi, aynı zamanda haklarında hayli bilgi sahibi olduğumuz antik toplumların ayırt edici özellikleriydi. Diğer çok-tanrılı halklar gibi Yunanlılar da diğer toplumların birçoğu aynı olan tanrılara taptıklarını varsayarak ve farklı dilleri konuşmaları dışında bir nedeni yoksa farklı ulusların tanrılarını değişik adlarla adlandırmalarına olanak tanıyarak dini geleneklere karşı dışlayıcı olmayan bir tutum sergiledikleri için yeni gelenler başka bakımlardan yerel ve komşu halklardan birçok şey ödünç aldılar. Bu tutum nedeniyle Yunanlılar kendi tanrılarını diğer ulusların benzer tanrılarıyla özdeşleştirdiler ve kimi zaman ortak-mitsel anlatıları benimsediler. Aynı zamanda kendi dinlerine ve mit sistemlerine uyarlayarak kendilerininkiyle benzerlik taşımayan yabancı tanrıların kültlerini ve mitolojisini de ödünç aldılar.

Yunan kültüründe olduğu gibi Yunan mitolojisinde de genelde üç bileşen ayırt edebiliriz: Pelasglar, Girit'ten Minos sakinleri gibi yerel, Helen öncesi halklardan ödünç alınanlardan oluşan bir altyapı; Yunanlıların Hint-Avrupa miraslarını yeniden işleyişlerinden meydana gelen üstyapı ve Küçük Asya, Yakındoğu ve başka yerlerin halklarından ödünç alınanlardan oluşan bir üst katman (Puhvel 1987, 126-143). Altyapı öğesinin bir örneği, Zeus'un Girit Adası'nda doğması ve büyümesinin temelini oluşturan mittir. Üstyapı öğeleri, Hint gök tanrısı Dyaus'a karşılık gelen gök tanrısı Zeus'un adı ile yetkisini ve Yunan mitolojisinde ortaklaşa Dioskouroi (Latincesi: Dioscuri) ya da "Zeusoğulları" diye bilinen, Hint Asvins'e karşılık gelen Kutsal İkizleri içerir. Çok az anlatı Yunan Herakles öykülerinde ve İskandinav Starkad öykülerinde anlatılan, kendini tehlikeli üç göreve adayan kahramanın efsanesi gibi Hint-Avrupa repertuarından türemiş gibi görünüyor.[7] Tanrıların kendilerinin olan bir dili konuşmaları, onları ölümsüz ve yaşlanmaz kılan ölümsüzlük içeceğini içmeleri anlayışlarının Hint-Avrupalı olması akla yakındır. Üst

katmanda Yunanlıların doğu komşularından ödünç aldıkları mitler arasında Ardıllık Miti, Teke Tek Çarpışma Miti, Tufan Miti ve Yunanlıların Yakındoğu'daki ilk örneklerinden uyarladıkları Sfenks gibi yaratık türleri bulunmaktadır.

Arkaik Dönem

Zengin ve askeri Miken uygarlığının Bronz Çağı'nın sonlarında, MÖ 1200 civarında çökmesini Yunanistan'da anavatandan birçok insanın Küçük Asya'ya göçtüğü bir siyasi ve maddi düşüş dönemi izledi. Bu sırada Miken çağını kahramanların, tanrılara yakınlığın, maddi zenginliğin ve Troya'ya karşı gerçekleştiren büyük sefer gibi heybetli askeri girişimlerin şanlı çağı olarak idealleştirip bu nitelikleri ve olayları öykülerde kristalleştirdiler (Bowra, 1964). Belirli efsane kahramanları geç Bronz Çağı'nın öne çıkan ve zengin kentleriyle ilişkilendirildiler (Nilsson, 1965).

Üstelik, yaklaşık MÖ sekizinci yüzyıl civarında başlayan ve klasik dönem boyunca yayılan Panhelenci hareket, farklı Yunan gruplarında ortak olan öğeleri vurgulayarak, bölgesel ve ayırıcı öğeleri arka plana iterek Yunan kent-devletleri arasında iletişimi cesaretlendiren kültür kurumlarının gelişmesinin yolunu açtı (Nagy 1990, 52-115). Panhelenci tapınakların ve Delphoi'de (Apollon kâhini), Delos'ta (Delos Apollon mabedi) ve Eleusis'te (Eleusis Gizemleri) kültlerin, öyküye göre MÖ 776'da kurulan panhelenci oyunlar kurumunun tesisi bu gelişmeler arasındaydı. Yerel gelenekleri küçük gören aynı merkezcil kültürel güç, Homeros ve Hesiodos'un destanlarında, Homeros'un ilahilerinde geçen Panhelenci Olympos mitolojisinin oluşumunu teşvik etti.

En eskisi sekizinci yüzyıla ait gibi gözüken Homeros ve Hesiodos şiirleri, tıpkı vazo ressamlarının ve heykeltıraşların satirler, kentaurlar ve diğer garip varlıkların nasıl göründük-

lerini sistemleştirmeye çalışmaları gibi tanrılarının bakma ve eyleme tarzlarını sistemleştirmeye çalıştı. Erken Yunan epik şiiri, efsanevi epikler dahil olmak üzere, biçimsel olmayan sözel gelenekleri biçimsel dize kompozisyonlarına aktardı. Bu çalışmaların temelini oluşturan mitler ve efsaneler başlangıcından kahramanlık çağının sonuna dünyanın açıklamalarını verdi. Bunlar, Yunan mitolojisinin temel karakterlerini, ilişkilerini, olaylarını ve uzlaşımlarını oluşturdu. Daha sonraki dönemlerde hatırda kalan ya da bazı durumlarda yazıya geçirilmiş bu erken Yunan epik şiiri, büyük bir mitolojik enformasyon deposu olarak Yunanlıların ve Romalıların işine yaradı. MÖ yedinci yüzyıldan itibaren özellikle vazo resmi ve heykel olmak üzere zengin bir mitolojik sanat geleneği yazılı çalışmaları tamamladı.[8]

Klasik Dönem

Geleneksel Yunan tarihöncesini oluşturan mitler ve efsaneler genellikle ayrı bir öykü sınıfı olarak kabul edildi. Altıncı yüzyılda Atinalı Pherekydes'in ve Midillili Hellanikos'unkiler gibi düzyazı derlemeleri ortaya çıkmaya başladı ve klasik dönem boyunca derlemeler yapılmaya devam edildi.[9] Beşinci yüzyıl tarihçisi Herodotos, Girit kralı Minos gibi uzak geçmişe ait insanlar hakkındaki öyküleri, insan çağı diye adlandırdığı devirde yaşayan Samoslu (Sisamlı) Polykrates gibi daha yakın geçmişe ait insanların başlarından geçenleri konu alan öykülerden ayırdı.[10] Pindaros ve diğer lirik şairler bu mitler ve kahramanlık destanları yığınından yararlandılar ve Atinalı tragedya yazarları neredeyse yazdıkları her oyuna konu etmek üzere kahramanlık çağının efsanelerini arayıp ortaya çıkardılar. Nitekim Pindaros MÖ 476 yılının olimpiyat oyunlarında tek atlı araba yarışını kazanan Syrakusalı Hieron'a övgüler düzdüğü *Olimposun İlk Şiiri* adlı yapıtında karısı Hip-

podamedia'yı araba yarışında kazanan kahraman Pelops'un öyküsünü anlatır. Mitoloji görünüşte geçmişe odaklansa da sıklıkla bugün hakkında konuşmanın ve düşünmenin bir aracı olarak kullanılır.

Miras kalan öyküleri eleştirenler ve onlardan kuşkulananlar bulunmaktaydı. Birtakım kişiler tanrıların mitoloji anlatılarındaki ahlaksız davranışlarından rahatsızdı. Bu rahatsızlık tanrıların güçlü varlıklar sınıfına ait olmalarından ötürü fütursuzca değil ama ahlak timsali gibi davranmaları gerektiği hissinden kaynaklanıyordu. Tanrılar varlıkların en iyisiyse davranışları da en iyisi olmalıydı. Başka eleştirmenler kendi dünya deneyimleriyle uyuşmayan, sürekli hissedilen olağanüstülük öğesine itiraz etti. Olağanüstü öğeler çocukça görülmekteydi.

Mitoloji anlatılarının rasyonel yorumları, bu bölümün başında Platon'dan alıntılanan paragrafta olduğu gibi erken bir tarihte ortaya çıkıp yaygınlaştı. Phaidros, Boreas'ın bakire Oreithyia'yı kaçırışını konu eden öyküye inanıp inanmadığını sorduğunda, Sokrates akıllı insanların, sözgelimi kız oyun oynarken kuzey rüzgârının onu yakındaki kayalıklardan aşağı savurması yüzünden ölünce, kızı Boreas'ın alıp götürdüğü söylentisinin çıktığını ifade ederek öyküyü açıklayabileceklerini belirterek, sonuçta böylesi insanların Kentaurları, Khimeraları, Gorgoları ve diğer garip yaratıkları rasyonelleştirmek için büyük zahmete girdikleri yanıtını vermişti. Bu yaklaşım muhtemelen MÖ dördüncü yüzyıl sonlarına ait ve mitoloji yorumu üzerine günümüze ulaşan ilk çalışma olan Palaiphatos'un *İnanılmaz Masallar Üzerine* adlı yapıtında sistemli bir biçimde dile getirildi.[11] Palaiphatos Yunan mitleri ve özellikle efsanelerindeki olağanüstü öğelere rasyonel yaklaşımı sistemli bir biçimde düzenledi. Palaiphatos kendi zamanında var olmayan bir şeyin, geçmişte de var olamayacağı savını bir ilke olarak ortaya koydu. Demek istediği, sözgelimi, dördün-

cü yüzyıl Yunanistan'ında görülmedikleri için daha önce de görülmemiş olması gerektiğinden kentaurların hiç yaşamamış oldukları sonucuna ulaşılması gerektiğidir. Geleneksel tarihöncesinin barındırdığı efsane öğelerinin yanlış anlamadan doğduğunu savunarak tanıdık birçok öyküde bulunan inanılmaz motifler için bir açıklama önerir; örneğin ona göre Amazonlar düşüncesi uzun elbise giyen, saçlarını bağlayan, yüzlerini tıraş eden ve dolayısıyla kadınlar gibi gözükebilen, kendi zamanından belirli halklara benzeyen erkek savaşçıların yanlış anlaşılmasından doğmuştur. Kendi zamanında kadın ordusuna şahitlik edilmediği için, Palaiphatos onun daha önceki zamanlarda da var olmadığını iddia eder.

Tanrılara ve mitlerine ilişkin kuşkuculuk daha MÖ altıncı yüzyılda dillendirilmişti. Sokrates öncesi felsefecisi Kolophonlu Ksenofanes insanların tanrıların doğduklarını, giyindiklerini, konuştuklarını, insanınkine benzer bedenleri olduğunu hayal edip kendi niteliklerini tanrılara yansıttıklarını söyleyerek tanrıların insan-biçimliliğini reddetti. Ksenofanes atlar ve aslanlar resim çizebilselerdi tanrılarını at ya da aslan biçiminde resmederlerdi diye belirtti. Ksenofanes bir tanrıtanımaz değildi çünkü bedende ve düşüncede ölümlülerden farklı olan tek bir tanrı olduğunu iddia etmişti. Homeros'un ve Hesiodos'un tanrıları hırsız, zinacı ve hilekâr olarak temsil etmeleri ona göre aynı zamanda saldırganca bir tutumdu.[12] Ksenofanes tanrıların insansı bedenleri, insanlarınkine benzeyen dilleri ve başka davranışları olduğunu ve aslında tanrıların çok olduklarını reddetmesi dolayısıyla aynı zamanda tanrılar hakkındaki geleneksel öyküleri de kabul etmemek zorundaydı. Tanrılar insanlara benzemiyor ve onlar gibi davranmıyorlarsa, evlenmelerine, mücadelelerine ve benzerlerine ilişkin mitler olanaksızdır.

Altıncı yüzyıl sonlarında yaşayan Rhegionlu Theagenes farklı türden bir mit yorumcusuydu. Theagenes'in çözümü

Homeros'taki saldırgan mitoloji pasajlarını ebedi olarak değil ama alegorik olarak anlamaktı. Kimi eleştirmenler Homeros'un tanrıları *İlyada*'nın yirminci kitabındaki tanrıların savaşında olduğu gibi uygunsuz bir biçimde davranırken göstermesinden rahatsız oldular. Ama Theagenes'e göre, bu pasaj gerçekte doğal öğelerin arasındaki çatışma hakkındaydı. Uygun bir kavrayışla bakıldığında sahne kesinlikle saldırgan değildir çünkü fiilen kozmosun doğası hakkındaki en yüksek doğruyu üstü kapalı bir biçimde iletmektedir: Kuru ıslakla, sıcak soğukla ve hafif ağırla savaşır çünkü su ateşi söndürür ve ateş suyu kurutur. Theagenes kozmostaki her öğe için bir karşı öğe söz konusu olmasına rağmen bütün değişmez ve ebedidir der. Homeros bu kutsal çatışmayı Apollon'un, Helias'ın ya da Hephaistos'un ateşi, Poseidon'un ya da Skamandros (Küçük Menderes) Nehri'nin suyu temsil ettiği kutsal bir savaş biçiminde şiirsel bir tarzda ifade eder. Benzer bir biçimde Homeros metaforik olarak Ay'ı Artemis, havayı Hera, kavrayışı Athena, arzuyu Aphrodite, aklı Hermes ile temsil edebilir.[13]

Bildiğimiz kadarıyla Theagenes, mitolojiyi alegori olarak, yani mitoloji metninin gerçek anlamının yalnızca onu nasıl açabileceğini ve doğru bir biçimde nasıl anlayabileceğini bilenler için ulaşılabilir olan gizli ya da en azından açık olmayan alt metinde yer aldığı anlayışıyla yorumlayan ilk kişiydi. Bu tür pasajların maddi ve etik doğruyu metaforik olarak iletmeyi isteyen şaire göre üzerinde düşünülmüş alegoriler olduklarını savunan ilk alegoriciler, Homeros'u tanrıların ahlaksızlığını sergilemesinden rahatsız olan Ksenofanes gibi eleştirmenlere karşı korudular.

Theagenes'in alegorizmi ve Palaiphatos'un rasyonelliği şu ya da bu biçimde antikçağdan günümüze değin sürekli ve hareketli bir yaşam süren mitolojiye iki temel yaklaşımı temsil etmektedir. Mitolojik geleneğini özel bir biçimde an-

layarak onu kurtaran bu yaklaşımlar, mitoloji geleneğini düz anlamıyla kabul etme ile onu tamamen reddetme arasında bir orta yolu temsil etmektedir. Alegoriciler mitolojik şeylerin ve olayların metamorfik biçimde anlaşılabileceğini savunarak mitolojiyi simgesel olarak yorumlayan ilk kişilerken, Palaiphatosçular mitolojinin düz anlamıyla anlaşılması gerektiğini ve onun rasyonel olmayan öğelerinin tarihi olayların yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını kabul ederek rasyonel eğilimi sistemli bir biçimde düzenlediler. Alegoriciler için mitoloji hakikat hazinesi, rasyonalistler için insan hatasının hurdalık yığınıydı.

Helenistik Dönem ve İmparatorluk Dönemi

Büyük İskender'in Yunanistan'ı istila etmesinin ardından, Yunan kent-devletleri ve onlarla birlikte özgür ve görece birbirine bağlı topluluklara ait kurumlar da özgürlüklerini yitirdi. Kültür, parçalı ve uzmanlaşmış bir hale geldi. Helenistik yüksek kültürü eskiye merak, derin bilgi, anlıkçılık, yerel ve bölgesel geleneklere yönelik ilgi, sekizinci yüzyılda başlayan panhelenci eğilimi tersine döndürme tanımlamaktaydı. Özellikle Rodoslu Apollonios'un *Argo Gemicilerinin Destanı* adlı yapıtında olduğu gibi özellikle epik olmak üzere kullanılmayan türler sözel biçim yerine tamamen yazılı bir tür olarak yeniden canlandırıldı. Eski öyküleri yeniden anlatma yordamı da değişti. İlk şairler mitleri ve efsaneleri nesnel bir tutumla anlatmayı tercih ederlerken, Helenistik dönem ve imparatorluk dönemi şairleri karakterlerin duygularına öznel bir ilgi gösterdiler. Medeia İason'a âşık olduğunda ne hissetmişti? Bir ağaca dönüşmeye benziyor muydu?

Helenistik ve imparatorluk dönemleri, mit konularının düzyazı biçiminde sanatsal temsilinin en parlak devriydi. Kimi yazarlar Homeros ve Pindaros gibi büyük yazarların

eserlerinde yer alan ya da onlar tarafından anılan mitleri ve efsaneleri açıklayan kitaplar yazdılar. Diğer yazarlar başkalaşım, romans ya da katasterizm gibi belirli konular üzerinde odaklanan mit ve efsane derlemeleri yayımladılar. Antoninus *Liberalis*'in *Dönüşümler*'i, Parthenios'un *Erotika Pathema*'sı, Sözde-Eratosthenes'in *Katasterizmler*'i ve Konon'un *Anlatılar*'ı dahil olmak üzere bu çalışmalardan bazıları günümüze ulaşmıştır. Bütün klasik mitoloji çalışmaları içinde en sevilen ve en etkili eserlerden biri olan Romalı şair Ovidius'un *Dönüşümler* adlı yapıtı belirli bir tema etrafında dönen mitolojik derleme türünün şiirsel ve ayrıntılı bir örneğidir.

Temaya bağlı derlemelere ilaveten yazarlar bütün Yunan mitolojisini ele alan el kitapları ürettiler. Bunlardan günümüze ulaşanlar arasında en önemlilerinden biri Apollodoros'un (Latincesi Apollodorus) Yunan mitolojisini kozmosun başlangıcından kahramanlık çağının sonuna kadar kesintisiz bir anlatı biçiminde yeniden anlatan *Kütüphane* adlı çalışmasıdır. Hyginus'un Latince (Latinceye çevrilmiş) bir sözlük biçimde düzenlenmiş mitoloji el kitabı *Fabulae*, yani *Öyküler* adlı yapıtı da yararlıdır. Bu eklektik derlemeler, diğer kaynakların yanı sıra ilk Yunan epiklerinden, mit konularının düzyazı biçiminde ele alınışlarından ve Yunanlı tragedya yazarlarından yararlandı.

Interpretatio Romana

Yunan mitoloji tarihindeki önemli bir olay, onun Hint-Avrupa dilini konuşan bir başka halk olan Romalılar tarafından yavaş yavaş ama bütünüyle benimsenmesidir.[14] *Klasik* mitolojiyi üreten bu sürecin üç bileşenini ayırt edebiliriz. Birincisi, Romalılar kozmosun başlangıcından kahramanlık çağının sonunu kapsayan tarihöncesi konusundaki Yunan anlatı geleneklerini, Yunan mitlerini ve kahramanlık efsanelerini

devralarak ve kendi başlarına filizlendirerek benimsediler. Romalıların Yunan geleneksel tarihöncesini özümsemesi kısmen yerli Roma geleneklerinin İtalya'da insanla ilgili olaylara odaklanmaları dolayısıyla Romalılar ile Yunanlıların dünyanın erken tarihine ilişkin görüşleri arasında çok az rekabet olduğu için olanaklıydı. Yunanlı tarihçi Halikarnaslı Dionysios Uranos, Kronos, Zeus, Tartaros ve benzerleri hakkındaki mitlerin Romalılar arasında bütünüyle ortadan kaybolmasını takdir eden bir yorum getirir. Dionysios bunu Roma'yı ve kurumlarını tesis ederken akıllıca davranarak tanrıları utanılacak bir tutum içinde sunan geleneksel öykülerden kurtulan Romulus'a atfeder.[15]

Romalıların birtakım mitolojik unsurları Yunanlılardan ödünç almaları uzun bir süreç içinde hem aşağıdan yukarı hem de yukardan aşağı meydana gelmiş olmalıdır. Eğitim ve okumak için boş zamanı olan okuryazar yetişkinler kendi mitolojilerine kitaplardan erişebilirken Yunanlı kölesi olan ailelerin çocukları bu öyküleri dadılarından ve özel öğretmelerinden dinlemiş ve askerler yurtdışında görevlerini yaparken yabancı kültürlere ait hikâyeleri öğrenmiş olabilirler. Bu her zaman kolay olmamıştır. Romalı roman yazarı Petronius, *Satyricon* adlı yapıtında Yunan edebiyatı ve mitolojisi hakkındaki bilgisini göstermek istese de bunu yarım yamalak becerebilen bir sonradan görmeyi betimler: "Trimalchio akşam yemeğinde misafirine "Hercules'in on iki işini ya da Ulysses hakkındaki öyküyü ve Kiklopların onun başparmağını kerpetenle nasıl kırdığını hatırlıyor musun?" diye sorar. "Ben çocukken bu öyküleri Homeros'ta okumuştum."[16] Trimalchio Homeros'ta Hercules'in işlerinin bir anlatımını bulamazdı ve Odysseus'un (Laticesi Ulysses) öyküsünü bulsa da kahraman başparmağını kaybetmemişti. Trimalchio'nun Yunan kültürünü biliyor gibi görünme arzusu, böylesi bir yeteneğin zamanın Roma'sı için bir saygınlık nedeni olduğunu göstermektedir.

İkinci olarak Roma'nın Jüpiter'inin Yunan Zeus'la, İuno'nun Hera'yla, Neptün'ün Poseidon'la, Venüs'ün Aphrodite'le, Vulcan'ın Hephaistos'la aynı olduğuna karar vererek Romalıların çoğu kendi tanrılarını alıkoysalar da onları yakından karşılık geliyor gibi göründüğünü düşündükleri Yunan tanrılarıyla özdeşleştirdiler. Bu süreç MÖ altıncı yüzyıl kadar erken bir tarihte başladı. Birkaç istisna dışında, iyi bir eşleşme söz konusu olmaması nedeniyle Romalılar adları Latinceye uydurarak Yunan tanrılarını benimsediler. Böylelikle Apollon Apollo, Hades ("Zengin" anlamına gelen ikinci ismi Pluoton vasıtasıyla) Pluto, şifacı Asklepios Aesculapius ve benzer bir biçimde kahraman Herakles Hercules haline geldi. Dolayısıyla Romalı şair Ovidius Yunanlı Aphrodite, Hephaistos ve Ares mitlerini yeniden anlatırken öykü temelde Yunanlı olsa da karakterlerin adları Romalıydı: Venüs, Vulcan ve Mars.

Üçüncü olarak, Romalılar sistemle kendi bağlantılarını ayrıntılandırdılar ve sistemli bir biçimde düzenlediler. MÖ beşinci yüzyıl kadar erken bir tarihte Yunanlı mit derleyicilere göre, savaşın sonunda Troyalı kahraman Aeneas yalnızca Troya'nın yıkılışından kaçmamış, aynı zamanda bir grup mülteciyle batıya doğru yelken açıp İtalya'da yeni bir yerleşim kurmuştu. Aeneas'ın Roma'yı kurduğuna ilişkin bir öykü olsa bile Roma'nın kuruluşunun geleneksel tarihi Troya'nın varsayılan düşüş tarihinden çok geç olduğu için Roma'yı Aeneas'ın soyundan gelenlerin kurmuş olmaları daha akla uygun görünüyor. MÖ dördüncü yüzyıl itibariyle Troya soyundan olduklarını iddia eden Roma aileleri bulunmaktaydı. Romalı şair Vergilius, Aeneas'ın İtalya'ya yerleşmiş olması ihtimalini epik şiiri *Aeneas*'ta kutsallaştırdı. *Aeneas* aynı zamanda Julius Sezar'ın Aeneas ve oğlu Iulus üzerinden Venüs'ün soyundan olduğu savını dile getirdi. Romalıların kendilerini İtalyalılaşmış Troyalılar diye tanımlamaları Yunanlılarla

halihazırdaki ilişkilerini Troyalılar ile Yunanlılar arasındaki eski bir çatışma olarak görmelerine olanak tanıdıysa da daha önemlisi bu Roma'ya dünya tarihinde sahip olacağı öneme uygun bir soy ve saygın bir yer sağladı. Hiç aranmamaktansa cinayetten aranmak iyidir ilkesi uyarınca, Troya Savaşı'nda savaşıp kaybetmek hiç savaşmamış olmaktan iyidir.

Antikçağın Ardından Klasik Mitoloji

Eğitimli kişilerin Yunan geleneksel tarihöncesine gösterdikleri saygı zaman geçtikçe azaldıysa da ölümcül darbeyi onu İbrani geleneksel tarihöncesinin karşısına diken Hıristiyanlık vurdu. Paganlığın inişe, Hıristiyanlığın yükselişe geçtiği bir dünyada pagan dini ve mitoloji gelenekleri son buldu. Yahudiler gibi Hıristiyanlar da İbrani yazıtlarında korunmuş mitolojiyi tarih olarak kabul ettikleri için, aynı zamana tekabül eden Yunan açıklamalarını kabul edemezlerdi. Biri doğruysa diğerinin yanlış olması ya da en azından daha az doğru olması gerekmekteydi. Beğenilen açıklama, İbrani yazılarının erken dünya tarihinin doğru bir açıklamasını muhafaza ederken Yunanlıların aynı olayların çarpıtılmış bir uyarlamasına sahip oldukları biçimindeydi. Bu durumda, İbraniler doğruladıkları için Büyük Tufan tarihsel bir olayken Yunanlılar Deukalion Tufanı'nda onun tahrif edilmiş bir açıklamasını muhafaza etmekteydiler. Benzer bir biçimde, İbranilerin tanrısı gerçek bir tanrıyken Yunanlıların ve Romalıların tanrıları ya iblis ya da ilahlaştırılmış ölümlülerdi. Bir başka yorumlama stratejisi tarihsel gerçeklere uygunluk iddialarından klasik mitoloji lehine vazgeçmek ve bunun yerine anlatıları alegoriler olarak kavramaktı. Kimilerine göre bu yaklaşım Yunan'ın ve Roma'nın Hıristiyanlık öncesi edebiyatını tarih ve teoloji alanlarında İbrani mitoloji edebiyatıyla rekabette bir kenara iterken değerini bilme, kavranmasını ve korunmasını haklı çıkarma üstünlüğüne sahipti.

Günümüzde Klasik Mitoloji Hakkında Nasıl Bilgi Sahibi Oluyoruz?

Artık tarih olarak ciddiye alınmayan klasik mitoloji, zamanla yalnızca çoğunlukla antikçağ ve ortaçağ yazmanlarının kopyalamak ve dolayısıyla korumak için seçtikleri eski Yunan ve Latin yazarları aracılığıyla olmak üzere edebiyat ve sanat çalışmalarıyla bugüne ulaştı.

Ayrıca, özellikle Fulgentius'un *Mitologiae* (*Mitolojiler*) adlı yapıtı, Vatikan mit derleyicileri olarak bilinen adsız yazarların çalışmaları ve Boccaccio'nun on dördüncü yüzyıl tarihli *De Genealogia Deorum*'u (*Tanrıların Soy Kütüğü Üzerine*)[17] gibi Latince olmak üzere klasik mitolojiyi konu alan yeni kitapçıklar derlendi. On altıncı yüzyılda Rönesans el kitaplarının faydalandığı Apollodoros'un *Kütüphane* ve Hyginus'un *Masallar*'ı gibi önemli antik mitoloji çalışmaları ilk kez matbaada basılıp yayımlandı. Mitoloji üzerine başvuru kitapları türü eski hikâyeleri sıradan okur için erişilebilir kılan, farklı ana dillerdeki gözde el kitaplarının yaygın basımıyla günümüze değin ulaştı. İngilizce konuşulan dünyada popülerlikleri dikkat çeken el kitapları arasında Thomas Bulfinch'in klasik mitolojiyi okuyucu kitlesi için yararlanılabilir kılan *Bulfinch Mitolojisi* (1855) adlı yapıtı ve Hamilton'un izleyen yüzyılda başarılı bir kariyeri olan *Mitologya* (1940) adlı eseri bulunmaktadır. Popüler bilime ait özetlere ilaveten eğitimli bir gelenek Wilhem Roscher'in yedi ciltlik *Lexikon der griechischen und romischen Mythologie*'si (1884-1937), Hans Christoph Ackermann'ın ve JeanRobert Gisler'in aynı derecede anıtsal sekiz ciltlik *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* (1981-1997) adlı çalışması gibi bilimsel başvuru çalışmaları üretti.[18] Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, klasik mitoloji Birleşik Devletler genelinde ders kitabı ihtiyacını karşılamaya çalışan bir sanayiyi harekete geçirerek genellikle çok popüler bir ders olmak üzere bir kolej dersi olarak iyice kurumlaştı.

Antik dönemden klasik mitolojinin günümüzde yeniden anlatılması, hem öykülerin seçimi hem de onların anlatılma tarzı tek tek yazarların zevkine ve zamanına bağlı olması ölçüsünde okuyucuların klasik mitolojiyi kavrayışlarını etkilemektedir. Sözgelimi Apollodoros'un MS birinci ve ikinci yüzyıldaki gazetecilere özgü sunumu ile Fulgentius'un alegoriciliği, Nathaniel Hawthorne'un *Wonder-Book for Girls and Boys* adlı çalışmasının Victoria dönemi tatlılığı ya da George Cox'un on dokuzuncu yüzyıldaki doğa mitolojisi ve Edward Tripp'in yirminci yüzyıl tarihli *Meridian Handbook of Classical Mythology* adlı çalışmasındaki eski kaynaklara bağlılığı arasında dağlar kadar fark bulunmaktadır.[19] El kitapları için geçerli olanlar kuşkusuz ikonografi geleneği için de geçerlidir.

Klasik mitolojinin tamamı günümüze ulaştı mı? Her mitin ve efsanenin her anlatımı korunmadığı için ulaşmadı ve ulaşamazdı. Mitsel anlatılar anlatıcıya, dinleyiciye, toplumsal ortama göre değişir ve belirli bir anlatım diğerleri karşısında özel bir geçerlilik iddia edemez. En azından her Greko-Romen miti ve efsaneyi anlatan bir metnin günümüze ulaştığını söyleyebilir miyiz? Söyleyemeyiz çünkü öykülerin diğer türlü tanıdık gelmeyen ve dolayısıyla kaybolan eski anıştırmalarıyla karşılaşmaktayız. Yine de Yunan mitolojisinin ilk anlatımlarından klasik mitolojinin yaşayan bir sistem olmaktan çıktığı bin yıl sonrasına kadar olan dönemin edebiyat ve görsel sanat çalışmalarından çok zengin ve bol miktarda enformasyon edindik.

MİTOLOJİK DÜNYA: YERLER

Yunan mitolojisinin maddi dünyası; yeryüzü (toprak), gökyüzü, tanrıların ikamet yerleri, ölülerin mekânı, ilk kozmolojik ve coğrafi kurgu ve bilgi hakkındaki ilk Yunan görüşlerini yansıtır. Bilgiden daha çok kurguya dayandıkları için

ilk Yunan görüşlerinin büyük bir kısmı hayal ürünü olsalar da bunlar Yunan mitolojisi, ardından Romalıların Yunan mitolojisini benimseyişi ve Greko-Romen mitoloji için uzlaşımsal bir aşama oluşturdu. Yunanlı şair Homeros'u Romalı şair Ovidius'tan ayıran yedi yüzyıla rağmen Ovidius'un mitlerini ve efsanelerini yerleştirdiği dünya Homeros'un dünyasıyla aynıdır. Coğrafya bilgisinin artması karşısında, Yunanlı ve Romalı anlatıcılar mitoloji dünyasını bazı açılardan güncellediler ama çok büyük değişiklikler de yapmadılar.

Evren kimi zaman üç, kimi zaman dört katlı bir yapı olarak görüldü.[20] En üst kat gökyüzü, kozmosun çatısı ve aynı zamanda tanrıların evidir. Gökyüzünün altındaki toprak (yeryüzü) insanların, küçük tanrıların ve her yere yayılmış canavarların evidir. Dört katlı evrende, en altta, toprağın altında, ölüler diyarı ve mağlup tanrılar ile canavarların toplandıkları engin bir dünya olan Tartaros bulunur. Üç katlı evrende, ölülerin mekânı kendine ait bir kat işgal etmek yerine Tartaros'a yerleştirilmiştir.

gökyüzü	gökyüzü
toprak	toprak
ölüler diyarı	Tartaros (ölüler diyarı dahil)
Tartaros	

Şekil 1.1. Dört ve üç katlı kozmos şemaları

Şair Hesiodos, üç katlı kozmosu betimlerken gökyüzünden tunçtan bir örs düşerse dokuz gün dokuz gece seyahat edip onuncu gün yeryüzüne ineceğini ve yeryüzünden düşerse dokuz gün dokuz gecelik benzer bir seyahat yapıp onun-

cu gün Tartaros'a ulaşacağını söylemektedir.[21] Üç bölümden oluşan kozmosta bu diyarların birbirlerinden iyice ayrılarak düzgün biçimde yerleştirilmeleri gerekir. Şair Homeros dört katlı evren hakkında konuşurken Tartaros'un Hades'in diyarından gökyüzünün yeryüzünden olduğu denli uzak olduğunu belirtir.[22] Öyleyse Homeros'un dört katmanlı kozmosu birbirlerinden eşit uzaklıklara yerleştirilmiş gibi gözüken gökyüzünden, topraktan, ölüler diyarından ve Tartaros'tan oluşmaktadır.[23] Ölülerin yeraltı diyarı sürekli karanlıktır, Olympos tanrılarının yüksekteki ülkesi daima aydınlıktır. Bu anlayış insanmerkezlidir: İnsanlar ortada, tanrılar yukarıda ve ölüler ile yarı-ölüler alttadır. Hayal ürünü evrenler, gerçekliğin karmaşıklığı tarafından sınırlandırılmamış bir geometrik düzen ve simetri gösterme eğilimindedir.

Bu kozmik ülkeleri daha yakından ele alalım:

Yeryüzü

Yeryüzü, Yunanlıların Avrupa, Asya ve Libya diye adlandırdıkları ve ortalarında bugün bizim Akdeniz dediğimiz ortak bir deniz bulunan üç büyük kara parçasından oluşmaktadır. Romalılar, Yunanlıların Avrupa ve Asya terimlerini benimsediyseler de güney kıtasını Afrika diye adlandırdılar. Bizim Karadeniz, Yunanlıların da Euksina Denizi diye bildikleri su kütlesi Avrupa'yı Asya'dan, Nil Nehri Asya'yı Libya'dan (Afrika'dan) ve Herakles sütunları (Cebeli Tarık Boğazı) da Libya'yı Avrupa'dan ayırır.

Yeryüzünün yüzeyi düz ve daireseldir ve onun etrafında başı ile sonu birleşen bir nehir akmaktadır.[24] Demircilerin tanrısı Hephaistos kahraman Akhilleus'a yeryüzünü yukarıdan görünebileceği gibi betimlediği bir kalkan tasarlarken kalkanın kenarı boyunca akan bir dünya akarsuyu yaptı.[25] Bu nehrin adı Okeanos'tur. Okeanos, ilk Yunanlılar için tuzlu su

değil, tatlı su akıntısı ve aynı zamanda yaşayan bir tanrı olduğu için bizim biraz farklı bir anlamla *okyanus* diye ödünç aldığımız bir sözcüktür.

Homeros orta denizin ve bütün nehirlerin, pınarların ve kuyuların Okeanos'tan kaynaklandığını söyler.[26] Bir başka deyişle yeryüzünün bütün suları, kaynağı Okeanos olan tek bir bağlantılı sistemin parçasıdır. Karadaki sular insan kanının atardamarlarda ve damarlarda dolaşmasına benzetimle bir dolaşım sistemi olarak kavranıyor gibi gözükse de büyük ihtimalle böyle kavranmamaktaydı. William Harvey on yedinci yüzyılda insanın bir kan dolaşımı sistemine sahip olduğunu bulana değin ne Yunanlılar ne de başkaları kalbin kan pompaladığını ve pompalanan kanın damarlarda dolaştıktan sonra kalbe geri döndüğünü bilmekteydiler. Bununla beraber kalbin damarlar aracılığıyla kanı yolladığı düşüncesi (yani, kanın tek bir kaynaktan dağıtıldığı düşüncesi) eski Yunan tıp yazarlarında bulunmaktadır ve bu düşünce büyük olasılıkla yeryüzü sularının birbirleriyle bağlantılı oldukları anlayışı için bir model oluşturmuştur. Hesiodos, Okeanos'un karısı ona yeryüzünün nehirleri olan üç bin erkek evlat ve pınarlar ile gölcüklerin perileri olan üç bin kız evlat doğurdu derken soy kütüğü bakımından tek yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir.[27] Okeanos yeryüzü akarsuları ile pınarlarının biyolojik bakımdan babası, fiziksel bakımdan da kaynağıdır.

Yer yüzeyinin merkezi, Apollon'un Delphoi'deki kutsal tapınağında ve "göbek" (*omphalos*) diye adlandırılan konik bir taş ile işaretlenmiş olan noktadır. Merkezin yerini Zeus belirlemişti. Yeryüzünün tam merkezinin nerede olduğunu öğrenmek isteyen Zeus, ilk önce biri yeryüzünün doğu ucundan, diğeri batı ucundan kara boyunca uçmaları için iki kuş ayarladı. İki kuş Delphoi üzerinde buluştular ve buluşmanın anısına hem söz konusu göbek taşı hem de iki kuşun heykelleri dikildi.[28] Dolayısıyla yeryüzünün merkezi Yuna-

Şekil 1.2. Yeryüzünün yukarıdan görünümü

nistan'dır. Tıpkı Yunanlıların üç ya da dört katlı evreninin insanmerkezli olması gibi, yer yüzeyinin merkezi anlayışları da Helen merkezlidir. İnsanlar kozmik evin orta katında, Yunanlılar orta katın merkezinde yaşarlar.

Küçük, bağımsız, ekilmemiş toprak parçaları boyunca yerleşmiş toplulukların gerçekliğine dayandığı gibi öyküye de dayanan klasik mitolojideki olayların çoğu hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde Yunanistan'da gerçekleşir. Mitlerin ve efsanelerin coğrafyası Avrupa halk hikâyelerindekine çok benzemektedir: Herhangi bir yönde yola koyulursanız, boş arazilerden geçer ve kısa zamanda kendinizi yerel dili ne mutlu ki sizinkiyle aynı olan komşu bir krallıkta bulursunuz. Tıpkı bir kentteki her bir hanenin küçük birer kozmos, her kozmosun bir belirsizlik bölgesinin kuşattığı görece güvenli-

ğin, düzenin ve öngörülebilirliğin –heyecanın– mekânı olması gibi her bir topluluk da vahşi arazinin kuşattığı küçük bir kozmostur.

Yaban hayatta bekleyen heyecan, fırsat ve aynı zamanda tehlike sunar. Bir kere yaban hayat cinsellikle yüklü bir yer, kırsal ve dağlar farklı erkek evlatların ve tanrıların adlarının ima ettiği gibi cinsel bakımdan olgun, evlenecek yaştaki perilerin (*nympha*: "evlenebilecek yaştaki bakire") evidir ve birçok peri dans ederek ve edepsizce davranarak satirlerle ve kırsal tanrılarla rastgele cinsel ilişkiye girerler. Bakire avcı Artemis kimi zaman kafadar nymphaların, atletik, erkeklerden kaçınan bir grup kadının eşliğinde dağlarda boş boş dolaşır. Bir keresinde tanrı Zeus Artemis'in grubundaki iffetli nymphalardan biri olan Kallisto'dan etkilendi, Artemis'in biçimine girerek ona sarılıp yeniden erkek biçimini aldı ve ona tecavüz etti.[29] Bir başka seferinde köpekleriyle kırsalda avlanan genç Aktaion yıkanan Artemis ile nymphalara rastladı. Kızan tanrıça Aktaion'u bir erkek geyiğe dönüştürünce kendi av köpekleri onu parça parça ettiler. Dolayısıyla insan yerleşimlerinin dışındaki yerler rastgele cinsel ilişkinin ve maceranın geniş oyun alanı anlamına gelmektedir (Forbes Irving 1990, 82-86). Cinsellik özgür ama potansiyel olarak tehlikelidir.

Yaban hayat aynı zamanda eşkıyaların ve canavarların evidir. Bir yolcu belirli bir kente ya da tapınağa gitmekte olan kişileri bekleyen hırsızlarla karşılaşabilir. Sözgelimi, kötü niyetli kişiler Delphoi'ye yolculuk yapan tanrıları ve hacıları soyabilir (Fontenrose 1959, 22-45). Kimi zaman bu kötü karakterler ne gariptir ki pek soyguncuya benzemezler, her birinin özel hileleri vardır ve gelen geçenin hayatını tehdit ederler. Genç Theseus Troizen'den Atina'ya seyahat ederken bu türden birkaç yırtıcı hayvanla karşılaşır. Bunlardan biri Korinthos Kıstağı'nda yaşayan Çam Ağacı Bükücüsü Sinis'ti. Sinis, ağaçları yere eğip yolcuları ağacı eğilmiş halde tutmaya zor-

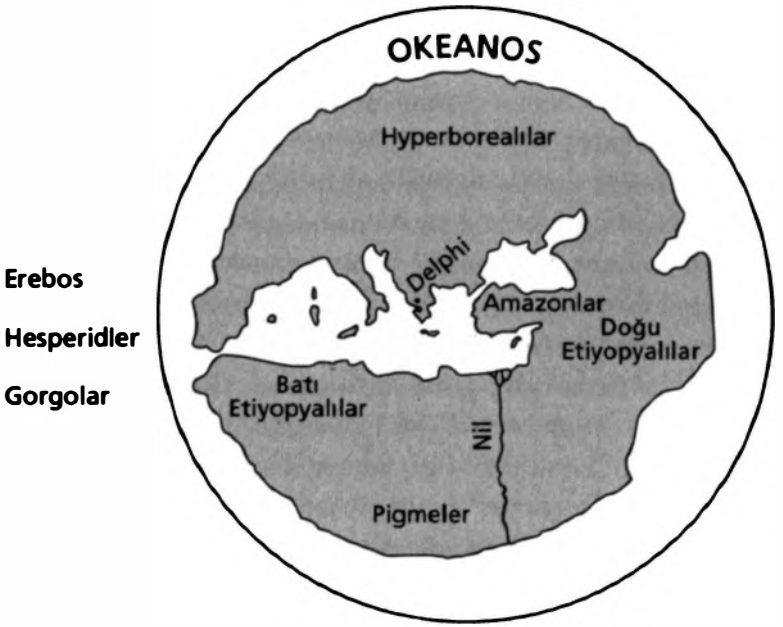
lar ve ağaçları eğilmiş halde tutamayacak kadar güçsüz olan yolcular havaya fırlayıp ölürlerdi. Kuşkusuz Theseus Sinis'e kendi büyüsüyle karşılık verdi.

Diğer yerler, tek tek canavarların ikamet ettikleri yerlerdir. Kendi kültünü teşkil etmek isteyen bir tanrı ya da bir kent kurmak isteyen bir kahraman, çoğunlukla bölgede mabedini ya da kentini kurabilmesi için öldürmesi gereken düşman bir yaratık biçimine bürünmüş bir tehlikeyle karşılaşır. Tanrı Apollon'un Delphoi'de kendisine bir tapınak kurabilmesi için ejderha Python'u alt etmesi gerekir. Kahraman Kadmos Thebai kentini kurmadan önce oranın sakini olan bir ejderhayı öldürmek zorunda kalır.[30] Böylesi varlıklar, tanrıların ve kahramanların vahşi hayatın yerine uygarlığın bir simgesini koyarak güvenli ve düzenli kılmaya çalıştıkları doğanın tehlikeli düzensizliğini cisimleştirirler: Daha önce yalnızca yaban hayatın tehlikeli kaosunun bulunduğu yerde muhteşem bir tapınak ya da kent, küçük bir kozmos kurulur. Yeni bir düzenin kurulmasına öncülük eden tanrı ya da kahraman ile canavar arasındaki mücadele küçük ya da büyük ölçekte bir evrendoğumdur.

Yeryüzünün merkezinden uzaklaşıldıkça yerler ve sakinleri daha sıra dışı hale gelir. Yunanlıların doğusunda kadın savaşçılar ulusu Amazonlar ikamet etmektedir.[31] Uzaktaki bazı topluluklar öyle hoşturlar ki sanki dünyanın bir şekilde kaybedeceği yaşamın cennetvari koşullarını koruyarak altın çağdan kalmışlar gibi gözükmektedirler. "Boreas'ın ötesi", yani kuzey rüzgârı ötesi halkı Hyperboreliler, iklimin bahar gibi olduğu, soğuk olmayan, mükemmel kuzey bölgesinde, uzak kuzeyde yaşarlar. Tanrıların sevdiği Hyperboreliler zamanlarını yiyip içip dans ederek geçirirler.[32] Uzak batıda Hesperidler, yani Akşamın Kızları, zamanlarını dans ederek ve şarkı söyleyerek bir bahçede geçirirken aynı zamanda Toprak'ın Zeus'a Hera'yla evlenmesi vesilesiyle düğün hediyesi

olarak verdiği kıymetli altın elmaları da korurlar. Şair Hesiodos, Hesperidler Okeanos'un ötesinde, Gorgoların ikamet ettikleri dünyanın kenarında, Gece'ye yakın yaşarlar der.[33] Dünyanın kenarlarında canavarlar ve güzeller komşu olabilirler.

Bir başka masalsı grup Etiyopyalılardır (*Aithiopes*, "Yanık Halk"). İki grup halinde Okeanos Nehri'nin kıyısında yaşarlar. Etiyopyalıların yarısı güneşin doğduğu doğuda, diğer yarısı güneşin battığı batıda yaşar. Sık sık onları ziyaret eden ve onlarla yemek yiyen tanrıların sevgili kullarıdırlar.[34] Bu gelenek, insanlar için beyazın varsayılan deri rengi olduğunu ve siyah derinin güneşe yakın olmanın bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Aynı anlayış Güneş'in savaş arabasını yeryüzüne çok yakın sürdüğü için Etiyopyalıların koyu bir yüz

Şekil 1.3. Bazı halklar ve bölgelerle birlikte yeryüzü haritası

rengi edindikleri Phaethon mitinin de temelini oluşturmaktadır.[35] Güneşin altındaki Etiyopyalıların aksine, Kimmerler Okeanos'un kıyılarında, Helios oraya asla ışık saçmadığından sisli bir karanlıkta, ebedi bir gecede yaşamaktadırlar.[36] Batının en uzağında, Okeanos'un kıyılarında bir başka karanlık yer, ölüler diyarı Erebos bulunmaktadır. Kahraman Odysseus'un kâhin Teiresias'ın hayaletine danışmak için gittiği bu diyar çok uzaktadır.[37]

Yunan inançları ve öyküleri, boyları 60 cm'den kısa olan siyah cücelerin, yani Okeanos Irmağı kolları boyunca ikamet eden Pigmelerin varlığından bahsetmektedir.[38] Geleneğin bizim Pigmeler diye bildiğimiz, kendilerini Bambuti diye adlandıran Kongolu ufak tefek halka ilişkin fiili bilgiden ilham alıp almadığı bilinmiyor olsa da Avrupalılar Bambutilerin kadim bilgilerin söz ettiği Pigmeler oldukları düşüncesiyle onlara Yunanca bir ad verdiler.

Gökyüzü

İlk Yunanlılar görünen dünyayı daha çok toprağın (yeryüzünün) zemin ve gökyüzünün tavan ya da çatı işlevi gördüğü, büyük bir eve benzeyen bir varlık olarak düşündüler. Homeros ve diğer anlatıcılar güçlü ve parlak metaller oldukları için gökyüzünü tunç ve demirden oluşmuş olarak betimlerler.[39] Gökyüzü biçim olarak kemerli bir kubbedir. Bu kozmik ev temelde Yunanlıların *tholos* diye adlandırdıkları bir yapı, yani konik çatılı yuvarlak bir binadır (Brown, 1968, 45).

Herhangi bir başka çatı gibi, gökyüzünün de desteğe ihtiyacı vardır. Yunan kozmolojisinde gökyüzünü ya tanrı Atlas, yani Taşıyıcı, başının, omzunun ve yorulmak bilmeyen ellerinin üstünde tutmaktadır ya da gökyüzünü onu yeryüzünden ayıran sütunlar tutmaktadır.[40] Gökyüzünün destekçisi olarak Atlas görüntüsü çok tanıdık olduğu için Yunanlılar kadın bi-

çimindeki sütunların karyatidler diye, erkek figür biçimindeki mimari kolonları ise atlaslar (*atlantes*) diye adlandırırlar.[41] Atlas dünyanın sonlarında bir yerlerde, denizde ya da karada Hesperidlerin yanında, en batıda durmaktadır ve bunun sonucu olarak batıdaki büyük su kütlesi Atlantik Okyanusu adını ondan alır.[42] Kuzey Afrika'da ayrıca çevresinde yaşayan halkın "gökyüzünün desteği" dedikleri Atlas adlı bir dağ bulunmaktadır.[43] Dolayısıyla Yunanlıların kozmik tholos-tarzı evinin çatısını ya bir tanrı ya sütunlar ya bir dağ ya da bunların birleşimi desteklemektedir. Bu destek, her kim ya da ne olursa olsun, yalnızca bir noktadan desteklenen bir çatının desteğinin bulunmasının bekleneceği gibi yeryüzünün merkezinde değil, kenarında durmaktadır.

Gökyüzü, aralarında Olympos tanrılarının, ışık saçan gökcisimlerinin (Güneş, Ay, gezegenler ve yıldızlar) bulunduğu çok sayıda varlığın evidir. "Sabit bir yıldız"dan farklı olarak "gezinen bir yıldız" bir kutbun etrafında her gün daireler çizerek düzenli olarak hareket etmediği için Yunanca *planet* "gezgin" anlamına gelmektedir ve eskiler Güneş'i ve Ay'ı; Merkür, Venüs, Jüpiter ve Satürn'le birlikte gezegenler olarak sınıflandırdılar.[44] Gökyüzündeki ışıkları büyük bir dikkatle izleyen eskiler ışık saçan gökcisimlerini, bir günün geçişine işaret eden Güneş'i, bir ayın geçişine işaret eden Ay'ı, çiftçilere, çobanlara ve denizcilere farklı görevlerin başlama ve sona erme zamanlarını belirten takımyıldızını doğal bir takvim gibi kullandılar.[45]

En sık anılan ışık saçan gökseller, Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos'tur (Şafak). Tanrıça Eos her sabah ölümlülere ve ölümsüzlere ışık tutmak için sevgilisi Tithonos'un yanındaki yatağından kalkar, bunun ardından tanrı Helios Okeanos Nehri'nden yükselip arabasıyla gökyüzünü doğudan batıya kat edip bir sonraki günlük gezisi için yerinde olmak üzere bütün gece Okeanos Nehri'nde doğuya doğru altın kapta se-

yahat eder.[46] Geceleyin tanrıça Selene göksel iki tekerlekli ya da dört tekerlekli arabasıyla gökyüzünü kat eder. Antik anlatıcılar aynı zamanda kendi arabalarıyla gökyüzünü kat eden Gün'den ve Gece'den tanrılar diye bahsetmeleri dolayısıyla Güneş, şafak ve gün görüngüleri birbirlerinden bağımsız olabilirler.

İlk Yunan geleneğinde takımyıldızları gökyüzünü süsleyen "harikalar" diye adlandırılmaktadır. Pleiades, Hyades, Orion ve Wain ya da Wagon diye de adlandırılan, bizim teklifsizce Büyükayı olarak bildiğimiz ve kolaylıkla ayırt ettiğimiz, ayrıca Araba ya da Vagon diye adlandırılan Ursa Majör ilk şairlerin bahsettikleri takımyıldızları arasındadır.[47] Her takımyıldızı, mitolojik geçmişteki katasterizmin, yani tanrının birini ya da yeryüzünden bir şeyi yıldızların arasına göndermesinin bir sonucudur. Göksel harikalar gökyüzünün kubbesinde ilerlerken, birbirlerini kovalarlar ve gökyüzünün kubbesinden düşüşleri Okeanos Nehri'nde son bulur. Sözgelimi, Zeus bir ayıya dönüştürdüğü nympha Kallisto'yu, gökyüzüne yine bir tanrı tarafından yerleştirilen Avcı Orion'un onu kovaladığı ama asla yakalayamadığı gökyüzüne ayı olarak yerleştirdi.[48]

Gökyüzünün diğer dikkate değer sakinleri kuşkusuz Olympos tanrıları, yani klasik mitolojinin başlıca tanrılarıdır. Bunlar adlarını gökyüzünde 10.000 fite yükselen zirvesinde mükemmel havada kaygısız bir yaşam sürdükleri Kuzey Yunanistan'daki bir dağ sırasından alırlar. Bütün diğer zamanlarda kutsal Olympos ikamet yeri gökyüzüyle özdeşleştirilir. Antik tanrıların gökyüzünde nasıl ve nerede ikamet ettikleri Yunanlılara ve Romalılara kesinlikle Yehova'nın gökyüzünde nasıl ve nerede ikamet ettiği Yahudilere, Hıristiyanlara ve Müslümanlara bugün açık olduğundan daha açık değildi. Tanrılar ikamet ediyorlardı yalnızca. İster bir dağın zirvesi ya da ister gökyüzü olarak hayal edilsin, Olympos'taki güzel

yerlerine ilaveten, tanrıların gökyüzünde ve ziyaret ettikleri yeryüzünde kişisel mabetleri vardır.

Zeus'un Olympos'taki muhteşem saray halkı neredeyse bütünüyle kendi kardeşlerinden ve çocuklarından oluşur. Bu, başrolü bir kralın (Zeus) ve onun kraliyet eşinin (Hera) oynadığı, uygar yaşamın farklı işlerinden sorumlu resmi görevlilerin yardımcı rolü oynadığı, bildiğince yaşayan küçük bir topluluktur: Bir müzisyen (Apollon), bir şarap sunucusu (Ganymedes), haberciler (Hermes, İris), bir zanaatçı/inşaatçı (Hephaistos), bir ocak yetkilisi (Hestia) ve Olympos dışındaki meseleler için bir su yetkilisi (Poseidon), bir tarım yetkilisi (Demeter) ve bağcılık yetkilisi (Dionysos) ve savaş yetkilisi (Athena, Ares) vs. Tanrılar zamanlarını şölenler düzenleyerek, içki içerek, muhabbet ederek, şarkı söyleyerek, seks yaparak, güzel ve değerli nesnelerin zevkini çıkararak, insanların etkinliklerinin oluşturduğu sahneyi izleyerek geçirirler. Kutsal yaşam tarzı ve ahlak temelde zengin, güçlü ve ayrıcalıklı insanların yaşam tarzı ve ahlakıdır. Tanrıların bir işle ilgilenmeleri gerekmediği için, var olan kaygıları yeryüzündeki gözdelerinin rahatı, özellikle tanrılardan hoşlanmayan, zayıf, korumasız, ölüme tabi kendi ölümlü çocuklarına yöneliktir. Muhteşem yaşam koşullarına rağmen tanrılar bir ölümlü fedakârlıkta bulunmayı reddettiğinde, yeminini bozduğunda, bir tanrıyla rekabet ettiğinde ya da onu bir başka biçimde gücendirdiğinde kızmakta hızlıdırlar ve saygısız kişiyi ya da hatta bağlı olduğu topluluğun tamamını rahatlıkla cezalandırırlar.

Ölüler Diyarı

Homeros'un *Odysseia*'sında uzak batıdaki Okeanos Nehri'nin uzak yakasında bulunsa da insanların öldükten sonra gittikleri yerin yani ölüler dünyasının genellikle toprağın altında

bir yerde olduğu söylenmektedir.[49] Ölüler ülkesi kimi zaman aşağıda, kimi zaman ufkun ötesinde konumlandırıldığı için, türsel olarak onu "yeraltı dünyası" yerine "ölüler dünyası" diye adlandırmak tercih edilmektedir. Ölümlünün kozmik yaşamının son durağı olan ölüm ülkesine genelde birkaç biçimde ulaşılır. Bazı kişiler ölümlerini izleyen benliğin bu dünyadan nakletme sanki bir biçimde kendiliğinden oluyormuş gibi ölümlerini izleyerek kolayca yeniden ortaya çıkarlar. Dolayısıyla sarhoşken Kirke'nin evinde düşüp boynunu kıran Odysseus'un arkadaşı Elpenor neredeyse anında ölüm ülkesine ulaşmış gibi görünmektedir. Odysseus geldiğinde o ölüm ülkesindedir ve gezisinin neden bu kadar hızlı olduğunu kendisinin açıklayamadığını söyleyerek Odysseus'tan bunu açıklamasını ister.[50] Seçenek olarak bazı ölüler ölüm ülkesine Ruhlar Refakatçisi (*psychopompos*) rolündeki Hermes tarafından götürülürler. Homeros'a göre, Odysseus evindeki kibirli talipleri kılıçtan geçirdikten sonra, Hermes onların ruhlarını caduceus'uyla (asasıyla) çağırdı ve İthaka'dan itibaren onu izleyen taliplerin ruhları Okeanos'un kolları boyunca Beyaz Kaya'dan, Hades'in Kapıları'ndan, Rüyalar Topluluğu'ndan geçip ruhların ikamet ettikleri Asphodel'in Çayırı'na vardılar.[51] Hermes maktullerin ruhlarını asasıyla büyüledi ve ruhlar birçok kuş gibi onun arkasından kanat çırptılar. Daha sonraki kaynaklardan yeni ölenleri, yaşayanlar ülkesini ölüler ülkesinden ayıran dereden bir ücret karşılığında karşıya geçiren Kayıkçı Kharon'u duyuyoruz. Ölü kişinin geçiş ücreti olması için akrabaları cenazenin ağzına madeni para yerleştirirlerdi. Para kesesi ve cep olmadığı zaman Yunanlıların gündelik yaşamda madeni paraları taşıdıkları yerlerinden biri ağızları olduğundan dolayı, bir cesedin ağzına Kharon'un ücretini koymak doğaldı.

Nadir durumlarda, yaşayan birisi geri dönmek üzere ölüler diyarını ziyaret etmeyi başardı. Bu, insanların bu uzak

yer hakkında biraz bilgi sahibi olabileceklerini düşündükleri yollardan biridir. Orpheus ya da Theseus bir mağaradan yeryüzünün derinliklerine doğru seyahat etti ve Odysseus yeryüzünün batı ucuna doğru yelken açtı. Bununla beraber kahramanlık çağından sonra yaşayan insanlar ölüler diyarını ziyaret etmeye ya cesaret gösteremediler ya da gösterdilerse bile başarılı olamadılar. İnsanlık çağında, ölen bir insanın *ruhu* ölüler diyarına gider ve hemen ona dünyevi bedenine geri dönmesine izin verilirse ceset dirilir ve bu ayrıcalıklı kişi yaşayanlara öbür dünyaya göz atışını anlatır.[52]

Ölüler dünyası öyle uzak bir yere yerleştirilmiştir ki yaşayan bir kişinin oraya ulaşması neredeyse olanaksızdır. Her şeye karşın burası nasıl bir yerdir? Bir gezginin ulaşmasına olanak tanımayacak uzaklıkta olmalıdır. Bir ülke olarak Erebos ya da Karanlık diye bilinen bu ülke Helios orada hiç parlamadığı için ışıktan yoksun sisli bir yerdir. Aslında Güneş'in kozmik tehdidi tanrılar ve insanlar için parlamaya son vermek ve ölüler ülkesine inip tanrılar ve insanlar yerine ölüler için parlamaktır.[53] Homeros'un *Odysseia*'sında olduğu gibi, Erebos batının en ucunda bulunduğunda Okeanos Nehri onu yaşam ülkesinden ayırır. Birçok kaynakta olduğu gibi toprağın altında bulunduğunda ise yaşayanların ülkesinden bir başka nehir tarafından ayrı tutulur. Ne ad verilirse verilsin yaşayanlar ile ölüler ülkelerini ayıran bir nehir düşüncesi her zaman söz konusudur. Ayrıca Erebos'ta adları ıstırabı akla getiren ırmaklar ve göller vardı: Akheron (Acı), Kokytos (İniltiler), Styx (Titreme) ve Phlegethon ya da Pyriphlegethon (Yanma). Erebos'a yeni gelen ölü kuşkusuz bir iyilik olan daha önceki varoluşunun bütün anısını unutmak üzere Lethe'nin (Unutma) sularından içebilir.

Ölülerin yeri aynı zamanda bir ev, Hades Evi'dir. Bu imge, ölülerin bir yapıda, Ölülerin Efendisi'nin ve Hanımefendisi'nin yönettiği bir tür son durak hanında ikamet ettiklerini

ifade etmektedir.[54] Etrafı çevrili avlularında obur, çok başlı bekçi köpeği Kerberos (Latincesi: Cerberus), ters bir biçimde gelenlere kuyruğunu sallayıp yaltaklanırken kapılardan dışarıya çıkmaya çalışanları yakalayıp parçalar. Antik bir yazarın ölüler diyarını Erebos mu yoksa Hades Evi mi diye adlandırdığı çok fazla fark yaratmaz çünkü pratikte bu terimler birbirlerinin yerine kullanılabilir. Eski kaynaklarda, Hades daima ölüler diyarının değil, tanrının adı olsa da günümüzde bu ad bu yer için de kullanılmaktadır. Birisini "Hades'e yollamak" gibi bazı Yunan ifadeleri muğlaktır, bu ifadelerde Hades bir tanrı olabileceği gibi onun yetki alanı olarak da anlaşılabilir.

Erebos genelde, iyi oldukları denli kötü de olabilen ölüler için bir toplanma yeri olduğu için işlevi yeterince ödüllendirilmeyeni ödüllendirmek ya da yeterince cezalandırılmayanı cezalandırarak yaşamın bilançosunu doğru çıkarmak değildir. Erebos bir cennet ya da cehennem değil, ölündüğünde gidilen yerdir. Ruhlar orada varlıklarını en asgari şekilde sürdürürler çünkü öldükleri zaman sahip oldukları görünüşlerini korusalar da bedenleri dumandan daha fazla maddi değildir. Bu büyük kozmik mahzende ne herhangi bir biçimde herhangi bir şeyi aydınlatacak ışık, ne duyulacak anlaşılır sesler ne de dokunulacak katı bedenler bulunduğu için, tamamen yoksun olmasalar da ruhların neredeyse hiç bilişsel güçleri yoktur.

Yine de birkaç ilgi çekici istisna söz konusudur. Ölü Sisyphos bir kayayı bir dağın yamacından yukarı doğru yuvarlayarak tepeye çıkarmakla yükümlüdür; tepeye yaklaşır yaklaşmaz kaya yeniden aşağıya yuvarlanır ve o aynı işe yeniden başlamak zorunda kalır. Tantalos meyve veren ağaçların altındaki suda durmaktaysa da ne zaman susuzluğunu gidermeye çalışsa su çekilir, ne zaman bir meyveye uzanmaya çalışsa rüzgâr dalı uzaklaştırır. Sisyphos, Tantalos ve diğer birkaç kadersiz (Tityos, Danaides, İksion, Oknos) Yunan mi-

tolojik ölüm diyarının demirbaşlarıdır. Belirli ruhların durumu ortalamadan daha iyidir. Minos, Girit kralıyken yaşamda yapması gerektiği gibi ölüler arasındaki ihtilafları gidermekte ve büyük avcı Orion av hayvanlarının izini sürmeye devam etmektedir.[55] Bu ruhlar yaşamda yaptıklarıyla aynı zevkli etkinlerle meşgul olmaktadırlar. Sıradan bir ölünün ruhundan farklı olarak, belirli kişilerin canlı oldukları zaman sahip olduklarına çok benzeyen bedenleri ve zihinleri korumaları gerekir. Sözgelimi Tantalos susuzluk hissetmeseydi ona yapılan işkence nafile olurdu. Kimi kişiler Hades Evi'ndeki günlerini sona erdiremeseler de ebediliklerini Mutlular Adaları gibi her yönüyle nefis bir yerde geçirirler. Şanslı kahraman Menelaos zamanı geldiğinde ölmeyeceğini ama uzak batıda bulunan bir cennet olan Elysion Ovası'na gideceğini biliyordu.[56]

Demek ki insanların ruhlarının çoğu çok karmaşık bir varoluşa değil ama aynı duyusal yoksunluk ve kasvete katlandıkları aynı kozmik bodruma geçseler de aralarından çok azı iyi ya da kötü özel muamele görmek üzere seçilir. Yalnızca tohum halinde olmak üzere, cennetin ve cehennemin tohumları buradadır.

Tartaros

Tartaros Yunan mitsel kozmolojisini oluşturan dünyaların en altında yer alır. Öncelikle ölüme tabi olmayan ve dolayısıyla öldürülemeyip yalnızca muhafaza edilen doğaüstü varlıklar için bir hapishanedir.[57] Tanrılar devasa oldukları için Tartaros da devasa olmalıdır ve güçlü oldukları için onları hapsedecekse onun da güçlü olması gerekmektedir. Burası, Olymposluların kozmik üstünlük savaşında yendikleri Titanları hapsettikleri, Zeus'un canavar Typhon'u teke tek bir çarpışmanın ardından hapsettiği, Zeus'un kendisine itaat etmeyen herhangi bir Olympos tanrısını göndermekle tehdit et-

tiği yerdir: "Onu yakalayıp uzaktaki, yerin dibindeki, demir kapıların, tunç eşiklerin bulunduğu derin çukura; Hades Evi gökyüzünden ne denli uzaktaysa yerden o denli uzakta olan sisli Tartaros'a atacağım."[58]

Hesiodos bu garip yeri ayrıntılı bir biçimde betimler.[59] Sanki kocaman bir kavanoz gibi olan Tartaros, bronz bir duvarla çevrilidir, yukarısı bir boyun gibidir ve boynun yukarısında yeryüzünün kökleri (yani dibi) ve denizin kaynakları vardır. Boyun üç Gece katmanıyla çevrilidir. Bu, Tartaros'un üç kere görünmez olduğunu ve kasvetli, normal karanlıktan üç kere daha karanlık olduğunu söylemenin bir yoludur. İçi öyle geniştir ki kapısından içeri girdikten sonra zemine varmak bir yıldan uzun sürer ve içeri girmeye çalışan varlık bu süre boyunca çok şiddetli rüzgârlar tarafından örselenir. Zeus, Poseidon girişine bronz bir kapı yerleştirdiği için kaçmayı umut edemeyen Titanları bu karanlıkta tutar ve başlarına yakında yaşayan yüz kollu devleri bekçi olarak diker. Özellikle (Hesiodos Tartaros'a Erebos'u da dahil ettiği için) köpekleriyle birlikte olmak üzere ölülerin yöneticileri Hades ile Persephone'nin ve birçok karanlık varlığın evi de buradadır. Okeanos Nehri'nin bir kolu olan Styks'in suları buradadır.

Biyolojik Modele Karşı Fiziksel Model

Yukarıda üzerinde durduğumuz model çoğunlukla kozmosun birbirinin üzerinde bir binanın katları gibi yükselen üç ya da dört fiziksel ülkeden oluştuğu *fiziksel evren modeli* diye adlandırılabilecek şeyi betimler: Temel ya da zemin işlevini gören yeryüzü, ölümlülerin evi, onun yukarısında Olympos tanrılarının ve ışık saçan gökcisimlerinin evi olarak hizmet gören kubbeli çatı gökyüzü ve en altta Erebos ve Tartaros, yani ölenleri ve ölemeyenleri hapsetmek için kullanılan mahzenler. Fiziksel evren modeli kozmosun parçalarını (çatı,

zemin kat, mahzen, hapishane) işlevsel şeyler olarak temsil eder.

Ama mitsel evrenin parçaları canlıdır ve bu boyut üzerinde durulduğunda bir *biyolojik model* söz konusudur. Biyolojik modelde kozmosun yeryüzü ve gökyüzü gibi başlıca öğeleri, her şeyden önce kavrayabilen, etkileyebilen ve üreyebilen canlı yaratıklardır. Bu durumda yeryüzü devasa bir kattan ziyade Gaia adlı insana benzeyen kadın, tanrıların ve insanların annesidir. Gaia, Titanlar diye bilinen tanrılar ailesinin biyolojik annesi olduğu için tanrıların annesi ve ilk insanların oluştuğu toprağı tedarik ettiği ve onların yaşamalarını sağlayan bitkileri serperek insanları beslemeyi sürdürdüğü için insanların annesidir. Gökyüzü Uranos, Gaia denli insana benzeyen dev bir erkektir. Kozmosun ilk döneminde Uranos ve Gaia çiftleşip yavrular üretmiştir.

Yeryüzü Gaia'nın yaşayan bir kadın varlık olduğu düşüncesi antikçağda mitolojinin yanı sıra ritüelde, şiirde ve felsefede de sık sık ifade bulan yaygın bir düşüncedir.[60] Aslında Yeryüzü'nün ve Gökyüzü'nün kozmik eşler olması kesinlikle mantıklıdır. Tragedyacı Eshilos'un dediği gibi,

> Kutsal Gökyüzü Yeryüzü'nü delmek için tutkuyla uzanır
> Tutku Yeryüzü'nü ele geçirir ve onu evliliğe razı eder.
> Damat Gökyüzü'nden yağmurlar boşanır
> Yeryüzü'nü hamile bırakır ve o böylece doğurur
> Koyun sürülerine ve tahıllara Demeter hediyesini verir
> ve onların evliliğinin çiği sayesinde
> ağaçlar daha çok meyve verir.[61]

Gökyüzünden yeryüzüne onu hamile bırakmak üzere yağmur yağması, bir erkeğin bir kadını spermle hamile bırakmasının benzeridir. Aynı şeklide, Eleusis Gizemleri ayinlerinden birinde gizemciler "Yağ" diyerek gökyüzüne, "Hamile kal" diyerek yeryüzüne bakarlardı. Aslında yer yü-

zeyinin özelliklerinden bazen sanki bir kadının bedeninin parçalarıymış gibi bahsedilirdi: Mağaralar rahimler, taşlar kemikler, yeryüzünün merkezi göbektir, ayrıca bağlantılı ve yeryüzü boyunca hareket eden yeryüzü suları bir memelinin bedenindeki kanın benzeridir. Eskiler yalnızca yeryüzünün yaşayan bir kadın olduğuna değil, aynı zamanda bir kadın ile aynı yaşam evrelerinden geçtiğine de inanmaktaydı. Yeryüzü artık geçmişte kalan gençliğinde, yani doğurgan yıllarında büyük hayvanlar gibi büyük yaşam biçimleri üretmesine karşın, şimdi yaşlılığında küçük ve basit yaratıklar varlığa getirebilmektedir.[62]

Cinsel kozmos görüşü, Yunan dilinde de bulunmaktadır. Her adın ya eril ya dişil ya da cinsiyetsiz olduğu Yunancada üç cinsiyet bulunmaktadır. Bir kavram ya da bir şey kişileştirildiğinde, Yunan dilinde karşılık geldiği adın cinsiyetini miras alır. Sözgelimi, *helios* (güneş) gramer olarak eril ad olduğu için kişileştirilmiş güneş, yani Helios erkekken, *selene* (ay) dişil bir isim olması dolayısıyla Selene dişidir. Yunancada "nehir" sözcüğü erildir ve buna bağlı olarak Yunan mitolojisinde nehirler erkektir. Öte yandan, ağaçların adları çoğunluk gramer olarak dişil olması nedeniyle ağaç ruhları kadındır. Meyveler gramer olarak cinsiyetsiz, ne erkek ne de kadındır (Thomson 1972, 17-18). Gramer bakımından, Yunanca ortamı kadınların ve erkeklerin cinsel etkileşimde meyve verdiren ve meyve veren rollerini oynadıkları bir ortamdır. Nehirlerin ağaçların, erkeklerin de kadınların meyve vermesini sağlaması gibi gökyüzü de yeryüzünün meyve vermesini sağlar. Erkek nehirler, yavrularını meyve, cinsel benlikleri henüz olgunlaşmamış bebekler biçiminde taşıyan dişi ağaçların meyvelerinin olgunlaşmasını sağlar.

Kadın olan dünya yüzeyi, aynı zamanda metaforik bir yoldan da cinsiyetle ilgili hale getirilmektedir. Bir insanın ya da tanrının kurduğu, her biri küçük birer kozmos olan ka-

sabalar ve tapınaklar yeryüzüne dağılmışlardır ve bunların çoğu insanlar tarafından yönetilmektedir. Bu düzenli yerlerin dışında kalan yerler evcilleşmemiş, yaban ortamlar olsalar da muhtemelen evcilleştirilebilirler, ama gizemlerle ve gizli yerlerle dolu olup ya girilmesi yasaktır ya da maceraya davet etmekte ve tehlikeleri gizlemektedirler. Yeryüzü, insanların yerleşmek ya da tapınak kurmak için seçtiği küçük yerlerle dolu dişil bir diyar olduğu hissini uyandırmaktadır.

Belirli bir anlatıda fiziksel modelin mi yoksa biyolojik modelin mi geçerli olacağı, tamamen koşullara bağlıdır. Kozmik öğe etkin bir rol oynayacaksa kişileştirilir ama yalnızca bir başkasının eylemi için dekor olacaksa ona şey muamelesi yapılır.

MİTOLOJİK DÜNYA: KİŞİLER

Başlıca Tanrılar

Antik Yunan'da mitlerde ve kültlerde başlıca tanrılar on iki Olymposludur. Bunlar Zeus, kardeşi Poseidon, kız kardeşleri Hera, Demeter, Hestia ve oğulları Hermes, Hephaistos, Ares, Apollon ve Dionysos ve kızları Athena, Aphrodite ve Artemis'ten oluşan bir ailedir. Zeus'un diğer erkek kardeşi, ölülerin yöneticisi Hades, tebaalarının arasında ikamet etmesi dolayısıyla tam anlamıyla bir Olymposlu değildir.

Ama mesele bu denli basit değildir. Her şeyden önce antik kaynaklar zaman zaman tanrıların soyu konusunda anlaşamamaktadırlar. Bir geleneğe göre, Aphrodite, Zeus ile Dione'nin kızı ve dolayısıyla Zeus'un bir kızı olsa da bir başka geleneğe göre o, tanrı Uranos'un sperminden doğmuştu; bu durumda Zeus'un kızı değildir. Bir başka mesele, Yunanlılar Olympos tanrılarının sayısının on iki olduğu konusunda mutabık olsalar da on iki tanrının tam olarak kimler olduğu hakkında mutabık değildiler ve isimlerini sıraladığım Olympos

tanrılarını sayarsanız sayılarının on üçe ulaştığını görürsünüz. Yunanlıların on iki sayısında ısrar etmelerinin nedeni, on ikinin *model sayısı* olması, kültürel olarak gözde sayı olması, aşırı gözde Hint-Avrupa model sayısı üçün katı olmasıdır.[63] Bizim için olduğu gibi Yunanlılar için de sıkıntılı gözüken her iki tarafındaki komşuları on bir ile on üç göz önüne alındığında on iki rahatlatıcıdır ve on üç bizim için bile tabu, uzak durulması gereken bir sayıdır. On iki tanrının listelerinde ve görsel temsillerinde muhtemelen en yeni Olymposlu olarak kabul edildiği için bazen Dionysos bulunmamakta, daha silik olduğu için zaman zaman Hestia unutulmaktadır ve diğer tanrılar bazen mevcut bazen kayıptır.

Zeus ailenin reisidir; bu, Zeus'un Olympos tanrılarının Titan tanrılar ailesine karşı savaşında kazandığı bir ayrıcalıktır. Bu bakımdan Olympos hiyerarşisi en iyi savaşçının yönettiği soy grupları biçiminde örgütlenmeyen mevcut Yunan ailelerinden farklılık gösterdiği gibi Zeus evli bir erkektir ve diğer Olympusluları geniş bir ailenin ebeveyni gibi yönetmektedir. Zeus'un durumu kıdemli bir erkeğin (*kyrios*) başında bulunduğu Yunan ailesinin özgün bir özelliğidir. Tanrılar ile tanrıçalar ya evlenirler, aileler kurarlar, çocuk sahibi olurlar ya da bazı durumlarda evlenmezler. Tanrıların bazıları çeşitli ilişkiler yaşarlar ya da görece yüksek toplumsal konumlarının ve dikkate değer güçlerinin üstünlüğünü kullanarak kozmik düzende hiyerarşik olarak altlarındaki varlıklarla cinsel ilişkiye girerler. Muhtemelen insan emsalleri gibi erkek tanrıların gayrimeşru cinsel ilişkiye girmeleri kadın tanrılardan daha olasıdır. Tanrıların keyfi cinsel ilişkileri daha çok heteroseksüel olsa da kimi zaman (erkekler için) homoseksüeldir. Kimi tanrıçalar kendi istekleriyle bakire kalırlar.

Tarihçi Herodotos, ünlü bir gözleminde, Homeros'un ve Hesiodos'un tanrıların adlarını, yetki alanlarını, becerilerini ve biçimlerini değiştirdiklerini söyleyerek iki şairin tanrıları

Yunanlılar için tanımladıklarını belirtir.[64] Tanrının/tanrıçanın adı ve görünüşü, güçleri ve özel kozmik göreviyle birlikte kutsal bir sicil oluşturuyor gibi görünmektedir. Buna tanrının/tanrıçanın soy kütüğü ve kişiliği gibi bazı yararlı enformasyonlar da eklenebilir.

Olymposlular klasik mitolojideki en önemli tanrılar oldukları için bu niteliklerin bazılarına değinmek üzere tek tek tanrıları ele alalım. Olympos'luların en yaşlı neslini oluşturan beş erkek ve kız kardeşle başlayıp en genç nesle ilerleyeceğim.

Klanın reisi Zeus'tur (Roma'daki adı: Jüpiter). Diğer Olympos tanrıları Zeus'un ya kardeşi ya da çocuklarıdır. Zeus'un başlıca yetki alanı gökyüzüdür ve silahı tanrıların ve insanların kralı olmasını sağlayan yıldırımdır. Olympos'luların yöneticisi olarak sık sık başvursa da kardeşi tanrıların kanılarına zorunlu olarak uymak zorunda olmadığı göksel bir mahkemeyi yönetmektedir. Tanrıları yönetmenin dışında, mitolojideki başlıca rolü savaşçı ve âşıktır. Zeus, keyfi cinsel ilişkide bulunmada tanrıların en yaratıcısı olması bir yana, önüne gelenle yatmakta onun üzerine yoktur.

Hera (İuno) Zeus'un kız kardeşi ve mitsel şimdiki zamandaki karısıdır. Birçok genç Olympos'lu onların çocuğudur. Hera, kocası Zeus'un istekli olup olmadıkları fark etmeksizin cinsel ilişkiye girdiği diğer kadınlara olduğu kadar kocasının ilişkilerinden doğan çocuklara da düşmandır. Hera'nın mitteki başlıca etkinliği bu kadınlara ve onların çocuklarına zulmetmektir. Bu olumsuz ve tepkisel rol, onu bir karakter olarak itici kılmaktadır. Bununla beraber kahraman İason'un kutsal koruyucusu olarak olumlu bir rol de oynamaktadır.

Poseidon (Neptün) Zeus'un kardeşidir. Denizlerin ve öteki suların efendisidir; bunun simgesi olarak üçlü yaba kullanır. Karısı Amphitrite'dir.

Demeter (Ceres) Zeus'un kız kardeşidir. Yetki alanı özellikle insanlığa ekimini öğrettiği tahıllar olmak üzere tarımdır.

Kocası yoktur ama Zeus'tan Persephone adlı bir kızı vardır. Hades artık ölüler diyarını birlikte yönettiği Persephone'yi genç kızken kaçırmıştı.

Zeus'un bir başka kız kardeşi Hestia (Vesta) aile ocağının bakire tanrıçasıdır. Önemi daha çok külte dayanan Hestia'nın mitte küçük bir rolü vardır.

Zeus, Hera, Poseidon, Demeter ve Hestia en yaşlı Olymposlulardır. Şimdi Olymposluların daha genç neslini ele alacağız.

Aphrodite (Venüs) –bir başka geleneğe göre diğer Olymposlularla doğrudan kan bağı olmasa da– Zeus ile Dione'nin kızıdır. Cinsel aşkın güzel tanrıçası Aphrodite, Ares'le (Homeros, *İlyada*) ya da Hephaistos'la (Homeros, *Odysseia*) evli olsa da bir aşk tanrıçasına yakışacağı gibi her durumda rastgele cinsel ilişkide bulanan biridir. Giyenin cinselliğini dayanılmaz kılan mükemmel bir kemere ya da kurdeleye, yani kuşağa sahiptir. Aphrodite'e bazen oğlu olarak gösterilen Eros (Aşk), Himeros (Arzu) ve farklı yönlerini ve etki alanını kişileştiren Güzel ve Saat kardeşlerden biri eşlik eder.

Apollon (Apollo) ve Artemis (Diana) kardeşler, Zeus ile Leto'nun çocuklarıdır. Her ikisi de okçudur. Apollon'un yetki alanı müziği, kehaneti ve tedaviyi içerir. Kırsalda ya tek başına ya da bakire nymphaların eşliğinde dolaşan Artemis, genç ama aynı zamanda bakire kadın avcıların kadın koruyucusudur. Kendisine şu ya da bu şekilde yüz vermeyen bir ölümlüden hıncını alırken sık sık küskün tanrıça rolünü oynar.

Athena (Minerva) Zeus ile Metis'in bakire kızıdır. Babası Zeus'un hamile annesi Metis'i yutmasından sonra onun başından bir yetişkin ve tamamen silahlı olarak doğdu. Athena'nın mitteki rolleri, çoğunlukla başlıca yetki alanları olan savaşla, kadınların sanatlarıyla (özellikle dokumacılık) ve Atina kentiyle bağlantılıdır. Kahraman Odysseus'a ve onun ailesine özel bir düşkünlüğü vardır. Hera'nın kahraman İa-

son'a nasıl özel bir sevgisi varsa onun da kahraman Odysseus'a vardır.

Ares (Mars) Zeus ile Hera'nın oğludur. Athena gibi bir savaş tanrısı olsa da ondan farklı olarak bir yandan bir savaşçının aşırı davranışlarıyla, savaş çılgınlığıyla, diğer yandan korkaklıkla anılır. Ares, savaş tanrısı olarak çeşitli yönlerini kişileştiren ve kimi zaman ona eşlik eden çocukları Phobos'u (Kahramanlık) ve Deimos'u (Terör) doğuran Aphrodite'in kocası ya da âşığıdır.

Zeus ile Hera'nın ya da yalnızca Hera'nın oğlu olan Hephaistos (Vulcan) tanrıların kambur ya da topal demircisidir. Tanrılara saraylar inşa ederek, harika nesneler tasarlayarak muhteşem sanatçı rolünü oynar. Homeros'un *Odysseia*'sına göre Hephaistos ona sadık olmayan Aphrodite ile evlidir.

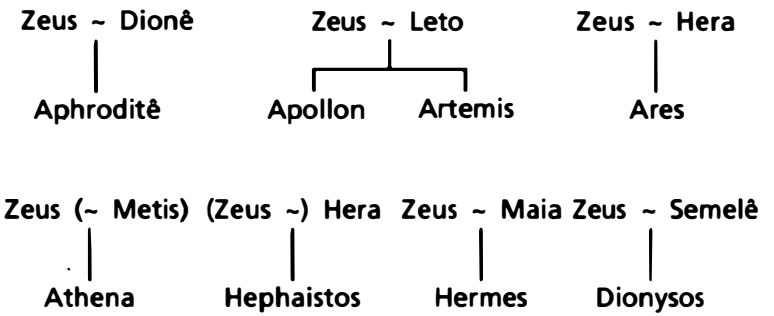
Hermes (Mercur) Zeus ile Maia'nın evli olmayan oğullarıdır. Harika güçleri olan özel bir sopa taşıyan ve kanatlı sandaletler giyen Hermes, Olympos'tan yeryüzüne iletiler taşıyan ya da yeni ölenlerin ruhlarına Erebos'a değin eşlik eden kozmik bir aracıdır. Diğer zamanlarda sinsi ve ahlak tanımaz bir entrikacı rolünü oynar.

Dionysos (Bacchus) Zeus ile ölümlü kadın Semele'nin oğludur. Semele öldüğünde Zeus kalçasına onun taşıdığı fetüsü dikti ve zamanı geldiğinde Athena'yı kafasından doğurduğu gibi kalçasından da Dionysos'u doğurdu. Dionysos insanlara şarap yapmak dahil olmak üzere bağcılığı öğretti ve farklı insan topluluklarına kendi kültünü tanıtarak satirlerin ve maenadların katılımıyla dünyayı dolaştı. Karısı Ariadne'dir.

Olymposlular arasında sayılmayan başka Olympos sakinleri bulunmaktadır. Kahraman Herakles (Hercules) Zeus ile ölümlü Alkmene'nin oğludur. Birçok başka işin yanı sıra on iki büyük hizmeti ya da görevi yerine getiren olağanüstü güçlü Herakles, öldükten sonra Hebe (Gençlik) adlı bir karısının olduğu Olympos tanrılarının arasına bir tanrı olarak kabul

edildi. Tanrılara şarap sunucusu olarak hizmet eden Ganymedes ve aynı zamanda Saatler ve Güzeller gibi diğer göksel nymphalar da Olympos'tadırlar.

Gelenek bir tanrının bireysel güçlerini içsel ya da dışsal olarak sunma arasında gidip gelir. Aphrodite çok güzel ve duygulara hitap eden bir kadın olduğu için mi yoksa onu taşıyanı cinsel olarak karşı konulamaz kılan eşi görülmemiş bir giysiye, bir kuşağa sahip olduğu için mi etkileyici ve baştan çıkarıcıdır? Zeus tanrılarının en güçlüsü olması nedeniyle mi yoksa evrendeki en güçlü silah olan şimşeği kullanması nedeniyle mi ya da bir kere yuttuğu en yüce danışman, tanrıça Metis'i (Akıllılık) içinde tuttuğu için mi en üstündür?[65] Bir tanrının kendine özgü gücü onun doğasında, içsel olarak temsil edilebilir ya da Hermes'in kaduceus'u (sopası), Aphrodite'in kuşağı ve Zeus'un yıldırımı gibi bir alet biçiminde dışsal olabilir.

Şekil 1.4. Genç Olymposlular

Tanrılar hayal edilebilir bütün alanı kaplayan kozmik bürokrasinin resmi görevlileridir. Her bir tanrının kozmik düzende kendi yetki alanı ya da belirli etki alanı vardır. Zeus gökyüzünden, Demeter tahıllardan, Aphrodite erotik aşktan

sorumludur. Birçok tanrının birden çok yetki alanı vardır. Poseidon yalnızca sulardan değil, aynı zamanda atlardan ve depremlerden sorumludur. Bu nedenle Poseidon'un yaygın ek adı Yeri Sarsan'dır. Diğer Olympos tanrıları Zeus'u tanrıların kralı olarak alkışladıklarında Zeus onların farklı resmi görevlerini ya belirledi ya da onayladı.[66] Bir tanrının kozmik düzendeki sorumluluk alanı için kullanılan her zamanki Yunanca sözcük "paye"dir (*timê*). Bu terim, insan ortamında sivil bir görevlinin bulunduğu makamı ifade eder. Belirli bir tanrının etki alanını nasıl elde ettiği, Yunan mitlerinde gözde bir konudur.

Yetkinin değeri ve sayısı tanrının öneminin indeksi olduğu için tek tek tanrılar bir ya da daha fazla yetki alanına sahip olmanın ifade ettiği kişisel onaylanmaya büyük önem verirler. Aynı nedenle, insanların tanrılara tahsis edilmiş yetki alanına herhangi bir şekilde saygısızca yaklaşmasına ya da meydan okumasına öfkelenirler. Ölümlü dokumacı, yetenekli ama kibirli Arakhne kozmik yetki alanı kadın ev sanatlarını da içeren Minerva'nın üstün kabiliyetini kabul etmeyi reddettiği zaman tanrıçayı öfkelendirmiştir.[67]

Erkek tanrıların bireysel uğraşıları, çoğunlukla erkek uğraşılarının ilahi uyarlamalarıdır ve tanrıçaların uğraşıları benzer bir biçimde birkaç istisna dışında kadınlarınkiyle uyuşmaktadır. Yunanlı ve Romalı kadınlar erkeklere daha uygun olan bir etkinlik, bir spor olan avcılıkla ilgilenmemelerine karşın, tanrıça Aphrodite kadın avcı olarak yabanda dolaşır. Gerçek Yunanlı ve Romalı kadınlar askerlik faaliyetlerine katılmasalar da Athena savaş tanrıçasıdır.[68] Kadınlar habercilik hizmeti görmemekteydi ama tanrıça İris tanrıların habercilerinden biriydi. Bu örneklerde, kadın tanrılar insan kadınların katılmadıkları etkinliklerde uzmandırlar.

Bazen bir tanrı ve onun yetki sahası, Eros ya da İkna ve Arzu gibi kişileştirilmiş soyutlama örneklerinde çok açık bir

biçimde olduğu gibi, özdeştir. Helios'un güneşi gökyüzü boyunca taşıyan arabayı süren tanrı olması örneğinde güneş ya tanrıdan bağımsız fiziksel bir nesne ya da tanrı güneşin kendisi olabilir. Bir dyrad ya da bir başka deyişle ağaç nymphası, istediği gibi gelip gidebilen insan biçimli bir varlık olsa ve tıpkı nehir tanrısı gibi dilediğince dolaşabilse de aynı zamanda – akarsuyun kendisiyle de özdeş olması gibi– belirli bir ağaçtır. Yunanlılar Aphrodite'ten ve Dionysos'tan insan biçimli tanrılar olarak bahsetseler de zaman zaman "Aphrodite" yalnızca "cinsel ilişki" ve "Dionysos" yalnızca "şarap" anlamına gelmektedir. Aynının ve farklının aşırılıkları arasındaki orta yol, bir tanrı ile yetki alanı arasında bir duygudaşlığın var olduğu durumlardır. Sözgelimi bir tanrı ortada görünmediğinde ya da yeteneğini yitirdiğinde tanrının kozmik yetki alanı etkisiz hale gelir ya da yok olur. Kayıp kızı için üzülen Demeter ilk önce Olympos'tan ayrılır ve kızgınlıkla bütün tarımın durmasına neden olur; bir başka olayda hileci Sisyphos'un Thanatos'u (Ölüm) esir alıp sandalyeye bağlaması üzerine ölüm dünya üzerinde gücünü kullanamaz hale gelir: İnsanlar ve hayvanlar ölmemeye başlar.[69]

Tanrıların ve İnsanların Doğası

Tanrılar ve insanlar benzer hisler duyarak ve temelde aynı değerleri savunarak aslında benzer biçimde hareket ederler (Burkert 1985, 182-189). Hatta çok benzer gözükmektedirler. Bir Yunan miti, Prometheus'un ilk insanı çamurdan, tanrıların suretinde nasıl biçimlendirdiğini anlatır. Doğrusu, tanrılar insana değil, insan tanrılara benzer. Yine de tanrılar ve insanlar fiziksel bakımdan özdeş değildirler. Bir kere tanrılar insanlardan daha boylu posludur ve aslında doğal halleri gerçekten devasadır. Homeros'a göre, Ares, Troya'da Athena'nın attığı bir taşla vurulduktan sonra savaş alanının dışın-

da yere düşmüştü. Bedeni yedi *pelethra*, yani yaklaşık yirmi bir metre uzunluğundaydı.[70] Antik bir ilahi tanrıça Eileithyia'nın kolyesinin uzunluğu dokuz kübitin, yani 4 metrenin üzerindedir.[71] Yunanlılar aynı zamanda eski kahramanların kendi zamanlarındaki insanlardan daha uzun boylu olduklarına inanmaktaydılar.[72]

Ayrıca tanrılar daha güzel görünüşlüdür. Tanrısallığın çekirdek özellikleri olan etkileyici endam ve güzellik, bir efsanede Herodotos tarafından anlatılmaktadır. Görevden alınan tiran Peisistratos ve destekçileri eski konumlarını yeniden ele geçirmek için bir hile düzenlerler. Tanrıça Athena'nın, kendi akropolisi için Peisistratos'la şahsen görüştüğünü duyurmaları için pek çok kişiyi önden gönderdikten sonra, güzel ve alışılmadık biçimde uzun boylu bir kıza zırh giydirip bir savaş arabasına bindirir ve Atina sokaklarında ona eşlik ederler. Kadının tanrıçanın kendisi olduğuna inanan saf Atinalılar, Peisistratos'un geri dönmesini kabul ederler.[73] İnsanları genç kızın bir tanrıça olduğuna inandıran özel nitelikleri boyu ve güzelliğiydi. Öyleyse tanrılar beden ve güzellik bakımından insanlardan üstündür.

Dahası, tanrılar insanlardan daha çok şey bilirler. Dünyanın çok azını gördükleri, yaşam süreleri kısa olduğu için insanların şimdi ve geçmiş konusunda bilgileri çok sınırlıdır. Bu nedenle insanların bilgisi çoğunlukla söylenti düzeyini pek aşmaz (Clay 1983, 148-157). Ama tanrılar uzak mesafelere kolaylıkla seyahat edebildikleri, göksel tanrılar örneğinde olduğu gibi aynı zamanda yukarıdan bakabilme ve bütün dünyayı gözden geçirme avantajına sahip olduklarından ötürü daha fazla şey gördükleri (dolayısıyla gök-tanrı Zeus ve güneş-tanrı Helios özellikle bilgilidirler) ve daha kavrayışlı oldukları için de bilgilidirler.[74] Tanrılar kılık değiştirmiş ve insanlar için görünmez olan diğer tanrıları tanıyabilme suretiyle insanlardan gizlenmiş nedensellik etkenlerini anlarlar.

Kuşkusuz uzun yaşadıkları için birçok şeye ilk elden şahitlik ederler.

Tanrıların geçmişe ve bugüne dair bilgileri insanların bilgisinden derece olarak farklılık gösterse de geleceğe ilişkin bilgilerinin farklılığı kesindir çünkü insanlar ileride neler olacağına ilişkin kesin bilgiye sahip olmasalar da tanrılar gelecekteki olayların geniş taslağı, kaderin (*moira*) sır ortağıdırlar. Her bir insanın yaşamda kişisel bir kaderi, bireysel bir payı, yaşamının evrenin daha büyük olaylarının ve evrenin kendisinin kaçınılmaz bir biçimde izlediği gibi kaçınılmaz bir biçimde izleyeceği genel bir gidişat vardır. Dolayısıyla, tanrılar insanlardan çok daha bilgili olsalar da insanlar sınırlı kavrayışları nedeniyle kimi zaman yanlış bir biçimde tanrılara her şeyi bilen varlıklar olarak güvenmelerine rağmen tanrılar kesinlikle her şeyi bilmemektedirler.

Tanrılar ile insanlar arasında başka kesin farklılıklar bulunmaktadır. Sözgelimi tanrılar fiziksel olarak göz alıcıdır. Demeter yaşlı bir kadın kılığında Alkinoos'un Eleusis kentindeki sarayının eşiğinden içeriye adım attığında başı tavana değdi ve kutsal bir ışık kapı aralığını doldurdu.[75] Epifanilerde tanrılar bazen şeylerin göründükleri gibi olmadıklarının ipucunu verirler ve insanlar şeylerin normal olmadıklarını kavrayarak bu ipuçlarına dehşet ve korkuyla yanıt verebilir ve sık sık bir tanrıyla karşı karşıya oldukları sanısına kapılırlar. Jüpiter ve Merkür ölümlü kılığıyla mütevazı kaynaklarının izin verdiği kadarıyla konukseverlik gösteren Philemon ile Baukis'in alçakgönüllü kulübesini ziyaret ettiler. Ev sahipleri şarap testisinden misafirlerinin bardaklarına ne denli çok şarap dökerlerse döksünler testinin yeniden şarapla dolduğunu fark ettiklerinde, haklı olarak, kılık değiştirmiş tanrılar olduklarını düşündükleri misafirlerine korku ve hayretle ellerini uzatıp yakardılar.[76] Tanrıça Athena genç Telemakhos'un eşlik ettiği ölümlü insan Mentor kılığında Pylos Kralı Nes-

tor'un sarayına seyahat etti. Nestor geceyi geçirmeleri için saraya davet ettiğinde Athena/Mentor kendisini bir akbabaya dönüştürerek uzaklara uçtu. Herkes şaşkına dönse de Nestor Telemakhos'a onun benzer biçimde Telemakhos'un babası Odysseus'u koruyan Athena'dan başkası olmadığını söyleyerek olayı doğru yorumladı.[77] Aphrodite Troyalıların lideri Ankhises'i baştan çıkarmayı düşündüğünde güzel ve göz alıcı bir genç kız biçimine büründü. Kılık değiştirmesine rağmen Ankhises hemen onun bir tanrıça olduğunu fark etse de Aphrodite onu kendisinin bir tanrıça olmadığına ikna ettiğinde birlikte oldular. Aphrodite sonradan ona tanrıça olduğunu itiraf etti.[78] Apollon Delphoi'deki yeni tapınağına rahipler toplamak istediğinde bir yunus biçimini alıp Giritlilerin gemisine atladı. Gemidekiler ne zaman yunusa yanaşmayı akıllarından geçirseler, yunus insanları korkutarak gemiyi öyle bir şiddetle salladı ki gemi her seferinde çatırdadı. Gemi Delphoi'ye yaklaştığında yükseklere kıvılcımlar saçarak tıpkı bir yıldız gibi gemiden indi ve korku veren bir ışık yaktığı tapınağına girdi. Bir genç kılığında gemiye geri dönmüş ve doğal olarak yolcularının ölümsüz tanrılardan birisi olması gerektiğini anlayan tayfalara seslendi.[79]

Tanrılar muhtemelen kendi aralarında kendilerine ait bir dille konuşur.[80] Antikçağ şairleri bu dilin söz dağarcığının bir kısmını kaydettiyseler de gramerine ilişkin hiçbir şey kayda geçirmediler. Sözgelimi, tanrıların *khalkis* ama insanların *kymindis* diye adlandırdıkları bir tür kuş, tanrıların Ksanthos ve insanların Skamander (Karamenderes) diye bildikleri bir nehir söz konusudur.[81] Antik anlatılarda tanrılar birbirleriyle ya da insanlarla daima ya Yunanca ya da Latince konuşurlar ve böylece, ne tuhaftır ki, kendi özel dilleri mitolojik anlatımda hiçbir rol oynamaz.

Kaçınılmaz olarak bebeklikten olgunluğa, yaşlılığa ve ölüme ilerleyen bir yaşam döngüsü deneyimleyen insanlardan

farklı olarak ölümsüz ve yaşlanmayan tanrılar belirli bir gelişim düzeyine ulaştıklarında orada kalırlar. Tanrılar çok hızlı bir biçimde ideal yaşlarına ulaştıklarında günümüz dizilerinde ya da çizgi romanlarında olduğu gibi gelişimleri durur. Bebek Zeus bebeklikten yetişkinliğe bir yıl içerisinde erişir.[82] Bebek Apollon kundaklandıktan sonra nektar ve ambrosia ile beslenir beslenmez tanrıçalara kendi kutsal yetki alanlarının müzik, okçuluk, kehanet olacağını bildirir ve onları şaşkınlık içinde bırakarak ayağa kalkıp gider.[83] Athena Zeus'un başından tamamen olgunlaşmış ve zırhını kuşanmış olarak çıkar.[84] Yaşlı kadın biçimine bürünen Demeter Eleusis'te ölümlü bir bebeği nektar ve ambrosia ile besler, kalbindeki ölümlü kısımları yakıp kül eder ve çocuk doğal olmayan –yani insanların büyüme hızından çok daha yüksek– bir hızla büyür.[85] Zeus ve kardeşleri tıpkı Athena ve diğer genç Olymposluların daima genç ve yetişkin kalacakları gibi yaşlı yetişkinler olacaklar. Eskiler belli bir tanrının yaşı hakkındaki düşüncelerini zaman zaman değiştirmişlerdir. Örneğin Yunanlı sanatçılar Dionysos'u olgun yetişkinden genç yetişkine ve Eros'u ergenden küçük bir çocuğa dönüştürmüşlerdir.

Şair Homeros'a göre, tanrılar ile insanlar arasındaki en önemli fark onların beslenme alışkanlıklarında yatmaktadır.[86] Ölümlülerden farklı olarak tanrılar ekmek ve şarap tüketmekten hoşlanmadıkları için kanları yoktur, onun yerine ikhor diye adlandırılan bir tür ölümsüz sıvı, ince bir madde üretirler. Sonuç itibariyle tanrılar ölmezler.[87] Yiyip içtiklerinde onları mevcut durumlarında muhafaza eden ve yaşlanmalarını engelleyen nektar ve ambrosia tüketirler.

Yine Olympos tanrılarının Pieria'dan Olympos Dağı'nın kuzeyine değin otlayan büyükbaş hayvan sürüleri vardır ve tanrılar büyükbaş hayvanlarını ve koyunlarını ayrı yerde tutarlar.[88] Güneş tanrısının Thrinakia adasında kendisine ait yedi büyükbaş hayvan sürüsü ve birçok koyun sürüsü var-

dır. Bunları Helios'un Neaira'dan olma kızları iki nympha güder. Helios gökyüzünü günlük kat edişlerinde sürülerine yukarıdan bakmaktan zevk alır. Ne ölen ne de yavrulayan bu özel hayvanların sayısı sabit olduğu için Odysseus'un açlıktan ölen arkadaşları Helios'un kutsal büyükbaş hayvanlarına zarar vermemeleri konusunda uyarılmış olmalarına rağmen bunlardan bazılarını yemek için kestiklerinde felakete yol açtılar. Helios çok öfkelendi ve Zeus onun adına saygısız ziyaretçilerin gemilerini batırarak ve onları boğarak insanları cezalandırdı.[89] Büyükbaş hayvan sürüsü sahibi olan Apollon, bebek erkek kardeşi Hermes'in sürüsünden elli baş hayvanın çaldığını fark ettiğinde üzüldü.[90] Ölümün efendisi Hades'in de büyükbaş hayvanları vardır. Kimi zaman yukarı dünyada ve kimi zaman Erebos'ta otlayan bu hayvanlar çoban Menoites'in bakımı altındadırlar.[91]

Göksel tanrılar özel yiyecekleri, nektarı ve ambrosiayı kendileri sağlamalarına rağmen aynı zamanda beslenmeleri insanların yeryüzünde onların yararlanmaları için sundukları kurban etlerine dayanıyormuş gibi gösterilir. Bu türden yiyecekler insanlar ile tanrılar arasında paylaşılır; tanrılar kurban etinin küçük parçasını, insanlar büyük parçasını yer. Tanrı, kendi payının tadını çıkarmak üzere sessizce ve görünmeden insanların arasına karışabilir ya da gökte kalıp, kızaran etten yükselen duman ile yetinir. Tanrıların kurban yemeklerine ne denli bağlı oldukları açık değildir ve Yunan şairleri bu belirsizlikten yararlanmışlardır. *Homeros İlahileri* adlı eserde kızgın Demeter bitki yaşamının yeryüzündeki döngüsünü durdurduğunda Zeus müdahale etmeseydi insan soyu tükenmiş ve bunun sonucunda tanrılar kurbanlarından mahrum kalmış olacaklardı.[92] Aristofanes *Kuşlar* adlı komedisinde gökyüzünde Olympos'a rakip olarak kendi kentlerini kuran kuşları anlatır. Diğer planlarının yanı sıra kuşların asıl planı tanrıların açlıktan ölmeleri için insanları kuşlara kurban kesmeye ikna etmekti.

Eti insan yiyeceğinden ilahi yiyeceğe dönüştüren düzenek, başka durumlarda olduğu gibi dünyeviyi ilahiye dönüştürme işlevini yerine getiren ateşti. Ölümlü bir bebeği ölümsüz ve yaşlanmaz kılmak isteyen Demeter onu ambrosia ile yağladı, nefes verdi ve ölümlü kısımlarını yakıp kül etmek için onu bir ocağın ateşine tuttu.[93] Güldürü türünde bir anlatı dul bir kocanın ölen karısının giysilerini, öteki dünyada modaya uygun giyinebilmesi için yakarak ona yollamasını konu alır.[94] Dönüştürücü ateş aynı zamanda yukarıdan gelebilir. Ölümlü Herakles ölürken kendisini ateşin ölümlü kısımlarını yakıp kül edeceği bir odun yığınının üzerine yerleştirdi ve Zeus'un yıldırımı onu tanrıların arasına ölümsüzlerden biri olarak katılabileceği Olympos'a taşıdı.[95] Yunanlılara göre, yıldırımın çarptığı bir kişi ya da yer yıldırımları fırlatan Zeus tarafından özel olarak seçilmiştir ve artık bu nedenle kutsaldır. Böylesi durumlarda Zeus ile yıldırım neredeyse ayırt edilemez çünkü tanrının yeryüzüne fiilen yıldırım biçiminde indiği düşünülür (onun bu hali *Kataibates* yani "İnen" adıyla bilinir). Bu formda Thebai kentindeki insan sevgilisi Semele'nin yanına inen Zeus sevgilisinin ölümlü bedenini hem yok eder hem de ölümsüz kılarak ateş aracılığıyla Olympos'a götürür.[96]

Doğaüstü varlıkların ölümsüzlüğü bu varlıklar arasındaki çarpışmalarda sorun oluşturur. Galipler savaşı kaybedene ne yaparlar? Olymposlular on yıl süren mücadelenin sonucunda Titanları alt ettiklerinde yenenler ölümsüz oldukları için rakiplerini öldüremediler. Olymposluların bütün yapabildikleri onları kaçamayacakları bir yerde toplamak oldu. Dolayısıyla onları ölmeyen varlıkları hapsetmek için kurdukları kozmik toplama kampı Tartaros'ta attılar.

Tanrılar insanların yalnızca hayret edebilecekleri başka birçok güce sahiptir. İnsanların aksine tanrılar biçim değiştirmekte ustadır (Clay 1983, 1609). Tanınmadan ya da fark edilmeden ölümlülerin dünyasına geçmek için kolaylıkla in-

sanların ya da hayvanların biçimini alırlar çünkü insanlara genelde gerçek biçimleriyle görünmemeyi tercih ederler; bir kere bir ölümlü için açıkça görünen bir ölümsüzle karşı karşıya gelmek zor olabilir.[97] Hem ölümlülerin hem de ölümsüzlerin katıldığı ölümlü Peleus ile Nereus kızı Thetis'in düğün töreni, bu bakımdan bir dönüm noktası oldu çünkü o dönem tanrılar insanlar arasına karışmaya ya da açıkça onlarla yiyip içmeye son verdiler. İnsanlar kendi taraflarından tanrıların gerçek görünüşleriyle görünmemeyi tercih ettiklerinin farkında oldukları için ilişkilendikleri bir varlığın gerçekten bir insan mı yoksa kılık değiştirmiş bir tanrı mı olduğuna karar verme sorunuyla karşı karşıyaydı. Penelope'nin taliplerinden biri bir dilenciye (bu dilenci aslında kılık değiştirmiş Odysseus'tu) kötü davrandığında diğer talipler, tanrılar iyi ve kötü davranışı gözlemek için insan biçimine girerek insanların kentlerini ziyaret etme alışkanlığında oldukları için yabancının bir tanrı olabileceğini hatırlatarak kızdılar.[98] Savaş alanındaki bir savaşçı için düşmanının bir ölümlü kılığına girmiş bir tanrı olması daima olasıydı. Diomedes Troya'da savaş alanında Glaukos'la karşı karşıya geldiğinde göksel tanrılarla çarpışmayacağını belirterek ona göklerden gelen bir ölümsüz olup olmadığını sordu.[99] Zeus ile Hermes'in genellikle birlikte kılık değiştirerek yeryüzünde seyahat etmeleri geleneği söz konusuydu; bu, şövalye ile seyisin prototipidir. Havari Pavlos ile Barnabas ilk defa birlikte seyahat edip mucizeler yarattıklarında yerel halk onları insan kılığında yeryüzünde dolaşan Zeus ile Hermes zannetti.[100]

Tanrılar ölümlü halklardan pek azının karşısına kılık değiştirmeden, oldukları gibi çıkarlar. Örneğin, kendilerini "tanrılara yakın" olan Phaecialılara açıkça gösterirler ve Phaeacialılar hecatomblar kurban ettiklerinde tanrılar açıkça onlarla birlikte yemek yerler.[101] Benzer bir biçimde Olymposlular Okeanos Nehri'nin kenarında Etiyopyalılarla günler boyu

şölen yapar.[102] İnsanların ve tanrıların birlikte açıkça şölen yapmaları tanrıların insan topluluğundan ayrılmadan önceki ilk insanlığın durumunu anımsatır.[103] Homeros'un *Odysseia*'sında Athena'nın Odysseus ile Telemakhos'a katılışını anlatan bir paragraf birey ölçeğinde garip bir duruma işaret eder: Odysseus kadın kılığındaki Athena'yı fark etse de Telemakhos onu kesinlikle göremez.[104]

Tanrılar ölümlülerle etkileşim amacıyla insan biçimini benimsemelerine karşın kendilerini neredeyse her şeye dönüştürebilirler. Athena bir grup insanla bir insan biçiminde vakit geçirse de aralarından bir kuş biçiminde ayrılarak herkesi şaşırttı. Apollon bir gemiye binmek istediğinde bir yunus biçimini aldı. Zeus bakire Europe'yi elde etmek istediğinde bir boğa oldu. Nympha Kallisto'ndan cinsel olarak yararlanmak istediğinde tanrıça Artemis biçimini aldı. Zeus'un cinsel amaçlı dönüşüm repertuarı öyle etkileyici ve çeşitlidir ki antikler bunların listesini yapmıştır.[105] Ama biçim değiştirme konusunda en başarılı olan tanrılar kendilerini hızla dönüştüren deniz tanrılarıdır. Deniz tanrıları ele geçmemek için rutin olarak biçim değiştirirler. Ateş gibi canlı olmayan şeyler haline bile gelebilirler. Kahraman Menelaos İhtiyar Deniz Adamı Proteus'u yakaladığında, Proteus ona teslim olmadan önce kendisini sırasıyla bir aslana, bir yılana, bir pantere, bir yaban domuzuna, suya ve ağaca dönüştürdü.[106] Ölümlü Peleus benzer bir biçimde evlenmek istediği Nereus kızı Thetis'i pusuya düşürdü. Nereus kızı Thetis asıl biçimine dönmeden önce kendisini ateşe, suya ve vahşi bir hayvana dönüştürdü.[107]

Bir tanrı bir kimseyi ya da bir şeyi farklı bir biçime de dönüştürebilir. Zeus düşüp kalktığı nymphayı karısı Hera'dan saklamak için bir ineğe dönüştürdü.[108] Sıklıkla bir insanın bir hayvana dönüştürülmesi, banyo yapan Artemis'le karşılaşan avcı Aktaion'un tanrıça tarafından geyiğe dönüştürülmesinde olduğu gibi, kötü bir davranışın cezalandırılmasıdır.[109] Bir

tanrı bu kadar sert davranmayıp bir kişinin fiziksel görünüşünü belirli bir amaçla çirkinleştirebilir ya da güzelleştirebilir. Daha iyi karşılanmasını sağlamak için Athena Alkinoos'un sarayına gitmeden önce Odysseus'u daha uzun ve güçlü kuvvetli kıldı, saçlarının görünüşünü güzelleştirdi, başına ve omuzlarına "kayra döktü". Daha sonra Odysseus'u İthakalıların tanıyamayacağı bir hale getirmek için ona paçavralar giydirip bir dilenci görüntüsü vererek tam tersini yaptı.[110] Tanrılar görünüşlerini onu tanınmaz kılan manzara gibi karmaşık ve yaşamayan bir şeye bile dönüştürebilirler. Athena bir keresinde İthaka'nın patikalarını, koylarını, kayalarını ve ağaçlarını Odysseus'a öyle yabancı kıldı ki Odysseus başka bir ülkede olduğuna inandı.[111] Tanrılar bazen birisini bulut maddesinden yapılma bir benzeriyle ikame ederek insanları kandırırlar. İksion Hera'ya âşık olup ısrar ettiğinde Hera Zeus'a bunun gerçek olup olmadığını öğrenmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Zeus Hera'nın buluttan yapılma bir benzerini İksion'un yanına gönderdi. İksion, Hera'nın benzeriyle cinsel ilişkiye girdikten sonra Hera'yla yattım diye övündü. Zeus İksion'u hava akımıyla hızla dönen bir tekere bağlayarak cezalandırdı. Bu sırada İksion'un hamile bıraktığı bulut, erkek bir Kentaur dünyaya getirdi.[112] Helen'in Paris'le Troya'ya aslında kesinlikle gitmediği, aksine Hermes gerçek Helen'i emaneten Mısır'a götürürken Paris'in farkında olmadan beraberinde Troya'ya Zeus'un Helen'in bulutlardan yaptığı hayaletini götürdüğü şeklinde bir rivayet mevcuttu.[113]

Görünmezlik, tanınmamak için uygulanan farklı bir stratejidir.[114] Bir tanrı görünmez olmak ya da bir başkasını görünmez kılmak istediğinde bunu varlığı ince bir havayla, sisle ya da geceyle sararak yapar. Sis kadar gece de bu amaca hizmet edebilir çünkü gece Tartaros'un boynunu saran üç gece katmanı gibi davranabilir.[115] Ne tanrılar ne de insanlar öylece görünmez hale gelmezler; maddi özleri ya bir şekilde mad-

desel olmaktan çıkar ya da uzamda buharlaşıp uçar. Klasik mitoloji tamamen maddeci bir gerçeklik görüşüne sahip olduğu için, görünmezlik olası algılayıcıların görüşleri bulandırılmak suretiyle sağlanır. Odysseus Alkinoos'un sarayına ricacı olarak giderken, koruyucusu Athena saraya varmadan önce yerli halktan herhangi biri tarafından görülmemesi için Odysseus'un etrafına büyük miktarda sis dökmeye dikkat eder.[116] Odysseus'un maddi özü halen tamamen orada olsa da onu saran bulutlu hava herhangi birinin onu görmesini engeller. Normal koşullar altında bile bir miktar duman insanın gözüne perde çekerek çevredeki gerçekliği tamamen değerlendirmesine mani olur. Athena bu sisi Diomedes'in gözlerinin önünden kaldırdığında, Troya'daki savaş alanında onun, tıpkı tanrıların yaptığı gibi, kılık değiştirmiş ve görünmez olmuş tanrıları insanlardan ayırt etmesine izin verir.[117] Benzer bir engellenmiş algı anlayışı bir yılanın uyuyan bir kişinin kulaklarını temizlemek üzere yalamasıyla kişinin falcı ya da kâhin haline geldiği antik efsanelerde de bulunmaktadır. Bu Melampous'un başına geldi ve o bu suretle hayvanların dilini anlama kabiliyeti edindi. Dolayısıyla insanlar görebildiklerinden ve duyabildiklerinden daha fazlasını görebilir ve duyabilirler, fakat onların görme ve duyma yetenekleri bulanıklaştırılmış ve dolayısıyla sınırlanmıştır, oysa tanrıların yeteneklerinin önünde böyle bir engel yoktur.[118] Tanrılar maddiliklerinden kaçamayacakları için bir tanrı kapalı bir odaya girmek istediğinde duvarların içinden sanki orada yoklarmış gibi geçemez. Dolayısıyla Hermes bir keresinde bir yatak odası kapısının anahtar deliğinden bir esinti olarak geçmiştir.[119] En eski Yunan evlerinin yatak odalarında pencere olmadığı için kapılar kapatıldığında içeriye girmenin tek yolu anahtar deliğiydi.

İnsanlardan farklı olarak tanrılar bir yerden bir başka yere havada uçarak hızla gidebilirler. Tanrılar bu yeteneklerini ka-

natlarına, kanatlı sandaletlerine, kanatlı arabalarına ya da kanatlı atların çektiği arabalarına borçludurlar.[120] Onun dışında havada ya koşar ya sıçrar ya da gökyüzü-arabalarıyla, Neol Baba'nın kızağı gibi açıklanamayan bir kural sayesinde gökyüzünde seyahat ederler.[121] Bazı tanrıçaların arabalarını kuşlar çeker (Hera'nın arabasını tavus kuşları, Aphrodite'inkini serçeler çeker) ama bu yaratıklar kutsal arabaların uçuşunu açıklamanın bir aracı olarak değil, belirli tanrıya uygun oldukları için seçilirler.[122] Nitekim Artemis'in arabasını kuşlar değil geyikler çeker.

Ölümsüzlerin incelikli bir gücü, insanlara onları korkutan, cesaretlendiren, onlara bir düşünce ya da iyi veya kötü davranma itkisi veren düşünceleri ve duyguları aşılama yetenekleridir. Apollon, Krisalı kadınların yüreğine korku saldı ve sonra bir Giritli denizciler güruhunun yüreğine cesaret yerleştirdi.[123] Helen Paris'le kaçmak için kocasını ve çocuklarını Aphrodite'in kendisinin üzerindeki etkisiyle terk etti. Dolayısıyla sorumluluk sorunu bulanıklaşıyor. Agamemnon'un kötü kararı kimin suçu? Helen'in zinasından dolayı kim suçlanmalı?[124] Bunun da ötesinde tanrılar insanların denetimi dışında olan doğa olayları türünden olayları etkileyerek ya da bunlara neden olarak güneşin parlamasına, yağmur yağmasına, kuraklığa, verimsizliğe ya da salgın hastalığa sebep olarak insan ilişkilerine müdahale edebilirler (Dover 1994, 133-138). İyiliksever bir tanrı bir yelkenlinin yol alması için uygun bir rüzgâr gönderebilir ya da hatta ona kendisi rehberlik edebilir. Savaş gibi çok daha karmaşık insani bir olayda tanrılar ortada görünmeyen belirleyici etken olmayı seçebilirler.

Tanrıların güçlerine getirilen ender sınırlamalardan biri, bir tanrıya bir başka tanrının yaptığı şeyi bozma izni verilmemesidir. Sözgelimi, Zeus ile Hera, cinsel ilişkiden erkeklerin mi yoksa kadınların mı daha büyük zevk aldıklarını tartışırken Zeus kadınların daha çok zevk aldığını iddia ederken

Hera tam tersini iddia etti. Yedi yılını bir kadın olarak geçirmiş bir erkek olan Teiresias'a sordular. Teiresias Zeus'un düşüncesini onaylayınca Hera öfkelenerek onu kör etti. Bir tanrı bir başka tanrının eylemlerini bozamayacağı için Zeus Teiresias'ın kaybını ona kehaneti hediye ederek telafi etti.[125] Aynı kural modern halk hikâyelerinde de bulunmaktadır. Perrault'un *Uyuyan Güzel* adlı yapıtında bir kral ile kraliçe yeni doğan kızlarına ad koymaları için biri hariç bütün perileri davet eder. Her peri çocuğa ne hediye ettiğini söylerken, davet edilmesi unutulan peri ortaya çıkar ve bir gün prensesin eline iğne batıp öleceğini söyler. Son peri, daha yaşlı perinin yaptığını bütünüyle geriye alma gücüne sahip olmadığı ama onu değiştirebileceği açıklamasında bulunarak prensesin ölmek yerine yüz yıllık bir uykuya yatacağını söyler.[126] Öyleyse doğaüstü varlıklar arasında bir doğaüstü varlığın bir diğerinin eylemlerine müdahale etmesini yasaklayan evrensel bir kural mı söz konusudur? Hem evet hem hayır. Bu yasa, doğaüstü dünyanın gizemli bir kuralına dönüştürülmüş bir anlatı zorunluluğudur çünkü böyle bir kural olmasaydı bazı öyküler oldukları yere çakılıp kalırlardı. Hera Teiresias'ı kör ettiğinde Zeus hemen onun görmesini sağlasaydı ya da bir peri prensesin öleceğini söylediğinde bir sonraki peri laneti kaldırsaydı öyküye konu edilen olay bir gelişme aşamasına evrilmez, başladığı yerde biterdi.

Doğa Cinleri

Kır, dağlar ve deniz büyük tanrılara ilaveten küçük doğaüstü varlıklarla ve masal yaratıklarıyla doludur. Bunların en önemlileri, nymphalar, yani yabani dişi varlıklardır. Sıradan eski Yunanların yaşam alanında *nympha* sözcüğü evlilik çağına gelmiş bir kızı ya da yeni evlenmiş bir kadını ifade etse de mitoloji ve halk inancı alanında terim, insan yerleşimlerinden

uzakta, yeryüzünün insan eli değmemiş yerlerinde ya da denizde yaşayan alt tabakadan genç ve güzel doğaüstü varlık anlamına gelmektedir.

Çoğunlukla yaşadıkları yere göre ayırt edilen farklı türden nymphalar söz konusudur. Yeryüzü nymphalarının yaygın olarak dryadlar ya da hamadryadlar (ağaç nymphaları), naiadlar (su kaynakları nymphaları) ve oreadlar (dağ nymphaları) oldukları belirtilmektedir. Terimler karşılıklı birbirlerini dışlamadıkları için (bu suretle, bir dryad bir oread türü olabilir) bu sınıflandırma kısmen nedenseldir ve antik yazarlar nymphaları sıklıkla ne tür olduklarını belirtmeden anarlar. Yeryüzü nymphalarının büyük bir çoğunlukla belirli nehirler gibi Zeus'un ya da başka tanrıların kızları oldukları söylenmektedir. Ama deniz nymphaları Nereus kızları ve Okeanos kızları farklıdır. Nereus kızları Nereus ek adından dolayı deniz tanrısı Nereus ile onun Okeanos karısı Doris'in, Okeanos kızları dünya-nehri Okeanos ile onun eşi Tethys'in kızlarıdır. Bunlar diğer nymphalar gibi giysili ve insan görünüşünde betimlenmelerine rağmen klasik geleneğe ait denizkızlarıdır.

Kimi nymphalar ölümsüzken diğerleri yalnızca uzun ömürlüdür. Bu suretle kahraman Peleus'un ölümlü bir insan ve Nereus kızı Thetis'in ölümsüz tanrıça olması onların evliliğinin ıstırabının parçasıdır. Oğulları büyük savaşçı Akhilleus, annesinin onu çaresiz ölümsüz kılma çabalarına rağmen tıpkı babası gibi ölümlüydü. Nereus kızı Thetis'in oğlu Akhilleus'un ölümünden dolayı duyduğu keder daha da büyüktü çünkü dinmiyordu.[127] Hesiodos bir şiirinde bir naiad, bir karganın dokuz insan nesli boyunca yaşadığını, bir geyiğin bir karganın yaşadığı süreyi beş kere yaşadığını, bir kuzgunun bir geyiğin yaşadığı süreyi üç kere, bir anka kuşunun bir kuzgunun yaşadığı süreyi dokuz kere ve bir nymphanın bir anka kuşunun yaşadığı süreyi on kere yaşadığını söylemektedir.[128] Bir insan neslinin yirmi yıl olduğu göz önüne alınır-

sa, bir nympha 194.400 yıl yaşamayı umabilir. Diğer türlü bir dryad'ın ruhu olduğu orman yaşadığı sürece yaşadığı ve bir naiad'ın benzer bir biçimde kaynağıyla birlikte var olduğu söylenmektedir; yani bir taraftan dryadlar ile ormanlar, diğer taraftan naiadlar ile pınarlar arasında bir duygudaşlık söz konusudur; bu öyle bir duygudaşlıktır ki, nympha ile kaynağı birlikte varlığa gelir ve birlikte yokluğa gider. Dolayısıyla nymphalar bazen ufak tanrılar bazen de sıradan tanrılardan aşağı ama insanlardan üstün varlıklar sınıfı olarak gösterilirler.

Nymphalar, kocalara ve çocuklara karşı sorumlulukların sınırlamaları olmaksızın gençliklerinin, güzelliklerinin ve özgürlüklerinin tadını çıkararak çoğunlukla kaygısız bir yaşam sürerler. Cinselliklerini, eski Yunan kadınlarının cinsellik söz konusu olduğunda sergileyebilecekleri davranış spektrumunun en uç noktalarında yaşarlar. Bazı nymphalar satirlerle, kır tanrıları Hermes'le ve Pan'la dans ederler ve ayrım yapmaksızın cinsel ilişkiye girerler ve naiadlar özellikle cinsellikte girişken olabilirler. Bakire avcı Artemis'e eşlik eden iffetli oreadlar erkeklerle arkadaşlıktan tamamen kaçınırlar. Bununla beraber kimi zaman onları daha çekici bulan erkekler, onlardan sürekli uzak durmazlar. İki uç arasında tanrılarla ve insanlarla cinsel ilişkiye giren ve onlardan çocuk yapan nymphalar olduğunu bilmekteyiz. Nitekim nehir tanrısı Okeanos ile Okeanos kızı Doris birçok kız evladın, yani Okeanos kızlarının ebeveynleridirler. Ölümlü insan Peleus ile Nereus kızı Thetis kahraman Akhilleus'un ebeveynidirler. Nymphalar zaman zaman merhametli periler olarak doğaüstü bakıcı rolünü oynarlar. Tanrıça Aphrodite ölümlü Ankhises'e hamile kaldığında bebeğini büyütmeleri için dryadlara emanet etmiştir.[129]

Fiziksel olarak dişi insanlardan ayırt edilemez olan nymphalardan farklı olarak erkek doğa cinleri insani ve hayvani doğalarının karışımını temsil eder biçimde kısmen insan bi-

çimli kısmen hayvan biçimlidir ve giysili değildirler. Satir ya da silenos at özellikleri olan bir erkek, atınki gibi kulakları, yelesi, kuyruğu ve toynağı olan iki bacaklı bir varlıktır, kentaur ise atın özelliklerine sahip bir insan, başının ve boynunun yerine bir insanın bedenin üst kısmı eklenmiş, bir atın bütün gövdesine sahip dört bacaklı bir varlıktır. Antik dönem sanatçıları satirleri, sık sık nymphalarla dans ederken, gülüp eğlenirken, cinsel oyunlara katılırken betimlerler ve satirler tanrı Dionysos'un içki ve eğlence sevgisini paylaşan refakatçileri arasındadır. Kentaurların kendi toplumları vardır; bu muhtemelen atların sürülerine bağlı olmaları gibi bir durumdur. Kentaurlar özellikle şaraba her ulaştıklarında içtikleri gibi, aşırı içtiklerinde tehlikeli olabilirler. Ölümlüler statüsünde mi yoksa ölümsüzler statüsünde mi oldukları sorunu çözülmemiş gibi görünüyor. Yunanlı gezgin Pausanias bir silenos mezarına rastladığında, mezara bakarak silenosların ölümlü doğdukları sonucunu çıkarır.[130] Öte yandan, kötü koşullar kentaur Kherion'un ölümsüzlüğünü ölümlü statüsüyle değiştirmesine neden olduğu için Kherion'un en azından ölümsüz doğmuş olması gerekmektedir.

Kır tanrısı Pan'dan burada da bahsedilebilir. Keçiye benzeyen hayvani kısımları dışında satirler için geçerli olanla aynı tarife göre, Pan, insan ile keçinin karışımı bileşim bir tanrıdır: Onda bir keçinin toynakları, boynuzları, kulakları ve elbette sakalı vardır.

Kendi toplumsal örgütlenmeleri son derece basit olan satirler ve kentaurlara aşırı içki düşkünlüğü, aşırı erotizm (satirler sanatta sertleşmiş çok büyük falluslarla tasvir edilebilirler) ve aşırı saldırgan davranışlar atfedilir. Yunanlıların özgür, yetişkin uygar erkekler için uygun gördükleri davranış değerlerine göre, satirler ve kentaurlar kendi isteklerine düşkünlükleri ve alkollü içkileri kullanmada medeni davranıştan yoksunlukları dahil olmak üzere özdenetimsizlik-

leriyle erkekliğin olumsuz örnekleridir. Benzer bir biçimde, birçok nymphaya şehvet düşkünlüğü ve iffet olmak üzere iki aşırı davranıştan biri atfedilir. Bu davranışların herhangi birisini benimseyen nymphalar, insan kadınlar için uygun olan normal sorumluluklar ile kaygılara kayıtsız kalır ve Yunanlı kadınlar için normal olan ev yaşamını reddetme konusunda benzer bir tavır takınmış olurlar. Arzularını frenlememeyi yeğleyen nymphalar bunu cinsellikten vazgeçme mi yoksa ondan sakınma olarak mı ifade ettiklerinde ayrılırlar. Nasıl ki satirler ve kentaurlar genellikle aşırı erkek davranışı sergiliyorlarsa şehvet düşkünü ve iffetli nymphalar da insan kadınlar için uygun olmayan aşırılıkları örnek alırlar.

Tanrılar ile İnsanların İlişkisi

Olympos tanrıları yaralanabilirler ama ölmezler; son gelişim evrelerine ulaştıktan sonra yaşlanmazlar; her şeyi bilen varlıklar değilseler de bilgilidirler ve her şeye gücü yeten varlıklar değilseler de güçlüdürler. Nektar ve ambrosia yedikleri, neredeyse kaygısız bir varoluş sürdükleri yüce Olympos'ta ikamet ederler. Onların aksine, insanlar ölümlüdür, yaşlanmaya tabidir, bilgileri yetersizdir ve kırılgandırlar. İnsanlar tahıl ve şarap tükettikleri, acılarla ve kaygılarla dolu kısa bir yaşam sürdükleri yeryüzünde ikamet ederler. Yunanlıların dediği gibi, tanrılar mutlu, insanlar zavallıdır. Doğaları böylesine farklı, etkileşime girmeleri için hiçbir nedenleri olmayan bu iki türün, tanrıların ve insanların birbirlerinden ayrı bir varoluş sürmeleri beklenebilir. Ama gerçek, birbirlerine ihtiyaçları olduğudur.

Bir taraftan tanrıların kendilerine karşı iyi niyetini kazanmak ve bunu korumak insanların çıkarınadır çünkü tanrılar insanlar ve doğal dünya üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Tanrılar kendi gerekçeleriyle belirli insan davranışlarından

hoşlanırken diğer davranışlardan rahatsız olurlar. Hesiodos'a göre, balıklar, kuşlar ve vahşi hayvanlar birbirlerini yerler ama Zeus insanlara Dike'nin, yani Adalet'in lütfunu verir. Zeus adalete saygı gösteren kişiye huzurlu ve müreffeh bir yaşam, ona zarar verene sıkıntılı bir yaşam bahşeder. Bir insan topluluğu, edilen yeminlere sadık kalıyorsa, suiistimalden kaçınıyorsa, yasayı dürüstçe yorumluyorsa, yerli halka olduğu gibi yabancıya da adil davranıyorsa adaletli bir toplumdur ve dolayısıyla gelişir, halkı zenginleşir ve çoğalır. İnsanlar barıştan hoşlanırlar çünkü Zeus onlara savaş yollamaz. Toprak insanlar için tahıl yetiştirdiği, ağaçlar yemişler verdiği, arılar bal yaptıkları, koyunlar yün ürettiği ve eşler sağlıklı çocuklar dünyaya getirdikleri için kıtlık yaşamazlar. Bir kent adil değilse ve kibirliyse, tek sakini şeytan bile olsa, Zeus oraya berbat ıstıraplar gönderir: veba, kısırlık, askeri yenilgiler, gemilerin denizde kaybedilmesi ve benzerleri.[131] Nitekim tanrılar, farkında olmadan yaptılarsa da baba katili Oidipus'u sakladıkları için Thebailileri cezalandırdılar.[132] Kısacası, dünyada insanın denetiminde olmayan birçok şey tanrıların denetimi altındadır ve tanrılar öyle isteklendirilirse dünyaya insanların istekleri doğrultusunda yaşamı hoş ya da en azından dayanılabilir kılmak üzere etkide bulunabilir ya da onu acınası kılabilirler.

Ama tanrılar ile insanlar arasındaki ilişki tek yönlü değildir; tanrılar kurban eti, özellikle de kızarmış et gibi önemli konularda insanlara bağımlıdır. Bunun dışında tanrılar ayinlerinin yapılmasından ve yeni kült alanlarının oluşturulmasından hoşlanırlar. Rahip Khryseis kendisine bir iyilik yapmasını istemek için Apollon'a yakarırken tapınakların tanrısına onun için çatılar yapmış olduğunu hatırlattı. Athena Zeus'tan Odysseus'un eve dönüşünü kolaylaştırmasını istediğinde ona Odysseus'un Troya'da kestiği kurbanlardan hoşnut kalıp kalmadığını sordu.[133] İnsanlar gibi tanrılar da tanınmaktan

hoşlanır ve göz ardı edilmelerine kızarlar. Bu suretle iki nüfus bir değiştokuş ilişkisiyle birbirlerine bağlıdır. Ölümlüler ölümsüzlere barınak, yiyecek, övgü, dua ve eğlence sağlar ve karşılığında tanrılar da ölümlülere ya yaşamlarını sürdürmeleri ve çalışmaları için uygun koşullar sağlar ya da bu koşulları korurlar.[134]

Tanrılar ve insanlar genelde yalnızca birbirlerine ihtiyaç duymaz, aynı zamanda özellikle birbirlerini arzular. Aslında cinsel etkinlik daha çok iki grup arasında gerçekleşir. Aphrodite ölümsüz tanrıların ölümlü kadınlarla ve ölümsüz tanrıçaların ölümlü erkeklerle birleşmelerini sağlayarak kendini eğlendirmeye alışıktı. Bu birleşmeler yarı-tanrılar, yani yarı insan yarı kutsal, çoğunlukla bir yönden mükemmel olsalar da ölümlü ebeveynleri gibi yaşlanmaya, ölüme ve ölümsüz ebeveynlerinin üzüntüsüne tabi olan evlatlar üretirler. Yarı-tanrılar ya da kahramanlar kahramanlık çağının sakinlerinin tipik örnekleridir. Zeus kaygısız tanrıların canını sıktığı için nihayetinde ölümsüzler ile ölümlülerin birleşmelerine son verdi. Zeus, ölümlü bir erkekle bileşmesi ve ona bir çocuk doğurması için Aphrodite'in kendisini ölümlü bir erkeğin cazibesine kaptırmasına neden olunca Aphrodite ölümsüzlere ölümlü arzusu aşılamaya son verdi ve dolayısıyla yarı-tanrıların soyu tükendi ve onlarla birlikte o olağanüstü çağ da son buldu.[135]

Tanrıların kendileri arasında ölümlülerle çiftleşme konusunda bir kararsızlık söz konusudur. Bir taraftan ölümlülerin görece aşağı statüsü böyle bir eşin özellikle bir tanrıça için olmak üzere bir ölümsüz için küçük düşürücü olduğu anlamına gelmektedir. Aphrodite, Ankhises'le birlikte olduktan sonra, Zeus onu yıldırımıyla öldürmesin diye Ankhises'e bununla övünmesini yasaklar.[136] Nympha Kalypso bir tanrıça, örneğin Eos'un Orion'la ve Demeter'in İasion'la yaptığı gibi ne zaman açıkça bir erkekle birlikte olsa erkek tanrıların

kıskançlık gösterdiklerinden dert yanmıştır.[137] Öte yandan erkek tanrılar cinsel özgürlükleri daha az güçlü ve alt statüden insanlarla yaşayabilen ayrıcalıklı üst sınıfın bir üyesi gibidirler. Durmak bilmeksizin âşık olan Zeus bir keresinde eşlerinin kısmi bir kataloğunu verdi: Dia, Danae, Europe, Semele, Alkmene, Demeter, Leto ve karısı Hera; beş ölümlü ve üç ölümsüz kadın.[138] Cinsel ilişkiyi tanrılar başlatır ve kutsal isteğin insan özneleri duruma göre gönüllü ya da gönülsüz katılımcılardır. Daha az kutsal olan nymphaların durumunda ilişki Peleus'un Nereus kızı Thetis'in sevgisini karısı olarak kazandığında olduğu gibi insanlar tarafından başlatılabilir. Statüleri tanrılarınkiler ile insanlarınki arasında olduğundan nymphalar sık sık tanrılarla ve insanlarla ya cinsel ilişkiye girer ya da evlenirler.[139] İlahi bir varlıkla cinsel ilişki bir insan için tehlikeler barındırabilir. Ölümlü erkekler bir tanrıçayla yattıktan sonra iktidarsızlaşabileceklerinden korkabilirler; tanrıça ya da nympha bariz biçimde bunu yapabilme gücüne sahiptir.[140] Zeus'un kendisine göksel eşi Hera'ya göründüğü gibi bütün kutsal haşmetiyle görünmesini isteyen ölümlü kadın Semele kutsal ateşte yanmıştır.

Ayrıca tanrılar insanlardan kayda değer ölçüde önyargısız etkilenirler. Birey insana ya da insanlığa duydukları sevgilerinden dolayı paylaştıkları engin bir bilgi ve beceri ambarına sahiptirler. Tanrılar kozmosun birçok sorumluluklarında uzmanlaştıkları için farklı tanrılar farklı becerileri hayata geçirirler. Sözgelimi Harmonides dikkat çekici marangozluk becerisini onu aşırı derecede seven Pallas Athena'ya, Antilokhos binicilik bilgisini onu seven ve konuyla ilişkili her şeyi ona öğreten Zeus ile Poseidon'a borçluydu.[141] Phaiak kadınları dikkate değer dokuma becerilerini Athena'ya borçluydular ve tek tek şairler sanatlarını şarkıcıları seven Apollon'dan ya da Musalardan öğrenmişlerdir.[142] İnsanlık tarıma ilişkin bilgisini tamamen Demeter'e borçludur ve insanlar bağcılık

bilgilerini tıpkı Athena'nın ve Sephaistos'un insanlara farklı zanaat becerilerini öğretmeleri gibi uygarlığın bu sanatlarını insanlara geçmişte bir zamanda öğreten Dionysos'a borçludurlar.[143] Apollon ile Artemis avcılık sanatını buldular ve onu birçok kahramana ve insanlığın geri kalanına aktaran kentaur Kheiron'a öğrettiler.[144] Usta hırsız Autolykos sanatını birçok kurbanıyla memnun ettiği Hermes'ten aldı.[145]

Ölümlüler ile ölümsüzler birbirleriyle nasıl iletişim kurarlar? Mitolojik geçmişte tanrılar ile insanlar komşular gibi birlikte yaşadıkları günlerde birbirleriyle doğrudan iletişim kuruyorlardıysa da sonra tanrıların birkaç insan grubuyla konuşmayı sürdürmesi dışında bu koşullar ortadan kalkmıştır ve mitolojik şimdide Olymposlular ulaşılamayacak denli uzakta ikamet etmektedirler. İki tür, bir tanrı bir insan topluluğunu ziyaret ettiğinde doğrudan iletişim kurabilseler de çoğunlukla ya dolaylı olarak ya da en azından uzaktan iletişim kurarlar. İnsanlar isteklerini tanrılara dua aracılığıyla ulaştırmakta ve iyi niyetlerini ilahi söyleme, kurban kesme ve tören yapma gibi işitsel ya da görsel yollardan tanrıları onurlandırarak ifade etmektedirler. Tanrılar kendi taraflarından alametler, rüyalar ve kehanetler gönderirler ve iyi niyetlerini bir girişimde başarı ya da genel refah bahşederek, kızgınlıklarını yıldırımlar, salgınlar, seller, deniz fırtınaları, askeri yenilgiler ve başka sefaletler ve felaketler aracılığıyla ifade ederler.

Bir tanrı şimdiki zamana ilişkin bir enformasyonu bildirebilir, tanrıların üzerinde düşünülmüş bir mesele hakkındaki istencini ortaya koyabilir ya da Athena'nın Homeros'un *Odysseia*'sının başında kılık değiştirerek Odysseus'un oğlu Telemakhos'un yanına gidip bir eylem planı önermesinde olduğu gibi birisine ne yapması gerektiği konusunda öğüt verebilir. İnsanlar arasında geçmişe ve geleceğe ait bilgi, özellikle topluluğun enformasyon uzmanları olan şairlere ve geleceği görenlere aittir. Musalar ve Apollon şairlere şarkı söyleme yete-

neğini insanlık ve tanrılar tarihindeki eski olayların bilgisini ilham ederek bahşettikleri için şairler insanların kozmosun doğuşu, tanrıların yapıp ettikleri, geçmişin kahramanlarının yiğitlikleri gibi başka türlü bilemeyecekleri meseleleri aktarabilirler. Teiresias ve Kalkhas gibi mitolojik biliciler talihin insanlara nasıl bir gelecek getireceğini, tanrıların iradesinin ne şekilde tecelli edeceğini, geçmişteki hangi olayların bugünkü koşulları hazırladığını algılar ve önemli kişiler bir sorunu yorumlamak, geleceği öğrenmek ve eylemleri için öğüt almak üzere onlara danışırlar.

MİTSEL ANLATININ ÖZELLİKLERİ

Klasik mitolojiyi oluşturan mitler ve kahramanlık destanları ile başka anlatılar, hem halk hikâyeleri gibi sözel biçimler hem de roman gibi edebi biçimler arasında birtakım farklar mevcuttur.

Doğaüstücülük

Birincisi, mitoloji anlatılarında yaygın bir doğaüstücülük söz konusudur. Yaratıklar, biri doğaüstü varlıklardan, diğeri doğal varlıklardan oluşan iki büyük gruba ayrılmışlardır. Her iki grup da mitlerde ve kahramanlık destanlarında boy gösterseler de doğaüstü varlıklar mitlere hâkimken, doğal varlıklar kahramanlık destanlarına hâkimdir. Özellikle kozmosun doğuşu mitinde olmak üzere, Yunan mitinde hemen hemen her şey kutsaldır: fiziksel kozmosun büyük kısımları (Yeryüzü, Gökyüzü, Güneş, Ay, Tartaros ve benzerleri), yeryüzünün öğelerinin çoğu (nehirler, pınarlar, belirli ağaçlar ve benzerleri), güçler ve durumlar (Aşk, Anlaşmazlık, Gün, Gece, Korku, Uyku, Ölüm, Felaketler, Umut ve benzerleri), tanıdık tanrılar (Olymposlular, Titanlar ve benzerleri), kutsal kız kardeşlik (Musalar, Saatler, Güzeller ve benzerleri) ve erkek kardeşlik

(Kikloplar, Yüzkollular) ve canavarlar (Typhon, Kerberos ve benzerleri). Bunların çoğu aynı zamanda ölümsüzdür. Bu da demektir ki, bir kez varlığa gelince onlardan temelli kurtulmak mümkün olmadığı için sisteme dahil edilmeleri ya da bir yerde tutulmaları gereklidir.

Her bir grup için farklı koşullar söz konusudur. Doğaüstü varlıklar genelde ölümsüz, güçlü, bilgiliyken doğal varlıklar ölümlü, zayıf ve cahildir. Doğaüstü varlıkların hem doğal hem de doğaüstü alanları kavrama yeteneği varken doğal varlıklar yalnızca doğal süreçleri kavrar, doğaüstünün yaşamları üzerindeki etkilerini kavramak için tahminde bulunmak zorundadır ve asla ne denli kavradıklarından emin olamazlar.

En eski anlatılar olan mitlerde her şey ilahi ve doğaüstü olduğu için doğaüstü varlıklar sıradan şeylermiş gibi ele alınır. Karakterler birbirlerine çeşitli biçimlerde tepki verseler de (sözgelimi, bir tanrı bir başka tanrının saldırganlığına düşmanca tepki verir) bu tepkileri belirleyen, özel olarak diğerinin doğaüstü bir statüde bulunuşu değildir. Aslında bir kategori olarak doğaüstü, doğaüstü olmayan varlıklar var olmaya başladıklarında anlam kazanır. Yine de insanlar ile tanrıların komşular gibi yaşayıp yüz yüze konuştukları insanlığın en eski günlerinde doğaüstü varlıkların sözleri ya da eylemleri doğal varlıkların özel tepkiler vermesine neden olmaz; İbrani geleneğinde Âdem ile Havva'nın Cennet Bahçesi'nde Yahuda'ya biraz önemli birisine yanıt verme biçimlerinden farklı olmayan biçimde yanıt vermeleri bunun bir örneğidir. Ancak ne zaman ki başlıca tanrılar insanların topluluğundan ayrılıp yüce dağın zirvesindeki ya da göklerdeki uzak ve erişilmez evlerine çekilir, işte o zaman doğaüstü doğal karakterlerden özel tepkiler beklemeye başlar. Bir tanrı bir tezahürle kendisini gösterdiğinde, doğaya bir biçimde müdahalede bulunduğunda ya da insanlar bir tanrının olağanüstü bir görüngüden sorumlu olabileceğini düşündüklerinde artık insan karakter-

lerin tepkisi saygı ve korku karışımıdır (Clay 1983, 167-168). Doğaüstü görünmez hale geldiği için, işleyişi artık gizemlidir ve bilgisi ve kavrayış gücü sınırlı insanlar bundan böyle tanrıların kendilerini ne zaman etkilediğini tahmin etmekten daha iyisini yapamazlar.

Kişileştirme ve Şeyleştirme

Yunan miti sıradan kurgudan kişileştirmenin ve şeyleştirmenin oynadığı büyük rolle ayrılır. Kişileştirme idrak, duygular, konuşma ve fiziksel yetenekler gibi insan niteliklerinin insan olmayan bir varlığa ya da düşünceye atfedilmesidir ve sık sık insan biçiminin insan olmayan bir şeye atfedilmesi olan insanbiçimciliği içerir. Fiziksel kozmosun Yeryüzü ile Gökyüzü'nden tek tek nehirlere ve ağaçlara uzanan farklı kısımları, Zeus ile Hera gibi tanıdık tanrı kültleri, Eros (Aşk) ile Hemera (Gün) gibi maddi olmayan soyutlamalar kişileştirilmiş varlıkların örnekleridirler.

Şeyleştirme, soyutlama gibi maddi olmayan bir şeye maddi bir nesne gibi muamele edilmesidir. Zeus insanlığa kızdığında "yaşam"ı (*bios*) topraktan uzaklaştırmıştır. Yaşam toprakta mevcutken yeryüzü verimli ve ekilip biçilmesi kolaydı ama yaşamın yokluğunda insanlar yiyeceği yeryüzünden zorlukla elde etmek için çalışmak zorunda kaldılar. Soyut yaşam nosyonuna burada sanki tanrının isteğine göre eklediği ya da uzaklaştırdığı maddi bir nesneymiş gibi muamele edilmektedir. Bir başka durumda Zeus kızgınlıkla ateşi insanların elinden aldı ama Prometheus onu çaldı ve insanlara geri verdi. Bu mitte ateş saklanabilen, çalınabilen ya da hediye edilebilen maddi bir nesnedir. Ölümsüz Kentaur Kheiron hakkındaki bir mit, kentaurun iyileştirilemez bir yara alsa da nasıl ölemediğini anlatır. Zeus Kheiron'un ölümsüzlüğünü Herakles'e aktarır ve Kheiron ölür.[146] Ölümsüzlük özelliğine tanrı-

nın bir yaratıktan alıp bir başkasına aşılayabildiği bir şeymiş gibi yaklaşılır. Eos'un (Şafak) ölümlü Tithonos'a aşkını konu alan mitte Zeus Eos'un ricası üzerine Tithonos'a ölümsüzlük bahşetmişse de Eos Zeus'tan sevgilisine ebedi gençlik de bahşetmesini istemeyi unuttuğu için Tithonos ölümsüzlüğü elde ederken ebedi gençliği elde edemez ve yalnızca bir sesten ibaret kalıncaya dek büzülür. Bu örnekte, ölümsüzlük ve gençlik aşılanabilen iki ayrı niteliktir ve ölümsüzlük kendiliğinden beraberinde yaşlanmamayı getirmemektedir. Dahası Kubid ve Psykhe'yi konu alan mit haline gelmiş halk hikâyesinde, tanrıça Venüs, bakire Psykhe'yi bir parça güzellik getirmesi için Proserpina'ya gönderir. Psykhe döndüğünde kutunun kapağını açar ama kutunun içinde yalnızca güzellik değil, aynı zamanda hemen onu etkisi altına alan uykunun olduğu ortaya çıkar.[147] Bu hikâyede soyut güzellik ve uykunun bir kutuda taşınabilen maddi nesneler oldukları varsayılmaktadır.

Karakterler ister insan, ister tanrı, ister makine, ister hayvan, ister bitki, ister geometrik resimler, ister soyutlamalar ister başka bir şey tarafından temsil edilsinler, anlatılar insanınkine benzer zihinleri olan karakterler olmadan öykü niteliği kazanamayacakları için, kişileştirmenin öykücüye sunduğu büyük avantaj, ne olursa olsun her şeyin bir karakter haline getirilmesidir. Varlığın fiziksel dünyada açıkça var olması (yeryüzünün görülebilecek biçimde mevcut olması anlamında), yalnızca dilde ortak bir düşünceyi ya da soyutlamayı ("aşk" ya da "gün" gibi) temsil eden bir ad olarak var olması ya da tamamen hayali bir yaratım olması (Olympos tanrısı gibi) önemli değildir. Şeyleştirme herhangi bir düşünceyi ya da soyutlamayı bir şeye dönüştürdüğü için maddi olmayan göndermeler durumuna karşılık gelen olasılıklar önerir.

Kısacası, bir şey düşünülebiliyor ya da hayal edilebiliyorsa, bir mitoloji öyküsünde kişileştirme yoluyla bir karakter olarak ya da şeyleştirme yoluyla bir nesne olarak sunulabilir.

Anlatıcı sanki o bir kişi ya da şeymiş gibi eksiksiz kestirimlerde bulunmakta özgürdür. Kişileştirilmiş varlıklar Yeryüzü ve Gökyüzü olarak şeyleştirilmiş yeryüzü ile gökyüzünün çocuklar üreten eşler, iki farklı cinsiyet olarak temsil edilmelerinde olduğu gibi ilişkiye sokulabilirler ve böylesi varlıklara gerçek bir kişinin yaşamayı hayal bile edemeyeceği türden deneyimler yaşatılabilir. Soyutlamalar durumunda kişileştirme ile şeyleştirme arasında keskin bir çizgi yoktur. Hesiodos'a göre Uyku, Gece'nin oğlu ve Ölüm'ün erkek kardeşi, yaşayan bir varlıkken Apuleius'a göre uyku küçük bir kutuda taşınabilen bir şeydir.

Şeyleştirmenin mite sağladığı özel yarar yalnızca şeyleştirilmiş bir şeyin ona sanki başka bir nesneymiş gibi muamele edilmesine olanak tanıyan maddi bir varoluşa sahip olması değildir, aynı zamanda onun ilke düzeyine yükseltilebilmesidir. Zeus'un insanların elinden ateşi alması üzerine Prometheus ateşi çaldığında mücadele konusu olan nesne yalnızca ateşin bir örneği değil, ateşin kendisi, ateş ilkesiydi. Ona sahipseniz ateşe sahipsinizdir, sahip değilseniz ateşe sahip değilsinizdir. Aksine Psykhe'nin bir kutuda taşıdığı uyku, ona sahip olan insanların uyuma gücüne sahip mi yoksa uyanık kalmaya mahkum mu olacaklarını belirleyen uyku ilkesi değil, kozmik sonuçlar doğurmayan yalnızca bir miktar uyku maddesidir.

Bazı öykülerde, tanrı ile onun yetki alanı öyle özdeşleşir ki tanrı temelde herhangi bir başka kişileştirilmiş ve şeyleştirilmiş nosyonun tabi olduğu anlatısal yaklaşımın aynısına tabi olan bir düşüncenin kişileştirilmesidir. Kurnaz Sisyphos tanrı Thanatos'u (Ölüm'ü) fiziksel olarak sınırladığında, ölüm bir ilke olarak dünyada işlemeye son verdiği için hiç kimse ölemez. Zeus'un "ölüm"ü kozmostan geri alıp onu bir yere sakladığı düşünülür. Tahıl tanrıçası Demeter kızının kaçırılmasına öfkelenince bitkilerin yaşam döngüsünü durdurur. Bir düşünce şeyleştirilip ona herhangi bir başka nesneymiş gibi

davranılabilir ya da kişileştirilip herhangi bir başka insan ya da insan benzeri bir varlık gibi muamele edilebilir veya kutsal bir denetçiyle yakından bağlantılı bir güç ya da etkinlik gibi düşünülüp uygun işleyişi örgüt yöneticisinin istekli ve dikkatli oluşuna dayanan herhangi bir başka işlem muamelesi görebilir. Son çözümlemede kaçırılan kızı için kaygılanan öfkeli ve kederli Demeter'in durumunda olduğu gibi, denetçi kısıtlanmaktaysa, kızgınsa, ortada yoksa etkinlik işlevine son verebilir.

İki Doğalı Varlıklar Bileşim Varlıklara Karşı

İster fiziksel (yeryüzü gibi) ister kavramsal (aşk gibi) olsun dünyanın bir özelliği kişileştirildiğinde, sonuçta varlık iki doğalıdır, yani iki doğaya sahiptir. Gaia hem insanların ayak basıp bitki hasat ettikleri fiziksel toprak (yeryüzü) hem de düşünebilen, duygulanabilen ve cinsel olarak yeniden üreyebilen yaşayan, insanbiçimli bir kadın yaratıktır. Kozmosun kişileştirilmiş bir kısmını betimleyen herhangi bir anlatı bölümünde, sanki iki doğa birbirlerinin alternatifiymiş gibi, varlığın bir boyutu daima ön plana çıkarılır ve dikkat diğer boyutundan uzaklaştırılır ya da o boyut unutulur çünkü iki doğa tamamen orada olsa bile her ikisinin tamamen zihinde olmasını anlatısal olarak idare etmek güçtür. Nitekim Gaia, kadın bir varlıkken onun toprak yanını hayal etmek ya da toprakken onu çocuk sahibi bir anne olarak resmetmek zordur. Gaia'nın iki boyutunun basit gerçekler olduğu (yani, bir şeyken aynı zamanda başka bir şey olduğu) mantıksal olarak kabul edilebilir olsa da bunları birleştirmek (örneğin, çocuğuyla konuşan toprağı zihinde canlandırmak) kolay değildir. Klasik çağ araştırmacısı Walter Burkert "gerçeği umursamayan mantık" üzerine mitoloji anlatısının ayırt edici bir özelliği olarak konuşurken kozmik ikidoğalılığın garipliğini mükemmel biçimde yakalar.[148]

Gaia'nın iki eksiksiz doğanın birleşimi olan ikidoğalılığı doğal olarak oluşan, iki farklı varlığın belirli öğelerinden oluşan satirin ya da kentaurun iki doğasıyla karıştırılmamalıdır. Satirde bir insanın bedeninin üst kısmı bir atın arka bacakları ve kuyruğuyla bileşmiştir. Dolayısıyla satir eksik bir at tarafından tamamlanan eksik bir insan ve aynı zamanda eksiksiz, tamamen insan biçimli ve insan duygulu bir varlıktır. Bu iki tür yaratığın tarifi farklı olması nedeniyle biçimin davranışla ilişkisi de farklıdır. Gaia, herhangi bir belirli olayda bir boyutu diğeri pahasına öne çıkarılsa bile, tamamen toprak ve aynı zamanda tamamen insana benzeyen, çocuğu olan eş ve annedir. Ama bir satir insan ve at doğası arasında bir yerde bulunan bileşim bir varlıktır. Ne tamamen insan ne tamamen at olan satir, hayvansı insan ile insansı hayvan arasında bir şeydir.

Tersine Çevrilebilir ve Tersine Çevrilemez Değişimler

Geleneksel anlatıdaki değişimler, aşamalıdan daha ziyade ani olduğu için, kültürel değişimi konu alan mitolojik açıklamalar genellikle iki geçici aşamayı ön plana çıkarırlar: önce ve sonra, o zaman ve şimdi. Uygar yaşamın temel becerileri, ya belirli bir vesileyle birisi tarafından eksiksiz keşfedilmiş ya da icat edilmiş olarak veya bir tanrı tarafından insanlara eksiksiz öğretilmiş ya da verilmiş olarak ortaya çıkarlar. Prometheus insanlara ateşi verdi. Demeter insanlara tarımı öğretti. Dionysos onlara bağcılığı öğretti. Athena kadınlara dokumacılığı öğretti. Krallık Zeus'tan geldi. Hermes kaplumbağa kabuğundan liri icat etti. Prometheus (ya da Hermes ya da Palamedes ya da Kadmos) alfabeyi tanıttı. *Protos heuretes* düşüncesi, yani belirli bir şeyin ilk bulucusu ya da icatçısı öyle iyi saptanmıştır ki bunların listesi yapılmıştır.[149]

Değişim içeren bir olay, kimi zaman yerel bir olay olarak değil ama değiştirilemez kozmik bir örnek olay olarak sunu-

larak, tersine çevrilemezliğine bir açıklama getirilmeden ilke düzeyine yükseltilir. Sözgelimi tanrılar (başlangıçtan beri var olan erkekler topluluğunun kutsal üyesi) Epimetheus'u (ilk kadın) Pandora'yı kabul etmesi için ikna ettiklerinde kadınlar erkek topluluğunun ayrılmaz bir parçası haline gelirler. Tersine çevrilemez olan bir ilkenin belirlenmesi üzerine, tanrılar tarafından aldatıldığını fark eden Epimetheus'a tanrılara hediyelerini geri verme, yapılmış olanları tersine çevirme olanağı tanınmaz ve sonuç olarak insan topluluğu o andan itibaren geri döndürülemez biçimde hem kadınlardan hem de erkeklerden oluşur. Bir mitte belirli bir durumda belirli bir olayın üstü kapalı olarak değiştirilemeyen bir ilke ya da geri döndürülemeyen bir örnek olay teşkil ettiğini belirten görüngü için yerleşmiş bir terim bulunmadığından dolayı, bu ilkeyi *semel ac semper*, yani *ilk defa ve daima* diye adlandırmaktayım.

İlk defa ve daima ilkesine çeşitli etkenler katkıda bulunmaktadır. En önemlisi, bir tanrıya bir başka tanrının yaptığını geri almasına izin verilmez kuralı örneğinde olduğu gibi anlatısal zorunluluktur. Epimetheus Pandora'yı basit bir biçimde tanrılara geri gönderebilseydi mit hemen bir çıkmaz yola girerdi. Etin tanrılar ile insanlar arasındaki en eski paylaşımı konulu mitte, aldatıldığını fark eden Zeus'a kendi seçimini reddetmesine ve yeniden seçim yapmak için ısrar etmesine izin verilseydi ya da tanrılara tanrı olduklarını ve istediklerini istedikleri biçimde yapabileceklerini söylemelerine izin verilseydi mit dağılırdı. Bunun olmasına izin verilemeyeceği için, belirli değişikliklere eski hallerine getirilmeleri mümkün olmayan değişiklikler muamelesi yapılması gerekir; öyküde bu muameleyi haklı çıkaracak unsurlar bulunmaması söz konusu gerekliliği ortadan kaldırmaz.

Meseleyi değerlendirdiğimizde, *ilk defa ve daima*, geleneksel anlatının bütün türlerinde bulunan özel ya da keyfi kural aygıtının bir örneğidir.[150] Örneğin belirli bir konuda başarının

ek etkinliği haklılaştırmaktan başka bir açıklaması olmayan önkoşulun yerine getirilmesine dayandığı ve dolayısıyla öyküyü hoşa gidecek şekilde uzattığı söylenebilir. Troyalılar özel bir nesneyi, yani Palladion'u mülkiyetlerinde tutukları sürece Troya'nın ele geçirilemeyeceği söylenmekteydi. Anlatıda böyle bir kuralın niçin var olduğunun açık bir nedeni bulunmamaktadır; gerçek var olma nedeni yalnızca Yunanlıların Palladion'u çaldığı bölümü başlatmaktır. Kural öykü yapısı düzeyinde yalnızca perde arkasını anlamlı kılmaktadır. Ama keyfi kural aygıtı, özellikle kural görülmeyen işleyişleri sürekli doğal dünyanın ilgisini çeken doğaüstü dünyaya uygulandığında öyküye keyifli bir gizem katar.

2

ZAMAN: KLASİK MİTOLOJİDE NE OLDU?

İnsan nesli aynı zamanda yapraklar gibidir.
Rüzgâr yaprakları yere dökse de bahar mevsimi geldiğinde
ağaçlar çiçek açar ve başka yapraklar verir.
İnsan nesli gibi,
bazıları ürerken ve bazıları göçer gider.

— HOMEROS *İLYADA* 6.146-149

Zaman, ilk olay cereyan ettiğinde başlar ve Hesiodos'un evrendoğumunda, ilk cereyan eden olay, Kaos'un ortaya çıkışıydı. Tanrıların iki büyük ailesi, Titanlar ile Olymposlular daha sonra ortaya çıktıkları için zaman onların yarattığı bir şey değildir, onları önceler. Dolayısıyla Athena'nın Odysseus ile Penelope'nin uzun bir ayrılıktan sonra birbirlerine yeniden kavuşmalarına olanak sağlamak için özel bir geceyi uzatmasında olduğu gibi pek önemli olmayan durumların dışında tanrılar zamanın efendisi değildirler.

Zamanın sona erdiğini önceden haber veren işaretler söz konusudur. Hesiodos kendini, gitgide daha da kötüleşerek en sonunda Zeus tarafından sona erdirilecek yozluk, sefalet ve suç çağında yaşayan Demir Irk'ın bir üyesi olarak düşünmekteydi. Ona kalsa Hesiodos ya daha önce ya da daha sonra doğmayı tercih ederdi.[1] Bundan Hesiodos'un o çağı daha iyi bir şeyin izleyeceğini umut ettiğini çıkarabiliriz, ama söz ko-

nusu olan, bir çağın bitip yenisinin başlaması ya da zamanın sona ermesi değildir.

TANRISAL ZAMAN VE İNSAN ZAMANI

İlk kozmik varlıkların (Khaos ile Gaia) ortaya çıkmalarının peşi sıra dünyada ilahi egemenler birbirini izler. İlk kozmik varlıklar, Uranos (Gökyüzü), Kronos ve Zeus'tur ve Zeus kendisini kozmosun en son ve daimi hükümdarı olarak kabul ettirmiştir. Zaman bu varlıklar için tersine çevrilemez deneyimlerin birbirini takip etmesi, bir olayın diğerini izlemesi olarak başlar. Uranos ve Kronos için özlü kuralların başlangıcı ve sonucu kendilerinin önemli oluşlarının geçici işaretleriydi; Zeus ve yoldaşı Olymposlular için önemli dönüm noktası, Olympos tanrı ailesinin Titan tanrı ailesini yenip kendisini evrenin egemeni kıldığı *Titanomakhia*, yani Titanlara karşı girilen savaştı. Bunlar, tanrıların dünyasının önemli meseleleri olsalar da evrenin tarihinin başlarında çözüldüler ve çözüldüklerinde de Olymposluların dünyasını siyasi olarak çok az etkilediler. Bundan böyle Olympos tanrıları için ziyafette yiyip içme, cinsel ilişkiye girme, çocuk sahibi olma hızı yavaşlasa bile çocuk peyda etmek gibi kişisel ve ailevi meseleler önemli olduğu için Olymposlu tanrılar rahatça bu görece istikrarlı durağanlık durumuna alıştılar. Çevrelerindeki dünyaların dışında, başlıca eğlenceleri, kimi zaman etkilemeyi ya da katılmayı seçtikleri dünya üzerinde insanların başından geçen olaylar gösterisini izlemektir. Tanrılar için, zaman halen eşsiz olayların birbirini takip etmesi ya da geometri diliyle söylersek başlangıçta dağların vadilerin arasına sıkışmış ve daha sonra küçük dalgalanmalarla sonsuzluğa doğru uzanan doğrusal bir deneyim olmaya devam eder.

Tanrıların hünerle biçimlendirdikleri insanlar, sahneye daha sonra çıktılar. Başlangıçta tanrılar ve erkekler hastalık,

acı ve sıkıntı nedir bilmeyen kaygısız bir yaşamın tadını çıkaran, birbirini etkileyen iki topluluk oluşturdukları için erkeklerin zaman deneyimi tanrılarınkiyle benzer bir biçimde doğrusaldı, yani eşsiz bir olay bir diğerini izlemekteydi. Ama daha sonra erkeklerin tanrıları ağır bir biçimde gücendirmeleri üzerine, tanrılar erkek topluluğuna yalnızca çelişik duygular taşıyan kadın öğesini değil, aynı zamanda tartışmasız birer dert olan sıkı çalışmayı, hastalığı ve ölümü de vererek intikamlarını aldılar. Erkekler topluluğu, hayatta kalmak için sıkı çalışılması gereken, hem erkeklerin hem de kadınların topluluğu haline geldi. Yeryüzünün, yiyecekleri artık kendiliğinden ve istedikleri zaman toplamaları için insanlara bir hediye olarak bolca üretmemesi nedeniyle insanlar toprağı işlemek, tohum ekmek, mahsulü hasat etmek, kıtlık olduğu zaman tüketmek üzere yiyecek depolamak için çok çalışmak ve aynı şekilde yiyecek ve giysi yapımında kullanılacak malzeme temin etmek amacıyla hayvanlara bakmak, onları gütmek, kırpmak, sağmak, kesmek ve benzer şeyleri yapmak zorundaydılar. Yılın her bir devri çiftçilere ve çobanlara kendine özgü zorunluluklar ve fırsatlar sunduğu için insanlar mevsimlere bağımlı hale geldiler. Böylece zaman bir yinelemeler serisi, etkinliklerin yıllık döngüsü haline geldi.[2] Zamanın özgün doğrusallığı ölümlüler adına ortadan kalktığı için insanın zaman deneyimi yinelemenin ve tersine çevrilemez birbirini izlemenin bir karışımı olarak meydana çıktı.

Grup olarak tanrılar ve insanlar için geçerli olanlar tek tek her biri için de geçerlidirler. Ardından Zeus'un hükümdarlığının temel bir değişiklik olmaksızın sonsuza değin sürdüğü kozmosun başlangıcında girişilen kutsal üstünlük mücadeleleri gibi bir tanrı doğduktan sonra, hızla gelişme çağına (genç ya da yaşlı yetişkin) erişir, burada yaşlanmadan donup kalırdı. Tanrıların rastlantısal şekilde dalgalanarak sonsuz bir hattı izleyen hem bireysel hem de ortaklaşa zaman çizelgesinde

dağların ve vadilerin birbirine yaklaşmasıyla sıkıştırılmış bir başlangıç noktası bulunur.[3] Bu durum insanlar için oldukça farklıdır. Çalışma zorunluluğu insanların çoğunu yılın mevsimsel döngüsüne bağladığı gibi her bir bireyin yaşam rotası da sırasıyla doğumdan, bebeklikten, ergenlikten, yetişkinlikten ve yaşlılıktan geçer ve kaçınılmaz olarak ölümle son bulur. Bununla beraber mitolojik anlatıda insanın ölümlülüğü çok çalışmasından daha çok vurgulanır. Nüfus büyük ölçüde çiftçilerden ve çobanlardan oluşmasına rağmen ön plandaki kişiler hükümdar ailelerinin üyeleridirler ve hayalleri büyüktür (ün, iktidar) ya da en azından yararcı olmaktan çok dramatiktir (aşk, kişisel çatışma).

Zaman deneyimi bilgiyi koşula bağlar. Tanrılar her şeyi bilen kutsal varlıklar oldukları için değil ama uzun bir yaşam sürdükleri ve dolayısıyla çok şey görüp duydukları, kolay seyahat ettikleri, insanın gözleri için görünmez olan süreçleri gözlemleyebildikleri ve olması kaçınılmaz olan şeyden biraz olsun haberdar oldukları için bilgilidirler. Aksine kısa yaşamları çok çalışmaya ayrılmış insanlar evrenin gizli işleyişlerini yalnızca kestirebilirler ve kaderin sırdaşı değildirler. Geçmiş ve gelecek hakkında daha fazla bilgi sahibi olan ölümsüzler için zaman daha geçirgen ve akıcıyken, ölümlüler şimdiki zamana daha çok bağımlıdır. Tarihöncesine, uzaktaki olaylara ve geleceğe ilişkin bilgi için insanlar kişiden kişiye geçen geleneksel söylentilere ve tanrılardan insanlara geçen enformasyona güvenirler. İnsan topluluğu için kutsal kökenli bilginin önemli aracıları önceden görenler ve şairlerdir. Homeros, kendi zamanından çok daha önceleri gerçekleşen insanlık olaylarını ayrıntılı bir biçimde betimlemek istediğinde "Olympos'ta evleri olan siz Musalar şimdi söyleyin bana" diye şarkı söyler. "Sizler tanrıçalar olduğunuz, orada olduğunuz için her şeyi bilirken, bizler yalnızca söylentiyi duyuyor ve gerçekte herhangi bir şey bilmiyoruz."[4]

KLASİK MİTOLOJİDE NE OLUYOR?

Klasik mitolojide ne olduğu içeriden mi yoksa dışarıdan mı bakıldığına bağlıdır. İçeriden bakıldığında sistem, insanların kişiden kişiye geçen deyimlerine ilişkin söylentilerinden olduğu gibi tanrıların insanlarla paylaştıkları kutsal kökenli enformasyondan da elde ettiği insan çağı öncesi dünya hakkındaki bir doğa ve tarih bilgisi yığınıdır. Sisteme dışarıdan bakan düşünüre göre, o, hayali varlıkların hayali eylemlerini konu alan anlatılar külliyatıdır ve onun hakikatleri toplumsal ve psikolojiktir. Bir başka bakış açısından bu enformasyon, tutarsız, eksik ve çatışıktır. Geleneksel öykü yapısında her anlatı yalnızca bir uyarlama olduğu için klasik mitolojinin bir tane geçerli anlatımı yoktur, olamaz da. Ben bu kitapta, kendi uyarlamamı, kozmosun başlangıç noktalarından kahramanlık çağının sonuna değin dünyayı konu alan Yunan ve Roma geleneklerinin bir bireşimini sunmaktayım.

Kaostan Kozmosa

İlk olarak Khaos varlığa geldi ve onu Gaia, Tartaros ve Eros takip etti. Başlangıçtan itibaren var olanlardan Khaos (Yunanca *chaos* sözcüğü asıl itibariyle tam bir düzensizlik durumunu ifade etmemekteydi), uzam ama sonsuz değil, sınırlı uzam, boşluk, engin başlangıçtı. Bir kere uzam söz konusu olunca Gaia (Toprak/Yeryüzü), yani Evrenin katı temeli ve ardından yenilen tanrıların ve yaratıkların büyük hapishanesi Tartaros varlığa geldi. Dördüncü olarak ortaya çıkan Eros (Aşk), çekicilik ve birleşme, yani cinsellik gücüydü.

Bir şekilde varlığa ulaşan bu varlıkların ilk nesli aynı anda hem şeyler (uzam, yeryüzü, hapishane, aşk) hem de düşünebilen, hissedebilen ve eylemde bulunabilen yaşayan yaratıklar olmaları nedeniyle iki doğalı varlıklardı. En sonunda ortaya çıkan kozmosun öğelerinin birçoğu cinsel birleşmenin

sonucu olarak onlardan ve soylarından gelenlerden çıktı. Daha doğrusu evrenin birleşenleri, Tartaros o an için bir rol oynamadığından ve Eros (Aşk) üreme etkinliğinin meydana gelmesine olanak tanıyan cinsellik ilkesi olarak işlev gördüğünden dolayı, Kaos ve Gaia'dan türediler.

Başlangıçtan itibaren var olan dört varlığın neden varlığa geldikleri ya da neden varlığa daha erken ya da daha geç gelmedikleri sorusuna bir yanıt sunulmadığı gibi, uzam, madde ve zaman ancak Khaos'un ortaya çıkışı olan ilk olay meydana geldiğinde başladığı için, daha önceki koşullara da önem verilmemektedir.

İki Kozmik Aile

Khaos Erebos'u (Karanlık) ve Gece'yi üretti. Bunların birleşmelerinden Aither (Parlaklık) ve Gün doğdu. Gaia, Uranos'u kendisine bir örtü, tanrılara bir zemin olarak doğurdu ve aynı zamanda Dağları ve Deniz'i dünyaya getirdi.

Eros sahneye çıkmadan önce cinsellik olmadığından varlıkların ilk nesli, yani başlangıçtan itibaren var olanların herhangi bir ebeveynleri yoktur ve yalnızca varlığa geldikleri söylenmektedir. O zamandan itibaren varlıkların çoğu diğer varlıkların bedenlerinden çıktı. İkinci neslin üyeleri, yani Khaos'un çocukları ile Gaia'nın çocuklarının onları cinsel ilişki olmadan kendi kendilerine üreten ya Khaos ya da Gaia olmak üzere bir anne babaları vardı. Ama üçüncü ve izleyen nesiller için heteroseksüel üreme bir normduysa da ilk zamanlar eşler ya kardeşler (erkek kardeş ve kız kardeş çifti, Erebos ile Gece) ya da anne ile oğuldu (Gaia ile Uranos) çünkü cinsel eş seçeneği sınırlıydı ve halihazırdaki düzen henüz yerleşmemişti. Bütün evren, çiftleşen çocukların daha fazla evlat üretmek üzere çiftleşen çocuklar üretmesi sonucunda adım adım varlığa geldi ve tanıdık dünyanın öğeleri

benzer biçimdeydi. Farklı çocuklar, kozmosun Gökyüzü ve Deniz gibi farklı öğeleri, Zeus ve nymphalar gibi insan biçimli tanrılar ve bizim maddi olmayan soyutlamalar diye sınıflandıracağımız Erebos ve Gece gibi kişileşmiş güçler, durumlar, zamanlardı. Bütün bu varlıklar canlıydı ve kavrama, hissetme ve eyleme yeteneğine sahipti.

Khaos ile Gaia birbirleriyle çiftleşmedikleri, soyları karışmadığı için her biri büyük dünya öğeleri ailesinin başıydılar. Her yeni şey bu iki aileden ya da soy grubundan birinden doğduğu için yeni şeyin bağlı olduğu belirli aile büyük ölçüde onun doğasının bir işleviydi. Örneğin, Gaia'nın somut ve somut olmayan çocukları görünür, katı-insan biçimli tanrılar ve fiziksel dünyanın parçalarıyken Khaos'un örneğin Gece, Thanatos (Ölüm), Hypnos (Uyku) ve Eris (Kavga) gibi çocuklarının büyük bir kısmı da Khaos gibi karanlık ya da elle tutulmaz olarak sınıflandırmamız gereken şeylerdi.

Evrenin ne erkek ne de kadın olan soyut düşünceleri ve kısımları nasıl heteroseksüel çiftler olarak düşünülebildi? Her Yunanca (ya da Latince) adın cinsiyetsizleri söz konusu olsa da daha çok erkek ya da dişi olmak üzere bir cinsiyeti vardır ve Gece gibi kişileştirilmiş varlığın cinsiyeti, karşılık gelen adın dilbilgisel cinsiyeti tarafından belirlendi. *Gece*'nin dilbilgisel cinsiyeti dişi olduğu için, gece Gece olarak kişileştirildiğinde dişi varlık muamelesi gördü. Khaos'un doğurduğu iki varlıktan biri (Gece) dişi, diğeri (Erebos "karanlık, kasvetlilik") erkektir. Dolayısıyla Khaos aslında dişi ve erkek karanlığı doğurdu. Gece ile Erebos çiftleştiler ve erkek Aither (Parlaklık) ve dişi Gün olmak üzere iki çocukları oldu. Dolayısıyla erkek ve kadın karanlık, erkek ve dişi parlaklığı yarattı. İki büyük soy grubunun kurucusu, başlangıçtan itibaren var olan varlıklar Khaos ile Gaia birbirleriyle çiftleşemezlerdi; Khaos ne erkek ne dişi ve Gaia dişi olduğundan eşeysiz olarak çocuk yaptılar. İçlerinde olan öylece ortaya çıktı.

Kozmik Ev

Kozmos daha çok, büyük bir ev gibi inşa edilmiştir. Gaia'nın ilk çocuğu Uranos (Gökyüzü) havanın yayılması ve yeryüzünün üzerindeki uzam olarak değil ama içbükey bir tavan, aşağıdaki yeryüzü gibi katı bir yapı olarak tasarlandı. Nitekim zemin (Gaia) teşkil edildikten sonra kubbeli tavan ya da çatı (Uranos) üretildi ve içi ayrıntılarla ve yapılarla (Dağlar ve Deniz) donatıldı. Artık kurulmuş olan kozmik ev onu denetimi altına almak ve dünya üzerinde hâkimiyet kurmak için birbirleriyle mücadele edecek hırslı tanrılar ve canavarlar için bir alan gibi hizmet etmeye hazırdı.

Dünya Hükümdarlarının Birbirini İzlemesi

Gaia ortaklaşa Titanlar diye adlandırılan, Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, Iapetos, Theia, Rheia, Themis, Mnemosyne, Phoibe, Tethys ve Kronos olmak üzere, kendisinden on iki çocuk doğuracağı Uranos'la çiftleşti. Ayrıca, Gaia her birinin alnında yalnızca tek göz olan, Kykloplar diye adlandırılan üç güçlü oğlan ve başka güçlü üç varlığı, yüz eli ve yüz kolu olan Yüzkolluları da dünyaya getirdi. Yalnızca cinsellikten anlayan ve çocuklardan nefret eden Uranos, Gaia bir çocuk doğururken onu Gaia'ya geri itip onun acıyla inlemesine neden oldu. Gaia karşı tedbir almak için elmas gibi sert ve parlak bir orak yaptı ve orağı babalarının onlara kötü davranmasının intikamını almaları gerektiğini söyleyerek içindeki çocuklarına gösterdi. Babalarının yaptıklarının intikamını almaya gönüllü olan tek Titan, Titanların en küçüğü, oyunbaz Kronos yanıt verme cesaretine sahipti. Gaia Kronos'u bir tuzakta gizledi ve eline orağı verdi. Akşam saf Uranos gelip arzulayarak ve kucaklayarak Gaia'yla yattığında Kronos ortaya çıkıp babasının üreme organlarını kesip attı. Kan damlaları Gaia'nın üzerine düşünüp onu hamile bıraktıkları için bir süre sonra Gaia

bir şekilde kanla ve şiddetle bağı olan üç dizi çocuk dünyaya getirdi: Kronos'un kendi babasının kanını akıttığı mevcut durumda olduğu gibi yakınlarının kanlarını döken kişilerden intikam alan Eriny'ler (Öçler); tamamen silahlı ve savaşa hazır doğan Devler ve mızrak saplarının yapılabildiği dişbudak ağaçları ve bu ağaçların nymphaları olan Meliai. Kopan üreme organları meninin denizköpüğü haline geldiği ve aşk tanrıçası bakire Aphrodite'nin köpük içinde biçimlendirildiği denize düştü. Uranos'un egemenliği oğlu, Titanların en küçüğü Kronos'a geçti. Dolayısıyla kozmosun ilk hükümdarı bütün büyümeyi bastıran bir tirandı. Böyle bir dünya daha fazla gelişemezdi.

Kronos kız kardeşi Rhea'yla çiftleşti ve Rhea onun için Hestia, Demeter ve Hera adlı üç kız ve Hades, Poseidon ve Zeus olmak üzere üç oğlan doğurdu. Kronos kendi çocuklarından biri tarafından mağlup edilmeye yazgılı olduğunu öğrendiği ve tanrılar arasında başka birinin kral olmasını istemediği için sürekli gözaltında tutmak üzere her bir çocuğunu doğar doğmaz yuttu. Kederlenen Rhea ebeveynleri Gaia'ya ve Uranos'a bir sonraki çocuğunu nasıl gizlice doğurarak Kronos'u cezalandırabileceğini sordu. Rhea son çocuğu Zeus'u doğurmak üzereyken Gaia ile Uranos ona çocuğu Girit Adası'na getirmesini söylediler. Rhea bebeğini bir mağaraya sakladı ve bir taşı kundak beziyle sarıp onu oğlu diye yutması için Kronos'a verdi.

Zeus büyüdüğünde Kronos'a yuttuğu çocuklarını çıkarmasına neden olan bir kusturucu verdi. Genç tanrı yeryüzünde hapis kalmış Kyklopları serbest bıraktı ve onlar da bu iyiliğe karşılık Zeus'a yıldırımı verdiler. Yaşlı tanrılar ve genç tanrılar Titanların Othrys Dağı üzerinde, Olymposluların yüz on kilometre uzaklıktaki Olympos Dağı'nda sıralandıkları bir savaşta birbirlerine girdiler. Kavga on yıl boyunca bir sonuca ulaşmadan şiddetlendi. En sonunda Zeus nektar ve ambro-

sia verdiği Yüzkolluları serbest bıraktı ve onlardan serbest kalmalarının karşılığında Olymposluların tarafında savaşa girmelerini istedi. Yüzkollular Zeus'un teklifini kabul ettiler, çünkü Zeus'un üstün zekâsına saygı duyuyor ve ona borçlu olduklarını biliyorlardı. Nihai karşılaşmada her iki taraf yeryüzünün gürlemesine ve gökyüzünün inlemesine neden olarak birbirine saldırdı. Zeus yıldırımlarını salıvererek Olympos'tan aşağıya saldırdı. Ormanlar yandı, deniz ve Okeanos Nehri kaynadı ve Yeryüzü çığlık attı. Bir seferde üç yüz kaya fırlatan Yüzkollular Titanları yeryüzünden sürdüler. Yüzkollular Titanları gökyüzünün yeryüzünün üstünde olması gibi yeryüzünün çok altında olan Tartaros'a iterek onları zincire vurdular.

Garip biçimde, Gaia Tartaros'la çiftleşti ve her biri ateş püskürtüp garip sesler çıkaran yüz tane yılan başı olan ejderha Typhon'u doğurdu. Zeus tehlikeyi fark etmemiş olsaydı Typhon ölümlülerin ve benzer şekilde ölümsüzlerin hükümdarı haline gelecekti. Kozmik tarafların diğer savaşı iki ölümsüzün savaşa tutuşmasıyla doğduysa da Zeus en nihayetinde Typhon'u yıldırımlarıyla yenip onu Tartaros'a savurdu. Typhon gemileri parçalayan, ürünü mahveden yıkıcı rüzgârlar ve fırtınalar estirdi.

Gaia'nın tavsiyesi üzerine diğer Olympos tanrıları Zeus'un hükümdarlığında ısrar ettiler. Böylece Zeus tanrıların kralı olarak Kronos'u izledi ve kozmik bürokrasinin yeni başı olarak, zafer kazanan bir generalin savaştan sonra birliklerine ganimet dağıtması gibi takımının üyelerine tek tek yetke ya da makam dağıttı. Kronos kral olduğunda aynısını yapmıştı çünkü Titanomakhia'dan (Tanrılar ile Devlerin Savaşı) önce Zeus tanrılara Olympos'ta buluşma çağrısında bulundu ve Titanlar'a karşı girilen savaşta ona katılan her tanrının daha önce sahip olduğu rütbeyi koruyacağının ve Kronos'tan yetke alamayanların kendisinden alacaklarının sözünü vermişti.

Böylece Zeus yeni atamalar yaparak ve eskilerini onaylayarak Poseidon'u sulardan, Hades'i Erebos'tan, Demeter'i tarımdan, Styks'i kutsal yeminden sorumlu kıldı. Zeus'un kendisi de babası Kronos'un yerini almış ve zaten krallığı üstlenmişti. Hermes gibi henüz doğmamış olan daha genç Olymposlular paylarına düşeni daha sonra alacaklardı.

Zeus hükümdarlığını bir dizi evlilik aracılığıyla sağlamlaştırdı. İlk olarak tanrıların en bilgilisi Okeanos Metis'i (Akıl) eş olarak aldı. Bununla beraber Gaia ile Uranos Zeus'a Metis'in onun için güçte ve zekâda kendisinin dengi olacak bir kız (Athena) ve tanrıların ve insanların kralı olacak yenilmez bir oğul doğuracağını bildirdiler. Metis Athena'yı doğurmak üzereyken Zeus onu kandırdı ve karnına yerleştirdi. Zeus'un Metis'i nasıl kandırdığı kesinlikle bilinmiyor olsa da Metis tanrıların ayırt edici bir özelliği olan biçim değiştirme özelliğine sahip olduğu için Zeus büyük ihtimalle onu yenilebilen ya da içilebilen bir şeyin biçimini almaya ikna edip öyle yuttu. Metis yok olmadıysa da Zeus'un içinde yaşamaya başladı ve sonradan öğütleriyle ona yardım etti. Dolayısıyla Zeus Typhon'u yenerek gösterdiği gibi yalnızca fiziksel olarak güçlü değildi, aynı zamanda Metis onun içinde yaşadığı için zihinsel olarak da güçlüydü. Bu suretle Zeus kendisini tahttan indirebilecek oğlunun doğumunu engelledi ve kozmik hükümdarların birbirini izlemesine bir son verdi.

Zeus daha sonra Themis'i eş olarak aldı ve Themis ona üç tane olan Saatler'i (Horalar) ve üç tane olan Kaderler'i (Moiralar) doğurdu. Daha sonra Zeus Okeanos kızı Eurynome'yle çiftleşti ve üç Güzelin babası oldu. Zeus'un dördüncü karısı onun için Hades'in daha sonradan zorla karısı olarak aldığı Persephone'yi doğuran Demeter'di. Zeus daha sonra Mnemosyne'yle (Bellek) çiftleşti ve Mnemosyne şölenlerden ve şarkı söylemekten zevk alan tanrıçalar dokuz Musa'yı doğurdu. Bunun ardından Zeus onun için her ikisi de okçu olan,

çok güzel çocuklar Apollon'u ve Artemis'i doğuran Leto'yla birlikte oldu. Zeus son olarak Hera'yla evlendi ve Hera onun için Hebe'yi (Gençlik), Ares'i ve Eileithyia'yı doğurdu. Sonradan Zeus kendi kafasından tamamen yetişkin ve zırh kuşanmış olarak ortaya çıkan savaş tanrıçası Athena'yı doğurdu ve buna kızan Hera rekabet için cinsel ilişkiye girmeden kendi kendine demirci tanrı Hephaistos'u dünyaya getirdi.

Zeus'un başka kadınlarla ilişkilerinden çocukları vardı ve oğullarından ikisi Olympos tanrılarının yanlarına yerleştirildiler. Bu oğlanlardan biri nympha Maia'nın Kyllene Dağı'nda bir mağarada doğurduğu Hermes'tir. Diğeri Thebe kentinden ölümlü bir kadın olan Semele'yle ilişkisinin bir meyvesi olan Dionysos'tur. Bu ilişkiler insanların gelişinden sonra gerçekleşti. Genç Olymposluların (Apollon, Artemis, Athena, Hephaistos, Hermes, Dionysos ve bir öyküye göre Aphrodite) doğmalarıyla birlikte sayıları on ikiyi bulan Olymposlular çoğalmaya son verdiler. Zeus'un kardeşi Poseidon ona erkek evlat Triton'u doğuran Okeanos Amphitrite'yle ve Aphrodite Ares'le ve Hephaistos'la evlendi.

Böylece genç evren bir dizi ilahi hükümdar gördü. İlk ikisi çocukları tarafından tehdit edildiklerini düşünen tiranlardı: Çocuklarının doğumunu engelleyen ve onları annelerinin içinde tutan Uranos ve onları doğar doğmaz yutan Kronos. Bu tiranların ideali değişimin ve büyümenin söz konusu olmadığı durağan bir evrendi. Aksine hükümdar olmaya özenen Typhon tamamen vahşi ve bozguncuydu. Zeus bu yaşanmaz aşırılıklar arasında bir uzlaşmayı temsil etti. Zeus'un ve onun yönetiminin simgesi yaptığı bir dizi evlilik ve neden olduğu ürünlerdir: refah, düzen ve uygarlık tanrıları, Saatler, Kaderler, Güzellikler, Musalar. Kaldı ki Zeus Typhon karşısındaki zaferinin gösterdiği gibi güçlü ve Metis'e sahip olmasının kanıtladığı gibi zekiydi. Zeus kendisini tahttan indirecek oğlunun ana rahmine düşmesini engelleyerek koz-

mik istikrar vaat etti. İstikrar Zeus'un hükümdarlığı altında dünyanın doğası oldu.

İlk İnsanlar

Prometheus, insanları, tanrılara benzeterek topraktan ve sudan yarattı. İlk insanların yaratıcısı, insan emsalleri dini ve dünyevi amaçlar için kilden figürler biçimlendiren çömlekçiler olan bir zanaatkâr, bir dönüştürücüydü ama günümüz insanlarının boyuna bosuna sahip olan ve insan zanaatkârların biçimlendirdikleri heykelciklere benzemeyen Prometheus'un insanlarına yaşam bahşedildi. Dolayısıyla insanların tanrılarla ilişkisi kil heykelciklerin ölümlü çömlekçilerle ilişkisiyle aynıydı. Olay kilin insan derisi kokusunda olduğu Panopeus'ta gerçekleşti.

Kozmosun ilk uyanışları gibi insanın doğuşunun da özel bir anlamı ya da kutsal bir amacı yoktu. Bir gün gerçekleşiverdi. İlk insanların niçin yaratıldıkları açık olmadığı gibi ne zaman varlığa geldikleri de açık değildir. Bazı kaynaklara göre insanlar Kronos'un hükümdarlığı sırasında ortaya çıktılar. Her durumda Demeter ve Persephone miti Eleusis'te ve başka yerde normal insan topluluklarının var olduğunu varsaydığı için insanların ortaya çıkışı Zeus'un Demeter'le ilişkisinden ve kızları Persephone'nin doğumundan önce gerçekleşmiş olmalıdır.

Bununla beraber, Attika topraklarından bitkiler gibi doğdukları için kendi kendilerine oluşmakla övünen Atinalılar, Prometheus'un yaratmış olduğundan farklı bir insan soyunu temsil ediyorlardı. Ayrıca birçok başka Yunanlı, kendi bölgelerindeki topraktan ortaya çıkmış belirli bir insandan, ilk insan olarak düşündükleri topraktan doğma kişiden gelme olduklarını iddia etti. Myrmidonlar diye bilinen Yunan halkı kökenlerini Zeus'un Aegina Adası'nda insana dönüştürdüğü karıncalara değin sürdü ve aslında etnik Myrmidonlar adı ile

Yunanca "karıncalar" (*myrmekes*) sözcüğü arasında sanki biri diğerinden türemiş gibi bir ses benzerliği bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların birden fazla kökeni vardı.

Etin Paylaştırılması

Yine de insanın kökenini konu alan farklı bir mite göre erkekler ile kadınlar aynı zamanda yaratılmadılar; ilk önce erkekler yaratıldı çünkü tanrıların esas niyeti yalnızca erkekleri yaratmaktı ama bu gerçeğe rağmen tanrıların kendileri aralarında ve hayvan dünyasında hem erkekler hem de kadınlar bulunmaktaydı.

Bir gün tanrılar ve ilk insanlar etin aralarında nasıl paylaştırılacağını belirliyorlardı. Olay Mora (Peleponez) Yarımadası'ndaki, daha sonraları Sikyon diye adlandırılan Mekone'de gerçekleşti. Zeus tanrıları temsil ederken Prometheus da Titan tanrılar ailesinden olması nedeniyle ne insan topluluğuna ne de Olymposlular ailesine bağlı olduğu için muhtemelen bir arabulucu olarak oradaydı. Prometheus kesilen büyük bir ineği iki parçaya böldü. Zeus Prometheus'un parçaları adaletsiz böldüğünü söylemişse de Prometheus Zeus'u tanrıların payını belirleyecek olan parçayı ve dolayısıyla aynı zamanda insanların payına daima düşecek olan diğer parçayı istediği gibi seçmeye davet etti. Parçalardan biri lezzetli yağdan oluşurken diğeri yalnızca ineğin postundan ibaret olmasına rağmen Prometheus aslında eti postun içine ve kemikleri de yağın içine sakladı. Zeus hemen yağla kaplı olan parçayı seçti. Bugün bile insanlar tanrıların sunaklarında kemikleri ve yağları bunun için yakmaktadır. Zeus kendi parçasının daha çok kemikten oluştuğunu fark ettiğinde, Prometheus'un aldatmacasına çok kızdı.

Et payının ayarlanması Titanomakhia'yı izleyen tanrılar arasında yetkilerin ayarlanmasını sürdürdü. Mevcut olay,

etin tanrılar ve insanlar arasında nasıl paylaştırılması gerektiğini, iki grup arasına bir başka ayırım sokarak saptadı. Genç kozmosta ayrıcalıklar ve ilişkiler yavaş yavaş düzenlendi. Aynı zamanda bu olay tanrılar ile insanlar arasındaki ilişkinin kötüleştiği olaylar dizisinin ilkiydi. Prometheus'un hilesi iki grubun, iki komşu topluluğun yapacağı gibi serbestçe birbirlerine karışan ve birbirleriyle görüşen Olympos tanrıları ile insanların başlangıçtaki uyumlu ilişkilerinin tadını kaçırdı. İnsanlar eti aldılar ama nihayetinde tanrı ve insan topluluklarını bir ayrılışa sürükleyen tanrıların düşmanlığını uyandırmak pahasına aldılar.

Ateşin Çalınması

Tanrılar Prometheus'un hilesine kızarak insanların *bios*'unu, yani "yaşam"ını sakladılar. Saklamasalardı bir insan yılda bir gün çalışarak "yaşam"ı elde edebilecek ve kendisine yardım etmesi için ne koşum hayvanlarına ne de koyunlara ihtiyaç duyacaktı. İnsanlar ile tanrılar arasında uyumun hüküm sürdüğü başlangıçtaki cennette toprak yiyeceği öyle bolca üretmekteydi ki tohum ekmek ve toprağı sürmek gerekmiyordu ve tek görevleri bol ürünü hasat etme işiydi ve o iş de sadece her yılın tek bir günü yapılıyordu. Ama tanrıların doğanın yaşam enerjisini topraktan çekip alarak onu Olympos'ta insanların erişemeyeceği bir yere saklamaları üzerine insanlar yiyecekleri için bütün yıl boyunca mücadele vermek zorunda kaldılar.

Sanki bu yetmiyormuş gibi Zeus taşınabilen ve gizlenebilen bir şey olduğu için insanlardan ateşi geri alıp onu da sakladı. Bu eylemin doğrudan amacı, insanlar ateş olmadan eti kendilerine uygun bir yiyecek haline getiremeyecekleri için insanların Prometheus'un hilesiyle ele geçirdikleri et bolluğundan yararlanmalarını olanaksızlaştırmaktı. Aslında ateş

olmadığında insanlar aletler ve araçlar üretme yeteneğinden bile mahrumdular çünkü ne kilden çanakları pişirebiliyor ne metalleri eritebiliyor ne de ateşi ısınma ve aydınlatma için kullanabiliyorlardı. Kısacası insanlar hayvanlardan daha iyi yaşamıyorlardı.

Bu bunalımda Prometheus bir kere daha insanlardan yana harekete geçip tanrılardan ateşi çaldı ve bir rezene sapına gizledi. Ateşi devasa bir rezenenin sapında taşıma uygulaması, Yunanistan'da ve İtalya'da eski bir uygulamaydı ve ateşi taşımanın yeni bir tanesini yakmaktan daha kolay olduğu bir çağda pratik bir amaca hizmet etmekteydi. Ateşin bir yerden başka bir yere sönmeden taşınmasına olanak tanıyan rezene sapının kuru iç dokusu, tutuştuğunda yavaş yanar. Prometheus rezene sapının içinde için için yanan ateş görülemeyeceği için bu ateş taşıma yönetimini kendi hırsızlık amaçlarına uyarladı; yöntem bu amaca çok uygundu. Titan, ilahi ateş öğesini ağaçlara yerleştirerek insanların onu ne zaman isterlerse elde edebilmelerini sağladı. Ateş bir kere odunda depolandı mı gerektiğinde insanlar sürtünme yoluyla onu bulunduğu yerden çıkarabilirlerdi. İnsanların elinde artık ateş gibi bir araç vardı ve onu yemek pişirmek, ısınmak, çevreyi aydınlatmak ve teknoloji üretmek için kullanabiliyorlardı. İnsanların yaşamı hayvanların üstünde ama kuşkusuz tanrıların altında olacaktı.

Cennetin Kaybolması

Zeus insanların ateşe sahip olduklarını gördüğünde daha da kızdı ve ateş hırsızlığı karşılığında insanlara kötü bir hediye vermeye karar verdi. Emirleri üzerine Hephaistos çamur ve sudan güzel bir bakire yaptı. Athena bakireye çekici, mükemmel giysiler giydirdi ve ona dokumacılığı öğretti, Güzellikler boynuna altından kolyeler taktılar, Saatler başına ilkbahar çi-

çeklerinden bir çelenk koydular, Aphrodite üzerine aşkı ve arzuyu harekete geçiren zarafet ve cazibe döktü, ardından Hermes onun aklına bir köpeğin utanmazlığını, bir hırsızın hilekârlığını sokup ona bir ses verdi. Hermes yaratılmasına bütün Olympos tanrıları katkıda bulunduğu için onun adının Pandora, yani Tanrılar-Armağanı olduğunu ilan etti. Hephaistos bu güzel kötülüğü tanrılara ve erkeklere getirdiğinde şaşırdılar. Ardından Zeus Hermes'e Pandora'yı Prometheus'un güç kavrayan kardeşi Epimetheus'a hediye olarak vermesini emretti ve Epimetheus Prometheus'un onu Zeus'tan herhangi bir şey kabul etmemesi için uyarmış olmasına rağmen hediyeyi kabul etti. Erkeklere belalar tasarlayan Pandora, büyük küp *pithos*'un kapağını açınca içindekiler etrafa saçıldı. Bu olaydan önce insanlar çok çalışmaktan, felaketlerden ve ölümden muaftıysalar da küpün içindeki binlerce ruh insanlara ıstırap getirmek üzere sinsice yeryüzüne ve denize yayılmaya başladığı için artık acılar ile belalar insanların yaşamlarının parçası haline gelmişti. Küpün içinde yalnızca umut kaldı çünkü Zeus Pandora'ya umut kaçmadan küpün kapağı kapatmasını emretmişti.

Erkekler için birlikte yaşamak kadar onlarsız yaşamak da acı verici olan bütün kadınlar Pandora'nın soyundandır. Prometheus'a gelince, onunla boy ölçüşmeye kalkıştığı için Zeus'un bütün gazabı bu Titanın üzerine yağdı. Zeus Prometheus'u her gün bir kartalın her gece yeniden büyüyen ciğerini yediği bir sütuna bağladı.

Bağlantılı üç mitin bu sıralanışı (et > ateş > kadın) insanın zihninde başlangıçta kadınların olmadığı bir dünya canlandırsa da bu dişilerin olmadığı bir dünya değildir çünkü ilahi düzeyde tanrılar olduğu gibi tanrıçalar da vardı ve yabani düzeyde hayvanlar kendi kendilerine üreyemiyorlarsa yiyecek temin etmek üzere bir hayvan kesilemeyeceği için erkekler kadar dişiler de olmalıdır. İnsanların savunucusu gibi ha-

reket eden Prometheus Zeus'u darıltmamış olsaydı insanlar kozmosta çok çalışma, hastalık ve ölüm sıkıntıları olmadan tanrılarla uyum içinde yaşayan bir erkekler topluluğu olarak kalacaktı. Ölümcül hastalıklar ortaya çıkana değin erkekler topluluğu kendini takviye etmeye ve dolayısıyla üremeye ya da daha kesin biçimde ifade edersek kadının ve üremenin ortaya çıkışına değil, ölümlülüğe gereksinim duymadı. Kadınlar ve ölüm birbirlerini gerekli kılarlar çünkü nasıl ki ölümün üremeyle dengelenmesi gerekiyorsa, üremenin de ölümle dengelenmesi gerekir. Prometheus Zeus'u kırdığı için erkekler kadınların kafa karıştırıcı duygu karmaşasıyla karşı karşıya kaldılar. Sonuç itibariyle büyük bir takas oldu: Erkekler tanrılara ait olan rahatlıkları elde ettiler ama karşılığında tanrıların düşmanlığını kazanıp iki cinsiyetli bir topluluk dahil olmak üzere çok sayıda dert sahibi oldular.

Başlangıçtan beri var olan tanrılar ile erkekler topluluğu artık yoktu. İnsanlık durumu rahat, kaygısız yaşam, katıldıklarında tanrılarla paylaşılan ziyafet yemekleri yerine kıtlık ve çok çalışma anlamına gelmekteydi ve tanrılarla arkadaşlık insanların hayvanın daha iyi parçasını aldıkları ama yalnız başlarına ya da göze görünmeyen misafirlerle birlikte yemek zorunda oldukları kurban yemeği biçimini aldı.

Büyük Tufan

Ne yazık ki tanrıların gözünde insanların davranışı Zeus'un büyük bir sel aracılığıyla bütün insan soyunu ortadan kaldırmaya karar vermesine varacak denli yozlaşarak daha da kötüye gitti. Ama Prometheus'un, oğlu Deukalion'u bundan haberdar etmesi üzerine oğlu erzakla dolu bir gemi inşa edip buna karısı Epimetheus ile Pandora'nın kızı Pyrrha'yı bindirdi. Zeus yeryüzünün büyük bir kısmını neredeyse bütün yaşamı yok eden bir suyla doldurdu. Buna karşın Deukalion

ve Pyrrha tufanın sularında dokuz gün dokuz gece boyunca güvenle seyahat ettiler ve ulu Parnassos Dağı'nın zirvesinde karaya çıktılar. Karaya ayak bastıklarında kurtuldukları için Zeus'a kurban adadılar ve bunun üzerine Zeus istedikleri herhangi bir dileği yerine getirmesi için Hermes'i onlara gönderdi. Deukalion ile Pyrrha insan dilediler ve Zeus onlara arkalarına taşlar atmalarını emredince onlar da bunu yaptılar. Deukalion'un attığı taşlar erkek, Pyrrha'nın attığı taşlar kadın haline geldi. Bu "çakıl"lardan (Yunanca *laas*) *halk* (*laos*) sözcüğü türemiştir.

Büyük Tufan insanlara yönelik kutsal düşmanlığın en sonuncusuydu. Tanrılar insan soyunu boğarak yok etmeye kalkıştıkları için son girişimlerinde daha önceki doğanın yaşam enerjisini çekme, ateşi gizleme, kadını yaratma, dünyaya ölümcül hastalık salma gibi düşmanca eylemleri aştılar. Ateşi saklamada olduğu gibi planları Prometheus tarafından bozuldu. Zeus'un insan nüfusunu azaltmak için Troya'da büyük bir savaş düzenlediği birkaç nesil sonrasına değin tanrılar insanları böylesine büyük bir ölçekte ortadan kaldırmaya yeniden kalkışmadılar.

Tufan daha çok yeni bir evrendoğum ve insandoğumu gerekli kılan kaosa geri dönüşe benzemektedir. Dünya su doluydu, suyun ve karanın kendi ayrı bölgelerine ayrılmalarına olanak tanımak üzere sular geri çekildi ve en sonunda insanlar yaratıldı.

Ulusların Kökeni

Helen, Amphiktyon ve Protogenia, Deukalion ile Pyrrha'nın çocuklarıydılar. Helen, Helenlere adını vermiştir. Helen'in nympha Orseis'ten Doros, Ksuthos ve Aiolos (Latincesi: Dorus, Xuthus ve Aeolus) adlarında üç erkek evladı oldu ve o ülkeyi onların arasında paylaştırdı. Doros, Mora (Peleponez)

Yarımadası'nın ötesini alıp yerli halka kendi adını verdi. Aiolos, sakinlerine Aiol adını vererek Tesalya'da hüküm sürdü. Ksuthos kendi payı olarak Peleponez'i aldı. Ksuthos'un Yunanlıların Akhalar ve İonlar diye bildikleri soyların geldikleri Akhaios (Latincesi: Acheus) ve Ion diye iki oğlu vardı. Deukalion ile Pyrrha'nın soyundan gelenler farklı yerlere yerleştiler ve birçoğu kendi bölgelerine ya da kendi soylarından gelenlere kendi adlarını verdi.

Tanrılar Kendi Kültlerini Oluşturuyor

Zaman dizinin bu noktası civarında Yunan mitolojisi öyküler bakımından çok zengin olduğu için örneklendirmeyle yetinmek zorundayım. Birçok mit tek tek tanrıların etki alanlarını nasıl elde ettiklerini ve dünyada büyük kültlerini nasıl oluşturduklarını naklederken, diğer mitler tanrılar ile insanların birleşmelerini anlatır. Bu mitlerin göreli olarak hangi sırayı izlediğine karar vermek zordur çünkü bunlar bağımsız anlatılar olabilirler.

Eleusis Gizemleri

Zeus kız kardeşi Hera'yla ve Poseidon Nereus Amphitrite'yle evlendiyse de kardeşleri Hades evlenmedi. Zeus onun Demeter'den kızı Persephone'yi kaçırmasına izin verdi ama bu eşleşmeyi sakıncalı bulabilecek Demeter'e ve bu sırada niyeti bakire kalmak olan kızına bu ayarlamadan hiç söz etmedi. Böylece kız bir gün çayırda çiçek toplarken Hades savaş arabasının üzerinde belirip kızı yeraltı krallığı Erebos'a götürdü. Demeter yaşlı bir kadın kılığında yeryüzünde kızını aradı. Aramaları sonuçsuz kaldıysa da sıra dışı buğday ve onun yetiştirilmesiyle ödüllendirdiği Eleusisliler dahil olmak üzere şefkatli insanlarla karşılaştı. Eleusisliler de bütün dünya sakinleri bol bol sahip olana değin bu tahılın tohumlarını

başkalarıyla paylaştılar. Tanrıça Eleusis'te kendi özel ayinlerini, Eleusis Gizemleri'ni oluşturdu. Demeter Persephone'yi Hades'in kaçırdığını öğrenince Zeus, Hermes'i Persephone'yi geri getirmesi için ölüler diyarına göndermesine ve anne ile kız neşeyle yeniden buluşmalarına rağmen Demeter Persephone'nin Erebos'ta yalnızca bir nar tanesi olmak üzere yemek yediğini fark ettiğinde, Persephone'nin kısmen daima ölüler diyarına ait olacağını anladı. Bundan sonra Persephone yılın bir yarısını kocasıyla birlikte Erebos'ta, diğer yarısını yukarıdaki dünyada annesi ve diğer ölümsüzlerle birlikte yaşadı. Gizemlere kabul edilen kişiler ölümle daha iyimser yüzleşirler.

Delphoi Kâhini

Apollon küçük Delos Adası'nda doğduktan kısa bir süre sonra ilgi alanlarının lir, yay ve kehanet olacağını bildirdi. Aklında kehanet olmak üzere insanların kendisine kurban sunabilecekleri ve kendisinin kehanette bulanabileceği bir kâhin tapınağı inşa etmek için yer aramaya başladı. Parnassos Dağı'nda bir mevkide karar kılan Apollon, tapınağın temellerini attı ve insan zanaatkârlar işi tamamladılar. Ama tasarıyı kaynağın yanında ikamet eden ve yerli halkı ve koyunlarını öldürerek yıkıma neden olan canavar bir ejderha tehdit etti. Apollon canavarı bir okla vurdu ve canavar o noktada can verip çürüdüğü (Yunanca *pytho*: çürümek) için bu yer Pytho ve tanrının kendisi de Pytho Apollon diye adlandırıldı. Artık burası insanların kurban kesmeleri için güvenliydi. Tanrının yeni tapınağı için rahiplere ihtiyacı vardı. Knossos'tan Giritlileri taşıyan bir gemiyi durduran Apollon bir yunus biçimini alıp geminin üzerine sıçradı ve gemi dümencisine itaat etmeyip rotasını Pytho'nun limanı Krisa'ya çevirdi. Bir gencin biçimini alan Apollon gemicilere kimliğini açıklayıp tapınağını yönetmeleri için seçildiklerini bildirdi. Onlara kendisi-

ne Delphoili Apollon olarak kurban kesmelerini emrettikten sonra onları Parnassos'un yamacındaki tapınağına götürdü. Pytho kenti daha sonra Delphoi diye yeniden adlandırıldı.

Atina'nın Sahibi Kim Olacak?

Bir öyküye göre Zeus, Poseidon ve Hades kardeşler, kozmosun başlıca üç bölgesine (gökyüzü, deniz ve ölüler ülkesi) kimin sahip olacağını belirlemek için kura çektikleri gibi ibadeti kabul edecekleri farklı kentlerin bireysel sahipliğini almaya da karar verdiler. Athena ve Poseidon bölgenin mülkiyeti için yarışmak üzere Attika'ya gittiler. Poseidon yer üzerindeki iddiasının kanıtı olarak üç dişli yabasıyla Akropolis'e bir kaya çaktı ve deniz taştı. Athena kendi payına bir zeytin ağacı dikti. Hâkimler olarak oturan tanrılar, ülkeyi Athena'ya vermeye karar verdiler ve o da Atina kentine kendi adını verdi. Buna kızan Poseidon yakındaki Thriasian Ovası'nı sele boğdu. Tarihsel zamanlarda Poseidon'un mucizeleri (deniz suyu kuyusu ve üç dişli yabanın bir kaya üzerindeki izi) Athena'nın zeytin ağacıyla birlikte Atina akropolisindeki bir kayada görülebilmekteydi.

Bakkha (Dionysos) Ayinleri

Olympos tanrılarının en genci Dionysos, dini ayinlerini uygulamaya koymak için thyrsos denilen sopalarla donattığı bir bakkhalar alayı, yani dini ayini kutlayan kadınlarla beraber farklı kentlere gitti. Toplulukların çoğunda halk onu iyi karşıladıysa da örneğin Thebe'de olduğu gibi kâfirler onun kutsallığını reddettiler. Dionysos Thebe'ye ulaştığında kadınları evlerinden ayrılıp Kithairon Dağı'nda eğlenmeye ikna ettiyse de o bölgenin kralı Pentheus bu davranışlara kızdı ve eğlenceyi gözetlemek için dağa gitti. Bakkhalar onu fark etti ve tanrının ayininin liderlerinden, çıldırmış durumdaki annesi

Agaue, Pentheus'u vahşi bir hayvan zannedip parçalara ayırdı. Thebeliler Dionysos'un gücünü inkâr etmenin korkunç sonuçlarını birinci elden öğrendiler.

Uygarlık Sanatları

Demeter'in buğdayı ve onun yetiştirilmesini ve Dionysos'un bağcılığı ve şarap yapımını öğretmesi gibi kültürün ve uygarlığın diğer önemli öğeleri de tek tek tanrılar tarafından öğretildi. Maden işleme sanatı Hephaistos'tan, savaş Ares'ten, avcılık Artemis'ten ve Apollon'dan, krallık kurumu Zeus'tan öğrenildi. Ya da bir Yunan şairinin belirttiği gibi, maden işleme ustaları Hephaistos'a, savaşçılar Ares'e, avcılar Artemis'e ve lir çalanlar Apollon'a ve krallar Zeus'a bağlıydılar. Her durumda tanrı sanatın ya bulucusu ya da sahibiydi ve insanlar onların öğrencisiydi. Bir insan kral ise Zeus onu kral yaptığı içindi ve onun davranışını izleyen ve buna bağlı olarak onu ödüllendiren Zeus olduğu için bir kralın refahı ya da yoksulluğu ona ilişkin kutsal yargının bir göstergesiydi.

Bazı durumlarda, Demeter'in yaptığı gibi, bir tanrı insanları bir sanatta ilk ve son kez eğitti. Diğer durumlarda tanrılar aracılar aracılığıyla işlerini gördüler. Artemis ile Apollon avcılığı bulduktan sonra, onu iyi kentaur Kheiron'a bir hediye olarak verdiler. Kentaur Kheiron avcılık bilgisini diğer insanlara yaymaları için evlatlıklarına, öğrencilerine ve Nestor, Hippolytos, Akhilleus, Meleager, Odysseus ve Palamedes dahil olmak üzere yirmi bir kahramana öğretti.

Tanrıların ve İnsanların Çiftleşmeleri

Çiftleşmelerin çoğu ölümlüler ile ölümsüzler arasında gerçekleşti. Bu etkinliğin temel nedeni Aphrodite idi. Bu tanrıça ölümsüzlerin ölümlülere kısmen ilahi olsalar da sonuçta ölümlü olan yarı-tanrıların ya da kahramanların doğmasıyla

sonuçlanan erotik bir arzu duymalarına yol açtı. Bir süre sonra bu cinsel karışımı durdurmak isteyen Zeus Aphrodite'in ölümlü bir erkeğe özlem duymasını sağladı ve kendini aşağılanmış hisseden tanrıça ölümlüler ile ölümsüzlerin çiftleşmesine neden olmaya son verdi. Bu cinsel etkinliğin durdurulması nihayetinde yarı-tanrıların ortadan kaybolacağının habercisiydi çünkü insan nüfusundaki ilahi öğe her yeni nesille birlikte seyrelirken kahramanlık çağı inişe geçip doğal olarak son bulmaktaydı.

Eos

Şafak tanrıçası Eos, birçok ölümlü erkeği erotik amaçları için kaçırdı ve bunlara çok sayıda çocuk doğurdu. Aphrodite, sevgilisi Ares'le seviştiği için Eos'un durmadan âşık olmasına neden oldu. Eos Tithonos'a âşık oldu ve onu birlikte uyuyacağı Etiyopya'ya götürüp onun için Troya'da savaşan ve ölen Memnon dahil olmak üzere birçok çocuk doğurdu. Kephalos'u (Latincesi: Cephalus) da kaçırdı ve ona Phaethon adlı bir evlat verdi. Eos'un bir diğer sevgilisi Delos adasına götürdüğü büyük avcı Orion'du ama tanrılar Eos'un bir ölümlüye âşık olmasını kıskandıkları için Artemis Orion'u öldürdü.

Zeus

Birbirini izleyen cinsel ilişkilere girdiği için Zeus da Eos gibi bir seri âşıktı. Argos kralı Akrisios bir kâhinden kızı Danae'nin kendisini öldürecek bir erkek evlat doğuracağını öğrendi ve kızını bir yeraltı odasına kapattı. Buna rağmen Zeus altın ırmağı gibi akıp Danae'yle cinsel ilişkiye girdi ve Danae Perseus adlı bir erkek evlat doğurdu. Zeus bütün kutsal haşmetiyle görünür olduğunda ölen (ya da ölümsüz hale gelen) Thebaili bir kadınla, Semele ile ilişki kurdu; bu ilişkiden Dionysos doğdu. Bir başka durumda Zeus yakışıklı Troyalı

genç Ganymedes'i kaçırıp şarap sunucusu ve erotik eşi olarak hizmet etmesi için Olympos'a götürdü.

Thetis

Her ne kadar hem Zeus hem de Poseidon Nereus kızı Thetis'e erotik bir ilgi duyduysalar da bir kâhinin Nereus kızı Thetis'in doğuracağı bir erkek evladın babasından daha güçlü olacağını önceden haber vermesi üzerine her ikisi de bu cazibenin peşinde koşmayı bıraktı. Ama kentaur Kherion'un öğüdünü dinleyen kahraman Peleus pusu kurup Nereus kızı Thetis'i yakaladı ve o biçimden biçime (ateş, su ve farklı hayvanlar) girip asıl halini alana değin salıvermedi. Peleus'la Thetis ölümlülerin ve ölümsüzlerin katıldığı büyük bir nikâh töreniyle Pelion Dağı'nda evlendi. Bu ölümlüler ile ölümsüzlerin birbirlerine karıştıkları son toplumsal etkinlikti. Thetis Peleus'a Akhilleus adlı bir erkek evlat verdi. Thetis ölümlü kısımlarını yakıp kül ederek oğlunu gizlice kendisi gibi ölümsüz kılmaya çalıştıysa da onun gizli ayinlerine rast gelen ve bunları yanlış anlayan Peleus'un dehşet içinde bağırması üzerine oğluna ölümsüz bir yaşam verme girişiminde hayal kırıklığına uğradı. Thetis denizdeki yoldaşları denizkızlarına dönmek için hem babayı hem de oğlu terk etti. Thetis ile Peleus'un oğulları Akhilleus, Troya'da en büyük savaşçı, babasından daha güçlü bir erkek haline geldi.

Aphrodite

Aphrodite'in birçok tanrının ölümlülerle birlikte olmasına neden olmasından sonra Zeus onun tanrılar arasında tanrıları onlara ölümlü yavrular veren ölümlü kadınlarla birleştirmesi gibi tanrıçaları da ölümlü erkeklerle birleştirmesiyle övünmesini engellemek için tanrıçanın Troya prensi Ankhises'e sevdalanmasını sağladı. Aphrodite, Ankhises'e koyun güttüğü

İra Dağı'nda çok güzel bir bakirenin biçimini alarak yaklaştı. Ankhises'in çoban kulübesinde seviştikten sonra Aphrodite kutsal biçimine geri dönüp ona Aineias (Latincesi: Aeneas) adlı bir erkek evlat vereceğini söyleyerek gerçek kimliğini açıkladı. Yerel nymphalar çocuğu büyütecek ve nihayetinde çocuğu Ankhises'e teslim edeceklerdi. Ölümlü bir erkekten çocuk sahibi olmaktan utanan Aphrodite, Ankhises'e çocuğun gerçek annesini asla kimseye açıklamaması, daha iyisi çocuğun annesinin bir dağ nymphası olduğunu söylemesi için ona ölüm acısını öğretti.

Kahramanlık Çağı

Zeus'un egemenliğinde kozmik düzenin kurulmasından sonra mitolojik ilgi, sürekli yayılan ve sürekli artan insan nüfusuyla ilgili olaylara yöneldi ve yarım düzine ya da soylarından gelenlerin izi kahramanlık çağı yavaş yavaş kaybolana ve tarihsel dönem başlayana değin nesiller boyunca süren birçok dala sahip çok büyük aileler üzerinde odaklandı. Bu aileler, Etolya ve Tesalya dahil olmak üzere Yunanistan'ın büyük bir kısmına yayılan Deukalionoğulları, yani Deukalion'un soyundan gelenler; Girit Adası'nda Argos'a ve Thebe'ye yerleşen, ayrı bir soy olarak Titan Okeanos ile Tethys'in erkek evlatları İnakhos'tan gelen İnakhosoğulları; Peleponez'i ve Troya'yı işgal eden Atlasoğulları, yani Titan Atlas'ın soyundan gelenler; Aigina, Salamis ve Phthia gibi yerlerde bulunan Asposoğulları, yani Asopos Nehri'nin soyundan gelenler; bazıları kendi kendine doğan Atina kralları; Peloponez'in Elis, Mykene ve Sparta gibi farklı bölgelerine yerleşen Pelopsoğulları, yani babası Zeus olan Tantalos'un oğlu Pelops'un soyundan gelenlerdir. Birçok olay aynı zamanda meydana geldiği için mitoloji öyle çok katmalıdır ki onunla süregelen tek bir anlatı olarak ilişki kurmak olanaksızdır. Kahramanlık çağının

zirve noktasına ulaştığı Troya Savaşı, esasında birçok ailenin birçok üyesini aynı zamanda tek bir yerde bir araya getiren karmaşık bir olaydı. Kahramanlık çağının bir diğer büyük çatışması olan, İnakhosların tarihine ait Thebe'deki savaş da karmaşıktır ama ölçek bakımından çok daha küçüktür.

Kahramanlık Çağının Bir Ailesi: Pelopsoğulları

Bu büyük ailelerden birini, Troya Savaş'ında zamanla büyük rol oynayan Pelopsoğulları'nı ele alalım.

Pelops, Zeus ile Plüton'un oğlu olan Tantalos'un birçok çocuğundan biriydi. Tanrılar iltimas geçtikleri Tantalos'un kendi ziyafetlerine katılmasına izin vermişlerdi ama Tantalos tanrılara sunmak üzere kendi oğlu Pelops'u kesip kaynatmıştı. Tanrılar bunu fark ettiler ve yemeği yemediler, sadece Demeter Pelops'un omzunu yedi. Tanrılar Demeter'in yediği omzun yerine fildişinden bir omuz koyarak Pelops'a yeniden hayat verdiler. Dirilen genç öyle yakışıklı ve çekiciydi ki Poseidon ondan etkilenip onu sevgili oldukları Olympos'a götürdü.

Tantalos tanrıların masa başı sohbetlerinden öğrendiği bazı sırları arkadaşlarına aktararak tanrıların misafirperverliğini suiistimal etti. Ya da kutsal yiyecek ambrosiayı arkadaşlarıyla paylaştı. Tanrılar Erebos'ta onun için özel bir ceza yarattılar. Bir yanında meyve ağaçları olan Tantalos suyun içinde duruyordu ve ne zaman su içmek istese sular çekiliyor, ne zaman meyve yemek istese rüzgâr ağacın dallarını onun ulaşamayacağı yere sürüklüyordu. Tantalos, tanrıları bir kez daha kızdırdığında Poseidon Pelops'u dünyaya geri gönderdi.

Pelops ile Hippodameia

Pelops evlenecek yaşa vardığında, kızı Hippodameia'yı araba yarışında kendisini yenen erkeğe vereceğini söyleyen Pisa

kralı Oinomaos ile yarışmak istedi. Oinomaos kendisi de Hippodameia'yı arzuluyor ve bu yarışı onu evlendirmek istemediği için düzenliyordu. Damat adayı, Hippodameia'yı kendi arabasına almak ve tepeden tırnağa silahlanmış Oinomaos kendi arabasıyla peşlerinden gelirken arabayı son hızla sürüp Korinthos Kıstağı'na varmak zorundaydı. Damat adayı Hippodameia'yı eş olarak kazanmak için Kıstağa canlı varmayı başarmalıydı ama Oinomaos onları daha önce yakalarsa damat adayını öldürüyordu. Kral babası Ares'in verdiği atlara sahip olması ona üstünlük veriyordu. Hippodameia'yla evlenmek uğruna yirmi genç yaşamını yitirmiş ve Oinomaos onların kafasını kesip evine çivilemişti. Pelops'un yarışta bir şansı olması için sıra dışı bir ekipmana ihtiyacı vardı. Böylece Pelops aşklarını tanrıya hatırlatarak ve ondan yarış için kendi arabasını ve atlarını yollamasını isteyerek Poseidon'a dua etti. Poseidon kanatlı arabasını ve atlarını ona verdi.

Pelops, Anadolu'dan Oinomaos'un Yunanistan'ın batısındaki krallığına seyahat etti. Hippodameia ne denli yakışıklı olduğunu görüp ona âşık olduğunda Oinomaos'un arabacısı Myrtilos'tan babasının arabasına zarar vermesini istedi. Hippodameia'ya âşık olan ve onun gönlünü hoş etmek isteyen Myrtilos, bunu yapmayı kabul etti. Böylece arabanın tekerlek göbeğine dingil çivilerini takmadı. Yarış günü Pelops Hippodameia'yla birlikte yola çıktı ve Oinomaos onları takip etmeye başladıysa da tekerlekler hemen düştü ve dizginlere dolaşan Oinomaos can verdi. Myrtilos'un ihanetini fark eden Oinomaos Myrtilos'un Pelops'un ellerinde can vermesi için ona beddua etti. Yarıştan sonra Myrtilos Hippodameia'ya tecavüz etmeye kalkışınca Hippodameia onun bu davranışını Pelops'a söyledi ve Pelops Myrtilos'u uçan arabadan aşağıya savurdu. Myrtilos daha sonra Mitroan Denizi diye adlandırılan sulara düştüyse de ölmeden önce Pelops ailesini lanetledi. Cinayetten aklanan Pelops Pisa'ya geri döndü ve Oinoma-

os'un krallığını devraldı. Çevredeki bölgelerin çoğuna boyun eğdirerek Peloponez Yarımadası'na (Pelops Adası) kendi adını verdi.

Atreus ile Thyestes

Pelops ile Hippodameia'nın Atreus ve Thyestes dahil olmak üzere birçok çocuğu oldu. Atreus kendi sürüsü içinde doğmuş olması gereken en güzel kuzuyu Artemis'e kurban etmeye yemin ettiyse de altın bir kuzu doğduğunda boğup onu bir sandıkta tuttu. Atreus'un karısı Aerope kuzuyu ona vermesinden sonra kendisini baştan çıkaran Thyestes'e âşık oldu. Mykenaililer kendilerine bir Peloponezliyi kralları olarak seçmelerini söyleyen bir kehanet aldıklarında Pelops'un oğulları Atreus ile Thyestes'i çağırdılar. Thyestes Mykenaililere altın kuzu kimdeyse tahtın ona verilmesini önerdiğinde Mykenaililer krallarının kim olması gerektiğini tartıştılar. Atreus kuşkusuz bu teklifi kabul etti ama kuzuyu Thyestes gösterdiği için o Mykenai kralı oldu. Zeus Hermes'i Arteus'a göndererek ona krallık için ikinci bir yarışma önermesini ve güneş geriye doğru yol alırsa kendisinin kral olacağını söylemesini buyurdu. Thyestes yarışmayı kabul etti. Güneş Thyestes'in tahtı gasp ettiğini gösteren ilahi bir işaretmişçesine doğudan battı. Böylece Arteus kral olup erkek kardeşini sürdü.

Sonradan Aerope ile Thyestes'in zinasını öğrenen Atreus kardeşine barış öneren bir iletiyle bir haberci gönderdi. Atreus kardeşi vardığında Thyestes'in bir su perisinden olan üç çocuğunu kesti, parçalarına ayırıp kaynattı ve onları kolları bacakları olmadan sundu. Kardeşi yemeğini yedikten sonra, ona çocuklarının kollarını bacaklarını gösterip onu bir kere daha sürdü.

Artık Thyestes intikam ateşiyle yanmaktaydı. Bir kâhin ona kendi kız evladından bir erkek evladın babası olması koşuluyla intikamını alabileceği bilgisini verdi. Bir süre son-

ra Thyestes ve kızı Pelopeia eşlerinin kimliklerini bilmeden cinsel ilişkide bulundular ve Pelopeia Aigisthos (Latincesi: Aegisthus) adlı bir oğlan doğurdu. Oğlan büyüyüp babasının kim olduğunu öğrendiğinde Atreus'u öldürdü ve krallığı babasına geri verdi.

Paris'in Kararı: Hermes bakarken, Hera, Athena ve Aphrodite Paris'in önünde duruyorlar

Agamemnon ve Menelaos

Atreus'un öldürülmesi sırasında iki oğlu Agamemnon ve Menelaos güvenli bir yerlere götürüldüyseler de sonra Tyndareos'la birlikte geri döndüler ve başka yerde yaşayacağına yemin etmesi koşuluyla hayatını bağışlayarak Thyestes'i sürdüler. Bunun üzerine Agamemnon Mykenai kralı oldu ve Tyndareos'un kızı Klytaimnestra'yla evlendi. Onların Orestes, Elektra (Latincesi: Electra) ve İphigeneia dahil olmak üzere birçok çocukları oldu. Agamemnon'un küçük kardeşi Menelaos Tyndareos'un diğer kızı Helen'le evlendi ve bunun ardından Tyndareos Sparta krallığını Menelaos'a devretti.

Troya Savaşı'ndan Önce Olanlar

Yeryüzüne yayılan insanlar öyle sayısız hale gelmişlerdi ki yeryüzü insanların ağırlığı altında ezilmişti. Zeus daha önce büyük bir sel gönderdiğinde yaptığı gibi, yeryüzünü ölüm aracılığıyla insanlardan boşaltmak ve yeryüzünün yükünü hafifletmek için Troya'da büyük bir savaş çıkarmaya karar verdi. Zeus zaten tanrılar ile insanların birleşmesine son vermişti. Büyük bir savaş başlatma ve ölümlüler ile ölümsüzler arasında birleşmelere son verme planlarının amacı dünyanın yüzeyindeki insan sayısını ve daha özel olarak zayıflıkları ve sınırlı yaşamları nedeniyle tanrıların üzülmelerine neden olan ölümlülerle ölümsüzlerin karışık dölü kahramanların ve akrabalarının kökünü kazımaktı. Böylece tanrılar topluluğu ve insanlar topluluğu bütünüyle birbirlerinden ayrılacaktı. İnsan eşlerine ve insan çocuklarına bağlarından kurtulan tanrılar, insanların gelmesinden önce sahip oldukları kaygısız hayatlarını yeniden yaşayabileceklerdi.

Eris (Kavga)

Böylece tanrıça Eris (Kavga) Hera, Athena ve Aphrodite'in önüne içlerinden en güzelinin ödül olarak alacağı altın

bir elma attı. Tanrıçaların her birinin ödülü hak ettiğini ileri sürmesi üzerine, Zeus Hermes'e karar vermesi için tanrıçaları İda Dağı'ndaki Troyalı çoban Aleksander'e, diğer adıyla Paris'e götürmesini emretti. Her tanrıça gence eğer kendisini seçerse özel bir hediye vereceğini söyledi. Hera onu mükemmel bir hükümdar, Athena muzaffer bir savaşçı, Aphrodite dayanılmaz bir âşık yapma –ve böylece Helen'e sahip kılma– sözü verdi. Ardından Paris elmayı ödül olarak Aphrodite'e verdi. Paris Sparta'ya yelken açtı ve Menelaos tarafından ağırlandı. Menelaos bazı meselelerle ilgilenmek üzere Girit'e gitmek zorunda kaldığında Aphrodite Helen ile Paris'i yatakta bir araya getirdi ve Paris Helen'i kendisiyle birlikte Sparta'dan ayrılmaya ikna etti. Helen kızı Hermione'yi terk etti, kocasının servetinin çoğunu Paris'in gemisinin güvertesine koyup Troya'ya doğru yola çıktı.

Helen'in kentten ayrıldığını öğrenen Menelaos Mykenai'daki kardeşi Agamemnon'a gidip ondan Troya'ya sefer düzenlemek için adam toplamasını istedi ve Agamemnon Helen'in talibi olan çeşitli krallara yeminlerini hatırlatan bir haberci gönderdi. Çünkü Helen'in babası Helen'i Menelaos'a vermeden önce şimdi olduğu gibi Helen'in kocası evliliği konusunda haksızlığa uğrarsa onun yardımına gideceklerine dair Helen'in tüm taliplerine zorla yemin ettirmişti. Kimileri önerilen sefere hevesliyken, diğerleri değildiler. Elçiler geldiğinde, Odysseus sabanını çekmesi için bir at ile bir eşeğe boyunduruk geçiren ve tarlalarına tuz eken bir deli rolü yaptı. Elçilerden zeki Palamedes, Odysseus'un oğlan bebeği Telemakhos'u sabanın önüne koyduğunda Odysseus sabanı durdurarak akıllı olduğunu açığa vurdu.

Yunanistan'ın her yerinden birçok erkek ve binin üzerinde gemiden oluşan ordu Agamemnon'un liderliğinde Boiotia'nın doğu kıyısındaki Aulis'te toplandı. Tanrılara kurban kesilirken bir yılan sunaktan dokuz serçeyi yutup ardından

taşa dönüştüğü kuş yuvasına atıldı. Kâhin Kalkhas işareti Zeus'un Troya'yı önemseyeceğini ifade ediyor diye yorumladı: Dokuz yıl savaşacaklar ve onuncu yıl kenti alacaklardı. Ordu yelken açtı ama Troya'nın yolunu bilmediklerinden Troya olduğunu sanarak Mysia'da durup kırsal bölgelerini yakıp yıkmaya başladılar. Mysialıların kralı Telephos topraklarını savunmak için adamlarıyla birlikte dışarıya çıktı ve Yunalılarla çarpıştı. Akhilleus onu uyluğundan yaraladı. Hiçbir şey elde edemeyen Yunanlılar yurtlarına geri döndüler.

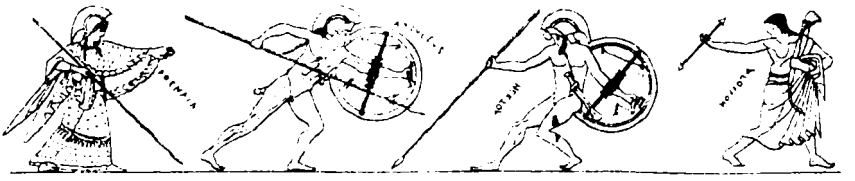

Aphrodite ve Eros, Peitho (İkna) seyrederken Helen ile Alexander'i (Paris) bir araya getiriyorlar

Sekiz yıl sonra ordu, bu sırada Troya yolunu öğrenmiş olarak yine Aulis'te toplandı. Akhilleus'un Telephos'un bacağında açtığı yara hâlâ iyileşmemişti. Apollon Telephos'a yarasını yalnızca kendisini yaralayan kişinin iyileştirebileceğini söylemişti. Dolayısıyla Telephos Akhilleus'u arayıp buldu ve yarasını tedavi etmesi karşılığında Yunanlara Troya'nın

yolunu göstermeyi teklif etti. Akhilleus Telephos'u, onu yaralayan mızrağın pasıyla iyileştirdi ve Mysia kralı Troya'ya nasıl gidildiğini anlattı. Rüzgâr olmadığından sefere çıkılamaması yeni bir sorun yarattı ve kâhin Kalkhas Agamemnon kızlarından en güzelini Artemis'e kurban etmedikçe ordunun yelken açamayacağını esin yoluyla bildirdi. Agamemnon bir okla geyik vurup düşürdüğünde "Artemis bile daha iyi atış yapamazdı" diye övünmesi Artemis'i kızdırdı ve bir nesil önce de Atreus ona kurban edeceğine yemin ettiği altın kuzuyu Artemis'e kurban etmemişti. Bu nedenle Agamemnon Klytaimnestra'ya onu Akhilleus'la evlendireceğini bildiren bir haberci gönderdi. Ama kızı vardığında Agamemnon onu kurban etmek için sunağa yatırdı. Artemis kızın yerine sunağa bir geyik koyarak onu barbar Taurislere götürdü.

Yunanlılar Troya'ya giderken Tenedos Adası'nda durduklarında Philoktetes'i bir su yılanı ısırdı. Acı veren yara iyileşmediği ve kötü koku yaydığı için Odysseus Philoktetes'i kuş vurarak yaşayabilmesi için yanına yalnızca yay vererek Lemnos Adası'na bıraktı.

Athena ve Apollon seyrederken, Akhilleus ile Hektor'un düello edişi

Odysseus ile Menelaos, Helen'i ve Menelaos'un servetini geri istemek için doğrudan Troya'ya gittiler ama toplantı yapan Troyalılar Odysseus ile Menelaos'un talebini reddetmekle kalmayıp aynı zamanda bir Troyalı olan Antenor'un aracılık ettiği elçileri öldürmekle bile tehdit ettiler.

Troya Savaşı

Bu küstahlık karşısında öfkeden deliye dönen Yunanlılar, Troya'ya doğru yelken açtılar. Bir filonun gelmekte olduğunu öğrenen Troyalılar denize koşup Yunanlıların karaya çıkmasını engellemeye çalıştılar. Akhilleus annesi Thetis tarafından karaya ilk ayak basanın o olmaması konusunda uyarılmıştı; karaya ilk ayak basan, aynı zamanda ilk ölen olacaktı. Bu piyango, kendisi Hektor tarafından öldürülmeden önce birçok insanı vahşice öldüren Protesilaos'a vurdu. Protesilaos'un karısı Laodameia Protesilaos'u öyle çok seviyordu ki o öldükten sonra sanki yaşıyormuş gibi davrandığı bir imgesini yaptı. Tanrılar Laodameia'ya öyle acıdılar ki Hermes kocasını Hades ülkesinden kısa bir ziyaret için getirdi ve Laodameia Protesilaos'u gördüğünde sevinip kocasının Troya'dan eve döndüğünü düşündüyse de Protesilaos Hades ülkesine geri döndüğünde Laodameia kendini öldürdü.

Akhilleus ile Myrmidonları karaya ayak bastılar. Akhilleus, Poseidon'un oğlu Kyknos başı hariç hiçbir yerinden yaralanmadığı için onu başına bir taş atarak hemen öldürdü. Bunun arkasından Yunanlıların büyük kıyım yaparak takip ettikleri Troyalılar surların içine kaçtılar ve kentin kuşatılması başladı. Zaman geçtikçe, Akhilleus Apollon tapınağında atıyla alıştırma yapan genç Troilos ve Troya kralı Priamos'un oğullarından biri olan Lykaon dahil olmak üzere yakalanmamaya dikkat etmeyenleri ya öldürdü ya da esir aldı. Diğer liderler de kırsala baskınlar düzenlediler ve civar adalardaki kentleri ele geçirip sığırlara ve diğer ganimetlere el koyarak erkekleri ve kadınları esir aldılar. Böylece sekiz yıl geçti. Farklı tanrılar taraflardan birini desteklediler. Bekleneceği gibi Paris'in altın elma ödülünü verdiği Aphrodite Troya davasını desteklerken, Hera ile Athena Yunanistan yanlısıydılar. Zeus tarafsız kalmak için gayret gösterdi.

Savaşın dokuzuncu yılında, Agamemnon Akhilleus'u çok kızdırdı. Agamemnon kendi payına düşen esir kadını geri çevirip, Akhilleus'a verilen Briseis'i almak istedi. Çok öfkelenen Akhilleus Troyalılara kini olanın kendisi olmadığına işaret ederek bundan böyle savaşmayı reddedip barakasında inzivaya çekildi. Ayrıca annesi Thetis'i Yunanlıların Akhilleus'un savaş alanında olmamasının sonuçlarını daha abartılı değerlendirmelerini sağlaması için Zeus'tan araya girmesini rica etmeye ikna etti. Troyalılar Akhilleus'un artık savaşmadığını anladıklarında hemen kentin dışına çıkıp kendilerine daha fazla güvenerek savaştılar. Yunanlılar gemilerinin etrafına bir savunma duvarı kurmalarına rağmen Troyalı savaşçı Hektor duvarı yıktı ve birçok gemiyi ateşe verdi. Bu bunalımda savaşa katılmayı reddeden Akhilleus düşmanın hevesini kırma ve ilerleyişlerini denetim altına alma umuduyla savaş alanına Akhilleus'un kılığında gitmeyi tasarlayan Patroklos'a zırhını vermeyi kabul etti. Patroklos'u görüp onu Akhilleus zanneden Troyalılar gerçekten geri dönüp kaçtılar ve başarısından coşan Patroklos başkalarının yanı sıra Zeus'un oğlu Sarpedon'u da öldürerek onları takip ettiyse de Hektor'la dövüşürken öldü. Kederli ve kızgın Akhilleus artık savaşa katılmak için yanıp tutuşmaktaydı. Demirci tanrı Hephaistos'un onun için dövdüğü yeni zırhı kuşanan Akhilleus Patroklos'un katili Hektor dahil olmak üzere birçok insanı öldürerek Troyalıları püskürttü.

Troyalılara Ares'in kızı olan çok güzel kraliçeleri Penthesileia'nın önderlik ettiği Amazonlar dahil olmak üzere farklı egzotik halklar yardım ettiler. Penthesileia savaşta birçok Yunanlı öldürdü ama kendisi de öldükten sonra ona âşık olan Akhilleus tarafından öldürüldü. Memleketlisi Thersites'in bu tutkusundan dolayı Akhilleus'la alay edip ölü Amazon'un gözlerini mızrağıyla oyup çıkarması üzerine Akhilleus Thersites'i öldürdü. Eos (Şafak) ile Tithonos'un oğlu Memnon'un liderlik ettiği Etiyopyalılar da Troyalılara destek verdiler.

Eos, Memnon'un ölü bedeniyle birlikte

Kutsal annelerin iki oğlu Memnon ve Akhilleus çarpışmada karşı karşıya geldiler. Memnon yenildiyse de Eos Zeus'tan oğluna ölümsüzlük bahşetmek için izin istedi ve oğlunu savaş alanından alıp götürdü.

Çok geçmeden Akhilleus'un da sonu geldi. Akhilleus bozguna uğrayıp kaçan Troyalıları kente kadar kovaladığı sırada Paris onu gördü ve ok atarak topuğundan vurdu. Topuğu hariç Akhilleus'un hiçbir yerini yaralamak mümkün değildi. Annesi onu bebekken topuğundan tutup Styks'in sularına daldırıp çıkarmıştı, ama bu sırada topuğuna su değmediği için sadece orasından yaralanabiliyordu. Akhilleus'un bedeni üzerine büyük bir kavga çıktığında bedeni ve zırhı geri alma çabalarında başarılı olan Aias (Latincesi: Ajax) ile Odysseus öne çıktılar. Thetis ve diğer nymphalar geldiler ve Akhilleus'un ölümüne ağladılar. Yunanlılar onu ve kemiklerini

yoldaşı Patroklos'unkilerle birlikte yaktılar. Akhilleus'un silahları en cesur kişiye önerildiğinde, Aias ile Odysseus Truvalı esirlerin hakemliğinde bunlar için yarıştılar. Ödül, Troyalılara daha fazla zarar vermesi nedeniyle Odysseus'a verildi. Buna aşırı derecede bozulan Aias geceleyin kendi ordusuna saldırdıysa da Athena Yunanlılar olduklarını zannederek sığırları ve sığırtmaçları katletmesi için onun kafasını karıştırdı. Aias aklı başına geldiğinde kendisini öldürdü.

Savaş onuncu yılına girdiği için Yunanlılar ümitsizliğe kapılmışlardı. Kâhin Kalkhas Troya'nın Herakles'in yayına ve oklarına sahip olunmadıkça alınamayacağı kehanetinde bulundu. Bunlar Yunanlıların savaştan önce Lemnos Adası'na terk ettikleri Philoktetes'teydi. Böylece Lemnos'a gönderilen Odysseus ve Diomedes hileyle Herakles'in yayını ve oklarını ele geçirip Philoktetes'i kendileriyle birlikte Troya'ya seyahat etmeye ikna ettiler. Makhaon'un yaralarını tedavi ettiği Philoktetes teke tek bir çarpışmada Paris'le dövüştü ve onu öldürdü. Menelaos kızgınlıkla Paris'in bedenini tanınmaz hale getirdiyse de Troyalılar onu eski haline getirip yakmayı başardılar.

Helen'in kocası Paris'in ölmesi üzerine Troyalı Delphobos ile Helenos onunla evlenmek için rekabet ettiler. Delphobos seçildiği için kâhin Helenos Troya'yı terk etti ve Yunanlı kâhin Kalkhas'a göre, Helenos Troya'yı koruyan vahiyleri bildiği için Odysseus'un tuzak kurup esir aldığı İda Dağı'na yerleşti. Yunan kampına getirilen ve Troya'nın nasıl ele geçirilebileceğini açıklaması için zorlanan Helenos, birinci olarak Pelops'un kemiklerinin getirilmesi, ikinci olarak Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'un savaşması ve üçüncü olarak gökten inen ahşap heykel Palladion'un (Latincesi: Palladium) kentten çalınması gerektiğini, heykel Troya'da kaldığı sürece

Memnon

kentin ele geçirilemeyeceğini söyledi. Dolayısıyla Yunanlılar Pelops'un kemiklerini Yunan kampına getirdiler. Odysseus ile Phoiniks Skyros Adası'ndaki Kral Lykomedes'e elçi olarak gidip Neoptolemos'u Troya'ya geri dönerlerken kendilerine eşlik etmesi için ikna ettiler. Daha önce adı Pyrrhos olan Neoptolemos, Akhilleus ile Lykomedes'in bir kızının gayrimeşru çocuğuydu. Odysseus'a geri döndüklerinde Neoptolemos'a babası Akhilleus'un silahlarını verdi ve genç bunlarla Troyalılara yardım etmek için büyük bir orduyla gelen Telephos'un oğlu Mysia kralı Eurypylos dahil olmak üzere birçok Troyalıyı katletti. Son olarak geceleyin Troya yolunu tutan Odysseus ile Diomedes heykeli çalıp Yunan kampına getirmeyi başardılar.

Mimar Epeios Athena'nın ya da Odysseus'un önerdiği bir savaş hilesi olan, her iki tarafında kapaklar bulunan içi boş bir tahta at inşa etmeye koyuldu. Tahta at tamamlandığında Odysseus elli cesur Yunanlıyı dışında "Yunanlılar evlerine dönmek için bu teşekkür-sunusunu Athena'ya adıyorlar" yazıtı kazılı olan atın içinde gizlenmeye ikna etti. O gece geride kalan Yunanlılar çadırlarını ateşe verdiler ve sanki kamptan ayrılıyorlarmış gibi yelken açtılar ama aslında gizlice bekleyecekleri yakındaki Tenedos'a seyrettiler. Tan vakti Troyalılar Yunanlıların kamplarını terk ettiklerini fark edip kaçtıkları sonucuna ulaştılar. Troyalılar neşeyle tahta atı kentin içine çektiler ve onu ne yapacaklarını tartıştılar. Hem kâhin Kassandra (Latincesi: Cassandra) hem de bilici Laokoon (Latincesi: Laocoon) atın içinde silahlı bir güç olduğunu söyledikleri için bazı Troyalıların onu yakmayı ya da bir uçurumdan aşağıya atmayı istemelerine rağmen çoğunluk bunun bir adak, bir sunu olduğunu düşündüğü için ona kıymamaktan yanaydı. Troyalılar kurban töreninden sonra bunu bir şölenle kutladılar. Dahası Apollon onlara bu seçimi onaylıyor gibi görünen bir işaret gönderdi: Denizden yüzerek gelen iki yılan Laokoon'un iki oğlunu parçalayıp yuttu.

Tahta attan çıkan Yunanlılar

O gece Troyalılar uyurken, Yunanlılar bu amaç için geride bıraktıkları Sinon'un yaktığı işaret ateşinin rehberliğinde Tenedos'tan geri döndüler. Tahta atın içindeki adamlar düşmanın uyuduğuna hükmettiklerinde, dışarı çıkıp yazgı arkadaşlarına kapıyı açtılar. Baştan aşağı tamamen silahlı olarak kentteki evlere tek tek girip sakinlerini uyurken katlettiler. Akhilleus'un oğlu Neoptolemos Zeus sunağına kaçan Kral Priamos'u öldürdü. Antenor'un oğlu Glaukos evine koşarken vakti zamanında kendileri de Antenor tarafından korundukları için Odysseus ve Menelaos tarafından kurtarıldı. Aslında Yunanlılar Antenor'un evinin önüne bütün hane halkına saygı gösterileceğinin işareti olarak leopar postu asmışlardı. Troyalı Aineias babası Ankhises'i Yunanlıların Aineias'ın dindarlığı nedeniyle izin vermesiyle kentin dışına çıkardı. Aksine, Menelaos Paris'in ölmesi üzerine Helen'le evlenen Deiphobos'un evinin yolunu tutup onu öldürdü ve Helen'i alıp Yunan gemilerine götürdü. Helen'i de öldürmek niyetindeydi ama güzel göğüsleri gözüne ilişince kılıcını bir kenara koydu. Lokrisli Aias Kassandra'ya Athena'nın ağaçtan heykeline sımsıkı sarılmışken tecavüz etti. Kısacası Yunanlılar

kaçan birkaç kişi dışında bütün Troya halkını ya katlettiler ya da esir aldılar.

Yunanlılar kenti ateşe verdikten sonra tanrılara kurban kestiler ve ganimetleri bölüşmeye başladılar. Agamemnon Priamos'un kızı Kassandra'ya el koydu, Odysseus Priamos'un dulu Hekabe'yi (Latincesi: Hecuba) aldı ve Neoptolemos Hektor'un dulu Andromakhe'yi seçti. Priamos'un diğer kızı Polyksene (Latincesi: Polyxena) Akhilleus'un mezarında katledildi.

Athena'nın heykeli önünde Kassandra'nın tecavüze uğrayışı ve rahibelerin kaçışı

Geri Dönüşler

Yunanlılar yelken açmak üzereyken bilici Kalkhas Lokrisli Aias'ın dine karşı saygısız davranışının Athena'yı kızdırdığını söyleyerek onları yollarından alıkoydu. Bunun üzerine

öfkeli Yunanlılar Aias'ı öldürmek istediyseler de Athena'nın sunağına kaçtığından ona dokunmadılar. Toplanıp, ne yapacaklarını görüştüler. Menelaos yola çıkmalarından yanayken Agamemnon kalıp öfkesini dindirme umuduyla Athena'ya kurban kesmeleri gerektiğini savundu. Ardından çeşitli liderler eve dönüş yoluna koyuldular. Diomedes ve Nestor güzel bir yolculuk yaptıysalar da fırtınalar Menelaos'un ve beraberindekilerin geri dönmesini engelledi. Başkaları denize güvenmediklerinden eve yürüyerek dönmeye başladılar. Agamemnon ve geride kalanlar ilk önce Athena'ya kurban kesip öyle yola koyuldular. Yine de kızgın tanrıçanın isteği üzerine Zeus filonun üzerine bir fırtına yolladı ve Athena kişisel olarak Lokrisli Aias'ın gemisine onu paramparça etmek üzere bir yıldırım fırlattı ama Aias bir kayanın üzerine tırmanmayı başardı. Aias tanrıçanın bütün gayretlerine rağmen kurtulmayı başarmakla övünürken Poseidon'ın üç dişli yabasıyla parçalamak üzere kayaya vurması sonucunda övünen kişi denize düştü ve boğuldu.

Bazı gemiler gece boyunca Nauplios'un büyük kayıplarla kayalara oturacakları kıyıya doğru yol almaları için Yunanlıların bazılarını kandıran işaret ateşi yaktığı Euboia'ya doğru yönlendirildiler. Nauplios, Odysseus'un entrikaları nedeniyle Troya'da taşlanarak öldürülen oğlu Palamedes'in intikamını almak için harekete geçmişti. Savaştan önce Odysseus'un aptalı oynayarak zorunlu askerlikten kaçmaya çalıştığını ispatlayan Palamedes olmuştu. Nauplios oğlunun öldüğünü öğrendikten sonra bununla başa çıkmaya çalışıp başaramayınca düşünceleri intikama yöneldi. Nauplios Yunanistan çevresinde gemiyle dolandı ve Yunanlıların eşlerinin Klytaimnestra'nın Aigisthos'la yaptığı gibi kocalarının yokluğunda zina yaptıklarını uydurdu. Daha sonra Yunanlıların eve doğru yelken açtıklarını öğrendiğinde bu yanlış işaret ateşini yaktı ve onu bir liman sanan Yunanlıların gemileri kayalıklara bindirdi.

Odysseus İthaka'ya sıra dışı maceralar yaşantılayarak Troya Savaşı'nı izleyen onuncu yılda vardı. Odysseus ve artık büyümüş olan oğlu Telemakhos, Odysseus'un sarayında günlerini kralın karısı Penelope'ye evlenmesi için baskı yaparak huzur bozucu bir biçimde geçiren kibirli talipleri katlettiler. Ama birçok Yunanlı hiçbir biçimde evlerine ulaşamadılar ve bunun yerine diğer adalara yerleştiler. Kentlerinin yıkımından kaçmayı başarabilen az sayıdaki Troyalı da çeşitli yerlere yerleşti, Aineias ve beraberindekiler İtalya'ya göç edip oraya yerleştiler.

Pelopsoğulları Menelaos ile Agamemnon'un başına neler geldi? Birleşik Yunan güçlerinin komutanı Agamemnon, Troyalı metresi Kassandra'yla birlikte krallığı Mykenai'ye vardığında karısı Klytaimnestra ve âşığı Aigisthos her ikisini de öldürdü ve Aigisthos Mykenai'nin yönetimini üstlendi. Klytaimnestra bu suretle savaştan önce Agamemnon'un kızları İphigeneia'yı kurban etmek istediği Yunan kampına göndermesi için onu ikna etme hilekârlığının intikamını aldı. Diğer kızı Elektra bebek erkek kardeşi Orestes'i saraydan gizlice alıp onu kendi oğlu Pylades'le birlikte büyütecek olan Phokis'teki güvenilir Strophios'a teslim etti. Orestes büyüdükten sonra Delphoi'deki kâhine babasının katillerinin peşine düşmesinin gerekip gerekmediğini sordu ve tanrı bunu yapması için ona izin verdi. Böylece Orestes ve yoldaşı Pylades tanınmadan Mykenai'ye gittiler ve orada Orestes annesini ve âşığını öldürdü. Öldürür öldürmez öç perilerinin peşine düştüğü Orestes delirdi, sonra Atina'ya gitti ve yargılandığı Areopagos mahkemesinde aklansa da hâlâ deli olduğu için tanrıya yine danıştı. Apollon ona Taurislilerin mülkiyetinde olan özel bir tahta heykeli getirmesi koşuluyla hastalığından kurtulacağını söyledi. Orestes ve Pylades gemiyle Taurislilerin topraklarına gitseler de esir alınıp yerel kral Thoas'ın önüne getirildiler. Önlerine çıkan bütün yabancıları kurban

etmek Taurislilerin geleneği olduğu için Thoas onları rahiplerine gönderdi. Ama rahibe İphigeneia müstakbel kurbanın kardeşi Orestes olduğunu fark ettiğinde üçü ağaçtan heykeli yanlarına alıp oradan ayrıldılar. Mykenai'ye vardıklarında Orestes Pylades'i kız kardeşi Elektra'yla evlendirdi ve kendisi de Hermione'yle evlendi.

Menelaos'a gelince, rüzgâr onu Mısır dahil olmak üzere farklı topraklara sürükledi. Bir geleneğe göre, Paris'e Troya'ya kadar eşlik eden Helen tanrıların bulutlardan biçimlendirdikleri hayali bir görüntü olduğu için Menelaos gerçek Helen'i Kral Proteus'un sarayında buldu. Menelaos ile Helen sekiz yıl dolaştıktan sonra Sparta'ya döndüler. Her ikisi de en nihayetinde tanrılarca Elysia Ovası'na taşındılar.

Kahramanlık Çağının Sonu

Troya Savaşı'nın kimi kahramanları anılmaya değer çocuklara sahiptiler. Akhilleus'un oğlu Neoptolemos savaşta fiilen çarpıştı. Agamemnon'un kızı Elektra erkek kardeşi Orestes'in hayatını kurtarıp babalarının ölümünün intikamını alırken ona yardım etti. Odysseus'un oğlu Telemakhos evlerindeki tehlikeli taliplerle başa çıkmada babasına erkekçe yardım etti.

Ama çoğunlukla bunların çocukları dikkate değer insanlar değillerdi ve kendisini izleyen nesiller hakkında anlatılacak pek az dikkat çekici şey olması nedeniyle bu genç nesil kahramanlık çağının son nesli olarak kabul edilebilir. Olağandışı kahramanlar çağı birden sona ermeyip insanların damarlarında dolaşan kutsal kanın çok seyrekleştiği (Odysseus daha önceki nesillerin erkeklerinden daha kötü bir okçu olan Philoktetes'ten sonra kendi neslinin en iyi ikinci okçusu olduğunu açıkladı ve Nestor sık sık daha önceki kahramanların Troya Savaşı neslinin kahramanlarından üstün olduğunu söyledi), tanrıların müdahale etmekle daha az ilgilendiği ve genelde

dünyevi olayların dünyanın gençken olduğundan daha az şaşırtıcı ve görkemli olduğu tanıdık bir dünya haline gelerek sıradanlaşmaya yüz tuttu. Yarı-tanrıların ya da kahramanların çağı insan çağı, bizim çağımız haline geldi. Tanrıların kaygılardan ve insan ilişkileriyle içli dışlı olmanın tasasından kurtulabilmeleri için kutsal topluluklarla insan topluluklarının birbirlerinden ayrılmaları gerektiğini söyleyen Zeus'un tasarısı hayata geçirildi.

KLASİK MİTOLOJİ NE DİYOR?

Klasik mitolojinin yalnızca bir tek şeyi ifade ettiğini söylemek olanaksızdır çünkü o sabit bir oluşum değildir ve öyle olsaydı bile kaçınılmaz olarak farklı kişilere farklı şeyler ifade edecekti. Ama ben okurun klasik mitolojiye eksikler ve olasılıklar içeren bir külliyat olarak bakmasını öneriyorum.

Maddi Dünyanın Doğası

Maddi dünya tanrılar tarafından yaratılmadığı için o tanrılardan daha büyüktür. O, bizler, insanlar için yaratılmadı. Biz onun yalnızca parçasıyız.

Maddi dünyanın bir başlangıcı olduğu için muhtemelen bir sonu da olacak. Aslında bir kişinin yaşlanması gibi, sürekli yolun sonuna doğru ilerliyor. Bir zamanlar yeryüzü şimdi olduğundan çok daha genç, daha canlı ve daha yaratıcıydı. Ama sahip olduğumuz tek şey yeryüzüdür: O, kaosun, karanlığın ve anlamsızlığın kuşattığı muhteşem ve güzel bir düzen parçasıdır.

Kozmosun görünürdeki düzenliliği amaçlıdır. Güneş ile Ay dahil olmak üzere yıldızlar ve gezegenler, düzenli döngüleri sayesinde günleri, mevsimleri ve yılları kozmik bir takvim gibi işaretlerler. Muhtemelen kozmostaki her şeyin bir anlamı ve amacı vardır.

Yeryüzü evrenin diğer kozmik öğelerinin çoğu gibi canlıdır ve bunlar kutsal varlıklardır.

Tanrıların Doğası

Tanrılar güçlüdür ama her şeye de güçleri yetmez. Tanrılar daima var olmadılarsa da tıpkı kozmosun kendisi gibi açık olmayan nedenlerle belirli bir zamanda varlığa geldiler. Aynı zamanda çok uzun yaşayan ama muhtemelen nihayetinde insanlar gibi ölümlü olan nymphalar türünden çok sayıda alt kademe tanrılar vardır. Tanrılar ayrıcalıklı olsalar da ya ataleti ve statükoyu destekleyen ya da sert ve gaddar olan ilahi seleflerinden farklı olarak evrende olumlu değişime ve gelişime bağlı düzenli ve akla uygun bir hükümdarlar ailesi oluşturan, çoğunlukla olumlu güçlerdir.

Tanrılardan ve insanlardan oluşan bir toplulukta yaşamaya alışmıştık ama yiyeceğin tanrılara ayrılması gereken daha iyi yerini kendimize ayırma açgözlülüğünü yaparak onları çok gücendirdik. Tanrılar bu ve başka nedenlerle uzaktaki kendi yerlerine çekildikleri için onlarla etkileşimimiz uzaktan ve dolaylıdır: Onların istençlerini kâhinler, falcılar, alametler, rüyalar ve benzeri araçlar aracılığıyla anlıyoruz. Yemeği onlarsız yiyoruz.

İnsanların Doğası

Bizler tanrılar tarafından kendilerinin fiziksel kopyaları olarak oluşturulduk ve onlar gibi erkek ve kadınız. Ya da muhtemelen yeryüzünde bitkiler gibi farklı yerlerden ortaya çıktık. Ne olursa olsun, yeryüzünün toprağından oluşturulduk ve öldüğümüzde maddi varlığımız yine toprak haline gelir, hepimizin annesiyle ve bizi besleyenle yeniden birleşir. Yeryüzü dahil olmak üzere tanrılara hürmet ve ibadet borçluyuz çünkü onlar bizim ebeveynlerimiz ve çünkü onlar güçlüler.

Bizim güçlerimiz özellikle kutsal varlıklarınkiyle karşılaştırıldığında çok sınırlı ve sonludur. Öte yandan bizi hayvanlardan ayıran bir özelliği, kutsal ateşin bir kıvılcımı olan aklımızı tanrılarla paylaşmaktayız.

Ölüme tabiyiz ve kozmik açından bakıldığında hayatımız çok kısa. Bir zamanlar tanrılar gibi ve hatta onlarla birlikte yaşadıysak da şimdi payımıza düşen çok çalışmak, acı ve hastalık. Bunun sorumlusu özellikle kadınlar ya da genel olarak insanlar veya yalnızca doğanın kendisi olabilir ama asıl önemli olan şey bunun geri döndürülemez olduğudur. Acı çekmek insan varoluşunun kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Daha iyi zamanlara, daha iyi koşullara ulaşma, günlerimizi bir eşle paylaşmanın verdiği hazları tatma ve muhtemelen sevgi dolu çocuklara, iyi arkadaşlara sahip olma konusunda umutlu olduğumuz için, ne olursa olsun, denemeye devam ediyoruz. Tanrıları kızdırmak işleri daha da kötüleştirdiği için tanrıların iyi niyetini kazanıp korumalı ve hayır dualarını almak için uğraşmalıyız.

Sanatların çoğunu ve uygarlığın öğelerini tanrılara borçluyuz: Krallar ve kraliçeler düşüncesini Zeus'a ve Hera'ya, dokumacılığı Athena'ya, ateşi Prometheus'a, tahılı Demeter'e, şarabı Dionysos'a, okçuluğu Artemis'e, şarkıyı Apollon'a ve Musalar'a... Tanrılar olmasaydı yaşam daha zor, daha az zengin olacaktı.

Biz, tüm insan grupları, belki tanrılar tarafından yaratılmış belki topraktan çıkmış, başlangıçtan beri var olan insanların soyundan ya da büyük selden kurtulan dindar bir çiftin veya onların arkalarına attıkları taşların soyundan geliyoruz. Yeryüzüne yayıldıysak da nihayetinde hepimiz tek bir ailenin üyeleriyiz. Dillerdeki ve geleneklerdeki farklılıklar insan gruplarının yayılmasının sonucunda doğal bir biçimde doğdu; deri renklerindeki farklılıklar güneşe yakınlıktan ve uzaklıktan kaynaklanmaktadır.

Önünde sonunda yapmamız gerektiği gibi öldüğümüzde, ruhumuz bizden kurtulur. Yeryüzünün altındaki ya da batıdaki, koşulların temelde iyi ya da kötü, zengin ya da fakir herkes için aynı olduğu insan ruhlarının ıssız ülkesine, kasvetli bir yere gideriz. Bununla beraber tanrıları derinden gücendirmiş ya da tanrıların yakın akrabaları olan kişiler gibi çok azımız özel bir muamele görür. Eleusis Gizemleri'ni ve diğer gizemleri öğrenenler açıklanamayan nedenlerle ölümü başkalarından daha iyimser karşılar.

Kahramanlar ya da Yarı-tanrılar

Bazı durumlarda tanrılar ve tanrıçalar insanlarla çiftleştiler ve şu ya da bu açıdan olağanüstü olan çocuklar ürettiler. Bu türden kişiler tanrıların yeryüzünde daha fazla vakit geçirdiği ve bizlere daha yakın oldukları ilk zamanlarda yaygındılar. Bu kişiler ve onların emsalleri kahramanlar büyük seferlere çıktılar, görünüşte imkânsız olan maceralara atıldılar, Thebai'deki ve Troya'daki gibi büyük savaşlarda çarpıştılar, önemli kentler kurdular, soylu çocuklara sahip oldular, tanınmış aileler kurdular. Dünyayı birçok korkunç varlıktan temizleyerek onu güvenli ve yaşanabilir hale getirdiler. Uygarlık getiren davranışlarıyla sıradan insanlara yararlı oldular.

Davranış Seçenekleri

İlk zamanlara dair anlatılanlar, yemin bozarak, kasten yanlış hükümler vererek, yabancılara kötü davranarak ya da suçluları cezalandırmayarak Zeus'un bize verdiği adalet kurallarına uymayıp tanrıları gücendiren ya da hoşnut eden, uygun zamanda tanrılara kurban kesmeyi ya da onların kutsallıklarını ikrar etmeyi unutarak tanrılara hakkını vermeyi göz ardı eden, tanrılarla eşit ya da onlardan üstün olmakla övünen veya hatta onlarla üstünlük rekabetine gerçekten giren kişiler

dahil olmak üzere akla hayale gelebilecek her türlü insana değinir. Narkissos'unki gibi bazı durumlarda, aptallık saflıktan ileri gelebilirse de kuşkusuz çoğunlukla *atê* yani bir insanın meseleleri açık biçim görmesini ve dolayısıyla çıkarlarına en uygun biçimde hareket etmesini engelleyen zihinsel körlükten kaynaklanır. Aphrodite'in Troya'ya gitmek üzere Paris'e eşlik etmesine neden olduğu Helen'in ve daha sonra kendini beğenmişliğiyle en iyi savaşçısını uzaklaştırarak Troya'da gereksiz yere çok fazla kedere ve can kaybına neden olan Agamemnon'un durumu zihin körlüğüydü. Öte yandan başka kişiler görülerinin ve kavrayışlarının berraklığı (bilgelikleri, tartışmalara ilişkin adil yargıları, zor meselelerdeki liderlikleri, tehlikeli zamanlardaki cesaretleri, kendilerini başkaları için feda etmeleri, tanrılara adamaları) ile ün kazanmıştır.

Aynı şekilde en eski öykülerimiz aşka karşı isteksiz ölümlüleri ve ölümsüzleri bir kenara bırakın her türden aşk ilişkisine ve cinsel ilişkiye giren farklı figürleri, yalnızca heteroseksüel ya da homoseksüel aşkları değil, aynı zamanda tanrılarla, insanlarla, nymphalarla evlilikler, cinsel ilişkiler, tecavüzler, ensest ilişkileri ve benzeri biçimdeki aşkları anlatırlar.

Bunlar örnek alınacak davranışlar sergileyen kişiler olmaktan çok seçenek çeşitliliğine ilişkin birtakım betimlemelerdir. Geçmişe ait bütün bu insanların akılda tutulması yararlıdır. Onların deneyimlerini konu alan anlatılar insan yaşamını ve olanaklarını çarpıcı ve hatırlanmaya değer biçimlerde billurlaştırdıkları için onlar aracılığıyla düşünmekteyiz.

3

TANRILAR, TEMALAR VE KAVRAMLAR

ADAMANT

Tanrıların ve kahramanların aşırı sertliğinden yararlandıkları olağanüstü metal.

Adamantı yaratan Gaia ondan Kronos'un babası Uranos'u hadım ettiği orağı yaptı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 161-182). Zeus'un canavar Typhon'la çarpışırken kullandığı orak da adamanttan yapılmaydı ve kahraman Perseus Gorgo Medusa'nın kafasını Hermes'in ona verdiği adamant bir orakla kesti (Apollodoros *Kütüphane* 1.6.3, 2.4.2). Kahraman Herakles'in miğferi adamanttan yapılmaydı (Hesiodos *Herakles'in Kalkanı* 137). Zeus Prometheus'u adamanttan yapılmış bir zincirle bağlamıştı (Eshilos *Zincire Vurulmuş Prometheus* 148).

Etimolojik olarak adamant "ele geçirilemez" anlamına gelmektedir.

Ayrıca bakınız: Mükemmel Nesneler

Okuma önerisi:

Martin L. West, ed. ve yorum. Hesiodos: Theogony. Oxford: Clarendon Press,1966, 215.

AİNEİAS (LATİNCESİ AENEAS)

Troya Savaşı'nda yer alan Troyalı bir kahraman.

Aineias, bir tanrıça ile bir ölümlünün oğludur. *Homeros'un Aphrodite İlahisi* adlı eserde nakledildiği üzere, Zeus aşağıla-

narak diğer tanrıların yarı insan yarı kutsal çocuklar üretmek üzere ölümlülerle birlikte olmalarına neden olmaya son vermesi için Aphrodite'in ölümlü Ankhises'i arzulamasını sağladı. Plan başarılı olduğu için Aineias kahramanlar çağının sonunu haber veren yarı-tanrıların sonuncuları arasındaydı. Aphrodite Ankhises'i baştan çıkarıp İda Dağı'nda Aineias'ı doğurduktan sonra onu büyütmeleri için nymphalara teslim etti ve daha sonra çocuk babasına verildi.

Aineias Kral Priamos'un bağlı olduğu sülaleyle koşut ve ona rakip soylu bir Troya sülalesinin üyesiydi (Homeros *İlyada* 13.459-461, 20.178-186). Her iki sülale de nihayetinde Troya'ya adını veren Tros'un soyundan gelmekteydi. Tros'un üç oğlu vardı: İlos, Assarakos ve Ganymedes. Ganymedes tanrıların şarap sunucusu olarak Olympos'a nakledilince İlos'un ve Assarakos'un soyları kaldı. İlos ilk önce kendisi tarafından ve daha sonra sırasıyla oğlu Laomedon ve torunu Priamos tarafından yönetilen İlos (ya da İlion, Latincesi: Ilium) kentini kurdu. Assarakos soyu, Troyalıların düzlüğe yukarıdan bakan asıl üssü İda Dağı'nda kaldılar.

Aineias'ın yaşamının temel teması tehlikeden amansızca kaçıştır. Aineias İda Dağı'nda sürü güderken Akhilleus ona saldırdıysa da o Lynessos kentine kaçtı. Akhilleus daha sonra bu kenti yıktı ama Aineias onu bir kere daha atlattı. Homeros'un *İlyada*'sında çarpışmada Diomedes'in elinde ölmekten Apollon ve Athena tarafından kurtarıldı (Kitap 5) ve daha sonra Akhilleus'un elinde ölmekten onu Poseidon kurtardı (Kitap 20). Efsanevi destanlardan biri olan *İliou Persis*'e (Troy'un Yıkılışı) göre, Aineias ve takipçileri Troya'nın yıkılışından hemen önce İlos'tan İda Dağı'na çekildiler çünkü anlaşılan Aineias, Laokoon'un deniz yılanları tarafından öldürülmesini genel olarak olacakların bir işareti olarak yorumlamıştı.

Aineias'ın yaşamının ikinci temel teması dindarlıktır. Bu nitelik Yunanlı anlatıcılar tarafından nadiren vurgulansa da

Roma kaynaklarında önem kazanır. Aineias'ın dikkate değer dindarlık eylemi babasını düşmekte olan Troya'dan dışarı taşıması ya da ona rehberlik etmesiydi.

Aineias'ın Troya düştüğü sıradaki kaderine ilişkin açıklamalar hayli farklılık gösterir. Aineias'ın kentin düşmesinden önce ailesinin İda Dağı yakınlarındaki üssüne kaçması *İliou Persis*'e göre muhtemelen onun Troya düştükten ve Troya kraliyet ailesi yok edildikten sonra Troyalıları yönetmeye yazgılı olduğunu söyleyen anlatılara bağlantılıydı (Homeros *İlyada* 20.307-308; *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 196-197). Özgün anlam kuşkusuz Aineias'ın Trakya'da Troyalılardan geri kalanları yöneteceği anlamına gelse de kehanetin onun Troyalıları başka bir yeni yerleşimde yöneteceğini ifade ettiği kabul edilebilir. Farklı bir anlatıya göre, Aineias kent yağmalanırken, babasını sırtında taşıyarak kaçtı ve Yunanlılar dindarlığı nedeniyle onun geçmesine izin verdiler (Apollodoros *Epitome* 5.21). Daha sonra batıya yelken açtığı ve Roma dahil olmak üzere birçok kenti kurduğu söylenmektedir. Roma anlatılarına göre o bir kazazedeydi: Aineias Troya'nın düşüşünden küçük bir mülteci grubuyla birlikte kaçıp yeni bir yurt aramak üzere yelken açmış, İtalya'ya varmış ve en nihayetinde o ve beraberindekiler ile yerli Latin halk kaynaşarak Roma'yı kurmuşlardı. Ama olağanüstü destan *Küçük İlyada*'ya göre Aineias Troya'nın yıkılmasından canlı kurtuldu ama kaçamadı; Akhilleus'un oğlu Neoptolemos Aineias'ı esir alıp Yunanistan'a götürdü.

Mitolojik açıklamada Aineias yaşlı babasını omuzlarında taşıyan bir savaşçı olarak betimlenmektedir.

Ayrıca bakınız: Kahraman; Troya Savaşı

Okuma önerileri:

Michael J. Anderson. The Fall of Troy in Early Greek Poetry and Art. Oxford: Clarendon Press, 1997, 62-74.

Elias Bickerman. "Origines Gentium." Classical Philology 47 (1952): 65-81.

Fulvio Canciani. "Aineias," *LIMC* 1:381-396.
Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 713-717.
N. M. Horsfall. "The Aineias-Legend from Homeros to Virgil," Jan N. Bremmer ve N. M. Horsfall, *Roman Myth and Mythography* içinde, Bulletin Supplement 52. Londra: Institute of Classical Studies, University of London, 1987, 12-24.
T. P. Wiseman. *Remus: A Roman Myth.* Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 50-54.

AİOLOS

İki farklı kişinin adı.

Aiolos'lardan biri rüzgârların kâhyası, diğeri Aiolosoğulları'na adını veren atadır.

Odysseus Troya'dan evine dönerken yolu üzerindeki Aiolos'un ve ailesinin yurdu yüzergezer Aiolia Adası'na (Latincesi: Aeolia) vardı. Aiolos, Odysseus ile yoldaşlarını konukseverlikle ağırladı ve misafirlerinin gitme zamanı geldiğinde Aiolos rüzgârları deri bir çantaya doldurup çantayı sımsıkı bağladı ve Odysseus'a hediye etti. Hatta Odysseus'un gemilerini itmesi için hafif bir meltem gönderdi. Zeus Aiolos'u rüzgârların kâhyası yaptığından o tanrılarca sevilirdi. Seyahat Akhalar için iyi geçmekte ve anavatanları ufukta görünmekteydi ki Odysseus uyurken ona güvenmeyen yoldaşları içinde altın ve gümüş olduğunu düşünerek deri çantayı açtılar. Rüzgârlar çantadan dışarı fırlayınca bir fırtına koptu ve gemiyi denizcilerle birlikte yeniden açık denize sürdü. Odysseus Aiolia'ya geri dönüp bir kere daha yardım istediyse de Aiolos kutsal tanrılardan açıkça nefret eden birine yardım etmesinin kendisi için iyi olmayacağını söyleyerek onu kovdu (Homeros *Odysseia* 10.1-79).

Öteki Aiolos, Helen ile Orseis'in diğerleri Ksuthos ve Doros olmak üzere üç oğlundan biriydi. Helen Helenlerin, yani

Yunanlıların onlara adını veren atası, Doros ile Aiolos Dorların ve Ailosların onlara adlarını veren atalarıdır. Helen ülkeyi oğulları arasında paylaştırdığında Tesalya civarını Aiolos'a verdi; bu nedenle bu civar halkına Aioloslar adı verilmiştir (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.3).

Ayrıca bakınız: Eponimi (Rüzgârlar)

Okuma Önerileri:

Filippo Giudice. "Aiolos," *LIMC* 1:398-399.

William Hansen. "Homeros and the Folktale" *A New Companion to Homeros içinde*, ed. Ian Morris ve Barry Powell. Leiden: Brill, 1997, 442-462, 454-455.

R. Stromberg. "The Aeolus Episode and Greek Wind Magic." *Acta Universitatis Gotoburgensis* 56 (1950): 73-84.

ALOEUSOĞULLARI (YUNANCA ALOADAİ YA DA ALOEİDAİ)

Tanrılara meydan okuyan iki ölümlü kardeş Otos ile Ephialtes.

Aloeus, Iphimedia'yla evliydi ama Iphimedia Poseidon'a âşıktı ve sık sık denize gidip elleriyle kucağına deniz suyu dökerdi. Poseidon Iphimedia'yla birlikte oldu ve ondan Aloeusoğulları (Aloeus'un oğulları) diye bilinen, Otos ve Ephialtes adlı iki erkek evladı oldu. Her yıl bir dirsek enine, bir kulaç boyuna büyüyen kardeşler dokuz yaşında dokuz dirsek enine ve dokuz kulaç boyuna ulaşınca tanrılara savaş açmaya karar verdiler. Bunun için denizi dağla ve karayı deniz suyuyla dolduracaklarını söyleyip Olympos Dağı'nın zirvesine Ossa Dağı'nı ve Ossa Dağı'nın zirvesine de Pelion Dağı'nı dikmek suretiyle gökyüzüne tırmanmakla tehdit ettiler. Tanrıçaları kendilerine eş olarak almak isteyen kardeşlerden Ephialtes Hera'nın, Otos Artemis'in peşine düştü. Ares'i de bağlamalarına rağmen Hermes hileyle özgür kalmasını sağladı. Sonunda Artemis, Naksos Adası'nda bir hileyle Aloeusoğulları'nın icabına baktı: kendisini bir geyiğe dönüştürüp iki kardeşin

arasında sıçradı ve onlar da kargılarıyla hayvanı avlamaya çalışırken birbirlerini vurdular (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4; krş. Homeros *Odysseia* 11.305-320).

Bir dirsek yaklaşık 46 santimetre ve bir kulaç yaklaşık 180 santimetre ise, Aloeusoğulları dokuz yaşına vardıklarında 4,5 metre eninde ve 16 metre boyunda olmalıydılar. Göksel Olympos'a tırmanma, tanrıları yenme ve tanrıçalarla evlenme arzuları nedeniyle tanrılara meydan okuyan canavar Typhon gibi tanrı olmak isteyen ya da tanrıların sahip olduklarına sahip olmak isteyen Aloeusoğulları mitolojinin kibirli karakterler geleneğine bağlıdırlar. Ama aynı zamanda akılsız oldukları için bir hileyle kolaylıkla alt edildiler.

Aloeusoğulları'nın hapsettikleri tanrı Ares'ten haince yararlanmaları Homeros'un *İlyada*'sında (5.385-391) bütün ayrıntılarıyla aktarılmaktadır. *İlyada*'da tanrıça Dione güçlü Otos ile Ephialtes Ares'i iple bağladıklarını, çocukların üveyannesi hapsedilmiş tanrıyı ellerinden kurtaran Hermes'e haber verene değin on üç ay hapis kaldığını ve esaretten bitkin kurtulduğunu söyleyerek ölümlülerin ölümsüzlere çektirdikleri acı deyimler kataloğunda bu olaydan bahseder.

Ayrıca bakınız: Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi; Devler; Üçlüler

Okuma Önerileri:

Joseph Fontenrose. *Orion: The Myth of the Hunter and the Huntress.* University of California Publications: Classical Studies, 23. Berkeley: University of California Press, 1981, 112-120.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 170-171.

Erika Simon. "Aloadai," *LIMC* 1:570-572.

AMBROSİA

Tanrıların mükemmel yiyeceği ve merhemi.

Ambrosia genellikle kutsal varlıkların (Homeros *Odysseia* 5.93; Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 640), atlarının (Homeros

İlyada 5.777) ya da sevdikleri ölümlülerin (*İlyada* 19.347-348) yiyeceği olsa da daima katı sunulmazdı. Etimolojik olarak "ölümsüz" anlamına gelmektedir. Buğday ve şarabın ölümlülerce tüketilmesi gibi ambrosia ve nektar birlikte Olympos tanrılarına güç verir. Şairler ayrıca muhtemelen gece uyuyanı yenilediği için geceyi "ambrosial" diye adlandırırlar.

Başka zamanlarda ambrosia parfüm ya da merhem işlevi görür (*Odysseia* 4.445-446; *Homeros'un Demeter İlahisi* 237) ve nympha Thetis katledilmiş Patroklos'un burun deliklerine nektar ve ambrosia döktüğünde (*İlyada* 19.38-39) ve Aphrodite Hektor'un cesedine ambrosia yağı sürdüğünde olduğu gibi koruyucu etkiye de sahip olabilir (*İlyada* 23.186-187). Ambrosianın bir ölümlünün cesedini çürümekten koruduğu gibi yaşayan tanrıları da yaşlanmaktan koruması gerekse de birçok Yunanlı yazar ambrosianın tanrılara ölümsüzlük sağladığını, yani ölümü engellediğini savunmaktadır. Yaşlanmayı engelleme ile ölümü engelleme aynı şey değildir.

Ambrosia Zeus'a Çarpışan Kayalar'ın ötesinden kumrular tarafından getirilse de (*Odysseia* 12.61-65) aynı zamanda topraktan da sızabilir (*İlyada* 5.777).

Ayrıca bakınız: Nektar

Okuma Önerileri:

Jenny Strauss Clay. *The Wrath of Athena: Gods and Men in the Odysseia.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983, 145-148.

J. G. Frazer, çev. ve yorum. *Apollodorus: The Library.* Londra: Heinemann,1921, 2:355-358.

R. B. Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate.* Cambridge: Cambridge University Press, 1951, 292-299.

Giulia Sissa ve Marcel Detienne. *The Daily Life of the Greek Gods,* çev. Janet Lloyd. Stanford: Stanford University Press, 2000, 77-80.

Paul Thieme. "Ambrosia," *Indogermanische Dichtersprache içinde,* ed. Rudiger Schmitt. Darmstadt, Almanya: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968, 113-132.

ANTROPOGONİ

Bir insanın ya da insanların var olmaya başlaması.

Antropogoni miti bir insanın (ya da insanların) yeryüzündeki ya da belirli bir bölgedeki kökenini açıklar.

Bölgesel geleneklerin bir bireşimi olarak Yunan mitolojisinin insanın kökenine ilişkin çeşitli açıklamaları vardır. Bu açıklamaların çoğu her birinin kendi imgelemi olan üç modelden birinden yararlanır: zanaatkâr, tarımsal ya da dönüşebilir. Sözgelimi insanlar ya bir tanrı tarafından oluşturuldular ya topraktan büyüdüler ya da taşlardan dönüştüler.

Zanaat imgelemi, Prometheus'un ilk insanları toprak ve sudan tanrılara benzeterek biçimlendirdiğini söyleyen mitin temelini oluşturur (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.1; Ovidius *Dönüşümler* 1.76-88). Tıpkı insan çömlekçinin kilden figürler oluşturması gibi bir tanrı da zamanında insanları kilden oluşturmuştur. Bu olayın yeri Prometheus'un yapıtından geriye kalan çamura sahip olduğu iddia edilen Panopeus'tu. Panopeus'taki çamur insan derisi gibi kokma özelliğine sahipti (Pausanias *Yunanistan Rehberi* 10.4.4). Farklı bir öyküye göre ilk önce erkekler (nasıl yaratıldıkları hakkında konuşmuyoruz) ve bir süre sonra ilk kadın farklı tanrıların farklı etki sahalarına göre katkıda bulunduğu tanrılar kurulunca yaratıldı: Hephaistos ilk kadını tanrıçalara benzeterek toprak ve sudan yaptı, Athena ilk kadına dokumacılığı öğretti, Aphrodite onun üzerine cazibe döktü, çeşitli tanrıçalar onu giydirip süsledi ve en sonunda Hermes bütün Olymposlular ona hediyeler verdikleri için adını Pandora (Tanrılar Armağanı) koyup onu hileci kıldı ve ona ses verdi (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 570-616, *İşler ve Günler* 53-105). İnsanların yaratıcısı bir çömlekçi olunca, bu yeni varlıklara tanrıları model alıp biçim verir.

Seçenek olarak ilk insanlar bitkiler gibi yeryüzünden büyümüşlerdir. Attika geleneğine göre, Atinalılar başka bir yer-

den göç etmeyip Attika toprağından kendiliklerinden boy verdikleri için Yunanlılar arasında benzersizdiler (İsokrates *Panathenaikos* 124-125). Bölgenin gerçekten yerlisi olanlar, buraya kopmaz bağlarla bağlı olduklarını iddia edebilirlerdi. Atina kraliyet ailesi kendi kendini yaratmıştır. Homeros Atinalıların ilk krallarından Erekhtheus'u işlenmiş toprağın doğurduğunu söylüyor (*İlyada* 2.546-549). Arkadyalılar benzer bir biçimde bir ölümlüler ırkı söz konusu olabilmesi için toprağın ilk kralları Pelasgos'u ürettiğini (Pausanias 8.1.4) iddia ettiler ve bu nedenle Eshilos, Pelasgos'u "topraktan doğan" diye adlandırır (*Yakarıcılar* 250-251). Herodot'a göre, Atinalıların kökeni Pelasglılardır (1.56-58). Öteki ilk insan mitleri, ataların topraktan çıktığına ilişkin mitler farklı Yunan bölgelerinin mitsel geleneklerinde yer almaktadır. Bunların en tuhafı Thebai'nin gelecekteki yerinde topraktan doğan Spartoi, yani Ekilmiş Adamlar diye bilinen ekin adamları ele alır. Kadmos Ares'in Ejderhasını katlettikten sonra toprağı sürdü, Athena'nın öğüdü üzerine canavarın dişlerini ekti ve bunun üzerine topraktan silahlı insanlar çıktı. Birbirleriyle kavgaya tutuşmalarına rağmen adları Ekhion, Oudaios, Khthonios, Hyperenor ve Peloros olmak üzere topraktan doğanlardan beş tanesi hayatta kaldı ve Thebai'nin kurulmasında Kadmos'a katıldılar (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.1; Ovidius *Dönüşümler* 3.95-130). Ejderhanın döllediği toprağın çocuğu Spartoi'nin klasik zamanlarda belirli Thebai ailelerinin ataları oldukları iddia edildi. Aynı zamanda insanların özellikle ağaçlardan geldiklerini söyleyen açıklamalar da söz konusudur. Vergilius'un *Aeneas* adlı destanında Evander, Aeneas'ı insanların meşe ağaçlarının gövdelerinden doğdukları bir ormandan haberdar eder (8.313-318).

Ya da insanlar gerçekten başkalaşmış taşlar ya da hayvanlardır. Bir kâhin büyük tufandan sağ kurtulan dindar Deukalion ile Pyrrha'ya arkalarına taş atmalarını söyledi. Deukali-

on'un attığı taşlar erkeklere, Pyrrha'nın attıkları ise kadınlara dönüştü. İnsanlar "halk" (Yunanca laos) diye adlandırıldı çünkü onlar "çakıl taşları"ndan (laas) geliyorlardı (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.2).

O bölgede anlatılan bir öyküye göre, Zeus nympha Aigina'yı kaçırıp onu sonradan Aigina (Latincesi: Aegina) diye bilinen Oinone adasına götürdü. Aigina Zeus'a Aiakos (Latincesi: Aeakus) adlı bir erkek evlat doğurdu. Aiakos büyüdü ve ada başka türlü meskûn olmayacağı için Zeus karıncaları (Yunanca myimekes) Myrmidonlar diye bilinen halka dönüştürdü (Hesiodos parça 205 MW; Apollodoros *Kütüphane* 3.12.6). Mit insan topluluklarının çalışkan karınca toplulukları gibi çalıştıkları gözlemine dayanmakta ve ayrıca bir Yunan halkının adı olan Myrmidonlar sözcüğü Yunanca karıncalar sözcüğüne benzemektedir. Dönüşüm mitleri insanları dönüştükleri şeye bağlayan bir halk etimolojisiyle son bulur: Çakıl taşlarından halk (*laos*) ya da karıncalardan (*myrmekes*) Myrmidonlar.

Prometheus, Athena bakarken, insanı biçimlendiriyor

Mitsel tarzda, insanların yaratılması ya da ortaya çıkışı, herhangi bir yaratığın, nesnenin ya da kültürel uygulamanın yaratılması ya da ortaya çıkışı gibi düzenli bir biçimde yavaş yavaş gerçekleşen bir süreç olarak değil ama ayrı bir olay gibi sunulur. Ama bazen tanrıların bir soyunun açıklanamazmış gibi görünen bir biçimde bozularak insanların bir soyuna dönüşmesi üzerine ölümlüler açıklanmayan ve önemsiz bir bozulmanın sonucu varlığa gelirler. Dolayısıyla Prometheus ve Epimetheus kardeşlerin temsil ettiği Titan soyu ölümsüzden ölümlüye doğru zayıflar. Tanrılar ilk ölümlü kadını biçimlendirdiklerinde, onu Titan Epimetheus'a verdiler. Epimetheus'un aptal olduğunu bir kenara bırakırsak, Epimetheus niçin Pandora için sıradan insan bir erkekten daha uygun bir eş olarak kabul edildi? Prometheus ile bir nymphanın çocuğu olan tufan kahramanı Deukalion'un kutsal statüye sahip olmasını beklesek de o Epimetheus ile Pandora'nın kızı Pyrrha'yla evlendiğinde ilk insan çift olarak ortaya çıkarlar ve Deukalion ile Pyrrha'nın çocukları bütünüyle insandırlar. Tanrılar ile insanlar arasındaki sınır özellikle ilk zamanlarda olmak üzere belirsizdir.

İnsan soyunun kökenini konu alan bütün Yunan mitlerinde tanrılar insanlardan önce var olmaya başlarlar. Tanrının bir çömlekçi olduğu teknolojik modelde ve tanrının (bir anlamda) çiftçi olduğu tarım modelinde mitsel hayal gücü gündelik üretimden yararlanır. Teknolojik model insanların tanrılara göre türetilmiş statüsünü vurgularken tarım modeli insanların yerel toprakla yakın ilişkisini vurgular. Dönüşüm modelinde, vurgu daha ziyade insanların başka bir şeyle paylaştığı düşünülen belirli nitelikler (çalışkanlık, topluluk, zorluk ve benzerleri) üzerindedir.

Çoğu durumda, insanların yaratılmasının ya da ortaya çıkmasının nedeni verilmese de istisnalar söz konusudur. Aslında tanrıların yalnızca erkekleri yaratma niyetinde olduğu Pandora mitinde ilk kadın ölümlü erkeklere bir ceza olarak

Meloslu Aphrodite (Venus di Milo)

biçimlendirildi. Zeus karıncaları başka türlü hiç kimsenin yaşamadığı bir adayı yönetecek olan Aiakos için Myrmidonlar'a dönüştürdü. Dolaylı olarak olsa da benzer bir açıklama yeni bir kentin kurulmasına Kadmos'a ve beraberindeki birkaç kişiye katıldıkları için Thebai'deki Spartoi (Ekilmiş İnsanlar) için de geçerlidir.

Ayrıca bakınız: Evrendoğum

Okuma Önerileri:

Sue Blundell. *The Origins of Civilization in Greek and Roman Thought*. Londra: Croom Helm 1986, 3-23.

Murray Fowler. "The Myth of Erichthonios." *Classical Philology* 38 (1949): 28-32.

Margherita Guarducci. "Leggende dell'antica Grecia relative all'origine dell'umanita e analoghe tradizioni di altri paesi." *Atti della Reale Accademia Nazionale dei Lincei*, 6. dizi, Memorie della classe di scienze morali, storiche e filologiche (1926): 2:379-459.

W. K. C. Guthrie. *In the Beginning: Some Greek Views on the Origins of Life and the Early State of Man*. Ithaca, NT: Cornell University Press, 1957.

Lutz Rohrich. "Anthropogonie," *Enzyklopädie des Märchens içinde*, ed. Kurt Ranke vdl. Berlin: Walter de Gruyter, 1977, 1:579-586.

Francis Vian. Les origines de Thebes: Cadmos et les Spartes. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1963.

APHRODİTE (ROMA'DA VENÜS)

Cinsellik tanrıçası.

Aphrodite'in etki alanı tanrılar, insanlar ve hayvanlar arasında cinsel aşktır. Romalılar onu tanrıçaları Venüs'le özdeşleştirdiler.

Aphrodite'in kökenine ilişkin iki farklı gelenek dolaşımdaydı.

Hesiodos'a göre Uranos (Gökyüzü) karısı Gaia'yla (Toprak/Yeryüzü) cinsel ilişkide bulunurken oğlu Kronos tarafından pusuya düşürülüp hadım edilmişti. Kronos babasının üreme organlarını denize attı. Bunlardan köpükler yayıldı

ve köpüklerden bir bakire çıktı. Üreme organları nihayetinde Aphrodite'in kıyıya çıktığı Kıbrıs'a vardı. Hemen cinsellik yetkisini ya da kutsal yetki alanını (kızların gülümsemeleri, fısıldamaları, aldatmacaları ve cinsel aşk hazları) (*Tanrıların Doğuşu* 176-206) eline geçirdi. Bu şiddet ve cinsellik yüklü mitte, Uranos'un kesilmiş üreme organlarından çıkan tohumdan doğan Aphrodite en eski tanrılardan biriydi. Halk etimolojisi onun adındaki Yunanca köpük sözcüğünü (*aphios*) fark edip bunu onu mevcut ek adlarından biri haline gelen (*aphrogenes*) köpükten doğan olarak temsil etmek suretiyle açıkladı. Bununla beraber Homeros'a göre, Aphrodite Zeus ile Dione'nin kızıydı (*İlyada* 5.370-430) ve dolayısıyla daha genç tanrılar nesline bağlıdır. Her iki durumda da Aphrodite on iki Olymposludan biridir.

Aphrodite

Aphrodite bir varlığa bir başka varlık için arzu ekme ya da bir varlığı bir başkası için dayanılmaz kılma gücüne sahiptir. Yunanlılara göre, sevginin temel dinamiği, tıpkı karşıtının, yani savaşın temel dinamiğinin iticilik olması gibi çekicilikti. Bu bakışa göre, Aphrodite'in ilgi alanı bazen Aphrodite gibi kadim bir tanrı bazen de genç tanrılardan biri olarak temsil edilen Eros'unkiyle (Cinsel Aşk) örtüşür. Bu nedenle şair Hesiodos'a göre Eros, oluşmakta olan kozmostaki ilk varlıklar olan, başlangıçtan beri var olan dört tanrıdan biriydi (*Tanrıların Doğuşu* 116-122) çünkü Hesiodos'un evrendoğumunda dünyanın bileşenleri çoğunlukla birbirleriyle birleşen daha önceki bileşenlerden doğum aracılığıyla var olmaya başladıkları için birleşmenin olanaklı olması için erotik cazibenin başlangıçtan beri orada olması gerekmektedir. Ama halk öyküleri Eros'un yalnızca Aphrodite'nin bir oğlu (Pausanias 9.27.2) ve dolayısıyla aslında onun bir görünüşü olduğunu savundu. Eros edebiyatta ve sanatta çoğunlukla Himeros gibi, Aphrodite'in eşlikçisi olarak temsil edilir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 201). Her bir eşlikçi Aphrodite'nin ayırt edici özelliklerinden (Erotik Aşk ya da Arzu) birini dışa vuran kişileştirilmiş bir soyutlamadır. Güzeller ve Saatler (Horalar) de farklı zamanlarda Aphrodite'nin refakatçileri olarak görünürler.

Tanrıçanın cinsel arzu ya da cazibe aşılama gücü neredeyse sınırsız olsa da üç bakire tanrıça Athena, Artemis ve Hestia onun güdümüne girmezler. Diğer taraftan *Homeros'un Aphrodite İlahisi*'ne göre, Aphrodite mitolojik geçmişte tanrıları ve tanrıçaları ölümlülere âşık ederek gönül eğlendirmişti. Bu birleşmelerin çocukları olan yarı-tanrılar kahramanlık çağının kahramanlarıydılar. Zeus Aphrodite'in ölümlü bir erkeğe, sonradan çocuğunu doğuracağı Ankhises'e karşı konulmaz bir arzu duymasına neden olarak onun bu başarılarıyla övünmesine bir son verdi. Aphrodite erotik yaramazlığını dizginledi ve çok kısa bir süre sonra kahramanlık çağı sona erdi.

Tıpkı Zeus'un yıldırımları ve Poseidon'un üç dişli yabası gibi Aphrodite'in de kendi özel silahı, *cestus*'u (Yunanca *kestos, himas)*, yani cinselliğini dayanılmaz kılan, göğüslerini saran nakış süslemeli bandı vardır. Bir varlığın kendine özgü bir niteliği böyle açığa vurulduğunda, başka bir varlığa aktarılabilir ve aslında Aphrodite bir keresinde, tasarlanmış bir baştan çıkarmanın başarılı olmasını garantiye almak için bandını Hera'ya ödünç vermiştir (Homeros *İlyada* 14.187-223). Erotik etkinlikten sorumlu tanrı olarak Aphrodite, Paris'in Kararı adlı bölümde Paris için yaptığı gibi, başka bir varlığa cinsel dayanılmazlık niteliğini bahşedebilir. Eriş (Kavga) en güzel kadın için olduğunu söyleyerek bir düğünde ortaya altın bir elma attı. Hera, Athena ve Aphrodite en güzel olduklarını iddia ettiklerinden, Zeus hakemlik yapması için Troya prensi Paris'i seçti. Her bir tanrıça gence kendisini seçmesi için rüşvet önerdi. Hera onu güçlü bir hükümdar, Athena onu muzaffer bir savaşçı ve Aphrodite onu dayanılmaz bir âşık –dolayısıyla Helen'in karşı koyamayacağı bir erkek– yapacağı sözünü verdi. Paris elmayı ödül olarak Aphrodite'e verdi ve Helen'in kocasıyla birlikte yaşadığı Sparta'ya yelken açtı. Helen kocasını ve kızını terk ederek Paris'le birlikte Troya'ya gitti.

Bazen Aphrodite aşkı başka yollardan kolaylaştırır. Güzel genç kız Atalante taliplerini kendisiyle yarışmaya mecbur kıldı. Kendisi tamamen silahlı olmasına ve rakibinin önde başlamasına izin vermesine rağmen Atalante talibini yakalarsa hemen oracıkta infaz ederdi ama bir adam ondan kaçmayı başarırsa onunla evlenecekti. Atalante Melanion deneyene değin bütün taliplerini katletti. Yarışırlarken Melanion Aphrodite'in ona verdiği altın elmaları yere attı; Atalante bunları toplamak için durduğundan genç ondan kaçarak onu eşi olarak kazandı (Apollodoros *Kütüphane* 3.9.2). Heykeltıraş Pygmalion kendisinin yonttuğu fildişinden bakire heykeline

aşık olduğunda Venüs onun yakarmalarına karşılık heykeli yaşayan bir bakireye çevirdi ve heykel Pygmalion'un eşi oldu (Ovidius *Dönüşümler* 10.243-297).

Aphrodite aşk işini iyi yapabildiği gibi aynı zamanda tersini de iyi yapabilir. Lemnos Adası'nın kadınları tanrıçayı onurlandırmadıkları için tanrıça onların kocalarının başka kadınlar için onları terk etmelerine yol açacak kadar kötü kokmalarına (muhtemelen cinsel organlarının kötü kokmasına) neden oldu. Benzer bir biçimde bakire Smyrna, Aphrodite'e saygı göstermediğinde tanrıça kızgınlıkla onun babasına tutulmasına neden oldu (*Kütüphane* 3.14.4). Kinyras'ın kızları bir şekilde Aphrodite'i gücendirince onların yabancılarla yatmalarına neden oldu (*Kütüphane* 3.14.3) ve aynı biçimde Propoetus'un kızları tanrıçanın kutsallığını yadsıdıklarında tanrıça büyük öfkesiyle onları fahişelik yapan ilk kadınlar yaptı (Ovidius *Dönüşümler* 10.238-242).

Aphrodite

Homeros'un Odysseia'sında Aphrodite Hephaistos'la evlendirilir. Güzel kraliçe ile topal demircinin evliliği, istikrarsız evliliği garanti eden beklenmedik bir birleşmedir. Aphrodite her durumda cinsel ilişki konusunda rahattır. Aphrodite, Hephaistos'la evli

olmasına rağmen Hephaistos uzaktayken evine gelen Ares'le ilişkiye girdi. Karısının zinasını Helios'tan haber alan Hephaistos dökümhanesinde görünmeyen bir ağ yapıp onu yatağının yukarısına yerleştirerek bir seyahate çıkıyormuş gibi yaptı. Ares hemen Aphrodite'in yanına geldiyse de onlar Hephaistos'un yatağına yatar yatmaz ağ üzerlerine indi ve orada kıskıvrak yakalandılar. Hephaistos geri döndü ve kızgınlıkla, öbür tanrıları tuzağa düşen âşıklara şahitlik etmeleri için çağırdı (Homeros *Odysseia* 8.266-366). Aphrodite'in aynı zamanda yakışıklı genç Adonis'le de aşk ilişkisi oldu (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.4). Aphrodite'in ölümlü Ankhises'i baştan çıkarmasına onun Troya prensini arzulamasını sağlayarak Zeus neden olmuştu. Ölümlü bir genç kız biçimini alan Aphrodite Ankhises'i sürüleriyle meşgul olduğu İda Dağı'nda baştan çıkardı. Yatmalarından sonra Aphrodite Ankhises'e onun için Aineias adlı bir oğlan doğuracağını söyleyerek gerçek kimliğini açıkladı. Aphrodite Aineias'ı ilk yıllarında bakmaları için yerel nymphalara teslim etti. Aphrodite Ankhises'e onunla yattığını birilerine söylemesini yasakladı. Ankhises'le birlikte olmanın ve onun çocuğunu doğurmanın utancıyla Aphrodite melez çocuklar üreten diğer tanrıların ve tanrıçaların ölümlülerle çiftleşmesine neden olmaya bir son verdi ve böylece kahramanlık çağının sonunun gelmekte olduğunun işaretini verdi (*Homeros'un Aphrodite İlahisi*).

Altın, Kypris (Kypriote, Kypress'teki kültünden dolayı), Paphian (Kypress'teki Paphos kentine gönderme), Kythereia (Cytheran, bir başka kült merkezi Kythera Adası'na gönderme), Kahkaha Seven (*philommeides*) ve neredeyse eş adlı Genital Seven (*philommedes*) Aphrodite'in diğer adlarından bazılarıdır.

Antik ve modern mitolojik resimde, Aphrodite belirgin bir biçimde kısmen giyinmiş ya da çıplak hoş bir olgun dişi olarak temsil edilir. Çoğunlukla ona ya kumru ya kuğu gibi bir

kuş ya da oğlu Eros (Roma'da: Cupid ya da Amor) eşlik eder. Bir asa taşıyabilir. Şiirde arabasını serçeler, kumrular ya da kuğular çekebilir.

Ayrıca bakınız: Yetki

Okuma önerileri:

Jenny Strauss Clay. *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns.* Princeton, J: Princeton University Press, 1989, 152-201.

Angelos Delivorrias. "Aphrodite," *LIMC* 2:2-151.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 99-105.

Geoffrey Grigson. The Goddess of Love: The Birth, Triumph, Death and Return of Aphrodite. Londra: Constable, 1976.

Evamaria Schmidt. "Venus," *LIMC* 8:192-230.

APOLLON (LATİNCESİ APOLLO)

Müzik, okçuluk, kehanet ve hastalık/şifa tanrısı.

Apollon ve ikiz kız kardeşi Artemis, yaşlı Zeus ile onun altıncı ve mitolojik şimdideki eşi Hera'dan hemen önceki eşi Leto'nun çocuklarıdır (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 918-920). *Homeros'un Apollon İlahisi*'ne göre, Leto, Apollon'un doğum sancısını çekerken iki zorluk yaşadı: Farklı yerlerin geleceğin tanrısına yuva olmaktaki gönülsüzlükleri ve Hera'nın Leto'ya ve oğluna karşı düşmanlığı. Leto doğum sancısı çekerken oğlu için bir yuva aramak amacıyla farklı yerlere başvurdu ama küçük Delos Adası dışında bütün hepsi onu reddetti. Delos, başlangıçta Apollon'un doğduktan sonra gösterişsiz adayı küçümseyeceğinden korktuysa da Leto'nun adaya bir tapınak inşa edeceğine ve Delos'a diğer yerlerden daha fazla şeref vereceğine yemin etmesi üzerine neşeyle tanrının doğum yeri olmaya razı oldu. Ama Leto'nun sorunları bitmemişti çünkü Hera'nın kıskançlıkla Eileithyia'yı (ebe tanrıça) uzak tutması nedeniyle Leto dokuz gün dokuz gece

doğum sancısı çekmesine rağmen doğuramamıştı. Sonunda Leto'ya eşlik eden tanrıçalar İris'i Eileithyia'ya gönderdiler ve Eileithyia Delos'a adım atar atmaz Leto Phoibos Apollon'u doğurdu (*Homeros'un Apollon İlahisi* 1-119). *İlahi*'nin şairi Hera'yı Leto'nun hamileliğine içerlemiş olarak gösterdiğinden, muhtemelen Zeus'a Leto'yu Hera ile evliyken gebe bırakmış gözüyle bakmaktadır.

Apollon

Hemen nektar ve ambrosia verilen bebek Apollon, coşkuyla ayrıcalıklarının ya da bir başka deyişle kutsal yetki alanlarının lir, ok ve Zeus'un istencini önceden bildirmek olduğunu

söyledi (*Homeros'un Apollon İlahisi* 120-132). *İlahi*'de tanrı açıkça kutsal güçlerinin ne olacağını bildirdiyse de, farklı bir mit, Hermes'in kendi icadı olan liri üvey ağabeyine hediye ettiğini ya da Apollon ile Hermes'in lir ile sığırları değiştokuş ettiğini anlatmaktadır (*Homeros'un Hermes İlahisi* 467-495). Ne olursa olsun, özellikle telli çalgıların olmak üzere müzik tanrısı olan Apollon Olympos'ta Musalar şarkı söylerken ve farklı tanrıçalar dans ederken diğer ölümsüzlere lirini çalar (*Homeros'un Apollon İlahisi* 182-206). Satir Marsyas bir keresinde tanrıyla müzik yarışına girmişti; kazanan kaybedene istediğini yapacaktı. Apollon kendi lirini, Marsyas kendi flütünü çaldı ama ne zaman Apollon kendi çalgısını tersinden tutup çalarak Marsyas'a da aynını yapmasını emredince satir çalamadı ve yarışmayı kaybetti. Tanrı onu bir ağaca asıp canlı canlı derisini yüzdü (Apollodoros *Kütüphane* 1.4.2).

Apollon'un üzerinde hak iddia ettiği ikinci şey yaydı. Aslında her ikisi de ünlü okçular oldukları ve daha doğrusu avcılığı bulup daha sonra bu sanatı farklı kahramanlara gösteren Kentaur Kheiron'a öğrettikleri için Apollon okçuluk yetki alanını kız kardeşi Artemis'le paylaştı (Ksenofon *Avlanma Üzerine* 1.1-2). Gemisini Sounion Burnu'na yönlendirirken Phoibos Apollon'un "nazik okları" tarafından katledilen –yani aniden ve anlaşılamayan bir nedenle ölen– Menelaos'un gemisinin dümencisi Phrontis olayında (Homeros *Odysseia* 3.278-283) olduğu gibi Apollon ile Artemis bir ölümlüyü onun gizemli bir biçimde ölmesine neden olan görünmeyen bir okla vurabilirler. Özellikle etkileyici bir örnek, tanrıça yalnızca iki çocuk doğururken ben birçok çocuk doğurdum diyerek kendisini Leto'yla karşılaştıran gururlu ve doğurgan Niobe efsanesinde ortaya çıkar. Niobe'nin övünmesi üzerine yalnızca iki tane olsalar da Leto'nun çocukları Apollon altı erkek evladını ve Artemis altı kız evladını olmak üzere Niobe'nin birçok çocuğunu öldürdüler (Homeros *İlyada* 24.602-609).

Liriyle birlikte Apollon

Apollon'un üçüncü yetkisi öncelikle ölümlülerin tanrıya soru sorup yanıt alabildikleri kehanet tapınaklarında uyguladığı bir yetki alanı olan kehanettir. Kehanet tapınağını inşa etmek için yeryüzünü araştıran Apollon nihayetinde Krisa'yı seçti. Apollon tapınağın temellerini attı, ölümlü zanaatkârlar bitirdi. Yakındaki bir kaynakta önüne kim çıkarsa öldüren bir ejderha yaşadığı için tehlike belirdi. Apollon ejderhayı öldürdü, ejderha güneşte çürüdüğü için bu yer Pytho adını aldı ve Apollon Pythia diye adlandırıldı. Ejderha öldürülünce tapınağın inşası tamamlandı (*Homeros'un Apollon İlahisi* 214-544). Halk etimolojisi bu anlatıda Yunanca "çürüme" sözcüğüne benzeyen yer adı Phyto'nun ve kutsal ek ad Phytia'nın tanrının öldürdüğü canavar yılanın çürümesinden türediği açıklamasını yapıyor. Seçenek olarak, bazı kaynaklarda anlatıda adsız olan canavar Pyhton diye adlandırılmaktadır. Py-

tho daha sonra Delphoi diye bilinen topluluğun daha önceki adıydı.

Apollon'un kehanetle ilişkisi başka yollardan da dile getirilir. Kehanetin bulucusu olarak sözgelimi ünlü bilici Melampus'a ders veren Apollon, en nihayetinde bütün ölümlü kâhinlerin hocasıdır (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.11). Apollon kehanet yarışında büyük kâhin Kalkhas'a üstün gelen falcı Mopsos'un (Apollodoros *Epitome* 6.2-4) babasıydı. Apollon'un hastalık ve şifa üzerindeki gücü mitolojik anlatıda önemlidir (Ovidius *Dönüşümler* 1.521-522). Sözgelimi Agamemnon Troya'da yaşlı bir Apollon rahibine hakaret ettiğinde, yaşlı adam kötü davranan Yunanlılara bunu ödetmesini dileyerek Apollon'a yakarmıştır. Apollon yaşlı adamın duasını kabul ederek Olympos'tan aşağıya inip dokuz gün Yunan kampında katırlara, köpeklere ve insanlara ok üzerine ok attı; bunun sonucunda hayvanların ve insanların öldüğü gizemli bir salgın hastalık baş gösterdi (Homeros *İlyada* 1). Bu anlatıda tanrının doğaüstü okları ani ölüme değil ama ölümlü hastalığına neden olur. Hekimlerin ölümü bile ortadan kaldırabilen en büyüğü şifacı Asklepios, Apollon'un çocuklarından biriydi (Apollodoros *Kütüphane* 3.10.3-4).

Genelde Apollon aşkta talihsizdir. Nympha Daphne'ye (Yunanca daphne: defne ağacı) âşık olan Apollon onun peşine düşmüşse de nympha ondan kaçıp bir nehir tanrısı olan babasına güzelliğini dönüştürmesi için yalvardı. Yakarmalarının karşılığında Daphne'nin defne ağacına dönüştürülmesi üzerine tanrı defnenin özel ağacı olacağını ilan etti (Ovidius *Dönüşümler* 1.452-567). Apollon bazen cinsel lütuf karşılığında özel bir iyilik bahşetmeyi önerdi. Troyalı prenses Kassandra'yla yatmak isteyen Apollon, ona geleceği önceden nasıl bileceğini öğretmeyi teklif etti. Böyle bir teklifte bulunsa da Kassandra onunla yatmayı kabul etmediğinde tanrı hiç kimsenin onun kehanetlerine inanmamasını sağladı

(Apollodoros *Kütüphane* 3.12.5). Apollon Cumae'li Sibyll'a ne isterse bahşetmeyi önererek ona benzer bir biçimde duygusal olmayan bir tarzda teklifte bulundu. Sibyll ondan bir kum yığınındaki kum taneleri ile aynı sayıda yıl yaşamayı diledi. Sibyll tanrıdan yaşlanmamayı istemeyi unuttuğundan tanrı da bunu ihsan etmeyi önerdi ama Sibyll onun aşkını reddetti ve yaşlanarak ama ölemeyerek yüzyıllarca yaşadı (*Dönüşümler* 14.130-153). Başka bir zaman Apollon kendisini ölümlü bir rakip karşısında kaybetmiş olarak buldu. Hem Apollon hem de genç İdas, Marpessa'ya âşık oldu. Zeus genç kıza taliplerinden istediğini seçme izni verince Marpessa yaşlandığında Apollon'un onu terk edeceğinden korktu ve İdas'ı seçti (*Dönüşümler* 14.130-153). Apollon Koronis'le (Latincesi: Coronis) cinsel ilişkiye girdiyse de o ölümlü bir âşıkla, İskhys'le yaşamayı tercih etti. Bir kuzgun Apollon'a Koronis'in bir ölümlüyle yaşadığının haberini getirdiğinde, Apollon kuşun rengini beyazdan siyaha çevirerek onu lanetledi ve Koronis'i öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 3.10.3). Apollon ile Spartalı genç Hyakinthos arkadaştı ama bir gün disk atarlarken Apollon diski fırlattığında Hyakinthos diski almak için ileri doğru koşturdu ve disk hızla çarpıp onu öldürdü. Istırap içindeki tanrı Apollon ölü çocuğun taç yaprakları cenaze törenlerinde insanların söyledikleri ağıtı temsil eden AIAI harflerini gösteren bir çiçeğe dönüşmesi gerektiğini bildirdi (Ovidius *Dönüşümler* 10.162-219).

Tanrı'nın adıyla birlikte ya da tek başına kullanılabilen, ışık yayan anlamına gelen Phoibos (Latincesi: Phoebus) Apollon'un ek adları arasındadır. Pek öyle ayırt edici ek ad olmasa da aynı zamanda Heilos da kullanılmaktadır. Apollon ile Helios aynı olmasalar da paylaştıkları ek ad Apollon'un esasında güneş tanrısı olduğu şeklindeki yanlış anlayışı teşvik etmektedir. Apollon'un diğer ek adları Uzaktan-Vuran, Likyalı, Yoldan Çıkmış (*Loxias*) ve Gümüş-Yay'dır.

Mitolojik sanatta Apollon sakallı ya da sakalsız yakışıklı bir genç olarak temsil edilmektedir. Başında bir defne olabilir, yay ve oklar taşıyabilir ve üç ayaklı sehpayla ilişkilendirilir. Arabasını kuğular çeker (Alcaeus parça 307 Lobel-Page).

Ayrıca bakınız: Artemis; Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi; Kâhinler

Okuma önerileri:

Jenny Strauss Clay. *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989, 17-94.

Joseph Fontenrose. "Apollo and Sol in the Latin Poets of the First Century B.C." *Transactions of the American Philological Association* 70 (1939): 439-455.

——. "Apollo and the Sun-God in Ovidius." *American Journal of Philology* 61 (1940): 429-444.

——. Python: A Study of Delphic Myth and its Origins. Berkeley: University of California Press, 1959.

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 87-96.

Wassilis Lambrinudakis. "Apollon," *LIMC* 2:183-327.

Erika Simon ve Gerhard Bauchhenss. "Apollo," *LIMC* 2:363-464.

ARDILLIK MİTİ

Tanrıların ilk hükümdarlarının birbirini izleyen hükümdarlık dönemlerini nakleden mit.

Tanrıların ilk hükümdarı annesi Gaia'yla (Toprak/Yeryüzü) birleşerek yirmi Titan'ın, üç Kyklop'un ve üç Yüzkollu'nun babası olan Uranos'tu (Gökyüzü). Uranos Gaia'nın kederine rağmen ya Gaia'yla sürekli cinsel ilişkiye girmek için ya da çocuklarını annelerinin içine itip onda hapsettiği için (başlıca mit kaynağımız Hesiodos biraz kafa karıştıracak biçimde bu iki imgeyi birleştiriyor) çocuklarının doğmasına izin vermedi. Böylece gizlice çocuklarına tiran babalarını devirmeleri için çağrıda bulunan Gaia, Titanların en küçüğü

Kronos'a bir orak verip onu pusuya yatırdı. Daha sonra Uranos Gaia'yı şehvetle kucakladığında Kronos onun cinsel organlarını kesti ve böylece babasını tahtan indirip Titanların annelerindeki mahkûmiyetlerine son verdi.

Hükümdar olarak babasını izleyen Kronos, kız kardeşi Rhea'yı kendisine eş olarak aldı. Ama anne babası Uranos ve Gaia'dan onu tahtan indirecek bir erkek evlat sahibi olacağını öğrenmiş olduğu için Rhea doğurur doğurmaz çocuklarının her birini yuttu. Dertli Rhea anne babasına danıştı ve onlar Rhea'ya doğacak çocuğunu Girit'e getirmesini ve bir mağaraya (yani, toprağa, Gaia) saklamasını öğütlediler ve o da öyle yaptı. Rhea, Kronos'a yutması için bebeğini değil, kundak bezlerine sarılı bir taş verdi. Bebek Zeus büyüdü, Kronos'a erkek ve kız kardeşlerini olduğu denli Pytho'ya (Delphoi) yerleştirdiği taşı da kusarak çıkarması için zorlayan bir kusturucu içirdi. Ortaklaşa Olymposlular diye adlandırılan Zeus ve kardeşleri, Titanlarla on yıl süren bir savaşa tutuştular. Genç tanrılar bu savaşa Olympos Dağı'ndan katılırken yaşlı tanrılar Othrys Dağı'ndan katıldılar. Savaş bir süre sonuca ulaşmadan devam etti, ama sonunda Zeus kendisini silah olarak yıldırımlarla donatan Kyklopları ve ardından korkunç savaşçılar olarak savaşa katılan Yüzkolluları yeryüzünde serbest bırakarak Titanları yeryüzünden sürüp Yüzkolluların onlara bekçilik ettiği Tartaros'a temelli olarak hapsetti.

Titanomakhia'daki (Titanlarla Savaş) zaferinin ardından, Zeus diğer tanrılar tarafından kral ilan edilince tanrıların üçüncü hükümdarı oldu. Ama halen yüzleşilmesi gereken tehditler söz konusuydu. Birincisi kozmik paylar çarpışmasında Gaia ile Tartaros'un canavar oğlu dev ejderha Typhon'u yendi. Ardından Zeus eş olarak Metis'i (Akıl/Bilgelik) aldıysa da Gaia ile Uranos'tan Metis'in tanrıça Athena ile tanrıların ve insanların kralı olacak bir erkek evlat olmak üzere iki ço-

cuk dünyaya getireceğini öğrendiği için Zeus Metis'i yuttu ve Metis Zeus'un içinde bir danışman olarak kaldı. Bir süre sonra Zeus kendi kafasından çıkan Athena'yı kendisi doğurdu. Ama Zeus Metis'i bir erkek evlada hamile kalmadan yuttuğu için ardıllık sona erdi. Seleflerinden güçlü ve akıllı olan Zeus, yıldırımlara ve Metis'e sahip olması sayesinde belirgin özelliği görece yumuşama olan hükümdarlığını pekiştirip tanrıların ve insanların hükümdarı olarak kaldı.

Uranos'un, Kronos'un ve Zeus'un birbirini izleyen hükümdarlık dönemlerini konu alan mit, eski Mezopotamya, Hitit ve Fenike uyarlamaları da bilinen uluslararası bir göçebe öykü olan Ardıllık Miti'nin Yunan biçimidir. Yunan uyarlamasına ilişkin bilgimizin başlıca kaynağı Hesidios'un *Tanrıların Doğuşu* adlı yapıtıdır.

Ayrıca bakınız: Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi

Okuma önerileri:

Richard S. Caldwell. "The Psychology of the Succession Myth," Richard S. Caldwell, *Hesiod's Theogony* içinde. Cambridge, MA: Focus, 1987, 85-100.

C. Scott Littleton."The 'Kingship in Heaven' Theme," *Myth and Law among the Indo-Europeans: Studies in Indo-European Comparative Mythology* içinde, y. h. Jaan Puhvel. Berkeley, Los Angeles, Londra: University of California Press, 1970, 83-121.

Martin L. West. The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth, Oxford: Clarendon Press, 1997, 276-305.

Martin L. West, y.h. ve yorum. *Hesiod: Theogony*. Oxford: Clarendon Press, 1966, 18-30.

ARES (ROMA'DA MARS)

Savaş tanrısı.

Ares, istikrarsız bir şiddet ve kıyım zevki olan bir savaş tanrısıdır. Dolayısıyla ne ölümlüler ne de ölümsüzler için çekici bir tanrıdır. Kuşkusuz Zeus onunla konuşurken, çoğunluk adına konuşur (Homeros 5.890-891):

Olympos'ta yaşayan tanrılar arasında en çok
nefret ettiğim sensin
Çünkü daima senin için değerli olan kavga,
savaşlar ve çarpışmalar.

Ares ve Athena'nın her ikisi de savaş tanrıları olsalar da görüngünün farklı boyutlarını yansıtırlar. Ares savaşın iğrenç yanını cisimleştirirken Athena onun görkemini ve asilliğini temsil eder.

Ares, diğer ikisi Hebe (Genç) ve ebe tanrıça Eileithyia olmak üzere yaşlı Olymposlular Zeus ile Hera'nın üç çocuğundan biriydi. Üç kardeş de Olympos'ta yaşasalar bile mitolojik şimdide Olympos'ta Hebe tanrılaştırılmış Herakles'in eşidir (Homeros *Odysseia* 11.601-604), yalnızca Ares Olymposlulardan biri olarak kabul edilmektedir. Farklı bir söylenceye göre, İuno (Hera) Jüpiter kendi başına Minerva'yı (Athena) doğurduktan sonra cinsel ilişkiye girmeden Mars'ı (Ares) doğurdu (Ovidius *Fasti* 5.229-258). Gelgelim başka yazarlara göre Hera'nın kendi başına doğurduğu Ares değil Hephaistos'tu.

Ares gerçek bir anlatısal rol oynadığı çok az mitte aşağılanır. Güçlü gençler Otos ile Ephialtes bir keresinde Ares'i bağlayıp Hermes durumundan haberdar olup onu kurtarana kadar on üç ay kaldığı bir bronz bir küpe hapsettiler (Homeros *İlyada* 5.385-391). Homeros'un *Odyssesia*'sına göre Aphrodite demirci tanrı Hephaistos'la evlense de Ares'le gizli bir ilişkiye girdi. Her şeyi gören Helios (Güneş) Hephaistos'a aldatıldığını haber verdiğinde Hephaistos görülmeyecek kadar ince bir ağla yatağını kaplayarak sevgililere bir tuzak kurdu. Ardından bir geziye çıkıyormuş gibi yaptı. Ares hemen Hephaistos'un evinin yolunu tuttu ve sevgililer yatağa girdiklerinde ağ üzerlerine inip onları ağa takılan balıklar gibi tuzağa düşürdü. Hephaistos hemen evine dönüp suçüstü yakalanan sevgilileri sergilemek için evini diğer Olymposlulara açtı. En

nihayetinde Hephaistos sevgilileri serbest bıraktı ve onlar da farklı yönlere kaçtı.

Ares

Yine de Ares'in birçok sevgilisi vardır ve birçok çocuğun babasıdır. Eşlerinden ve çocuklarından bazıları açık biçimde acımasızlık göstermeseler de diğerleri adlarıyla ya da davranışlarıyla babalarının acımasız ve saldırgan doğasını akla getirirler. Sözgelimi, Aphrodite, Ares'e Harmonia adlı bir kız evladın yanı sıra Phobos (Korku) ve Deimos (Dehşet) adlı iki erkek evlat doğurdu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 933-937). Ares'in kız evladı Ares ile Aphrodite'in ilişkisinin temsil ettiği karşıtların birliğini cisimleştirirken erkek evlatları Ares'in bir savaş tanrısı olarak sahip olduğu özellikleri kişileştirir ve savaş alanında ona eşlik ederler. Thebai'nin gelecekti yerindeki bir kaynağı koruyan devasa yılan, Ares'in Ejderhası Ares'in bir oğluydu. Kadmos Ares'in Ejderhasını öldürdü ve dişlerini

toprağa ekti. Bu tohumlardan silahlı savaşçılar bitti (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.1). Tanrının, kızına talip olan erkekleri kendisiyle araba yarışına mecbur tutan Oinomaos adında acımasız bir oğlu vardı. Yarışı kaybeden damat adaylarının cezası ölüm olduğu için yarıştan sonra Oinomaos onların kafalarını kesip sarayının duvarlarına çivilerdi (Hyginus *Fabulae* 84). Ares'in bir diğer acımasız oğlu insan yiyen at sürüsü olan Trakyalı Diomedes'ti (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.8) ve kızı Penthesileia Troya'daki Amazon birliğinin lideriydi (Apollodoros *Epitome* 5.1). Ares'in barbar doğası aynı zamanda Trakya'yla yakından bağlantısıyla da ima edilir (Homeros *İlyada* 13.301, *Odysseia* 8.361).

Ares

Mitolojik anlatılar bazen acımasızlık, tehlike ya da saldırganlık gibi nitelikleri, Ares'in adıyla ilişkilendirerek nesnele-

re ya da yerlere yükler. Bir savaşçılar ulusu olan Amazonların kraliçesi Hippolyte Ares'in kemerine sahipti; bu, onun Amazonların lideri olduğunun bir işaretiydi (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.9). Kemer adından başka özel bir üstünlüğe sahipmiş gibi görünmüyor. Tıpkı Thebai bölgesinde Ares'in Ejderhasının Kadmos tarafından katledilmeden önce savunduğu bir Ares Pınarı olması (*Kütüphane* 3.4.1) gibi barbar Kolkhis'te de bir ejderhanın Altın Post'u koruduğu bir Ares koruluğu vardır (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.1, 1.9.23).

Romalılar, Ares'i Yunalıların ona davrandıklarından çok daha saygılı davrandıkları kendi tanrıları Mars'la özleştirdiler. Romanın kurucuları Romulus ile Remus Mars ile Vesta rahibesi Silvia'nın çocuklarıydılar (Ovidius *Fasti* 3.1-166).

Ayrıca bakınız: Athena

Okuma Önerileri:

Philippe Bruneau. "Ares," *LIMC* 2:479-492.

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 78-81.

Erika Simon ve Gerhard Bauchhenss. "Mars," *LIMC* 2:505-580.

ARGO GEMİCİLERİ (YUNANCA ARGONAUTAİ)

Argo adlı gemiyle Altın Post'u aramak için yola çıkan gençler.

Argo Gemicilerinin ya da başka deyişle gemisindeki denizcilerin hikâyesi, İason ve Altın Post efsanesinin parçasıdır. Bir neslin öne çıkan kahramanlarının çoğunun katıldığı ortak girişimleri konu alan çeşitli anlatılardan biridir. Diğer ortak girişimler arasında Kalydon Domuzu ve Troya'ya Akha seferi bulunmaktadır.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre İason Yunanistan'daki en iyi erkekleri uzak Kolkhis'te bulunan Altın Post'u aramak için *Argo* gemisiyle yelken açmaya çağırdı. Argo Gemicileri arasında şarkıcı Orpheus, kanatlı Zetes ile Kalais (kuzey rüzgârı Boreas'ın erkek evlatları), Kastor ve boksör Polydeukes

(Dioskurlar ya da Zeus'un oğulları), Telamon ve Peleus, Herakles, Theseus, İdas ve keskin gözlü Lynkeus, Kaineus, hileci Autolykos, bakire Atalante, Admetos, Meleager, koşucu Euphemos, dönüştürücü Periklymenos ve Augeas vardı. İason bunlar ve diğer refakatçileriyle birlikte Yunanistan'daki İolkos'tan yola koyuldu. Aşağıdaki maceralar onların birçok macerasından birkaçıdır:

Argo Gemicileri ilk olarak Kraliçe Hypsipyle'nin yönettiği Lemnos adasına vardılar. Lemnos kadınları bir zamanlar Aphrodite'e saygılarını sunmadıkları için Aphrodite üzerlerine kocalarının başka kadınlarla beraber olmalarına neden olan kötü bir koku salmıştı. Lemnos kadınları intikam için bütün babalarını ve kocalarını katletmişlerse de Hypsipyle adanın hükümdarı babasına kıyamadı; daha sonra kendisi kraliçe oldu. Argo Gemicileri Lemnos kadınlarıyla yattılar.

Argo Gemicileri daha sonra Mysia'da durdular. Hylas su aramaya gittiğinde gölcüğün nymphaları güzelliği nedeniyle onu ele geçirdiler ve Hylas ortadan kayboldu. Sevgilisi Herakles onu ararken *Argo* ayrılıp onları arkalarında bıraktı. Bir başka söylenceye göre, geminin onun ağırlığını taşımayacağını söylemesi üzerine Herakles Aphetai'de bırakılmıştı.

Gemi bütün yabancıları kendisiyle boks yapmaya mecbur kılıp öldüren Amykos'un yönettiği Bebrykes ülkesine vardı. Amykos *Argo*'daki en iyi boksöre meydan okuduğunda Polydeukes meydan okumayı kabul edip meydan okuyanı bir vuruşta öldürdü.

Bir sonraki durak geleceği gören kör Phineus'un yurdu Trakya'ydı. Tanrılar ona karşı Harpyaları gönderdikleri için ne zaman masaya otursa Harpyalar gökyüzünden süzülüp yemeğin bir kısmını kapıp geri kalanını pisletmektelerdi. Argo Gemicileri Phineus'a rotaları hakkında danışmak istediler, Phineus Harpyaları başından atarlarsa onlara yardım edeceğini söyledi. Böylece bir masanın üzerine yiyecek yer-

leştirdiler, Harpyalar geldiklerinde Boreas'ın kanatlı oğulları Zetes ile Kalais kılıçlarını çektiler ve onları bir daha geri dönmemek üzere kovaladılar. Bunun üzerine Phineus Argo Gemicilerine rotaları ve aynı zamanda Symplegad ya da diğer adıyla Çarpışan Kayalar'dan nasıl güvenle geçileceği hakkında tavsiyede bulundu.

Argo Gemicileri Symplegad'a vardıklarında bir güvercin saldılar. Kuş kayalar birbirine çarparken kuyruğundan birkaç tüy kaybederek aralarından geçmeyi başardı. Phineus onlara eğer bir kuş güvenle geçerse geçmeye kalkışmalarını tavsiye etmişti. Böylece gemi arkası biraz hırpalanarak kayaların arasından geçti.

Argo Gemicileri Kolkhis'e vardıklarında İason kendisine âşık olan Aietes'in kızının yardımıyla Altın Post'u çaldı. Ardından Argo Gemicileri Yunanistan'a geri dönüş yolculuğuna başladılar.

Geri dönüş yolunda başka zorluklarla karşılaştılar. Bunların arasında baştan çıkarıcı bir şarkı söyleyen Sirenler de vardı; Orpheus onların şarkısına kendi söylediği şarkıyla yanıt verdi. Girit'ten geçerken bronz tunçtan canavar Talos *Argo*'ya taşlar yağdırarak Argo Gemicilerinin kıyıya yaklaşmalarını engelledi. Ama Medeia onu bir hileyle alt etti. Talos'un boynundan topuklarına tek bir damar gitmekteydi ve bu damarın en alt kısmında bronz bir iğne vardı. Medeia onu ölümsüz kılacağı sözünü verdiyse de bunun yerine iğneyi çekmesiyle Talos'un irini dışarıya aktı ve Talos öldü.

İason ve Argo Gemicileri İolkos'a varır varmaz İason postu onu getirmesi için göndermiş olan amcası Kral Pelias'a sundu. Ardından Korinthos Kıstağı'na yelken açıp *Argo*'yu Poseidon'a adadılar (*Kütüphane* 1.9.115-27).

Argo Gemicileri efsanesi neredeyse her kültürde rastlanan bir temayı işler: Farklı ve şaşırtıcı yetenekleri olan insanların bir kahramanın bir görevi yerine getirmesine nasıl yardım

ettiklerini anlatır. Yunan versiyonunda hikâye İason'un ve onun Altın Post'u arayışı etrafında anlatılırken, Argo Gemicileri İason'a yolculuk boyunca yardım etmelerine rağmen gerçekte ona aranan nesnenin güvenceye alınmasında yardım etmedikleri için söz konusu tema bir parça zayıflamıştır.

Ayrıca bakınız: İason; Görevler

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications, 184. 2. Gözden geçirme. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 513: *The Extraordinary Companions.*

Janet Ruth Bacon. *The Voyage of the Argonauts.* Londra: Methuen, 1925.

Rolf Blatter. "Argonautai," *LIMC* 2:591-599.

Wolfgang Fauth. "Argonauten," *Enzyklopädie des Märchens içinde.* Berlin: Walter deGruyter, 1977, 1:767-773.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore ve Londra: The Johns Hopkins University Press, 1993, 341-373.

ARTEMİS (ROMA'DA DIANA)

Av tanrıçası.

Artemis ve ikiz erkek kardeşi Apollon yaşlı Zeus ile onun Hera'yla evlenmeden önceki eşi olan Leto'nun çocuklarıydılar (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 918-920) ya da muhtemelen Zeus Leto'dan ikiz babası olduğunda Hera'yla evliydi çünkü Hera Leto'nun doğurması ihtimaline karşı düşmanca tepki göstermişti (*Homeros'un Apollon İlahisi* 89-119). Leto Apollon'u Delos'ta ve Artemis'i yakınındaki Ortygia'da (*Homeros'un Apollon İlahisi* 14-18; Pindaros *Nemealı* 1.1-4 *Şiirler* içinde) ya da Bıldırcın Adası'nda doğurdu.

Artemis Olymposluların genç neslindendir. Hestia ve Athena gibi o da kendi seçimiyle erkeklerle cinsel ilişkiye girmeyi reddederek bakire kalır. Aphrodite Artemis'i etkileyemez. Yaban domuzlarını ve geyikleri yayı ve oklarıyla vurmaktan

ve boy ve güzellik bakımından aralarında göze çarptığı nymphalar eşliğinde dağlarda dolaşmaktan zevk alır ve dansı sever (Homeros *Odysseia* 6.102-109; *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 16-20). Her ikisi de okçu olan Artemis ile erkek kardeşi avcılık sanatını buldular. Avcılık sanatını Kentaur Kheiron'a aktarmaları ve onun da kahramanlık çağında birçok önde gelen gence öğretmesi (Kenophon *Avlanma Üzerine* 1.1-2) sayesinde bu sanat ölümlüler arasında genel bir bilgi haline geldi. Artemis yabanıl şeylerin, yabanıl yaratıkların ve yerlerin, yetişkin olarak evine bağlı olmayan kadınsı, ergen kızların tanrıçasıdır. Antik Yunan dünyasında, açık havada avlanmak ve özgürce dolaşmak kadınların değil erkeklerin ayırt edici bir özelliğiydi.

Artemis

Apollon gibi Artemis de görünürde bir neden yokken bir gemideki kadını vurup öldürdüğünde (Homeros *Odysseia* 15.477-479) olduğu gibi nazik, görünmeyen oklarını sık sık bir ölümlüye yöneltir. Artemis'in gönderdiği bir ok arzu

edilebilir bir ölüm biçimi olabilir. Ölüler ülkesinde annesiyle karşılaşınca şaşıran Odysseus, annesine nasıl öldüğünü sordu: "Geçmeyen bir hastalık mıydı, yoksa ok yağdıran Artemis seni ziyaret etti ve nazik oklarıyla mı öldürdü?" (*Odysseia* 11.172-173). Domuz çobanı Eumaios kıtlık ve hastalık nedir bilinmeyen cennet gibi bir yer olan Suriye'de yaşamaya alışkın olduğunu söyler. Burada erkekler ve kadınlar yaşlandıklarında, Apollon ve Artemis onları ziyaret edip nazik oklarıyla öldürürler (*Odysseia* 15.403-411). Ama Eos'un (Şafak) sevgilisi ölümlü Orion'u kaçırıp götürmesi tanrıların kıskançlığını ateşlediği için Orion'u öldürdüğünde olduğu gibi, Artemis kutsal bir cellat gibi hizmet görebilir. Benzer bir biçimde Theseus Ariadne'yi Girit'ten Atina'ya beraberinde götürürken Dionysos Artemis'e haber verdi ve o da Ariadne'yi öldürdü (*Odysseia* 11.321-325). Daha dramatik bir biçimde doğurgan anne Niobe tanrıçanın yalnızca iki çocuk doğurmasına karşın kendisinin bir sürü doğurduğunu söyleyip böbürlenerek kendisini Leto'yla karşılaştırması üzerine Apollon onun altı erkek evladını ve Artemis altı kız evladını öldürdü (Homeros *İlyada* 24.602-609). Daima olmasa da genellikle Artemis'in kurbanları kadın, Apollon'unkiler erkektir.

Kolaylıkla gücendirilen Artemis, hızla ve korkunç bir biçimde tepki verir. Kalydon (Latincesi: Calydon) kralı Uineus ilk meyveleri bütün tanrılara sunup onu unuttuğunda olduğu gibi, Artemis kültün ihmal edilmesi karşısında hassasiyet gösterir. Çok öfkelenen tanrıça, Kalydon'a insanları ve sığırları öldüren, toprağın ekilmesini engelleyen olağandışı büyük ve güçlü bir domuz yollamıştır. Böylece Kalydon domuz avı meşhur olmuştur. Çoğunlukla olduğu gibi burada da öykü bir ölümlünün yanlış bir eylemi ve tanrının buna verdiği tepkiyle başlar. Admetos, Alkestis'le (Latincesi: Alcestis) evliliğini kutlarken kurban kesti ama Artemis'e kurban sunmayı unuttu ve yatak odasının kapısını açtığında onu yılanlarla dolu buldu (*Kütüphane* 1.9.14). Tüm tanrılar gibi Artemis de ölümlülerin

kendileriyle övünmelerinden ve tanrılarını küçümsemelerinden hoşlanmaz. Bu nedenle, bir geyik vurup Artemis'in bile böyle iyi bir atış yapamayacağını söyleyerek kendisiyle övünen Agamemnon'u cezalandırdı. Kızgın Artemis Agamemnon en güzel kızını kendisine kurban etmedikçe Yunan donanmasının Troya'ya yelken açmasını engelledi (Apollodoros *Epitome* 3.21). Sonuçta, kendisine dokundurtmayan Artemis, özellikle bazen yabanda onunla birlikte gezen oreadlar olmak üzere erkeklerle cinsel ilişkiye girmelerini yasakladığı eşlikçilerinden cinsel saflık talep eder. Ama erkekler Artemis'i erotik ve onun saf nymphalarını çekici bulma eğilimindedirler.

Artemis

Artemis

Sözgelimi, Artemis'in av eşlikçisi ya bir nympha ya da insan olan Kallisto bakire kalacağına yeminliydi ama Zeus ona âşık oldu ve Artemis'in biçimini alarak istememesine rağmen onunla yattı. Bunun üzerine Artemis onu bekâretini korumadığı için vurdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.8.2). Kallisto'yu sanki bekâretini isteyerek kaybetmiş gibi infaz eden tanrıçanın affı yoktur. Benzer bir biçimde avcı Aktaion (Latincesi: Actaeon) yanlışlıkla banyosuna girince Artemis Aktaion'u bir geyiğe dönüştürüp, çıldırmış av köpeklerinin onu parçalanmalarına neden oldu. Erkeklere karşı bütün isteksizliğine rağmen Artemis zaman zaman Orion (Hesiodos parça 148a MW) ya da Aktaion (Kallimachos *İlahi* 5.110-116) gibi erkek avcılarla avda arkadaşlık etmekten hoşlanır. Takipçileri arasında iffetli avcı Hippolytos gibi erkekler de vardır (Euripides *Hippolytos*).

Ok Yağdırıcı, Hayvanların ve Yabanın Sahibesi ek adları arasındadır.

Artemis heykellerinde tanrıça genellikle elinde yayı, sırtında sadağı ve üzerinde av peşinde koşmaya uygun kısa entarisi olan bir avcı olarak temsil edilir. Vahşi hayvanların sahibesi olarak iki yönlü simetri pozisyonunda iki ya da daha fazla hayvanın arasında durabilir.

Ayrıca bakınız: Apollon; Avcılar; Nymphalar

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 97-99.

Lilly Kahili. "Artemis," *LIMC* 2:618-753.

Erika Simon ve Gerhard Bauchhenss. "Diana," *LIMC* 2:792-855.

Jean-Pierre Vernant. *Mortals and Immortals: Collected Essays*, ed. Froma Zeitlin. Princeton, Nf: Princeton University Press, 1991, 195-257.

ASKLEPİOS (LATİNCESİ AESCULAPIUS)

Ölüleri diriltmeyi becerebilen Şifacı.

Mit derleyicisi Appollodoros'a göre, Apollon Tesalya'da Phlegyas'ın kızı Koronis'le seviştiyse de Koronis bir ölümlü olan İskhys'le yaşamayı tercih etti. Bir kuzgun Apollon'a Koronis'in yaşadığı beraberliği haber verince Apollon kuşun rengini beyazdan siyaha değiştirerek onu lanetledi. Koronis'i öldürdü ama kadın ölü yakılan odun yığının üzerinde uzanırken karnından bebek Asklepios'u çıkarıp onu at adam Kheiron'a teslim etti. At adam Asklepios'u şifacılık ve avcılık sanatlarını öğreterek büyüttü ve zaman içinde Asklepios yalnızca insanların ölmesini engelleyen değil, aynı zamanda ölmüş olanlarını diriltmeyi de becerebilen ünlü bir hekim oldu. Athena, Asklepios'a Gorgo'nun damarından kan verdi ve o soldan akan kanı öldürmek için, sağdan akanı kurtarmak, dolayısıyla ölüyü ayağa kaldırmak için kullandı. Başkalarının

bu tedaviyi Asklepios'tan öğrenebileceğinden korkan Zeus onu bir yıldırımla öldürdü ve buna kızan Apollon Zeus'un yıldırımlarını biçimlendiren Kyklopları öldürdü. Zeus Apollon'u Tartaros'a atmak üzereyken Apollon'un annesi Leto araya girince Zeus bunun yerine Apollon'a ölümlü insan Admetos için bir yıl boyunca işçi olarak çalışmasını emretti.

Asklepios

Söylenceler Asklepios'u Yunan geleneğinin iki büyük şifacısı ile ilişkilendirir: Asklepios'un iyileştirme yeteneğini miras aldığı Apollon ve onu eğiten at adam Kheiron (Athena

daha sonra ölü Gorgo Medusa'nın eşsiz kanını ona vererek bu eğitime katkı yapar). Sicilyalı Diodorus'a göre, Asklepios yalnızca cesetleri arada bir diriltmek yerine, çok sayıda ölüyü geri getirdiği için Hades ölü sayısının sürekli azalmasından sorumlu tutarak Asklepios'u Zeus'a şikâyet etti (*Sicilyalı Diodorus* 4.71.2). Kahramanın başarısı ölümsüzler ile ölümlüler arasındaki ayrımı olduğu denli yaşayanlar ile ölüler arasındaki kozmik dengeyi de tehdit etti.

Zeus kızgınlıkla Asklepios'u yıldırımıyla çarptığında Apollon Zeus'un yıldırım-silahını biçimlendiren Kyklopları çarptı. Apollon'un Kyklopları öldürmesi sonucunda yıldırım tedarikinin artık son bulması gerekmez mi? Bu nedenle kimi antik yazarlar Apollon'un Kyklopları değil ama onların erkek evlatlarını öldürdüğünü söylemekteler (Pherekydes parça otuz beş Kuş Avcısı).

Mitolojik anlatının Asklepios'u ile Yunanlıların Asklepios'u ve daha sonra Roma Kültü arasında bir gerilim söz konusudur. Öyküde Asklepios ölümlü bir insan ya da daha doğrusu ilahi bir niteliğe sahip olduğu ve kahramanlık döneminde yaşayan insan baba olduğu için bir kahramandır (Pindaros *Pythialı* 3.7 *Şiirler* içinde). Ya da gökyüzüne bir takımyıldızı olarak yerleştirilerek yıldızlaştırılmış olması anlamında bir ölümsüzdür (Hyginus *Şiirsel Astronomi* 2.14). Yunanlılara ve Romalılara göre, o büyük bir şifa tanrısıydı ama onun insan sağlığı üzerindeki süregelen etkisi mitolojideki rolüyle uyuşmamaktadır.

Heykelde, Asklepios genellikle yılan sarılı bir değnekle betimlenir.

Okuma önerileri:

Emma J. Edelstein ve Ludwig Edelstein. Asclepius: Collection and Interpretation of the Testimonies. 2 cilt. Johns Hopkins University Press,1998.

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 91-92

Bernard Holtzmann. "Asklepios," LIMC 2:863-897.

ATHENA (ATHENE VE ATHENAIA, ROMA'DA MİNERVA)

Savaş ve zanaat tanrıçası.

Zeus'un ilk karısı Okeanos kız Metis'ti (Bilgelik). Metis doğum yapmak üzereyken, Gaia (Yeryüzü) ile Uranos (Gökyüzü) Zeus'a Metis'in ilk olarak güç bakımından Zeus'la eşit olacak bir kız evlat Athena'yı ve ardından da tanrıların ve insanların kralı olacak bir erkek evlat doğurmaya yazgılı olduğunu söyleyip onun yerini alacak bir erkek evlat doğurmasının önüne geçmek için Metis'i yutmasını salık verdiler. Böylece Zeus Metis'i oyuna getirip yuttu, onu karnında tuttu ve Metis de bulunduğu yerden Zeus'a öğütler verdi. Birçok evlilik yapan Zeus yedinci ve mevcut eşi Hera'yla evlendikten sonra başından Athena'yı doğurdu. Buna kızan Hera cinsel birleşme olmaksızın erkek evladı Hephaistos'u doğurdu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 886-929). Zeus'un ikinci bir çocuk babası olmamak için neden Metis'i yutması gerektiği ve özellikle de Metis'i kızları Athena'ya hamileyken neden yuttuğu ve Athena'nın neden onun başından varlığa geldiği açık değildir. Ama Zeus Metis'i yuttu ve bunun sonucunda fiilen Athena'yı doğurdu. Sonra Zeus Athena'yı tek başına hem peydahlayıp hem de doğurduğu için Athena'nın ebeveynlerinin Metis ile Zeus mu yoksa tek başına Zeus mu olduğu muğlaktır. Hera ikinci görüşü benimser ve Zeus'un yaptığına cinsel ilişkiye girmeden bütünüyle kendi başına bir çocuk doğurarak karşılık verir.

Farklı bir açıklamaya göre, tıpkı diğer deniz tanrıları gibi hızlı biçim değiştirebildiği için Zeus'tan kaçma umuduyla kendisini birçok değişik biçime dönüştüren Metis, cinsel bakımdan isteksiz olduğu için pek de Zeus'un eşiymiş gibi değildi (Apollodoros *Kütüphane* 1.3.6). Yine de Zeus onunla yatmayı başardı ve daha sonra onu yuttu. Ya Prometheus ya da Hephaistos hamile tanrının başını baltayla kesti ve Athe-

na dışarıya tamamen silahlı olarak fırladı (*Kütüphane* 1.3.6). Dünyaya erişkin ve silahlı gelmek savaşçıların ayırt edici bir özelliğidir; iki saldırgan savaşçı takımı Devler ile Spartoiler (Ekilmiş İnsanlar) de silahlı ve fiziksel gelişmelerini tamamlamış olarak doğdular.

Poseidon ile Hephaistos bakarken, Zeus Athena'yı doğuruyor

Athena bakire bir tanrıçadır. Avcı Artemis'i tanımlayan erotizmden ve cazibeden yoksun bakireliği, Hestia'nınki gibi, aseksüeldir. Arabaları ve savaş arabalarını yapmasını zana-

atkârlara öğreten, evlerinde yapmaları için elişlerini genç kızların zihinlerine yerleştirerek öğreten (*Homeric Hymn to Aphrodite* 7-15) Athena olduğu için bir Yunan ilahisi onu Aphrodite'in yaptıklarından hoşlanmasa da savaştan ve zanaattan hoşlanan diye betimler. Dolayısıyla Athena'nın başlıca iki yetkisi, yani kutsal ilgi alanı vardır: Savaş ve zanaat.

Bir savaş tanrısı olarak Athena savaşa ilgisini Ares'le paylaşsa da iki tanrı karakter olarak birbirlerine benzemezler. Athena savaşın soyluluk gibi olumlu yönlerini temsil ederken, ölümlü Yunan erkekler arasında yalnızca asker gibi hizmet etmesine rağmen ya da bu nedenle Ares savaşın kan dökme hevesi ve şiddet gibi olumsuz yönlerini temsil eder. Homeros'un *İlyada*'sında anlatıldığı üzere Athena'ya Ares'ten daha fazla saygı gösterildiği Athena ile Ares'in Troya'da savaş alanındaki karşılaşmalarında gözler önüne serildi. Bir keresinde Ares ölen bir askerin zırhını çıkarırken Diomedes'i fark etti ve büyük bir hevesle üzerine yürüyüp ona mızrağıyla saldırdı. Ama Athena, bu sırada görünmezlik başlığını takıp Ares'in mızrağını yana itti ve Diomedes mızrağını ileriye doğru uzattığında Athena mızrağı Ares'in karnına yönlendirdi. Yaralanan tanrı ürkütücü bir çığlık atıp Olympos'a çekildi (5.846-906). Daha sonraki bir olayda, Athena'yı savaşta gören Ares mızrağıyla ona saldırmışsa da kalkanını delmeyi başaramadı. Athena bunun karşılığında boynuna bir kayayla vurup onu savaş alanında yere serdi (21.391-415). Her durumda akıllı strateji basit, dürtüsel güç karşısında galip gelir; Athena hem savaşta hem de kutsallıkta zaferler kazanan iken Ares kaybedendir. Ares'in delmeyi başaramadığı kalkan yani *aigis*, adından da anlaşıldığı gibi, keçi postundan yapılmıştır (Yunanca *aigis* sözcüğü yine Yunanca *aix yani* "keçi" sözcüğünden türemiştir). Antik sanatçılar Athena'nın kalkanını kenarları yılanla çevrili ve kahraman Perseus'un Medusa'nın başını kestikten sonra tanrıçanın yerleştirdiği Gorgo Medusa'nın başının bulunduğu bir pelerin olarak betimler (Herodotos 4.189;

Athena

Apollodoros *Kütüphane* 2.4.3). Kalkanı Athena'ya annesi Metis yapmıştır (Hesiodos parça 343 MW). Athena kalkanını kaldırarak insan düşmanlarını dehşete düşürebilir, damgalanan sığırlar gibi kaçışmalarına neden olabilirdi.

Athena savaş alanında Diomedes'e yardım ederken Diomedes'in arabacısının yerini alıp ona katılması üzerine arabanın dingili tanrıçanın ve kahramanın ağırlığı altında acıyla inledi (Homeros *İlyada* 5.838-839). Büyük ağırlık genelde doğaüstü varlıkların ayırt edici bir özelliğidir. Plinius gemilerin bir kenarına tırmanıp yan yatmalarına ya da hatta batmalarına neden olacak kadar ağırlık vererek orada oturmayı alışkanlık edinmiş bir Triton'dan bahsetmektedir (*Doğa Tarihi* 9.4.10).

Tanrıçanın çeşitli kahramanlara (Perseus, Herakles, Diomedes ve özellikle Odysseus ve ailesine) duyduğu sevgi muhtemelen savaşçılara ilgisiyle bağlantılıydı. Her ikisi de zekâya güvendikleri için çok benzer olduklarını düşünen tanrıça, Odysseus'un mutluluğunu Olympos'ta ve yeryüzünde hararetle savundu (Homeros *Odysseia* 13.299-302).

Bir zanaat tanrıçası olarak Athena, insanların gemilerin ve yük arabalarının inşası gibi geleneksel erkek işleri ve özellikle iplik eğirme ve dokuma olmak üzere geleneksel kadın işleri konusunda sahip oldukları bilginin kutsal kaynağıdır. Nitekim Athena Argo Gemicilerinin yelken açtığı büyük gemi *Argo*'nun yapımında Argos'a tavsiyede bulunmuş, hatta geminin yapımına katılmış (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.16) ve Epeios Troya'nın düşmesini sağlayan Tahta Atı Athena'nın önayak olması ve öğüdüyle inşa etmiştir. Athena ve Hephaistos zanaatkârlık onurunu paylaşsalar da tanrıçanın adı ağaç işçiliği gibi daha kolay zanaatlarla anılırken tanrı metal işçiliği gibi daha zor zanaatlarla ilişkilendirilir. Athena'nın yün örgünün mucidi rolü, Minerva (Athena'nın Romalılardaki adı) ile kibirli bakire Arakhne'nin (Örümcek) öyküsünün temelini oluşturur. Dokumacılıktaki becerisiyle ünlü olan

Arakhne kendisiyle övünüp dokumacılık tanrıçasına yarışmak için meydan okudu. Sonuçta Minerva'dan sıkı bir dayak yiyen Arakhne kendini astı ve Minerva asılmaya ve dokuma yapmaya devam etmesi için onu bir örümceğe dönüştürdü (Ovidius *Dönüşümler* 6.5-145).

Athena'nın üçüncü yetkisi Atina kenti üzerindeki egemenliğidir. Tanrılar ibadetleri kabul edecekleri farklı kentleri bireysel mülkiyetlerine almaya karar verdiklerinde Athena ile Poseidon sahipliği için yarışmak üzere Attika'ya gittiler. Poseidon Attika üzerindeki iddiasının kanıtı olarak üç dişli yabasıyla Akropolis üzerindeki bir kayaya vurdu ve açılan delikten deniz fışkırdı. Athena kendi adına bir zeytin ağacı dikti. Hâkimler olarak oturan on iki tanrı bölgeyi Atina kentinin adını aldığı Athena'ya verdiler (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.1).

Garip bir mit Athena'nın kendisinden bir silah yapmasını istemek üzere topal demirci Hephaistos'un yanına nasıl gittiğini anlatmaktadır. Gelgelelim Athena'yı tutkuyla arzulayan Hephaistos onunla cinsel ilişkiye girmeye çalışmışsa da bakire buna izin vermedi. Tanrı, tanrıçanın bacağına boşaldı ve bundan iğrenen tanrıça spermi sildiği yün parçasını yere attı. Toprakla ilişkiye geçen spermden bir erkek evlat, Erikhthonios doğdu. Athena'nın büyüttüğü Erikhthonios Atina'nın ilk yıllarında kralı oldu (*Kütüphane* 3.14.6). Dolayısıyla Athena hem bakire hem de annedir.

Athena ile gözde refakatçilerinden nympha Khariklo Helikon Dağı'nda bir kaynakta öğle vakti yıkanıyorlardı. Bu sırada avlanan Khariklo'nun oğlu Teiresias susayıp kaynağa gitti ve görmemesi gerekeni gördü. Athena anında onun görme yeteneğini elinden aldı. Khariklo oğlunun kaderi için feryat edince Athena cezasını değiştiremeyeceğini ama körlüğüne rağmen ona büyük bir kâhin olma onuru bahşedebileceğini söyledi ve öyle de yaptı (Kallimachos *Hymn* 5). Athena Pa-

ris'in Kararı'nda da bir rol oynar. Bir kahramanlık şiiri, tanrılar Peleus ve Thetis'in düğün eğlencesindeyken, tanrıça Eris'in (Kavga) ortaya çıkıp Athena, Hera ve Aphrodite arasında güzellik konusunda bir çekişmeyi nasıl başlattığı konusunu işler. Zeus, Hermes'e tanrıçaları karar vermesi için Ida Dağı'ndaki Troyalı genç Aleksander'a ya da öbür adıyla Paris'e götürmesini söyledi. Tanrıçalar Paris'e rüşvet teklif ettiler. Hera ona krallık vaat etti, Athena savaşta zafer teklif etti ve Aphrodite onu Helen'le evlendirmeyi vaat etti. Helen'le evlenme ümidi nedeniyle Paris Aphrodite'i seçti (Kypria). Paris'in kararı Helen'in baştan çıkarılmasına ve kaçırılmasına neden oldu ve sonuçta Akhalar Helen'i geri almak ya da Troya'yı ele geçirmek için Troya seferine çıktılar. Paris'in seçimi ona bütün savaş boyunca kendisini ve Troyalıları kollayan Aphrodite'in sevgisini ama Akhaların ya da başka deyişle Yunanlıların yanında olan Athena ile Hera'nın bitmeyen düşmanlığını kazandırdı.

Ya tanrıçanın adıyla birlikte (Pallas Athena) ya da kendi başına kullanılan Pallas, anlamı belirsiz bir sözcük olan Tritogeneia; anlamı belirsiz Atrytone; Hera'nın ek adı "öküz-gözlü" gibi genellikle "gri-gözlü" ya da "baykuş-gözlü" diye çevrilen glaukopis ve Polias ya da Polioukhos (Kentin Koruyucusu) Athena'nın birçok adının ve ek adının arasındadırlar.

Mitolojik sanatta Athena bir erkek asker gibi miğfer, zırh, mızrak ve kalkanla donatılmış genç bir kadın olarak temsil edilir. Diğer simgeleri aigis'i ve kuşu baykuştur. Zeus'un başından doğması antik resimlemede popüler bir sahnedir.

Ayrıca bakınız: Ares; Hephaistos

Okuma önerileri:

Fulvio Canciani. "Menerva," *LIMC* 2:1050-1109.

Pierre Demargne. "Athena," *LIMC* 2:955-1044.

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 83-87.

Joseph Russo. "Athena and Hermes in Early Greek Poetry: Doubling and Complementarity," *Poesia e religione in Grecia: Studi in onore di G. Aurelio Privitera içinde*, ed. Maria Cannata Sera ve Simonetta Grandolini. Naples: Edizioni Scientifiche Italiane, 2000, 95-603.

ATLAS

Gökyüzünü destekleyen güçlü tanrı.

Hesiodos Titan İapetos'un Okeanos Klymene'yle evlendiğini ve Klymene'nin dört erkek evlat doğurduğunu naklediyor: Atlas, Menoitios, Prometheus ve Epimetheus. Zeus kibirli Menoitios'u bir yıldırımla çarparak Erebos'a gönderdi ve Atlas'ı gökyüzünü başı ve kollarıyla desteklemesi için yeryüzünün sınırlarına, Hesperidlerin (Batılı Gece Kızlarının) yakınlarına dikti. Zeus hileci Prometheus'u bir direğe bağladı, bir kartal her sabah gelip onun ciğerini yedi ama ciğeri her gece yeniden büyüdü. Zeus Epimetheus'a Hephaistos'un biçimlendirdiği bir bakire verdi (Tanrıların Doğuşu 507-534, 746-757). Dolayısıyla Atlas Zeus'un düşmanlığını deneyimleyen dört kardeşten biridir ve onun gökyüzünü taşıması bir onur değil, bir cezadır. Homeros'a göre Atlas gökyüzünü kendi bedeniyle taşımak yerine, denizde durmakta ve gökyüzü ile yeryüzünü birbirinden ayıran direkleri tutmaktadır (Odysseia 1.52-54). Atlas Okyanusu, ismini, ilkçağda Atlas'ın ve aynı zamanda hayali Atlantis adasının bu deniz içerisinde bulunduğuna inanılmasından alır.

Gökyüzü, bir evin çatısı gibi desteğe ihtiyacı olan katı bir nesnedir ve Atlas, adından dolayı (Atlas: Taşıyıcı) taşımaya yazgılı gibi görünmektedir. Hesiodos, Atlas'ı zihninde dünyanın çatısını yaşayan bir direk gibi desteklediği dünyanın batı köşesinde duran güçlü bir varlık olarak canlandırıyor. (Gökyüzünün tek desteği olan Atlas'ın neden dünyanın merkezinde değil de –bir konsol çatı taşırcasına– kenarında dur-

duğu açık değildir.) Şair Atlas tarafından taşınmaya başlamadan önce gökyüzünün niçin düşmediğini açıklamadığı için, Uranos'un hadım edilmesi ile Atlas tarafından taşınmaya başlaması arasındaki zaman zarfında gökyüzünün muhtemelen o anki durumunda olduğu varsayımını kabul etmemektedir. Ardıllık miti ve İapetos oğulları miti birbirleriyle tam bütünleşmemiş, oldukça bağımsız öykülerdir.

Farklı bir söylenceye göre, gökyüzünü Afrika'da yerli halkın "gökyüzünün sütunu" diye adlandırdığı, yüksek bir dağ olan Atlas Dağı taşımaktadır (Herodot 4.184.3). Ovidius, Perseus'un Gorgo'nun kafasını göstererek Atlas'ın taş kesilmesini sağlayıp onu kayalık bir dağa dönüştürdüğünü naklederek Titan ile dağ arasında bağlantı kurar (*Dönüşümler* 4.621-662).

Atlas bir keresinde görevini bir başka güçlü erkeğe devretmek üzereydi. Herakles'in on birinci işi Hesperidlerin Altın Elmalarını toplamaktı. Prometheus'un öğüdü üzerine, kahraman elmaların peşine kendisi gitmeyip Atlas'ı kozmik yükünden kurtarıp onu gönderdi. Ama Atlas Hesperidlerden üç elmayla geri döndüğünde, gökyüzünü daha fazla taşımak istemediğini bildirip Herakles'e gökyüzünü kendisinin yerine tutmasını söyledi. Prometheus'tan bir kere daha öğüt alan Herakles taşıyacağına söz vermişse de Atlas'tan başına bir yastık koyana kadar gökyüzünü tutmasını istedi. Gelgelelim, Atlas elmaları yere koyup gökyüzünü tutunca Herakles elmaları aldı ve gitti (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.11). *Kayayı Tutmak* adı altında çeşitli kültürlerde karşımıza çıkan masalın bu uyarlamasında Atlas kalın kafalı ve güçlü bir erkeği canlandırmaktadır.

Antik kaynaklar Atlas'ı yeryüzünü ya da yeryüzü ile gökyüzünü değil ama yalnızca gökyüzünü taşıyan bir figür olarak betimlemekte hemen hemen ağız birliği etmişlerdir. Günümüzde yaygın ama yanlış olan Atlas'ın yeryüzünü taşıdığı yollu inanç muhtemelen Titan'ın bir küreyi taşırken ilk kez betimlendiği Helenistik ve Roma sanatındaki temsillerden

türemektedir (bkz. *LIMC* 3:16). Bu tür çizimlerin harita kitaplarının kapaklarında ya da ilk sayfalarında kullanılmasından dolayı bu tür kitaplar atlaslar olarak bilinir hale geldiler.

Bir küre olarak temsil edilen gökyüzünü taşıyan Atlas

Atlas, Odysseus'u Troya'dan İthaka'ya dönüşünde erotik esaretine alan nympha Kalypso (Latincesi: Calypso) dahil olmak üzere birçok kızın (Homeros Odysseia 5) ve Okeanos Pleione'nin ona doğurduğu, Pleiadlar diye bilinen yedi kız kardeşin babasıydı. Pleiadlar zamanla bir takımyıldızı haline gelerek yıldızların arasına yerleştirildiler (Apollodoros Library 3.10.1-3; Hyginus *Fabulae* 192).

Ayrıca bakınız: Titanlar

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications, 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 1530: *Holding Up the Rock.*

Beatriz de Grino ve diğerleri "Atlas," *LIMC* 3:2-16.
William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 197-201.
H. W. Stoll ve A. Furtwangler. "Atlas," Roscher içinde 1:704-711.

AVCILAR

Kadın ve erkek avcılar Yunan mitolojisinde büyük bir rol oynarlar.

Avcılık, farklı türden karakterleri vahşi hayvanlar, kentaurlar, doğaüstü varlıklar ve rastgele cinsellik gibi macera ve tehlike potansiyeli olan vahşi kırsal bölgelere götürür.

Avcılık, ekipman bir yana boş zaman da gerektiren bir spor olduğu için gerçek bir yaşam süren ölümlüler için özellikle aristokratlarla ilişkilendirilen bir eğlenceydi ve sembolik bir savaş gibi görülmesi nedeniyle erkeklere uygun bir etkinlik olduğu kabul edilmekteydi. Klasik mitoloji başta kutsal düzeyde Artemis ve insan düzeyinde Atalante (Latincesi: Atalanta) olmak üzere kadın avcıları da ön plana çıkarsa da erkek uğraşılarını ve bazen bir erkek tarzını benimseyen kadınlar ölümsüzler ve ölümlüler arasında aykırılıklar oluştururlar.

Avcılık, bu sanatı kentaur Kherion'a hediye eden okçu Apollon ve Artemis tarafından bulunmuştur. Kherion'un avcılığı sonradan Nestor, Hippolytos, Akhilleus, Meleager, Odysseus ve Palamedes dahil olmak üzere tek tek kahramanlara öğretmesi sonucunda avcılık geri kalan insanlığa aktarıldı (Ksenofon *Avlanma Üzerine* 1). Seçenek olarak farklı türden avcılıkların farklı mucitleri vardı. Kentaurlar avcılığı kendi kullanımları için bir öğle eğlencesi olarak icat ederken, insanlar arasında ilk avcı Perseus olsa da yayla ve oklarla avcılığın bulucusu Atalante, ağlarla avlanmayı ilk defa düşünen Hippolytos, gece avlanmayı icat eden Orion'du; bu böyle sürüp gitmektedir (Oppian *Cynegetica* 2.1-30). Dağların ve kırların

tanrıları (Artemis, Apollon, Hermes ve nymphalar) tanrıların arasındaki avcıların örnekleridirler. Pan gününü nymphaların eşliğinde dağlarda dolaşarak ve avlanarak geçirir (*Homeros'un Pan İlahisi*), Artemis yabanda yayı ve okuyla silahlanmış olarak yalnız ya da nymphalar eşliğinde gezer.

Hem ölümsüzlerin hem de ölümlülerin sahalarında avcılar bulunsalar da mitolojik anlatılar öncelikle ya birey ya da grup olarak ölümlü avcılar üzerinde odaklanırlar. Kahramanlar arasında avcılar avlanmak için yanıp tutuşan aşırı güçlü, devasa boyutta grotesk figürler Orion'dan ve Herakles'ten her biri belirli bir canavarı öldürmesiyle ünlü olan daha çok tanınan Perseus'a (Gorgo Medusa'yı öldüren), Bellerophon'a (Khimaira'yı öldüren) ve Theseus'a (Minotauros'u öldüren) değin uzanırlar. Bazı av anlatılarında, avcı Kephalos'un (Latincesi: Cephalus) istemeden karısı Prokis'i öldürmesinde ve Aphrodite'in sevgilisi avcı Adonis'in vahşi bir yaban domuzu tarafından öldürülmesinde olduğu gibi, romantizm ile trajedi iç içe geçer.

Öykülerin hiçbiri tam anlamıyla temsil edemese de Orion efsanesini bir örnek olarak vereceğim. Orion ölümlü genç kız Euryale ile tanrı Poseidon'un oğluydu. Babası Orion'a deniz üzerinde sanki karada yürür gibi kolayca yürüyebilme kabiliyeti verdi. Kahraman Khios'taki Oinopion'u ziyaret etti ve sarhoşken Oinopion'un kızı Merope'ye tecavüz etti. Oinopion yaptıklarından ötürü Orion'un gözlerini oyup onu adadan kovdu. Orion'un yolu Hephaistos'un acıyıp ona rehber olarak hizmetkârı Kedailon'u verdiği Lemnos adasına düştü. Orion Kedailon'u omuzlarında taşıdıktan ve emirlerini yerine getirdikten sonra doğuya gitti. Burada Helios'la (Güneş) karşılaştı ve Helios'un körlüğünü tedavi etmesi üzerine Oinopion'u cezalandırma niyetiyle Khios'a geri döndü. Ama yerli halk Oinopion'u toprağın altına gizledi. Böylece Orion zamanını Artemis ve Leto'yla avlanarak geçirdiği Girit'e gitti. Bununla

birlikte Orion yeryüzü üzerinde her tür hayvanı öldürmekle tehdit ettiğinde Gaia kızdı ve onu sokup öldüren devasa bir akrep gönderdi. Artemis'in ve Leto'nun talebi üzerine Zeus hem yiğitliğinin anısına Orion'u hem de akrebi yıldızların arasına yerleştirdi (Hesiodos parça 148a MW).

Orion, tanrıların cesaretini takdirle anmalarına rağmen aşırılıkları nihayetinde kutsal infazına neden olan içkiye, seks e ve öldürmeye aşırı iştahı olan bir avcıdır. Taşkın davranışı diğer avcıların da ayırt edici özelliğidir. Destan Serisi'ne ait manzum eserlerden biri olan *Kypria*, Akha güçleri Troya'ya yelken açmak üzere Aulis'te toplandıklarında Agamemnon'un bir av sırasında bir geyik vurup Artemis'i bile geçtiğiyle övündüğünü nakletmektedir. Gazaba gelen tanrıça Akhaların yelken açmasını engelleyen bir fırtına göndererek yanıt verdi ve geleceği gören Kalkhas tanrıçanın kızgınlığını yatıştırmak için Agamemnon'un kızı İphigeneia'yı kurban etmesi gerektiğini açıkladı (Proklos *Chrestomathia* s. 104 Allen).

Avcılığı ne kadar tutkuyla seviyorlarsa cinselliği de bir o kadar tutkuyla reddeden Artemis'in müritleri, tek tek avcılar arasında özel bir kategori ve başkalarının cinsel ilgisini boşa çıkarmak yerine çeken bir bileşim oluştururlar. Bu grupta dişi avcılar Atalante ve Kallisto (Latincesi: Callisto) ve erkek avcılar Melanion ve Hippolytos (Latince: Hippolytus) bulunmaktadır.

Atalante efsanesi bir açıklama işlevi görebilir. Atalante, Iasos ile Kylmene'nin kızıydı. Iasos erkek çocuklar istediği için Atalante'yi terk etmişse de bir dişi ayı bebek kızı bazı avcılar ona rastlayıp evlat edinene değin emzirdi. Atalante büyüdüğünde bakire kalmayı ve zamanını yabanda avlanarak geçirmeyi seçti. Bir keresinde kentaurlar Rhoikos ve Hylaios ona tecavüz etmeye kalktılar ama o yayı ve okuyla onları vurup öldürdü. Atalante, Kalydon yaban domuzu avına ve kahraman Peleus'u güreş karşılaşmasında yendiği Pelias onuruna

düzenlenen cenaze oyunlarına katıldı. Bir süre sonra biyolojik ebeveynlerini buldu ve babası onun evlenmesi için ısrar etti ama Atalante yalnızca koşu yarışında onu geçebilen adamla evlenmeyi kabul etti. Atalante damat adayına avantaj verir ve kendisi silahlı olarak onu kovalayıp yakalarsa öldürürdü. Birçok umutlu kişi bu yolda telef oldu. En sonunda güvenilir Melanion bir hileyle yarışı kazandı. Melanion Aphrodite'ten aldığı altın elmaları yarış boyunca yere attı ve Atalante onları toplamak için durduğundan Melanion kazandı. Atalante ve Melanion evlendiler. Ama bir gün avdan dönerken Zeus tapınağında cinsel ilişkiye girdiler ve bu davranışları nedeniyle aslanlara dönüştürüldüler (Apollodoros *Kütüphane* 3.9.2).

Dişi bir ayının emzirdiği ve avcıların büyüttüğü yarı vahşi Atalante belirgin bir biçimde erkek yaşamına ait olan ve her ikisinde de kendisini ünlendirdiği avcılığın ve atletizm rekabetinin peşini bırakmayarak şiddet yoluyla bağımsız ve kendine güvenen birisi olmak üzere büyüdü. Atalante yalnızca ya topyekün uzak durmayı ya da bütünüyle teslim olmayı bildiği için çöküşünü, cinselliğini uygun bir biçimde yönetememesi getirir. Sonuçta Atalante kutsal bir tapınakta cinsel ilişkiye girme arzusuna boyun eğerek kutsal öfkeye uğrar. Aşırılık, Orion için olduğu gibi onun için de ölümcül bir kusurdur.

Tek tek avcıların yanı sıra en ünlüsü birçok avcıyı, aslında zamanın bütün Yunanlı kahramanlarını bir araya toplayan bir girişim olan Kalydon yaban domuzu avı olan av partileri söz konusudur. Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Kalydon Kralı Oineus yılın ilk mahsulünü bütün tanrılara sunma törenini yaparken Artemis'in payını unuttu. Büyük bir öfkeye kapılan tanrıça Kalydon'a yalnızca yerli halkın tohumlarını ekmesini engellemekle kalmayıp aynı zamanda sığırlara ve insanlara da zarar veren aşırı büyük ve güçlü bir yaban domuzu saldı. Oineus hayvanı öldürene derisini vermeyi vaat

ederek Yunanistan'daki en iyi erkeklerin hepsini Kalydon'a çağırdı. Aralarında Meleagros'un, İdas ve Lynkeus'un, Kastor ve Polydeukes'un, Theseus'un, Admetos'un, Kepheus'un, İason'un, Peirithoos'un, Peleus'un, Telamon'un, Amphiaraos'un, Thestios'un (Meleagros'un amcaları) oğullarının bulunduğu önde gelen erkekler ve aynı zamanda bir kadın olan Atalante av için toplandılar. Oineus avcıları dokuz gün yedirip içirdi ama onuncu gün erkeklerden bazıları bir kadınla ava çıkmayı reddettiler. Atalante'nin cinsel cazibesine kapılan Meleagros, onları ava birlikte başlamaya zorladı. Birkaç avcı avda öldü. Yaban domuzunu bir okla ilk vuran Atalante oldu, ikinci olarak Amphiaraos vurdu, sonunda işi Meleagros bitirdi ve yaban domuzunun derisini kazandı. Meleagros ödülü Atalante'ye verdiyse de erkekler bir hediye verdiğinde kadının bu hediyeyi almasının utanç verici olduğunu kabul eden Meleagros'un amcaları deriyi kızdan aldılar ve Meleagros istemiyorsa akrabaları olarak derinin kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Ama Meleagros kızgınlıkla amcalarını öldürdü ve deriyi bir kere daha Atalante'ye verdi (*Kütüphane* 1.8.2). Çoğu zaman olduğu gibi avcı av haline gelmektedir.

Bakkhalar yani mainadlar olağandışı şekilde avlanırlar: Dionysoscu ayinler düzenler, bu ayinlerde avcılar gibi davranır ve kendilerinden geçerek vahşi bir hayvanı elleriyle parçalarlar. Bakkhaları gözetlemek için Kithairon Dağı'nda onlara gizlice yaklaşırken rolü aniden yırtıcı hayvandan ava dönüşen Thebai Kralı Pentheus örneğinde olduğu gibi bazen bakkhaların kurbanı bir insandır (Euripides *Bacchae*). Aynı dağda benzer bir yazgıya katlanan bir başka davetsiz misafir, talihsiz avcı Aktaion'dur. Aktaion şans eseri bir mağarada banyo yapan Diana ve nymphalarıyla karşılaşınca tanrıça kızıp onu erkek geyiğe dönüştürdü ve Aktaion kendi av köpekleri tarafından parça parça edildi. (Ovidius, *Dönüşümler* 3.138-252).

Ayrıca bakınız: Meleagros

Okuma önerileri:

Judith M. Barringer. *The Hunt in Ancient Greece.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2002, 125-173.

Marcel Detienne. *Dionysos Slain*, çev. M. Muellner ve L. Muellner. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979, 20-52.

Joseph Fontenrose. *Orion: The Myth of the Hunter and the Huntress.* University of California Publications: Classical Studies, 23. Berkeley: University of California Press, 1981.

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths.* Oxford: Clarendon Press, 1990, 80-90.

Pierre Vidal-Naquet. *The Black Hunter: Forms of Thought and Forms of Society in the Greek World*, çev. Andrew Szegedy-Maszak. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986, 106-128.

BELLEROPHON (BELLEROPHONTES)

Canavar Khimaira'yı öldüren genç.

Hilekâr Sisyphos'un torunu Korinthoslu genç Bellerophontes kazayla kardeşini öldürünce bu büyük suçtan arınmak için Proitos'un sarayına gitti. Gence âşık olan Proitos'un karısı Stheneboia ona uygunsuz teklifte bulundu ama genç onun teklifini reddedince kocasına Bellerophontes'in kendisine uygunsuz teklifte bulunduğunu söyledi. Buna inanan Proitos, kızgınlıkla taşıyanı öldürmesini yazdığı bir mektupla Bellerophontes'i kayınpederi Lykia monarkı İobates'e gönderdi.

Gelgelelim İobates genci hemen öldürmek yerine bu girişiminde öleceğini düşünerek ona Khimaira'yı öldürmesini emretti. Canavarın önünde bir aslanın başı, kuyruğunun ucunda bir ejderhanın başı ve ortasında ateş üfleyen bir keçi başı vardı. Tek bir yaratık olmasına rağmen üç yaratığın gücüne sahip olan canavar taşrayı ve sürüleri yağlamaktaydı. Bellerophontes göklere yükseldiği kanatlı at Pegasos'a (Latincesi: Pegasus) bindi ve Khimaira'yı yukardan vurarak öldürdü. Genç

bu görevden sağ kurtulduğu için İobates Solymolar'a karşı çarpışmasını emretti ve genç bunda da başarılı olunca İobates ona Amazonlara karşı savaşmasını söyledi. Bellerophontes Amazonları öldürünce İobates onu tuzağa düşürmeleri için bir grup seçme Lykialıyı ayarladı ama Bellerophontes onların hepsini öldürdü. Gencin yiğitliği karşısında hayrete düşen İobates, sonunda mektubu Bellerophontes'e gösterip ondan Lykia'da kalmasını istedi. Kral Bellerophontes'e kızı Philonoe'yi eş olarak önerip krallığının yarısını verdi (Homeros *İlyada* 6.152-211; Apollodoros *Kütüphane* 2.3.1-2). Pindaros'a göre, kahraman, Pallas Athena'nın yardımıyla Poseidon ile Medusa'nın dölü harika at Pegasos'u ele geçirdi ve onu Solymolarla ve Amazonlarla savaşlarında kendi yararına kullandı.

Bellerophon Khimaira'yı öldürüyor

Bellerophontes'in iyi başlayan kahramanlık kariyeri sonunda bozuldu. Tanrılar topluluğuna katılmak için Pegasos'u Olympos'a uçurmaya kalkıştıysa da at onu sırtından attı (Pindaros *İsthmialı* 7.44-47 *Şiirler* içinde). Bütün tanrıların nefretini kazanan Bellerophontes, kalbini yiyerek ve diğer insanlardan kaçarak Aleios ovasında başı boş dolaştı (Homeros *İlyada* 6.200-202).

Bellerophontes kahramanın eski adıdır; Bellerophon hem ilk Yunan yazarları hem de Latin yazarlarınca kullanılmıştır. Bellerophon adı Belleros'u öldüren anlamına gelmektedir ve onun belirli bir Belleros'u öldürdüğünü bildiren bir söylence mevcut olsa da olay elimizdeki haliyle efsanede küçük bir rol oynamaktadır.

Mitolojik çizimde Bellerophon kanatlı at Pegasos'u sürerken ve mızrağıyla canavar Khimaira'yı öldürürken gösterilmektedir.

Ayrıca bakınız: Biyografik Örgü; Kahraman; Yaratıklar

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 313-316.

Anne Jacquemin. "Chimaira," *LIMC* 3:249-259.

Catherine Lochin. "Pegasos," *LIMC* 7:214-230.

Stith Thompson. *A Motif-Index of Folk-Literature*. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958, K978: *Uriah letter;* K2111: *Potiphar's Wife*.

BİYOGRAFİK ÖRÜNTÜ

Erkek kahramanların ve daha az olmak üzere tanrıların yaşamlarını konu alan geleneksel anlatılarda yinelenen öğeler.

Efsanevi kişileri konu alan birçok biyografik anlatı, eylemlerinin sırası bakımından önemli ölçüde birbirlerine benzerlik gösterir. On dokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren, düşünürler benzerliklere farklı açıklamalar getirerek tanrıların ve özellikle kahramanların geleneksel biyografilerinde yinelenen motiflerin listesini yayımlamaktadırlar. Biz bunlardan iyiliksever edilgen baba figürü ile düşman baba figürü olmak üzere iki tanesini ele alacağız. Oedipus'un düşman biyolojik babası (Laios) ve iyiliksever büyüten babası (Polybos); Thesesus'un edilgen biyolojik babası (Poseidon) ve edilgen düşman varsayımsal babası (Aigeus); Perseus'un edilgen biyolojik babası (Zeus) ve düşman büyükbabası (Akrisios) ve ayrıca

iyiliksever büyüten babası (Diktys) ve düşman üvey babası (Polydektes) ve İason'un iyiliksever biyolojik babası (Aison) ve düşman amcası (Peleus) vardır.

En azından bir düzeyde öyküler, diğerini bir tehdit olarak algılayan babaların ve oğulların deneyimledikleri zorlukları, yerinden edilmekten korkan baba ve dışlanmaktan korkan oğul üzerinde odaklanan erkeklerin tipik gelişimini betimliyor gibi gözükmektedirler. Sıradan gerçeklik basitleştirme, canlandırma ve abartma aracılığıyla anlatıya dönüştürülmektedir. Anlatı babanın oğluyla gerçek yaşamdaki ilişkisinin karmaşıklığını her biri öyküde basit bir karakter (iyiliksever, edilgen ya da düşman) gibi ortaya çıkan destekleyicilik (ya da edilgenlik) ve düşmanlık olmak üzere birçok boyuttan yalnızca ikisini seçerek basitleştirir. Karakterler gerçek hayatta açık bir biçimde açığa vurulamayacak belirli tutumları sergileyebilirler. Babanın düşmanlığı düşman baba figürünün kahramanı ortadan kaldırma girişimiyle ifade edilebilir ve kahramanın babasının tehditkâr tutumuyla başa çıkması, benzer bir biçimde onun isteyerek ya da istemeyerek düşman baba figürünün zarar göreceği biçimde hareket etmesiyle ifade edilebilir. Genelde sıradan erkeğin gelişim aşamaları ve eylemleri renkli aşırılıklar gibi görünmeleri için abartılırlar. Evini terk eden bir genç egzotik bir ülkeye seyahat ederken boy gösterir. Onun kendi çabasıyla yetenekli bir yetişkin haline gelmesi büyük bir görevin yerine getirilmesi olarak belirir. Tanımadığı dünyadan bir kadınla evlenmesi yabancı bir gelinle evlenme olarak gerçekleşir. Babasının gücenmişliğini ortadan kaldırması düşman baba figürünün yerinden edilmesi olarak ortaya çıkar.

Ayrıca bakınız: İason, Oedipus, Perseus, Theseus

Okuma önerileri:

Clyde Kluckhohn. "Recurrent Themes in Myths and Mythmaking." *Daedalus* 88 (1959): 268-279.

Lord Raglan. "The Hero of Tradition." *Folklore* 45 (1934): 212-231; *The Study of Folklore*'de yeniden basım, ed. Alan Dundes. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall, 1965, 142-157, editörün özetiyle birlikte.

Robert A. Segal, ed. *In Quest of the Hero*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.

Archer Taylor. "The Biographical Pattern in Traditional Narrative." *Journal of the Folklore Institute* 1 (1964): 114-129.

CANAVARLAR

Genellikle doğal olmayan büyüklükte ve/veya birden çok doğal varlığa ait olan öğelerden oluşan olağanüstü ve çoğunlukla korkutucu varlıklar.

Morfolojik olarak konuşursak, klasik mitte ve efsanede gözüken canavarların hemen hemen tamamından üç ya da dört kural çıkarılabilir: Doğal olarak oluşan bir yaratığın ölçüsünü büyütme; bedenin bir kısmını çoğaltma ve/veya iki ya da daha fazla yaratığın bedenlerinin parçalarını birleştirme.

Canavar morfolojisi genelde direkt mesajlar verir (krş. Burkert 1979, 20). Karşı konulmaz olduğu için düşman varlığın büyük olması korkutucudur. Nitelikler geleneksel öyküde niceliksel olarak temsil edilirler, çoklu beden kısımları belirli bir yönde güçlenmeyi sağlar (birçok göz, mükemmel görüş; birçok kol, büyük güç anlamına gelir). Bileşim varlıklar; farklı varlıkların, bir aslanın gücü, bir yılanın korkunç görünüşü ve bir kuşun uçma kabiliyeti gibi özelliklerini birleştirir. Ayrıca canavarlar morfolojik olmayan olağandışı özelliklere sahip olabilir. Nemea Aslanı'nın postu delinmez olduğu için bu hayvan yaralanamaz; Typhon'un gözü ve ağzı ateş püskürtür. Kahramanlara onlarla başa çıkmaları ve bu suretle iyinin hizmetindeki güçlerini ve akıllarını sergilemeleri için bir fırsat tanıyan kötü canavarların anlatılardaki en temel işlevleri korkutucu, heybetli ve saldırgan güçleriyle düzeni ve güvenliği tehdit etmektir.

Geleneksel bir öyküdeki karakterler, özellikle de ikincil karakter olmak üzere, çok az özelliğe sahip olma eğilimlindedirler ve yaratıkların özellikle anlaşılmaz olmaları olasıdır. Sfenks Thebai halkına bulmacalarını sorarken ne düşünüyordu? Ejderhaları pınarları korumaya iten neydi?

Canavar niteliğindeki hayvanlar birçok efsanede yalnızca devasa büyüklükleriyle boy gösterirler. Bunun bir örneği, Artemis'in kızgınlıkla Kalydonluların üzerine saldığı ve bu suretle Kalydonluların kralını bütün Yunanistan'dan gelen gençlerin katıldığı bir av partisi düzenlemeye iten çok büyük bir vahşi hayvan olan Kalydon Yaban Domuzu'dur. Basit canavarlar adlarını çoğunlukla yaşadıkları bölgeden alır: Kalydon Yaban Domuzu; Krommyon Tohumu, Marathon Boğası, Teumessos Tilkisi vb.

Doğaya aykırı biçimde devasa yaratıklardan daha garip olanları ölüm diyarının üç başlı köpeği Kerberos (Latincesi: Cerberus) ve bedenlerinin her bir tarafında elli kolu olan Yüzkollular (Yunanca *Hekatoncheires*) gibi birden çok beden kısımları olan varlıklardır.

Bileşim varlıkların en çarpıcı olanları, bir insanın bedenine ve bir boğanın başına sahip olan Minotauros gibi çeşitli doğal yaratıkların karışımı bileşim varlıklardır. İki farklı yaratıktan yararlananlardan üç ya da hatta dört farklı yaratıktan yararlananlara uzanan bileşim varlıklar karışımın karmaşıklığına göre sınıflandırılabilirler. İki varlığın karışımı canavarlar ve doğaüstü yaratıklar arasında kentaurlar (at + insan), Harplar (kuş + kadın), Minotauros (boğa + insan), Pan (insan + keçi), Pegasos (at + kuş), Satirler (insan + at), Sirenler (kuş + kadın) ve Skylla (köpek + kadın) bulunmaktadır. Üç farklı varlıktan yararlanan canavarlar; Khimaira (aslan + keçi + yılan), Sfenks (aslan + kadın + kuş) ve Typhon'dur (insan + yılan + kuş). Çok az canavar dört varlıktan yararlansa da Gorgo (kadın + yılan + kuş + yaban domuzu) bunun bir örneğidir. Kimi canavarlar bileşimde çeşitlilik gösterirler. Nitekim Sfenks bir

yerde aslan bedenli ve kuş kanatlı bir yaratık olarak temsil edilirken başka bir yerde aslan bedenli, kadın yüzlü ve kanatsız bir yaratık olarak temsil edilebilir.

Bileşimlere şöyle bir göz atmak, belirli hayvanlar kültürel olarak tercih edilirken diğerlerinden uzak durulduğunu ortaya koymaktadır. Greko-Romen geleneğinde sırasıyla güç kullanma, terör yaratma ve uçma yeteneğine sahip aslanlar, yılanlar ve kuşlar gözde bileşenlerken modern bilimkurguda gözde olan böcekler bütünüyle göz ardı edilir. Genelde canavarlık büyük nicelikler içerir (büyük boyutlar, daha fazla uzuv, ödünç alınmış kısımlar) ama Kykloplar tek gözleriyle istisnadır. İlkçağ töresel bilgisinde geçen birçok bileşim yaratık mitolojide rol almaz. Bir kartal ile aslanın karışımı olan grifonlar (Yunanca *gryps*) ve bir atla horozun karışımı hippalektryon bunların örnekleridir.

Bu maddede klasik mitolojinin daha çok bilinen canavarlarını kalın yazı tipiyle belirterek alfabetik sırayla kısaca gözden geçireceğiz.

Argos (Latincesi: Argus) iki yüz gözlü insan biçimli bir varlıktır. İo'nun hikâyesinde kör noktası olmadığı, hiç uyumadığı ve birçok gözü daima açık olduğu için atlatması zor olan bir bekçi görevini görmektedir. Bununla beraber, Merkür Argos'u müzikle uyutup kafasını keser (Ovidius *Dönüşümler* 1.624-723).

Ölüm diyarının çok başlı köpeği **Kerberos** bir bekçi köpeği gibi davranarak insanların Erebos'a geçmelerine izin verir ama çıkmalarına izin vermez (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 305-312, 767-774). Anlatılarda yalnızca Herakles'in görevlerinden biri olarak ölüler diyarından canavar bekçi köpeğini kaçırdığı ve sonra geri getirdiği efsanede rol alır.

Orthos sığırtmaç Eurytion'un iki başlı bekçi köpeğidir. Hem Orthos hem de Eurytion Herakles'in Geryon'un sürüsünü kaçırma görevinde rol alır.

Khimaira bir aslanın bedenine ve başına, bir yılanın kuyruğuna ve arkasından çıkan bir keçi başına sahip bir bileşim varlıktır (Yunanca *chimaira* "dişi-keçi" anlamına gelmektedir). Keçinin göstergebilimi açık değildir ve çeşitli biçimlerde açıklanmaktadır. Birçok diğer yaratık gibi Khimaira da ateş solur. Yaratık onu öldüren Bellerophon'un destanında boy gösterir (Homeros *İlyada* 6.178-183).

Homeros'a göre, devasa, tek gözlü, yamyam **Kykloplar** (tepegözler) (Yunanca Kyklopes) Odysseus'un Troya'dan evine dönüşünde ziyaret ettiği Akdeniz kıyılarında bir yerde topluluk halinde yaşarlar. Mağrur bir yapıları vardır; siyasi ya da toplumsal örgütlenmeleri asgari düzeydedir; çok az teknolojiye sahiptirler ve mağaralarda yaşamalarıyla simgeleştirilirler. Odysseus'un mağarasına rastladığı Kyklop Poseidon'un oğlu Polyphemos'tur. Bu da bize bir Kyklop'un Kyklop olmayan bir baba ile anadan doğabileceğini göstermektedir. Ama Hesiodos Kyklopları üç dev kardeş Yüzkollularla benzer biçimde Uranos ile Gaia'nın adları Brontes, Steropes ve Arges olan üç devasa, tek gözlü erkek evladı olarak sunmaktadır (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 139-146, 501-506).

Ejderhalar (Yunanca *diakon*, "yılan") çok sayıda mitte ve efsanede bulunmaktadır. Antik dönem yazarları, terimi herhangi bir büyük yılan ya da büyük bir kısmı yılandan oluşan herhangi bir bileşim yaratık için kullanmaktadır. Devasa yılan Python, onu öldüren Apollon'un Delphoi'nin temelini atma mitinde görünür ve aynı şekilde devasa bir yılan olan Ares'in Ejderhası da kendisini öldüren Kadmos'un (Latincesi: Cadmus) efsanesinde boy gösterir. Yarısı kadın yarısı ejderha Delphyne, Typhon ve Zeus mitinde bir rol oynar. Ejderhalar çoğunlukla tektir, bir kent ya da tapınak kurmaya uygun gibi gözüken cazip yerlerin korkunç bekçileridir. Ares'in Ejderhası geleceğin Thebai kentinin kurulacağı yerde bulunan kaynakta nöbet tutmaktaydı; ejderha Python Apollon'un ge-

lecekte Delphoi'de kuracağı mabedin yerini korumaktaydı; Delphyne arkadaşlık ettiği Typhon'un Zeus'tan aldığı kirişleri korumaktaydı ve çok başlı yılan Ladon tanrıların Altın Elma Ağacı'nı halen korumaktadır. Ejderhalar çeşitli mitlerde ve efsanelerde boy gösterseler de birbirleriyle ilişkisi olmayan, bir topluluk oluşturmayan ve her biri bir diğerinden farklı olan yaratıklardır.

Kısmen sevimli bir nympha, kısmen canavar bir yılan olan **Ekhidna** kendi başına bir mağarada yaşar. Çiftleştiği Typhon'dan birçok canavar doğurmuştur (Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 295-332).

Geryoneus ya da **Geryon**, Herakles'in öldürdüğü üç başlı insan benzeri varlıktır (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 287-294).

Phorkys ile Keto'nun kızları **Gorgoların** insan kadınlarınınkine benzer vücutları, yılan saçları, yaban domuzu dişleri ve kanatları vardır. Gorgo Sthenno ve Euryale ölümsüz ve yaşlanmaz olmalarına karşın Medusa (Yunanca *Medousa*) ölümlü doğmuştur ve kahraman Perseus başını kestiğinde can vermiştir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 270-286). Bir Gorgo'ya bakan taşa dönüşür, aslında bir heykel olup çıkar. Bir Gorgo'nun ya da en azından Medusa'nın başı, başka olağanüstü özelliklere de sahiptir. Bir Gorgo'nun saçından bir tutam göstermek bir ordunun korkuyla dağılmasına neden olabilir ve hekim Asklepios Gorgo'nun kanını bazen hastalarını iyileştirmek bazen de onlara zarar vermek için kullanmıştır (Apollodoros *Kütüphane* 2.7.3, 3.10.3).

Kısmen kuş kısmen kadın olan **Harpyalar** (Yunanca *Hatpyiai* "Kapkaççılar") Aello ve Okypete adlı kız kardeşlerdir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 265-269). Sanatta tıpkı Sirenler gibi bir kadının yüzüne, memelerine ve bir kuşun bedenine sahip olarak temsil edilirler. İnsanları kapıp öyle uzaklara götürürler ki götürdükleri bir daha görülmez; bu suretle Pandareos'un kızlarını alıp götürdüler (Homeros *Odysseia* 20.77). Harpyalar

Argo Gemicilerinin efsanesinde farklı bir rol oynarlar. Kendilerini gücendirdiği için bilici Phineus'a kızan tanrılar onu kör ettiler ve aynı zamanda işkence etmeleri için Harpyaları, yani "büyük Zeus'un tazıları"nı üzerine saldılar. Harpyalar Phineus'a yemeğinin büyük kısmı kapıp kalanına pisleyerek işkence ettiler. Argonautlar rotaları için Phineus'a danışmak istediklerinde Phineus kendisinin Harpyalar'dan kurtarılması karşılığında yardım etmeyi önerdi. Bunun üzerine Argo Gemicilerinden ikisi Zetes ile Kalais Harpyaları kovdular (Rodoslu Apollonios *Argo Gemicilerinin Destanı* 2.178-30).

Yüzkollular (Yunanca *Hekatoncheires*) Uranos (Gökyüzü) ile Gaia'nın (Yeryüzü) adları Kottos, Briareus ve Gyes olan üç güçlü oğludur. Yüzkolluların her birinin onları Titanomakhia'da, yani Olymposluların Titanlara karşı savaşında korkunç savaşçılar kılan yüz kolu ve elli başı vardır (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 147-153, 617-735). Biçimde canavar olsalar da karakterde olmayan Yüzkollular Olympos tanrılarının müttefikleridir.

Lernalı Hydra, Herakles'in görevlerinden biri olarak öldürdüğü devasa, dokuz başlı su yılanıdır (Hesiod *Tanrıların Doğuşu* 313-318; Apollodoros *Kütüphane* 2.5.2).

Minotauros ("Minos-Boğası") bir boğa ile insan bir kadının canavar çocuğudur. Girit Kralı Minos bir keresinde kurban olarak keseceğine söz vererek tanrıdan denizden bir boğa göndermesini isteyip Poseidon'a kurban kesti. Poseidon güzel bir boğa göndermişse de Minos onu tutup başka bir boğayı kurban kesti. Dolayısıyla kızan Poseidon gönderdiği boğayı kudurttu ve Minos'un karısı Pasiphae'nin ona cinsel arzu duymasına neden oldu. Pasiphae tutkusunu inek derisiyle kaplı ağaçtan içi boş bir inek yapıp onu bir çayırlığa yerleştirip Pasiphae'ye içine girmesini söyleyen zeki zanaatkâr Daidalos'un yardımıyla tatmin etti. Boğa Pasiphae'yle cinsel ilişkiye girdi ve Pasiphae boğa yüzlü insan erkek bedenli bir yaratık doğurdu. Adı Asterios olmasına rağmen o Minota-

uros diye çağrıldı. Minos onu hapsettiği Labyrinthos'ta gözetim altında tuttu (Apollodoros *Kütüphane* 3.1.3–4). Tek anlatısal rolü kahramanın onu öldürdüğü Theseus efsanesindedir. Minotauros'un biçimi Yunanlıların insan üst bedeni ile hayvan alt bedenine öncelik tanıyan insan ve hayvan karışımları arasında istisnadır.

Skylla ve **Kharybdis** birincisi bir kadın ile köpeklerin karışımı, ikincisi kişileştirilmiş bir girdap olan iki komşu canavardır. Her iki seçeneğin de çekici olmadığı ikilemden dolayı bilinir hale gelen çıkmaza göre, yollarından geçen bir gemi ya Skylla'ya ya da Kharybdis'e yakın geçmeyi seçmek zorundaydı. Yükseklerde, Erebos'ta biten dik bir kayalıkta bir mağara vardı ve Skylla orada yaşardı. Bedenin üst kısmı mağaradan dışarıya sarkar, on iki ayağı ve her bir boynun üç sıra dişin olduğu bir başla sonlandığı altı uzun boynu havada sallanırdı. Yeni doğmuş bir enik gibi bir ses çıkarır (Skylla sözcüğü "enik" için kullanılan Yunanca sözcüğe benzemektedir), ininin çevresinden geçen yunusları, fokları, insanları avlardı ve aslında seyahat ederken Odysseus'un yoldaşlarından birkaçını kapıp yedi. Skylla'nın biraz ilerisinde günde üç defa suları emip günde üç defa gerisin geri kusan daha beter bir tehlikenin, Kharybdis'in bulunduğu bir başka kayalık vardı (Homeros Odysseia 12.73-126, 201-259, 426–446).

Harpyalar gibi **Sirenler** de (Yunanca *Seirenes*) bir kuşun bedenine, insan bir kadının çehresine sahiptirler. Sirenler ile ilgili en iyi bilinen mit Troya'dan evlerine dönen Odysseus ve yoldaşlarının onlar ile karşılaşmasını anlatır. Sirenler insanın aklını öylesine çelen bir şarkı söylüyorlardı ki, bu şarkıyı duymaları ya da en azından ona yanıt vermeleri insanlar için tehlikeliydi, bu yüzden Odysseus'a seyahat ederken adamlarının kulaklarını mumla tıkaması, Sirenlerin şarkısını dinlemek istiyorsa kendisini gemisinin direğine sıkıca bağlaması tembih edildi (Homeros *Odysseia* 12:39-54, 158-200).

Sfenksler

Sfenks aslan bedenli, kadın yüzlü ve kuş kanatlı bir kadın canavardır. Hera onu Thebai halkının üzerine saldı. Thebai yakınlarındaki bir dağa konan Sfenks yoldan geçenlere Musalardan öğrendiği bir bilmeceyi sordu ve yanıtı bulamayan Thebaili erkekleri midesine indirdi. Ama Oidipus bilmecenin yanıtını bulunca canavar kendini öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 3.5.8).

Sfenksler

Tunç bir insan olan ve dolayısıyla doğal yaratıkların bir bileşimi olmayan **Talos,** Yunan yaratıkları arasında en garip olanıdır. Ya Tunç Neslinden tek hayatta kalan yaratık olarak ya da Hephaistos'un Kral Minos'a hediye ettiği bir yaratık olarak Talos, günde üç kere adanın çevresini dolaşır ve karaya çıkmak isteyenleri taşa tutarak Girit'e bekçilik ederdi. Talos, tek damarının hile, büyü ya da kazayla açılması sonucu ikhoru dışarıya fışkırınca öldü (Rodoslu Apollonios *Argo Gemicilerinin*

Destanı 4.1636-1686; Apollodoros *Kütüphane* 1.9.26). Metal parçaları olan diğer efsanevi canavarlar, İason'un Kral Aietes'ten Altın Post'u almasının önkoşulu olarak boyunduruk vurması gereken Kolkhis'teki iki devasa **boğa**dır. Hephaistos'un Aietes'e hediyesi olan boğaların tunç toynakları ve ateşten nefesleri vardı (*Kütüphane* 1.9.23). Tunç Talos söylencesinde olduğu gibi tunç toynaklı boğaların da tanrı Hephaistos'un bir hediyesi olması, bunların zanaatkâr tanrının kendisi tarafından yaratılmış olduklarına işaret etmektedir.

Kurbanıyla Sfkenks

Typhon (aynı zamanda Typhaon, Typhoeus) mükemmel bir canavardır. Başı yıldızlara değecek denli uzun boyludur ve ulaşabileceği mesafe öyle büyüktür ki kollarını açtığında doğuya ve batıya dokunur. Typhon'un belden yukarısı bir insanın üst gövdesiyken kolları ve belden aşağısı hayvandır. Kollarının ucunda yüz ejderha başı vardır, belinin alt kısmı devasa, birbirine sarılmış tıslayan engereklerden oluşmaktadır. Gözlerinden ve ağzından ateş parlar. Güçlü, saldırgan ve şiddet düşkünü Typhon, tanrılara meydan okuyup Zeus'u kısa süreliğine alt ettiyse de sonunda Zeus Typhon'u attığı yıldırımlardan ötürü halen için için yanan Etna Dağı'nı üstüne yıkarak yendi

(Apollodoros *Kütüphane* 1.6.3). Hesiodos tayfun (*typhoon*) ile Typhon sözcükleri arasındaki etimolojik bağlantıya işaret ederek Typhon'u yıkıcı rüzgârla ilişkilendirir (*Tanrıların Doğuşu* 869-880) ama tayfun Çinceden türemiş bir sözcüktür.

Leto bebeklerini tutarak Python'dan kaçıyor

Klasik mitolojideki canavarımsı varlıkların çoğu kendi kendini üreten toplulukların üyeleri değil ama eşsiz yaratıklardır ve tek bir mit ya da efsanede rol oynarlar. Nitekim Python Apollon mitinde, Khimaira Bellerophon efsanesinde, Gorgo-

Elinde yıldırımla Typhon'la savaşan Zeus

lar Perseus'un öyküsünde benzer biçimde yer alırlar. Odysseus'un Troya'dan evine giderken ülkelerini ziyaret ettiği Kyklopları gibi çok azı kendi kendini üreten topluluklar oluşturur.

Ayrıca bakınız: Kentaurlar ve Hippokentaurlar; Kutsal Kardeşler; Satirler ve Silenler

Okuma önerileri:

Catherine Atherton, ed. *Monsters and Monstrosity in Greek and Roman Culture.* Nottingham Classical Literature Studies, Midland Classical Literature Studies, 6. Bari: Levante, 2002.

John Boardman. '"Very Like a Whale'–Classical Sea Monsters," *Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds: Papers Presented in Honor of Edith Porada* içinde, ed. Ann E. Farkas, Prudence O. Harper ve Evelyn B. Harrison. Mainz on Rhein: Philipp von Zabern, 1987, 73-84.

W. Deonna. "Essai sur la genese des monstres dans Part." *Revue des Etudes Grecques* 28 (1915): 288-349.

Lowell Edmunds. *The Sphinx in the Oedipus Legend.* Beitrage zur klassischen Philologie, 127. Konigstein: Verlag Anton Hain, 1981.

Ann E. Farkas, Prudence O. Harper ve Evelyn B. Harrison, ed. *Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds: Papers Presented in Honour of Edith Porada.* Mainz on Rhein: Philipp von Zabern, 1987.

Joseph Fontenrose. *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins.* Berkeley: University of California Press, 1959.

Gerald Gresseth. "The Homeric Sirens." *TAPA* 101 (1970): 203-218.

Bengt Holbek ve Iorn Pio. *Fabeldyr og Sagnfolk.* Copenhagen: Politikens Forlag, 1967.

Adrienne Mayor. The First Fossil Hunters: Paleontology in Greek and Roman Times. Princeton: Princeton University Press, 2000.

Simone Mühlemann. "Monstrum," *Enzyklopadie des Märchens içinde.* Berlin: Walter de Gruyter, 1999, 9:823-829.

Paul Perdrizet "Hippalectryon". *Revue des Etudes Anciennes 6* (1904): 7-30.

CİNSEL MİTLER VE EFSANELER

Cinsel arzunun doyuma ulaşması ya da hüsrana uğraması üzerinde odaklanan mitolojik anlatılar.

Tamamen soyla ilgili anlatıların dışında tanrıların cinselliğine ilişkin çok sayıda ve çok çeşitli anlatılar mevcuttur. Birçok mit bir tanrıçaya, nymphaya ya da bir ölümlüye duyduğu erotik arzuya göre hareket eden bir saldırgan tanrıyı, daha nadiren ölümlü bir erkeğe duyduğu arzuya göre hareket eden saldırgan bir tanrıçayı ya da nymphayı ön plana çıkarır. Bunlar arasında en sık rastlanan tema Zeus'un bir kadına ya da erkeğe erotik olarak erişmek için kendisini birisine ya da başka bir şeye dönüştürmesidir. Nitekim Zeus Fenikeli prenses Europe'nin dikkatini çekmek için evcil bir boğa biçimini aldı. Kız üstüne bindikten sonra, boğa denize atlayıp Girit'e kadar yüzdü, Zeus burada Europe'yle yattı. Europe, Minos'u, Sarpedon'u ve Rhadamanthys'i doğurdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.1.1). Jüpiter (Yunan'da Zeus) bakire avcı ve Diana'nın müridi Kallisto'yu cinsel olarak elde etmek için Diana'nın biçimine büründü. Başta Kallisto'yu Diana'nın görünüşüyle okşadı, ardından kendi Jüpiter biçimiyle kızı kirletti. Kallisto Arkadyalılara adını veren Areas adlı bir oğlan doğurdu (Ovidius *Dönüşümler* 2.401-530). Aynı şekilde, Zeus her defasında en az bir gebeliğe yol açarak Leda'yla kuğu biçiminde, Antiope'yle satir biçiminde, Alkemene ile kocası biçiminde, Amphitryon'la ve Danae'yle altın sağanağı biçiminde cinsel ilişkiye girdi. Zeus'un erotik ilgisi yalnızca heteroseksüel değildi. Bir kartal biçimi alarak ya da bir kartalı aracısı olarak göndererek yakışıklı Troyalı genç Ganymedes'i elde edip onu Olympos'a götürdü. Başka hiçbir tanrı cinsel olarak Zeus denli aktif değildi ve başkalarının eşinde gözü yoktu.

Ama doğrudan tecavüz ya da kaçırma tanrılarda cinsel üstünlük için biçim değiştirmekten daha karakteristiktir. Bu suretle Poseidon sahilde tek başına dolanan genç kız Kainis'i kirletti. Kıza ne dilerse yerine getireceğini söylediğinde kız bir daha tecavüze uğramamak için erkek olmayı seçti. Saldır-

gan erkek tanrılar karakteristik olarak ilişkiler yerine bir seferlik birleşmelerin peşinde olmalarına rağmen bazı istisnalar bulunmaktadır. Hades arabasının üzerinde topraktan çıktı ve gelini ve ölüler diyarının eş-hükümdarı olması için Kore'yi beraberinde Erebos'a indirdi. Benzer biçimde Boreas Atinalı prenses Oreithyia'yı kaçırıp eşi olması için onu kuzey krallığına götürdü.

Canavar olmayan bir varlıkla, özellikle de güzel bir tanrıçayla cinsel ilişki ya da bir evlilik ilişkisi arzulayan canavar varlıkların şehvet dolu arzularına boyun eğmeleri daha olasıdır. Gaia'nın (Toprak/Yeryüzü) oğlu devasa Tityos, Pytho'ya seyahat ederken Leto'ya tecavüz etmeye kalktı. Sonunda akbabaların karaciğerini sürekli gagaladıkları Erebos'ta işkence gördü (Homeros *Odysseia* 11.577-581). Korkunç canavar Typhon kaslarını sökerek Zeus'u geçici olarak etkisiz kıldı. Typhon, Zeus'un Olympos'taki yerini almayı ve Hera'yı eşi yapmayı planlamıştı ama Zeus kaslarını iyileştirip yerine göz dikeni mağlup etti (Nonnos *Dionysiaka* 1.145-2.712). Anneleri insan ve babaları tanrı olan devasa kardeşler Otos ile Ephialtes gökyüzüne ulaşma girişiminde Olympos Dağı'nın üzerine Ossa Dağı'nı, Ossa Dağı'nın üzerine de Pelion Dağı'nı yığdılar. İki kardeş diğer şeylerin yanı sıra Olympos tanrıçalarını eş olarak almak istedikleri için Otos Artemis'e ve kardeşi de Hera'ya kur yaptılar. Lakin Artemis her ikisini de öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4).

Girişken tanrıçalar genellikle rasgele cinsel ilişki yerine düzenli ilişkiyi tercih ederler. Cinsel olarak en faal tanrıça, sevgilileri olmaları için erkekleri kaçıran Eos, yani Şafak'tır. Bu suretle Eos yakışıklı avcı Orion'u kaçırıp aşkını kazandıysa da erkek tanrılar Eos'un ölümlü bir sevgili edinmesini kıskandıkları için Artemis Orion'u öldürdü (Homeros *Odysseia* 5.118-124). Eos ölümlü Tithonos'u onunla evlenmek için dünyanın doğu ucuna alıp götürdüyse de Tithonos yaşlandıkça

ona karşı ilgisini kaybetti (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 216-238). Başka bir olayda, Kephalos'u kapıp sevgilisi olması için Olympos'a götürdü (Euripides *Hippolytos* 454-456) ve yine güzelliği nedeniyle Kleitos'u tanrıların arasında yaşaması için Olympos'a götürdü (Homeros *Odysseia* 15.249-251).

Erkek doğa cinleri arasında, kentaurlar olaylara ilkel bir doğrudanlıkla yanıt verdikleri için cinsel saldırganlıkta birincilik ödülünü almaktadırlar. Kentaur Nessos, Herakles'in karısı Deianeira'yı Euenos Nehri'nde karşıdan karşıya geçirirken nehrin ortasında ona tecavüz etmeye kalkışmışsa da öfkelendirdiği Herakles onu bir okla öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 2.7.6). Benzer bir biçimde, Rhoikos ve Hylaios adlı bir kentaur ikilisi, sporcu genç kız Atalante'yi gördü ve ona tecavüz etmek istediler ama o her ikisini de öldürdü (*Kütüphane* 3.9.2). Kentaurların yabaniliği en unutulmayacak biçimde Lapith Peirithoos ile gelini Hippodameia'nın düğününde sergilendi. Şarap ve şehvetten kendilerinden geçen kentaurlar düğünde bulunan kadınları olduğu gibi gelini de kaçırmaya kalkıştılar ve bu eylemleri Lapithler ile kentaurlar arasında savaş çıkmasına yol açtı (Ovidius *Dönüşümler* 12.210-525). Erotik olarak en girişken nymphalar muhtemelen naiadlardır. Argonautlardan biri olan genç Hylas su doldurmak için bir pınara gittiğinde yerli bir naiadın dikkatini çekti. Naiad sudan çıkıp bir kolunu Hylas'a dolayıp onu suya çekti ve orada onu kocası yaptı (Rodoslu Apollonios *Argo Gemicilerinin Destanı* 1.1207-1325). Naiad Salmakis, cinsel çekiciliğine kapıldığı genç Hermaphroditos'u pınarda ferahlarken kapıp kaçırdı. Salmakis Hermaphroditos'un bedeniyle kaynaşması için dua etmiş ve tanrılar ona dileğini bahşettiler. Hermafrodit olan Hermaphroditos bunun karşılığında bundan böyle pınarda yıkanan her erkeğin kadınlaştırılması için dua etti ve tanrılar bu duayı da yerine getirdiler (Ovidius *Dönüşümler* 4.285-388).

Erotik takip, kaçma ve dönüşüm olay örgüsü farklı karakter dizileriyle anlatıldığı için Kovalamaca diye etiketlenebilecek bir öykü türünde farklı türden bir saldırgan girişim ortaya çıkmaktadır. Nitekim Apollon nympha Daphne'ye âşık olup onun peşine düştüyse de herhangi bir talibe ilgi duymayan kız Apollon'dan kaçtı. Kız bakireliğini yitirmemek için babası nehir-tanrı Peneus'a biçimini başka bir şeye değiştirmesi için yalvarınca Peneus kızın dileğini yerine getirip onu bir defne ağacına (Yunanca *daphne*: defne) dönüştürdü ve bunun üzerine Apollon Daphne eşi olamayacak olsa da en azından defnenin onun özel ağacı olacağını bildirdi (Ovidius *Dönüşümler* 1.452-567). Böylece Daphne bakire kaldı ve Apollon da hayal kırıklığıyla sonuçlanan erotik ilişkisini farklı türden bir ilişkiye yükseltti. Aynı biçimde Pan erotik duygularla Arkadyalı hamadryad Syrinks'in peşine düştü, kız kendisini kamışlara dönüştürerek ondan kaçtı ve Pan kızın dönüştüğü kamışları bir araya toplayıp onlardan özel çalgısı olan kavalı (Yunanca *syrinks:* kaval) yaptı (Ovidius *Dönüşümler* 1.689-712). Benzer öyküler Nehir-tanrı Alpheios'un nympha Arethusa'nın peşine düşmesini, fallik tanrı Priapos'un nympha Lotis'in peşine düşmesini, şehvetli avcı Orion'un Pleione ile Pleiades'in peşine düşmesini anlatır.

Bir grup sistemli mit atılgan bir tanrının konuşma yoluyla sevgilisinin kalbini nasıl kazanmaya çalıştığını ve nasıl başarısız olduğunu aktarmaktadır. Troya Prensesi Kassandra'yla yatmak isteyen Apollon, bunun karşılığında ona geleceği önceden haber vermeyi öğretmeyi teklif etti. Kassandra bu sanatı öğrenmesine rağmen onunla yatmayı kabul etmemesi üzerine Apollon, Kassandra kehanette bulunsa bile hiç kimsenin ona inanmamasını sağladı (Apollodoros *Kütüphane* 3.12.5). Aynı tanrı Cumae'li Sibyl'e ne dilerse yerine getirmeyi önererek yatmayı teklif etti. Kız bir kum yığınındaki taneler denli çok yıl yaşamayı istedi ama yaşlanmamayı da istemeyi unut-

tu. Tanrı kıza yaşlanmamayı bahşetmeyi önerdiğinde kız halen onun aşkını reddettiği için yaşlanarak ama ölemeden birçok yüzyıl yaşadı (Ovidius *Dönüşümler* 14.130-153).

Arzuyla ve iğrenmeyle karşılaşılan birçok mitin yanında, elbette karşılıklı istekle girilen cinsel ilişkilerin söz konusu olduğu mitler de bulunmaktadır. Utanmaz bir mit, Aphrodite'in aksak tanrı Hephaistos'la evli olmasına karşın gizlice Ares'le nasıl ilişki yaşadığını anlatmaktadır. Gelgelelim Helios (Güneş) boynuzlu kocaya karısının ihanetini haber verdiğinde Hephaistos yatak odasındaki âşıkları kurnazca hazırladığı bir tuzağa düşürüp suçüstü yakaladı ve onları halk önünde sergiledi (Homeros *Odysseia* 8.266-366). Poseidon, kahraman Pelops yakışıklı bir delikanlıyken onunla bir aşk ilişkisi yaşadı ve daha sonraki yaşamında karısını kazanmasında Pelops'a yardım etti (Pindaros *Olymposlular* 1). Zeus ve Thebai'li kadın Semele Dionysos'un doğumuyla sonuçlanan bir ilişki yaşadılar. Kıskanç Hera, Semele'yi Zeus'tan kendisine Hera'ya gözüktüğü biçimde gözükmesini istemesi için kandırdı, Zeus gönülsüzce Semele'nin isteğini yerine getirdi ama onun kutsal tezahürünün gücü Semele'yi öldürdüğünde ilişkileri trajik bir biçimde bitti.

Bir insan, bir tanrıyla erotik ilişkiye girmeye nadiren heveslenir. İlişkiye girdiklerinde de sorun insanlar yüzünden çıkar. Hera'yla cinsel ilişkiye girmek isteyen ölümlü İksion onu zorla elde etmeye çalıştı. Hera saldırıyı Zeus'a bildirdi. Bunun üzerine Zeus İksion'un karısıyla gerçekten cinsel ilişkiye girmeye çalışıp çalışmadığını öğrenmek istedi. Böylece bulut maddesinden Hera'nın benzerini yapıp hayaleti İksion'un yanına indirdi. İksion imgeyle cinsel ilişkiye girmekle kalmadı, ayrıca Hera'yla yattım diye de övündü. Zeus İksion'u havayla dönen bir çarka bağlayarak cezalandırdı (Apollodoros *Epitome* 1.20). Poseidon'a âşık olan Aloeus'un karısı İphimedeia, elleriyle deniz suyunu kucağına döktüğü denize

sık sık giderdi. En nihayetinde Poseidon İphimedeia'yla yattı ve o Otos ve Ephialtes adlı iki oğlan doğurdu (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4).

İnsan cinselliğini konu alan anlatılar, doğaüstü varlıkları içerenlerden daha az etkileyicidirler ki bu hiç de şaşırtıcı değildir.

Antik dönemde en sık aktarılan insan tutkusuna ilişkin efsane, birçok karakter dizisi hakkında olan ve Josef'i, Potiphar'ı ve onun karısını anlatan Kutsal Kitap'taki efsaneden (Yaratılış 39:1-20) dolayı Potiphar'ın karısı motifi diye de bilinen şehvetli evli kadın, iftiraya uğrayan genç ve iftira eden koca hikâye üçgenidir. Theseus'un karısı Phaidra (Latincesi: Phaedra) üvey oğlu Hippolytos'a âşık olup ona uygunsuz teklifte bulundu. Gelgelelim bütün kadınlardan iğrenen Hippolytos ne olursa olsun Theseus'un tekliflerini reddetti. Hippolytos'un durumu babasına açıklayacağından korkan Phaidra genci kendisine saldırmakla suçladı. Phaidra'nın yalanına inanan Theseus, Poseidon'a Hippolytos'un bu iğrenç hareketinden dolayı ölmesi için yakardı. Böylece Hippolytos deniz kenarında yalnız başına arabasını sürerken Poseidon denizden çıkıp genç adamın atlarını korkutarak onun dizginlere dolanmasına ve sürüklenerek ölmesine neden olan bir boğa yolladı. Daha sonra gerçek ortaya çıktı (Apollodoros *Epitome* 1.18-19).

İsteyerek ve istemeden girilen ensest ilişki teması farklı biçimlerde ele alınmıştır. Byblis kardeşi Kaunos'a âşık oldu ve mutsuzluğunu hafifletmesi için ona yalvardı ama Kaunos kız kardeşinden tiksiniyordu ve başka bir adaya gitti. Bunun üzerine Byblis kendini astı (Parthenios 11; krş. Ovidius *Dönüşümler* 9.453-664). Bekâr Smyrna, babasına onu delirten gizli bir şehvet duyduğu için taliplerinin hiçbiriyle ilgilenmiyordu. Kız tutkusunu sonunda sütannesine itiraf etti ve kadın kızın babası Theias'a iyi bir ebeveynin kızlarının

onunla gizlice yatmak istediğini söyleyerek sorunu çözmenin yolunu buldu. Geceleyin adam kızı yatağında bekledi ve bir süre sonra sütannenin eşlik ettiği Smyrna odaya girdi. Karanlık ve onu örten giysi Smyrna'nın kim olduğunu gizledi. Buluşmaları Smyrna hamile kalana değin sürdü ve Theias çocuğunun annesinin kim olduğunu öğrenmeyi çok istiyordu. Theias bir gün örtüyü kaldırdığında sevgilisinin kendi kızı olduğunu gördü. Smyrna'nın yaşayanlar ya da ölüler arasında görünmemek için dua etmesi üzerine Zeus onu her yıl ağlayan bir ağaca dönüştürdü (bu ağaca *smyrna* adı verilir ve aynı sözcüğün bir başka biçimi, sarı sakız anlamına gelen "myrrh"tir). Theias da kendini öldürdü. Ama çocuk, Adonis nihayetinde Aphrodite'in sevgilisi olan yakışıklı bir genç oldu (Antoninus *Liberalis* 34; krş. Ovidius *Dönüşümler* 10.298-532). Antik dönem toplumsal cinsiyet klişelerine göre, kadınlar şehvete erkeklerden çok daha fazla boyun eğdikleri ve çocuklar ve köleler gibi duygularını ve isteklerini erkeklerden daha az denetim altında tutabildikleri için, uygun olmayan cinsel tutkunun köleleri olarak erkeklerden çok daha sık resmedildiler.

En tüyler ürpertici Yunan zoraki cinsel ilişki efsanesi Tereus, Prokne ve Philomela efsanesidir. Atina kralı Pandion'un Prokne ve Philomela adlı iki kızı vardı. Prokne babasının Trakyalı dostu Tereus'la evlendi ve İtys adlı bir oğulları oldu. Ama Tereus karısının kız kardeşine de tutku beslemekteydi ve Trakya'ya bir gezi düzenleyip Philomela'ya tecavüz etti, dilini kesti ve onu ülkede sakladı. Konuşamayan Philomela öyküsünü bir giysiye işledi. Prokne neler olduğunu anlayınca İtys'i pişirip yemesi için babasına sunarak öç almak için Philomela'yla gizlice anlaştı. Tereus ne yediğini anlayınca, iki kız kardeşin peşine düştü. Tanrılar sorunu Prokne'yi bülbüle, Philomela'yı kırlangıca ve Tereus'u hüthüt kuşuna dönüştürerek çözdüler.

Ayrıca bakınız: Romantik Anlatılar; Cinsiyet Değiştirenler

Okuma önerileri:

Richard Buxton. "Blindness and Limits: Sofokles and the Logic of Myth." *Journal of Hellenic Studies* 100 (1980): 22-37.

William Hansen. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 332-352.

W. R. Johnson. "The Rapes of Callisto." *Classical Journal* 92 (1996): 9-24.

Amy Richlin. "Reading Ovid's Rapes," *Pornography and Representation in Greece and Rome* içinde, ed. Amy Richlin. Oxford: Oxford University Press, 1992, 158-179.

Froma Zeitlin. "Configurations of Rape in Greek Myth," *Rape* içinde, ed. Syivana Tomaselli ve Roy Porter. Oxford: Basil Blackwell, 1986, 122-151.

CİNSİYET DEĞİŞTİRENLER

Gerçekten ya da görünüşte cinsiyet değişimi deneyimleyen karakterler.

Alışıldık dönüşüm temasının bir biçimi olan cinsiyet değişimi, Yunan mitolojilerinin ve efsanelerinin sık görülen ve bazen çarpıcı olan bir özelliğidir.

Kutsal bir varlık olarak doğuştan cinsiyet değiştirme yeteneğine sahip olan bir tanrı, cinsiyet değiştirdiğinde herhangi bir kutsal başkalaşma ya da kılık değiştirme gibi değişim yalnızca iyi ya da kötü bir amaç için geçici bir yoldur. Homeros'un *Odyyseia* adlı yapıtının başında tanrıça Athena, Odysseus'un oğlu Telemakhos'a belirli bir yolu izlemesini tavsiye etmek için Odysseus'un ailesinin eski bir dostu olan Taphia kabilesinin reisi Mentes'in biçimini almıştı. Çok kısa bir süre sonra, Athena Telemakhos'un yolculuğunu kolaylaştırmak için yerel sakin ve Odysseus'un güvenilir dostu farklı bir ölümlü erkek Mentor'un görünüşüne büründü. Hemen sonra seyahat için tayfa toplamaya yakındaki kasabaya giderken üçüncü bir erkeğin, Telemakhos'un kendisinin biçimini

benimsedi (*Odysseia* 1-2). Her bir durumda Athena doğal nedensellik diyarında iş görmek için ölümlülerle insan görünümü içinde konuşan ve karşılarına bir tanrı olarak çıkmayan ölümlü biçimini aldı ve kendisinin bir dişi olmasına rağmen oynadığı roller İthaka toplumunda erkeklerin rolü olduğu için bir erkeğin dış görünüşüyle görünmeyi seçti.

Öte yandan Zeus benzer bir taktiği kişisel çıkarı için kullandı. Nymphaya ya da insan bir genç kız olan, Artemis'in bakire kalacağına yemin etmiş av arkadaşı Kallisto'yu tutkuyla arzulayan Zeus, Kallisto'ya daha kolay yaklaşabilmek ve tecavüz etmek için Artemis'in biçimini aldı. Athena gibi Zeus da bu örnekte karşı cinsten bir tanrının biçimini almayı içeren söz konusu sorunu çözmek üzere geçici olarak bir dış görünüş benimsedi.

İnsanlar dilediklerinde cinsiyetlerini değiştiremeyecekleri için geçici olarak karşı cinsin bir üyesi olarak görünmek istediklerinde genellikle karşı cinsin kıyafetlerini giymek suretiyle kılık değiştirmek zorundadırlar. Ölümlü Leukippos, Artemis'in sevdiği bakire bir avcı ve dolayısıyla Kallisto'ya çok benzeyen bir genç kız olan Daphne'ye tutuldu. Kıza yaklaşmak için başka yolu olmayan Leukippos kadın kıyafetleri giyerek bir kız kılığına büründü ve zamanla Daphne'nin masum sevgisini kazandı. Ama mutlulukları Daphne'den benzer bir biçimde etkilenen kıskanç tanrı Apollon tarafından baltalandı. Apollon, Daphe'nin ve arkadaşı genç kızların belirli bir pınarda yıkanmak istemelerini sağladı. Daphne ve arkadaşları soyunduklarında Leukippos'un numarasını fark edip onu öldürdüler (Parthenios 15).

Annesi genç Akhilleus'u bir keresinde kız kılığına sokmuştu. Troya seferine çıkmak üzere erkekler askere çağrıldığında, sefere katılırsa Akhilleus'un Troya'da ölmeye yazgılı olduğunu bilen Thetis korktu. Böylece bir genç kız kılığına sokarak oğlunu Skyros Kralı Lykomedes'in korumasına tes-

lim etti. Akhalar, görünürdeki genç kızların hangisinin gerçekten Akhilleus olduğunu bilmeseler de kralın mahiyetinde saklandığını öğrenene değin oğlan Lykomedes'in mahiyetinde bir genç kız gibi hareket etti. Böylece zeki Odysseus bir trompetçiye alarm borusu çaldırttı ve düşmanın saldırdığını sanan Akhilleus üzerindeki kadın kıyafetlerini çıkarıp mızrağını ve zırhını kapmasıyla kendisini ele verdi (Hyginus *Fabulae* 96).

Bir ölümlü gerçekten geçici olarak cinsiyet değiştirdi; aslında iki kere değiştirdi. Genç Teiresias çifteleşen iki yılan gördü, sopasıyla dişi yılanı öldürür öldürmez bir kadına dönüştü. Bir süre dişi olarak yaşadıktan sonra, aynı yılanların çiftleştiklerini görüp bu kez erkek yılanı öldürdü ve ilk biçimini yeniden kazandı. Sonuçta Zeus ile Hera cinsel ilişkiden erkeklerin mi yoksa kadınların mı daha çok zevk aldığı konusunda bir tartışmaya girdiler. Zeus kadınların aldığını Hera'nın ise aksini iddia etmekteydi ve hem bir kadın hem de bir erkek olarak deneyime sahip olduğu için Teiresias'tan sorunu bir karara bağlamasını istediler. Teiresias sevişmenin zevki on parçaya bölünse erkeklerin payına bir kadınların payına dokuz parça düşeceğini söyledi. Hera kızarak Teiresias'ı kör etti ama Zeus bunu telafi etmek istedi ve Teiresias'ı kâhin yapmak için ona ikinci bir görüş yeteneği verdi (Hesiodos parça 275 MW).

Bununla beraber daima kadından erkeğe olmak üzere daimi bir cinsiyet değişimi geçiren ölümlülerin hikâyeleri çok daha karakteristiktir. Efsaneler gizlice erkek olarak yetiştirilen ve evlenme yaşına geldiklerinde bir tanrı tarafından mucizevi biçime erkeğe dönüştürülen iki farklı kızdan bahsetmektedir. Girit'te Lampros adlı fakir bir çoban Galateia'yı eş olarak aldı. Galateia hamile kalınca kocası ona çocuk eğer kız olursa terk etmesini söyledi. Galateia kocasının haberi olmadan bir kız doğurdu. Çocuğa acıdığı, rüyalar ve falcılar ona çocuğu bir

erkek gibi büyütmesini söyledikleri için çocuğa Leukippos adını verdi ve ona bir erkek çocuğuymuş gibi davrandı. Leukippos büyüdüğünde öyle güzelleşti ki Galateia onun gerçek cinsiyetini artık gizlemeyeceğinden korkup Leto'nun tapınağına gidip kızını bir erkek yapması için yalvardı. Tanrı onun duasını kabul etti. Girit'teki Phaistos yurttaşları bu mucizenin anısına, erkek organlarını bir genç kıza aşıladığı için Aşıcı Leto'ya kurbanlar kestiler (Antoninus *Liberalis* 17). Ovidius *Dönüşümler* (9.666-797) adlı yapıtında İphis adlı bir kızın temelde benzer olan öyküsünü anlatmaktadır. Yunanlı ve Romalı yazarlar çoğunlukla evlenme yaşında kadından erkeğe olmak üzere kendiliğinden bir cinsiyet değişimi yaşantılayan birçok tarihsel kişilik anlatmaktadırlar.

Bir erkeğe dönüştürüldükten sonra erkek adı olan Kaineus'u alan Tesalyalı genç kız Kainis'in efsanesi daha şiddet içeriklidir. Romalı şair Ovidius'a göre, Kainis birçok talibi olan çok güzel bir genç kızdı. Bir keresinde sahilde tek başına yürürken Neptün ona tecavüz etti ve bunun ardından kıza ne dilerse yerine getireceğini söyledi. Kız bir kere daha tecavüze katlanmamak için erkek olmayı diledi. Tanrı Kainis'i yalnızca erkeğe dönüştürmeyip aynı zamanda onu yaralanmaz kıldığı için hiçbir silah kıza işlemez oldu. Yaralanmaz Kaineus en sonunda Lapithler ile Kentaurların savaşında ölen ünlü bir savaşçı haline geldi. Kaineus'un vücuduna silah işlemediği için kentaurlar onu ezerek öldürdüler (Ovidius *Dönüşümler* 12.189-535).

Hermaphroditos'u (Latincesi: Hermaphroditus) da anmak gerekir. Bir söylenceye göre Hermes ile Aphrodite'in erkek ve kadın cinsiyetlerinin ayırt edici özelliklerini birleştiren bu çocukları doğuştan çift cinsiyetli olmasına rağmen (Sicilyalı Diodoros 4.6.5), bir başka söylence başlangıçta onun naiadlar tarafından büyütülen bir erkek çocuğu olduğunu aktarmaktadır. Çocuk yetişkin olduğunda seyahate çıkar ve

nihayetinde Karia'ya vardığında burada bir pınarda yıkanır. Pınarın naiadı Salmakis gence tutulur ve genç onun sularına girince Salmakis hızla gence sarılıp tanrılara onları hiç ayırmaması için yalvarır. Tanrılar onları tek bir bedende birleştirerek naiadın dileğini yerine getirir. (Ovidius *Dönüşümler* 4.285-388).

Ayrıca bakınız: Cinsel Mitler ve Efsaneler; Dönüşüm.

Okuma önerileri:

Luc Brisson. *Sexual Ambivalence: Androgyny and Hermaphroditism in Graeco-Roman Antiquity*. Çev. Janet Lloyd. Berkeley: University of California Press, 2002.

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths*. Oxford: Clarendon Press, 1990, 149-170.

William Hansen. *Phlegon of Tralles' Book of Marvels*. Exeter: University of Exeter Press, 1996, 112-126.

ÇAĞLAR MİTİ

Kozmosun cennetvari altın çağla başlayan ve genel olarak bundan sonra inişe geçen çok sayıda farklı nitelikteki ayrı dönemlerden geçtiğini söyleyen mit.

Hesiodos'a göre tanrılar ilk önce bir Altın Irk yarattılar. Kronos dünyaya hükmederken yaşayan bu ırk ölümlülerden oluşuyordu. Toprak kendi başına bol yiyecek ürettiği için bu ırkın yaşamı tanrıların yaşamları gibi acının, yaşlanmanın ve çalışmanın söz konusu olmadığı kaygısız bir yaşamdı. Zamanla toprak onları sakladı ve onlar artık insanların yeryüzündeki eylemlerini seyreden iyiliksever ruhlar oldular. Bunun üzerine Olymposlular önceki ırktan daha aşağı olan bir Gümüş Irk yarattılar. Gümüş Irkın çocukluğu yüz yıl sürdükten sonra yetişkin olarak kısa bir süre yaşadı çünkü aptallardı, birbirlerine şiddet uyguladılar ve tanrıları göz ardı ettiler. Bu nedenle kızan Zeus da onları sakladı ve onlar toprağın altındaki kutsanmış ölümlüler oldular. Zeus hemen dişbudak ağaçlarından son derece dayanaklı ve şiddete korkunç

biçimde eğilimli bir üçüncü ölümlüler soyu olan Tunç Irkını yarattı. Bu ırkın zırhları ve evleri tunçtandı. Kendi sonlarını hazırladılar ve Hades'in Evine adsız gittiler. Toprak onları da saklayınca, Zeus daha iyi ve daha adil olan dördüncü bir ırkı, aynı zamanda yarı-tanrılar olarak bilinen Kahramanlar Irkını yarattı. Kahramanlar Irkına üye insanlardan bazıları Thebai'deki ve Troya'daki savaşlarda öldüler. Ölüm bazıları için bir son olsa da Zeus diğerlerini Okeanos Nehri'nin karşı kıyısındaki Mutluluk Adaları'na yerleştirdi. Burada toprak yılda üç kere ürün vermekte ve kahramanlar Zeus serbest bıraktığı için kralları olan Kronos'la birlikte refah içinde kaygısız bir yaşam sürmekteydiler. Daha sonra Zeus Hesiodos'un keşke bu ırktan önce ölmüş ya da ondan sonra doğmuş olsaydım dediği ölümlülerin beşinci ırkını, Demir Irkı, yani mevcut ırkı oluşturdu. İyi kötüyle harmanlanmış olsa da bu ırkta çok çalışma, acı, baskı damgasını vurdu. Nihayetinde, bebekler kır saçlı doğduklarında, ailelerde ve arkadaşlar arasında kavgalar baş gösterdiğinde, şiddet ve kötülük hâkim hale geldiğinde ve kibirli insan onurlandırıldığında Zeus bu ırkı da ortadan kaldıracaktır. Aidos (Saygı) ve Nemesis (Öç) ölümsüz tanrılara katılmak üzere insanları terk edecekler ve ölümlü insanlara yalnızca acılar kalacak ve kötülüğün telafisi söz konusu olmayacak (*İşler ve Günler* 109-201).

Yedi yüzyıl sonra Romalı şair Ovidius, bu mitin değişik bir uyarlamasını anlatır. İlk insanlar altın çağda, yani yasaların, zorlamanın, cezaların ya da silahların olmadığı bir çağda huzurla ve çalışmaksızın yaşadılar. İlkbahar ebediydi, toprak kendiliğinden bolca yiyecek üretiyordu. Ama Satürn (Yunanca Kronos) kovulduktan ve Jüpiter (Yunanca Zeus) iktidara geldikten sonra tunçtan iyi ama altından daha az değerli Gümüş Irk selefini izledi. Jüpiter'in ilkbaharı dört farklı mevsimle değiştirmesiyle insanlar yazın sıcak ve kışın soğuk olması nedeniyle barınmak uğruna mağaralardan evlere taşındılar

ve ilk iş ürün yetiştirmek için toprağı işlediler. Üçüncü olarak insanların silaha başvurmaya hazır oldukları ama kötü olmadıkları Bronz Irkı geldi. Sonuncu, kötülük çağında yaşayan Demir Irkı'ydı. Doğruluk ve İnanç yeryüzünü terk etmiş, onların yerini Namussuzluk ve Şiddet almıştı. İnsanlar denize açıldılar, ortak topraklar özel topraklara dönüştü, gizli zenginliğini ortaya çıkarmak için toprak kazıldı ve zenginlik insanları suça itti. Tanrıların sonuncusu Astrae (Adalet) yeryüzünü terk ettikten sonra savaşlar kırıp geçirdi, ailelerin içinde ve arkadaşlar arasında saygı ortadan kayboldu (*Dönüşümler* 1.89-150).

Çağlar Miti'nde dünya tarihi ayrı nüfusların birbirini izlemesi ya da her biri adını (Hesiodos'un Kahramanlar Irkı dışında) bir metalden alan zaman dönemleri olarak anlatılır. Bu çağlar, kullanılan başlıca metalin tunç ya da demir olduğu dönemler anlamında bir tunç çağının ve demir çağının gerçekten söz konusu olmasından dolayı tarihsel gerçekle bir ölçüde örtüştüler. Ama kuşkusuz hiçbir zaman aynı anlamda bir altın ya da gümüş çağı söz konusu olmadı. Dolayısıyla burada metaller harfiyen değil metaforik açıdan önemlidir ve metafor, görece değer ve arzu edilirlik metaforudur: Tıpkı altının gümüşten daha değerli olması gibi gümüşün tunçtan daha değerli olması dolayısıyla Altın Irk/Çağ, Gümüş Irk/Çağ'dan daha iyidir vb. Ovidius'un şeması ayrım yapılmaksızın çağlar ya da ırklar diye adlandırılan dört birimi (Altın, Gümüş, Tunç ve Demir) ön plana çıkarırken metal dizilerine Gümüş Irk ile Demir Irk arasında yaşayan savaşçı ölümlüleri biri kibirden diğeri asaletten ötürü şiddete yatkın olan iki alt gruba bölen Kahramanlar Irkı eklendiği için Hesiodos'un beş ırkı vardır. Altın Irk/Çağ bütünüyle iyiydi ve Demir Irk/Çağ ya bütünüyle kötüydü ya da kötü olacaktı. Dolayısıyla genel olarak seyir Hesiodos'ta değil ama Ovidius'ta tutarlı bir biçimde bozulma ve çöküş seyridir.

Kronos (Latince Satürn) Altın Çağ boyunca dünyanın hükümdarıydı ve ondan sonra Zeus (Jüpiter) hükümdar oldu. Dolayısıyla Çağlar Miti, dünyanın üç ilahi hükümdarın (Uranos, Kronos ve Zeus) saltanatına tanık olduğunu söyleyen Ardıllık Miti'yle senkronizedir; ancak, temel olarak, iki öykü arasında bir ilişki yoktur. Kronos'un Altın Çağ'daki hükümdarlığı ile daha sonraki Mutluluk Adaları'ndaki hâkimiyeti Ardıllık Miti'ndeki tiranca tutumuyla iyi uyuşmadığı için senkronizasyonun bazı bedelleri de yok değildir.

Çağ dizileri, gençliğinin simgesi bol enerji (ebedi ilkbahar) ve verimlilik (kendiliğinden yetişen mahsul) ve yaşlılığının simgesi bunların yokluğu olan canlı bir organizmanınkine çok benzeyen bir gelişimi akla getirmektedir. Çağlar Miti'nde kozmosun bütün boyutları duygudaşlıkla hareket eder çünkü maddi dünyanın çöküşüne bütün sistem çökene ve son bulana değin insan biyolojisindeki (nihayetinde insanlar yaşlı doğar) ve insan toplumundaki (bütün insan bağları şiddetle çözülür) bozulmalar eşlik etmektedir. Kozmik yaşlanma anlayışı yalnızca iyi ile kötünün dünyadaki karışımına değil, aynı zamanda görünüşe bakılırsa halen sürmekte olan şeylerin bozulmasına da açıklama getirir. Kötümser Hesiodos, Demir Irkı'nın üyesi olduğu için kendini talihsiz bulsa da Ovidius'a göre Demir Çağı uzun süre önce yıkılmıştır ve insanlık artık çağlar-sonrası dönemde yaşamaktadır.

Çağlar Miti'nin altını çizen kötümser model, temelde etkinlikleri insan yaşamının koşullarında iyileşmelere yol açan kültür kahramanları geleneğinin altını çizen evrimci ya da ilerlemeci modelin karşıtıdır.

Ayrıca bakınız: Kültür Kahramanı

Okuma önerileri:

Sue Blundell. The Origins of Civilization in Greek and Roman Thought. Londra: Croom Helm, 1986, 135-164.

W. K. C. Guthrie. In the Beginning: Some Greek Views on the Origins of Life and the Early State of Man. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1957.

Arthur O. Lovejoy ve George Boas. *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997 (1935).

Gregory Nagy. The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979, 151-173.

Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiod: Works and Days*. Oxford: Clarendon Press, 1978.

Eviatar Zerubavel. *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago: University of Chicago Press, 2003, 11-3

DAĞLAR

Dağlar dikkat çekecek şekilde mitolojik etkinlik bölgeleri olarak rol oynarlar.

İnsanların yaşadıkları kentlerin ve ürünlerini yetiştirdikleri ovaların aksine dağlar yaban yerlerdir. Bu itibarla dağlar doğaüstü varlıkların uğrak yerleri oldukları kadar olağandışı şeylerin meydana geldiği, insan yerleşiminden ve uygarlığından uzak yerlerdir.

Kutsal ikamet yerleri olarak dağlar arasında en önde gelenler, zirvesinde Olympos tanrılarının yaşadığı Olympos (Latincesi: Olympus) Dağı'dır. Eski zamanlardan beri birçok dağ bu adı taşısa da Olympos mitolojide Kuzey Yunanistan'da, yüksekliği genellikle bulutlara ulaşarak yaklaşık üç bin metreyi bulan bir dağ sırasıdır. Titanomakhia, yani Olymposlular ile Titanlar arasındaki kozmik egemenlik savaşı, Olympos Dağı'nda ve yakınındaki, Titanların karargâhı olan Othrys Dağı'nda gerçekleşmiştir.

Doğaüstü ve efsanevi varlıklar, diğer dağlara da giderler. Avcı Artemis ve kır tanrıları Hermes ile Pan dağlarda aylak aylak dolaşırlar ve nymphaların, satirlerin ve kentaurların dağlarda evleri vardır. Artemis yetkilerinin ve simgelerinin peşindeyken, babası Zeus'tan "bütün dağları bana ver" diye istekte bulunmuştur (Kallimachos *Artemis İlahisi* 18). Helikon

Dağı (Latincesi: Helicon), Hesiodos'a göre, özellikle bir keresinde koyunlarını güderken bu dağda karşılaştığı Musaların sık uğradıkları bir yerdir (*Tanrıların Doğuşu* 1-35). Hermes Arkadya'nın en yüksek dağı Kyllene Dağı'nda (Latinceis: Cyllene) doğdu ve Zeus Girit'teki Dikte ya da diğer adıyla İde Dağı'nda (Latincesi: Dicte, Ida) nymphalar tarafından büyütüldü. Frigya'daki İde Dağı'nda Troyalı sığır çobanı Ankhises Aphrodite tarafından baştan çıkarıldı ve onların çocukları Aineias bu dağda oreadlar tarafından büyütüldü. Benzer biçimde Kentaur Kheiron, Pelion Dağı'ndaki mağarasında birçok genç kahramanı avlanma sanatını ve başka konuları belleterek yetiştirdi. Avcılık daha çok dağlarda yapıldığı için genç Aktaion (Latincesi: Actaeon) Kithairon Dağı'nda avlanırken şansına yıkanan Artemis'e denk gelirken farklı bir olayda benzer biçimde genç Teiresias ve köpekleri Helikon Dağı'nda bir pınarda kendini ferahlatan Athena'ya rastladı.

Yaban yerler şiddet uygulanan yerler olabilirler. Yıkanan tanrıçalara rastlayan avcılar kötü bir sonla karşılaşırlar. Kızan Artemis'in Aktaion'u erkek geyiğe dönüştürmesi üzerine Aktaion kendisini tanımayan köpekleri tarafından parçalandı (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.4) ve Athena kendisini çıplak gördüğü için Teiresias'ı kör etti ama Teiresias'ın annesinin ricasına boyun eğip görüş kuvvetini kaybetmesini onu kâhin yapıp uzun bir yaşam bahşederek telafi etti (Kallimachos *Artemis İlahisi* 5). Dionysos'un dağ törenlerini kutlayan Mainadların röntgenci Kral Pentheus'u vahşi bir hayvan zannederek parçaladıkları yer Kithairon Dağı'dır (Euripides *Bakkhalar*).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, alışılagelmiş kurallar dağlar için geçerli değildir. Doğaüstü varlıklar boldur, kadınlar özgürce avlanırlar, başıboş dolaşırlar ve cinsel ilişkide sınırlama yoktur. Dağlar kentlerden ve ovalardan daha fazla macera ve tehlike sunarlar.

Klasik mitolojide dağlar öncelikle bölge işlevini yerine getirseler de aynı zamanda eyleyen özne de olabilirler. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* (126-132) adlı yapıtında, Gaia (Yeryüzü) Uranos'u (Gökyüzü), Ourea'yı (Dağlar) ve Pontos'u (Deniz) kendi kendine ürettiğini anlatmaktadır. Bazı dağlar sonradan var oldular. Tanrı Atlas'ın misafirperverliğini kabaca reddetmesi üzerine Perseus Gorgo'nun başıyla onu taşlaştırıp Atlas Dağı'na dönüştürdü (Ovidius *Dönüşümler* 4.625-662). Kimi şairler bir dağı çarpıcı bir olayın, kederin, korkunun ya da neşenin sorumlusu olarak gösterip kişileştirirler.

Ayrıca bakınız: Avcılar

Okuma önerileri:

Richard Buxton. "Imaginary Greek Mountains." *Journal of Hellenic Studies* 112 (1992): 1-15.

Anncliese Kossatz-Diessmann. "Montes," *LIMC* 8:854-860.

DAHA YUKARI VE DAHA AŞAĞI

Bir karakterin kozmik statüsünün yükselmesi ve alçalması.

Karakterlerin statüleri genelde süreklidir: ölümsüzler, ölümsüzler olarak; ölümlüler, ölümlüler olarak kalırlar vb.. Buna karşın birkaç karakter daha yüksek bir yaşam biçimi haline gelerek (örneğin bir insan bir tanrı haline gelerek), ölümsüzlük kazanarak, kahramanlaşarak ya da benzer biçimde kozmik hiyerarşide daha yüksek bir statüye yükselirken, diğerleri ölümsüzlüğü kaybederek, daha alt bir yaşam biçimi haline gelerek (örneğin bir insan bir hayvan haline gelerek) ya da yaşamlarını kaybederek daha alt bir statüye düşerler. Nadiren gerçekleşse de daha üst seviyeye çıkma, bir faziletin ilahi ödülü olabilirken daha alt seviyeye inme kibrin ilahi cezası olabilir.

Bir üst seviyeye yükselmenin ve bir alt seviyeye inmenin en önemli türleri yüceleştirme ya da bir başka deyişle tanrılaştırmayla başlamak üzere aşağıda örneklendirilmektedir.

Yükseliş

Tanrılar arada sırada bir insanı ilahi bir varlığa dönüştürerek onu kendilerinden biri sayarlar. Bu itibarla, Zeus ile insan kadın Alkmene'nin oğlu, bir ölümlü olarak doğan ve ölümlü bir kahraman haline gelen Herakles, yaşamının sonunda tanrı yapılır. Karısı Deianeira'nın onu farkında olmadan zehirlemesinden sonra Herakles Oita Dağı'nda bir odun yığını hazırlatıp üzerine tırmandı ve birisi odun yığınını yaktı. Alevler Herakles'in ölümlü kısımlarını yakarken Zeus'un oğlu bir bulut tarafından göklere taşındı ve bir tanrı haline geldi. Herakles tanrıça Hebe'yle (Gençlik) evlendi ve bundan sonra bir Olymposlu sayılmasa da Olymposluların arasında yaşadı (Homeros *Odysseia* 11.601-604; Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 950-955; Apollodoros *Kütüphane* 2.7.7; Lucian *Hermotimos* 7; Ovidius *Dönüşümler* 9.239-272). Tanrılaştırılmış Herakles, mitoloji anlatılarında bir tanrı olarak, bir tanrıçayla evlenmesinin ve tanrıların arasında yaşamasının dışında gerçek bir rol oynamaz.

Bu türden en büyük başarı hikâyesi, Zeus ile ölümlü kadın Semele'nin oğlu Dionysos'unki olabilir. Bir tanrı ile bir insanın çocuğu genellikle daimi bir ölümlü olmasına rağmen Dionysos ve annesi Semele, başka türlü olabileceğini göstererek tanrılar haline geldiler (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 940-942; Pindar *Olymposlular 2.25-27;* Nonnos *Dionysiaka* 8.413-418) ve hatta Dionysos Olymposluların arasına en genç ve en son üye olarak katıldı. Ama Dionysos'un yalnızca kutsal bir ebeveyni olduğu için mi ölümsüz kılındığı (Hyginus *Fabulae* 224) yoksa başka bir bakış açısından iki kutsal ebeveyni olduğu için baştan beri ölümsüz mü olduğu (*Homeros'un Dionysos İlahisi* 2.5-6) açık değildir. Hamile sevgilisi Semele ölmek üzereyken fetüsü rahminden çıkarıp bebek doğmak için hazır olana değin rahim benzeri kendi kalçasına diktiği için Zeus bir anlamda Dionysos'un annesi olduğu denli babasıydı da. Dahası

Dionysos mitinin başlıca meselesi Dionysos'un kutsallık kazanma mücadelesi değil ama onay alma mücadelesiydi.

Oğluyla birlikte başı dertte olan denizcilere yardım eden bir deniz tanrısı olan Leukothea'ya, yani Ak Tanrıça'ya dönüştürülen insan kadının yüceleştirilmesinde belirsizlik söz konusu değildir. Kadmos'un kızı İno ya da Leukothea, Poseidon onu boğmak için ciddi bir çaba gösterirken hırpalanmış bir kayıkta suyun üzerinde kalmaya çalışan Odysseus'u fark etti. Daha önce ölümlü bir kadın olan Leukothea artık tanrıların ona bahşettikleri bir yetkiyle tanrı olarak denizde yaşamaktaydı. Odysseus'u fark eden Leukothea denizden bir kuş olarak çıkıp Odysseus'un kayığına kondu ve ona hayatını kurtarması için ne yapması gerektiğini söyleyip güvenliğini sağlama almak için büyülü bir peçe verdikten sonra fırtınalı denize daldı (Homeros, *Odysseia* 5.333-364). Leukothea bir tanrıça olmadan önce Semele'nin kız kardeşlerinden biri, insan İno'ydu. İno ve kocası Athamas, Hera'yı gücendirdiler ve kızan Hera Athamas'ı (ya da hem Athamas'ı hem de İno'yu) çıldırttı. Oğlu Melikertes'le birlikte denize atlamasından sonra, İno Leukothea diye bilinir hale gelirken oğlu Palaimon olarak bilindi (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.3; Ovidius *Dönüşümler* 4.447-542). Aynı zamanda bir insan kadının, bir nympha haline gelebilmesi de olasıdır. Hamadryadlar, yani ağaç nymphaları, Dryope'yi pek sevdiler ve onu insanlar dünyasından alıp götürüp kendilerinden biri kıldılar (Antoninus *Liberalis* 32).

Çeşitli kutsal olmayan erkek varlıklar, böyle tanrılık arzulamasalar da bir tanrıçanın eşi ya da seks arkadaşı olma ayrıcalığını arzularlar. Nitekim devasa Aloeusoğulları Otos ile Ephialets gökyüzüne ulaşma tehdidinde bulunarak çeşitli dağların zirvelerini birbirinin üzerine koydular. Tanrıçaları eşleri olarak almak isteyen Ephialtes Hera'nın, Otos Artemis'in peşine düştü (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4). İkşion Hera'ya cinsel saldırıda bulundu ve Hera İksion'un niyetleri-

ni Zeus'a haber verince Zeus buluttan Hera'nın bir imgesini yapıp İksion'un yanına yerleştirdi. Hera'nın imgesiyle cinsel ilişkiye giren İksion, Hera'yla yattım diye övündü (Apollodoros *Epitome* 1.20). Erkek bir canavar ya da insan için bir tanrıça en yüksek dişi ve Zeus'un eşi olarak olası en yüksek kozmik statüye sahip olduğu ve dolayısıyla elde edilemez eşsiz dişi olduğu için Hera tanrıçaların en fazla arzu edilenidir. İnsan dişiler de erkek tanrılarla cinsel ilişkiye girmeyi arzulayabilirler ama onlar saldırmak yerine davet etme eğilimindedirler. Bu suretle İphimedeia, Poseidon'a âşıktı; sık sık deniz kenarına gidip elleriyle kucağına deniz suyu dökerdi ve nihayet Poseidon onunla birlikte oldu (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4).

Bir tür kutsal statüye yükselme ya da yalnızca ölümsüzlük statüsüne yükselme, anlatıda daima olmasa da kavramsal olarak ayırt edilirdi. Bir karakter için kutsallığın etkin olmayan özelliklerini (ölümsüzlük, yaşlanmama, rahat yaşam, tanrılar arasında ikamet vb.) elde etmek olası olsa da etkin olanlarını (genel doğaüstü güçler, özel bir etki alanı vb.) elde etmek öyle olmayabilirdi. Gerçekte başlıca üç olasılık söz konusuydu: Bir insan ya etkin bir tanrı ya etkin olmayan bir tanrı olmaya ya da yalnızca ölümsüz ve yaşlanmayan bir varlık olmaya yükseltilebilirdi. İno, Leukothea olduğunda, kutsal güçleri ve kozmik düzende tanımlanmış bir rolü olan tam bir kutsal haline geldi. Herakles ile Semele tanrılaştırıldıklarında, en azından mitolojik anlatı göz önünde tutulduğu ölçüde, tanrıların statüsünü ve yaşam biçimini edinerek ilahi varlıklar haline gelseler de kozmik sistemde rolleri yoktur ve dolayısıyla mitlerde yeni statülerinde görünmezler. Zeus, yakışıklı, Troyalı genç Ganymedes'i tanrıların şarap sunucusu olması için Olympos'a getirdiğinde genci "tanrılar gibi ölümsüz ve yaşlanmaz" kılmışsa da (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 202-217), bir tanrı değil, tanrılar gibi kılmıştır.

Bir kişi ölümsüz ve yaşlanmaz olduğunda, kutsal statü ile kutsal olmayan statü arasındaki ayrım anlatısal olarak önemsiz olabileceği için belirli örnekler tutarsız olabilirler. Ölümlü Peleus ile Nereus kızı Thetis'in durumunda olduğu gibi bir tanrı bir ölümlüyle evlendiğinde bir eş yaşlanıp en sonunda ölürken diğeri sonsuza değin fiziksel olarak değişmeksizin kalacağı için en azından ölümlünün ölümsüz ve yaşlanmaz kılınması gerekir, aksi halde ilişki kısa süreli olmaya yazgılıdır (Homeros *İlyada* 18.428-435). Dolayısıyla Dionysos insan genç kız Ariadne'yi eş olarak aldığında, Ariadne bir kutsal kılınmasa da ve mit göz önünde tutulduğu kadarıyla ne olursa olsun etkin bir kutsal olmasa da ölümsüz ve yaşlanmaz kılındı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 947-949). Benzer bir biçimde Kupid ile Psykhe'nin mitleştirilmiş halk hikâyesinde, Jüpiter iki sevgilinin Olympos'ta evlenmesini onayladığında, Kupid'in annesi Venüs'e oğlunun bir ölümlüyle evlenmesini sorun etmemesini, onları eşit kılacağını söyledi. Jüpiter Psykhe'ye bir fincan ambrosia verip ölümsüz olduğunu ilan ettiği için evlilik sonsuza değin sürebilecekti (Apuleius *Metamorphoses* 6.22-23). Hem insan İdas'ın hem de Apollon'un kur yaptığı Marpessa'nın öyküsünde olaylar farklı bir biçimde sonuçlanır. Zeus genç kıza iki adaydan istediğini seçebilme izni verdiğinde genç kız Apollon'un yaşlandığında kendisini terk edebileceğinden korkarak ölümlü damat adayını seçti (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.8).

Birçok insan, ölümsüzlüğü yaşlanmayan biriyle cinsel ilişkiye girerek elde eder. Muhtemelen bu, tanrıların bir kozmik alandan diğerine aktardıkları Ganymedes gibi bütün kişilerin deneyimdir. Bu suretle yaşamının sonuna doğru Argos'ta ölmek istemeyen Menelaos, Helen'in kocası ve dolayısıyla Zeus'un damadı olduğu için tanrılar tarafından özel bir cennet olan Elysion bölgesine götürülür (Homeros *Odysseia* 4.562-569). Menelaos burada büyük bir olasılıkla sonsuza de-

ğin bir tanrı olarak değil ama bir tanrı gibi yaşayacaktır. Benzer bir biçimde ister kutsal kabul edilsinler ister edilmesinler yıldızlaştırılan kişiler zorunlu olarak ölümsüz ve değişmez olurlar. Avcı Arkas, aslında bir tanrının ayıya dönüştürdüğü kendi annesi Kallisto olduğunu bilmeden bir ayının izini bir tapınağa değin sürdü. Arkas hayvanı öldürmeden ya da saygısızlıklarından dolayı her ikisine de kızgın olan Arkadyalılar tarafından öldürülmeden önce Zeus onlardan birini Küçük Ayı (Ayı) ve diğerini Büyükayı (Ayı-bekçisi) takımyıldızları olarak gökyüzüne yerleştirdi (Ovidius *Dönüşümler* 2.496-530; Hyginus *Şiirsel Astronomi* 2.1). Mit derleyicisi Hyginus'un (*Fabulae* 224) derlediği ölümsüzlük edinen kişiler listesindeki örneklerin çoğu yıldızlaştırmalardır.

Bazen bir tanrı bir insan bebeği ölümsüz ve yaşlanmaz kılmaya çalışsa da başarısız olur. Bu itibarla, Demeter insan bebek Demophon'a bu nitelikleri kazandırmak istedi, bebeğin annesinin yarıda kesmesi nedeniyle tanrıça doğaüstü süreci tamamlayamadı ve çocuk ölümlü kaldı (*Homeros'un Demeter İlahisi* 213-264). Aynı zamanda başka şeyler de yanlış gidebilir. Tanrıça Eos (Şafak) ricası üzerine Zeus'un ölümsüz kıldığı Tithonos'la evlendi ama Eos, Tithonos için ebedi gençlik istemeyi unuttuğundan dolayı Tithonos yaşlanmaya devam etti ve en nihayetinde yalnızca bir sesten ibaret kalıncaya değin eriyip gitti. Ölümsüzlük ve yaşlanma ayrı yollar üzerinde ilerledikleri için bir insanın eşlik eden gençliğe sahip olmadan ölümden kaçması olanaklıdır (Homeros *Odysseia* 23.333-337). Aynı zamanda nympha Kalypso daha sonra ölümsüzleşen kahraman Odysseus'a eşi olarak kalması koşuluyla ölümsüzlük teklif etmesine karşın Odysseus ölümsüzlük yerine ölümlü eşi Penelope'ye geri dönmeyi seçerek teklifi reddettiğinde olduğu gibi bir ölümlü ölümsüzlük olanağını reddedebilir.

Ölümsüzlük ölümden sonra bahşedilebilir. Efsanevi epik *Aithiopis*, Eos'un oğlu Memnon Akhilleus tarafından öldü-

rüldükten sonra, Eos'un Zeus'tan onu ölümsüz kılma izni almasını anlatmaktadır. Daha sonra Akhilleus'un kendisi de öldürüldüğünde, annesi Thetis onu yakılacağı odun yığınından yaşaması için Leuke'ye yani Beyaz Ada'ya taşıdı. Benzer bir biçimde, tanrılar gökyüzüne bir takımyıldızı olarak yerleştirmeye karar verdiğinde kişiler çoktan ölmüş olabilirler. Apollodoros, kadın avcı Artemis'in avdaki yoldaşı Kallisto'yu bakireliğini koruyamadığı için vurup öldürdüğünü nakletmekte. Ardından Zeus Kallisto'yu bir takımyıldızına, Ayı'ya dönüştürdü (*Kütüphane* 3.8.1).

Kahramanlaştırma, yani ölüyü kültsel güç sahibi ölü kişi ya da hayalet anlamında kahraman statüsüne yükseltme, farklı bir tür ölüm sonrası daha üst seviyeye çıkarmadır. Bir erkek kahramanın ya da kadın kahramanın daima ölümlü olması gerekse de çok az ölü kişi kahraman haline gelir. Korinthos kralının kızı Glauke'nin ölümünde bilmeden ölümcül olan hediyelerini getirerek oynadıkları rol nedeniyle Korinthosluların taşlayarak öldürdükleri İason ile Medeia'nın çocukları Mermeros ile Pheres'in olayında olduğu gibi kimi kahramanlar zamansız ölmüş kişilerdir. Öldürülen iki kardeş daha sonra Korinthoslular kötü kaderlerinin nedeninin bir kehanetten öğrenip onların gönlünü almak için her yıl kurban törenleri düzenleyene değin Korinthoslu bebeklerin ölmesine neden oldular (Pausanias 2.3.6). Bu gelenekte öldürülen çocuklar kahraman, kalıntılarının çevresinde yaşayanların hayatlarını iyi ya da kötü etkileyebilen, güçlü ölü kişiler haline gelirler. Kahramanlaştırılmış çocuklar, topluluk öldürülen çocukları onurlandırana değin Korinthosluların başına kızgınlıkla gençlerini kaybetmeyi bela ettiler.

Son olarak bu bağlamda muhtemelen kozmik bir değişim olmasa bile kadından erkeğe dönüşüm yükselme olarak kabul edildiği için cinsiyet değişimlerinden bahsedilebilir. Sözgelimi Kainis Tesalya'nın en sevilen genç kızıydı. Birçok ta-

lip onun peşinde olsa da o hepsini reddetti. Kainis ıssız sahil kıyısında tek başına yürümeye alışkındı ve bir gün Neptün orada ona tecavüz etti. Sonradan Neptün ona ne isterse bahşedeceğini söyledi ve kız çektiği mağduriyeti düşünerek artık kadın kalmamayı seçti. Böylece tanrı onu yalnızca bir erkeğe değil, aynı zamanda yaralanmaz bir erkeğe de dönüştürdü. Kainis adını Kaineus diye değiştirdi ve vücuduna silah işlemediği için yenilmesi güç bir savaşçı haline geldi. Yine aynı sebepten ötürü yani vücuduna silah işlemediği için düşmanları en sonunda onu ezerek öldürdüler (Ovidius, *Metamorphoses* 12.189-535).

Düşüş

Birçok ölümlü karakter ölümsüzlük kazanmasına karşın muhtemelen yalnızca bir karakter bu niteliği kaybeder. İyi kentaur Kheiron kazayla Herakles'in zehirli oklarından biriyle vuruldu ve üzüntü içindeki Herakles okun sapını çekip çıkarıp Kheiron'un kendisine verdiği ilacı yaraya sürse de acı veren yaranın tedavi edilmez olduğu görüldü. Kheiron artık ölmeyi dilemekteydi ama ölümsüz olan ölemeyeceği için Zeus, ölmesine olanak tanımak için kentaurun izniyle onun ölümsüzlüğünü bir başkasına aktardı (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4).

Bir insanın ya bir hayvan ya da bir bitkiye olmak üzere daha alt düzey yaşam biçimine radikal başkalaşımı daha yaygındır. Dönüşüm kutsal bir ceza olduğunda, değişimin bir seviye düşüşü olduğu açıktır. Becerikli eğirici ve yün dokumacısı Maionialı genç kız Arakhne (Örümcek), Minerva'nın dokumacılık sanatındaki üstünlüğünü kabul etmeyi reddetti. Nihayetinde Arakhne ile Minerva dokumacılık yarışına girdiler ve Arakhne mükemmel iş çıkardı. Hayal kırıklığına uğrayan ve kızan tanrıça Arakhne'nin başına mekiğiyle vurdu ve

buna dayanamayan Arakhne boynuna ilmik geçirip intihar etti. Ona acıyan tanrıça kızı ve onun soyundan gelenleri bir ceza olarak örümceğe dönüştürdüğü için bir örümcek gibi asılı olan Arakhne örmeye devam etmekteydi (Ovidius *Dönüşümler* 6.1-145).

Bir başka hikâyede Pierus ile Euippe'nin dokuz kızı usta şarkıcılardı ve dokuz Musa'ya şarkı söylemede yarışmak için meydan okudular. Nymphalar jüri olarak seçildikten sonra her grup şarkısını icra etti. Nymphalar oybirliğiyle kazananın tanrıçalar olduğunu bildirmişlerse de Pierus kızları hakaretlerini sürdürdüklerinde Musalar süren saldırganlıklarından dolayı onları boğuk sesli ve gürültücü saksağanlara dönüştürerek cezalandırdılar (*Dönüşümler* 5.294-678). Arakhne ve Pierus kızları yalnızca kozmik hiyerarşide aşağıya indirilmezler, aynı zamanda en başta onların ölmelerine neden olan saldırgan tutumu durmadan yinelemeye de mahkûm edilirler. Yine de bütün dönüşümler seviye indirime değildirler.

Yaşayan bir kişiden ölü bir kişiye dönüşüm ve dolayısıyla bir insanın yaşayanlar diyarından ölüler diyarına gönderilmesi, seviye inmenin birçok örneği olan farklı bir biçimidir. Bu suretle, Asklepios, Apollon ile bir insan genç kızın oğlu olsa da ona tıp sanatını öğreten kentaur Kheiron tarafından büyütüldü. Asklepios yalnızca insanları ölmelerini engelleyebilen değil, aynı zamanda ölüleri diriltebilen ünlü cerrah olmak üzere büyüdü. Diğer insanların da bu sanatı öğreneceğinden korkan Zeus yıldırımlarıyla Asklepios'u öldürdü. Apollon karşılık vermek için kızgınlıkla Zeus'un yıldırımlarını yapan Kyklopları öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 3.103-4). Bir başka durumda, arzusuna teslim olan Demeter bir tarlada ölümlü erkek İason'la yattı ama bunu öğrenen Zeus, erkek tanrılar ölümlü erkeklerle birlikte olan tanrıçaları kıskandıkları için İasion'u bir yıldırımla öldürdü (Homeros *Odysseia* 5.125-128 ve devamı).

Ölümlüler sık sık ya duygusal ya da cinsel olarak ölümsüzleri etkilerler. Evli olmayan erkek tanrıya tepki nadiren söz konusu olsa da evli olmayan tanrıça ile ölümlü erkek arasındaki cinsel ilişkiler diğer erkek tanrıların kıskançlığını ve kızgınlığını körükler (Homer *Odysseia* 5.118-140). Evli erkek tanrı durumunda, başka kadınlarla ilişkisi karısının kadını ve eğer varsa çocuğunu ortadan kaldırarak sergilediği hoşnutsuzluğuna yol açan Zeus'un durumu dışında çok az tepki söz konusudur. Evli tanrıçalar ölümlü erkeklerle cinsel ilişkiye girmekten kaçınma eğilimindedirler.

Kozmik daha üst seviye çıkmalar ve daha alt seviyeye inmeler çoğunlukla olaydan sonra anlaşılabilir olsalar da genellikle önceden kestirilebilir değildirler.

Ayrıca bakınız: Katasterizm (Yıldızlaştırma); Cinsiyet-Değiştirenler; Dönüşüm; Aktarım.

DEMETER (ROMA'DA CERES)

Tahıl ve tarım Tanrıçası.

Demeter Titan Kronos ile Rhea'nın kızıdır. Bir oğlu tarafından yerinden edileceğini öğrenen Kronos çocuklarını doğar doğmaz yutuyordu. Yaşlı anne Zeus'u doğuracağı zaman, kocasına onun yutması için kundak bezlerine sarılmış bir taş verdi. Zeus tamamen büyüyünce Kronos taşı ve Demeter dahil olmak üzere çocuklarını kustu. Zeus, genç tanrıların zaferle çıktıkları yaşlı tanrılara karşı savaşında genç tanrılara liderlik etti. Zeus bir başka tehdit olan canavar Typhon'u yendikten sonra Olympos tanrıları onu tanrıların kralı olması için çağırdılar. Zeus'un dördüncü karısı ona Persephone adlı bir kız evlat doğuran kız kardeşi Demeter'di (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 453-929).

Homeros'un Demeter İlahisi'ne göre, Zeus kardeşi Hades'e Persephone'yi eşi olarak almasına gizlice izin vermişti. Bir gün Persephone çayırda çiçek toplarken yeryüzü yarıldı ve

Elinde bir demet buğday tutan Demeter

Hades atlarıyla ve arabasıyla fırlayıp onu gasp edip istememesine rağmen kendi krallığına götürdü. Persephone çığlık attığında Demeter kızını aramak üzere hızla karaya ve denize koştu. Demeter ne ambrosia ne de nektar tattı, elinde meşale dokuz gün boyunca kızını aradı. Sonunda Helios (Güneş) Demeter'e kızının babası Zeus'un kızını kaçıran kardeşi Hades'e verdiğini açık etti. Zeus'a kızan Demeter Olympos tanrıları-

nın yanından ayrıldı ve yaşlı bir kadın biçimini alıp insanların kentlerini ziyaret etti. Eleusis hükümdarı Keleos'un evini ziyaret zamanı geldiğinde Keleos'un karısı Metaneira onu oğluna bakması için tuttu. Demeter yaşlanmasını engellemek ve ölümsüz kılmak için bebeğe tahıl ya da süt vermiyor gizlice onu ambrosiayla yağlayıp geceleri ölümlü kısımlarının yanıp kül olması için ateşe tutuyordu ama Metaneira ateşin içinde yatan oğlunu görüp çığlık atması üzerine Demeter çocuğu alevlerden aldı ve çocuk ölümlü kaldı. Sütanne tanrıça Demeter olduğunu açıkladı ve insanlara kendisi için bir tapınak yapmalarını söyleyip dinsel törenlerini öğretme sözü verdi. Gerçek biçimine dönen Demeter evden ayrıldı. Eleusisliler tanrıça için bir tapınak yaptılar ve kızı için yas tutan Demeter orada diğer tanrıların uzağında durdu. Demeter'in tohumları topraktan gizleyerek yeşermemelerine neden olmasının sonucunda tarım durdu. İnsan ırkı yok olmaya ve bunun sonucunda tanrılar kurbanlarından mahrum olmaya başlayınca Zeus müdahale etti. Zeus ve diğer tanrılar Demeter'i Olympos'a dönmesi için ikna etmeye çalıştıysalar da o kızgınlıkla kızını tekrar görene değin geri dönmeyi ve tohumları yeşertmeyi reddetti.

Bunun üzerine Zeus Persephone'yi geri getirmesi için Hermes'i ölüler diyarına gönderdi. Hades Persephone'nin geri götürülmesine izin verdi ama daima annesiyle birlikte kalmaması için gizlice ona nar tohumu yedirdi. Demeter ile Persephone yeryüzünde neşeyle bir araya gelmişlerse de Demeter Persephone'nin Erebos'ta yemek yediğini fark ettiğinde Persephone'nin yılın üçte birini eşiyle, üçte ikisini annesiyle ve diğer ölümsüzlerle birlikte geçirmesi gerektiğini anladı. Bununla beraber, durumu kabullenen Demeter'in tohumların bir kere daha insanlar için yeşermesine izin vermesi için ikna edilmesiyle yeryüzü çiçeklerle ve yapraklarla doldu. Sonradan Eleusis hükümdarlarına gizli dini törenleri, yani Eleusis

Gizemleri'ni nasıl yerine getireceklerini anlattı. Bununla birlikte bu gizemleri öğrenenler kutsaldırlar ve bunları öğrenmeyenler Erebos'ta onlarla aynı sevinci paylaşmazlar. Anne ile kız, Olympos'ta diğer ölümsüzlerle bir araya gelmelerinden beri Zeus'un yanında yaşamaktalar (*Homeros'un Demeter İlahisi*).

Persephone Erebos'ta

Demeter bütün tarımı durdurarak insan nüfusunun hayatta kalmasını tehdit ettiği için mitin *İlahi* uyarlaması insanların zaten tarımla ilgiledikleri bir zamanda geçmektedir; yastayken kendisine ev sahipliği yapan Eleusisliler aracılığıyla insanlara büyük hediyesi, dini törenlerinin, yani Eleusis

Gizemleri'nin bilgisiydi. Bir başka uyarlamada, insanlığa en büyük hediyesi bu noktada tahıl ve onun yetiştirilmesiydi. Tarihçi Sicilyalı Diodorus, üzüntülü Demeter'i diğer insanlardan daha büyük bir misafirperverlikle ağırladıkları için Demeter'in buğday armağanını ilk önce Atinalılara verdiğini ve onunla nasıl yemek yapılacağını öğrettiğini ve Atinalıların tarım bütün meskûn dünyaya yayılana değin tohumlarını ve onlara ilişkin bilgilerini komşularıyla paylaştıklarını söylemektedir. Atinalılar hediyesi karşılığında Demeter'i Eleusis Gizemleri'ni teşkil ederek onurlandırdılar (*Sicilyalı Diodoros* 5.4.4). Demeter ölümlülere, sonradan Dionysos'un bağcılığı öğreteceği gibi muhteşem hediye tarımı verdi.

Bekâr Demeter nadiren cinsel ilişkiye girer. Kardeşi Zeus'la gönüllü ilişkisine ilaveten kardeşi Poseidon'la gönülsüzce ilişkiye girdi. Demeter kızının peşinde yeryüzünde dolaşırken ihtirasla onu arzulayan Poseidon onu takip etti. Demeter kendini bir kısrağa dönüştürüp otlayan diğer kısrakların arasına karıştıysa da Poseidon hileyi fark etti ve kendisini bir aygıra dönüştürüp Demeter'le bu biçim içerisinde çiftleşti. Önce kızan Demeter sonradan olanları kabullendi. Demeter adı yalnızca Eleusis Gizemleri'ne kabul edilmiş olanlara ve ünlü at Areion'a söylenen bir kız evlat doğurdu (Pausanias 8.25.4-10). Demeter'in ayrıca bir ölümlü olan Iasion'la da ilişkisi oldu. Homeros'a göre, Demeter tutkusuna boyun eğip üç kere sürülmüş bir tarlada Iasion'la cinsel ilişkiye girdiyse de çok geçmeden bunu öğrenen Zeus İason'un üzerine bir yıldırım salıp onu öldürdü (*Odysseia* 5.125-128). Mit derleyicisi Apollodoros, Zeus'un İason'u Demeter'e tecavüz etmeye kalkıştığı için bir yıldırımla öldürdüğünü söylüyor. Ne olursa olsun, Demeter zenginlikler ve refah bahşeden tanrı Plutos'u (Zenginlik) doğurdu (*Tanrıların Doğuşu* 969-974; *Sicilyalı Diodoros* 5.77.1).

Buğday sapları, bir meşale ve asa Demeter'in sanattaki simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Ortada Görünmeyen Tanrı; Kültür Kahramanı; Persephone

Okuma önerileri:

Stefano de Angeli. "Ceres," *LIMC* 4:893-908.

Luigi Beschi. "Demeter," *LIMC* 4:844-892.

Jenny Straus Clay. *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989, 202-266.

Helen Foley, ed. *The Homeric Hymn to Demeter: Translation, Commentary, and Interpretive Essays.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 63-70.

N. J. Richardson, ed. ve yorum. *The Homeric Hymn to Demeter.* Oxford: Clarendon Press, 1974.

DEVLER

Gaia'dan (Yeryüzü) doğma mağrur savaşçılar.

Hesiodos'a göre, Titan Kronos babası Uranos'un (Gökyüzü) üreme organlarını bir orakla kesip fırlattığında Gaia'nın (Toprak) üzerine kan damlasıyla Erinysler'i (Öçler), "Zırhlarında parlayan ve ellerinde uzun mızraklar tutan muhteşem Devler"i ve Meliai'yı (*Tanrıların Doğuşu* 176-187), yani dişbudak ağaçları nymphalarını dünyaya getirdi (bu, nymphalar ve ağaçlar bir oldukları için dişbudakların varlığa geldiğini söylemenin bir yoludur). Bu üç kardeş grubu bir kan ve şiddet bağını paylaşırlar. Erinysler özellikle kendi akrabalarının kanını akıtan ölümlülere işkence etmede uzmandır, Devler savaşçıdırlar ve dişbudak ağaçları mızrakların yapıldığı ağaçtır. Savaşçı tanrıça Athena Zeus'un başından nasıl tam yetişkin olarak ve silahlı doğduysa ve Spartoi (Ekilmiş Adamlar) diye adlandırılan silahlı savaşçılar nasıl ejderhanın dişinin toprağı ekilmesiyle topraktan tam yetişkin olarak ortaya çıktılarsa Devler de tam yetişkin ve savaşa hazır biçimde doğarlar. Hesiodos onları en-

damları bakımından "muhteşem" diye betimlese de Devler daima devasa temsil edilmezler. Sözcüğümüz *devler* (*giants*) nihayetinde Yunanca *Gigantes*'ten türeme olsa da Devlerin en sürekli özellikleri güç ve mağrur saldırganlıktır.

Devlerle ilgili başlıca mit olan Gigantomakhia (Yunanca *Gigantomachia*) Miti, yani Devlerin Olympos tanrıları ve müttefikleriyle savaşıdır. Mit derleyicisi Apollodoros, Olymposluların Titanları yenmesine üzülen Gaia'nın (Yeryüzü), Phlegrai'de ya da Pallene'de babaları Uranos olan Devleri doğurduğunu anlatıyor. Aşırı büyük gövdeye ve güce sahip olan devler, başlarından aşağı sarkan uzun saçları ve pullu ejderha ayaklarıyla dehşet verici gözüküyorlardı. Devler gökyüzüne büyük kayalar ve yanan ağaçlar fırlatırlar. Devlerden Alkyoneus doğduğu topraklarda savaştığı sürece ölümsüzdü. Olymposlular bir kehanetten tanrıların Devleri ancak bir ölümlünün yardımıyla öldürebileceklerini bilmekteydiler.

Bunu bilen Gaia oğullarını ölümlüden koruyabileceği bir ilaç aramaya başlaydıysa da Zeus Gaia toplamadan önce kendisinin karanlıkta bitkiyi toplamasına olanak tanımak için Eos'a (Şafak), Selene'ye (Ay) ve Helios'a ışıldamayı yasaklayıp Gaia'yı atlattı. Ardından Herakles'i tanrılara yardım etmeye gönderdi. Kahraman okla vurup Alkyoneus'u toprağa her düşürüşünde dev yeniden canlandığı için Athena'nın öğüdüyle onu doğduğu yerin dışına, son nefesini verdiği yere götürdü. Hera'ya tecavüz etmek isteyen Dev Porphyrion onun elbisesini yırttı ama Zeus onu bir yıldırımla vurdu ve Herakles bir okla onun sonunu getirdi. Diğer tanrılar bir dizi teke tek çarpışmada çoğunlukla kişisel özellikleri olan bir silahla ve aletle diğer Devlerin hakkından geldiler. Böylece Apollon ve Herakles Ephialtes'i oklarla öldürdüler, Dionysos Eurytos'u thyrsos'uyla (bir tür değnek) devirdi, Hekate meşale aracılığıyla Klytios'u öldürdü ve benzerleri. Herakles'in yardımıyla bütün Devler en sonunda öldürdüler (*Kütüphane* 1.6.1-2).

Apollodoros'a göre, Gigantomakhia, Titanomakhia'dan sonra ve Zeus'la Typhon'un çarpışmasından önce gerçekleşti. Bu nedenle Gigantomakhia Olymposluların kozmosta kendi egemenliklerini kurabilmelerinden önce yüzleşmeleri gereken şiddet dolu meydan okuma dizilerinden biriydi.

Birbirlerine benzeyen Titanomakhia ile Gigantomakhia daima birbirlerinden açık bir biçimde ayırt edilmediler. Devasa kardeşler Otos ve Ephialtes ya da bir başka deyişle Aloeusoğulları'nın Tanrılara bulunduğu diğer bir mitsel saldırı kafa karışıklığını arttırdı. Ovidius Devler ile Aloeusoğulları'nı karıştırıyor gibi görünmektedir.

Homeros Devlere çeşitli muğlak göndermelerde bulunmaktadır. Kibirli Devlerin kralı Eurymedon halkının ve kendisinin yıkımına yol açtı. Poseidon Eurymedon'un kızı Periboia'yla Phaiaklar'ın kralı Nausithoos'un babası olmak üzere çiftleşti (*Odysseia* 7.58-60). Nausithoos'un oğlu Alkinoos "tıpkı Kyklopların (Latincesi: Cyclopes) ve vahşi Dev kabilelerinin oldukları gibi" tanrılara yakın oldukları için tanrıların onlara gizlenmeden açıktan açığa geldiklerini söylemektedir. Devler bir taraftan kibirli ve vahşi, diğer taraftan çok uygar Phaiaklar'ın atalarıdırlar ve tanrıların lütfuna sahiptirler. Homeros başka bir yerde Odysseus ve yoldaşlarının Laistrygonların ülkesine varıp reisin sarayına girdiklerinde eşinin bir dağ denli büyük olduğunu gördüklerini aktarır. Odysseus ve yoldaşlarının etrafları hemen insanlardan daha çok Devlere benziyor olarak betimlenen düşman, büyük kaya fırlatan Laistrygonlar tarafından çevrildi (*Odysseia* 10.105-120).

Ayrıca bakınız: Aloeusoğulları, Titanlar.

Okuma önerileri:

Claude Calame. «Le figures grecques du gigantesque,» *Communications* 42 (1985): 147-172.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 445-454.

Francis Vian. "Gigantes," *LMIC* 4:191-270.

—. *La Guerre des Geants: Le mythe avant l'époque Hellenistique.* Paris: Librairie C. Klincksieck, 1952.

DİONYSOS (ROMA'DA BACCHUS VE LIBER PATER)

Şarap tanrısı.

Dionysos, Zeus ile tanrının ilişkiye girdiği Thebai'li ölümlü bir kadın olan Semele'nin oğludur. Şair Ovidius'a göre, Jove (Jüpiter) Semele'ye herhangi bir isteğini yerine getirme sözü verdi ve Semele ondan kendisine sevgiyle kutsal eşine göründüğü asıl biçimiyle görünmesini istedi. Jüpiter ettiği yemine gönülsüz olarak boyun eğse de görünüşünün yoğunluğu ölümlü Semele'yi alevler içinde yakıp yok etti. Zeus Semele'nin karnındaki ağlayan fetüsü alıp baldırına yerleştirdi. Zamanı geldiğinde bundan bebek Bacchus doğdu.

Bir elinde şarap sürahisi, ötekinde thyrsos tutan Dionysos

Hera, kocasının başka bir kadından çocuğu olarak Dionysos'a kin tuttuğu için yeni doğan bebek tehlikedeydi. Zeus, bebeği bir kız gibi yetiştirmelerine ikna ederek Semele'nin kız kardeşi İno ile kocası Athamas'a emanet eden Hermes'e teslim etmişse de Hera karı kocayı delirttiği için tehlikeli biçimde kuruntulu hale geldiler. Zeus çocuğu kendi güvenliği için bir oğlağa çevirdi ve Hermes onu Thebai'dan uzakta büyütmeleri için Nysa nymphalarına teslim etti (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.3).

Şarap ve thyrsos ile Bacchante

Dionysos ve annesi tanrılığa ulaştılar (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 940-942). Dionysos, biri ölümlü diğeri ölümsüz bir anne babanın oğlu olduğu için normalde ölümlü bir yarı-tanrı olması gerekirken bir şekilde doğumundan itibaren ölümsüzdür (*Homeros'un Dionysos İlahisi* 26.5-6). Annesine gelince, bir başka söylenceye göre, Dionysos Zeus'un görüntüsünün öldürdüğü Semele'yi Hades'in ülkesinden çıkardı ve birlikte Olympos'a yükseldiler (Apollodoros *Kütüphane* 3.5.3). Gelgelelim bir başka söylenceye göre ise Semele Zeus'un kendisini saflaştıran ve kutsayan ışığıyla çarpıldığında Zeus onu daha yüksek bir varoluş düzeyine yükseltti.

Dionysos asmayı ve şarap yapımını bulduğu için asmalar, şarap ve sarhoşluk onun özel yetki alanı haline geldi. Meyveyi ve onun kullanımını öğretmek ve kendisini kutsallığıyla olduğu denli kadınların ve erkeklerin evlerini terk edip dağlara gittikleri ve burada farklı kendinden geçme davranışları sergiledikleri sıra dışı dini ayinleriyle de tanıtmak için kendi başına dünyayı dolaştı. Bazı mitler bağcılığın tanıtımı üzerinde dururken diğerleri sorunları olsa da yeni kültün tanıtımı üzerinde dururlar: Birinci türden mitlerde sarhoşluğun yanlış anlaşılması ve ikinci türden mitlerde bazı insanların yeni tanrıya ve külte karşı dirençleri ve düşmanlıkları.

Tanrıdan bitkiyi alan ilk ölümlü Kalydon Kralı Oineus'tu. Dionysos ziyaret ettiği Oineus'un zımni rızasıyla karısı Althaia'yla yattı. Dionysos Oineus'un konukseverliği karşılığında "şarap"a (Yunanca *oinos*) Oienus adını vererek ona bir asma verdi (Apollodoros *Kütüphane* 1.8.1; Hyginus *Fabulae* 129). Olaylar daima böyle sorunsuz ilerlemedi. Tanrı Attika'daki İkarios'u ziyaret ettiğinde ona asma budamayı ve şarap yapmayı öğretti. İkarios bu nimeti diğer insanlara vermek istedi ve şarabı bazı çobanlarla paylaştı. Şarabın tadını çok beğenen çobanlar çok miktarda şarabı susuz içip sarhoş oldular ve zehirlendikleri yanlış düşüncesine kapılarak İkarios'u öldür-

düler (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.7; Hyginus *Fabulae* 130). Yunanlılar geleneksel olarak şarabı suyla sulandırıp içerlerdi ama deneyimsiz şarap içicileri çobanlar kendi şaraplarını susuz içtiler.

Yeni tanrının ve onun garip kültünün tanıtımının üzerinde duran mitler tanrıyı satirler ve bakkhalar biçimindeki doğaüstü dini tören yöneticileri maiyetiyle birlikte gezerken temsil ederler. Dionysos'un ilk ölümlü düşmanı Trakya'daki Edon kralı Lykurgos'tu (Latincesi: Lycurgus). Lykurgos Dionysos'u kovdu ve tanrı denizde Nereus kızı Thetis'e sığındı. Kral aynı zamanda tanrının satirler ve bakkhalardan oluşan mahiyetini ya uzaklaştırdı ya da hapsetti. Ama hemen deliren kral asmaları kesip ülkeyi çorak hale getirdiğini düşündüğü oğlu Dryas'ın uzuvlarını kesti. Bir kâhinin Edonialılara toprağın ancak Lykurgos öldürülürse verimli olacağını söylemesi üzerine Edonialılar onu öldürdüler (Homeros *İlyada* 6.130-140; Apollodoros *Kütüphane* 3.5.1). Thebai kralı Pentheus benzer bir biçimde tanrının zevk verici dini törenlerine karşıydı. Tanrının cesaretlendirdiği kral bakkhaları gözetlemek üzere Kithairon Dağı'na gizlice gittiğinde bakkhalar onu vahşi bir hayvan zannederek parçaladılar (Euripides *Bacchae*).

Dionysos kendisine eziyet edenlerle sanki onlarla dalga geçiyormuş gibi oynar. Tuskan korsanları yakışıklı, asil bir genç fark ettiler ve onu yakaladılar. Korsanlar onu bağlamaya çalıştılarsa da ipler üzerinden düşerken o oturup gülümsedi. Dümenci gencin bir tanrı olması gerektiğini anladı ve arkadaşlarını onu serbest bırakmaya ikna etmeye çalıştı ama kaptan onu umursamadı. Gemi denize açıldığında garip şeyler oldu. Gemiden şarap fışkırmaya başladı. Bir asma geminin tepesine kadar yayıldı ve üzüm salkımları sarktı ve bu sırada sarmaşık geminin direğini sardı. Adamlar dümenciye gemiyi karaya götürmesi için yalvardıklarında tanrı birden kendisini bir aslana dönüştürdü ve geminin başka bir yerinde bir ayı

belirdi. Aslan anında kaptanın üzerine atladı. Korkuyla denize atlayan diğer denizciler yunusa dönüştürülmesine rağmen tanrı dümenciye dokunmadı ve onunla konuşup kendisinin Semele ile Zeus'un oğlu Dionysos olduğunu açıkladı (*Homeros'un Dionysos İlahisi* 7).

Şarap ve sarmaşık tutan Dionysos

Farklı bir yönden, Dionysos Olymposluları kendisinin onlardan biri olduğuna ikna etmek zorundaydı. Dionysos en sadık düşmanı Hera'yı yendi. Hera Hephaistos adlı bir erkek evlat doğurduysa da topallığından utandığı için onu Olympos'tan uzaklaştırdı. Bunun üzerine Hephaistos ustalıkla görünmez bağları olan bir sandalye yapıp onu annesine hediye olarak gönderdi. Annesi mutlulukla sandalyeye oturdu ama bir daha ondan kalkamadı. Hera'yı bir tek Hephaistos kurtarabileceği için Dionysos onu sarhoş edip annesini serbest bırakacağı Olympos'a geri götürdü. Gösterdiği yardımsever-

lik karşısında Hera Dionysos'a karşı tutumunu değiştirdi ve diğer Olymposluları Dionysos'un göksel tanrılardan biri olduğuna ikna etti (Alcaeus parça 349 MW) ve o genellikle genç nesil Olymposlulardan biri olarak kabul edilmektedir.

Dionysos'un eşi, Ariadne, Girit Kralı Minos ile Pasiphae'nin kızıdır. Ariadne kahraman Theseus'un Girit'teki Labyrinthos sarayında yaşayan canavar Minotauros'un hakkından gelmesine yardım ettikten sonra Atina'ya değin eşlik etmek için onunla birlikte denize açıldı. Ama Ariadne'ye âşık olan Dionysos onu ya Theseus onu Naksos Adası'nda terk ettikten sonra ya da kendisi Theseus'a bakireden ayrılıp gitmesini söyledikten sonra aldı. Ne olursa olsun Theseus Naksos'tan Ariadne olmadan yelken açtı. Dionysos Ariadne'yi eşi olarak aldı ve Zeus ona ölümsüzlük bahşetti (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 947-949).

Dionysos'un ek ve seçenek adlarından en iyi bilineni hem tanrı hem de ona tapanlar için kullanılan bir kelime olan Bakkhos'tur (Latincesi: Bacchus). Dionysos Bakkhos'tur ve ona tapanlar bakkhadır (Bacchi ve Baachae diye Latinceleştirilen terimin erkek ve kadın biçimleri). Dionysos'un diğer adları arasında Bromios (Gümbürtülü), Eiraphiotes (Ekilmiş?) ve İki Kez Doğan bulunmaktadır. Roma'da Bacchus (Bakkhos'un Latincesi) ve Liber (Özgür) ya da Liber Pater'dir (Özgür Baba).

Mitoloji sanatında Dionysos geleneksel olarak mainadlar denilen satirlerin ve/veya nymphaların eşlik ettiği sakallı bir genç olarak temsil edilir. Asma, sarmaşık, kantharos (bir tür içki kabı) ve thyrsos (bir tür değnek) simgeleri arasındadır. Zeus'un baldırından doğması tanrının yaşamından sık sık resmedilen olaylar arasındadır.

Ayrıca bakınız: Mainadlar; Satirler ve Silenler; Aktarma

Okuma önerileri:

Marcel Detienne. *Dionysos at Large*. çev. Arthur Goldhammer. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths.* Oxford: Clarendon Press, 1990, 191-194, 316-317.
Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 112-119.
Carlo Gasparri. "Bacchus," *LIMC* 3:540-566.
—. "Dionysos," *LIMC* 3:414-514.

DÖNÜŞÜM

Biçimin doğaüstü değişimi.

Yüzlerce öyküde görülen dönüşüm ya da başkalaşım (metamorfoz) klasik mitolojide çok aşina olduğumuz bir motiftir. Maddede kalın yazı tipiyle belirtilen üç ana dönüşüm biçimi ele alınacak.

Bir insanı domuza dönüştüren Kirke

En sık görülen örnekler, bir varlığın kesin bir değişim geçirdiği **köktenci dönüşümler**dir. Sözgelimi, bir insan bir hay-

vana, bitkiye ya da cansız bir nesneye dönüştürülür. Dokumacılıktaki becerisiyle övünen Genç Arakhne ("Örümcek") Athena tarafından bir örümceğe çevrilir. Kendine dalıp giden Narkissos aynı adlı bir bitkiye dönüşür. Gücendiren anne Niobe ağlayan bir taşa dönüştürülür. Ya da aksine, insan olmayan bir şey başka bir şeye dönüştürülür. Zeus bir karınca kolonisini çalışkan bir insan toplumuna çevirir (Ovidius *Dönüşümler* 7.614-660). Poseidon bir gemiyi taş haline getirir (Homeros *Odysseia* 13.153-169).

Genellikle özgün varlığın bir özelliği dönüşmüş varlıkta büyük ölçüde bulunmaya devam eder. Örümceğe dönüştürülmüş bir dokumacı, ağlar örmeye devam eder. Aşırı meşgul bir karınca kolonisi çalışkan bir insan topluluğu haline gelir. Bir taşa dönüştürülen gemi biçimini korur. Genç kız Daphne (Defne) Apollon'un erotik takibinden bir defne ağacına dönüşmesiyle kaçarsa da Apollon defneyi kendi özel bitkisi olarak benimser. Kişisel farkındalığın sürmesi ya da sona ermesi çok daha karmaşık bir meseledir. Arakhne bir örümcek olduğunda örme tutkusu dışında herhangi bir şeyin geride kaldığını düşündürecek çok az şey söz konusu olsa da değişim geçici olduğunda kişisel farkındalığın etkilenmemesi olasıdır. Ya evrensel (Daphne ilk defne ağacı ise bütün defne ağaçları ondan türemişlerdir) ya da yerel olmak (belirli bir kaya dönüştürülmüş bir kadındır) üzere örtülü ya da açık bir nedenbilim söz konusu olabilir.

Biçimin değişmesi, yaygın bir biçimde bir ceza ya da daha az sık olmak üzere ödül olarak, yani kozmik alt seviyeye indirme ya da üst seviyeye çıkarma olarak doğaüstü bir eyleyen tarafından gerçekleştirilir. Şöyle ki Athena kendini beğenmiş örücü Arakhne'yi seviye olarak insan genç kızdan örümceğe indirir. Aksine Jüpiter ile Merkür müşfik Baukis ve Philemon çiftinin birbirlerinden uzun yaşamama isteğini yerine getirdiklerinde ve onları öldürmek yerine aynı anda

iki bitişik ağaca dönüştürdüklerinde onların dönüşümü bir ödüldür (Ovidius *Dönüşümler* 8.703-724). Başkalaşım, sanki uygun anda uygun dönüşüm bir şekilde şeylerin düzenin parçasıymış gibi öylece meydana gelir. Genç Narkissos'un ölmesi üzerine bedeni gizemli bir biçimde bir çiçek haline gelir (Ovidius *Dönüşümler* 3.508-510).

Bir tanrının geçici olarak bir başka biçimi benimsediği ya da geçici olarak bir insan görünüşüne değiştiği **geçici dönüşümler** yaygındır. Athena tanınmadan insanlarla arkadaşlık etmek için insan kadın Mentor'un biçimini alır. Aphrodite Ankhises'i baştan çıkarmak için bir insan genç kızın biçimini alır. Athena Odysseus'un alımlı görünüşünü bir dilencinin sefil görünüşüne çevirir. Hayvan biçimleri de yaygındır. Poseidon bir keresinde bir atın biçimini alır. Zeus bir kartalın biçimini alır. Hatta su ya da ateş gibi cansız şeyler de dahil olmak üzere hızlı köktenci değişim serileri deniz tanrılarına özgü bir hiledir. Bir insanın deniz tanrısını yakalamak için tanrıyı tutması ve korkutucu değişim dizileri boyunca dayanması gerekir. Menelaos, Proteus'u, yani Deniz İhtiyarı'nı yakaladığında, Proteus kendisini sırayla bir aslana, bir yılana, bir leopara, bir yaban domuzuna, suya, bir ağaca dönüştürdü ve hilelerinin bir işe yaramadığını görünce normal biçimini yeniden alıp kendisini esir alana boyun eğdi (Homeros *Odysseia* 4.455-461). Deniz tanrı Poseidon bu özel yeteneği bahşettiği için torunu Periklymenos kendisini istediğinde bir kartal, bir karınca, bir arı ve bir yılan denli farklı yaratıklara dönüştürebiliyordu.

Cinsel dönüşüm köktenci dönüşümün özel bir kategorisidir. Zeus genç kız Kallisto'ya daha yakından yaklaşabilmek için geçici olarak Artemis'in suretini aldı. Büyüyle bir genç kıza dönüştürülen Teiresias, birkaç yıl kadın olarak yaşadı ve bir kez daha yine erkeğe dönüştürüldü. Poseidon tecavüz ettiği bakire Kainis'e bir dilekte bulunmasını söylediğinde

Kainis yine kirletilmemek için bir erkeğe dönüştürülmeyi diledi.

Klasik mitolojide sayısız köktenci değişim örneğinin yanı sıra özün ya da biçimin fiziksel değişimi yerine iki farklı şeyin bir bakış açısı değişimiyle bir kimlik ilişkisine taşındığı **görünüş dönüşümleri** de görülmektedir. Şafak tanrıçası Aurora (Yunanca Eos) katledilen oğlu Memnon için ağladı, gözyaşları toprakta çiy olarak belirdi (Ovidus *Dönüşümler* 13.621-622). Göğün bakış açısından çiy damlaları Şafak'ın gözyaşları olsalar da yerin bakış açısından bunlar çiy damlalarıdır. Dönüşüm şeyde (gözyaşları, çiy) değil ama bakanın bakış açısındadır. Görünüş dönüşümleri, göksel ya da topraksal bir varlığın beden sıvılarını (sözgelimi, gözyaşları, kan, idrar) toprağın yüzeyindeki sulu tözle (sözgelimi, çiy, özsu, nehir) özdeşleştirir.

Dönüşüm örnekleri içeren mitlerin ve efsanelerin sayısı çok fazla olduğu için bunların yazılı derlemeleri antik dönemde yapılmıştır. Derlemelerden günümüze ulaşanlar Antoninus *Liberalis*'in *Dönüşümler*'i ve Ovidius'un *Dönüşümler*'idir.

Ayrıca bakınız: Katasterizm; Daha Üst Seviyeye Çıkma ve Daha Alt Seviyeye Düşme; Cinsiyet Değiştirenler

Okuma önerileri:

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths.* Oxford: Clarendon Press, 1990.

William Hansen. "Foam-Born Aphrodite and the Mythology of Transformation." *American Journal of Philology* 121 (2000): 1-19.

EFSANEVİ HALKLAR VE YERLER

Olağandışı ayırt edici özellikleri olan tamamen ya da kısmen hayali topluluklar ve bölgeler.

Fantastik halklar ve yerler, genellikle Yunanistan'ın uzağında, örneğin varoluşlarının kolaylıkla onaylanması ya da onaylanmamasının söz konusu olmadığı Okeanos Nehri bo-

yunca uzanan dünyanın sonundadır. Olağandışı halkların ve yerlerin bazıları çeşitli yerlerde geçerken diğerleri yalnızca bir öyküde yer alırlar. Bu maddede çeşitli halkların ve yerlerin adları kalın yazı tipiyle belirtilmektedir.

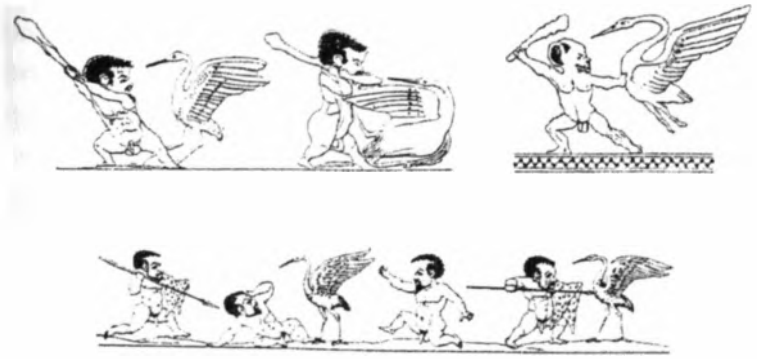
Etiyopyalılar biri güneşin doğduğu ve diğeri güneşin battığı olmak üzere oldukça iki ayrı topluluk halinde yaşayan en uzaktaki insanlardır (Homeros *Odysseia* 1.22-25). Dolayısıyla Etiyopyalılar bir yarısı uzak doğusunda ve diğer yarısı uzak batısında olmak üzere Okeanos Nehrinin karşı tarafında yaşarlar. Etiyopyalı (Yunanca *Aithiops*, "Yüzü Yanık Kişi") siyah derili insanlar, Etiyopya topluluklarının güneşin doğduğu ve yeryüzüne yakın olduğu, battığı bölgelerdeki yerleşimleri için kullanılan sıradan Yunanca bir sözcük olduğu için Etiyopyalıların renklerini güneşe yakın olmalarından aldıklarını ima etmektedir.

Etiyopyalılar tanrıların sık sık ziyaret ettikleri özel gözdeleridirler. Homeros'un *İlyada*'sı Zeus'un ve diğer Olymposluların "Kusursuz Etiyopyalılar"la birlikte on iki günlük şenlik için Okeanos Nehrine nasıl gittiklerini (1.423-425) ve *Odyysseia*'sı Poseidon'un kurbanlık boğalar ve koyun almak üzere Etiyopyalılara kendisinin gittiğini anlatmaktadır (1.22-26). Bu nedenle Etiyopyalılar tanrıların ziyaret ettikleri ve Phaiaklara göründükleri gibi (*Odysseia* 7.199-206) açıkça göründükleri ayrıcalıklı bir halktır. Tanrılar uzaktaki Etiyopyalılarla şölende olduklarında dünyada neler olup bittiğinin biraz daha az farkında oldukları için Etiyopyalılara kutsal bir ziyaret, anlatıcı için tanrıların ya da bir tanrının ortada gözükmemesini sağlamanın bir yoludur.

Etiyopyalılar diğer mitolojik ilişkilerde de boy gösterirler. Kahraman Perseus, Etiyopya prensesi Andromeda'yı kendisiyle evlenmeye kurban edileceği deniz canavarını öldürerek ikna etti (Apollodoros *Library* 2.4.3). Troya Savaşı sırasında Etiyopyalıların kralı, Eos ile Tithonos'un oğlu Memnon'du

(Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 984-985). Memnon Troyalılara destek olmak için Troya'ya kendi yurttaşlarından oluşan bir ordu götürdü ve orada öldürüldü. Evi uzak Batı'da olan Memnon'un annesi Eos'un (Şafak) Doğu Etiyopyalılarla bağlantısı olduğu için Memnon'un yardımı anlamlıdır.

Farklı bir efsanevi siyahlar grubu, **Pigmeler** diye bilinen cücelerdir (Yunanca *Pygmaioi* "Bir-Kübit-Boyunda-Kişiler", *pygme* "cubit"ten). Pigmeler, Etiyopyalılar gibi Okeanos Nehri'nin kenarında yaşarlar. Turnalar her kış güneye uçarken onlara karşı evlerini cesurca savunan Pigme halkına saldırırlar (Homeros *İlyada* 3.1-9).

Turnayla çarpışan Pigme

Kusursuz Etiyopyalılar dünyanın güney ve batı sınırlarında ikili simetri içinde ikamet ederken uzak kuzeyde, Yunanlıların yaygın biçimde adlarının (*Hyperboreioi*) "Boreas'ın-ötesindeki-Kişiler", yani soğuk Kuzey Rüzgârının ötesindeki hayret verici biçimde ılıman bölgenin sakinleri anlamına geldiğini düşündükleri **Hyperboreliler** ikamet etmektedirler. Hyperboreliler, Etiyopyalılar gibi, dindar ve mutludurlar. Şair Pindar'ın Apollon'un ziyaret etmeye düşkün olduğu "kutsal bir halk" diye betimlediği Hyperboreliler, zamanla-

rını müzikle, dansla, çalışmanın, savaşın, hastalığın ve yaşlılığın söz konusu olmadığı yaşamlarının tadını mutlu bir biçimde çıkararak geçirir (*Pythialılar* 10). Çok uzakta olmalarına rağmen Hyperboreliler Olimpiyat Oyunları'nın kurucusu Herakles'in Olympia'ya dikmek için zeytin ağaçlarından bazılarını kendisine vermeleri için ikna ettiğinde olduğu gibi farklı zamanlarda Yunan dünyasıyla iletişime girerler. Zeytin ağaçları daha sonraları ziyaretçiler için gölge ve galipler için çelenk sağlar (Pindaros *Olymposlular*, *Şiirler* 3 içinde).

Odysseus Troya'dan evine seyahati sırasında aralarında Lotosyiyenler'in, Kykloplar'ın ve Phaiaklar'ın bulunduğu farklı efsanevi toplulukları ziyaret eder.

Lotosyiyenler (Yunanca *Lotophagoi*) başlıca ayırt edici özellikleri lotos diye adlandırılan tatlı bir meyveyi yemeleri olan dost bir topluluktur (mitolojik bitkinin özel niteliğine sahip olmasalar da, lotos diye adlandırılan yenilebilir bitkilerin var olduğu bilinmektedir). Lotosyiyenler iyi niyetle yiyeceklerini Odysseus'un yoldaşlarının bazılarıyla paylaştılar. Bu insanlar lotos yediklerinde eve dönme isteklerini tamamen kaybedip Lotosyiyenlerle birlikte kalmak ve lotos yemek istediler (*Odysseia* 9.82-104).

Kykloplar (Yunanca *Kyklopes*) tek-gözlü bir devler topluluğudur. Odysseus ve yoldaşlarından birkaçı bir Kyklop olan yalnız çoban Polyphemos'un mağarasını ziyaret ettiler. Polyphemos acımasız olsa da çok zeki olmayan bir yamyam olduğunu gösterdi. Mağarasının girişini yalnızca kendisinin hareket ettirebileceği büyük bir kayayla kapatan Polyphemos, misafirlerinden iki tanesini yedi. Odysseus ve kurtulanlar insan yiyen devi kör etmeyi ve bir hileyle mağarasından kaçmayı başardılar (*Odysseia* 9).

Phaiaklar (Yunanca *Phaiakes*) eskiden zulmüne uğradıkları Kyklopların komşularıydı ama Skherie'ye yerleştiler. Phaiaklar, aslında aynı zamanda nympha Thoosa'dan olma Pol-

yphemos'un babası olan Poseidon'un soyundan gelmedirler. Phaiaklar yaşamlarını kaygısız şölenlere, dansa, spora, düşünce kadar hızlı seyahat eden, sihirli, zeki gemilerle denizde seyretmeye adarlar. Phaiaklar kendilerini biçim değiştirmeden ziyaret eden tanrılarla yakın dostturlar (*Odysseia* 9-13). Etiyopyalıların ve Hyperborelilerinkine çok benzer şekilde, Phaiaklar da insanlığın bir biçimde kaybettiği ilk Altın Çağ koşullarına benzeyen koşulların tadını çıkarmayı sürdürmekteler.

Amazonlar (Yunanca *Amazones*) Yunanlıların doğusunda bir yerde yaşayan kadın ulus. Farklı ilkçağ yazarlarına göre, diğer uluslardan erkeklerle cinsel ilişkiye girseler de yalnızca kız çocuklarını alıkoyup büyüttüler. Halk etimolojisi adlarının "memesiz" anlamına geldiği düşüncesindeydi ve bir geleneğe göre rahat ok atmak için sağ memelerini ortadan kaldırmaları söz konusuydu.

Amazonlar kahramanlık efsanesinde birçok kez boy gösterirler. Bir keresinde kahraman Bellerophontes onlarla savaştı ve onları yendi (Homeros *İlyada* 6.186). Herakles'in görevlerinden biri amazonların kraliçesi Hippolyte'nin taktığı Ares'in kemerini ele geçirmekti. Kahraman ve yoldaşları Hippolyte'in Herakles'in görevini öğrenmesi üzerine cömertçe ona kemerin sözünü verdiği Amazonların ülkesine doğru yola çıktılar. Ama bir amazon kılığına giren Hera, kraliçelerini kaçıracaklarını söyleyerek Amazonları yabancılara karşı kışkırttı. Bunun üzerine Amazonlar erkeklere saldırdılar ve iki taraf savaşırken Herakles kraliçeyi öldürüp kemerini aldı (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.9). Herakles'in yoldaşlarından biri olan Theseus karısı olması için Amazon Antiope'yi kaçırıp Hippolytos adlı bir oğlan doğuracağı Atina'ya götürdü. Antiope'nin kaçırılması Amazonların Atinalılarla bir savaşa tutuşacakları Atina'ya gelmelerine neden oldu. Bir başka anlatıma göre, Theseus Antiope'yi terk edip Phaidra'yla (Latin-

cesi: Phaedra) evliliğini kutladığında Antiope ve diğer Amazonlar Atinalıların üzerine yürüdüler (Apollodoros *Epitome* 1.16-17). Efsanevi epik *Aithiopis* Amazonların Troya'da Troyalıların müttefikleri olarak nasıl savaştıklarını anlatıyordu. Amazonlar Troya'ya Ares'in kızı Penthesileia'nın liderliğinde ulaştılar. Gelgelelim Penthesileia savaş alanında etkileyici başarı gösterdikten sonra Akhilleus tarafından öldürüldü. Farklı Amazon savaşlarının ya da Amazonlarla savaşların betimlemeleri Yunan sanatında gözdeydi.

Bazen bir bölge ilgi merkezidir. Nitekim temelde aynı olan kavramın farklı adları olan **Elysion Bölgesi** ve **Mutlular Adaları** ölmeden hemen önce ya da hemen sonra tanrılar tarafından oraya aktarılan kahramanların özel cennetidir. Homeros, Elysion Bölgesi'ni (*Elysion pedion*) ya da diğer adıyla Elysion Ovası'nı, yağmurun ve karın yağmadığı, sakinleri Zephyros'un canlandırıcı esintilerinin tadını çıkardıkları için yaşamın çok hoş olduğu, dünyanın sonundaki nefis bir yer olarak

Amazonlar ve erkek savaşçı

betimler (*Odysseia* 4.561-569). Hesiodos, Okeanos Irmağı'nın yanındaki, toprağın yılda üç kere ürün verdiği ve talihli sakinlerinin kaygısız bir yaşam sürdükleri Mutlular Adaları'ndan (*makaron nesoi*) bahsederken aklında ayrı türden bir yer vardır. Mutlular Adaları'nın sakinleri Zeus'un bu amaç için Tartaros'tan serbest bıraktığı Kronos tarafından yönetilirler (Hesiodos *İşler ve Günler* 156-173). Bu uzak cennetlerin hem erkek hem de kadın sakinleri ahlaki mükemmellikte yoldaşları ölümlülerden üstün oldukları için değil ama ya Zeus'un yakını oldukları ya kahramanlar çağına damgasını vuran büyük savaşlardan sağ çıktıkları ya da bir şekilde tanrıların lütfunu kazandıkları için seçilmişlerin arasındadırlar.

Elysion Bölgesi'nin ve Mutlular Adaları'nın kutsal karşılığı Olympos tanrılarının cennet evi **Olympos** bazen Kuzey Yunanistan'daki Olympos Dağı'nın tepesindeki bir ikametgâh olarak ve diğer zamanlarda uzak göklerdeki bir bölge olarak temsil edilir. Bu cennetlerin karşıtları sırasıyla ölü insanların kasvetli killi toprağı **Erebos** ve yenilen ölümsüzlerin karanlık ve rüzgârlı hapishanesi **Tartaros**'tur.

Mitolojik önem taşıyan bir bölgenin bir yerleşim yeri olmasına gerek yoktur. Aynı zamanda **Planktai**, Dolaşan Kayalar diye de adlandırılan **Symplegadlar** yani Çarpışan Kayalar denizcilerin aralarından geçmelerini neredeyse olanaksız kılmak için önceden tahmin edilmeyen biçimde ayrılan ve tekrar birleşen denizdeki devasa sarp kayalıklardır. Ama hileyi biliyorsanız kayaların arasından geçebilirsiniz. Çarpışan Kayalar'la karşılaşan bir geminin tayfalarının bir güvercin bırakmaları ve güvercin kayaların arasından uçarak geçmeyi başarırsa gemicilerin hemen kayların arasından kürek çekmeye girişmeleri ama güvercin başarılı olmaz ise, geçmeye cüret etmemeleri gerekmektedir. Çarpışan Kayalar'ın öte tarafından ya ambrosia (Homeros *Odysseia* 12.59-72) ya da efsanevi Altın Post olmak üzere nadir ve kıymetli

bir şey bulunduğu için Çarpışan Kayalar yalnızca bela değil, renkli bir engeldir.

Garip özellikleri olan bölgelere ilaveten, görünüşte gerçek olmayan ya da unutulmuş bazı yerler de öncelikle mitsel çağrışımları nedeniyle değinilmeye değerdirler. Nitekim birbirlerinin yakınında yer alan gizemli **Ortygia** (Bıldırcın Adası) ve **Syria** adaları "Helios'un (Güneş) döngülerinin" olduğu yerlerdir. Syria kıtlığın ve hastalığın bilinmediği küçük bir cennettir (Homeros *Odysseia* 15.403-411). Bir keresinde Eos (Şafak) tanrıların kıskançlığını uyandırarak kahraman Orion'u sevgilisi olması için kaçırması üzerine Artemis'in Orion'u Ortygia'da öldürmesi (*Odysseia* 5.121-124) Eos'un onu adaya götürdüğünü ifade etmektedir. Helios'un oğlu Aietes ("Topraklarınsarı") sadece **Aia** ("Toprak") diye adlandırılan yerin hükümdarıdır. Aietes Argo Gemicileri kendisinden alıp Yunanistan'a götürene değin Altın Post'un sahibiydi. Aietes'in kız kardeşi büyücü Kirke (Latincesi Circe) benzer adlı **Aiaia** adasında yaşamaktadır. Eos'un da evi ve dans yeri Aiaia'da olduğu için Helios oradan doğar (*Odysseia* 12.3-4), Aiaia uzak doğudadır. Hayal gücünden daha çok coğrafyayla ilgili, mitolojik bir yankısı olan bir başka yer **Nysa**'dır. Dionysos, Nysa Dağı'nda doğdu ve nymphalar onu orada büyüttüler (*Homeros İlahileri* 1 ve 26) ve şeytani tanrı Hades, genç kız Persephone'yi ele geçirmek için Nysa Ovası'nda ortaya çıktı (*Homeros'un Demeter İlahisi* 16-18).

Ayrıca bakınız: Labyrinthos (Labirent)

Okuma önerileri:

Josine H. Block. The Early Amazons: Modern and Ancient Perspectives on a Persistent Myth. Leiden: E. J. Brill, 1995.

Page duBois. Centaurs and Amazons: Women and the Pre-History of the Great Chain of Being. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982.

J. G. Frazer. "The Clashing Rocks," *Apollodorus: The Library* içinde. Londra: William Heinemann, 1921, 2:355-358.

William Flansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 45-49 (Pigmeler).

Arthur O. Lovejoy ve George Boas. *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997 [1935], 303-314, 348-351.

James S. Romm. *The Edges of the Earth in Ancient Thought*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992, 49-77.

Frank M. Snowden Jr. *Blacks in Antiquity: Ethiopians in the Greco-Roman Experience*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1970.

Wm. Blake Tyrrell. *Amazons: A Study in Athenian Mythmaking*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1984.

EİLEİTHYİA

Doğuma yardım etme ya da doğumu engelleme gücüne sahip olan ebe tanrıça.

Eileithyia Zeus ile karısı Hera'nın üç çocuğundan (Eileithyia, Hebe, Ares) biridir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 921-923). Bazen anlatıcılar Hera'nın kızlarıyla aynı biçimde olan birçok Eileithyia'nın (Yunanca *Eileithyiai*) varlığından söz etmekler (Homeros *İlyada* 11.269-272). Tanrıçanın Roma'daki adı Yunan adının Latinceleştirilmiş bir biçimi olan Ilithyia ve Lucina'dır (Ovidius *Dönüşümler* 9.273-323).

Hera'nın Zeus'un cinsel ilişkiye girdiği diğer kadınlara ve onlardan olan çocuklarına karşı kininin bir aracısı ya da kandırdığı gibi hareket eden Eileithyia mitolojik anlatılarda çoğunlukla olumsuz bir rol oynar. Nitekim Alkmene Zeus'un oğlu Herakles'i doğurmak üzereyken Zeus diğer Olympos tanrılarına Perseus'un soyundan gelen birinin Mykene'nin hükümdarı olacağını bildirdiyse de Hera kıskançlıkla Alkmene'nin doğum yapmasını geciktirmesi ve Perseus'un diğer torunu Eurystheus'un erken doğmasını ayarlaması için Eileithyia'sı ikna etti (Apollodoros *Kütüphane* 2.4.5). Tanrıça

Leto, Zeus'tan olan oğlu Apollon'u tam doğuracakken, Hera kıskançlıkla Eileithyia'yı Olympos'ta meşgul edip onun Leto'nun Delos Adası'nda doğum yaptığından haberi olmasını engellediği için Leto dokuz gece dokuz gün doğum sancısı çekti. Leto'yla ilgilenen tanrıçalar en sonunda Eileithyia'yı getirmesi için İris'i gönderdiler. Havadan Olympos'a koşan İris Eileithyia'yı Hera'dan uzaklaştırdı ve rüşvet olarak bir kolye sözü vererek gelmesini söyledi. Eileithyia yola koyuldu ve Delos'a ayağını basar basmaz Leto, Phoibos Apollon'u dünyaya getirmek üzere doğurma istediği duydu (Homeros'un Apollon İlahisi 91-119).

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 81-83.

Ricardo Olmos. "Eileithyia," *LIMC*3:685-699.

EK ADLAR

Özellikle bir tanrıyla ilişkili bilinen sıfat.

Yunan geleneği başlıca tanrılara çok sayıda ek ad vermektedir. Gökyüzü tanrısı Zeus için "Bulut Devşiren", deprem tanrısı Poseidon için "Yeri Sarsan" gibi olmak üzere tanrının etki alanlarından birini, Hera için "inek gözlü", Aphrodite için "altın" olmak üzere kişisel niteliğe, örneğin Hermes için "Kyllene" (Arkadya'daki Kyllene Dağı Hermes'in doğduğu mağaranın bölgesidir) ve Aphrodite için "Paphos" (Kıbrıs'taki Paphos kenti önemli bir Aphrodite kült bölgesidir) olmak üzere tanrıyla ilişkilendirilen bir yeri ve örneğin Apollon "Delphoi" (ek ad tanrının bir keresinden yunus [*dolphin*] biçiminde göründüğü Delphoi yakınındaki Yunus Apollon kültünü ifade etmektedir) ve Aphrodite "Urania" (ek ad Göksel, Aphrodite'i Aphrodite Pandemos'tan ya da sıradan Aphrodite'ten ayırt eder) gibi tanrının özel ek adını; "Argeiphon-

tes" (klasik zamanlarda yaygın biçimde "Argos'u öldüren" anlamına geldiği yorumu yapılan Hermes'in karışık ek adı) gibi bir tanrının kariyerindeki önemli bir olayı ya da tanrının bir başka yönünü ifade edebilir. Çok az ek ad örtmecedir. Sokrates'in yorumladığı gibi Plüton (Zengin) sık sık Hades için kullanılmaktadır: "İnsanların çoğu adından korktukları için onu (Hades'i) Plüton diye adlandırmaktadırlar" (Platon *Cratylus* 403a). Eumenides (İyi Niyetliler) korkutucu Öfkeler için yaygın bir örtmecedir.

Bazı ek adlar yalnızca tanrının adıyla bağlantılı olarak ortaya çıkarken (sözgelimi "altın Aphrodite", "inek gözlü Hera"), diğerleri ("Bulut Devşiren", "Yeri Sarsan") işaretler tarzında adlar ya da metaforik bileşim sözcükler gibi işlev görebilirler. Çok az ek ad bu bakımdan esnektir. Tıpkı Apollon'un ya "Apollon" ya "Phoibos Apollon" (Latincesi: Phoebus Apollo) ya da "Phoibos" diye adlandırılabilmesi gibi tanrıça Athena da anlamda temel bir farklılık olmaksızın yalnızca ya Athena (ad yalnızca) ya "Pallas Athena" (ek ad + ad) ya da basitçe "Pallas" (yalnızca ek ad) diye adlandırılabilir. Kimi ek adlar birçok tanrı için kullanılmaktadır. Nitekim Phoibos hem Apollon'un hem de Helios'un ek adıdır ve bu da bazı okuyucuların bazen klasik mitolojide daima ayrı karakterler olmalarına rağmen iki tanrının aynı oldukları sonucuna varmalarına neden olmaktadır.

Okuma önerileri:

C. E H. Bruchmann. *Epitheta Deorum quae apud Poetas Graecos Leguntur*. Supplementband 1, to Roscher. Leipzig: B. G. Teubner, 1893.

Walter Burkert. *Greek Religion*, çev. John Raffan. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985, 184.

Iesse B. Carter. *Epitheta Deorum quae apud Poetas Romanos Leguntur*. Supplementband 2, to Roscher. Leipzig: B. G. Teubner, 1902.

Ingrid Waern. *Ges Ostea: The Kenning in Pre-Christian Greek Poetry*. Uppsala: Almqvist ve Wiksells Bocktryckeri, 1951.

ELYSİON BÖLGESİ (LATİNCESİ ELYSİUM) VE MUTLULAR ADALARI

Kahramanlık çağının belirli kişilerinin nakledildiği efsanevi cennet.

Elysion Bölgesi'nden (Yunanca *Elysion pedion*) ya da diğer adıyla Elysion Ovası'ndan ilk olarak Homeros'un *Odysseia*'sında (4.561-569) bahsedilir. Menelaos Troya'dan evine dönerken vatanı Argos'ta ölmeye yazgılı olmadığını, Helen'le evli olması dolayısıyla Zeus'u damadı olduğu için tanrıların onu dünyanın ucundaki Elysion Bölgesi'ne göndereceklerini öğrendi. Rhadamanthys de Elysion Bölgesi'nde yaşamaktadır ve ne yağmur ne de kar yağdığı ve Okeanos Irmağı Zephyros'un canlandırıcı esintilerini oradaki insanların üzerine gönderdiği için burada yaşamak hoştur.

Ölümlü bir kişinin Homeros şiirlerindeki değişmeyen kaderi eninde sonunda ölmektir. Ölümden sonra ölünün ruhu (*psyche*) ölüler diyarı Erebos'a gider ve beden yakılma, çürüme ya da benzerleri nedeniyle maddi varoluşuna son verir. Bu döngüden kurtuldukları için Menelaos'un, Rhadamanthys'in ve yoldaşlarının yazgısı istisnadır. Ölmedikleri için ruh ile bedenin ayrılmasını deneyimlemezler. Bunun yerine canlı ve bozulmamış olarak özel bir bölgeye, uzak batıdaki, mükemmel havanın simgelediği bir yeryüzü cennetine sonsuza değin yaşamak üzere aktarılırlar. Ebedi bir bahar cennetinde yaşayan ölümsüzler gibi, Elysion'un sakinleri de uzakta olmaları ve özel güçlere sahip olmamaları nedeniyle insan ilişkilerinde ayrıca rol oynayamamaları dışında ölümsüz tanrılardan çok farklı değildirler.

Şair Hesiodos, Mutlular Adaları'ndan bahsederken aklında benzer türden bir yer vardır (*İşler ve Günler* 156-173). Hesiodos, Çağlar Miti'nde Zeus'un sırayla yarattığı beş insan ırkından dördüncüsünü şöyle betimler: İyi ve adil bir ırk, aynı zamanda yarı tanrılar olarak da bilinen Kahramanlar Irkı. Bu

erkeklerden kimileri Thebai ve Troya savaşlarında öldüyseler de Zeus diğerlerini insanlardan ve tanrılardan ayrı olarak dünyanın sonunda, Okeanos Irmağı'nın karşı tarafındaki Mutlular Adaları'na (*makaron nesoi*) yerleştirir. Burada toprak yılda üç kez ürün verdiği için kaygısız yaşarlar. Kralları, Zeus'un hapishanesinden saldığı Kronos'tur.

Elysion Bölgesi ve Mutlular Adaları tanrıların ve sıradan insanların yerleşimlerinin uzağında, Okeanos Nehri'nin kenarındaki dünyanın sonunda bulunan bir cennetin farklı adlarıdır. Burada kahramanlık çağı boyunca etkin olan ve buraya tanrılar ya da özellikle Zeus tarafından Altın Çağ insanlarınınkine çok benzeyen (Kronos'un yönettiği Mutlular Adaları'nın sakinleri gibi) ya da tanrılarınki gibi kaygısız bir yaşam sürmeleri için canlı ve bozulmamış olarak aktarılan seçilmiş bir grup insan yaşamaktadır. Aslında "mutlu" sıfatı alışageldik biçimiyle tanrılara uygun olduğu ve "Elysion" Zeus'un şimşeğiyle vurduğu bir yeri (böyle yerler kutsal olarak kabul edilmektedir) işaret ettiği için yerin farklı adları tanrısal bir şeyi akla getirmektedir. Buranın sakinleri mükemmel bir ahlak ve davranış sergiledikleri için değil ama ya Zeus'un yakınları oldukları (Homeros'un Menelaos'unda olduğu gibi) ya kahramanlık çağını tanımlayan büyük savaşlardan sağ kurtuldukları için (Hesiodos'un dördüncü insan ırkında olduğu gibi) ya da belirtilmeyen nedenlerle (Kadmos ve Harmonia örneklerinde olduğu gibi) seçilenlerden oluşmaktadır.

Ayrıca bakınız: Kahraman; Çağlar Miti; Aktarım Translation

Okuma önerileri:

Walter Burkert. "Elysion." *Glotta* 39 (1960-1961): 208-213.

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 132-135.

Arthur O. Lovejoy ve George Boas. Primitivism and Related Ideas in Antiquity. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1997 [1935], 290-303.

Gregory Nagy. *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979, 167-168, 189-190.

—. *Greek Mythology and Poetics*. Ithaca: Cornell University Press, 1990, 140-141.

Erwin Rohde. *Psyche: The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*, çev. W. B. Hills. Londra: Kegan Paul, French, Trubner; New York: Harcourt, Brace, 1925, 55-87.

EPONİMİ

Bir ulusun, kentin, nehrin ve benzerlerinin özel adının benzer adlı bir kişiden türetilmesi.

Yunan geleneği bir ulusun ya da kabilenin adını benzer adlı kurucu bir atanın adından türetir. Helenlerin ya da Yunanlıların Helen bir atanın soyundan geldiği ve adını ondan aldığı söylenmektedir; Yunan halkının Dor diye adlandırılan kolu Doros adlı bir adamın soyundan, İonlar İon'un soyundan, Arkadlar Arkas'ın soyundan gelme oldukları için Helen, Doros, İon ve Arkas sırasıyla Helenlerin, Dorların, İonların ve Arkadların isim babasıdırlar. Geleneksel Yunan soy kütükleri adlarını veren atalarla doludur.

Yer isimlerinin izi örneğin kadınsa kurucu, erkekse fatih olan nympha bir isim babasına değin sürülebilir. Bu suretle Libya ülkesi ya da Afrika adını Mısır kralı Epaphos ile Nil Nehri'nin kızı karısı Memphis'in kızı nympha Libya'dan alır (Apollodoros *Kütüphane* 2.1.4). "Pelops Adası" anlamına gelen Peleponez diye bilinen Yunanistan Yarımadası adını bölgenin denetimi kazandıktan sonra kahraman Pelops'tan almıştır. Benzer bir biçimde Roma, Romulus adlı birisi tarafından kurulmuştur.

Aksine, nehirlerin ve su kaynaklarının isim babaları efsaneye göre düzenli bir biçimde onlarda boğulan kişilerdir. Hellespontos (Çanakkale Boğazı) adını uçan koçtan düşen ve altındaki sularda boğulan bakire Helle'den ve İkaros De-

nizi adını benzer biçimde tüylerden ve balmumundan yapay kanatlarla uçsa da güneşe çok yaklaştığı için kanatlarındaki balmumu eriyen ve altındaki denize adını vermek üzere ölümüne düşen genç İkaros'tan aldı (Apollodoros *Epitome* 1.13).

İkaros'un ölümü

Stigler'in Eponimi Yasası garip bir biçimde bilimdeki büyük keşiflerin tek bir kişinin çalışması yerine birçok kişinin çalışması olması dışında bir neden yoksa "adını ilk kâşifinden almayan bilimsel keşif yoktur" demektedir. Giyotin, adını, yaygın inanışın aksine, aygıtın mucidi olmayan, yalnızca onun acısız ve insancıl bir idam aracı olarak kullanılmasını tavsiye eden ve adının onunla ilişkilendirilmesinden hoşlanmayan Fransız hekim Joseph Guillotin'den almıştır. Stigler'in Yasası muhtemelen geçmişi basit ama unutulmaz bir olaylar dizisi olarak sunan mitolojik eponimi için de geçerlidir.

Ayrıca bakınız: Soy Kütüğü.

Okuma önerileri:

Morton S. Freeman. *A New Dictionary of Eponyms.* New York: Oxford University Press, 1997.

Jim Holt. "Mistaken Identity Theory: Why Scientists Always Pick the Wrong Man." *Lingua Franca* (Mart 2000): 60.

EREBOS (LATİNCESİ EREBUS)

Hem yaşayan bir varlık hem de ölü insanların fiziksel ülkesi olan iki doğalı karakter.

Şair Hesiodos'a göre, başlangıçtan itibaren var olan varlık Khaos cinsel ilişkiye girmeden daha sonra birbirleriyle birleşerek Aither (Aydınlık) ile Hemera'yı (Gün) meydana getiren Erebos (Karanlık) ile Nyks'i (Gece) doğurdu (*Tanrıların Doğuşu* 123-125). Bu taslakta yaşayan bir yaratık olarak kişileştirilen Erebos karanlığın özüdür ve karanlık Khaos'un bir niteliği olduğu için Erebos ile Nyks Khaos'tan çıkmışlardır.

Danaidler delikli küpe su dolduruyorlar

Erebos'un erkek çocuk ve baba olarak insan biçimli görünümü yalnızca bu soy kütüğü mitinde boy gösterir çünkü Yunan mitolojisinde başka yerde Erebos'un maddi görünümü ölü insanların için kozmik bir mezar olarak ön plana

çıkmaktadır. Ölüler diyarı, aynı zamanda ölüler krallığının kutsal hükümdarları olarak Hades'in ve karısı Persephone'nin yönettiği bir tür hanı anıştıran Hades'in Evi olarak da bilinmektedir. Her iki terim farklı imgeleri akla getirseler de uygulamada birbirlerinin yerine kullanılabilirlerdi. Homeros bu yerin ayrıntılı bir betimlemesini *Odysseia*'nın on birinci bölümünde vermektedir. Erebos'un bir diyar olarak mitolojik anlatıdaki başlıca rolü ölü insanları barındırmak ve yaşayan kahramanların daima bir şeyler (bilgi [Odysseus], Hades'in Kerberos köpeği [Herakles], Hades'in eşi Persephone [Theseus ve Peirithoos], kendi karısı [Orpheus]) alıp götürme niyetiyle ziyaret ettikleri sıra dışı bir yer olarak hizmet etmektir.

Genellikle kozmik bir bodrum gibi yeryüzünün altına olduğu söylenildiğinden ölüler diyarı yerinde bir biçimde bir yeraltı dünyası olarak adlandırılabilirse de Homeros'un *Odysseia*'sında o dünyanın uzak batısının sonundadır. Ama ilkçağ anlatıcıları bazen dünyanın kenarındaki bölge ile dünyanın altındaki bölgeden aynı yerlermiş gibi bahseder görünmektedirler.

Ayrıca bakınız: Efsanevi Halklar ve Yerler; Tartaros

Okuma önerileri:

Lars Albinus. The House of Hades: Studies in Ancient Greek Eschatology. Aarhus: Aarhus University Press, 2000.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 123-128.

O. Gruppe. "Unterwelt," Roscher 6:35-95.

L. von Sybel. "Erebos," Roscher 1:1296.

FALCILAR

Geçmiş, şimdi ve gelecek ile ilgili saklı bilgilere erişebilen insan uzmanlar.

Tanrılar gibi falcılar da geçmişte, şimdi ve gelecekte insanların başından geçmiş, geçen ya da geçecek olaylarla ve

kutsal güçlerin bu olaylar üzerindeki etkisiyle ilgili bazı şeyleri sezerler. Tek tek falcılar ya tanrılar tarafından gönderilen alametleri yorumlayabilir ya ikinci türden bir görüşe sahiptir ya hayvanların dilini anlayabilir ya da çeşitli becerilere sahip olabilirler. Çoğunlukla hünerleri tanrı vergisidir. Homeros (*İlyada* 1.68-72) Arkadyalı bir falcıyı şöyle betimlemektedir:

> Düş yorumcularının açıkça en iyisi Thestor'un oğlu Kalkhas
> şimdiyi, geleceği ve geçmişi biliyordu
> ve Akhaların Troy'a giden gemilerine
> Phoibos Apollon'un ona verdiği seziyle yol gösterdi.

Falcılar, mitolojik anlatılarda doktorlar, marangozlar, ozanlar ve haberciler gibi meslek sahibi olarak sınıflandırıldıkları (Homeros *Odysseia* 17.382-385, 19.135) ve önemli enformasyona ulaşma ayrıcalığına sahip kişiler olarak saygı gördükleri kahramanlık çağında göze çarpacak biçimde boy gösterirler.

Nitekim Troya'ya giden Akhalar ani ve gizemli bir salgın hastalıkla başları beladayken, hastalığı kutsal etki alanları hastalığı ve iyileştirmeyi içeren Apollon'un gönderdiğini ve onlara kızgınlığını ifade ettiğini hükmettiler. Tanrının onlara kızmasına neyin neden olduğunu ve işleri yoluna koymak için ne yapabileceklerini bilmiyorlardı. Bu enformasyon için bir geleceği görene başvurdular. Kalkhas onlara Agamemnon'un hareketlerinin Apollon'u kızdırdığını ve Agamemnon'un belirli yollardan tanrının gönlünü alması gerektiğini açıkladı. Agamemnon buna hiddetle yanıt verip geleceği göreni daima tatsız vahiylerde bulunmakla suçladı (*İlyada* 1). Agamemnon Kalkhas'ı yetersizlikle ya da hilekârlıkla değil ama yalnızca kötü haberlerin değişmeyen taşıyıcısı olmakla suçladı. Doktorlar gibi falcılar da yalnızca fıkra ve komedi gibi mitolojik olmayan türlerde beceriksiz ve sahtekâr muamelesi görürler.

Tıpkı Hesiodos'un bir gün sürülerini güderken Musaların aniden ona görünüp gizli güçlerinin önünü açan mitolojik şarkının gücünü fısıldadıklarında ozan olması (*Tanrıların Doğuşu* 22-34) gibi, bir kadın ya da bir erkek de öngörülemez durumların sonucunda bir falcı haline gelir. Birçok falcı sanatını mükemmel kâhin tanrı Apollon'dan öğrenmiştir. Aykırı bir durum Apollon'un kendisiyle yatması karşılığında kehanet sanatını öğretmeyi önerdiği Troya prensesi Kassandra'ydı (Latincesi: Cassandra). Apollon Kassandra'ya sanatı öğrettikten sonra Kassandra onunla yatmayı reddettiği için Apollon Kassandra'nın kehanet sözlerinin ikna edicilikten uzak olmasına neden oldu (Apollodoros *Kütüphane* 3.12.5); yani Kassandra geleceği önceden söyleyebiliyorsa da ona hiç kimse inanmıyordu. Benzer bir biçimde, bir kişi Zeus tarafından geleceği gören kılınabilirdi. Zeus, Teiresias'tan kendisiyle Hera arasındaki bir tartışmayı çözmesini istedi ama çözünce de Hera kızıp onu kör etti. Zeus telafi için ona yedi nesillik bir ömürle birlikte kehanet yeteneği verdi (Hesiodos parça 275 MW). Teiresias Thebai destanının sıra dışı ruhsal güçlerini öldükten sonra koruyan en büyük ve en uzun yaşayan geleceği göreni oldu. Gaipten haber verenler ile uzun ömür arasındaki ilişki geleneksel bir düşünceydi. Erythraili Sibylla, daha uzun bir ömür (bin yılın üzerinde, on ömür) sürdü. Herhangi bir zanaat gibi geleceği görme sanatı da geleceği gören Polyidos'un, Girit Kralı Minos tarafından oğlu Glaukos bu sanatı öğretmeye zorlandığında olduğu gibi ölümlü bir uygulayıcı tarafından öğretilebilirdi. Polyidos Minos'a boyun eğmişse de Girit'ten ayrılırken Glaukos'a ağzına tükürmesini söyledi ve Glaukos tükürdüğünde öğrendiği bütün her şeyi unuttu (Apollodoros *Kütüphane* 3.3.2). Sayısız kişi, yılanın yalaması gizli güçleri açığa çıkardığı için yılanlar kulaklarını yaladığında kehanet hünerini edindi. Melampous, hizmetkârları evinin yanında yaşayan bir küme yılanı öldürmeleri üzerine ölü

hayvanları saygılı bir biçimde yakıp gençlerini büyüttü. Daha sonra Melampous uyurken yılanlar kulaklarını yalayarak temizleyince farklı hayvanların konuşmasını anlayabilmesi sayesinde geleceği öğrendi (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.11). Bir kere yer edinen gelecekten haber verme gücü, bazen ailelerin içinde aktarıldığı için birçok geleceği gören başka geleceği görenlerin soyundandılar. Teiresias'ın kızı Manto geleceği önceden görebiliyordu ve geleceği gören Mopsos onun çocuğuydu. Geleceği gören Polyidos, Amphiaraos ve Theoklymenos geleceği gören Melampous'un soyundandılar.

Kâhinlerin kariyerlerinin ironi barındırma potansiyeli muhtemelen herhangi bir başka mesleğinkinden çok daha fazladır. Bu suretle geleceği gören Teiresias ile Phineus başka ölümlülerin gördüklerini göremiyorlardı ama başkalarına açık olmayan şeyleri ayırt edebiliyorlardı. Gözde ironi geleceği görenin kendi bahtsızlığını önceden öğrenmesidir. Melampous, yakalanıp hapsedileceğini bildiği halde kardeşi Bias'a sığır hırsızlığında yardım etti. Başarısız olacağını ve Yediler'den biri hariç hepsinin öleceğini görmesine rağmen Kâhin Amphiaraos Yediler'in Thebai seferine katıldı. Önceden gören Korinthoslu Polylidos'un oğlu Euchenor babasından ya Korinthos'ta acı veren bir hastalıktan öleceğini ya da Troya'da bir Troyalı tarafından öldürüleceğini öğrendi. Geleceği önceden bilen Euchenor Paris tarafından yere serileceği Troya'ya gitmeyi seçti (Homeros *İlyada* 13.660-672). Bu nedenle Euchenor'un seçimi Akhilleus'unkine çok benzemekteydi. Savaştan sonra Agamemnon tarafından esir olarak Yunanistan'a getirilen Troyalı kadın falcı Kassandra kendisinin ve Agamemnon'un yakında öldürüleceklerini önceden görmüşse de bu önbilgisini hiç kimseye aktaramadı.

Ayrıca bakınız: Kehanetler

Okuma önerileri:

Luc Brisson. Le mythe de Thesias: Essai d'analyse structurale. Leiden: E. J. Brill, 1976.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 528-530 (Teiresias).

GÖREVLER

Bir karakterin yüklendiği, genellikle zor ya da görünüşte yapılması olanaksız türden önemli işler.

Bir görev (aslında, bir sorun ve onun çözümü) ve onun yerine getirilmesi, geleneksel anlatının temel yapı taşları arasındadır.

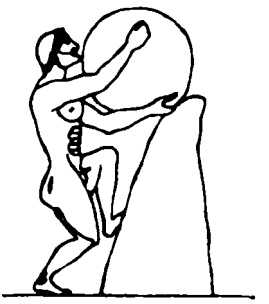
Bir görev tehlikeli bir yaratıktan kurtulmak (Herakles, Lernalı Hydra'nı öldürmek zorundaydı), belirli bir nesnenin ele geçirilmesi ya da geri alınması (İason, Altın Post'u geri getirmek zorundaydı; Zeus, çalınan şimşeklerini geri almak zorundaydı), zor bir sorunu çözmek (Oidipus, Sfenks'in bilmecesini yanıtlamak zorundaydı) ya da başka bir işi sonlandırmak (Kadmos, belirli bir ineğin dinlenmek için durduğu yere kent kurmak zorundaydı; Odysseus, ölüler diyarında önceden gören Teiresias'ın hayaletine danışmak zorundaydı) biçimde olabilir. Yunancada *katabasis* (iniş) diye bilinen yaşayan bir kişinin ölüler diyarına seyahati, kahramanlara özel bir görevdi ve daima bir şey rica etmeyi içerdi. Herakles, Erebos'a canavar köpek Kerberus'u geri getirmek için gitmişti; Peirithoos ve Theseus, Erebos'a Persephone'yi Peirithoos'un eşi olarak geri getirmek için seyahat etmişlerdi; Orpheus oraya karısı Eurydike'yi geri almak için yolculuk etmişti ve Odysseus eve dönmek için ihtiyaç duyduğu bilgi uğruna oraya yelken açmıştı. Odysseus örneğinde, Odysseus ölüler diyarına yeraltı dünyasına inerek değil ama dünyanın batı ucuna yelken açarak gittiği için *katabasis* terimi bu harekete pek uymamaktadır.

Belirli bir şeyin aranması zorunlu olarak şu ya da bu türden arzu edilen, aranan bir nesnenin varlığını içerimler ve

birçok Yunan efsanesi edinilmesi çok tehlikeli ya da gerçekleştirilmesi diğer türlü zor gibi gözüken nadir ya da değerli nesne ya da yaratığın aranması düşüncesi etrafında yapılandırılmıştır. İason ile Argonautların düşman büyücü Aietes'in hükmettiği uzaktaki Kolkhis ülkesinde geçen Altın Post'u arayışları; Perseus'un dünyanın uçlarında yaşayan ve tehlikeli bir nitelikleri, yani kendilerine bakanların anında taşa dönüştürme niteliğine sahip olan üç Gorgo kardeşten Medusa'yı arayışı; Herakles'in farklı bir biçimde Amazon kraliçesi Hippolyte'nin kemerinin, ölüler diyarının köpeği Kerberus'un, tanrılara ait altın elmaların peşine düşmesi ve benzerleri örneklerdir.

Sık sık bir karakter yerine getirilmesi olanaksız olduğu için kaçınılmaz olarak başarısız olacağını düşünerek bir başka karaktere görev verir ama görevi üstelenen karakter ya kendi yeteneklerine ya da bir başka karakterin çok önemli yardımına dayanarak zafer kazanır. Kral Polydektes çok zor ve tehlikeli görev sırasında öleceğini umarak Perseus'a Gorgo Medusa'nın başını getirmesini emretti. Kral Aietes muhtemelen yapamayacağına inanarak İason'a bronz ayaklı, ateş püsküren boğa çiftini boyunduruğa koşmasını ve onlarla ejderhanın dişlerini tarlaya ekmesini emretti. Perseus akıllı davranıp Gorgo Medusa'nın başını keserken ona değil kendi yansımasına baktığı ve ödünç aldığı, Görünmezlik Başlığı ve uçmasına olanak tanıyan kanatlı sandaletler dahil olmak üzere özel, mükemmel ekipmanla donanımlı olması sayesinde peşine düşen Gorgolardan kaçabildiği için öldürülmeden Gorgo'yu öldürmekte başarılı oldu. İason, kendisine yardım teklif eden görevi veren kişinin kızı Medeia ona ateşten koruyan bir krem verdiği ve aynı zamanda ne yapması gerektiğini bellettiği için yerine getirilmesi olanaksız gibi görünen görevinde başarılı oldu. Görevler genellikle belirli bir karaktere bir başka, düşman karakter tarafından verilse de Theseus'un

Minotauros'a gönderilen delikanlılara ve genç kızlara gönüllü katılmasında olduğu gibi bir karakter bir görevi kendi kendine de yükleyebilir.

Kayayı tepe yukarı yuvarlayan Sisyphos

Bir görevin yerine getirilmesi kahramanın ilerlemesini erteleyen bir ya da daha fazla engelin mevcudiyeti tarafından geciktirilebilir. İason'un ve Argonautların Altın Post arayışı, kahramanların asıl görevi yerine getirmeden önce üstesinden gelmeleri gereken bir dizi ağır engeli barındırmaktadır. Nitekim Argonautlar Altın Post'un tutulduğu ülkeye varmadan önce bile gemileriyle güvenilmez Çarpışan Kayalar'ın arasından bir şekilde başarıyla geçmeleri gerekmektedir. Bir engel, ana görevin yerine getirilmesinin önkoşulunu oluşturan ön görevler biçimini alabilir. Şöyle ki Akhalar Troya'yı işgal etmedikçe (ön görev) Helen'i geri alamazlar (ana görev) ve Palladion'u edinme (ön görev) dahil olmak üzere belirli diğer gerekleri yerine getirmeden önce Troya'yı alamazlar. Benzer bir biçimde Perseus nymphalardan kanatlı sandaletleri ve Görünmezlik Başlığını ödünç almazsa (ön görev) Gorgo'nun başını elde edemez (ana görev) ama bunu yapabilmesi için de daha önce Graia'ların bildiği nymphaları yerini öğrenmesi gerekmektedir (ön görev). Aynı biçimde Herakles Nereus'tan nerede olduklarını öğrenmeden (ön görev) altın elmaları elde edemez (ana görev) ama daha öncesinde nymphalardan da Nereus'un yerini öğrenmesi gerekmektedir.

Karakterler benzer sonucu olan benzer eylemleri başarıya ulaşmadan durmadan tekrarladıkları için çeşitli karakterlerin Erebos, yani ölüler diyarında yerine getirdikleri görevler tamamen farklıdırlar. Sisyphos (Latincesi: Phus) bir kayayı tepe yukarı yuvarlarsa da zirveye yaklaşır yaklaşmaz kaya gerisin

geri yuvarlandığı için yeni baştan başlar. Danaos kızları ya da başka kişiler süzgeçlerle su taşırlar ya da hızla altından su kaçırdığı için ağzına kadar doldurmayı başaramadıkları delik bir küpe su doldururlar.

Ayrıca bakınız: Herakles; İason; Perseus

Okuma önerileri:

Jose Luis Calvo Martinez. "The *Katabasis* of the Hero," *Heros et Heroines dans les Myths et les Cultes Grecs* içinde, ed. Vinciane Pirenne-Delforge ve Emilio Suarez de la Torre. Liege: Centre International d'Etude de la Religion Grecque Antique, 2000, 67-78.

Stith Thompson. *A Motif Index of Folk Literature*, cilt 3. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958, H900-H1199: *Tests of prowess: tasks*, H1200- H1399: *Tests of prowess: quests.*

HADES (AİDONEUS, ROMA'DA DIS VE ORCUS)

Ölüm diyarının Tanrısı.

Hades, karısı Persephone'yle birlikte ölülerin hükümdarıdır. Çiftin çocukları yoktur. Hades Titan Kronos ile Rhea'nın altı çocuğundan biridir. Uzağa kaçırılan ve Girit'te bir mağarada gizlice büyütülen Zeus dışında babaları Hades ve kardeşlerini canlıyken yuttu. Zeus doğduktan bir yıl sonra Kronos yuttuğu çocukları kusmasına neden olan bir ilaç almaya ikna edildi. Bunu Zeus'un liderlik ettiği genç tanrıların galip geldiği yaşlı tanrılar ile genç tanrılar arasındaki Büyük Savaş yani Titanomakhia izledi.

Bir söylenceye göre, üç kardeş, Hades, Zeus ve Poseidon dünyanın farklı kısımlarının egemenliği için kura çektiler. Hades kurada Erebos'u çektiği için ölüler diyarının efendisi oldu (Homeros *İlyada* 15.187-193). Ama farklı bir söylenceye göre, Zeus tanrıların kralı olduktan sonra yetkileri ve makamları tek tek tanrılara dağıttı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 881-885).

Hades'in krallığı Erebos ya da Hades'in Evidir. Erebos ve Hades'in Evi uygulamada birbirlerinin yerine kullanılan

Keçi boynuzlu Hades

adlar olsalar da Erebos kasvetli ölüler diyarını ifade ederken Hades'in Evi ölülerin efendisinin konutunu ifade etmektedir. Hades'in Evi avlusu ve bahçe kapısı olan bir ev ya da bir grup ev olarak hayal edilir. Avluda Hades'in girmek isteyenlerden daha çok ayrılmaya çalışan kişilere saldıran çok başlı av köpeği, bir tür tersine bekçi köpeği Kerberos bulunmaktadır. İlk yazılar arada sırada Hades adını hükümdardan onun nüfuz

bölgesine aktarırlar. Bu kullanım daha sonraki metinlerde daha yaygın hale gelir.

Hades'in kozmik düzende belirli yetkiyi nasıl elde ettiğini konu alan mitin dışında, rol oynadığı büyük mit eşi Persephone'yi (Latincesi: Proserpina) nasıl ele geçirdiğini konu alır. Mitolojik geçmişte Zeus, eş olarak Hera'yı sahiplendiği, Poseidon Amphitrite'yi eş olarak aldığı için üç kardeşten yalnızca Hades'in bir eşi yoktu. Bu durum karşısında, *Homeros'un Demeter İlahisi*'ne göre, Zeus gizlice genç kız Persephone'yi Hades'e gelini olarak vermeyi kabul etti. Persephone Zeus ile Demeter'in kızıydı ve Zeus kızın babası olarak onun kiminle evleneceğine karar verme hakkına sahipti ama kuşkusuz her ikisinin de bu evliliği hoş karşılamayacağını bildiği için Zeus ne kızına ne de annesine bir şey söyledi. Bir gün Persephone arkadaşlarıyla birlikte kırda gülüp oynarken Hades aniden arabasıyla topraktan dışarıya fırlayıp Persephone'yi kaptı ve karısı olması için onu karanlık krallığına götürdü. Üzüntü içindeki Demeter kızını ararken Hades'in Persephone'yi babasının görmezden gelmesi sayesinde kaçırdığını öğrenince çok kızdı. Zeus Hermes'i annesini yine görmesi için Persephone'yi Erebos'tan çıkarması için göndermişse de Hades ayrılmadan önce bir nar tohumu yemeye ikna ettiği için kız eninde sonunda Erebos'a geri dönmek zorunda kaldı. Sonuçta Zeus yaşam ve ölüm diyarları arasında Persephone'nin yılın bir yarısını annesiyle diğer yarısını kocasıyla geçireceği bir anlaşma düzenledi.

Hades, bunun dışında mitolojide çoğunlukla herhangi bir yaşayan ölümlünün alıp götürmek isteyeceği serüven nesnelerinin sahibini canlandırdığı ikincil rolleri oynar. Bir efsanede, maceracı kahramanlar Theseus ile Peirithoos Zeus'un kızlarıyla evlenmeye karar verdiler. İlk önce Peirithoos, Theseus'un genç bakire Helen'i Sparta'dan kaçırmasına yardım etti. Ardından Theseus yoldaşına Persephone'yi baştan çıkar-

mak için Erebos'a yaptığı yolculukta eşlik etti. Kurnaz Hades, misafirperverlik gösterirmiş gibi yapıp onları Unutma Sandalyelerine oturttu. Misafirler sandalyeye oturup yılan bağlarla sandalyeye bağlanınca oyunları sona erdi. Herakles'in çıkageldiği ve Theseus'u çözüp onu geri götürdüğü güne değin bağlı kaldılar; Herakles Peirithoos'u serbest bırakmayı unuttu (Apollodoros *Epitome* 1.23).

Herakles Eurystheus'un ona verdiği görevlerden biri olan Hades'in köpeği Kerberus'u getirmeyi başarmak için Plüton'un ülkesine gitti. Herakles Theseus'u kurtardıktan sonra Hades'ten Kerberus'u istedi ve tanrı da köpeğe silahsız boyun eğdirebilirse köpeği almasına rıza gösterdi. Zarar görmeyen aslan postunun koruduğu güçlü Herakles Kerberus'u kollarıyla teslim olana değin sıktı. Herakles yaratığı yukarı çıkarıp Eurystheus'a gösterdi ve ardından onu sahibine geri verdi (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.12).

Benzer biçimde, Orpheus yeni ölen karısı Eurydike'yi ölüler diyarından geri getirme umuduyla ölüler ülkesine indiğine, tanrı Orpheus'a evine dönerken arkasına bakmazsa Eurydike'nin geri döneceğinin sözünü verdi. Orpheus Hades'in şartını yerine getirmediği için Eurydike Erebos'ta kaldı (Apollodoros *Kütüphane* 1.3.2).

Hades ölüler diyarının çıkarlarını temsil eden tek tanrı olsaydı, mitteki ve efsanedeki rolü daha büyük olabilirdi ama ölülerin tek hükümdarı olsa da ölülerin ruhlarının rolü Ker ve Thanatos dahil olmak üzere çeşitli karakterlere dağıtılmıştır. Ker Homeros'un *İlyada*'sında canlı ya da ölü savaşçıları arabasıyla hevesle taşırken ortaya çıkar. Oyunbaz Sisyphos'un efsanesinde ve iyiliksever Alkestis'in efsanesinde bir ölümlünün ölme vakti geldiğinde ortaya çıkan ölünün ruhunu ölüler diyarına taşımaya hevesli olan Thanatos'tur (Ölüm). Homeros aynı zamanda kahraman Herakles'in Hades'i Pylos'ta ölüler arasında vurduğu ve tanrıyı acı veren yarısını te-

Horoz ve buğday demetiyle Persephone ve Hades

davi ettirmek üzere Olympos'a gitmeye mecbur bıraktığı bir hikayeden bahsetmektedir. Muhtemelen Hades krallığı için ölülerin ruhlarını toplamakla meşguldü. Adları ne olursa olsun, ölüler diyarının temsilcileri düzenli olarak Erebos'un sakinlerine yenilerini katmaya hevesli ve oradan onları serbest bırakmaya gönülsüz olarak gösterilirler.

Görünmezlik başlığı bu tanrıya uygun bir alet olmasa da halk etimolojisi onun Yunanca adını (*aidos kynee)* Hades'in Başlığı olarak yeniden yorumladı ve bir mit yazarı Kykloplar Titanların sırtını yere getirmeleri için Zeus'a yıldırım ve Poseidon'a üç uçlu yaba yaparken onun için bir tolga dövdüklerini söyleyerek ona bir tolga atfeder (Apollodoros *Kütüphane* 1.2.1). Bu paragrafın dışında ne Hades'in bu tolgaya sahip olduğundan ve onu kullanıldığından bahsedilmekte ne de onu kullanan tanrıların ve kahramanların onu Hades'ten ödünç aldıkları söylenmektedir.

Ölümün acımasız ve yenilmez efendisi olarak Hades, ölümlülerin en nefret ettiği tanrıdır (Homeros *İlyada* 9.158-159). Gerçek adı uğursuz olduğu için, ek adları yaygın olarak kullanılır. Platon "insanların çoğu, adından korktukları için, onu (Hades'i) Plüton diye adlandırırlar" diye yazıyor (*Cratylus* 403a). Ek ad Plüton (Latincesi: Pluto), yani Zengin, toprağın altında bulunan ya da topraktan çıkan ve bu nedenle de yeryüzündeki tanrılara bağlı olan dünyanın tarım ve mineral zenginliğini ifade etmektedir.

Romalıların ölülerin efendisi için kullandıkları birçok isim vardı. Biri Yunanca Plouton örtmecesinin Roma uyarlaması olan Plüton'du, diğeri büyük olasılıkla Yunanca Plouton'un bir çevirisi olan Dis, yani Zengin'di. Bir üçüncü ad, Yunanca Hades gibi ölüler diyarını ifade etmek için kullanılabilen Orcus'tu (muhtemelen Fransızca aracılığıyla öcü/dev (*ogre*) sözcüğünü buradan edindik).

Hades'in sanattaki simgeleri arasında, asa, boynuz biçimli kap ve horoz bulunmaktadır.

Ayrıca bakınız: Kişileştirilmiş Soyutlamalar.

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 70-73.

Ruth Lindner. "Hades," *LIMC* 4:367-394.

—. "Pluto," *LIMC* 4:399-406.

HALK ETİMOLOJİSİ

Bir sözcüğün halk tarafından, bilimsel olmayan yoldan türetilmesi.

Sözcükler arasındaki yüzeysel benzerliklerin yorumuna dayanan halk etimolojileri, birçok mitte ve efsanede anlatılar bir başka dile çevrildiklerinde ya da bir başka dilde anlatıldıklarında açık olmayan biçimlerde bir temel oluşturur ya da bir rol oynarlar.

Bu suretle Yunanca *apros* ("köpük") adı ile kutsal ad Aphrodite'in Yunancada açık bir anlamı olmayan ilk kısmı arasındaki rastlantısal benzerlik tanrıçanın adının "Köpük + (bir şeyi)" ifade edebileceğini, Aphrodite'in köpükten doğduğu yollu garip mite katkıda bulunan bir etimoloji olduğunu akla getirebilir. Benzer bir biçimde, Yunanca *myrmekes* ("karıncalar") adı ile etnik ad *Myrmidones* (Phthia sakinleri için kullanılan terim Myrmidonlar) arasındaki yüzeysel benzerlik Zeus'un belirli karıncaları insana, ilk Myrmidonlar'a dönüştürdüğü yollu hikâyenin temelini oluşturur.

Kutsal yan adların anlamı zaman içinde muğlaklaşıp özgün anlamları unutulduğunda Yunanlılar sıklıkla bunları aşina oldukları sözcüklere benzerliklerini temel alarak yeniden yorumladılar. Hermes'in ek adı Argeiphontes "Argos'u Öldüren" anlamını aldı ve Hermes'in Argos adlı bir çok-gözlü

canavarı uyutup öldürdüğü mitle ilişkilendirildi. Athena'nın muğlak ek adı Tritogeneia "Triton'dan (Nehir) doğma" gibi çeşitli biçimlerde anlaşılmıştır.

Halk etimologlarının ilgisi özel adlarla sınırlı değildi. Büyük Tufan'dan tek sağ kurtulan Deukalion ile Pyrrha'ya arkalarına taş atmaları söylendiğinde Deukalion'un attığı taşlar erkek haline ve Pyrrha'nın attığı taşlar kadına dönüştüğü için insanlar *laas*'tan ("taşlar") gelen *laos* ("halk") diye adlandırılır (anlatının iddiası). Yani insanlar "çakıllar"dan (*pebbles*) geldikleri için "halk" (*people*) diye adlandırılmaktadırlar.

Okuma önerileri:

William Hansen. "Foam-Born Aphrodite and the Mythology of Transformation." *American Journal of Philology 121 (2000): 1-19.*

Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiodos: Works and Days.* Oxford: Clarendon Press, 1978, 366-375.

HARİKA HAYVANLAR

İnanılmaz özellikleri olan hayvanlar.

Harika hayvanların, en yaygın gösterdikleri nitelik uçmaktır ve kuşlar dışında kanat hediye edilen hayvan çoğunlukla attır. Uçan at Pegasos (Latincesi: Pegasus), Poseidon ile Gorgo Medusa'nın Perseus tarafından başı kesildiğinde birden ortaya çıkan çocuğudur. Doğumunun ardından Pegasos evini yaptığı, Zeus'un yıldırımlarının taşıyıcısı olarak hizmet gördüğü ölümsüz tanrıların diyarına uçtu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 278-286). Zeus Pegasos'u kahraman Bellerophon'a canavar Khimaira'yla çarpışmasında binmesi için vermesi sayesinde kahraman canavarı yukardan vurabildi (Hesiodos parça 43; Pindaros *Olymposlular* 13.60-92). Bazı harika atlar, babaları rüzgârlar olduğu için hızlıydılar. Zephyros (Batı Rüzgârı) bir Harpya'yla birlikte oldu ve Harpya babaları denli hızlı, Ksanthos ve Balios adlı iki ölümsüz küheylan doğurdu (Homeros *İlyada* 16.145-154, 19.415-416).

Bir başka uçan memeli, Phriksos ve Helle kardeşleri Yunanistan'dan havadan taşıyan altın postlu uçan koçtu. Bu harika hayvanı kardeşlerin annesine Hermes vermişti (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.1). Canavarlar gibi harika hayvanlar da tek bir öyküye ya da maceraya mahsus olma eğilimindedirler. Bununla beraber İason ve Argo Gemicileri sonradan bu koçun Altın Post'unu elde etmeyi amaç edindiler. Atreus efsanesinde altın bir kuzu rol oynar (Apollodoros *Epitome* 2.10-11) ve altın hayvanlar başka anlatılarda da boy gösterirler.

Bellerophon ve Pegasos

Antik dönemde atların çektiği arabalar en üstün ulaşım aracı olduğu için, bundan daha iyisi, uçabilen arabalar hayal edildi. Helios (Güneş) her gün gökyüzünü uçan küheylanları olan arabasıyla boydan boya geçerdi ve Selen (Ay) benzer bir biçimde gökyüzünü geceleri bir vagonla boydan boya geçerdi. Atların tanrısı Poseidon'un arabasını çeken kanatlı atlardan sık sık bahsedilmektedir. Kahraman Pelops, Hippodameia için evlilik yarışına girebilmek için arabalarının en hızlısını istediğinde Poseidon ona yorulmaz, kanatlı atlarıyla altın arabasını verdi (Pindaros *Olymposlular* 1.75-87). Bazen kanatlı olan Poseidon'un arabasıdır (Apollodoros *Epitome* 2.2). Belirli tanrıların arabaları atlardan başka hayvanlar tarafından çekilirdi. Hera'nın arabasını tavus kuşları, Aphrodite'in arabasını kuğular ya da serçeler çekmekteydi.

Harika hayvanlarda bulunan bir nitelik de insan gibi konuşmaktır. Hera, Akhilleus'un atı Ksanthos'a yalnızca insan dilini kullanmayı değil, aynı zamanda yalnızca sahibinin ölümünü önceden haber vereceği tek bir durum için olsa bile geleceği haber vermeyi de armağan etti. Benzer bir biçimde, Phriksos'un koçu yakın bir tehlike konusunda onu uyardı (Palaiphatos 30). Dolayısıyla uyarı niteliğinde konuşma yeteneği nadir ve geçicidir. Bebek Zeus'u besleyip büyüten keçi Amaltheia farklı türden bir harika hayvandır (Kallimachos *İlahi* 1.47-48). Boynuzlarının birinden nektar diğerinden ambrosia akardı (Kallimachos *İlahi* 1.49 üzerine yorumcu). Amaltheia ve belirli nymphalar tarafından büyütülmenin minnettarlığıyla Zeus Amaltheia'nın boynuzlarından birine ondan ne istenirse üretme gücü, ünlü "Amaltheia'nın boynuzu" ya da ya da Romalıların adlandırmasıyla (Plinius *Doğa Tarihi*, giriş 24; Palaiphatos 45) cornucopia (*cornu copiae*) verdi. Ya da Amaltheia istediği yiyeceği ve içeceği bolca üretme gücü olan boğa boynuzuna sahip olan bir kadındı (Pherekydes parça 42 Fowler).

Bazı mükemmel hayvanlar ya başka bir hayvana mahsus olan bir niteliği (kanatlar) ya da hiçbir hayvanın sahip olmadığı bir niteliği (yiyecek üreten boynuz, altından post) gösterirken, diğerlerinde sahip olan hayvana mahsus özellik artar. Cehennemin bekçi köpeği Kerberos'un (Latincesi: Cerberus) birçok başı, her köpeğin zaten sahip olduğu bir özelliğin çoğalmasını temsil etmektedir. Baş bir bekçi köpeği için zorunlu ve arzu edilir bir özellikse, daha çok sayıda baş daha iyi olmalıdır. Asla yakalanmamaya yazgılı tilki ile avını daima yakalamaya yazgılı olan köpek durumunda olduğu gibi artan özellik, bir kader gibi temsil edilebildiği için tamamen yaratılıştan gelen bir şey olarak temsil edilmeyebilir de (Antoninus *Liberalis* 41).

Ayrıca bakınız: Özel Kurallar ve Özellikler; Harika Nesneler

Okuma önerileri:

F. Hannig. "Pegasos," Roscher 3:1727-1752.
O. Immisch. "Kerberos," Roscher 2:1119-1135.
H. W. Stoll. "Amaltheia," Roscher 1:262-266.

HARİKA NESNELER

Hayrete düşüren özellikleri olan aletler, silahlar ve benzerleri.

Klasik mitolojideki harika silahların ve aletlerin çoğu Olympos tanrılarına ait oldukları için kutsal ortamlarda boy gösterirler. Zeus'un yıldırımları ve kalkanı, Poseidon'un üç dişli yabası, Aphrodite'in kemeri ve Hermes'in kerykeion'u vardır.

Zeus'un kalkanı (*aix* yani "keçi"den türeyen Yunanca *aigis*), keçi derisi bir koruma ya da siper gibi gözükse de eskilerin hakkında kesin konuşmadığı bir nesnedir. Tanrı, kalkanı havayı denetlemek için kullanıyor gibi göründüğü bir seferinde İda Dağı'nı sisle örterken (Homeros *İlyada* 17.593-594), kalkan muhtemelen tanrının güçlerinin bir aktarıcısı işlevini görmektedir. Kalkan, üzerine Gorgo'nun başı dahil olmak

üzere (*İlyada* 5.738-742) hepsi dehşet saçma amaçlı olan korkutucu imgeler ve güçlerin ikonik temsilleri işlenmiş altın bir nesnedir. Hephaistos'un yapması nedeniyle kutsal bir ürün olan kalkan öyle güçlüdür ki Zeus'un yıldırımlarına bile dayanabilir. Bir seferinde kalkan Zeus'un kızı Athena ya da oğlu Apollon tarafından hiçbir açıklama olmaksızın kullanılmıştır (Homeros *İlyada* 5.738-742, 15.306-311, 18.203-204, 21.400-401, 24.20-21). Bununla beraber Athena'nın kalkanı kendisinin olabilir çünkü o antik sanatçıların bir örtü olarak temsil ettikleri bir kalkanla yakından ilişkilendirilmektedir. Yılan püsküllü kalkanda tanrıçanın Perseus'un canavarın başını kestikten sonra yerleştirdiği Gorgo Medusa'nın başı bulunmaktadır (Herodotos 4.189; Apollodoros *Kütüphane* 2.4.3).

Poseidon'un üç dişli yabası (Yunanca *triaina*) balıkçıların balık zıpkınlamak için kullandıkları türden üç dişli bir mızraktır. Bir deniz aleti olarak deniz tanrısına uygun olsa da uygulamada Poseidon denizi coşturduğu, bir kayayı parçaladığı (Homeros *Odysseia* 4.505-511, 6.291-296) deniz suyu üretmek için Athena akropolisindeki bir kayaya sapladığı yabayı daha ziyade bir sihirbaz değneği gibi kutsal gücünü aktarmanın bir yolu olarak kullanır. Üç çatallı yabayı mitsel ustalar ve cinler, Telkhineler yapmışlardır (Kallimachos *İlahi* 4.30-31).

Aphrodite'in cestus'u, tam Yunanca adı (*Kestos himas*) nakışlı kemer olduğuna işaret eden, giyineni cinsel olarak dayanılmaz kılan mükemmel bir aksesuardır. Tanrıçanın derisinin üzerinden göğsüne sararak giydiği cestus aşk tanrıçası olarak onun özel silahıydı. Hera bir keresinde kocası Zeus'u baştan çıkarmak için onu ödünç almıştı (Homer *İlyada* 14.187-223). Bu tür kemerler ve bağlar antik dönem erotik büyüsünde de geçmektedir. Aphrodite'in cestusu baştan çıkarma işine hizmet ediyorsa, afacan çocuk olarak temsil edilen Eros'un (Roma'da *Cupido*, yani *Cupid*) okları, bir varlığa bir başka varlık için dayanılmaz arzu aşılama gücüne sahip oldukları için

çöpçatanlık işine hizmet etmektedir. Rodoslu Apollonios'a göre, barbar prenses Medeia, Eros onu görünmez oklarının biriyle vurduktan sonra, Yunanlı kahraman İason'a tutkuyla âşık oldu (*Argonautika*, 3. Kitap).

Hermes, Olympos tanrılarının habercisidir ve onun taşıdığı altın *kerykeion* (*skeptron*, "haberci"nin değneği) habercinin değneğidir; morfolojik açıdan, onu taşıyanın bir ulak olarak tanımlanmasına neden olur. Kerykeion ucunda birbirine dolaşmış iki dal ya da yılan olan bir asa biçimindedir.

Apollon, kerykeionu küçük kardeşi Hermes'e bebek tanrı kutsal yetkilerini ya da kozmik etki alanlarını edindiğinde (*Homeros'un Hermes İlahisi* 527-532) kutsal haberci olarak yeni rolünün bir simgesi olarak verdi. Ama Poseidon'un üç dişli yabası gibi Hermes'in kerykeionu da Hermes'in insanları uykuya yatırdığı ya da uykudan uyandırdığı bir tür büyü değneğidir (Homeros *İlyada* 24.343-345). Hermes'in ayrıca Athena'nın yaptığı gibi (*Odysseia* 1.96-98) uçabilmesini olanaklı kılan sandaletleri vardır (*Odysseia* 5.43-46). Kahraman Perseus, Medusa'yı öldürdüğünde kanatlı sandaletleri giymekteydi (Hesiodos *Herakles'in Kalkanı* 220).

Görünmezlik Başlığı ya da Miğferi (Yunanca *aidos kynee*), Yunan mitolojisinde çeşitli karakterlerin kendilerini doğaüstü varlıklar bile dahil olmak üzere başkalarına karşı görünmez kılmak için kullandıkları gizemli bir baş giysisidir. Nitekim o tanrıların bazen kendilerini ve başkalarını geçici olarak görünmez kılmak için kuşattıkları daha olağan bulut ve sis gibi işlev görür. Truva Savaşı'nda Athena bir keresinde Ares'in düşmanı Diomedes'e yardım ederken kendisini Ares'e karşı görünmez kılmak için onu giydi ve Diomedes onun görünmeyen yardımı sayesinde Ares'i yaraladı. Ares görünmez olmasına rağmen yaralanmasından sorumlu olanın Athena olduğunu tespit edebilmişti (Homeros *İlyada* 5.844-909). Hermes Gigantomakhia'da yani tanrılar ile dev-

lerin savaşında bir devle birebir çarpışırken başlığı giymişti (*Kütüphane* 1.6.2). Kahraman Perseus'un adsız nymphalardan alıp Gorgo'yu öldürdükten sonra geri verdiği görünmezlik başlığı vardı (Hesiodos *Herakles'in Kalkanı* 226-227; Apollodoros *Kütüphane* 2.4.2-3). Başlığı niçin nymphaların muhafaza ettiğini bilmesek de aynı zamanda kanatlı sandaletlerin ve Perseus'un girişimi için ihtiyaç duyduğu ve işi bitince geri verdiği özel kesenin (*kibisis*) açıklanmayan kaynağı yine bu nymphalar olduğu için muhtemelen nymphalar yalnızca geçici bir anlatı kolaylığıdırlar. Görünmezlik Başlığını ya da daha doğrusu Görünmezin Başlığını Hades'in Başlığı olarak yorumlayan halk etimolojisi, mit derleyicisi Apollodoros'un Titanomakhia boyunca demirci tanrısal varlıklar Kyklopların Zeus'a yıldırım, Hades'e başlık, Poseidon'a üç dişli yaba verdiğini ve bu silahlarla donanmış Olympos'luların Titanları yendiğini aktarmasına neden oldu (*Kütüphane* 1.2.1). Hatta Hades'in çok yararı dokunabileceği Persephone'yi kaçırması dahil olmak üzere böyle bir alete sahip olduğunu ya da onu kullandığını söyleyen bir başka kaynak yoktur. Ayrıca başlığı kullananlardan hiçbiri (Athena, Hermes, Perseus) başlığı Hades'ten ödünç aldı diye anlatılmamaktadır.

Bu silahlar ve aletler, önemlerini göstererek taşıyanlarına üstünlük kazandırırlar ve Görünmezlik Başlığı dışında genelde diğer türlü tanrının zaten sahip olduğu düşünülen bir niteliği cisimleştirirler. Zeus'un Metis'i ya da Aklı yutması ve onu karnında alıkoyması aynı işleve, Zeus'un zekasını bir şey ya da bu durumda olduğu gibi sahip olduğu bir varlık olarak cisimleştirir. Sanatta, tanrının silahları ya da aletleri genellikle taşıyanları tanımlayan ayırt edici özellikler olarak iş görürler; o anda anlamlı bir biçimde kullansa da kullanmasa da Hermes kerykeionuyla ya da Zeus yıldırımıyla gösterilir.

Demirci ve zanaatkâr tanrı Hephaistos'un hem başkaları hem de kendisi için birçok harika nesne yaptığına inanılmak-

tadır. Hephaistos'un kendisi için yaptığı harika nesneler arasında akla ve konuşma yeteneğine sahip altından kadın mankenler biçiminde hizmetkârlar dahil olmak üzere farklı türden otomatlar bulunmaktadır (Homer *İlyada* 18.372-377, 417-421).

Üç dişli mızrağıyla Poseidon

Bakkahaların Dionysos onuruna düzenledikleri vecit ayinleri boyunca taşıdıkları thyrsos, yani değnekler, Poseidon'un üç dişli yabası ya da Hermes'in kerykeion'u büyü yapma aracı olan harika nesnelerdir. Dini ayini yöneten, thyrsosla yere vurursa yerden süt, şarap ya da bal fışkırır ve eğer bir kadın onunla bir adama vurursa adam sanki bir silahla vurulmuş gibi yaralanır. Onlardan bal akar (Euripides *Bacchae* 704-713, 762-764). Thyrsosun büyüsel nitelikleri nesnelerin özünde var olmasalar da thyrsoslar gücü onlar aracılığıyla ortaya çıkan

tanrının mevcudiyeti nedeniyle geçici olarak büyülü yönlendiriciler haline gelirler. Fiziki bir nesne olarak thyrsos farklı zamanlarda farklı bir şeydir. Klasik dönemde ucunda sarmaşık bulunan rezene sapıyken, vazo ressamlarının stilize thyrsos temsilleri thyrsosları sonraki zamanlarda bazı yazarların olması gerektiğini düşündükleri gibi çam kozalakları olarak gösterirler.

Yunan mitinde ve efsanesinde büyüsel olarak yapışkanlı sandalyeler boy gösterirler. Hephaistos adlı bir erkek evlat doğuran Hera, çocuğun topal olmasından utanıp onu Olympos'tan uzaklaştırmışsa da Hephaistos hemen beceriyle görünmez bağları olan bir sandalye yapıp annesine hediye olarak gönderdi ve hoşnutlukla sandalyeye oturan annesi ondan kalkamadı.

Hera'yı yalnızca Hephaistos serbest bırakabileceği için, Dionysos tanrıyı sarhoş edip onu Olympos'a geri getirdi ve o annesini serbest bıraktı (Alcaeus parça 349 Lobel-Page). Theseus ile Peirithoos, Persephone'yi ele geçirip onu Peirithoos'un eşi yapmayı umarak cesaretle Erebos'a gittiklerinde benzer bir biçimde oyuna getirildiler. Theseus ile Peirithoos Hades'in daveti üzerine Unutma Sandalyelerine oturdular ve yılan bağlar onları bu sandalyelere kıskıvrak bağladı (Apollodoros *Epitome* 1.24). Sisyphos büyük olasılıkla Thanatos'a yani Ölüm'e karşı benzer bir yapışkan sandalyeyi kullandı. Zeus bir keresinde Thanatos'u Sisyphos'u getirmesi için gönderdi ama Sisyphos'un Thanatos'un niyetini anlayıp onu sağlam bağlarla bağlaması (bize nasıl olduğu söylenmiyor) üzerine ölümlüler ölmemeye başladılar ve Ares Thanatos'u kurtarmayı başarana değin ölmediler (Pherekydes *FGH* 3 F 119). Bu olay (hilekârın, kalkması olanaklı olmayan büyülü bir sandalyeye oturmaya ikna ederek Ölümü bağlaması) pek çok kültüre ait halk hikâyelerinden bilindiği için Sisyphos talihsiz Thanatos'a karşı büyük olasılıkla aynı aleti kullanır.

İnsan ortamlarında düşsel özelliklere sahip olan en dikkate değer nesneler gemilerdir. Argo Gemicilerini Altın Post arayışında taşıyan dünyanın ilk gemisi *Argo* konuşma yetisine sahipti (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.19). Odysseus'un Troya'dan eve dönerken ziyaret ettiği Phaiaklar'ın gemileri düşünce kadar hızlı yol aldıkları, insanların düşüncelerini bilmeleri nedeniyle kaptana ya da dümenciye ihtiyaç duymadıkları, her kenti ve ülkeyi bildikleri ve sisle kaplı oldukları, yani gözle görülemez oldukları için çok daha dikkate değerdirler. Tayfaları ve yolcuları bindikten sonra, harika gemiler kimin nereye gitmek istediğini ve oraya nasıl gidileceğini bildikleri için durulacak yerleri kendileri belirler ve seyahati hızla ve görünmez biçimde tamamlarlardı.

Birçok harika nesne, Hesperidlerin ve ejderha Ladon'un koruduğu tanrıların altın elmaları, Eris'in (Kavga) tanrıça Hera, Athena ve Aphrodite'in önüne güzellik ödülü olarak attığı tek bir altın elma, İason'un ve Argonautların aradığı Altın Post ve tanrıların seyahat ettikleri altın arabalar gibi, doğal olmayan bir biçimde altındırlar. Zeus'un bakire Danae'yi hamile bıraktığında kendisini dönüştürdüğü altın sağanağı bir başka örnektir. Kutsal malzeme seçimi mükemmel, aşırı sert metal adamant olan silahın haricinde bir tanrının sahip olduğu herhangi bir nesnenin altın olması büyük bir olasılıktır.

Avcı Kephalos'un hedefini hiç şaşırmayan mızrağı gibi, bazı nesneler çok arzulanan bir özelliğe sahiptir. Peleus'un, aynı şekilde savaşta ve avda daima başarılı olan, Hephaistos tarafından yapılan ve tanrılar tarafından çeşitli kahramanlara verilen mükemmel bir mızrağı vardı (Zenobios *Centuriae* 5.20). Kör falcı Teiresias'ın, Athena'nın ona hediye olarak verdiği, gören birisi gibi yürümesine olanak tanıyan ağaçtan büyülü bir sopası vardı (Apollodoros *Kütüphane* 3.6.7). Amaltheia'nın istenen yiyecek ve içeceği bolca sağlama yetisine sahip boğa boynuzu vardı (Pherekydes parça 42 Fowler).

Ayrıca bakınız: Özel Kurallar ve Özellikler; Harika Hayvanlar

Okuma önerileri:

Christopher Blinkenberg. The Thunder weapon in Religion and Folklore: A Study in Comparative Archaeology. Cambridge: Cambridge University Press, 1911.

R. Dodds, Euripides: Bacchae. 2. baskı. Oxford: Clarendon Press, 1960, 82.

Christopher A. Faraone. Ancient Greek Love Magic. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999, 97-110.

Monique Halm-Tisserant ve Gerard Siebert. "Kerykeion," *LIMC* 8:728-730.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 405-408.

—. "The Theft of the Thunderweapon: A Greek Myth in Its International Context." *Classica et Mediaevalia* 46 (1995): 5-24.

Josef Roeger. Aidos Kynee: Das Mädchen von der Unsichtbarkeit in den homerischen Gedichten. Graz, Austria: Leuschner and Lubensky, 1924.

W. H. Roscher. "Aigis," Roscher 1:149-151.

K. Seelinger. "Argo," Roscher 1:502-503.

E. J. M. de Waele. *The Magic Staff or Rod in Greco-Italian Antiquity*. Nimeguen, Hollanda: Privately published, 1927.

HEPHAİSTOS (ROMA'DA VULCAN)

Demirci ve zanaatçı tanrı.

Homeros şiirlerinde, Hephaistos Zeus ile Hera'nın oğludur (*İlyada* 1.577-578, 14.338-339, *Odysseia* 8.312). Buna karşın, farklı bir söylenceye göre, Zeus ilk önce Metis'le evlendiyse de Zeus Metis'in kendisiyle aynı güçte ve basirette bir kız evlat ve tanrıların ve insanların kralı olacak kibirli bir erkek evlat doğurmaya yazgılı olduğunu öğrendiği için tanrıların kralı olarak konumunu korumak adına Metis kızı Athena'yı doğurduğunda onu yutup karnında tuttu. Zeus Themis'le, Eurynome'yle, Demeter'le, Mnemosyne'yle ve Leto'yla birbirini izleyen evliliklerinden sonra ona üç çocuk doğuran

yedinci ve mevcut eşi Hera'yla evlendi. Ama Zeus'un cinsel ilişkiye girmeden kafasından Athena'yı doğurmasına kızan Hera Hephaistos'u doğurdu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 886-929). Zeus hamile eşini yuttuğu ve Athena'yı hayata getirdiği için Athena'nın üretiminde hem erek rolü (dölleme) hem de kadın rolleri (gebelik ve doğum) oynadığı için Hera Zeus'u tek ebeveyn olarak gördü. Hera'nın Athena'nın doğumuna verdiği kıskanç tepki, Zeus'un kendi başına doğurmasına karşılık, tamamen kendi başına bir erkek evlat doğurmaktı. İnsanların güzel ve karmaşık nesneler yapma bilgisinin nihai kaynağı olan Athena ve Hephaistos sanatlara duydukları ilgi bakımdan benzerdirler (Homeros *Odysseia* 6.232-234; *Homeros'un Hephaistos İlahisi*).

Zeus ile Hera ayrı ayrı Athena ile Hephaistos'u doğurduktan sonra, Athena tanrıların arasında kalırken, kuru bacaklarıyla güçsüz olduğu ortaya çıktığı için Hera Hephaistos'u tutuğu gibi denize attı. Hera'nın düş kırıklığına karşılık Thetis ve diğer Nereus kızları onu aldı ve onunla ilgilendiler. Hera bir yolunu bulup cinsel ilişkiye girmeden bir başka çocuk doğurdu. Diğer tanrılara ve ölümlülere benzemeyen bir yaratık olan Typhon'u doğuran Hera, onun Zeus'tan daha üstün olacağını umdu ve onu büyütmesi için dişi bir ejderhaya verdi (*Homeros'un Apollon İlahisi* 305-355). Homeros, Hera'nın oğlunu Olympos'tan aşağıya topallığını gizlemek istediği için attığını ve onun denize düştüğünü kabul etmektedir. Deniz'de Hephaistos'la Nereus Thetis ile Okeanos Eurynome ilgilendi. Şair Hephaistos'un onlarla birlikte Okeanos Nehri'nin kenarındaki gizli bir mağarada her türlü karmaşık nesne (broşlar, tokalar, kupalar, kolyeler) yaparak dokuz yıl kaldığını ve iki kurtarıcısı haricinde hiçbir tanrının ve ölümlünün onun nerede olduğunu bilmediğini ekler (Homeros *İlyada* 18.394-405).

Hephaistos'un annesine hediye olarak gönderdiği görünmez zincirleri olan sandalye, yaptığı mükemmel nesnelerin

arasındadır. Hediyeden mutlu olan Hera sandalyeye oturdu ama kımıldayamaz hale gelen Hera'yı hiç kimse kurtarmayı beceremedi. Tanrılar Hera'yı yalnızca o serbest bırakabileceği için Hephaistos'u Olympos'a geri getirmeyi tartışmaya başladılar. Tanrılar ne yapacaklarını bilmez bir haldeyken Ares onu geri getireceğine söz verdiyse de Hephaistos'un onu meşalelerle korkutup kaçırması üzerine utanç içinde geri döndü. Hera endişeli olduğu için Dionysos şarapla gidip Hephaistos'u sarhoş etti ve geri getirdi. Hephaistos annesini serbest bıraktı. Dionysos bu eylemiyle Hera'nın saygısını kazandı ve Hera ona karşı düşmanca tutumuna son verip diğer göksel tanrıları Dionysos'un onlardan biri olduğuna ikna etti (Alcaeus parça 349c L-P; Pausanias 1.20.3).

Şaşırtıcı bir biçimde Hephaistos Olympos'tan aşağıya bir kez daha atıldı. Hera bir keresinde Herakles Troya'dan gemiyle uzaklara giderken kahramanın arkasından güçlü bir fırtına gönderdi ve buna kızan Zeus Hera'yı elleri altın zincirle bağlanmış ve her bir ayağından bir örs sarkmış olarak Olympos'un yamacına astı ve Hera'ya yardım etmeye çalışan herhangi bir tanrıyı Olympos'tan yeryüzüne fırlattı. Bunun üzerine Hephaistos Hera'ya yardım etmeye kalktığında, Zeus onu ayaklarından tutuğu gibi gökyüzüne fırlattı ve o da Lemnos Adası'na varana değin bir gün boyunca düştü (Homeros *İlyada* 1.584-594, 15:18-33; Apollodoros *Kütüphane* 1.3.5, 2.7.1). Düştükten sonra Hephaistos'un çok az canı kaldı ve adalılar onunla ilgilendiler (diyor Homeros). Anlatının daha sert bir uyarlamasında (Apollodoros), düşüş topal kalmasına neden olur ve Thetis onu kurtarır. İki olay, Hephaistos'un Olympos'tan uzaklaştırılması ve Hera'nın bağlanması, büyük olasılıkla özlerinde aynıdır, yani mitolojide birbirlerini izleyen hadiseler gibi işlenen benzer düşüncelerin farklı yansımalarıdır.

Hephaistos, ya doğuştan ya da uzun bir gün boyunca yeryüzüne düşmesinin sonucunda topal olsa da zekâsı ve özel-

likle karmaşık nesneler yapmadaki harika yeteneği fiziksel kusurunu dengelenmekteydi. Bütün bu kişisel özellikler, karı koca Aphrodite ile Hephaistos'un yalnızca dengesizliği garanti eden tamamen uyumsuz bir çift olarak temsil edildikleri Ares ile Aphrodite'in mitsel aşk hikâyesinde bir rol oynar. Aslında Ares Aphrodite'le Hephaistos'un kendi evinde gizli bir ilişki içindeydi. Bütün her şeyi gören Helos'un ilişkiyi Hephaistos'a haber vermesi üzerine tanrı demirhanesine gitti ve kızgınlıkla, görünmeyen, incecik ama kopmayan zincirlerden bir ağ yapıp yatağının üzerine serdi. Bu tuzağı hazırladıktan sonra Hephaistos Lemnos'a geziye gidiyormuş gibi yaptı ve Ares hemen Hephaistos'un evine koştu. Ares ile Aphrodite yatağa girdiklerinde görünmez ağ üstlerine düştüğü için hareket edemediler. Ardından topal tanrı geri döndü ve Aphrodite'in topal olduğu için onu daima hor gördüğünü ve yakışıklı olduğu ve sapasağlam olduğu için Ares'i sevdiğini söyleyerek bütün tanrıları karısının zinasını görmeye davet etti. Tanrıçalar alçak gönüllükle uzak durduysalar da erkek tanrılar gösteriyi seyredip yorumda bulundular ve Hephaistos'un sevgilileri serbest bırakması üzerine Ares hızla Trakya'ya koştu ve Aphrodite Kıbrıs'a gitti (Homeros *Odysseia* 8.266-366). Hephaistos nasıl ki annesi için o serbest bırakana değin kalkamayacağı görünmez zincirleri olan bir sandalye yaptıysa yatağını da zinacı eşini sevgilisiyle birlikte onları serbest bırakmayı isteyene değin hareketsiz tutan görünmez zincirlerle kaplamıştı. Aslında mitler arasında Hephaistos'un eşinin kimliği konusunda uyuşmazlık mevcuttur. *Odysseia*'da Hephaistos'un eşi Aphrodite, *İlyada*'da Kharis ve Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserinde Kharitlerden (Güzellerden) biri olan Aglaie'dır.

Hephaistos daha fazla şehvet dolu olabilir. Athena ona bazı silahlar yapması için geldiğinde, Hephaistos ondan etkilendi ve topal olduğu halde peşine düştü. Athena kaçtı ve

tanrı ona yetişmeyi başarmışsa da Athena onu püskürttü. Sonunda Hephaistos onun bacağına boşaldı. Athena tohumu temizleyip yeryüzüne attı ama tohumdan Athena'nın büyüttüğü Erikhthonios adlı bir çocuk doğdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.6). Genelde, Hephaistos yaşamında kadınlardan yana talihsizdir.

Kadınlarla ilişkisi dışında Hephaistos mitolojideki başlıca işlevi özellikle metalden olmak üzere harika nesneler yapan usta zanaatçı rolünü oynamaktır. Konuşma gücüne olduğu denli akla da sahip olan altın kadın mankenler biçiminde hizmetkârlar dahil olmak üzere evi için farklı türden otomatlar üretmiştir (Homeros *İlyada* 18.372-77, 417-21). Dostu göksel tanrılar için Olympos'ta saraylar inşa etti (*İlyada* 1.605-608); kuşkusuz mitin Athena'dan sonra doğduğu uyarlamasında olmasa da Zeus'un Athena'yı dünyaya getirmesine kafasını bir baltayla yarıp açarak yardım etti (Apollodoros *Kütüphane* 1.3.6); Prometheus'u Kafkas Dağı'na çiviledi (*Kütüphane* 1.7.1); Athena'yla işbirliği yaparak topraktan ve sudan ilk insan kadını oluşturdu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 570-612, *İşler ve Günler* 53-105). Dahası Kral Aietes için pirinçten ayaklı ateş püsküren boğalar (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.23), kral Minos için tunç adam Talos'u (*Kütüphane* 1.9.26); genç kahraman Herakles için altın bir zırh göğüslük (*Kütüphane* 2.4.11); Athena'ya görevlerinden biri için Herakles'e verdiği tunç kastanyetler (*Kütüphane* 2.5.6); Kadmos'a Harmonia'ya verdiği kolyeyi (*Kütüphane* 3.4.2) ve Poseidon'a ölümlü Oinopion'un kullanması için bir yeraltı evi yaptı (*Kütüphane* 1.4.4). Evinde çalışan dişi mankenler gibi canlı ya da yarı canlı yaratıklar, Kral Aietes için olan yarı metalik boğalar ve Kral Minos için olan tunç adam dahil olmak üzere herhangi bir harika sanat eseri büyük olasılıkla ona atfedilir.

Romalılar tanrıyı Vulcan (Latincesi Vulcanus ya da Volcanus) diye adlandırdılar ve ek adlarından biri de Mulciber'di.

Sanatta Hephaistos demirhanesindeki eğri büğrü bir demirci olarak betimlenir. Balta, terlik ve *pilos*, yani işçi kabı onun simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Athena

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 74-78.

Antoine Hermary ve Anne Jacquemin. "Hephaistos," *LIMC* 4:627-654.

Erika Simon ve Gerhard Bauchhenss. "Vulcanus," *LIMC* 8:283-298.

HERA (ROMA'DA IUNO)

Tanrıların kraliçesi.

Hera'nın ebeveynleri Titanlar Kronos ile Rhea'dır. Gaia ve Uranos'tan bir erkek evladının onu devireceğini öğrenen Kronos, Hera dahil olmak üzere çocuklarını yuttu. Acı içindeki anne Zeus doğmak üzereyken yeni doğan çocuğunu Girit'te bir mağaraya sakladı. Kocasına Zeus yerine yutması için kundak bezleriyle sarılı bir taş verdi. Bir yıl sonra Zeus tamamen büyüdüğünde Kronos taşı ve Hera dahil olmak üzere çocuklarını kusması için kandırıldı ve Zeus hemen genç tanrıların yaşlı tanrıları yendiği bir savaş başlattı. Zeus kozmik bir çarpışmada canavar Typhon'u yendikten sonra, Olymposlular Zeus'u tanrıların kralı olması için davet ettiler (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu*).

Yaşlı Olymposlulardan olan Hera mitolojik şimdide Zeus'un karısıdır. Hesiodos'a göre, Zeus kız evladı Athena'yı doğurmak üzereyken ilk karısı Metis'i yuttuğu ve bunun ardından sırasıyla Themis, Eurynome, Demeter, Mnemosyne, Leto ve en sonunda kız kardeşi Hera'yla evlendiği için Hera Zeus'un yedinci karısıdır. Hera Zeus'a üç çocuk doğurdu: Hebe (Gençlik), Ares ve Eileithyia. Ama Zeus kendi kendine başından Athena'yı doğurdu ve buna çok kızan Hera cinsel

Hera

ilişkiye girmeden Hephaistos'u doğurdu (*Tanrıların Doğuşu* 886-929).

Farklı bir metne göre, Zeus'un kafasından Athena'yı dünyaya getirmesi üzerine Hera Hephaistos'u kendi başına doğurmuşsa da Athena'nın tanrılar arasında seçkin bir yeri varken Hephaistos sakat ve zayıf olduğu için Hera Hephaistos'u Olympos'tan aşağıya attı ve o Thetis'in ve diğer Nereusların ona bakacağı denize düştü. Daha sonra Hera, tanrılar arasında seçkin bir yer edinecek, ne Zeus'tan ne de başkasından olma değil ama yalnızca kendisinden olma ve Zeus'tan daha güçlü bir çocuk doğurmayı diledi. Hera Zeus'un yatağından bir yıl uzak durdu ve canavar Typhon'u doğurdu (*Homeros'un Apollon İlahisi* 305-354; krş. Homeros *İlyada* 18.394-405). Bu uyarlamada, Hera birincisi sonradan sakat olduğu ortaya çıkan Hephaistos ve daha sonra canavar Typhon olmak üzere kendi kendine iki çocuk üretmiştir. Hera yalnızca Zeus'un başarısına karşılık vermek değil, aynı zamanda Zeus'tan daha güçlü ve Zeus'u onun babası Kronos'u ve Kronos'un da babası Uranos'u devirdiği gibi devirecek bir çocuk da doğurmak istiyormuş gibi görünmekteydi.

Hera ve Zeus, bir başka pek rastlanılmayan mitte kaybetmek için yarışsalar da rekabete girişirler. Cinsel ilişkiden erkeklerin mi yoksa kadınların mı daha büyük haz aldığı konusunda tartışmaya başladılar. Tartışmada Zeus kadınların daha çok zevk aldığını, Hera ise erkeklerin aldığını savundu. Sonunda birkaç yıl kadın olarak yaşadığı ve dolayısıyla hem erkek hem de kadın olarak kişisel deneyime sahip olduğu için Teiresias'tan tartışmada hakemlik yapmasını istediler. Teiresias sevişme hazzı ona bölünecek olsa, erkeğin bunun onda birini, kadının onda dokuzunu alacağını söyledi. Buna kızan Hera Teiresias'ı kör etmişse de Zeus bunu ödünlemek için Teiresias'a onu kâhin haline getiren ikinci bir görüş kuvveti verdi (Hesiodos parça 275 MW).

Hera mitolojik anlatıda genellikle çekici olmayan, tepkisel bir rol üstlenir; çapkın kocasının yaptıklarını kabullenmeyerek onun aşk maceralarına girdiği kadınlara ve bunlardan olan çocuklarına kıskançlıkla eziyet eden eş rolünü oynar. Sözgelimi Zeus ölümlü kadın Semele'yle ilişkiye girdiğinde, Hera Semele'yi kandırarak onu Zeus'tan kendisine Hera'yı baştan çıkardığı biçimiyle gelmesini istemesi için ikna etti. Zeus gönülsüzce bunu yapmayı kabul etti ve Zeus'un görüntüsünün gücü altında ezilen Semele öldü (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.3). Bu aşk ilişkisinden doğan çocuk, Hera'nın Olymposluların arasına kabul edilmesini uzun bir süre engellediği Dionysos'tu. Zeus'un bir başka âşığı, bilmeden onun âşığı olan Alkmene'ydi. Zeus bir keresinde kocasının görünüşüne bürünüp Alkmene'nin yatağına girdi ve Alkmene Herakles'i doğurdu. Bebek dokuz aylık olunca Hera bebeğin yatağına iki devasa yılan göndererek onu öldürmeye çalışmışsa da Herakles onları boğarak öldürdü. Çocuk büyüdükten sonra Hera geçici olarak delirterek, aleyhinde yanlış dedikodular yayarak, gemisine kuvvetli fırtınalar yollayarak ve benzeri şekillerde Herakles'in bütün hayatını ona dar etti (Apollodoros *Kütüphane* 2.4.8-2.7.7). Hera'nın Herakles'in üzerine saldığı fırtına Zeus'u öyle kızdırdı ki Zeus her bir ayağına bir örs ve ellerini altın iple bağlayarak Hera'yı Olympos'un yamacına astı. Hera orada bulutların arasında havada asılıyken Zeus onu kurtarmaya çalışan bir tanrıyı Olympos'tan aşağıya fırlattı (Homeros *İlyada* 15.18-30; Apollodoros *Kütüphane* 1.3.5, 2.7.1).

Yine de cennetin kralı ve kraliçesi olarak Zeus ile Hera ideal bir mutlu çift örneğidirler. Hera her yıl bakireliğini ona yeniden kazandıran Kanathos adlı özel bir pınarda yıkandığı için (Pausanias 2.38.2) o aynı anda hem ana hem de bakiredir. İnsan çift Keyks ile Alkyone mutlu evliliklerini kendilerini Olymposlu çifte benzeterek Keyks eşine Hera diye ve

Alkyone kocasına Zeus diye seslenerek ifade ederlerdi. Ama kendilerini tanrılarla karşılaştırarak böbürlendikleri için Zeus onları kuşa dönüştürdü (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4).

Her şeye rağmen tanrıların kraliçesi ya da tanrıların kralının eşi olarak Hera, kozmolojik hırsları olan ya da şehvet düşkünü bir erkek için akla gelecek en iyi eştir. Bir keresinde Zeus'un yıldırımlarını çalıp evrenin hükümdarını silahsız ve güçsüz bırakan canavar Typhon Olympos'a gidip Zeus'un yerini almayı ve Hera'yı yatak arkadaşı yapmayı tasarladı. Athena'ya, Leto'ya, Kharis'e, Artemis'e ya da Hebe'ye ödül olarak yardımcılığını önerdi (Nonnos *Dionysiaka* 1.145-480). Devasa kardeşler Otos ile Ephialtes tanrılarla savaşmaya karar verdiler ve çeşitli dağları birbirlerinin üzerine yığarak gökyüzüne çıkmakla tehdit ettiler. Kardeşler, doğal olarak tanrıçaları eş olarak almak da istedikleri için Ephialtes Hera'ya kur yaparken Otos Artemis'e kur yaptı (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4). Tanrılar ile Devlerin savaşında Hera tecavüz etme arzusuyla elbisesini yırtan Porphyrion'un şehvet dolu saldırısına uğradı (Apollodoros *Kütüphane* 1.6.2). Ölümlü İksion Hera'ya cinsel saldırıda bulunmaya kalkıştı ve Hera bunu Zeus'a haber verince Zeus karısının buluttan bir görüntüsünü yapıp İksion'un yanına yatırdı. Bu görüntüyle cinsel ilişkiye giren İksion Hera'yla yattım diye övündü (Apollodoros *Epitome* 1.20). Hera'nın yatağını arzulayanlar ya yaratıklar ya da ölümlülerdir ve tamamı girişimlerinde başarısız olmuştur.

Hera bazı anlatılarda olumlu bir rol oynar. Sözgelimi, bir tanrı belirli bir kente sahip olursa özel bir kültle onurlandırılacağı için tanrıların yeryüzündeki farklı kentlerin hamisi olmak için yarıştıkları bir zaman söz konusu oldu. Athena ve Poseidon sonradan Atina diye adlandırılacak kent için rekabete girdiler ve kent Athena'ya verildi (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.1). Daha az bilinen bir mit Hera'nın ve Poseidon'un Argos'un sahibi olmak için nasıl rekabet ettiklerini ve hakem

görevi gören İnakhos, Kephisos ve Asterion Nehirleri'nin ülkenin Hera'ya ait olduğunu bildirdiklerini anlatır. Poseidon öfkeyle bölgedeki bütün suyu kuruttuğu için bu nehirler artık yalnızca yağmur yağdıktan sonra akmaktadırlar (*Kütüphane* 2.1.4; Pausanias 2.15.5). Hera aynı zamanda Altın Post'u bulmak için atıldıkları zorlu maceralarında İason'a ve Argo Gemicilerine az çok Athena'nın Odysseus'un çıkarlarını korumasına yardım etmesine benzer biçimde yardım da etmiştir.

Hera, Paris'in kararında bir rol oynar. Eris (Kavga) tanrıçalar Athena, Hera ve Aphrodite'in önüne, içlerinden en güzel olanın alması için bir altın elma attıktan sonra Zeus Hermes'e tanrıçalardan en güzelinin kim olduğuna karar vermesi için onları İda Dağı'ndaki Troyalı genç Aleksander'a, yani Paris'e göndermesini emretti. Tanrıçaların her biri, Hera krallık vaat ederek, Athena savaşta zafer teklif ederek ve Aphrodite Helen'le evlilik önererek Paris'e rüşvet teklif ettiler. Paris Aphrodite'i seçti (Apollodoros *Epitome* 3.2). Aphrodite'in ödülü Helen'in baştan çıkarılmasına ve dolayısıyla onu geri almak için Troya'ya karşı büyük bir askeri sefer düzenlenmesine neden oldu. Paris'in seçimi onu bundan sonra Troyalıları kayıran Aphrodite için çekici hale getirse de bekleneceği üzere Akhaları, yani Yunanlıları destekleyen Athena'nın ve Hera'nın da düşmanlığını kazandırdı.

Hera'nın ek adları arasında "ak kollu", "inek gözlü" bulunmaktadır. "İnek gözlü", muhtemelen Athena'nın "baykuş gözlü" ve "kurşuni gözlü" gibi çeşitli biçimlerde çevrilen ek adı *glaukopis*'e karşılık gelmektedir. Argos'taki önemli kültü nedeniyle Hera'ya "Argoslu Hera" da denilmektedir.

Asa ve taç gibi egemenlik sembolleri, Hera'nın simgeleri arasındadır. Hera'nın arabasını özel kuşu olan tavus kuşu çeker (Ovidius *Dönüşümler* 1.722-723, 2.531-533) ve daha sonraki sanatta tavus kuşu sık sık onu tanımlama işlevi görür.

Ayrıca bakınız: Hephaistos, Zeus

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 61-62.

Anneliese Kossatz-Diessmann. "Hera," *LIMC* 4:659-719.

Eugenio La Rocca. "Iuno," *LIMC* 5:814-856.

HERAKLES (LATİNCESİ HERCULES)

Büyük güç ve dayanıklılık sahibi kahraman.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Amphityron kardeşinin öcünü alırsa onunla evlenmeyi kabul eden Alkmene'ye (Latincesi: Alcmena) kur yaptı. Amphitryon, Alkmene'nin öcünü almışsa da o Thebai'den dönmeden önce Zeus Amphitryon'un suretine girdi ve geceyi üç misli uzatarak Alkmene'yle yattı. Gerçek Amphitryon tanrı ayrıldıktan sonra eve vardığında beklediği gibi sıcak karşılanmadığını gördü. Akabinde geleceği gören Teiresias'tan Zeus'un hilesini öğrendi. Alkmene Zeus'tan Herakles adlı bir evlat doğurduktan bir gün sonra da Amphitryon'dan İphikles adlı bir evlat doğurdu. Bebekler sekiz aylık olduklarında Zeus'un oğlunu ortadan kaldırmak isteyen Hera onların yatağına iki kocaman yılan gönderdi. Ama Herakles her bir eliyle bir yılanı tutup onları boğdu.

Genç Herakles'in birçok özel hocası oldu. Babası ona araba sürmesini, Autolykos güreşmesini, Eurytos ok atmasını, Kastor kılıç ve kargı kullanmasını, Orpheus'un kardeşi Linos lir çalmasını öğretti. Linos ona vurduğunda Herakles'in liriyle karşılık verip onu öldürmesi üzerine Amphitryon aynı şeyi yine yapabileceğinden korkarak onu sığırlarla ilgilenmesi için uzaklara yolladı. Herakles fiziksel bakımdan bütün herkesi geride bıraktığı için Zeus'un oğlu olduğu aşikâr hale geldi. Bedeni devasaydı, gözleri ateş gibi parlıyor, okla ya da kargıyla hedefi kaçırmıyordu.

Yılanları boğan bebek Herakles

On sekiz yaşına geldiğinde, Kithairon (Latincesi: Cithaeron) Dağı'nı üs olarak kullanan Kithairon Aslanı Amphitryon'a ve yakındaki bir hükümdar olan Thespios'a ait sığırları öldürüyordu. Aslanı yakalamak isteyen Herakles, Thespios'a gitti ve yaratığın izini sürdüğü elli gün boyunca onun evinde kaldı. Thespios'un elli kızı vardı ve bütün kızlarının ondan çocuğu olmasını isteyen Thespios, her gece kızlarından birini Herakles'le yatırdı. Her gece aynı kızla yattığını zanneden Herakles bütün kızlarla yattı. Sonunda Herakles aslanın sırtını yere getirdi ve onun ağzı açık kafatasını miğfer olarak kullanarak postunu giydi.

Herakles Thebailer ile Minyenler arasındaki bir anlaşmazlıkta kendisini gösterince Kral Kreon kızı Megara'yı ona verdi. Ayrıca Hermes ona bir kılıç, Apollon yay ve oklar, Hephaistos altından bir göğüslük, Athena peplos yani bir

giysi verdi. Herakles kendisini Nemea'da kestiği bir sopayla donattı. Ama kıskançlık içindeki Hera'nın çıldırttığı Herakles kardeşi İphikles'in çocuklarıyla birlikte kendi çocuklarını öldürdü. Kendisini sürgüne mahkûm eden Herakles, onu bu cinayetlerden arındıran Thespios'a gitti. Ardından tanrıya nerede yaşaması gerektiğini sormak için Delphoi'ye gitti. Pythia ya da rahibe ona Eurystheus'un vereceği on görevi yerine getirmek üzere on iki yıl hizmet etmesi gereken Tiryns'de yaşamasını ve görevler tamamlandığında ölümsüz hale geleceğini söyledi. Rahibe, aynı zamanda doğumunda Alkides adı verilen kahramana ilk kez Herakles diye de seslendi.

Herakles Tiryns'deki Eurystheus'a gitti. İlk görevi yaralanmaz olan Nemea Aslanı'nın kürkünü getirmekti. Herakles hayvanı Nemea'da yakalayıp boynuna doladığı kolunu hayvan ölene değin sıktı. Yaratığı Eurystheus'a götürdü. Herakles'in yiğitliğine şaşırıp kalan Eurystheus ona görevlerinin sonuçlarını kentin kapıları önünde sergilemesini emrederek onun bundan böyle kente girmesini yasakladı. Dahası Eurystheus yeraltındaki tunç bir küpe saklanıp emirlerini bir haberci aracılığıyla iletti. Herakles'e ikinci görev olarak Lerna Hydra'yı, yani Lerna'daki bataklıkta yaşayıp sığırları öldürmek için ortaya çıkan su yılanını öldürmesi emredildi. Herakles sopasıyla kafalarını ezerek canavarla boğuşmuşsa da her ezdiği kafadan iki yeni kafa çıktı. Bu nedenle arkadaşı İolaos'a yeni kafaların büyümemesi için ezilen her kafayı ateşle dağlamasını söyledi ve İolaos da kafaları dağladı. Sonra Herakles ölümsüz kafayı kesip ağır bir kayanın altına gömdü. Ayrılmadan önce Hydra'nın ödüne oklarını sapladı. Gelgelelim Eurystheus, Herakles Hydra'nın üstesinden gelmek için bir başkasından yardım aldığı için bu görevin yerine getirilmiş sayılmayacağını söyledi.

Herakles'in üçüncü işi, Kyreneia Geyiği'ni yakalayıp onu canlı geri getirmekti. Hayvanın Artemis için değerli altın boy-

nuzları vardı. Geyiği öldürmek ya da yaralamak istemeyen Herakles onu bir yıl boyunca kovalamışsa da sonunda okuyla vurup onu canlı ele geçirdi. Omzunda onu taşırken Artemis'le karşılaştı. Artemis kendisi için değerli olan bir hayvanı öldürmeye çalıştığı için Herakles'i payladıysa da Herakles sorumlunun Eurystheus olduğunu ifade ederek tanrıçanın öfkesini yatıştırdı. Ardından hayvanı canlı olarak Eurystheus'a götürdü.

Sopasıyla Herakles

Bir sonraki iş olarak Erymanthos Yaban Domuzu'nu canlı getirmesi emredildi. Erymanthos Dağı'nı üssü olarak kullanan bu canavar, çevreye çok zarar veriyordu. Herakles Erymanthos Dağı'nda dolaşırken kentaur Pholos tarafından ağırlandı. Herakles Pholos'u kentaurların ortak malı olan bir küp şarabı açmaya ikna etti. Şarap kokusu etrafa yayılınca diğer kentaurlar hemen kayalarla ve sopalarla silahlanmış halde Pholos'un mağarasına vardılar. Herakles onları püskürttü ve kentaurlar Kheiron'un Malea'daki mağarasına çekildiklerinde Herakles onlara Kherion'u bulan bir ok attı. Kherion şifa bulmaz bir yara almışsa da ölümsüz olduğu için ölmedi. Zeus Kheiron'un ölümsüzlüğünü bir başkasına aktarınca Kherion öldü. Diğer kentaurlar bütün yönlerde kaçışmışlarsa da Pholos böylesine küçük bir şeyin böyle büyük varlıkları nasıl öldürdüğünü merak ederek ölü bir kentaurun bedeninden Herakles'in oklarından birini aldı ve elinden kayan ok ayağına düşüp onu öldürdü. Bunun ardından yaban domuzu avına yeniden başlayan Herakles yorup tuzağa düşürdüğü hayvanı canlı olarak Eurystheus'a götürdü.

Herakles'in beşinci görevi, Elis Kralı Augias'ın ahırındaki sığır gübrelerini bir gün içinde temizlemekti. Herakles krala gübreleri sürünün onda birine temizlemeyi teklif etti ve güvenilmez kral öneriyi kabul etti. Herakles her durumda gübreyi temizlemekle yükümlü olduğundan hiç bahsetmedi. Ardından iki nehrin yatağını sığır ahırına çevirdi ve nehirler gübreyi temizledi. Ama Augias, Herakles'in Eurystheus'un emriyle hareket ettiğini öğrendiğinde ödeme yapmayı reddetti ve Eurystheus Herakles'in görevi bir ücret karşılığında yaptığını öğrendiğinde bu görevi on görevinden biri olarak kabul etmedi.

Herakles'in altıncı işi Stymphalos Kuşlarını sığındıkları Stymphalos Gölü'nden kovmaktı. Herakles kuşları nasıl kovacağını bilemez bir haldeyken Athena ona Hephaistos'tan

almış olduğu tunçtan kastanyetleri verdi. Kastanyetleri birbirine vuran Herakles kuşları korkutup kaçırdı.

Eurystheus Herakles'e kendisine Girit Boğası'nı getirmesini emretti. Herakles boğayı yakalayıp Eurystheus'a gösterdi ve serbest bıraktı.

Herakles'in sekizinci işi, acımasız Bistoneslerin hükümdarı Trakyalı Diomedes'in insan yiyen atlarını getirmekti. Herakles atlardan sorumlu insanlara boyun eğdirdikten sonra atları Eurystheus'a teslim etti ve Eurystheus da onları koyuverdi.

Herakles'in dokuzuncu işi, savaşçı Amazonların kraliçesi Hippolyte ait olan Ares'in Kemerini getirmekti. Herakles Amazonların ülkesine vardığında neyi aradığını öğrenen Hippolyte onu ziyaret etti ve kemeri ona vereceğine söz verdi. Bu sırada bir Amazon kılığına bürünen Hera Amazonlar arasında Herakles ve arkadaşlarının kraliçelerini alıp götüreceği yollu asılsız bir dedikodu yaydı. Amazonlar saldırdığında Herakles Hippolyte'nin acımasızca üzerine geldiğini fark etti, onu öldürüp kemeri aldı ve uzaklara yelken açtı. Herakles Troya'ya gittiğinde, Kral Laomedon'un kızı Hesione'nin bir deniz canavarına kurban edilmek üzere olduğunu gördü. Apollon ve Poseidon Lamedon'un kibrini gizlice sınamak için Bergama'nın tahkiminde kral için çalışan insanların kılığına bürünmüşseler de işlerini bitirdiklerinde kral ücretlerini ödemeyi reddedince Apollon veba saldı ve Poseidon denizden bir canavar yolladı. Kâhinler Laomedon'a canavara kızını yiyecek olarak verirse halkın kötü yazgıdan kurtulabileceğini önceden söylediler. Herakles belirli atlar karşılığında Hesione'yi kurtarmayı teklif etti ve Laomedon bu koşulu kabul edince kahraman canavarı öldürdü. Ama Laomedon bir kere daha sözünden dönünce Herakles uzaklara yelken açarken geri dönüp Troya'da savaşacağını söyledi.

Daha sonra Herakles'e Okeanos Nehri'nin yakınındaki bir ada olan Erythrai'den Gervoneus'un sürüsünü getirmesi em-

redildi. Sürüyü iki başlı bekçi köpeği Orthos'un yardım ettiği Eurytion güdüyordu. Herakles Avrupa'dan Libya'ya (Afrika) geçerken seyahatinin simgesi olarak iki sütün dikti. Helios (Güneş) yakınca okunu tanrıya yöneltti ve Helios cesaretini takdir ederek ona Okeanos Nehri'ni geçeceği altın bir sandal verdi. Herakles Erythrai'ye vardığında hem Orthos'a hem de efendisi Eurytion'a sopasıyla vurup onları öldürdü ve Gervoneus kendisine saldırınca onu da öldürdü. Sürüyü alıp altın sandalla Okeanos Nehri'ni gerisin geri geçtikten sonra sandalı güneş tanrıya iade etti ve sürüyü Eurystheus'a verdi.

Eurystheus, Augias'ın sığırları ve Hydra ile ilgili görevleri yerine getirilmiş saymadığı için Herakles'e on birinci görevi verdi, gidip Hesperidler'den altın elmaları alıp getirmesini emretti. Gaia'nın (Toprak/Yeryüzü) Hera'yla evlenmesi üzerine Zeus'a hediye ettiği bu elmaları ölümsüz yüz başlı bir ejderha ile Hesperidler koruyorlardı. Nymphalardan deniz tanrı Nereus'un yerini öğrenen Herakles onu uyurken ele geçirdi. Nereus kendisini her türden biçime soktuysa da kahraman elmaların nerede olduğunu öğrenene değin onu salmadı. Yolunun üzerindeki Libya'dan geçerken bu sırada Libya'ya hükmeden Poseidon'un oğlu Antaios'la (Latincesi: Antaeus) karşılaştı. Antaios yabancıları kendisiyle güreşmeye mecbur tutup öldürüyordu. Antaios'un gücü toprağa her dokunuşunda arttığı için Herakles onu kucaklayıp ayaklarını yerden kesti ve öldüresiye sıktı. Kafkasya'ya ulaşan Herakles Prometheus'un ciğerini yiyen kartalı vurdu ve Titan'ı çözdü. Prometheus'un öğüdü üzerine Herakles Atlas'ı gökyüzünü taşımaktan kurtarıp onu altın elmaların peşine göndermişse de Hesperidlerin üç elmasıyla geri dönen ve gökyüzünü tekrar taşımak istemeyen Atlas, elmaları Eurystheus'a kendisinin teslim edeceğini söyledi. Prometheus'un bir kere daha öğüt verdiği Herakles Atlas'tan kafasına bir yastık koyana kadar gökyüzünü tutmasını istedi. Atlas elmaları yere koyup gök-

yüzünü alınca Herakles elmaları topladığı gibi kaçtı. Herakles elmaları Eurystheus'a verdi. Eurystheus elmaları hediye olarak Herakles'e geri verdiyse de Herakles onları Athena'ya aktardı. Elmaları başka herhangi bir yerde saklamak uygun olmadığı için Athena onları asıl yerlerine iade etti.

Herakles'in on ikinci işi, Hades'in ülkesinden ejderha kuyruklu üç başlı köpek Kerberos'u getirmekti. Herakles ölüler diyarına Lakonia'daki Tainaron mağarasından indi. Plüton Herakles'e silah kullanmadan köpekle başa çıkarsa Kerberos'u alıp götürebileceğini söyledi. Herakles köpeğin kuyruğundaki ejderha tarafından ısırılsa da kollarını hayvanın başına dolayıp Kerberos teslim olana değin sıktı. Herakles köpeği yeryüzüne çıkarıp Eurystheus'a gösterdikten sonra onu Hades'in ülkesine iade etti.

Herakles görevlerini tamamladıktan sonra, Thebai'ye geri döndü ve karısı Megara'yı İolaos'a verip Oikhalia hükümdarı Eurytos'un kızı İole'yle evlenmeye çalıştı. Ama deliliği nüksedip Eurytos'un oğlunu öldürdü. Bu cinayet nedeniyle hastalığa yakalandı ve bir kâhin iyileşmesi için üç yıllığına bir başkasına satılması ve ona hizmet etmesi gerektiğini söyledi. Böylece Hermes onu Lydia kraliçesi Omphale'ye sattı ve Herakles üç yıl boyunca ona köle gibi hizmet ettikten sonra hastalığından kurtuldu.

Herakles gönüllüler toplayıp Troya'ya gitti ve Kral Laomedon'u öldürüp kenti aldı. Herakles'in tanrılara Devlere karşı savaşında yardım etmek ve Olimpiyat Oyunları'nın temelini atmak dahil olmak üzere başka birçok macerası ve başarısı oldu. Bir keresinde Herakles nehir tanrı Akheloos'un (Latince: Achelous) da talip olduğu Deianeira'yla flört etmek için Kalydon'a gitti. Herakles ve Akheloos, Deianeira'yla evlenmek için güreş tuttular. Akheloos kendisini bir boğaya dönüştürse de Herakles onu yenip Deianeria'yla evlendi. Herakles ile Deianeira birlikte seyahat ederlerken Nessos'un yolcuları bir üc-

ret karşılığında karşı kıyıya sandalla taşıdığı Euenos Nehri'ne vardılar. Herakles nehri kendi başına geçip karısını kentaura emanet etti. Kentaur karşı kıyıya taşırken Deianeria'ya tecavüz etmeye kalkıştı. Deianeria çığlık atınca Herakles kentauru okuyla ölümcül bir biçimde vurdu. Ama kentaur ölmeden önce Deianeira'ya kocasına bir aşk iksiri vermek isterse boşaldığı sperm ile yarasından akan kanı karıştırarak bir tane yapabileceğini söyledi. Deianeria iksiri yaptı.

Herakles Eurytos'u cezalandırmak üzere Oikhalia'ya saldırmak için bir ordu topladı. Herakles ve arkadaşları Eurytos ile oğlunu öldürüp kenti ele geçirdi ve İole'yi esir aldılar. İole'yi öğrenen ve Herakles'in onu kendisinden daha çok seveceğinden korkan Deianeira Nessos'un sperminden ve kanından yapılma aşk iksirine başvurup onu kocasının giysilerinden birine sürdü. Herakles bu giysiyi giydiğinde Hydra'nın zehri Herakles'in etini çürütmeye başladı. Zehirli giysi Herakles'in derisine yapıştığı için Herakles onu çıkarmaya kalkıştığında etini parçaladı. Deianeira ne yaptığını gördüğünde kendisini astı. Herakles oğullarından birini İole'yle evlendirdikten sonra Oita Dağı'na tırmandı ve bir odun yığını hazırlayıp üzerine çıktı ve birisi odunları ateşe verdi. Odunlar yanarken bir bulut bir yıldırımın gürültüsüyle aşağıya inip onu gökyüzüne taşıdı. Gökyüzünde Herakles ölümsüzlük elde etti ve kızı Hebe'yi evlenmesi için ona veren Hera'yla barıştı (*Kütüphane* 2.4.6-2.8.5).

Yukarıdaki özetin yalnızca bir seçkisini içerdiği Herakles'in sayısız eylemleri ilk Yunan mit derleyicileri tarafından üç grup altında sınıflandırıldı: görevler, yan işler ve eylemler. "Görevler" (*athloi*) Eurystheus'un kahramana verdiği standart on iki iştir. İngilizce Latinceden ödünç aldığı ve Romalılar *athloi*'yi *laboies* (işler) diye çevirdikleri için İngilizcede görevler geleneksel olarak "işler" olarak bilinmektedir. İşlerin içerikleri ve sırası bir antik kaynaktan diğerine değişiklik gös-

terir. "Yan işler" (*parerga*) Herakles'in örneğin Apollodoros'a göre dokuzuncu işi olan Hippolyte'nin kemerini ele geçirmek için çıktığı seferde gerçekleştirdiği Troya prensesi Hesione'yi bir deniz canavarından kurtarması gibi, bir işle meşgul olurken ilaveten giriştiği eylemlerdir. "Eylemler" (*praxies*) Kithairon Aslanı'nı öldürmesi gibi onun işlerinden önceki ya da sonraki başarılarıdır.

Muazzam bir eylem, yiyecek, içki ve seks iştahı olan Herakles çok güçlü bir adamdır. Öyle güçlüdür ki devasa bir canavarı kolaylarıyla sıkıp öldürebilir ve istemeden birinin canını alabilir. Genellikle düşünmeden eyleme geçer. Eğer güneş sıcaksa tepkisi ona bir ok atmak olur. Dünyayı birçok canavardan kurtarmasıyla Herakles uygar yaşamı kolaylaştıran bir kültür kahramanı gibi iş görse de aynı zamanda yıkıcıdır, şiddet düşkünüdür, bir katil, bir tecavüzcüdür. Bu yabanıl doğa, aslan postu ve kullandığı tek silah olmasa da sopayla simgeleştirilir. Herakles büyük erkek torunu olduğu kahraman Perseus'tan üç nesil sonra yaşadığı ve Perseus Herakles'in ilkelliğini hiçbir biçimde sergilemediği için Herakles'in yontma taş devri benzeri tarzı, ilk kahraman olmasının bir sonucu değildir.

Herakles arada sırada Kral Augias'ın sığır ağılında biriken hayvan pisliklerini alıp götürmesi için iki nehri ağıla yönlendirerek temizleme stratejisini düşündüğünde olduğu gibi zeki bir adamdır. Ama çoğunlukla stratejik düşünceler geleneksel olarak zeki yardımcı karaktere atfedilirken Herakles'in rolü Athena'nın Stymphalos Kuşlarını uzaklaştırmak için ona kastanyetleri sağlamasında ve Prometheus'un Hesperidlerin altın elmalarını nasıl ele geçireceği konusunda ona öğüt vermesinde olduğu gibi tasarıyı hayata geçirmektir.

Herakles efsanesi, "Güçlü John" adıyla da bilinen bir halk hikâyesiyle birçok yönden koşuttur. Masalın kahramanı, Herakles gibi, muazzam iştahı olan olağanüstü güçlü bir erkek-

tir. Öykünün temel konusu, kahraman ile ona yerine getirmesi için tehlikeli ya da olanaksız görevler veren bir adam arasındaki iş sözleşmesidir.

Herakles genellikle aslanın kafasının miğfer görevi gördüğü bir aslan postu giyinmiş olarak temsil edildiği antik sanatta çok gözdeydi. Antik sanatçılar resimleştirdikleri macera Herakles'in Kithairon (ya da Nemea) aslanını öldürmesinden önce gerçekleşmişse onu aslan postu giymiş olarak göstermemekte dikkatliydiler.

Ayrıca bakınız: Kahraman, Düzey Yükseltme ve Düzey Düşürme

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, FF Communications, 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 650A: *Strong John*.

John Boardman ve diğerleri. "Herakles," in *LIMC* 4:728-838, 5:1-192.

Frank Brommer. *Heracles: The Twelve Labours of the Hero in Ancient Art and Literature*, çev. S. Schwartz. New Rochelle, NY: Caratzas, 1986.

G. Karl Galinsky. *The Herakles Theme: The Adaptations of the Hero in Literature from Homer to the Twentieth Century*. Totowa, NJ: Rowman and Littlefield, 1972.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 374-463.

Nicole Loraux. "Herakles: The Super-Male and the Feminine," *Before Sexuality: The Construction of the Erotic Experience in the Ancient Greek World* içinde, ed.: David M. Halperin, John J. Winkler ve Froma Zeitlin. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990, 21-52.

HERMES (ROMA'DA MERKÜR)

Hırsızların, habercilerin ve sürülerin tanrısı.

Neredeyse doğduğu andan itibaren dalavere çevirmeye başlayan Hermes, Yunan hilekârlarının en müthişidir. Adsız

bir ilahi, tanrının nasıl doğduğunu ve yetkilerini, yani kutsal ilgi alanlarını nasıl edindiğini anlatmaktadır. Zeus, Hera uyurken Kyllene Dağı'nda bir mağarada nympha Maia'yla birlikte oluyordu ve zamanı geldiğinde nympha kurnaz, hırsızvari ve uyku getiren bir erkek evlat doğurdu. Bebek tanrı, doğduğu sabah beşiğini gizlice terk etti ve yakalayıp öldürdüğü bir kaplumbağanın kabuğuyla birlikte başka malzemeler de kullanarak ilk liri yapıp hemen bir şarkı uydurdu.

Kerykeionlu Hermes

Bu arada Apollon bazı sığırlarının kayıp olduğunu fark etti ve anında hırsızın kim olduğunu öğrendi. Tartaros'a fırlatmakla tehdit ederek Hermes'le yüzleştiyse de Hermes yalnızca uyumakla ve anne sütüyle ilgilenen bir günlük bebek olduğunu iddia ederek sığırları çaldığını inkâr etti. Apollon

Hermes'in kutsal yetki alanının hırsızlık ve hırsızlar olacağını söyleyerek bebeğin yalanlarına güldü. Apollon ile Hermes sorunu babaları Zeus'a götürdüler. Zeus da Hermes'in inkârlarını hoş buldu ama ona sığırların yerini göstermesini emredince Hermes de gösterdi. Bunun üzerine iki genç tanrı barıştılar. Hermes kendisinin icat ettiği liri Apollon'a verdi ve bu aleti müzik tanrısı olarak Apollon'un dağarcığına ekledi. Apollon Hermes'e sığır gütmenin hamisi olduğunun simgesi olarak bir kırbaç verdi. Zeus Hermes'e yetkilerinden biri olarak hırsızlığı verdiği için Apollon, Hermes'in kendisinden bir şey çalmayacağına yemin etmesi gerektiğini söyledi ve Hermes yemin etti. Ardından Apollon tanrıların ulağı olarak yeni yetkisinin onaylanması olarak Hermes'e altın kerykeionu, yani haberci değneğini hediye etti. Aynı zamanda Hermes'in sığırlardan, atlardan, katırlardan, koyunlardan, köpeklerden ve belirli yabani hayvanlardan sorumlu olacağını ve yalnızca onun Hades'in ulağı olacağını da ilan etti (*Homeros'un Hermes İlahisi*).

Tanrıların arasına geç katılan Hermes Olympos bürokrasisinde kendine uygun bir pozisyon bulmasını sağlayacak bir nüfuz alanı edinmeye çok hevesliydi. Doğumundan itibaren yetenekli bir hırsız ve yalancıydı ve aynı zamanda hilekârla kültür kahramanının rollerini birleştiren parlak bir mucitti. İcat ettiği liri vererek Apollon'la barıştı ve Apollon'dan çalmayacağına yemin ederek Zeus'tan ve Apollon'dan, sürülerin, hırsızların, çobanların hamiliğini elde etti. Kerykeionu elde etmesinin sonucu olarak yukarıdaki tanrıların Hades'e tek ulağı oldu. Böylece Zeus Hades'e bir ileti göndermesi gerektiğinde Hermes'i yollar (*Homeros'un Demeter İlahisi* 334-339) ve yeni ölenlerin ruhlarının Erebos'a yönlendirilmesi gerektiğinde, Hermes onları oraya altın değneğiyle yönlendirir (Homer *Odyssey* 24.1-14).

Birçok mit, yetişkin Hermes'i bir hilekâr olarak işler. Canavar Typhon Zeus'un kirişlerini çalıp bir mağaraya sakladı ve ejderha Delphyne'yi koruması için onların başına dikti. Her-

mes ve Pan kirişleri çaldılar ve Zeus'a yeniden yerleştirdiler (Apollodoros 1.7.3). Aloadlar tanrı Ares'i hapsettiklerinde, Hermes gizlice onu kurtardı (Homeros *İlyada* 5.385-391). Bir başka olayda Jüpiter (Zeus) kadersiz sevgilisi İo'yu bir ineğe dönüştürdü ve İo (Hera) Argos'u onun bekçisi olarak atadı. Argos'un bazıları daima tetikte olan yüz gözü vardı. Jüpiter Merkür'e (Hermes) İo'nun bekçisini öldürmesini söylediğinde Merkür büyülü değeniyle Argos'u deliksiz bir uykuya yatırıp onu öldürdü. İuno Argos'un birçok gözünü, kuşu tavus kuşunun tüylerine yerleştirdi (Ovidius 1.588-723).

Hermes çoğu zaman özellikle Zeus için olmak üzere bir ileti ya da bir nesne taşır. Sözgelimi, büyük tufandan sağ kurtulan tufan kahramanları Deukalion ile Pyrrha, Parnassos Dağı'nda karaya ayak basıp dindar bir biçimde kurban kestikten sonra, Zeus ne dilerlerse ihsan etmesi için Hermes'i onlara gönderdi. Zeus Kalypso'nun (Latincesi: Calypso) erotik bir esarette tutuğu kahraman Odysseus'u serbest bırakmasını istediğinde Hermes'i gönderdi (Homer *Odysseia* 5). Dionysos Zeus'un baldırından doğduktan sonra Zeus bebeği bakmaları için İo ile Athamas'a vermesi için Hermes'e teslim etti. Bu plan işlemeyince Zeus Dionysos'u uzaktaki Nysa'ya götürüp oradaki yerel nymphalara emanet etmesi için Hermes'e teslim etti (Apollodoros 3.4.3). İçlerinden hangisinin güzellik elmasını hak ettiğine karar vermesi için Hera'yı, Athena'yı ve Aphrodite'i Troyalı çoban Aleksander'a, yani Paris'e götüren Hermes'ti (Apollodoros *Epitome* 3.1). Hermes Nephele'ye daha sonra Argo Gemicilerinin postunun peşine düşecekleri altın koçu vermişti (*Kütüphane* 1.9.1).

Hermes sık sık kahramanlara yardım eli uzatır. Sözgelimi, Perseus'a yardım eden Athena'ya katıldı (Apollodoros *Kütüphane* 2.4.2), genç Herakles'e bir kılıç verdi (*Kütüphane* 2.4.11) ve Odysseus'a cadı Kirke'nin büyüsünü etkisiz kılmak için ihtiyaç duyduğu moli adlı bitkiyi sağlamıştır (Homeros *Odysseia* 10.275-309).

Hermes'in başta hoyrat tanrı Pan (*Homeros'un Pan İlahisi*), usta-hırsız Autolykos (*Homeros'un Pan İlahisi*), avcı Kephalos (*Kütüphane* 3.14.3) ve düzenbaz arabacı Myrtilos (*Epitome* 2.6) olmak üzere birçok çocuğu vardı. Bariz biçimde sevimsiz olan bir öyküde Hermes bakire Apemosyne'ye tutuldu ama hızlı bir koşucu olduğu için onu yakalayamadı. Bunun üzerine Hermes Apemosyne'nin yolunun üzerine yeni yüzülmüş hayvanların postları serdi ve kayıp düştüğünde kıza tecavüz etti. Kız başından geçenleri abisine anlatmışsa da ona inanmayan abisi onu öldüresiye tekmeledi (*Kütüphane* 3.2.1)

Hermes'in ek adları arasında Argeiphontes (yaygın biçimde "Argosu öldüren" diye çevrilen), Diaktoros (Rehber) ve doğum yerini ifade eden Kylleneli (Latincesi: Cyllenian) bulunmaktadır. Romalılar onu kendi tanrıları Merkür'le (Latincesi: *Mercurius*) özdeşleştirdiler.

Sanatta Hermes bazen sakallı bir adam, bazen bir genç olarak betimlenir. Simgeleri arasında kerykeion (haberci değneği), petasos (geniş-kenarlı yolcu şapkası), kanatlı ayakkabı ve kanatlı şapka bulunmaktadır.

Ayrıca bakınız: Kültür Kahramanı; Hilekâr

Okuma önerileri:

Jenny Strauss Clay. *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns*. Princeton: Princeton University Press, 1989, 95-151.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 105-112.

Gerard Siebert. "Hermes," *LIMC* 5:285-387.

Erika Simon ve Gerhard Bauchhenss. "Mercurius," *LIMC* 6:500-554.

HESTİA (ROMA'DA VESTA)

Ocak tanrıçası.

Titanlar Kronos ile Rhea'nın çocuğu olan Hestia (Ocak), yaşlı Olymposlular neslinin üyesidir (Hesiodos *Tanrıların Doğu-*

şu 453-500). Aslında Hestia'nın kardeşlerinin hem en büyüğü hem de en küçüğü olduğu söylenmektedir (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 22-23). İlk o doğduğu için kardeşlerinin en büyüğüdür; ama aynı zamanda, doğduklarında çocuklarını yutan Kronos'a kusturucu ilaç verilip çocuklar kusturulduğunda çocuklar tersine bir sırayla yeniden dünyaya geldikleri, yani Hestia son olarak ortaya çıktığı için o en küçükleridir. Bu nedenle Hestia'nın babasının karnındaki ikameti ikinci bir gebelik ve Kronos'un onu kusması bir ikinci bir doğum olarak görülür.

Hem yaşlı Olymposlu Poseidon hem de genç Olymposlu Apollon Hestia'yla evlenmeye çalıştıysa da Hestia sonsuza değin bakire kalacağına yemin ederek onları geri çevirdi. Zeus evlilik yerine Hestia'ya her evin ortasında kurban etlerinin yağının tadını çıkarma ayrıcalığını bahşetti. Hestia bütün tapınaklarda onurlandırılır ve tanrıların yaşça en büyüğü olarak bütün ölümlüler ona büyük saygı gösterir. Böylece genç Olymposlu Artemis ve Athena gibi Hestia da bakire kalmayı seçer ve Zeus ona kurban ayinlerinin yapıldığı yer olan kozmik ocak olma onurunu verir. Dolayısıyla Hestia aynı anda hem ateşiyle birlikte maddi ocak hem de kurbandan sızan zengin suların tadını çıkarabilen insan biçimli bir tanrıça olduğu için iki doğalıdır. Hestia'nın adı doğrudan "ocak"ı ifade ettiği için, bir *hestia* (ocak) adını tanrıçanın adından alır ya da Atlas'ta (Taşıyıcı) olduğu gibi tanrıçaya adı önceden sezilerek verilmiştir.

Mitolojide önemli bir yeri olmasa da kültte önemli olan Hestia, çok az mitte boy gösterir. Romalı dengi Vesta'dır.

Okuma önerileri:

Marcel Detienne. *The Writing of Orpheus: Greek Myth in Cultural Contact*, çev. Janet Lloyd. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003, 59-69.

Tobias Fischer-Hansen. "Vesta," *LIMC* 5:412-420.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 73-74.

Haiganuch Sarian. "Hestia," *LIMC* 5:407-412.

HİLEKÂR

Davranış tarzının en belirgin özelliği aldatma olan zeki karakter.

Düşünürler *hilekâr* terimini başlangıçta Kuzey Amerika Kızılderili Mitolojisindeki Kır Kurdu, Kuzgun, Tavşan için kullandıysalar da benzer figürler Yunan ve Roma anlatı gelenekleri de dahil olmak üzere başka anlatı geleneklerinde de bulunmaktadır. Sonuç itibariyle, terim baskın özelliği kurnazlık ve aldatma olan herhangi bir karakter dahil olmak üzere daha geniş bir spektrumu kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Hilekâr masalları, genellikle hilekâr figürün kâh birini kâh ötekini oynayabildiği bir aldatan ile aldatılan arasındaki etkileşimi anlatır. Aldatmanın adil ya da ahlaka uygun olup olmaması üzerinde pek az duran hilekârlık temalı masallar aldatanın kurnazlığına odaklandığı için hilekârın davranışı ahlak dışı olarak tanımlanabilir. Hilekâr (hilekârlar çoğunlukla erkektirler) oburluk, şehvet düşkünlüğü ve benzeri biçimlerde kendisine çocukça ilgi gösterse de insanlara yararı ancak kültür kahramanı rolü oynayarak bilmeden dokunabilir. Dolayısıyla başkalarını aldatsa da kolaylıkla aldatılan bir hilekâr, zekilik ve saflık gibi görünüşte çelişkili olan özellikleri tek bir karakterde birleştirebilir.

Yunan mitolojisi ilahi hilekârları (başta Prometheus ve Hermes olmak üzere) ve insan hilekârları (Autolysos, Sisyphos ve Odysseus) anlatır. Çeşitli hilekârlar birbirleriyle soy bakımından ilişkilidirler. Hırsızların tanrısı Hermes, usta hırsız insan Autolykos'un babasıdır ve Autolykos, Antikleia'nın babası olduğu için kurnaz Odysseus'un da büyükbabasıdır. Sisyphos Odysseus'un babası olabilir çünkü bir söylenceye göre, Sisyphos Odysseus'u doğuran Autolykos'un kızı Antikleia'yı baştan çıkarmıştır. Bu durumda Sisyphos Odysseus'un biyolojik babasıyken Antikleia'nın kocası Laertes yalnızca babası olarak bilinmektedir.

Tanrısal Hilekârlar

Hesiodos'a göre, tanrılar ile insanlar etin aralarında nasıl paylaştırılacağına karar vermek üzere toplandıklarında Prometheus bir inek kesip eti, yağı ve kemikleri iki yığına ayırdı. İneğin işkembesine doldurduğu et ve diğer iç organları bir yana, yağla kaplı kemikleri de diğer yana yığdı. Zeus ona eti adaletsiz bölüştürdüğünü söyleyince, Prometheus Zeus'a istediği yığını seçebileceği yanıtını verdi. Dolayısıyla Zeus üstü lezzetli yağla kaplı yığını seçti ama onun yalnızca kemikten ibaret olduğunu anlayınca çileden çıktı (Hesiodos Zeus'u savunmak adına onun hileyi fark etmesine rağmen kötü parçayı seçtiğini söylüyor.) Bu nedenle, ölümlüler kurban kestiklerinde kemikleri tanrıların altarlarında yakarlar. Zeus, Prometheus'un hilesine karşılık olarak kızgınlıkla insanlardan ateşi almışsa da Prometheus Zeus'u bir kere daha aldatıp ateşi tanrılardan aldı, oyulmuş rezene sapı içine saklayıp kaçırarak insanlara geri verdi. İki kere oyuna getirilen Zeus erkekler ve Prometheus için ayrı ayrı cezalar planladı. Ölümlü erkekler için Hephaistos'a çamurdan çekici bir genç kız yaptırdı ve diğer tanrılar başka süslerle ve niteliklerle katkıda bulundular. Genç kız, karşı konulamaz bir hileydi ve erkekler ihtiyaç duysalar da onlara mutsuzluk getiren ölümlü kadınlar o çamurdan yapılmış genç kızdan türediler. Zeus, Hermes'e kızı Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a vermesini söyledi. Prometheus ölümlü erkekler için bir kötülük olacağı ortaya çıkacağı için kardeşini Zeus'tan gelen hiçbir şeyi kabul etmemesi için uyarmışsa da Epimetheus hediyeyi kabul ettikten sonra kötülüğünü fark etti. Kadın, Pandora büyük küpün kağanı açtığında ilk defa olmak üzere insanların o zamana kadar yaşamadıkları her türden endişenin, belanın ve felaketin ruhlarını dünyaya yaydı. Zeus Prometheus'u bir kartalın geceleri yeniden büyüyen ciğerini gündüzleri yediği bir sütuna bağlayarak cezalandırdı. Daha sonra Zeus yetkilendirdiği oğlu

Herakles'in kartalı öldürmesine ve böylece Prometheus'u acı çekmekten kurtarmasına izin verdi (*Tanrıların Doğuşu* 519-616, *İşler ve Günler* 42-105). Ayrıca Prometheus ilk insanların yaratılmasıyla itibar kazandı ve Eshilos'a göre, sonradan insanlara yıldızlara bakarak zamanı söylemeyi, sayıları kullanmayı, yazmayı ve okumayı, hayvanları evcilleştirmeyi, gemiyle yolculuk yapmayı öğreterek çeşitli yollardan insan kültürünü geliştirdi (*Zincire Vurulmuş Prometheus* 436-471).

En muazzam Yunanlı hilekâr, neredeyse doğduğu andan itibaren aldatmaya başlayan Hermes'tir. Yazarı bilinmeyen *Homeros'un Hermes İlahisi* adlı çalışmaya göre, bebek tanrı doğduğu günün sabahı beşiğini terk edip öldürdüğü kaplumbağanın kabuğuyla müzik enstrümanı liri yapıp onunla doğaçlama bir şarkı söyledi. Canı çok et çeken bebek Hermes, otlakları olan ölümsüz tanrılara ait sığır sürülerinin bulunduğu Pieria'ya gitti ve büyük abisi Apollon'un elli sığırını çaldı. Hermes sığırları geri geri yürüterek uzaktaki bir mağaraya götürdüğü için sığırların ayak izleri saklandıkları yeri ele vermezken, izlerinin anlaşılmasını zorlaştıran kendisinin icat ettiği saz sandaletleri olduğu için kendisi ileriye doğru yürüdü. İki ağaç parçasını birbirine sürterek ateş yakma yöntemini bulan Hermes, iki inek kesip etlerini kızarttı. Muhtemelen hırsızlığının ganimeti olarak derilerini bir kayaya gerdi. Etin kokusu ziyafet için baştan çıkarmasına rağmen bir tanrı olsa da oturup eti yemedi ama hırsızlığının bir işareti olarak bir mağarada depoladı. Kestiği sığırların başlarını ve ayaklarını yaktı, sandaletlerini nehre fırlattı, ateşi söndürüp toprakla ördü. Ertesi günün şafağında evi olan Kyllene Dağı'na dönüp masum bir ifadeyle beşiğine yattı. Bu sırada bazı sığırlarının kayıp olduğunu fark eden Apollon, araştırmayla ve kehanetle hırsızın kim olduğunu öğrendi. Apollon Hermes'le yüzleşip onu Tartaros'a atmakla tehdit etmişse de Hermes kendisini tasası yalnızca uyku ve anne sütü olan bir günlük bebek oldu-

ğunu söyleyerek savundu. Apollon bebeğin yalanlarına gülüp hırsızlığın ve hırsızların Hermes'in kutsal yetki alanı olabileceğini söyledi. Sorunu babaları Zeus'a aksettirdiler. Zeus Hermes'in inkârlarını eğlenceli bulsa da ona sığırların nerede olduğunu söylemesini emretti ve Hermes de söyleneni yaptı. İki tanrı barıştılar. Hermes kendisinin bulduğu liri, alete müzik tanrısı Apollon'un repertuarını ekleyerek Apollon'a verdi ve Apollon Hermes'e sığırtmaçların tanrısı olduğunun simgesi olarak bir kırbaç verdi. Bunun üzerine Hermes kendisi için bir başka müzik aletini, çoban kavalını buldu ve Apollon tanrıların habercisi olarak yeni yetkisini onaylayarak ona altın kerykeionu yani haberci değneğini verdi.

Hermes ile Prometheus, hem akıllarını düşmanlarını aldatmak için kullanmaları hem de hilekârın böyle bir niyeti olsun olmasın eylemlerinin başkalarına yararlı olması bakımından benzerdiler. Bir yaşındaki Hermes bir hırsız ve sığırları bilen biri olarak yeterliliğini göstermek için sığır çalar ve bu sırada liri, tahta parçalarını sürterek ateş yakmayı, çoban kavalını bularak kendisini eğlendirir. Bu yaratımlar kutsalların ve insanların yaşamına neşe ve kolaylık katar. Prometheus kurban etinin paylaşımında insanların üstünlük sağlamaları ve ateşi kullanmaları için Zeus'u zekâsıyla alt eder ve aynı zamanda insanları başka türden yararlı kültürel bilgilerle tanıştırır. Dolayısıyla Prometheus ve Hermes hilekâr ve kültür kahramanı rollerini birleştirirler.

Ama Hermes ile Prometheus kişilik ve kişisel tarz olarak birbirlerinden farklıdır. Hermes kendisini, aldatma ve buluşla eğlendiren, içinden geldiği gibi davranan ve büyük ölçüde ahlakla işi olmayan bir çocuktur. Onun hilekârlıklarının dünya üzerinde hikâyelerinin anlatılmasından daha fazla etkisi olmadığı için haylazlıkları kısmen hoş görülür ve en sonunda kutsal hiyerarşiye dahil edilir ve birtakım yetki alanları tahsis edilir. Aksine Prometheus'un Zeus'u birden çok kez aldatma-

sının tanrılar için kötü ama insanlar için iyi, daimi ve geniş kapsamlı olası sonuçları olduğu içindir ki tanrılar onu ilahların ve insanların arasından sürerler. Hermes onun yalan söyleme çabalarıyla eğlenen yaşlı tanrılardan daha az deneyimli olması ölçüsünde naiftir. Prometheus kesinlikle ne naiftir ne de oyuncudur. Akılsız karakterini muhtemelen Prometheus (Önceden Düşünen) nedenli akıllıysa o denli akılsız olan Epimetheus (Sonradan Düşünen) üstlenir.

İnsan Hilekârlar

Ölümlü hilekârların en çok tanınanları Autolykos, Sisyphos, Odysseus'tur (Latinceleri: Autolycus, Sisyphus, Ulysses).

Oyuncu hilekâr Autolykos, hırsızlığın hilekâr tanrısı Hermes'in oğludur. Romalı mit derleyicisi Hyginus, Merkür, Khione'den Autolykos adlı bir çocuk sahibi olduktan sonra, oğluna iş başındayken insanların yakalayamadığı usta bir hırsız olma becerisini hediye ettiği için Autolykos çaldığı her ne ise ona dilediği başka bir görünüm verebilirdi: Beyazı siyaha, boynuzsuz bir hayvanı boynuzlu bir hayvana çevirebilirdi. Autolykos, Sisyphos'tan bir süredir sürekli sığır çalıyordu. Sisyphos, Autolykos'un sürüsü büyürken, kendi sürüsünün azalmasından Autolykos'un çaldığını anlamasına rağmen onu yakalamayı beceremiyordu. Bu nedenle Sisyphos kendi sürüsünün toynaklarını işaretledi. Autolykos her zamanki gibi inekleri kaçırdığında, Sisyphos ona gitti ve toynaklarından tanıdığı inekleri geri aldı. Bu arada Sisyphos sonradan Leartes'le evlenen ve Odysseus'u doğuran Autolykos'un kızı Antikleia'yı baştan çıkardı. Bundan ötürü bazı yazarlar Odysseus'u Sisyphos'un oğlu diye adlandırmakta ve kurnazlığının bir nedeni olarak Sisyphos'u göstermektedirler (*Fabulae* 201). Sisyphos hayvanlarının toynaklarının üzerine şunu yazmıştı: "Autolykos [benden] çaldı" (Polyainos *Strategemata* 6.52).

Autolykos'un hırsızlıkta ve yemin etmede herkesi geride bıraktığını söyleyen Homeros, aynı zamanda bu kabiliyeti Autolykos'un birçok hayvan kurban ederek yakardığı Hermes'e dayandırır (*Odysseia* 19.392-398).

Korinthos'un kurnaz kralı Sisyphos'un ölme zamanı geldiğinde, Thanatos (Ölüm) onu almaya gelmişse de onun niçin geldiğini anlayan Sisyphos güçlü iplerle Thanatos'u alıkoydu. Ölüm hareketsiz kaldığı için insanlar ölmeye son verdiler. Ama en sonunda Ares Thanatos'u kurtarıp hilekârı götürmesi için ona teslim etti ve Thanatos da alıp götürdü. Ama Sisyphos karısı Merope'ye öldükten sonra defin sunuları yapmamasını söyledi. Sisyphos ölüm diyarında bir süre kaldı ve bu sırada Merope'nin geleneksel dini törenleri yapmamasına kızan Hades ihmalkârlığından dolayı karısını azarlaması için Sisyphos'un Korinthos'a geri dönmesine izin verdi ama bir kere Korinthos'a dönen Sisyphos ihtiyarlayıp ölene değin Hades'e dönmedi. Hades, Sisyphos'u güvenle Erebos'a geri getirdikten sonra tekrar kaçmaması için onu bir kayayı tekrar tekrar bir tepenin üstüne çıkarmakla görevlendirdi (Pherekydes *FGH* 3 F 119).

Kahraman Odysseus, soy olarak biyolojik babası olduğu varsayılan Sisyphos'a ve anne tarafından büyükbabası Autolykos'a ve dolayısıyla Autolykos'un babası Hermes'e bağlıdır. Savaşçıların Troya'ya zorunlu sevkinden kaçmak isteyen Odysseus, yetersiz olduğu izlenimi uyandırmak için aptal rolü oynadı. Sanki tuz yetiştirmeyi bekliyormuş gibi, tarlasına tuz ekti ve görünüşte aptalca olan başka şeyler yaptı. Hile işe yarayacaktı ama başka bir zeki insan Palamedes, Odysseus'un sabanının önüne bebeği Telemakhos'u koyarak onun yetersizliğinin yalnızca oyun olduğunu kanıtladı. Odysseus oğluna zarar vermemek için sabanı durduğunda akıllı olduğunu ele verdi. Homeros'un *Odysseia* adlı eserinde Odysseus zeki tuluatçı ve yalancı, hızla strateji geliştiren ve kendisi hak-

kında hikâye uyduran bir kişidir. Troya'da on yıl süren savaşı sonlandıran aldatmacayı, yani Tahta At düşüncesini (Apollodoros *Epitome* 5.14) bulan Odysseus'tur.

Kadın biçim-değiştirici Mestra'dan da bahsetmek gerekmektedir. Autolykos'un eşi, Neptün'ün sevgilisi oldu ve Neptün ona kendisini bir kadından bir erkeğe ya da hayvana ve gerisin geri kendi biçimine dönüştürme gücü bahşetti. Mestra'nın babası para kazanmak için onu herhangi bir efendiye sattıktan sonra Mestra farklı bir biçime girip tekrar satılmak üzere evine dönerdi (Ovidius *Dönüşümler* 8.738-878).

Ayrıca bakınız: Kültür Kahramanı; Hermes; Odysseus

Okuma önerisi:

Mahadev L. Apte. Humor and Laughter: An Anthropological Approach. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985, 212-236.

Barbara Babcock-Abrahams. "'A Tolerated Margin of Mess': The Trickster and His Tales Reconsidered." *Journal of the Folklore Institute* 11 (1975): 147-186.

Michael P. Carroll. "The Trickster as Selfish-Buffoon and Culture Hero." *Ethos* 12 (1984): 105-131.

Jenny Strauss Clay. *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989, 95-151.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 197-201, 243-246, 405-408.

Paul Radin. The Trickster: A Study in American Indian Mythology. New York: Schocken Books, 1972. 1956 yılında yayımlanan Radin'in klasik çalışması Karl Kerenyi'nin makalesini de içermektedir: "The Trickster in Relation to Greek Mythology," 173-191.

Mac Linscott Ricketts. "The North American Trickster." *History of Religions* 5 (1966): 327-350.

Jean-Pierre Vernant. "The Myth of Prometheus in Hesiod" ve "Sacrificial and Alimentary Codes in Hesiod's Myth of Prometheus," *Myth, Religion, and Society: Structuralist Essays by M. Detienne, L. Gernet, F.-P. Vernant, and P. Vidal-Naquet* içinde, ed. R. L. Gordon. Cambridge: Cambridge University Press, 1981, 43-79.

IŞIK SAÇAN GÖKSELLER

Yeryüzünden görülebilen, gökteki parlak harika şeyler.

Yunan mitolojisinde gezegenler ve yıldızlar, çoğunlukla ya varoluşa ilk gelişlerinden itibaren gökyüzünde olan tanrılar ya da tanrıların gökyüzüne yerleştirdiği insanlar olarak yaşayan varlıklardır.

Mitolojik ilginin başlıca kutsal ışık saçan gökselleri, Titan Hyperion ile Theia'nın kardeşleri, çocukları Helios (Güneş), Selene (Ay) ve Eos'tur (Şafak). Bazen Hemera (Gün) ve onun tamamlayıcısı Nyks (Gece) de güneş ışığının mevcudiyetiyle ya da yokluğuyla bağlantılı durumlar yerine bağımsız kutsal varlıklar olarak görülürler. Hem Yunancada hem Latincede güneş sözcüğü dilbilgisi kuralları uyarınca erilken, ay, şafak, gün ve gece dişi oldukları için Güneş erkek bir tanrıyken, Ay, Şafak, Gün ve Gece dişi tanrılardır.

Kephalos'u izleyen Eos

Helios kişileştirilmiş güneştir ve benzer bir biçimde Helios'un Roma'daki adı Sol yalnızca Latince güneş sözcüğüdür. Helios her gün arabasıyla gökyüzünün bir ucundan diğer ucuna geçer. İlkçağ insanları Helios'un gökyüzünde arabasıyla nasıl seyahat ettiğini bugün Amerikalıların Noel Baba'nın

kızağının havada nasıl uçtuğunu sorun etmelerinden daha fazla sorun etmemekteydiler. Yunanlılar kafalarında dünyayı bir küre biçiminde canlandırmadıkları için Helios'u kürenin çevresinde bir yörünge boyunca seyahat ediyor olarak düşünmediler ama bunun yerine gökyüzünü her gün doğudan batıya geçip geceleyin Okeanos Nehri üzerinden düz dünyanın çevresinden yarı mesafe yol alarak doğu başlangıç noktasına ulaşıyor olarak düşündüler. Helios daha ziyade modern bir casus uydu gibi, dünyada olup biten her şeyin görüntüsüne sahip olduğu için, Homeros (*Odysseia* 12.323), o "her şeyi görür ve duyar" diyor. Sonuç olarak anlatılarda muhbir rolünü oynamak Helios için doğaldır. Ares ile Aphrodite mitinde iki âşık arasındaki gizli ilişkinin farkında olan Helios boynuzlu koca Hephaistos'a ilişkiyi haber verir ve Demeter ile Persephone mitinde Hades'in Persephone'yi kaçırdığını bilmektedir (*Homeros'un Demeter İlahisi* 62-89).

Thrinakie Adası'nda sığır ve koyun sürüleri olan Helios her gün gökyüzüne yükselirken ve yere inerken onları görmekten zevk alır. Sürüleri Helios'un Neaira'dan olma kızları iki nympha Phaethusa ve Lampetie gütmektedirler (Homeros *Odysseia* 12.131-136). Odysseus'un açlıktan ölmek üzere olan yoldaşları bu hayvanlardan bazılarını keserler, Helios gökyüzünü terk edip Hades'in ülkesine inmekle ve ölüler için parlamakla tehdit ederek intikam talep eder. Zeus Helios'un

Arabasını süren Helios

At süren Selene

Keçi süren Selene

Uyuyan Endymion

kaybının intikamının alınmasını hemen kabul eder (*Odysseia* 12.374-388). Dünyanın günlük ışık taşıyıcısı olarak Helios kozmosun düzeninin bariz bir parçası olduğu için dünyaya ışık getirmeyi bırakmakla tehdit etmek kozmik düzenin kendisini yıkmaya yönelik bir tehdittir.

Güneş-tanrının farklı eşlerden erkek ve kız evlatları vardır. Okeanos Perseis onun için büyücü kadın Kirke'yi (Latincesi Circe) ve Okeanos İdyia büyücü kadın Medeia'nın (Latincesi Medea) babası olan erkek evlat Aietes'i doğurdu. Aietes ünlü Altın Post'un kutsal bir koruda tutulduğu Kolkhis'in kralı oldu. Helios ile Neaira'nın bir başka kızı Girit Kralı Minos ile evlenen Pasiphae'ydi (Apollodoros *Kütüphane* 3.1.2-4). Tanrının bir başka ünlü çocuğu nympha Klymene'nin onun için doğurduğu Phaethon'du. Aslında babasının güneş olduğundan kuşkulanan Phaethon tanrıyı sarayında buldu ve Phoebus Phaethon'un babası olduğunun ispatı olarak onun herhangi bir dileğini yerine getireceğine yemin etti. Genç akılsızca gökyüzü boyunca güneşin arabasını sürmeyi diledi. Bu deneme kozmos için neredeyse bir felaketle ve gözü pek genç için ölümle sonuçlandı (Ovidius *Dönüşümler* 1.750-2.400).

Bebeği alıp götüren Eos

Tanrının ek adlarından biri Apollon'un da bir ek adı olan Phoibos'tur (Latincesi: Phoebus). Phoibos "ışıyan" anlamına gelmektedir. Paylaşılan ek ad, Apollon'un güneş-tanrı olduğu düşüncesini beslemiş olsa da klasik mitolojide Helios ile Apollon daima farklı karakterlerdir. Hyperion bazen Helios'un babasının adı olsa da başka zamanlar Helios'un kendisinin ek adıdır.

Romalıların Luna (ay) diye adlandırdıkları Selene kişileştirilmiş aydır. Gece boyunca gökyüzünü ya arabasıyla ya vagonuyla ya da bir atın üzerinde kat eder. Selene sıra dışı bir yakışıklılığı olan genç Endymion'a âşık oldu ve ona elli kız doğurdu. Zeus Endymion'a dilediğini yapma izni verdiğinde o yaşlanmanın ve ölümün olmadığı ebedi bir uyku diledi (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.5; Pausanias 5.1.4).

Anılmaya değer Homeros "gül adlı" ve "sarı rubalı" ek adları olan Eos kişileştirilmiş şafaktır. Romalılara göre, Eos Aurora'dır (Şafak). Her sabah yatağından kalkıp ölümlülere ve ölümsüzlere ışık taşır. Homeros'a göre, Okeanos Nehri'nin kenarında yaşayan (*İlyada* 11.1-2, 19.1-2) Eos'un Aiaie'de evi ve dans alanları vardır (*Odysseia* 12.3-4). Başlıca rüzgârlar – Zephyros (batı rüzgârı), Boreas (kuzey rüzgârı) ve Notos (güney rüzgârı)– Eos ile Astraios'un çocuklarıdırlar (Hesiod *Tanrıların Doğuşu* 378-380). Eos genellikle ölümlü erkekleri sevgilileri olmaları için alıp götüren olağandışı erotik bir tanrıçadır. Bir keresinde yakışıklı avcı Orion'u kapıp kaçırdı ve aşkının tadını çıkardı. Ama kıskanç tanrılar Eos'un ölümlü bir sevgilisi olduğunu anladıkları için Artemis Orion'u öldürdü (Homer *Odysseia* 5.118-124). Bir başka olayda Eos Troya kraliyet ailesinin bir üyesi olan ölümlü erkek Tithonos'u alıp eşi olması için uzaktaki evine götürdü ve Homeros'a göre, her sabah yatağından yanında Tithonos varken kalkardı (*İlyada* 11.1-2, *Odysseia* 5.1-2). Eos, Zeus'tan Tithonos'a ölümsüzlük bahşetmesini istedi ve Zeus onun isteğini yerine getirdi. Ama

Eos, Tithonos'un ebedi gençliğe de sahip olmasını istemeyi unuttu. Tithonos genç olduğu sürece Eos onun yatağında zevk aldı ama Tithonos ihtiyar bir adam olduğunda ona sarılmaktan kaçındı ve bir kolunu kaldıracak gücü kalmadığında onu bir odaya koydu (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 216-238). Tithonos ile Eros'un Troya Savaşı'nda öldürülen Memnon adında bir oğulları vardı. Halen daha onun için ağlayan Eos'un gözyaşları yeryüzünde çiy olarak görünür.

Eos ile Tithonos

Her ne kadar Seher Yıldızı (Venüs Gezegeni) gibi tek tek yıldızlar Eos ile Astraios'un çocukları (*Tanrıların Doğuşu* 381-382) olsalar da takımyıldızları tanrıların yeryüzünden gökyüzüne nakledip ölümsüz kıldığı insanlar, hayvanlar ve nesnelerdir. İlk şairlerin andıkları arasında Pleiades, Hyadlar, Orion ve bir kısmını aşina bir biçimde Büyük Kepçe, Araba ya da Vagon olarak bildiğimiz, kolaylıkla tanınan takımyıldızı

Ursa Major, yani Büyükayı bulunmaktadır. Her bir takımyıldızı mitolojik geçmişteki bir katasterizmin, tanrıların dünyadan birini ya da bir şeyi yıldızların arasında bir duruma aktarmasının sonucudur. Göksel harikalar gök kubbe boyunca bazıları diğerlerini takip ederek ya da gök kubbe boyunca düşüşlerini Okeanos Nehri'nin sularına düşüşle sonlandırarak hareket ederler. Zeus bir zamanlar nympha Kallisto'yu bir ayıya dönüştürüp ardından onu Ayı olarak gökyüzüne yerleştirdi. Bir tanrı tarafından gökyüzüne yerleştirilen avcı Orion burada Ayı'yı takip etse de asla onu yakalayamaz.

Ayrıca bakınız: Katasterizm; Aktarma

Okuma önerisi:

Fr. Boll ve Hans Georg Gundel. "Stembilder, Stemglaube und Stemsymbolik bei Griechen und Römern," Roscher 6:867-1071.

Theony Condos. *Star Myths of the Greeks and Romans: A Sourcebook.* Grand Rapids, MI: Phanes Press, 1997.

Joseph Fontenrose. "Apollo and Sol in the Latin Poets of the First Century B.C.," *Transactions of the American Philological Association* 70 (1939): 439-455.

——. "Apollo and the Sun-God in Ovid." *American Journal of Philology* 61 (1940): 429-444.

Alfred Jeremias. "Sterne," Roscher 4:1427-1500.

A. Rapp. "Eos," Roscher 1:1252-1278

——."Helios," Roscher 1:1993-2026.

W. H. Roscher. "Selene," Roscher 4:642-650.

İASON

Altın postun peşine düşen genç.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, İason, Aison ile Polymede'nin oğluydu ve amcası Pelias'ın hükmettiği İolkos'ta yaşadı. Kral tek sandalet giyen adamdan kendini sakınması konusunda uyaran bir kehanet almıştı. Bir zaman Pelias, Poseidon'a kurban keserken İason dahil olmak üzere ülkede yaşayan birçok kişiyi katılmaları için davet etti. Genç İason, Anauros Nehri'ni geçerken sandaletlerinden birini kaybetti

ve Pelias onu gördüğünde kehanet aklına geldi. Kral, İason'a bir yurttaşın tarafından öldürüleceğini söyleyen bir kehanet alsaydın ne yapardın diye sordu ve İason "Ona bana Altın Post'u getirmesini emrederdim" dedi. Böylece Pelias, İason'a hiç uyumayan bir ejderhanın koruduğu Kolkhis'teki Ares'in korusundaki bir ağaçta asılı duran postu kendisine getirmesini emretti.

İason, Argos'tan yardım istedi. Argos, adını kendisinden alan *Argo* adlı elli kürekçili gemiyi inşa ettirdi. Athena geminin pruvasına Dodona'daki kehanet meşesinden kesilmiş, konuşabilen bir tahta parçası yerleştirdi. İason girişimi hakkında bir kâhine danıştığında tanrı ona Yunanistan'daki en iyi adamları toplayabilirse yelken açabileceğini söyledi. Birçok maceradan sonra İason ve Argo Gemicileri Kolkhis'e vardılar.

İason, Postu istemek için yerel kral Aietes'le görüştüğünde Aietes iki tunç ayaklı boğaları boyunduruğa vurup ejderhanın dişlerini toprağa ekerse postu ona vermeyi vaat etti. İason bunları nasıl yapacağını bilemez bir haldeydi ama Aietes'in büyücü olan kızı Medeia ona âşık oldu ve gizlice, kendisiyle evlenir ve Yunanistan'a dönerken yanına alırsa yardım etmeyi önerdi. İason bu öneriyi kabul etti. Böylece Medeia, İason'a bedenini ve silahlarını ateşe ya da demire karşı bir günlüğüne koruyacak bir iksir verdi ve ona ejderhanın dişlerini ektikten sonra ne yapacağını söyledi. Bunun üzerine İason boğaları boyunduruğa vurdu ve sonradan topraktan silahlı erkeklerin çıkacağı dişleri ekti. İason silahlı adamlara taş atıp kendi aralarında kavgaya tutuşmalarını sağladı ve böylece onları kolaylıkla öldürdü. İason görevlerini yerine getirmesine rağmen kral postu teslim etmeyi kabul etmeyip İason ve yoldaşlarına kumpas kurdu. Böylece Medeia'nın geceleyin Ares'in koruluğuna gönderdiği İason ejderhayı uyutup postu aldı ve Medeia'nın erkek kardeşi Apsyrtos'un eşliğinde *Argo*'ya gitti. Gemi karanlıkta yola koyuldu.

Aietes olanları fark edince, *Argo*'nun peşine düştü. Ama Medeia kardeşi Apsyrtos'u öldürdü ve cesedini parçalara ayırıp denize serpti. Aietes oğlunun uzuvlarını toplamak için durduğundan Argo Gemicileri kaçabildiler. Başka birçok maceradan sonra Argo Gemicileri, İason'un geri dönmesini beklemeyen Pelias'ın İason'un yokluğunda babası Aison'u öldürmeyi planladığı İolkos'a vardılar. Böylece Aison boğa kanı içerek kendisini öldürdü ve İason'un annesi Pelias'a beddua ettikten sonra kendini astı. İason postu amcasına teslim ettikten sonra intikam için fırsat kolladı. Medeia'dan yardım istedi. Medeia saraya gidip Pelias'ın kızlarına ilaçlarıyla yaşlı babalarını yeniden gençliğine kavuşturabileceklerini söyledi. Medeia söylediklerini bir koç kesip parçalarını sonradan bir kuzunun çıktığı bir kazana koyarak ispatladı. Dolayısıyla Pelias'ın kızları babalarını kestiler ve parçalarını Medeia'nın kazanında kaynattılar. Pelias gömüldükten sonra İason ve Medeia İolkos'tan sürüldüler.

İason ile Medeia, Korinthos'a yerleşip on yıl mutlu yaşadılar. Korinthos Kralı Kreon, kızı Glauke'yi İason'a teklif etmesi üzerine İason Medeia'yı boşayıp Glauke'yle evlendi. Medeia nankörlüğünden dolayı İason'u payladıktan sonra intikamını aldı. İlk önce Glauke'ye hediye olarak zehirli bir elbise gönderdi. Prenses elbiseyi giydiğinde ateş onu yakıp kül etti ve yardım etmeye çalışırken Kreon da yandı. Ardından Medeia İason'dan olma iki oğlunu öldürdü ve büyükbabası Helios'un sağladığı kanatlı ejderlerin çektiği bir arabayla Atina'ya kaçtı. Orada Theseus'un babası Aigeus'la evlendi. Ama Theseus'a komplo kurunca Aigeus onu Atina'dan sürdü ve o da Kolkhis'e geri döndü (*Kütüphane* 9.16-28).

İason ile Medeia efsanesi, bir devin bir kahramana yerine getirilmesi olanaksızmış gibi görünen görevler verdiği ama kahramana âşık olan devin kızının ona yardım ettiği, "Kahramanın Kaçışına Yardım Eden Kız" benzeri adlar altında

pek çok kültürde karşımıza çıkan bir öykünün Yunan versiyonudur.

Antikçağda efsanenin başlıca edebi ele alınışı Rodoslu Apollonios'un MÖ 3. yüzyılda yazılmış epik bir şiir olan *Argo Gemicilerinin Destanı* (*Argonautika*) adlı yapıtıdır.

Ayrıca bakınız: Argo Gemicileri; Biyografik Örgü; Görevler; Harika Nesneler

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications, 184. Gözden geçirilmiş 2. baskı. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 313C: *The Girl as Helper in the Hero's Flight + The Forgotten Fiancee.*

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993,340-373.

William Flansen. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 151-166, 263.

Jenifer Niels. "Iason," *LIMC* 5:629-638.

İKHOR

Ölümlülerin kanına karşılık gelen, ölümsüzlerin vücudundaki sıvı.

Homeros'a göre, ekmek yememeleri ya da şarap içmemeleri nedeniyle tanrıların kanları yoktur ve ölmezler; kan yerine ikhorları vardır. Dolayısıyla tanrıça Aphrodite yaralandığında vücudundan ikhor akar (*İlyada* 5.337-342). Ekmek ve şaraptan oluşan beslenme biçimi, açık bir biçimde ölüme tabi olan varlıkların ayırt edici niteliği olan kanın üretilmesine neden olmaktadır.

İkhorun bu mitolojik anlamı, başka türlü daha çok teknik bağlamlarda geçen sıradan Yunanca bir sözcüğün özel bir kullanımıdır. Tıp yazarları için *ikhor* yaklaşık olarak "kan se-

rumu" anlamına gelmekte ve mutfak sanatı alanında kızarmış etin suyunu ifade etmektedir. Kısacası ikhor delinmiş etten sızan sulu bir akışkanı ifade etmektedir.

Ölümlü varlık Talos pirinçten yapılmış benzersiz bir adamdı. Bedeninde boynundan topuklarına dek tek bir damar uzanıyor, bu damarın içinde kan yerine ikhor dolaşıyor ve bu damarın bir noktasında bir iğne saplı duruyordu. Büyücü Medeia Talos'u kandırıp damarındaki iğneyi çıkarınca ikhor aktı ve Talos öldü (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.26).

Okuma önerileri:

J. Jouanna ve P. Demont. "Le sens d'ichor chez Homere et Eschyle en relation avec les employs du mot dans la *Collection Hippocratique*." *Revue des Etudes Anciennes* 83 (1981): 335-354.

Nicole Loraux. "Le corps vulnerable d'Ares." *Le Temps et la Reflexion* 7 (1986): 335-354.

Bruno Z. Quirini. "ICHOR, 'il Sangue' degli Dei." *Orpheus* 4 (1983): 355-363.

İRİS

Kişileştirilmiş gökkuşağı ve Olympos tanrılarının ulağı.

İris, gökkuşağının, yani "gökkuşağı" anlamına gelen Yunanca *iris* sözcüğünün kutsal bir kişileştirmesidir. Ama İris'in anlatılardaki belli başlı rolleri, kutsal ulak ve nadiren refakatçi rolleridir. İris Zeus'un özel ulağı olsa da Akhilleus rüzgârlar için dua ettiğinde İris onun iletisini rüzgâr-tanrılara götürmeyi kendisine vazife edindiğinde olduğu gibi bir ölümlü için de ileti götürebilir. (Homeros *İlyada* 23.198-212). Aphrodite Troya Savaşı'nda yaralandığında, savaştan uzaklaşırken ona İris refakat eder (*İlyada* 5.353-354).

İris'in kozmik menzili gökkuşağının menzili gibi büyük ölçüde gökyüzü ve yeryüzüyle sınırlı olduğu için Hermes'ten farklı olarak ölülerin ruhlarına eşlik etmemesine ve ölüler diyarına seyahat etmemesine rağmen İris, kutsal erkek haberci ve eşlikçi Hermes'in kadın meslektaşıdır. Bununla beraber

Zeus nadir de olsa İris'i tanrıların yeminlerini ederken kullandıkları altın sürahiye su doldurup getirmesi için Styks'e gönderir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 780-787).

Soy bakımından İris Thaumas ile Okeanos Elektra'nın kızı ve Harpyaların kız kardeşidir (*Tanrıların Doğuşu* 265- 269). Harpyalar kişileştirilmiş fırtına rüzgârları oldukları için kız kardeşlerin hepsi rüzgârla bağlantılıdırlar ve İris, sıfatı "rüzgâr ayaklı"nın da belirttiği üzere rüzgâr denli hızlı koşmaktadır.

Çocuklu ve kerykeionlu İris

İris sanatta elinde Hermes'in daima taşıdığı gibi kerykeion yani haberci değneği taşıyan kanatlı bir dişi olarak gösterilir. Kanatlı ayakkabı sanattaki simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Hermes

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 17-18.

Anneliese Kossatz-Dicssmann. "Iris," *LIMC* 5:741-760.

KADMOS (LATİNCE KADMUS)

Bir ejderha öldüren ve Thebai kentini kuran Fenikeli genç.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Agenor, Fenike'ye gitti ve burada Telephassa'yla evlenip kızı Europe'yi ve üç erkek evladını –Kadmos, Phoiniks ve Killiks'i (Latinceleri: Europa, Cadmus, Phoenix, ve Cilix)– doğurdu. Europe'nin erotik cazibesine kapılan Zeus, kendisini evcil boğaya dönüştürüp Europe'yi sırtına binmesi için kandırmasıyla birlikte onu Girit'e götürdü. Burada Zeus ile Europe birlikte oldular ve Europe Zeus'a Minos dahil olmak üzere birçok erkek evlat doğurdu. Europe'nin ortadan kaybolması üzerine Agenor oğullarına bulana kadar geri dönmemelerini söyleyerek onları Europe'yi aramaya gönderdi. Europe'nin nerede olduğunu bulamayan üç kardeş farklı yerlere yerleştiler. Ülkelere adlarını vererek Phoiniks Fenike'ye, Kiliks Kilikya'ya ve Kadmos Trakya'ya yerleşti.

Daha sonradan Kadmos Delphoi kâhinine kız kardeşini sordu, kâhin ona rehber olarak bir ineği izlemesini ve ineğin yorgunluktan çöküp kaldığı yere bir kent kurması gerektiğini söyledi. Böylece Kadmos bir ineği Boiotia boyunca (İnek Ülkesi) izledi ve inek bugünkü Thebai'nin bulunduğu yerde dinlendi. İneği Athena'ya kurban etmek isteyen Kadmos, yoldaşlarından birkaçını Ares Pınarı'ndan su getirmeleri için gönderdi ama pınarı koruyan Ares'in çocuğu ejderha Kadmos'un adamlarının çoğunu öldürdü. Buna kızan Kadmos, ejderhayı öldürdü. Bunun üzerine Athena Kadmos'a ejderhanın dişlerini ekmesini öğütledi. Dişlerden toprağın üzerine Spartoi (Ekilmiş Adamlar) adlı silahlı adamlar çıktı. Spartoi'lerin topraktan çıktıklarını gören Kadmos, diğerlerinin attığını zannederek birbirleriyle kavgaya tutuşacaklarını düşünerek onlara taş attı. Kavgadan beş Spartoi sağ çıktı: Ekhion, Oudaios, Khthonios, Hyperenor ve Peloros. Athena Kadmos'un Thebai kralı olmasını sağladıktan sonra Zeus Ares ile

Aphrodite'in kızı Harmonia'yı Kadmos'a eş olarak verdi ve göksel tanrılar göklerden inip onların Kadmos tepesindeki, yani Thebai kalesindeki evlilik törenlerine katıldılar. Kadmos ile Harmonia yaşlandıklarında Zeus onları yılana dönüştürüp Elysion Bölgesi'ne gönderdi (*Kütüphane* 3.1.1-3.5.4).

Ayrıca bakınız: Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi; Eponimi; Dönüşüm; Aktarma

Okuma önerileri:

Ruth B. Edwards. *Kadmos the Phoenician: A Study of Greek Legends and the Mycenaean Age.* Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 1979.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 467-473.

Michalis A. Tiverios. "Kadmos I," *LIMC* 5:863-882.

Francis Vian. *Les origines de Thebes: Cadmus et les Spartes.* Paris: Librairie C. Klincksieck, 1963.

KAHRAMAN (YUNANCA HEROS)

İlkçağda mitolojik ve kültle ilişkili anlamları olan Yunanca terim.

Şair Homeros, Hesiodos ve diğerleri *kahraman* (Yunanca *heros*) terimini mitolojik anlatıda kahramanlık çağında yaşayan özgür erkekleri, yani Thebai'deki ve Troya'daki büyük savaşlarda doruk noktasına ulaşan dönem boyunca yaşayan insan nesillerini ifade etmek için kullanırlar. Kahramanlık çağı kozmosun temel özelliklerinin biçimlendirildiği ve düzenlendiği tanrılar çağını izler ve kahramanlık çağını bizim zamanımız insan çağı takip eder. Kahraman sözcüğünün anlamı muhtemelen ilk karşılaştığımızda bundan daha kesin değildiyse de kullanımı "savaşçı" ya da "koruyucu" (yani topluluğun koruyucuları olarak savaşçılar) gibi daha eski, çok daha odaklı bir anlamdan gelişmiş olabilir.

İlk şairlerin aynı nüfus için (örneğin, Hesiodos *İşler ve Günler* 156-173) kullandıkları *yarı-tanrı* (Yunanca *hemitheos*) teri-

mi, etimolojik olarak farklı olmasına rağmen kahramanın söz konusu kullanımıyla az çok eş anlamlıdır. Ebeveynlerinden birinin tanrı, diğerinin insan olması anlamında kahramanlardan kimileri kesinlikle yarı-tanrıydılar. Örneğin Akhilleus, Nereus kızı Thetis ile ölümlü Peleus'un oğluydu, Sarpedon tanrı Zeus ile ölümlü Laodameia'nın oğluydu, Aineias tanrıça Aphrodite ile ölümlü Ankhises'in oğluydu. Ama kahramanların çoğu kesinlikle doğrudan ebeveynleri üzerinden yarı-tanrı olmadıkları için sözcüğün kullanımı düz anlamındaki yarı-tanrılardan hareketle onların akranlarını kapsayacak biçimde genişletilmiş olmalı. Yaşamlarının başında doğa cinlerince büyütüldükleri ve eğitildikleri için birçok kahramanın tanrı katıyla fazladan bağlantıları vardı. Aineias hayatının ilk beş yılında nymphalar tarafından büyütüldü ve kentaur Kherion birçok Yunan kahramanını mağarasında büyütüp onlara avlanma ya da şifa sanatını öğretti.

Bununla beraber Yunan kültünde *kahraman* daha ziyade insan ilişkilerini iyi ya da kötü yönde etkilemeyi becerebildiği için, mezarı olduğu sanılan bölgede kendisine düzenli biçimde tapınılan büyük bir ölümlüyü ifade eder. Kahramanlık çağına ait bir kişilik tarihsel zamanlarda bir kahramanlık kültünün alıcısı olabileceği için ikinci anlamda kahramanlar birinci anlamdaki kahramanlarla örtüşebilirlerse de bu iki grup özdeş değildi çünkü kahramanlık çağının bir kahraman olarak ölen her üyesinin çevresinde bir kült oluşmadığı gibi, kahramanlar erkek, kadın ya da çocuk olabiliyordu ve yarı-tanrıların zamanında yaşamış olmaları da şart değildi.

İzleyen anlatılar kült haline gelen kahramanların çeşitliliğini örneklendirmektedir.

Odysseus ve yoldaşları, Troya'yı ele geçirdikten sonra evlerine doğru yol alırken İtalya'daki Yunan kenti Temesa'ya vardılar. Odysseus'un arkadaşlarından biri sarhoşken yerli bir kıza tecavüz etti. Bu suçun cezası yerli halkın suçluyu taşlayarak öldürmesiydi. Odysseus ve adamları kentten ayrılıp

yola koyulmuşlarsa da idam edilen adamın ruhu genç ve yaşlı demeden yerlilere saldırıp onları öldürerek Temesa'da etkili olmaya sürdürdü. Temesalılar kentlerini terk edip başka bir yere yerleşme noktasına geldilerse de Delphoi'deki Apollon kâhinine danıştılar ve buradaki Pythia rahibeleri onlara bir mabet inşa ederek ve her yıl en güzel Temesa bakiresini ona eş olarak vererek Heros'u yatıştırmalarını söylediler. Kentliler denileni yaptılar ve ruh onları rahatsız etmeye son verdi. Yıllık ritüel zamanı Temesa'ya geleceği tutan Olimpiyat boksörü Euthymos, ne olup bittiğini sorup soruşturdu ve bakireyi görmek için mabedin içine girmek istedi. Euthymos bakireye âşık oldu ve bakire Euthymos'a kendisini kurtarırsa onunla evleneceğine yemin etti. Böylece Heros'un gelmesini bekleyen Euthymos onunla dövüşüp onu ülkenin dışına sürdü. Sporcu ile bakire evlendiler ve Heros Temesalıların başına başka bela açmadı (Pausanias 6.6.7-11). Bu efsanede kahramanlık çağından sıradan bir erkek suç işlediği için infaz edilse de öldükten sonra infazı uygulayanları cezalandırmak üzere bir hortlak ya da cisimleşmiş bir ruh olarak geri döner. Erkeğin saldırıları, ancak şehvetini tatmin etmek için her yıl sunulan bakire dahil olmak üzere onuruna bir kahraman kültü teşkil edildiğinde sona ermiştir.

Stymphaloslu Agamedes ve oğlu Trophonios, Elis Kralı Augias için bir hazine dairesi dahil olmak üzere göze çarpan binalar inşa eden seçkin zanaatkârlardı. Gelgelelim hazine dairesini yaparken Augias'ın haberi olmaksızın bir taşı gizlice gevşek bırakan Agamedes ile Trophonios hazine odasına girip hırsızlık yapabilirlerdi ve öyle de yaptılar. Kafası karışan Augias hırsızlar için bir tuzak hazırladı. Tuzağa yakalanan Agamedes öldü. Trophonios hırsızların kimliği anlaşılmasın diye Agamedes'in başını kesip onunla birlikte kaçtı. Yine de Augias Trophonios'un peşine düştü. Trophonios Boiotia'ya kaçtı ve Lebadia'da kendisine bir yeraltı konutu inşa etti. Öl-

düğünde Trophonios'un yeraltı konutu bir kehanet haline geldi (Pergamonlu Charax *FGH* 103 F 5). Yani Trophonios öldükten sonra toprağın altındaki evinde kendisine danışan kişilere kehanet yanıtları vererek kahramanlar gibi halkın yaşamında var olmayı sürdürdü.

Korinthoslular İason ile Medeia'nın çocukları Mermeros ile Pheres'i ona ölümcül olduğunu bilmedikleri hediyeler getirerek Korinthos kralının kızının ölümünde rol oynadıkları gerekçesiyle taşlayarak öldürdüler. Öldürülen Mermeros ile Pheres, daha sonra, halk bir kâhinden bahtlarının neden kapandığını öğrenip onları yatıştırmak için kurban kesmeyi alışkanlık edininceye dek Korinthoslu bebeklerin ölmesine neden oldular (Pausanias 2.3.6).

Birçok kahramanlaştırma efsanesinde, kişi öyle vakitsiz ölür ki talihine içerlediği varsayılarak törenlerle ona şeref verilir ve sakinleştirilir. Heros ve Trophonios efsanelerinin örneklendirdiği gibi, kahramanlaştırılmış kişinin erdemli ve saygıdeğer bir yaşam sürmüş olması şart değildi.

Ayrıca bakınız: Elysion Bölgesi ve Mutlular Adaları; Yükseliş ve Düşüş; Aktarım

Okuma önerileri:

Walter Burkert. *Greek Religion*, çev. John Raffan. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985, 203-208.

Joseph Fontenrose. "The Hero as Athlete." *California Studies in Classical Antiquity* 1 (1968): 73-104.

Jennifer Larson. *Greek Heroine Cults*. Madison: University of Wisconsin Press, 1995.

Deborah Lyons. *Gender and Immortality: Heroines in Ancient Greek Myth and Cult*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997.

Gregory Nagy. The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979.

Vinciane Pirenne-Delforge ve Emilio Suarez de la Torre, ed. *Heros et Heroines dans les Myths et les Cultes Grecs*. Liege: Centre International d'Etude de la Religion Grecque Antique, 2000.

Erwin Rohde. *Psyche: The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*, çev. W. B. Hillis. Londra: Kegan Paul, French, Trubner; New York: Harcourt, Brace, 1925, 115-155.
Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiod: Works and Days*. Oxford: Clarendon Press, 1978, 370-373.

KATASTERİZM (YUNANCA KATASTERİSMOS)

Yeryüzünden bir varlığın ya da nesnenin bir yıldız ya da daha çok bir takımyıldız olması için yıldızların arasına taşınması.

Mitolojik geçmişte her yıldız kümesi bir katasterizmin (yıldızlaştırmanın) sonucudur. (Homeros'un söylediği gibi) gök kubbenin ışıkları gökyüzünü taçlandıran göksel harikalar oldukları için gök kubbeye taşınmak bir onurdur. Eski mit anlatıcıları kayıtsızca yıldız kümelerinden hem gökyüzünde ikamet eden gerçekten yaşayan varlıklar hem de ışık saçan göksellerin gruplaşmaları olarak bahsettikleri için bir katasterizmin yalnızca öznenin ölümsüz ve yaşlanmaz hale gelse de maddi olarak aynı kaldığı göklere bir aktarım mı yoksa aynı zamanda başka bir şeye dönüştürülme mi olduğunu belirsiz bir biçimde ele almaktadırlar.

Şair Homeros, Akhilleus'un kalkanının yapımını betimlerken şöyle der (*İlyada* 18.483-489):

> O [Hephaistos] kalkanın üzerinde yeri, göğü ve denizi,
> Yorulmaz güneşi, dopdolu ayı,
> ve gökyüzünü taçlandırılan bütün mükemmellikleri:
> Pleiadları, Hyadları ve güçlü Orion'u,
> ve aynı zamanda Araba da denilen Ayı'yı tasvir etti.
> Ayı aynı yerde döner ve Orion'dan sakınır,
> ve Okeanos Nehri'nde asla yalnız başına yıkanmaz.

Yunancada *ayı* kelimesi dilbilgisi kurallarınca dişi olduğu ve muhtemelen aynı zamanda Ursa Major (Yunanca *Arktos Megale)* ya da diğer adıyla Büyükayı, dişi bir varlığın katasterizmi sonucunda varlığa geldiği için Ayı dişidir. Ne olursa

olsun Ayı Orion'u sakınarak seyretmektedir çünkü o bir ayı ve Orion bir avcıdır ve ihtiyat içinde asla Okeanos Nehri'ne girmeyi göze almaz (yani asla ufukta batmaz). Dolayısıyla Ayı algılayabilen ve hissedebilen tamamen yaşayan bir varlıktır ve gökyüzüne güzellik katan bir ışık demetidir. Kısacası iki doğalı bir varlıktır: Yaşayan bir yaratık ve aynı zamanda fiziksel kozmosun göksel kubbeye ya da küreye tutturulmuş bir öğesidir.

Hesiodos'a göre, bakire Kallisto Artemis'le arkadaşlık ederek dağlarda bir avcı olarak yaşıyordu. Ama Zeus ona tecavüz etti, Artemis Kallisto'nun hamile kaldığını fark edince öfkelenip onu bir ayıya dönüştürdü ve Kallisto oğlu Arkas'ı böyle doğurdu. Daha sonra oğlu ve Arkadyalılar tarafından izlenen Kallisto girenin ölümle cezalandırıldığını bilmeden Zeus'un tapınağına girdi ama daha önceki ilişkisini unutmayan Zeus ona Ayı adını verip yıldızların arasına yerleştirdi (parça 163 MW). Katasterizm normalde, burada olduğu gibi, ya karakteri yeni bir durumda dondurarak anlatıyı sonlandırır ya da tanıdık bir yıldızın nedeni olarak hizmet görerek mitin ya da efsanenin sonunda meydana gelir.

Orion'a gelince, o da bir avcıydı. Yaşamının bir döneminde, Girit Adası'nda tanrıça Artemis ve Leto'yla birlikte avlanıyordu. Gelgelelim yeryüzünde var olan her hayvanı öldürdüğüyle övünmesi üzerine kızan Gaia (Toprak/Yeryüzü) devasa bir akrep yolladı ve akrep onu sokup öldürdü. Artemis ve Leto Zeus'tan cesareti nedeniyle Orion'u yıldızların arasına yerleştirmesini dilediler ve Zeus da yerleştirdi. Zeus aynı zamanda bu olayı hatırlatması için akrebi de yıldızların arasına yerleştirdi (Hesiodos parça 148a MW). Bu akrep elbette Akrep Burcu'dur.

Orion aynı zamanda şehvet düşkünüydü. Hyginus Astronomus'a göre, yedi kız kardeş Pleiadlar Pleione ile Atlas'ın kızlarıdır. Altı kız kardeş tanrılarla birlikte oldukları için yedi

kız kardeşten yalnızca altı tanesi gökyüzünde görülebilir, yedincisi bir ölümlü olan Sisyphos'la birlikte olduğu için onun yıldızı soluktur. Pleione ve kızları Boiotia'da dolaşırken Orion'un onları fark edip Pleione'yi arzulaması üzerine kadınlar kaçtılar ve Orion onları takip etti. Yedi yıl süren kovalamacanın ardından Jüpiter Pleione'nin kızlarına acıdı, onları yıldızların arasına yerleştirdi ve bugün bile öyle yerleştirildikleri için kızlar Orion'dan kaçıyor ve Orion da onları takip ediyormuş gibi görünmektedir. Burçlarının yükselmesi yazı haber verdiği ve batması kışa işaret ettiği için Pleiadlar daha onurludur (2.21). Zeus burada asla yakalanmamaya yazgılı olan bir tilkinin daima avını yakalamaya yazgılı olan bir köpek tarafından takip edildiğinde yaptığı gibi (her iki hayvanı da taşa dönüştürmüştür) kovalama ve kaçma ilişkisini çözmek için değil ama ilişkiyi farklı bir biçimde sonsuza değin dondurmak için müdahalede bulunur (Antoninus *Liberalis Dönüşümler* 41).

Diğer birçok mitolojik anlatı gibi, bir katasterizmi ön plana çıkaran birçok mit ve efsane de ayrıntıda dikkate değer çeşitlilik gösterir. Sözgelimi, bir yıldız kümesi olan Ayı banyo yapmaz. Bunun nedeni Homeros'un dediği gibi, avcı Orion'dan korkması mı yoksa Ovidius'un söylediği gibi, İuno'nun deniz tanrıları Okeanos'u ve Tethys'i Ayı'nın kendi sularına girmesine izin vermemeye ikna etmesi (*Dönüşümler* 2.508-531) midir?

Ayrıca bakınız: Dönüşüm, Aktarım

Okuma önerileri:

Fr. Boll ve W. Gundel. "Stembilder, Sternglaube und Stemsymbolik bei Griechen und Römern," *Roscher* 6:867-1071.

Theony Condos. *Star Myths of the Greeks and Romans: A Sourcebook.* Grand Rapids, MI: Phanes Press, 1997.

Joseph Fontenrose. *Orion: The Myth of the Hunter and the Huntress.* University of California Publications: Classical Studies, 23. Berkeley: University of California Press, 1981.

KEHANETLER

İnsanları nasıl bir yazgının beklediğine, hangi olayların vuku bulmasının kaderde yazılı olduğuna ilişkin vahiylerdir.

Yunan geleneğinde kozmik, ilahi ve dünyevi olaylar, eninde sonunda ayrıntıları tanrılarca ya da Zeus (kozmosun hükümdarı olarak) ve Apollon (baş kehanet tanrısı olarak) gibi belli tanrılarca bilinen ve bu nedenle onların davranışlarına rehberlik edebilen bir kadere dayanır. Tanrılar genelde kadere aksi etkide bulunabilecek şeyler yapmaktan uzak dururlar. Bir insanın kaderinin ayrıntılarını herhangi bir araçla öğrenebildiği ve ona göre hareket edebildiği efsanelerde kehanetlerin önemli bir rolü vardır. Gelgelelim insanın anlama yeteneği sınırlı olduğu için, insanlar genellikle uygun olmayan biçimde hareket ederler.

Tanrıların mitlerinde, kadere sırdaş olan bir tanrı, bu enformasyonu bir başka tanrıya aktarır ve o tanrı ona göre davranır. Sözgelimi Kronos doğarken çocuklarını Gaia ile Uranos, Kronos'u kendi oğlu tarafından devrileceği konusunda bilgilendirdikleri için yutmuştur (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 453-465). Bu etkili önleme rağmen Kronos sonunda kendi oğlu tarafından devrildi. Alışıldığı üzere, bir karakterin yazgısını değiştirme ve akıbetinden kurtulma çabaları boşunadır. Ama nadiren olsa da bir istisna gerçekleşir. Zeus Metis'i ilk karısı olarak aldığında Gaia ile Uranos Zeus'a Metis'in tanrıların ve insanların kralı olacak bir erkek evlat doğurmaya yazgılı olduğu için onu yutmasını tavsiye ettiler. Zeus Metis'i yuttuğu için Metis Zeus'un yerini almaya yazgılı erkek evladı hiç doğuramadı (*Tanrıların Doğuşu* 886-900).

Benzer bir yazgı Nereus kızı Thetis'e atfedilmektedir. Jüpiter Thetis'le cinsel ilişkiye girmek istemişse de Thetis'in babasından daha büyük bir erkek evlat doğurmaya yazgılı olduğunu yalnızca Prometheus biliyordu. Jüpiter'in emriyle zincire vurulmuş olan Prometheus yararlı enformasyonu öz-

gürlüğü karşılığında değiştokuş etmeyi önerdi. Jüpiter teklifi kabul ettiğinde Prometheus Jüpiter'e Thetis'le yatmamasını, yoksa onu tahtan kovacak bir erkek evlat babası olacağını söyledi. Böylece Thetis evlenmesi için kahraman Peleus'a verildi ve Jüpiter Prometheus'un serbest bırakılmasını sağladı (Hyginus, *Fabulae* 54).

Anlatıcı için kehanetlerin en büyük üstünlüğü onlara bir mesnet bulmanın gerekli olmamasıdır. Kaderde yazılı olan, ne denli garip ya da ne denli adaletsiz olabileceği önem taşımaksızın, kaçınılmaz olduğu için kehanet sorgulanmaz. Kader geleceğe uygulanan özel bir kuraldır ve özel kurallar doğaları gereği keyfidirler. Bizden burada açık gerekçesi olmaksızın Prometheus bu enformasyona sahipken Jüpiter'in sahip olmamasını kabul etmemizin istenmesinde olduğu gibi, bir anlatıcı kaderde olanı niçin bir tanrının değil de öteki tanrının bildiğini açıklama zorunluluğunu nadiren hisseder.

İnsanlar Apollon'un Delphoi'deki ünlü kehaneti gibi bir kehanet mabedinde bir tanrıya ya da bir kâhine danışarak kadere sırdaş olurlar. Oidipus (Yunanca Oidipous) efsanesinde, bir kehanet Thebai Kralı Laios'u bir erkek evlat babası olmaması, olursa oğlunun onu öldüreceği konusunda uyarıyordu. Bu nedenle Laios karısıyla cinsel ilişkiye girmekten kaçındıysa da bir gün sarhoşken karısıyla yattı ve karısı da ona bir erkek evlat doğurdu. Efsane, ebeveynlerin kaderin önüne geçme çabası içinde nasıl çocuğu ortadan kaldırmaya çalıştıklarını, bunda nasıl başarısız olduklarını ve hayatta kalan çocuğun Korinthos yakınında nasıl büyütüldüğünü ve en sonunda kehanetin söylediği gibi babasını nasıl öldürdüğünü anlatarak devam eder.

Kehanet iletisi çoğunlukla doğru ama açık olmayan biçimde doğru olduğu için aldatıcıdır. Danışman kehaneti açık bir biçimde yorumladığı için onu yanlış anladı. Nitekim Oidipus gençken, akranları onun meşru bir çocuk olmadığını ortaya

attılar. Oidipus gerçek anne babası konusunda Delphoi kâhinine danıştığında tanrı ona giderse babasını öldüreceği ve annesiyle yatacağı için anavatanına gitmemesini söyledi. Oidipus Korinthoslu anne babanın oğlu olduğuna inandığı için Korinthos'a dönmemeye ve onun yerine zaman içinde bilmeyerek babasını öldüreceği ve annesiyle evleneceği Thebai'ye gitmeye karar verdi. Kehanet doğru olmasına rağmen Oidipus kehaneti yerli yerinde anlamasına yetecek enformasyona sahip olmadığı için ondan yararlanamadı.

Benzersiz bir durumda, bir insan doğaüstü varlıkların konuşmasına kulak misafiri olarak kaderde ne yazılı olduğunu öğrenir. Althaia, Meleagros adlı bir oğlan doğurdu ve oğlan yedi yaşına bastığında Kaderler kaderini bildirmek için eve geldiler. Ocaktaki odun parçası yanıp kül olduğunda Meleagros'un öleceğini söylediler. Duyduklarını değiştirmek için Althaia yanan odunu ocaktan aldı ve bu sayede Meleagros başına bir şey gelmeden büyüdü. Meleagros, kızdırdığı annesi odun parçasını çıkarıp yeniden yaktığında sonuyla karşılaştı.

Bir kehanet başka olayların önünü açarak öyküyü uzatma işine yarayabilir. Nitekim, kâhinler üç şey yerine getirilmedikçe Troya'nın ele geçirilemeyeceğini önceden söylemişlerdi: Pelops'un kemiklerinin Troya'ya getirilmesi, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'un savaşa katılması ve Troyalıların elinde olan Palladion'un çalınması gerekmekteydi. Esir aldıkları Troyalı bir kâhinden bu kehanetleri öğrenen Yunanlılar, önkoşulları tek tek yerine getirmek için harekete geçtiler (Apollodoros *Epitome* 5.9-13). Bu kehanetlerin nedeni, Yunanlıların ilk önce Troyalı falcı Helenos'u esir aldıkları ve sonra koşulları yerine getirdikleri bir olay dizisini harekete geçirmektir.

Ayrıca Bakınız: Kâhinler; Özel Kurallar ve Özellikler

Okuma önerileri:

Joseph Fontenrose. "The Oracular Response as a Traditional Narrative Theme." *Journal of Folklore Research* 20 (1983): 113-120.

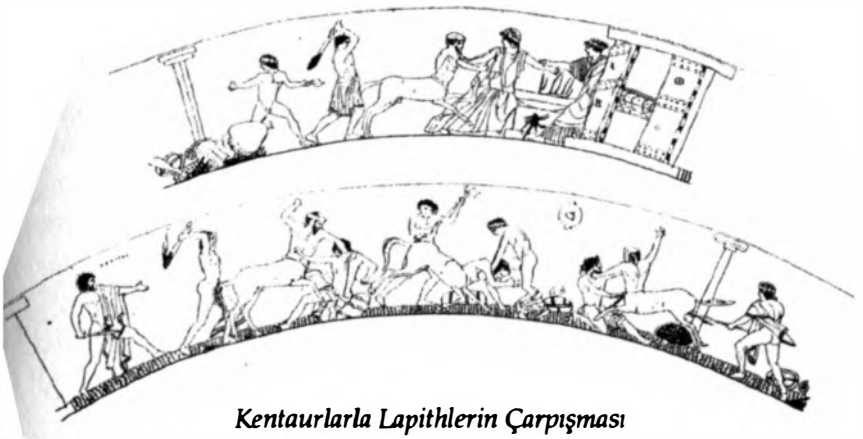
KENTAURLAR VE HİPPOKENTAURLAR

Yarı insan yarı at bileşim erkek varlıklar.

Antik sanat kentaurları insanın üst kısmı (baş ve göğüs) atın alt kısmı (gövdesi ve dört ayağı) ile birleştirilmiş varlıklar olarak temsil eder. Bu nedenle insandan çok attırlar. Ama Yunan sanatının en eski örneklerinde oranlar bunun tam tersidir: Atın arka kısmı tam bir insanın arka kısmına bağlanır.

Antik yazarlar "kentaur" yerine "hippokentaur" (at-kentaur) bileşenini kullanmaktadır. Bu kullanım Kentauros'un (yani Kentaur'un) muhtemelen kentaurların babasının ismi olduğunu ve hippokentaurların onun bileşim çocuğu olduğunu aktaran mitle (Sicilyalı Diodoros 4.69.5-70.1) bağdaşmaktadır. İlk şairler aynı zamanda onlardan yalnızca "vahşi hayvanlar" diye de bahsetmektedir.

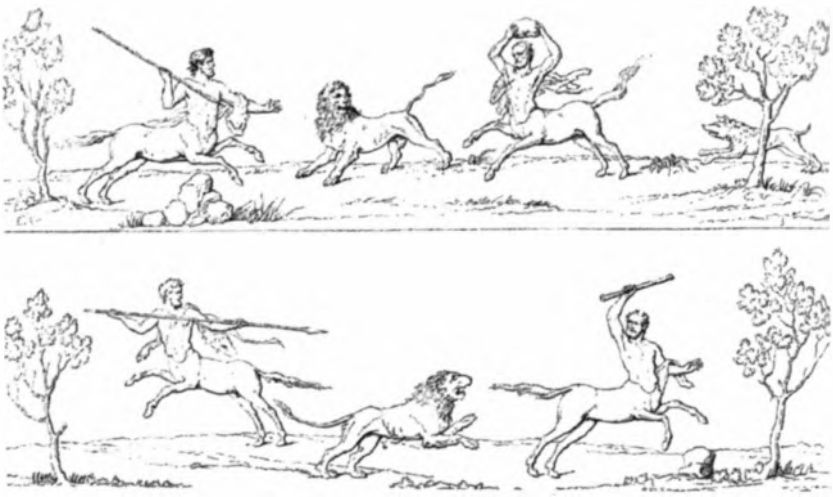
Kentaurlar aynı zamanda satirlerin ve nymphaların da çevresi olan dağlarda, vahşi ortamda yaşarlar. Şaraba, kadınlara ve şiddete düşkün Kentaurlar aşırı erkeksidirler. Homeros'a göre, Lapith Peirithoos'un evinde misafir olan kentaur Eurytion sarhoş olup kötü şeyler yapması nedeniyle (Homeros ayrıntıları vermiyor) Lapith kahramanlar onu dışarıya sürüklediler ve kulaklarını ve burnunu kestiler. Bu olay kentaurlar ile insanlar, yani kentaurların samimi olduğu bir insan grubu olan Lapithler arasındaki gerilimi başlattı (*Odysseia* 21.287-304). Daha sonraki kaynaklar birden daha fazla sorundan bahsetmekteler. İlk sorun, sunulan sütü reddeden şarap kokan kentaurların içip kendilerini kaybedip gelin dahil olmak üzere Lapith kadınlarını kaçırmaya çalıştıkları Peirithoos ile Hippodameia'nın düğün eğlencesinde ortaya çıktı. Bu olayı izleyen, insanların geleneksel silahlarını, düşmanlarının ise ağaç gövdelerini kullandıkları savaşta Lapithler Kentaurların üstesinden geldiler. Başlangıçtaki bu çarpışmayı, Lapithlerin Kentaurları Pelion Dağı çevresinden sürüp atmayı başardık-

Kentaurlarla Lapithlerin Çarpışması

ları çok daha uzun bir savaş izlemiş olmalıdır (Pindaros parça 166; Ovidius *Dönüşümler* 12.189-535).

Daha sonraki bir olayda, Herakles kentaur Pholos'u ziyaret ettiğinde Pholos, kendisininki çiğken Herakles'e pişmiş et ikram etti. Canı şarap isteyen Herakles, kentaurların ortak malı olan bir testi şarabı açtı ama şarabın kokusunu alan kentaurlar ağaçlar ve kayalarla silahlı olarak Pholos'un mağarasına geldiler. Herakles onları meşalelerle, oklarla kovdu ve onlar Herakles'in oklarının biriyle kazayla dizinden vurulan Kheiron'a sığındılar. Herakles oku çıkarıp yaraya Kheiron'un ona verdiği ilacı sürmesine rağmen yaranın ölümcül olduğu görüldü. Kheiron ölmeyi dilemişse de ölümsüz olduğu için ölemedi; böylece ölümsüzlüğünü bir başkasına bıraktıktan sonra öldü. Bir kentaurun cesedinden bir ok alan Pholos ok ayaklarının üzerine düşünce öldü (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4). Daha sonra Euenos Irmağı'nı geçmek isteyen Herakles ve karısı Deianeira, bir ücret karşılığında insanları ırmakta karşıdan karşıya geçiren kentaur Nessos'la karşılaştılar. Herakles karısını kentaura emanet etmişse de kentaur Deineira'yı karşıya geçirirken ona asıldı. Çileden çıkan Herakles şehvet düşkünü kentauru öldürdü (*Kütüphane* 2.7.6).

Kentaurlar avlanıyor

Kentaurların genelde savunmasız insanlara karşı tehlikeli olabilecekleri Peleus efsanesindeki bir olayla gösterilir. Akastos ile Peleus avlanmaya gittiler ama Peleus kestirirken Akastos dağlarda yaşayan kentaurların onun icabına bakacağı beklentisiyle Peleus'un kılıcını sakladı ve onu bırakıp gitti. Uyandıktan sonra kılıcını aramaya başlayan Peleus'u kentaurlar esir aldılar ve ona kılıcını da veren iyi kentaur Kherion araya girip kurtarmasaydı onu öldüreceklerdi (Hesiodos parça 209 MW; Apollodoros *Kütüphane* 3.13.3). Av kentaurların doğum yeri Pelion Dağı'nda gerçekleşti.

Kentaurların kökenine ilişkin farklı mitler bulunmaktadır. Tanrıça Hera'ya âşık olan İksion onunla ilişkiye girmeye kalkışınca Hera kocası Zeus'a söyledi. Zeus bir buluttan Hera'nın benzerini yapıp İksion'un yanına koyunca, İksion Hera zannedip onunla cinsel ilişkiye girdi. Bulut ne insanlara ne de tanrılara saygısı olan, kibirli ve küstah olduğu ortaya çıkan erkek evlat Kentauroi'yi doğurdu. Kentauroi (yani, Kentaur)

Pelion Dağı bölgesinde kısraklarla birleşti ve kısrakların önleri insan arkaları at olan çocukları oldu (Pindaros *Pythialılar* 2.25-48 *Şiirler içinde*, Apollodoros *Epitome* 1.20). Buluttan bir kadının benzerini yapma hilesi, bu mite özgü olmayıp bazı yazarlara göre tanrılar Helen'i Mısır'a götürürken Paris'in bilmeden Troya'ya beraberinde tanrıların bulutlardan yaptığı hayalet Helen'i götürdüğü Troya efsanesinde de bulunmaktadır (Apollodoros *Epitome* 3.5).

Diğer mitler bir grup olarak kentaurlar yerine tek tek kentaurların kökenlerini açıklamaktalar. Bunların birinde tanrı Kronos kendisini bir ata dönüştürüp Okeanos Philyra'yla cinsel ilişkiye girdi ve Philyra kentaur Kherion'u doğurdu (yorumcu Rodoslu Apollonios *Argo'nun Yolculuğu* 2.1231-1241). Bu mit, bir kere daha kentaurların birleşim doğasını bir at ile insan benzeri bir varlığın çiftleşmesinin bir sonucu olarak sunmaktadır. Ama üçüncü bir mite göre, kentaur Pholos, Silenos ile bir orman nymphasının oğludur (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4). Silenos bir satir olduğu için, bu gelenek, bileşim bir atı bir başkasının babası olarak göstermektedir. Bütün kentaurlar, bütün satirler gibi, erkek oldukları için kendi kendini üreten bir topluluk oluşturamazlar ya da oluştursalar bile, bir kentaur (ya da bir satir) babanın benzer doğada bir erkek evlat yaratmak için yeterli olması gerekmektedir.

Kentaurların cinsel davranışı, kadınlarla çok az deneyimi olan ya da onlara hiç ulaşamayan, muhtemelen öz denetimleri olmayan yarı vahşi erkeklerin cinsel davranışıdır. Aksine yalnızca adının Khariklo olduğu bilinen bir eşi ve kızları olan kentaur Kheiron bazen iyi (ya da bilge) diye adlandırılsa da türünün bariz bir örneği değildir. Dişi kentaurlar mitolojik anlatıda gözükmeseler de antik sanatta bulunmaktadırlar. Lucian geleneksel olmayan konuları tercih eden bir ressam olarak tanımladığı Zeuxis'in bir resminden bahsetmektedir.

Zeuxis'in yenilikleri arasında eşi yanında dururken ikiz bebek kentaurları birini insanlarınki gibi olan memesiyle, diğerini atlarınki gibi olanla emziren kadın bir hippokentauru betimleyen bir resim vardır (*Zeuxis* 3-6).

Kheiron ölümsüz doğduysa da Herakles tarafından vurulup yarası iyileşmeyince ölebilmek için gönüllü olarak ölümsüzlüğünden vazgeçmiştir (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4, 2.5.11). Her ikisinin de babası Kronos olduğu için Kheiron, Zeus'un üvey kardeşiydi. Kheiron'un ebeveynleri benzersiz oldukları için onun ölümsüzlük durumu (bir tane söz konusu olsa da) kentaurlar için bir kural değildi ve Nessos, Pholos ve diğer birçok kentaur, muhtemelen uzun yaşasalar da herhangi bir ölümlü gibi ölüme tabiydiler.

Kheiron yalnızca sakin aile hayatıyla değil, aynı zamanda bilgeliği, bilgisi ve insanlara düşkünlüğüyle de kentaurlar arasında benzersizdi. Kendi evinde yetiştirdiği birçok kahramanın hocasıydı. İason, kentaurun kızlarının onu büyüttüğü mağarasında onun ailesiyle yirmi yıl yaşadı (Pindar *Pythialılar* 4.101-116, *Nemealılar* 3.43-63 *Şiirler* içinde) ve *Kheiron'un Öğretileri* adlı çok eski bir eserden günümüze ulaşan parçalarda bilge kentaur genç Akhilleus'a tavsiyede bulunurken temsil edilmektedir. Kheiron veterinerliği ve bitkisel tedaviyi bulan, şifacı Asklepios'a tıp sanatını öğreten figürdü. Ksenofon'a göre (*Avlanma Üzerine* 1.1-17) avcılık, onu adaletliliği karşılığında Kherion'a bir hediye olarak veren Apollon ile Artemis'in bir buluşuydu. Kheiron avcılığı aralarında Nestor'un, Hippolytos'un, Akhilleus'un, Meleager'in, Odysseus'un ve Palamedes'in bulunduğu kahraman öğrencilerine öğretti ve onlar da mükemmel avcılar olduklarını gösterdiler.

Ayrıca bakınız: Pan; Satirler ve Silenos

Okuma önerileri:

Page duBois. Centaurs and Amazons: Women and the Pre-History of the Great Chain of Being. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 143-147, 277-281.

Madeleine Gisler-Huwiler. "Cheiron," *LIMC* 3:237-248.

William Hansen. *Phlegon of Tralles' Book of Marvels.* Exeter: University of Exeter Press, 1996, 170-174.

D. S. Robertson. "Prometheus and Chiron." *Journal of Hellenic Studies* 71 (1951): 150-155.

Thomas Sensrelin ve diğerleri. «Kentauroi et Kentaurides,» *LIMC* 8:671-721.

KER (YA DA KERELER)

Tek olarak Ker çoğul olarak Kereler diye geçen ölüm tanrıçası.

Ker ya da Kereler özellikle savaşta şiddet yoluyla ölen birisinin olmak üzere, ölümün kişileştirilmiş ruhudur. Görünüşü karadır (Homeros *Odysseia* 17.500) ve ondan kaçmak mümkün değildir (Homeros *İlyada* 18.117). Savaş alanında Eris (kavga) gibi diğer tanrıçalarla feci bir biçimde karıştırılarak ve insanların kanıyla lekelenmiş giysisiyle ölü insanı ayaklarından sürükleyerek uzaklaştırırken betimlenir (*İlyada* 18.535-540; Hesiodos *Herakles'in Kalkanı* 156-160). Bir keresinde "ölüm Kerleri" doğal bir biçimde ölmüş gibi görünen bir adamı, Hades'in Penelope'nin katledilen damat adaylarına Erebos'a değin eşlik etmesi gibi (*Odysseia* 24.1-14) Hades'in Evine taşırlar (*Odysseia* 14.207-208). Hesiodos'a göre, "siyah Ker" Nyks'in, yani Gece'nin kızıdır (*Tanrıların Doğuşu* 211).

Ker, işlevsel olarak, Thanatos (Ölüm) gibi kurbanlarını gayretle takip eden ve yeni ölenleri toplayan ölümün kaçınılmaz ruhudur ve aynı zamanda ruhların rehberi Hermes gibi yeni ölen birisinin ölüler diyarına refakatçisidir. İlk Yunan şi-

irinde bir karakter olarak süssüzdür ve öteki kutsal kardeşler Güzeller, Saatler ya da Musalar gibi Kereler de ölüm ya da kaçınılmaz son olmak üzere temel düşüncelerinin ötesinde kişileştirilmezler.

Ayrıca bakınız: Kutsal Kardeşler; Hades; Kişileştirilmiş Soyutlamalar

Okuma önerileri:

O. Crusius. "Keres," Roscher 2:1136-1166.
Rainer Vollkommer. "Ker," *LIMC* 6:14-23.

KHARON

Ölülerin kayıkçısı.

Kharon, yeni ölen ölümlüleri yaşayanlar diyarını ölüler diyarından ayıran gölden ya da akarsudan karşıya geçiren sakallı hırpani kayıkçıdır (Pausanias 19.28.1-2). Bu su sınır, Akheron'dur (Euripides *Alkestis* 444; Platon *Phaedon* 113d). Kharon ücret olarak yolcuların ağzındaki, genellikle bir obolos olan bozuk parayı aldıktan sonra onları sudan geçirir ve karşı kıyıya yalnız başına döner. Ölümlüler aynı biçimde ölü insanların ölüler diyarına geçmesine izin veren ama oradan ayrılmalarına izin vermeyen Hades'in köpeği Kerberos'a (Latincesi: Kerberus) rüşvet olarak ballı pasta getirirler (Apuleius *Dönüşümler* 6.19).

Kharon kutsal bir soydan yoksun gibi gözükse de ona kutsal bir varlıkmış gibi davranılır. Modern Yunan halk hikâyelerinde ve balatlarında Kharos (ya da Kharontas) antik gelenekteki Thanatos gibi Ölüm'dür.

Kharon'un sandalıyla geçmek, ölümlülerin Erebos'a ulaşmalarının çeşitli yollarından biridir. Homeros'un *Odysseia*'sında ölüler diyarı, buraya gitmek için Odysseus'un gemisiyle yaptığı gibi Okeanos Nehri'nin bir yanından öbür yanına geçmek gerekse de yerin altında değil, uzak batıdadır. Odysseus Erebos'u yaşayan bir insanken ziyaret ettiyse de ölüler seyahati farklı biçimlerde tamamladılar. Penelope'nin kibirli

talipleri yaşamlarını yitirdiklerinde altın asasını taşıyan tanrı Hermes onların ruhlarına havada ölülerin ülkesine değin eşlik etti (*Odysseia* 24).

Pilos, yani işçi başlığı Kharon'un simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Hermes

Okuma önerileri:

Margaret Alexiou. "Modern Greek Folklore and Its Relation to the Past: The Evolution of Charos in Greek Tradition," *The "Past" in Medieval and Modern Greek Culture* içinde, ed. Speros Vryonis, Jr. Malibu, CA: Undena Publications, 1978, 221-236.

Joachim Kuhn. "Fahrmann," *Enzyklopadie des Märchens* içinde, ed. Kurt Ranke ve diğerleri. Berlin: Walter de Gruyter, 1984, 4:785-793.

Christiane Sourvinou-Inwood. "Charon I," *LIMC* 3:210-225.

Otto Waser. "Charon." *Archiv für Religionswissenschaft* 1 (1898): 152-182.

KİBİR

Kendini aşırı önemseme hissinden kaynaklanan küstahça ya da haddini bilmez davranış.

Karakterlerin kozmik durumları genelde süreklilik gösterir. Birkaç ölümlü kozmik hiyerarşide daha yüksek bir konuma yükseltilse de ölümsüzler ölümsüz ve ölümlüler ölümlü kalır. Bir varlık çoğunlukla doğumuyla yer aldığı kozmik kategoride kalır ve ondan bu kategoriye uygun davranması beklenir. Aynısı büyük bir tanrıyla rekabete girmeye cesaret eden küçük bir tanrı için de geçerli olmak üzere bir tanrıyla bazı bakımlardan eşitmiş ya da ondan üstünmüş gibi hareket eden herhangi bir ölümlünün tanrının büyük öfkesini üzerine çekmesi büyük bir olasılıktır. Delphoi ilkesinin dediği gibi "Kendini bil". Yani düzenin içindeki yerini anla.

Birçok mitolojik anlatı, sık sık saygısızca, haddini aşarak bir tanrıyı inciten bir ölümlünün (ya da küçük bir tanrısal varlığın), tanrıyı kabahatliyi bir biçimde cezalandırmaya (yoksa

bir üçüncü karakter aynı şeye neden olur) teşvik eden kibirli davranışını anlatmaktadır.

Övünme

Ölümlü kadınlar sık sık şu ya da bu tanrıçadan çok daha güzel olmalarıyla övünüyorlardı. Bunlardan biri olan Etiyopya kraliçesi Kassiepeia vaktiyle güzelliğinin bütün Nereus kızlarınınn güzelliğini aşmasıyla övünerek Nereus kızlarıyla birlikte Poseidon'un kızdırdı ve Poseidon Etiyopya krallığına bir deniz-canavarı gönderdi (Apollodoros *Kütüphane* 2.4.3).

Mağrur ana Niobe, cüretle olağanüstü çocuk doğurma yeteneğini bir tanrıçanınkiyle karşılaştırdı. Niobe kendisinin tapılmayı Leto'dan daha çok hak ettiğini çünkü kendisi on dört çocuk sahibiyken Leto'nun yalnızca iki tane doğurduğunu belirterek Leto'ya ve çocukları Apollon ile Diana'ya (Yunanca Artemis) kurban kesen Thebaili kadınları kovdu. Tanrıça kızgınlıkla bu aşağılamanın öcünü almaları için oğluyla kızını gönderdi ve Apollon oklarıyla Niobe'nin yedi oğlunun tamamını öldürdü. Niobe'nin kocası Amphion keder içerisinde kendi canını almışsa da Niobe bütün kaybına karşın yalnızca tanrıçaya kendisinin hâlâ daha fazla çocuğu olduğunu haykırdı. Böylece Diana, Niobe tamamen yalnız kalıncaya değin kız evlatlarını öldürdü. Sonunda Niobe ağlayan bir kayaya dönüştürüldü (Ovidius *Dönüşümler* 6.165-312)

Tıpkı kibirli kadınların güzellikleriyle ve doğurganlıklarıyla övünebildikleri gibi, küstah erkekler de avlanma gibi erkeklerin geleneksel yeteneklerinden biriyle övünebilirler. Akha filosu Troya'ya yelken açmaya hazır vaziyette Aulis'te demirliyken Agamemnon okla bir geyik vurduğunda şöyle övünür: "Artemis bile böyle güzel vuramazdı." Sonuç itibariyle kızgın tanrıça filonun yelken açmasını engelledi (Apollodoros *Epitome* 3.21). Girit'te tanrıçalar Artemis ve Leto'yla

avlanırken yeryüzündeki her hayvanı öldürebileceğiyle övünen Orion daha da küstahtı. Gaia'nın (Toprak/Yeryüzü) kızıp Orion'un üzerine gönderdiği dev bir akrep Orion'u sokup öldürdü (Hesiodos parça 148a MW).

Yarışma

Kendini bir tanrı ya da tanrıçayla karşılaştırmak akıllıca değilse gerçek bir rekabete girişmek daha küstahça olmalıdır. Arakhne (Örümcek) dokumacılığı kendisine Minerva'nın (Yunanca Athena) öğrettiğini inkâr eden yetenekli bir dokumacıydı ve aslında Minerva'ya yarışmak için meydan okudu. Ölümlü ve Tanrıça dokuma tezgâhında yarıştılar ve Arakhe'nin dokuması kusursuzdu. Hüsran içindeki Minerva, zavallı kız kendini asana değin onu dövdü. Kıza acıyan tanrıça onu bir örümceğe dönüştürdü ve böylece kız kendini asmaya ve dokumaya devam etti (Ovidius *Dönüşümler* 6.1-145). Efsanesinin bir başka uyarlamasına göre, erkek kahraman Orion disk atmada Artemis'e yarışmak için meydan okuyunca öldürüldü (Apollodoros *Kütüphane* 1.4.5).

Müzikte hem kadınlar hem de erkekler meydan okurlar. Pierus kızları, yani Pierus'un dokuz kızı küstahça nymphaların hakemlik yapacakları bir şarkı yarışması için dokuz Musa'ya meydan okudular. Her koronun bir üyesi sırayla şarkı söyledikten sonra, nymphalar ödülü Musalara verdiyseler de meydan okuyanlar taciz etmeyi sürdürdükleri için, Musalar onları gürültü gevezeliklerini devam ettirecekleri biçimde saksağanlara dönüştürdüler (Ovidius *Dönüşümler* 5.294-678). Bir başka olayda, Musalara kendisi kazanırsa her biriyle sevişmesi ve onlar kazanırlarsa istedikleri şeyi kendisinden almaları koşuluyla şarkı söyleme yarışması için meydan okuyan Trakyalı ozan Thamyris'in tacizine uğradılar. Yarışmayı kazanan Musalar, Thamyris'in yalnızca görme yetisini değil,

aynı zamanda nasıl şarkı söylendiğini ve lirin nasıl çalındığını unutmasına neden olup ozanlığını da elinden aldılar (Homeros *İlyada* 2.594-600; Apollodoros *Kütüphane* 1.3.3). Satir Marsyas, kazanın kaybedene istediğini yapmasını kabul eden tanrı Apollon'la müzik yarışına girdi. Apollon lirini ters tutup çalması karşısında, Marsyas kavalıyla aynısını yapamayınca yarışmayı kaybetti ve Apollon onun canlı canlı derisini yüzmeyi uygun gördü (*Kütüphane* 1.4.2).

Haddini Aşma

Kimi yetenekli varlıklar, becerilerini tanrıların yetkilerini tehdit edecek denli ilerletirler. Kentaur Kherion'un kızı kadın kâhin Okyrhoe geleceğin büyük kısmı açıklayarak Kaderler'i rahatsız etti. Jüpiter'in isteğiyle susturmak için kâhin Okyrhoe bir kısrak biçimine sokuldu (Ovid *Dönüşümler* 2.633-679). Şifacı Asklepios, Apollon ile ölümlü bir kadın olan Koronis'in oğluydu. Ona sağıltma sanatını öğreten Kentaur Kherion tarafından büyütülmüştü. Asklepios'un ölüleri yaşama geri döndürebilecek denli büyük cerrah olması üzerine, başka insanların bu tedaviyi Asklepios'tan öğreneceklerinden korkan Zeus Asklepios'u bir yıldırımla öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 3.10.3).

Kimi ölümlüler kendilerini tanrılarla bir tuttular. Nitekim mutlu evlilikleri olan çok sayıda çift birbirlerine Zeus ve Hera diye seslendiler. Bu hitaplar tanrıların kutsanmış kralı ve kraliçesi denli mutlu olduklarını ifade etmekteydi. Keyks karısına Hera diye seslenirken karısı Alkyone ona Zeus diye hitap etmekteydi. Zeus aşırı kibirleri nedeniyle onları kuşa çevirdi; Keyks'i (sümsükkuşu) sümsükkuşu ve Alkyone'yi (yalıçapkını) yalıçapkını yaptı. Zeus olduğunu ilan eden Salmoneus daha da küstah bir tavırla kentinin yurttaşlarına Zeus yerine kendisine kurban kesmelerini emretti. Salmoneus arabasıyla gezerken büyük bronz tencereler çekerek gök gürlettiğini,

gökyüzüne meşaleler fırlatarak şimşek çaktırdığını söylüyordu. Saygısızlığı nedeniyle Zeus onu gerçek bir yıldırımla çarptığı gibi yurttaşlarını da ortadan kaldırdı (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.7).

Belirli bir davranışı olumsuz bir sonuçla ilişkilendiren anlatılar, sanki bir eylem biçiminin zararlı sonuçlarını açıklıyorlarmış gibi, zihninde bir dinleyicinin aklını belirli bir türden davranışa çelme amacı olan anlatıcıların anlattıkları uyarıcı ya da düşünce çelen anlatılar olarak kullanılmalarına izin verirler. Ama arada sırada bir karakter ölçüsüzce davransa da yaptığı yanına kâr kalır. Seyahatleri sırasında kahraman Herakles sıcaktan öyle fazla rahatsız oldu ki tanrıyı vurmak üzere okunu Helios'a (Güneş) yöneltmişse de Helios korkuyla ona durmasını söyledi. Kısa bir süre sonra Herakles kayığının rahatsız edecek denli çalkalanmasına neden olan Okeanos'u (Okeanos Nehri) aynı şekilde vurmaya hazırlandı (Pherekydes parça 18a Fowler; Apollodoros *Kütüphane* 2.5.10). Herakles'in tanrılara karşı tehditkâr tavrı, bir arsızlık yerine affedilebilir bir yiğitlik olarak gösterilmektedir.

Kendi hadlerini aşan ölümlülerin efsanelerinin karşıtı, tanrıçaların ölümlü erkekleri kendilerine sevgili yaptıklarında olduğu gibi konumlarının altına hareket eden tanrılarla ilgili mitlerdir. Eos kahraman Orion'a âşık olduğunda Olymposlular öfkelendiler ve Artemis oklarıyla Orion'u öldürdü. Zeus Demeter'in İasion'la sevişmek için bir tarlada yattığını öğrenir öğrenmez İasion'u öldürdü (Homeros *Odysseia* 5.116-129). Böylesi öykülerin sayısı görece daha azdır.

Ayrıca bakınız: Dönüşüm

KİŞİLEŞTİRİLMİŞ SOYUTLAMALAR

Yaşayan, doğaüstü varlıklar olarak muamele gören kavramlar.

Yunan kültürü kişileştirilmiş ve kutsal varlıklar olarak muamele gören soyut nosyonlarla doludur. Bazıları Ate (Zi-

hinsel Körlük/Gaflet), Eros (Erotik Aşk), Himeros (Arzu), Metis (Akıl/Bilgelik), Nemesis (Öç), Peitho (İkna), Phobos (Korku/Bozgun) ve Tykhe (Kader) gibi duygular ve güçlerdir. Diğerleri Eirene (Barış), Eris (Kavga), Nike (Zafer), Nyks (Gece) ve Thanatos (Ölüm) gibi koşullardır. Ayrıca Horkos (Yemin) ve Themis (Kutsal Yasa/Töre) gibi diğerleri kurumlardır. Bir varlığın cinsiyeti adın dilbilgisindeki cinsiyeti tarafından belirlenir; sözgelimi *eros* eril ad olduğu için Eros erkek bir tanrıdır ve *eris* dişi bir ad olduğu için Eris dişi bir tanrıdır. Yunancadaki soyut adların çoğu dişi olduğu için kişileştirilmiş soyutlamaların çoğu dişidir.

Eros

Kişileştirilmiş soyutlamalar, özellikle çok sayıda kavramın birbirleriyle soy ilişkisine sokulabilecekleri mitsel kozmogonilerde yaygındır. Bu suretle Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserinde çok sayıda karakter ailelerde gruplaşmış kişiselleştirilmiş soyutlamalardır. Hesiodos evrenin kurucularının çoğunun Khaos grubu ve Gaia (Toprak/Yeryüzü) grubu olmak üzere iki soy gurubundan birinden geldiği saptamasında bulunur. Khaos'un soyundan gelenler çoğunlukla güçler ve

koşullar olarak kavradığımız elle tutulamaz şeyler, yani soyutlamalardır. Bu suretle Aither ile Hemera'nın (Aydınlık ve Gün) babası olan Khaos Erebos ile Nyks'i (Karanlık ve Gece) dünyaya getirdi. Gece kendi başına Moros (Yaklaşan Kötü Kader), Thanatos (Ölüm), Hypnos (Uyku), Oneirolar (Rüyalar), Momos (Suç), Moiralar (Kaderler) Nemesis (Öç), Geralar (Yaşlılık) ve Eris (Kavga) dahil olmak üzere birçok çocuk üretti. Benzer bir biçimde Eris'in aralarında Lethe (Unutma), Limos (Açlık/Kıtlık), Phonoi (Öldürme) ve Horkos (Yemin) olmak üzere birçok çocuğu vardı.

Kimi kişileştirilmiş soyutlamaların mit soy kütüğünde bir boşluğu doldurmaktan daha fazla işlevleri olmamasına ve bir yazar onlara geçerken şöyle bir değinmesine karşın diğer soyutlamalar bir oyunda önemli rol oynarlar ve dolayısıyla daha kişileştirilmişlerdir. Sözgelimi Eris (Kavga) en sonunda Troya Savaşı'na götüren mükemmel bir hareketle ölümsüzlerin arasına en güzel tanrıçaya verilmek üzere bir elma atarak onları kavgaya tutuşturdu. Moiralar (Kaderler) doğumundan birkaç gün sonra Meleagros'un evine geldiler ve ocaktaki bir odun yanıp kül olunca onun öleceğini bildirdiler. Bu Meleagros efsanesinde merkezi öneme sahip olan bir motiftir. Çeşitli öykülerde, Thanatos (Ölüm), Sisyphos'u alıp götürmek için geldiğinde olduğu gibi, ölüler diyarına fazladan ruhlar eklemek için yaşayan varlıkları gizilice izler. Bu bakımdan Thanatos ve Hades birbirlerinin yerine geçebilirler. Aslında, Alkestis ölmek üzereyken bir kaynakta (Euripides'in *Alkestis* adlı yapıtı) onu alıp getiren tanrı Thanatos iken bir başka kaynakta (Apollodoros *Kütüphane*) Hades'tir. Aynı bolluk kutsal aşk kışkırtıcıları arasında da söz konusudur. Eros ile Aphrodite'in işlevlerinin aynı olması gibi, Thanatos'un işlevi de Hades'le birdir.

Belirli bireyleştirilmiş soyutlamaların rolü, büyük bir tanrıya eşlik etmektir. Bu suretle Aphrodite'in maiyeti arasında Eros (Erotik Aşk) ve Himeros (Arzu) yer alırken Phobos (Kor-

ku) ve Deimos (Terör) tanrı Ares'in yardımcılarıdırlar. Bu emir kulları yalnızca tanrının önemine işaret etmeye değil, aynı zamanda tanrının nitelikleri ve etki alanını cisimleştirmeye de hizmet ederler. Tıpkı korku ve terörün savaşta kaçınılmaz olarak mevcut olmaları gibi Aphrodite de yaşayan varlıklarda aşkın ve arzunun nedenidir.

Eros

Klasik mitolojide yer alan bütün kişileştirilmiş soyutlamalara tapınılmadığı gibi kültte de öyküdeki karakterler olarak

ortaya çıkan bütün tanrılaştırılmış soyutlamalar onurlandırılmazlar. Bu suretle bireyleştirilmiş soyutlama Özgürlük, tapınakları olan ve madeni paralar üzerinde temsil edilen bir tanrıydı. "Özgürlük" için kullanılan sözcük hem Yunancada (elecutheria) hem de Latincede (libertas) dilbilgisel bakımdan dişi olduğu için Özgürlük kadın olarak düşünüldü. Fransız heykeltıraş Frederic-Auguste Bartholdi'nin 1886 yılında yaptığı Özgürlük Heykeli'nin nihai esin kaynağı olan Özgürlük, bugün her Amerikalıya tanıdık gelir. Ama Özgürlük antik dönem mit ya da efsanelerinde görünmez.

Ayrıca bakınız: Kutsal Kardeşler

Okuma önerileri:

Walter Burkert. *Greek Religion*, çev. John Raffan. Cambridge, MA; Harvard University Press, 1985, 184-186.

K. J. Dover. Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle. Indianapolis, IN: Hackett, 1994, 141-144.

Stewart Guthrie. *Faces in the Clouds: A New Theory of Religion.* Oxford: Oxford University Press, 1993.

Kurt Heinemann. *Thanatos in Poesie und Kunst der Griechen.* Münih: Kastner and Callwey, 1913.

Victoria T. Larson. "The Statue of Liberty: An American Symbol in Its Classical Context." *Omnibus* 33 (Ocak 1997): 29-32.

Emma Stafford. *Worshipping Virtues: Personification and the Divine in Ancient Greece.* Londra: Duckworth and the Classical Press of Wales, 2000.

Martin L. West, ed. ve yorumlayan. *Hesiod: Theogony.* Oxford: Clarendon Press, 1966, 33-34.

KOZMOGONİ (YUNANCA KOSMOGONİA)

Kozmosun ya da dünyanın doğuşu ya da oluşması.

Bir kozmogoni (evrendoğum) miti dünyanın kökeninin söylencesel, anlatısal açıklamasıdır. *Kozmos* yalnızca madde dünyasını değil, aynı zamanda bir düzen dünyasını, ilk durumdan ya da olaydan bir sistem olarak bileşen parçalarının düzenlenmesine uzanabilen kozmogonik süreci de ifade eder.

En zengin ve en iyi bilinen kozmogoni miti, dünyanın başlangıçtan beri var olan dört varlığın ortaya çıkışıyla başladığını söyleyen Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı yapıtında anlatılır. Başlangıçtan beri var olan dört varlık şu sırayla doğmuş ya da başka türlü oluşmuştur: Khaos (Boşluk ya da Sınırlı Uzam), Gaia (Toprak/Yeryüzü), Tartaros (Karanlık Ülke) ve Eros (Erotik Aşk). Soy bakımından konuşursak, ilk ikisi daha önemlidir, çünkü kozmogonik süreç öncelikle Khaos ile Gaia'nın ve onların soyundan gelenlerin birbirini izleyen gelecek nesilleri üretmesinden oluşmaktadır. Khaos'un soyundan gelenler Nyks (Gece), Hemera (Gün), Thanatos (Ölüm), Hypnos (Uyku), Eris (Kavga), Makhai (Çarpışmalar) ve Horkos (Yemin) gibi manevi öğelerken, Gaia'nın soyundan gelenler Ourea (Dağlar), Pontos (Deniz), Olymposlu tanrılar ve çeşitli canavarlar gibi tümü maddi öğelerdi. Diğer iki başlangıçtan beri var olan varlıktan Tartaros daha sonra Gaia'yla evlendi ve Eros dünyada erotik etkinlik olasılığının bir önkoşulu olduğu için varoluşu zorunlu olsa da Eros hiç evlenmedi.

Temelde biri Khaos ve diğeri Gaia tarafından kurulan iki büyük soy grubundan oluşan Hesiodos'un kozmosu ikilidir. Birincisi çoğunlukla durumlar ve güçlerden oluşurken diğeri hepsi canlı, idrak yeteneği olan ve cinsel ilişkiye girebilen elle tutulur varlıklardı. Kurucular ilk çocuklarını kendi kendilerine (yani, başka bir varlıkla cinsel ilişkiye girmeden) ürettiyseler de cinsel eşler mevcut hale gelince, üreme erkeklerin ve kadınların yavaş yavaş tanıdık dünyanın bileşenlerini oluşturdukları birleşmeleri aracılığıyla gerçekleşir.

Bununla beraber başka bir ya da iki önemli adım çiftleşmeden başka faaliyetle tamamladı. Bu faaliyetlerden biri, birleşmeleri çocuklarının Gaia'da (Yeryüzü) dışarı çıkmasını engelleyen, Gaia'yı sinirlendiren ve kozmik sürekli ayrışma ve farklılaşma sürecini durduran Gaia ile Uranos'un (Gökyüzü) ayrılmasıydı. Böylece Gaia'nın kışkırttığı Kronos'un babası

Uranos'un üreme organlarını bir orakla kesip atması hadım Uranos'un konumunu Gaia'ya bırakmasına ve onun çok üzerindeki mevcut yerine çekilmesine neden oldu. Muhtemelen diğer adım, emin olamasak da ilk insanın yaratılmasıydı çünkü Hesiodos erkeklerin başlangıçtan itibaren sahnede yer aldıkları ve Hephaistos'un çamurdan biçimlendirdiği ilk kadının daha sonra katılması dışında başlangıçtan beri var olan insanların nasıl meydana geldikleri hakkında bir şey anlatmıyor. Olasılıkla ilk erkekleri çamurdan Prometheus oluşturdu. İnsanlar meydana geldiyseler doğrudan ya da sonuçta topraktan türedikleri için başı Gaia olan büyük aileye bağlıdırlar.

Aksine Hesiodos, Khaos'un ortaya çıkışını neyin önceledi̇ği ya da kesin bir biçimde başlangıçtan beri var olan dörtlünün nasıl oluştuğu konusunda yorum yapmaz ve diğer Yunan kozmogoni mitlerinde olduğu gibi ilk şey meydana geldiğinde niçin meydana geldiğine ya da niçin onun meydana geldiğine ilişkin açıklama sunmaz. Kozmosta ne amaç ne de plan söz konusudur, aslında zorlukla söz konusu olabilirdi çünkü başlıca tanrılar öncekiler var olana değin var olmadılar ve yalnızca sürecin parçasıydılar. Sanki kozmos bir gün öylece olmaya başladı. Varlıklar diğer varlıklardan çıktıkları ya da çözüldükleri için kozmosun bütün olası bileşenleri başlangıçtan beri var olmalarına rağmen birbirlerinden gizlenmiş ya da iç içe girmişler gibi hareket ediyorlardı ve bu hareket genelde farklılaşmayı doğuran bir hareket oldu. Bir teçhizatta olduğu gibi, parçalar mevcuttular ama henüz yararlı bir biçimde düzenlenmemişlerdi.

Maddi evren sonuçta zemini (Gaia), çatısı (Uranos) ve bodrumu (Tartaros) olan ev benzeri bir yapı edindi. Olympos tanrılarının Titan tanrılarla olan savaşı yani Titanomakhia ve Zeus'un zaferle çıktığı ejderha Typhon'la çarpışması dahil olmak üzere yeni oluşan dünyanın denetimi için girilen kutsal mücadeleler, Zeus ve yoldaşı Olymposluların nihai zaferi,

Zeus'un egemenliği ve bunun üzerine Zeus'un dünyanın hükümdarı olarak farklı tanrılara yetkiler ya da kozmik sorumluluklar dağıtmasıyla sonuçlandı. Hesiodos'un kozmogonisi kozmik düzenin Zeus'un hükümdarlığı altında teşkil edilmesiyle tamamlanır.

Yunan ya da Roma kozmogonisi kuralları olan bir yapıya sahip olmadığı için farklı ve rakip açıklamalar bir arada var oldular. Mit derleyicisi Apollodoros *Kütüphane* adlı çalışmasında kozmogonisini büyük ölçüde Hesiodos'tan alsa da açıklamasına Khaos'la değil, Uranos ile Gaia'nın birleşmesiyle başlar. Homeros'taki (*İlyada* 14.200-210, 246) ve daha sonraki yazarlardaki anıştırmalardan bilinen farklı bir kozmogoni mitinde, başlangıçtan beri var olan kaos sudan oluşmaktadır. Bu gelenekte, Okeanos (Okeanos Nehri) ve eşi Tethys tanrıların ve muhtemelen her şeyin ebeveynleriydiler. Okeanos yeryüzünü çevreleyen tatlı su olduğu için, eşi Tethys'in tuzlu su olması gerekir ki birlikte kozmosun bütün sularını oluştursunlar. Onların evliliği dünyadaki ilk evliliktiyse de kavga ettiklerinden, birlikte yatmamaktaydılar. Öyle görünüyor ki Okeanos ile Tethys, en eski evli çift, başlıca tanrıların ataları ve cinsel ilişkilerinin kesilmesine neden olan savaşın kurbanları olmaları bakımından Uranos ile Gaia'ya çok benzemekteler. Kozmogoni süreci hakkında yalnızca tahminde bulunabiliriz. Muhtemelen, Hesiodos'ta olduğu gibi, tarih öncesinin ebeveynleri birleşerek çocuklar dünyaya getirdiler ve onların çocukları çocuklar doğurdular. Tarih öncesine ait sulardan ortaya çıkan ülke, sudan oluşan kaosun kuşattığı ve bu kaos üzerinde yükselen daire şeklinde kuru bir toprak haline geldi. Suya dayanan kozmogonilere Mısırlılar, Babilliler (*Enuma Eliş*) ve Yahudiler (*Yaratılış*) dahil olmak üzere Yakındoğu halklarının mitolojilerinde rastlarız.

Ayrıca bakınız: Antropogoni; Teke Tek Çarpışma Miti ve Efsanesi; Ardıllık Miti

Okuma önerileri:

Joseph Fontenrose. *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins.* Berkeley: University of California Press, 1959, 217-273.

G. S. Kirk ve J. E. Raven. *The Presocratic Philosophers.* Cambridge: Cambridge University Press, 1957, 8-72.

Jean Rudhardt. *Le theme de l'eau primordiale dans la mythologie grecque.* Bern: Editions Francke, 1971.

Martin L. West, ed. ve yorumlayan. *Hesiod: Theogony.* Oxford: Clarendon Press, 1966.

KRONOS (ROMA'DA SATÜRN)

Zeus'tan önce tanrıların hükümdarı olan Titan tanrı.

Kronos, Uranos ile Gaia'nın çocukları olan on iki Titanın en küçüğüydü. Tanrıların hükümdarı olarak babası Uranos'u (Gökyüzü) deviren Kronos'un kendisi de daha sonra kendi oğlu Zeus tarafından devrildi.

Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* adlı çalışmasında, çocuklarından nefret eden Uranos'un görünüşe bakılırsa Gaia'yla aralıksız cinsel ilişkiye girerek yeni bir çocuğun doğmasını nasıl engellendiğini anlatır. Engellenen doğumun sancısıyla inleyen Gaia, adamanttan çok keskin büyük bir orak yaptı ve çocuklarıyla birlikte babalarını cezalandırmak için bir tuzak hazırladı. Çocukların içinden bu görevi üstlenmeye yalnızca en genç Titan istekliydi. Hilekâr Kronos annesinin içindeyken babasının üreme organlarını orakla kesti. Büyük olasılıkla bu eylem, Gaia'ya doğurması için yer açarak ve böylelikle Titanları özgür bırakarak Gaia ile Uranos'un, yani Toprak ile Gökyüzünün daimi ayrılışına neden oldu.

Artık tanrıların kralı olan Kronos, kız kardeşi Rhea'yla evlendi ve Rhea onun için altı çocuk doğurdu. Gelgelelim ebeveynleri Gaia ve Uranos'tan kendi oğlunun kendini devirmeye yazgılı olduğunu öğrenen Kronos çocuklarını doğarken yuttu. Kederli Rhea bir sonraki çocuğunu saklaması ve Kronos'u babasına ve çocuklarına karşı davranışından ötürü ce-

zalandırmaya yardım etmeleri için ebeveynlerine başvurdu. Gaia ve Uranos Rhea'ya kaderde olanı açıklayarak onu çocuğunu doğurması için Girit'e gönderdiler ve Gaia bebeği bir mağaraya sakladı. Rhea Kronos'a kundak bezlerine sarılı bir taş verdi ve Kronos oğlu olduğunu zannederek bu taşı yuttu.

Bir yıl sonra, Zeus tamamen büyüdüğünde, Kronos'u kandırıp ona kusturucu bir ilaç verdiler ve Kronos ilk önce taşı, ardından çocuklarını çıkardı. Kronos'un liderliğini yaptığı yaşlı tanrılar yani Titanlar ile Zeus'un liderliğini yaptığı genç tanrılar, yani Olymposlular arasında üstünlük savaşı gerçekleşti. Bu savaşı kazanan Olymposlular ve müttefikleri Titanları Tartaros'a hapsettiler.

Kronos ölümsüzler arasında bir tirandıysa da ölümlüler arasında yardımsever bir kral olduğu için Altın Nesil onun hükümdarlığı sırasında yaşadı (Hesiodos *İşler ve Günler* 111). Sonuçta Mutlular Adaları'ndaki yaşam Altın Çağ'daki yaşama çok fazla benzediği için Kronos artık Mutlular Adaları'nın kralı olarak hüküm sürmektedir. Zeus babasını Tartaros'tan serbest bırakıp bu yetkiyi ona bahşetti.

Kimi antikçağ düşünürleri, Kronos adını Yunanca *chronos* ("zaman") sözcüğüyle ilişkilendirdikleri için Zaman olarak kişileştirilen Kronos bazen tırpan taşıyan yaşlı bir adam olarak temsil edildi. Bununla beraber bu iki sözcük etimolojik olarak birbirleriyle bağlantılı değildir.

Romalılar kendi tanrıları Satürn'ü (Latince Saturnus) Yunan Kronos'la özdeşleştirdiler.

Ayrıca bakınız: Elysion Bölgesi ve Mutlular Adaları; Işık Saçan Gökseller; Çağlar Miti; Ardıllık Miti; Titanlar.

Okuma önerileri:

Francois Baratte. "Saturnus," *LIMC* 8:1078-1089.

Maximilian Mayer. "Kronos," Roscher 2:1452-1573.

Eleutheria D. Serbet. "Kronos," *LIMC* 6:142-147.

KURETALAR (LATİNCESİ CURETES)

Erkek doğa tanrıları.

Kuretalar, Hesiodos'a göre (parça 123 MW), pek tanınmayan küçük tanrılar, bir tür doğa cinleridir. Dağ perileri, yani dağ nymphaları kız kardeşleri ve satirler erkek kardeşleridir. Hesiodos, onları "şen dansçılar" olarak betimler.

Kuretalar ve nymphalar bebek Zeus'u beslemek ve korumak için birlikte çalıştılar. Rhea en küçük çocuğu Zeus'u doğurduğunda, çocuklarının her birini doğduklarında yutan kocası Kronos'tan saklamak için onu Girit'te bir mağaraya gizledi. Rhea bebeğini kuretaların ve güvenilir nymphaların sorumluluğuna bıraktı. Nymphalar çocuğu keçi Amaltheia'nın sütüyle beslerken Kuretalar onu koruyup Kronos duymasın diye sesini bastırmak için mızraklarını kalkanlarına vururlardı (Apollodoros *Kütüphane* 1.1.6-7; krş. Hyginus *Fabulae* 139).

Arka planda bebek Zeus olmak üzere dans eden kuretalar

Bebek Zeus'un etrafında dans eden kuretalar

***Okuma önerileri*:**

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 147-148.

Ruth Lindner. "Kouretes, Korybantes," *LIMC* 8:736-741.

KÜLTÜR KAHRAMANI

Mitte ya da destanda kültürel düzenin kurulmasını engelleyen canavarların üstesinden gelme, ateş ya da su gibi uygarlık için gerekli olan öğeleri elde etme ya da önemli kültürel enformasyonu açıklama gibi eylemlerle insan uygarlığını olanaklı kılan ya da kolaylaştıran kişi.

Genel olarak konuşursak, engelleri ortadan kaldıranlar ve yeni bir şeyler katanlar olmak üzere kültür kahramanları iki türdür. Bu kahramanların her biri insan kültürünün olanaklı kılınmasına yardım ederler. Bazı mitolojiler eylemleri zamanın başında gerçekleşen tek bir kültür kahramanı öne çıkarırken klasik mitolojide hem kutsal hem de insan olan, dünya tarihinin erken aşamalarının farklı uğraklarında faaliyet gösteren sayısız kültür kahramanı vardır.

Daima erkek olan kutsal ya da ölümlü savunucu tehlikeli, düşman, düzenin kurulmasını engelleyen yaratığı yere

yıkar. Nitekim Zeus'un Typhon'un hakkından gelmesi tanrının kozmik düzeni teşkil etmesine olanak tanıdı. Apollon'un Python'u öldürmesi onun Delphoi'de tapınağını ve ayinlerini teşkil etmesini sağladı. Kadmos'un (Latincesi: Cadmus) Ares'in Ejderhasını öldürmesi Thebai kentini kurmasını olanaklı kıldı. Düzenin yeni biçimi kozmostan bir tapınağın ya da bir kentin mikrokozmosuna değin uzanır. Birçok kahraman, Oidipus'un Thebailileri öldüren Sfenks'in hakkından gelmesinde olduğu gibi, eylemleri süregelen uygar yaşamın güvenliğini ve düzenini tehdit eden canavarları dünyadan temizler. Herakles adeta yaşamını canavarların ve devlerin ortadan kaldırılmasına adamıştır.

Diğer kültür kahramanları kötü şeyleri ortadan kaldırmak yerine insanlara yararlı bir şeyler sağlayarak uygar yaşamı kolaylaştıran iyi şeyleri veren figürlerdir. Kadın ya da erkek olabilirler. Mitolojiden ilham alan Platon'daki bir paragrafa göre, yeryüzü bütün yiyecekleri kendi başına sağladığı için başlangıçta insanlar kendilerine yiyecek temin etmek zorunda değildi. Ama Altın Çağ bittikten sonra insanlar hayatta kalma sorunuyla yüz yüze geldiler. Zorluk daha önceden ihtiyaç duymadıkları uygarlık sanatlarından yoksun olmalarındaydı. Ama tanrılar insanlara farklı hediyeler vererek ve kullanmaları gereken bilgiyi açıklayarak araya girdiler: Prometheus insanlara ateşi, Hephaistos ve Athena zanaatları ve diğer tanrılar tohumları ve bitkileri verdiler (*Devlet* 274c-d). Daha özelde Demeter Atinalılara buğdayı hediye edip ondan yiyecek hazırlamayı öğretti. Atinalılar tarım meskûn dünyaya yayılana değin tohumları ve bilgiyi komşularıyla paylaştılar. Demeter ayrıca insanların adaletli yaşayabilmeleri için onlara yasaları verdi (Diodorus Siculus 5.4.3-6.3). Aynı şekilde Dionysos dünyayı dolaşarak insanlara bağcılığı ve şarap yapımını öğretti (Diodorus Siculus 3.63.4). Sonuçta uygarlığı yukarı düzeyden tanrılara borçluyuz. Alt düzeyden tanrıla-

rın kendilerine özgü yetenekleri (doğurganlık, mineraller) varsa da kültür düşüncesinden yoksundurlar.

Kültür kahramanları arasında öne çıkan Prometheus'tur. Eshilos'a göre, Prometheus insanlara yalnızca ateşi vermedi, aynı zamanda kültür bakımından yararlı başka birçok şeyden de sorumluydu. İnsanlığa ev yapmayı, mevsimleri ayırt etmeyi, yıldızların işaretlerini yorumlamayı, rakamları ve harfleri kullanmayı, öküzleri boyunduruğa vurmayı, atları evcilleştirmeyi, gemilerle seyahat etmeyi, ilaç imal etmeyi, geleceği görmeyi, rüyaları ve diğer alametleri yorumlamayı öğretti. İnsanlar Prometheus düşünmeyi ve görmeyi öğretene değin çocuklar denli acizlerdi (*Zincire Vurulmuş Prometheus* 442-506).

Diğer geleneklerde olduğu gibi, klasik mitolojide de şüphesiz akıllılık ve yaratıcılık her iki rolde de ortak oldukları için kültür kahramanı ve hilekâr rolleri tek bir karakterde birleşebilir. İnsanlığın büyük savunucusu Prometheus, yalnızca mükemmel bir kültür kahramanı değil, aynı zamanda kurban etinden daha iyi pay almak için Olympos tanrılarını oyuna getiren ve insanlara vermek için onlardan ateşi çalan kurnaz bir hilekârdı. Bir başka hilekâr, ateş tahtasının kullanımını bulan ve liri icat eden Yunan tanrısı Hermes aynı zamanda kültürel bakımdan yararlı bilginin yaratıcısıdır. Prometheus ve Hermes kişilikleri ve tarzları bakımından bütünüyle farklıdırlar. Özverili Prometheus insanların savunucusu rolünde tanrıları kandırırken ve yaşamlarını daha iyi hale getirmeleri için insanlara kültürel bakımdan yararlı bilgiler sağlarken, ahlakla işi olmayan, lirini ağabeyi Apollon'la yalnızca sığırları kutsal etki alanlarından biri olarak ele geçirmek için değiş-tokuş eden Hermes, kendi yararına çalışır.

Bazı ölümlülere benzer biçimde insan uygarlığına temel katkılarda bulunma itibarı tanınır. Sözgelimi Arkadya geleneğinde ilk insan topraktan çıkan Pelasgos'tu. Yoldaşları onu kral olarak seçtikten sonra Pelasgos yağmurdan ve aşırı sıcak ya da soğuktan korunmak için kulübe ve kuzu derilerinden

yelek yapma düşüncelerini icat etti. İnsanlara meşe palamudu yemeyi öğretti; o zamana kadar insanların yiyecekleri yalnızca yaprak, ot ve köklerden oluşmaktaydı (Pausanias 8.1.4-6). Aslında antikler her kültürel düşüncenin *piotos heuretes*'i (ilk bulucusu ve kâşifi) vardır anlayışından etkilenmiş ve bu türden bulucuların listelerini çıkarmışlardır (sözgelimi, Hyginus *Fabulae* 274, 277).

Genelde, kültür kahramanlarının etkinliği insan yaşamının zaman içinde gelişiyormuş gibi sunulduğu evrimci bir insan tarihi görüşünü dile getirmektedir. Karşı görüş gerileme modeline dayanan Çağlar Miti'nde billurlaşır.

Ayrıca bakınız: Çağlar Miti; Hilekâr.

Okuma önerileri:

Sue Blundell. *The Origins of Civilization in Greek and Roman Thought.* Londra: Croom Helm, 1986, 168-175.

Adolf Kleingunther. *Protos Heuretes: Untersuchungen zur Geschichte einer Fragestellung.* Philologus suppl. 26. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1933.

Arthur O. Lovejoy ve George Boas. *Primitivism and Related Ideas in Antiquity.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997 [1935].

Stith Thompson. *A Motif-Index of Folk-Literature.* Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958, 1:122-123: A531 *Culture hero (demigod) overcomes monsters:* A541 *Culture hero teaches arts and crafts.*

Jean-Pierre Vernant. "The Myth of Prometheus in Hesiodos" ve "Sacrificial and Alimentary Codes in Hesiodos's Myth of Prometheus," *Myth, Religion, and Society: Structuralist Essays by M. Detienne, L. Gernet, J.-P. Vernant, and P. Vidal-Naquet* içinde, ed. R. L. Gordon Cambridge: Cambridge University Press, 1981, 43-79.

KYKLOPLAR (YUNANCA KYKLOPES)

Devasa, tek gözlü varlıklar.

Yunan mitlerinde görünüşleri dışında ortak noktaları olmayan iki Kyklope grubu karşımıza çıkar.

Bir söylenceye göre, üç kardeş olan Kykloplar, Titanlarla ve Yüzkollularla birlikte başlangıçtan itibaren var olan ebeveyn Gaia (Toprak/Yeryüzü) ile Uranos'un (Gökyüzü) çocuklarıydılar. Genç tanrı Zeus doğmaları babaları tarafından engellenen Kyklopları özel silahı olan yıldırımı yapsınlar diye en sonunda annelerinin karnından kurtardı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 139-146, 501-506). Kyklopların asıl işi demircilikti, yıldırımları biçimlendiriyorlardı ve adları işlevlerini yansıtıyordu: Brontes (Gürleyen), Steoropes (Çakan) ve Arges (Işık Çakan). Bir mitte, Zeus'un Apollon'un şifacı oğlu Asklepios'u ölen kişileri yaşama geri döndürdüğü için yıldırımla öldürmesi üzerine Apollon'un intikam için Zeus'un yıldırımlarını yapan Kyklopları öldürdüğü (Apollodoros *Kütüphane* 3.10.4) anlatılır. Mit Zeus'un bundan sonra yıldırımlarını nasıl elde ettiğini açıklamaz.

Farklı bir söylence (Homeros *Odysseia* 6.4-6, 9.105-555), Kyklopları bir grup özel kardeş olarak değil ama dünyanın belirsiz, sapa bir yerinde ikamet eden tek gözlü devler toplumu olarak betimler. Yasalardan ve meclislerden yoksun, her erkeğin karısını ve çocuklarını yönettiği, komşularını umursamayan ve mağarada yaşadıkları için teknoloji düzeyleri basit ve denize yakın oldukları için tarım bilgisi olmayan, denizcilik bilgisi olan yabani çobanlardır.

Troya'dan evlerine dönmekte olan Odysseus ve yoldaşları ya da bir başka deyişle Yunanlılar Kyklop Polyphemos'un (Latincesi: Polyphemus) mağarasını ziyaret ettiler. Poseidon'un oğlu olmasına rağmen Olympos tanrılarına çok az saygısı olan ve konukseverlik kurallarına hiç uymayan Polyphemos bir yamyam olduğunu gösterdi. Polyphemos Odysseus'un birkaç adamını yedikten sonra, sağ kalanlar onu kurnazlıkla alt ettiler. Polyphemos sarhoş olup sızınca önce tek gözüne sopa sokup onu kör ettiler ve ardından dev koyunları otlatmak için mağaradan çıkarırken koyunların ka-

rınlarına tek tek sarılarak mağarasından kaçtılar. Antik vazo ressamları bu hikâyeyi ya sızmış Kyklopun kör edilmesini ya da Yunanlıların koyunların karnına sarılarak kaçmalarını seçerek resmederler. Hikâyenin kendisi uluslararası bir halk hikâyesinin Yunan biçimidir.

Ayrıca bakınız: Efsanevi Halklar ve Yerler; Devler; Canavarlar

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications, 184. 2. baskı. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 1137: *The Ogre Blinded.*

William Hansen. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 289-301.

Robert Mondi. "The Homeric Cyclopes: Folktale, Tradition, and Theme." *Transactions of the American Philological Association* 113 (1983): 17-38.

Denys L. Page. *The Homeric Odysseia.* Oxford: Clarendon Press, 1955, 1-20.

Odette Touchefeu-Meynier. "Kyklops, Kyklopes," *LIMC* 6:154-159.

LABYRİNTHOS

Labirent biçiminde inşa edilmiş efsanevi yapı.

Dahi mucit Daidalos (Latincesi: Daedalus) Labyrinthos'u bir tür hapishane olarak kullanan Girit Kralı Minos için inşa etti. Labyrinthos bazı önemli mitolojik maceraların geçtiği bir yerdir.

Mitoloji derleyicisi Apollodoros'a göre, Labyrinthos akıllı zanaatkâr ve mucit Daidalos'un Girit'te inşa ettiği bir yapıdır. Koridorlarının karmaşıklığı içine girenin çıkış yolunu yeniden bulmasını engellemekteydi. Minos, canavar Minotauros'u burada hapis tutuyordu. Gelgelelim Minos'un kızı Ariadne'nin yardımıyla Atinalı genç Theseus, Minotauros'u öldürmeyi başardı ve Daidalos'un öğüdüne uyan Ariadne,

Theseus'a bir ucu onun Labyrinthos'a girdiği kapıya bağlı olan bir yumak iplik verdiği için dolambaçtan çıkış yolunu buldu. Theseus Minotauros'un dolambacın derinliklerindeki yerini belirleyip onu öldürdükten sonra, kapıya geri dönmek için ipi izledi ve dışarı çıkabildi.

Theseus'un başarısından Daidalos'u sorumlu tutan Minos, onu ve oğlu İkaros'u (Latincesi Icarus) Labyrinthos'a hapsetti. Gelgelelim akıllı Daidalos tüylerden ve tutkaldan kendisine ve oğluna kanatlar yaptı ve oğluna ne güneşin tutkalı eritebileceği denli yüksekten ne de nemin tüylerin açılmasına neden olabileceği denli alçaktan uçmaması uyarısında bulundu. Ama İkaros babasının talimatlarını göz ardı edip tutkal eriyecek denli yükseklere uçtu ve denizde düşüp öldü. İkaros Denizi, adını ondan almıştır (Apollodoros *Kütüphane* 3.1.4, 3.15.8, *Epitome* 1.7-9, 12-13)

Theseus ve Minotauros antik dönem sanatında sık sık sergilenir ve Girit Labyrinthos'u biçimsel bir dolambaç gibi temsil edilir ya da yapısı hakkında fikir verilirken dolambaç benzeri bir model kullanılır. Klasik dönemde yaygın bir ad olarak kullanılan *labyrinthos* ya dolambaçlı ve kafayı karıştırması olası bir binayı ya da gerçek bir labirenti ifade etmekteydi.

Ayrıca bakınız: Efsanevi Halklar ve Yerler; Theseus

Okuma önerileri:

Arthur B. Cook. Zeus: A Study in Ancient Religion. Cambridge: Cambridge University Press, 1914-1940, 1:472-490, 3:1086-1087.

Penelope Doob. The Idea of the Labyrinth from Classical Antiquity through the Middle Ages. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990.

William Hansen. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 158-159.

O. Hofer. "Labyrinthos," Roscher 2:1778-1783.

Wm. Henry Matthews. *Mazes and Labyrinths: A General Account of Their History and Developments*. Londra: Longmans, Green, 1922.

MAİNADLAR (YUNANCA MAİNADES)

Bakkahalar yani Dionysos'un kendinden geçmiş kadın ibadetçileri.

Etimolojik olarak *mainadlar* "çılgın kadınlar" ya da "kudurmuş kadınlar" anlamına gelmektedir ve benzer anlamda aynı zamanda *thyiades* (taşkın kadınlar) diye de bilinmektedirler. Aksine Dionysos'un bir adı olan Bakkhos'la bağlantılı olan bakkahalar (Yunanca *bakchai*) davranışlarıyla ya da zihin durumuyla değil, tanrılarıyla bağlantılarını ifade etmektedir ve Latinceden türeme *bakkhantes* aynı anlama sahiptir. Kullanılan terim ne olursa olsun efsaneler ve antik dönem yorumcuları Dionysos'un ateşli kadın müritlerine çeşitli aşırı davranışlar atfetmektedirler.

Satirlerle eğlenen mainadlar

Mitolojik bakkha dinsel törenlerinde bakkhalar dağa guruplar haline giderler (Yunanca *oieibasia* "dağa gitmek"). Vecit benzeri kendinden geçme ve büyük coşku (*enthousiasmos* "cin çarpmış") durumuna girerek alageyik derileri (*nebris*) giyinmiş, thyrsos denilen özel bir değnek taşıyarak, zillerin, davulların ve yaygın biçimde "flüt" diye çevrilen klarnet

benzeri enstrüman *aulos*'un müziği eşliğinde saçlarını salar, başlarını sallar, "euhoi" diye çığlıklar atarlar ve dans ederler. Büyülü çeşmeler gibi hizmet görebilen thyrsos'tan bal akar. Bir mainad thyrsosuyla yere vururse yerden ya süt ya şarap ya da bal fışkırır; bir erkeğe vururlarsa erkek sanki bir silahla vurulmuş gibi yaralanır (Euripides *Bakkhalar* 704-713, 762-764). En azından mitsel anlatıda olmak üzere, dinsel törenin zirve noktasında, mainadlar bir hayvanı yakalayıp elleriyle parçalarlar (*sparagmos*, "parçalamak") ve onu çiğ çiğ yerler (*omophagia*, çiğ yemek). Evlerine doğru üşüşmeleri çılgınca olabilir, nitekim Demeter bir keresinde dağdan aşağıya bir mainad gibi saldırıyor diye betimlenmektedir (*Homeros'un Demeter İlahisi* 386).

Mainadların saldırısına uğrayan Orpheus

Bazı mitolojik anlatılarda, Dionysos kültünü yaymak için dünyayı dolaşır ve bu öykülerde bir topluluğun üyeleri tanrının ve onun olağandışı dinsel törenlerinin toplulukların-

da aniden ortaya çıkışına tepkisi, Dionysos'u ya kutlayarak olumlu ya da karşı çıkarak olumsuz olabilir. Kral Pentheus, Dionysos'un annesi Semele'nin gerçek yurdu olan Thebai'ye gelmesine karşı çıktığında tanrı Pentheus'u bakkhaların dinsel törenlerini gizlice izlemesi için kandırdı ve bakkhaların Pentheus'u bir hayvan zannetmelerine neden oldu. Kendilerinden geçmiş müritler Pentheus'u bir aslan zannedip onu parçaladılar (Euripides *Bakkhalar*). Dolayısıyla sarsıcı *sparagmos* dinsel töreninde kurban rolünü vahşi bir hayvan değil, tanrının düşmanı oynar. Pentheus'un kaderi, tanrıca Artemis'in onu bir hayvana dönüştürmesinden sonra kendi av köpekleri tarafından erkek geyik diye parçalanan bir başka davetsiz misafir avcı Aktaion'unkine çok benzemektedir.

Orpheus bir bakkha dinsel töreninde olup olmadığı açık olmasa da mainadlar tarafından benzer bir biçimde parçalanmıştır. Orpheus sevgili eşi Eurydike'yi ikinci defa kaybettikten sonra kadınlarla ilişkiye girmekten uzak durup bütün sevgisini erkeklere vermişti. Mainadlar bir gün onu gördüler ve kadınları reddetmesine kızgın olduklarından saldırıp parçaladılar (Apollodoros *Library* 1.3.2; Ovidius *Dönüşümler* 10.78-85, 11.1-84).

Dionysos'un insan müritlerine ilaveten satirler, bakkhalar ya da mainadlar da mahiyetinin bir parçası olarak tanrıya düzenli bir biçimde eşlik ederler (Apollodoros *Kütüphane* 3.5.1; Ovidius *Dönüşümler* 11.89). Anlaşıldığı üzere doğaüstü olan bu dişilerin arasında muhtemelen bir bebekken Dionysos'u besleyen Nysa Dağı'nın nymphaları da bulunmaktadır. Mainadlar ya da en azından modern düşünürlerin mainadlar olarak sınıflandırdıkları kadın figürler, vazo resimlerinde yaygın bir biçimde satirlerle edepsiz ilişkiler içinde gösterilmektedirler.

Ayrıca bakınız: Dionysos; Orpheus.

Okuma önerileri:

Synnove des Bouvrie. "Euripides' *Bakkhai* and Maenadism." *Classica et Mediaevalia* 48 (1977): 75-114.

Jan Bremmer. "Greek Maenadism Reconsidered." *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 55 (1984): 267-286.

E. R. Dodds, yorum. *Euripides: Bacchae*. 2. baskı. Oxford: Clarendon Press, 1960.

——. *The Greeks and the Irrational*. Berkeley: University of California Press, 1951, 270-282.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 142-143.

Albert Henrichs. "Greek Maenadism from Olympias to Messalina." *Harvard Studies in Classical Philology* 82 (1978): 121-160.

Ingrid Kranskopf ve diğerleri. "Mainades," *LIMC* 8:780-803.

MELEAGROS

Belirli bir odun parçası yanıp kül oluncaya kadar yaşamaya yazgılı genç.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Meleagros, Kalydon Kralı Oineus ile karısı Althaia'nın erkek evladıdır. Meleagros, yedi yaşındayken Moriai (Kaderler) eve gelip Meleagros'un ocaktaki bir odun yanıp kül olduğunda öleceğini söylediler. Bunu duyan Althaia yanan odun parçasını alıp bir sandığa sakladı. Meleagros sağlıklı bir biçimde büyüdü. Bir gün Oineus tanrılara kurban keserken Artemis'i unuttu ve buna kızan Artemis Kalydonluların ülkesine devasa bir yaban domuzu saldı. Hayvanı öldürmek için düzenlenen yaban domuzu avında Meleagros dayılarıyla tartıştı ve öfkeye kapılarak onları öldürdü. Kardeşlerinin ölmesine kederlenen Althaia'nın, sakladığı odun parçasını ateşe atması üzerine Meleagros anında öldü (*Kütüphane* 1.8.2-3).

Meleagros'un Kalydon efsanesi, yaşam süresi gizemli bir biçimde mum gibi tükenebilir bir şeyle sınırlı olan bir kişiye dair pek çok kültürde anlatılan hikâyelerden biridir.

Ayrıca bakınız: Kutsal Kardeşler; Avcılar

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 1187: *Meleager.*

Rolf W. Brednich. *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen.* FF Communications 193. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1964, 17-31.

William Hansen. "Homer and the Folktale," *A New Companion to Homer* içinde, ed.: Ian Morris ve Barry Powell. Leiden: Brill, 1997, 452-453.

Jennifer R. March. *The Creative Poet: Studies on the Treatment of Myths in Greek Poetry.* Londra: University of London, Institute of Classical Studies, 1987,

Susan Woodford vdl. "Meleagros," *LIMC* 6:414-435.

MİDAS

Dokunduğu her şeyi altına çevirme gücü bahşedilen kral.

Ovidius'a göre, Lydia Kralı'nın bir bakkhaya iyilik yapması üzerine tanrı ona bir dileğini yerine getireceğini söyledi. Midas dokunduğu her şeyin altın olmasını diledi ve bakkha ona istediği armağanı verdi. Başlangıçta Midas dokunduğu her şeyin altına dönüştüğünü görmekten hoşnuttu ama aynı zamanda dokunduğu yiyecek ve içecek de altına dönüştüğü için yiyip içemediğini dehşet içinde anlayınca bakkhaya onu eski haline döndürmesi için yalvardı. Tanrı Midas'a eski Sardes'e akan nehirde yıkanmasını söyleyerek dileğini yerine getirdi. Midas nehirde yıkanıp iyileşti ama dokunduğu şeyi altına çevirme yeteneği sulara geçtiği için bugün nehrin yanındaki tarlaların toprağı sert ve sarıdır.

Ama Midas'ın budalalığı ikinci defa ona zarar verdi. Pan ile Apollon Pan'ın kavalını ve Apollon'un zarif lirini çaldıkları bir müzik yarışmasına girdiler. Her ne kadar hakem kazananın Apollon olduğunu ilan etmişse de Midas aynı düşüncede değildi. Apollon böylesine duyarsız kulakların bir insanda olmayı hak etmediğine hükmederek Midas'ın kulaklarını eşek kulaklarına çevirdi. Bu hayvansı kulaklardan utanan Midas,

onları bir sarığın altına gizledi. Midas'ın sırrını yalnızca saçlarını kesen köle bilmekteydi ve köle yere bir delik açıp efendisinin kulları hakkındaki hakikati deliğe fısıldadı. Topraktan kamışlar bitti ve hafif meltemler estikçe kamışlar Midas'ın sırrını açığa vuran gömülü sözcükleri yinelediler (*Dönüşümler* 11.100-193).

Hem altın dokunuş hem de eşek kulakları hikâyelerinin her ikisi de aptalca davranışları ve onun sonuçlarını konu alan ahlak öyküleridir. Birinci hikâye klasik mitolojide sık boy gösteren aptalca istek temasının üzerine inşa edilmiştir: Semele'nin sevgilisi Zeus'tan kendisine Hera'ya göründüğü gibi görünmesini istemesi; Phaethon'un Helios'tan güneş arabasını kendisinin sürmesini istemesi; Eos'un Zeus'tan sevgilisi Tithonos'a ölümsüzlük bahşetmesini istemesi ama yaşlanmamasını da istemeyi akıl etmemesi. Midas'ın müzik konusundaki kötü kararı yüzünden Apollon'un ona –eşek aptallığın beylik bir sembolü olduğu için– eşek kulakları vermesi.

İki öykü, Phrygia kralı olarak Midas'a atfedilir hale gelen uluslararası masallardır. Bunlar tarihsel bir dönemde geçtikleri için Midas efsaneleri mitolojik anlatıların çoğundan daha sonraki bir döneme aittirler. Klasik mitoloji derlemelerine sık sık dahil edilmeleri muhtemelen öykü olarak yapılarında var olan çekicilikten ve Ovidius'un çok okunan *Dönüşümler* adlı eserinde bulunmalarından dolayıdır.

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum *Fennica,* 1961, Types 775: *Midas' Short-Sighted Wish* and 782: *Midas and the Ass's Ears.*

Maja Boskovic-Stulli. "Midas," *Enzyklopädie des Märchens içinde.* Berlin: Walter de Gruyter, 1999, 9:633-641.

W. Crooke. "King Midas and His Ass's Ears." *Folk-Lore* 22 (1911): 183—202.

Margaret C. Miller. "Midas," *LIMC* 8:846-851.

Lynn Roller. "The Legend of Midas." *Classical Antiquity* 2 (1983): 299-313.

NEDENBİLİM (ETİYOLOJİ)

Bir şeye bir neden (Yunanca: *aition*) ya da köken bulmak.

Mitolojik etiyolojiler bir manzaranın bir özelliğinin kökeninin, bitkilerin ya da hayvanların bir özelliğinin, kültürün bir öğesinin, geçmişte meydana gelmiş farklı bir olayın benzerinin izini sürerler.

Sözgelimi Daidalos ile oğlu İkaros, Labyrinthos'a hapsedildiyseler de yaratıcı Daidalos uçup kaçabilmeleri için tüylerden ve tutkaldan oğluna ve kendisine kanatlar yaptı. Daidalos oğluna güneşin tutkalı eritmemesi için çok yükselmemesi ve nemli havanın gevşetmemesi için çok alçalmaması gerektiği uyarısında bulundu. Ama babasının talimatlarını göz ardı eden İkaros öyle çok yükseldi ki tutkal eridi, kanatları parçalandı ve altındaki denize ölümüne düştü. Bunun üzerine bu deniz İkaros Denizi diye adlandırıldı (Apollodoros *Epitome* 1.12-13). Yunan söylencelerinde bir nehrin ya da bir su kütlesinin çoğunlukla adını onda boğulan kişiden aldığı belirtilir.

Aurora'nın (ya da şafak tanrıçası Eos'un) katledilen oğlu Memnon için akıttığı gözyaşları yeryüzünün her yerinde çiy olarak ortaya çıkar (Ovidius *Dönüşümler* 13.621-622). Dolayısıyla çiy şafak tanrıçasının gözyaşlarıdır. Mitin temel ve yinelenen temasında çiyin nedeni geçmişteki bir tek olay yerine bir süreç olarak sunulmaktadır.

Helios'un oğlu Phaethon, güneş arabasını gökyüzünde sürmek için babasından izin aldı. Ama genç arabayı kontrol etmeyi başaramayıp yeryüzüne çok yaklaştı ve onu yakıp Etiyopyalıların derisini koyulaştırdı (Ovidius *Dönüşümler* 2.235-236). Bu öykü, açık ya da koyu renge ne olumlu ne de olumsuz değer yüklese de insanların olağan deri renginin beyaz olduğunu belirterek siyah insanların kökenini açıklıyor.

Arakhne (Örümcek) dokumacılıktaki becerisiyle övünen bakirenin adıydı. Arakhne dokumacılık tanrıçası Minerva'yla yarışa bile girdi. Kızan tanrıçanın kendisini dövmesi üzerine Arakhne kendini astı. Minerva Arakhne'yi bir örümceğe dönüştürdü (Ovidius *Dönüşümler* 6.5-145). Böylelikle Arakhne ilk örümcektir; örümcekler Arakhne kendini astığı için asılırlar ve benzer bir biçimde Arakhne hırslı ve becerikli bir dokumacı olduğu için örümcekler inatçı ve hayrete düşüren dokumacılardır.

Ayinlerin ve diğer göreneklerin etiyolojileri çoğunlukla bir örnek biçimini alır. Yas tutan Demeter kızı Persephone'yi ararken Eleusislilerin hükümdarının sarayına vardığında kadınlar onu kendilerine katılmaya davet ettiler ve özellikle İambe adlı yaşlı bir kadın güldürmek için Demeter'e takıldı. Bu nedenle Thesmophoria diye bilinen bayramı kutlayan kadınlar birbirlerine takılırlardı (Apollodoros *Kütüphane* 1.5.1). Girit kralı Minos Paros Adası'nda Kharitlere (Güzeller) kurban keserken oğlunun öldüğünü haber aldı. Çok üzülen Minos başındaki çelengi atıp flütçülere susmalarını emrettiyse de ne olursa olsun kurban kesme işini tamamladı. Bu nedenle bugün bile Paroslular çelenkler hazırlayıp flütler çalmadan Kharitlere kurban kesmezler (*Kütüphane* 3.15.7).

Etiyolojik motifler çoklukla Arakhne'nin bir örümceğe dönüşmesi öyküsünde olduğu gibi anlatının sonunda, bitmek üzere ortaya çıkarlar. Ama böyle olması zorunlu değildir. Siyah derinin etiyolojisi, Phaethon'un ölümüyle sona eren anlatının ortalarında verilen ayrıntılardan yalnızca bir tanesidir.

Ayrıca bakınız: Dönüşüm; Sular

NEKTAR

Tanrıların harika içeceği ya da bazen yiyeceği.

Nektar ve ambrosia, Olympos tanrılarının onları yaşlanmayan bir durumda tutan içkisi ve yiyeceğidir.

Hermes nympha Kalypso'yu ziyaret ettiğinde, Kalypso sanki bir ölümlü bir başka ölümlüye yiyecek ve şarap sunuyormuş gibi masaya ambrosia ve karışık kırmızı nektar koyduktan sonra Hermes yiyip içti (Homeros *Odysseia* 5.92-94). Olympos'taki tanrıların nektarını Hebe, yani Gençlik (Homeros *İlyada* 4.2-3) ya da yakışıklı Ganymedes hazırlar (*İlyada* 20.231-235; *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 202-206).

Nektar sözcüğünün etimolojisi tartışmalı olmasına rağmen *ambrosia*'nın ("ölümsüz") etimolojisiyle benzer olması muhtemeldir.

Ayrıca bakınız: Ambrosia

Okuma önerileri:

Jenny Strauss Clay. The Wrath of Athena: Gods and Men in the Odyssey. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983, 145-148.

Paul Kretchmer. "Nektar." Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse 4 (1947): 13-26.

Saul Levin. "The Etymology of Nektar: Exotic Scents in Early Greece." *Studi micenei ed egeo-anatolici* 13 (1971): 31-50.

Gregory Nagy. *Greek Mythology and Poetics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990, 139.

R. B. Onians. The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate. Cambridge: Cambridge University Press, 1951, 292-299.

Rüdiger Schmitt. "*Nektar* und kein Ende," *Antiquitates Indogermanicae* içinde, ed. Manfred Mayrhofer vdl.. Innsbrucker Beitrage zur Sprachwissenschaft. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck 1974, 155-163.

Paul Thieme. "Nektar," *Indogermanische Dichtersprache* içinde, ed. Rudiger Schmitt. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968, 102-112.

NYMPHALAR (YUNANCA NYMPHAİ)

Yaban doğanın dişi tanrıları.

Yunanca *nymphe* sözcüğü halk arasında "evlilik çağına gelmiş kız" ya da "genç yeni gelin" anlamına gelmektedir.

Terim, doğaüstü alanında, dünyanın insan eli değmemiş köşelerinde özgür bir hayat süren, alt tabakadan, genç ve her bakımdan hoş bir tanrıçayı ifade etmektedir.

Nymphalar çoğunlukla yaşam çevrelerine göre sınıflandırılırlar. En iyi bilinen kara nymphaları (kalın yazıyla belirtilen) dryadlar ile hamadryad (ağaç nymphaları), naiadlar (pınar nymphaları) ve oreadlar (dağ nymphaları) olsalar da aynı zamanda alseidlerden (koru nymphaları), meliadan (dişbudak ağacı nymphaları), potamiadlardan (nehirlerin nymphaları) ve mitolojide rol almayan başka birçoğundan haberdarız. Sınıflandırma gevşektir, yani bazı terimler başkalarını da içerebilir. Sözgelimi, bir dryad bir oread türü olabilir ve antik yazarlar sık sık dişi bir karakterden daha başka özelliklerini belirtmeden nympha diye bahsetmekteler. Ama bazı nymphalar ebeveynlerine göre etiketlenmekteler. Nitekim deniz nymphaları (kalın yazıyla belirtilen) Nereus Kızları (Nereus'un kızları) ve Okeanos Kızları (Okeanos'un ya da Okyanus'un kızları) diye bilinmektedirler. Farklı kara nymphalarının Zeus'un (örneğin, Homeros *Odysseia* 9.154) ya da belirli nehirlerin tanrıları gibi başka tanrıların kızları oldukları söylenirken, deniz nymphalarının belirli deniz ve nehir tanrılarının kızları oldukları söylenmektedir. Bazı nymphalar satirlerin ya kız kardeşleri ya da yeğenleridir (Hesiodos parça 123 MW) ve Gaia (Toprak/Yeryüzü) melialara Uranos'un kanıyla döllendikten sonra hamile kalmıştır. Genelde farklı doğa olaylarıyla ilişkilendirilen nymphaların büyük bir kısmı kasabaların ve kentlerin dışında bulunmaktadırlar.

Nymphalar çoğunlukla tanrıçalar diye adlandırılsalar da genel görüş ölümsüzlüğe değil ama uzun yaşamlara sahip olan nymphaların, ölümsüz tanrılar ile ölümlü insanlar arasında yer aldıkları doğrultusundadır. Bu nedenle bir dryad ruhu olduğu ağacın yaşadığı süre boyunca yaşar ve bir naiad benzer biçimde pınarıyla birlikte var olur. Şair Hesiodos, bir nymphayı bir karga dokuz insan nesli boyunca, bir erkek geyik bir kar-

garın yaşadığı sürenin dört misli, bir kuzgun bir erkek geyiğin yaşadığı sürenin üç misli, anka kuşu bir kuzgunun yaşadığının dokuz misli ve bir nympha bir anka kuşunun yaşadığının on misli yaşar diyerek anlatır (Hesiodos parça 304 MW).

Hermaphroditos

Kara nymphaları sıklıkla gençliklerinin, güzelliklerinin ve kocalar ve çocuklar tarafından sınırlandırılmayan özgürlüğün tadını çıkararak kaygısız bir yaşam sürerken temsil edilirler. Cinsellikleri ya aşırı hoşgörülü olmaya ya da hiç hoşgörülü olmamaya eğilimlidir. Bazı nymphalar bağımsız bir yaşam sürerek ya da iffetli avcı Artemis'in maiyetinde yer alarak bütü-

nüyle erkeklerden oluşan topluluktan uzak dursalar da diğerleri satirlerle, kır tanrıları Hermes'le ve Pan'la dans edip fark gözetmeksizin cinsel ilişkiye girerler. Mit soy kütükleri çocuklarla sonuçlanan bir taraftan kara ya da deniz nymphaları arasında ve diğer taraftan tanrılar ya da insan erkeklerle birçok çiftleşmeyi kaydetmiştir. Ayrıca nymphalar bazen bir gencin iyi kalpli bakıcısı olarak temsil edilirler. Ölümlü Ankhises'ten hamile kalan tanrıca Aphrodite, Aineias adlı bir erkek evlat doğurduğunda, tıpkı Zeus'un yetiştirmeleri için bebek Dionysos'u Nysa Dağı'nın nymphalarına teslim etmesi gibi, bebeği büyütmeleri için İda Dağı'ndaki dryadlara emanet etti (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 273-275). Ayrıntılarıyla tanımlanmayan bir grup nympha, kanatlı sandaletler ve Gorgo'nun başının peşindeyken nymphaların takması için kahraman Perseus'a ödünç verdikleri Görünmezlik Başlığı (Apollodoros *Kütüphane* 2.4.2-3) dahil olmak üzere eşsiz nesnelerin bekçileridirler.

Yunan geleneğinde, Troya'dan evine seyahatinde Odysseus'a ev sahipliği yapan sevgilileri, görece yalıtılmış Kirke ve Kalypso dahil olmak üzere nymphalar olarak adlandırılan ve böyle görülebilen birçok başka küçük tanrı söz konusudur. Üç Güzeller (Aphrodite'nin refakatçileri), üç Saat (cennetin kapılarının bekçileri), Hyadlar (takımyıldız), üç Kader ve dokuz Musa (konuşmanın, müziğin ve dansın kutsal hamileri) gibi diğer küçük tanrısal varlıklar gökseldirler. Bunlar, kara ve deniz nymphaları gibi daima genç kalan hoş dişiler olsalar da kara ve deniz nymphalarından farklı olarak belirli kozmik bir görevleri vardır. Bu tanrıçalar göksel nymphalarsa, üç Öfke (kan suçlarının intikamcıları) cehennem nymphaları diye kabul edilebilirler. Hesperidler olarak bilinen, Nyks'in kızları ve tanrıların altın elmalarının bekçileri üç nympha, dünyanın Gece'ye yakın köşesindeki uzak batıda yaşarlar.

Dryadlar (Yunanca *dryades*) ve **hamadryad**lar (Yunanca *hamadryades*) ağaç nymphalarıdırlar. Tek tek dryadlar tek tek ağaçlarla ilişkilendirilir ve onlarla tanımlanırlar (dryad adı

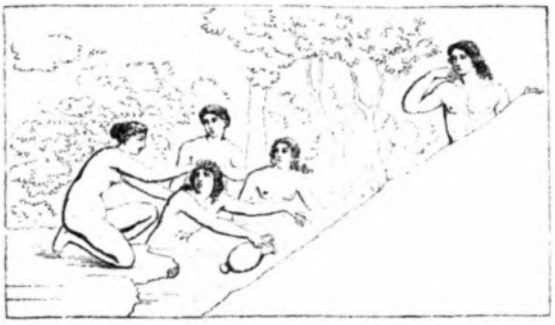
"ağacı", özellikle de meşe ağacını ifade eden Yunanca kökle bağlantılıdır). Bir dryad aynı zamanda belirli bir ağaç olarak doğar ve yaşamı ağacın yaşamıyla sınırlıdır; ağaç öldüğünde, nympha da can verir (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 256-273). Diğer nymphalar gibi insan biçiminde hoş bir kadının görünüşüne sahip olan dryadlar ağaçtan çıkabilirler. Bir dryadın ağacıyla ilişkisi bir naiadın, yani bir tatlı su nymphasının pınarıyla ya da akarsuyuyla ilişkisinin aynısıdır.

Farklı efsaneler, belirli ağaçlara ve onların dryadlarına şefkatli ya da şefkatten uzak davranan insanları anlatmaktadırlar. Rhoikos tehdit edilen bir meşe ağacına yardım etmeye geldi ve bu yaptığından dolayı hamadryadlar onu yaşam süresini ağacın yaşam süresine çıkartarak ödüllendirdiler (Rodoslu Apollonios 2.477). Buna karşın kutsal bir meşe ağacına saygısızca davranan oduncu Erysichthon, saygısızlığından ötürü şiddetli bir biçimde cezalandırıldı (Ovidius *Dönüşümler* 8.738-878).

Melialer (dışbudak ağacı nymphaları), Hesiodos'a göre, Gaia (Yeryüzü/Toprak) Uranos'un (Gökyüzü) Kronos'un kestiği üreme organlarından toprağa kan damlamasıyla hamile kaldığında dünyaya getirdiği özel türden üç nymphadırlar. Kentaur Pholos, satir Silenos ile bir melian nymphanın oğluydu (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4).

Naiadlar (Yunanca *naiades* ya da *naides*) kaynakların, akarsuların ve gölcüklerin nymphalarıdırlar (ad "akıntı" anlamına gelen bir Yunanca kökenden biçimlendirilmiştir). Naiadlar tatlı su nymphaları olarak deniz nymphaları Okeanoslardan ve Nereuslardan ayırt edilebilirler. Dahası tek tek naiadlar tek tek su kütleleriyle ilişkilendirilirler ya da özdeşleştirilirler. Bir naiad aynı anda hem suyun kendisi hem de suyun ruhudur. Naiadın yaşamı belirli bir akarsuya ya da kaynağa bağlıdır; akarsu ya da kaynak kurursa, naiad onunla birlikte ölür. Bir su kaynağı olarak naiad orada oturur ve ondan çıkabilir. Diğer nymphalar gibi, naiadlar da insan biçiminde

hoş bir dişi görünüşüne sahiptirler. Naiadların Zeus'un ya da belirli nehirlerin kızları oldukları söylenmektedir.

Hylas'ı kaçıran Naiadlar

Naiadlar bazı mitoloji anlatılarında farklılaşmamış bir küme biçiminde temsil edilirken, başkalarında adları olan bireyler olarak temsil edilmektedirler. Naiadlar sık sık ölümlü erkeklerle çiftleşirler; sözgelimi Homeros "bir naiad nymphanın masum Boukolion'dan doğurduğu" iki Troyalı savaşıcıdan bahseder (*İlyada* 6.21-22). Aslında naiadlar çekici buldukları gençlere karşı cinsel olarak saldırgan olabilirler. Dolayısıyla bir kaynak naiadı kaynağa su doldurmak için gelen genç Hylas'ın cinsel cazibesine kapıldı ve onu suyun içine çekip boğdu ya da Hylas onun kocası oldu (Rodoslu Apollonios 1.1207-1357). Naiad Salmakis genç Hermaphroditos'a âşık oldu ve Hermaphroditos kaynağa yıkanmaya geldiğinde Salmakis ona sarıldı, kurtulmasını engelledi ve tanrılara bir daha hiç ayrılmamaları için yakarınca bedenleri kaynaştı (Ovidius, *Dönüşümler* 4.285-388).

Oreadlar (Yunanca "dağ" için kullanılan sözcükle bağlantılı *oreiades*) yabanda başıboş dolaşan, dans etmekten, avlanmaktan ve benzerlerinden oluşan bir yaşamın tadını çıkaran, sıradan Yunan kadınlarının ev içi hayatını tanımlayan kocalardan, çocuklardan ve diğer sınırlamalardan özgür dağ

nymphalarıdırlar. Oread adı gevşek biçimde kullanılır. Bir yandan oreadlar arasında öte yandan oreadlar ile dryadlar ve naiadlar arasında öyle keskin sınıflandırma ayrımı bulunmamaktadır. Oreadların hepsi kırda ve dağ bölgelerinde gülüp oynayan insan biçimli genç, çekici dişilerdir.

Oreadlar coşkuyla zevk aldıkları ya da tamamen uzak durmaya çalıştıkları cinsellik karşısındaki tutumlarına göre iki aşırı gruba ayrılırlar. Neşeli oreadlar kır tanrıları Hermes, Pan ve dans etmekten ve cinsel oyunlar oynamaktan zevk aldıkları satir gibi erkek gruplarında yer alırlar. Diğer oreadlar genelde cinsel ilişkiye ve özellikle erkeklere karşı bir iğrenme sergilerler. Bu tutum özellikle iffetli avcı Artemis'in yoldaşlarını ya da refakatçilerini tanımlamaktadır. Erkek tanrılar muhtemelen bu nedenle onları çekici bulurlar; ne olursa olsun, birey oreadlar hakkındaki mitlerin çoğu erkeklerle cinsel ilişkiye girmekten uzak durmayı başaran ya da başaramayan Arethousa (Ovidius *Dönüşümler* 5.572-641), Daphne (1.452-567), Kallisto (2.409-531) ve Syrinks (1.689-712) gibi nymphaları öne çıkarır. Sözgelimi nympha Kallisto, Artemis'in Arkadya'daki grubunun üyesi kadın bir avcıydı. Zeus bir gün Kallisto'yu gördü ve nymphanın cazibesine kapıldı. Artemis'in biçimini alan Zeus hiçbir şeyden kuşkulanmayan nymphayı sevgiyle kucakladı ve gerçek biçimine dönüp ona zorla sahip oldu. Ardından grup Kallisto'nun hamile olduğunu fark ettiğinde onu kovdu.

Nereuslar (Yunanca *Nereides*) ve **Okeanoslar** (Yunanca *Okeanides*) ya nympha ya deniz tanrıçası ya da denizkızıdırlar. Nereuslar, deniz tanrı Nereus ile Okeanos Doris'in kızları ve Okeanoslar, Okeanos ile Tethys'in üç bin kızıdırlar. Babalarıyla birlikte denizin derinliklerinde yaşayan Nereuslar, görünüş olarak hoşturlar ve genelde insanlara karşı naziktirler. Emsalleri deniz nymphaları Okeanoslar gibi Nereuslar da bazı denizkızı geleneklerinde olduğu gibi, kadın ile balığın bir karışımı biçiminde değil, tamamen insan biçimindedirler.

Nereuslar bazen kalabalık bir biçimde temsil edilirler. Nitekim Etiyopya kraliçesi Kassiepeia Nereuslardan daha güzel olduğuyla övündüğünde onları kızdırdı ve sonuçta tanrı Poseidon kızgınlıkla Etiyopya sakinlerinin üzerine bir deniz canavarı saldı. Nereusların çoğu yalnızca ad olarak geçse de Amphitrite, Galateia ve Thetis gibi Nereus'un kendi birkaç miti vardır. Thetis, başları dertte olduğunda Dionysos'un, Hephaistos'un ve kendi oğlu Akhilleus'un yardımına koşan iyiliksever bir Nereus'tur. Thetis kendisini tuzağa düşürerek onu kazanan ölümlü kahraman Peleus'la evlendirildi. Peleus'un deniz kenarındaki bir mağarada uyurken bulup bağladığı Thetis kendisini ilk önce bir kuşa, ardından bir ağaca ve daha sonra bir dişi kaplana dönüştürürken Peleus onu sıkı sıkı tuttu. Sonunda Thetis eski haline dönünce Peleus'un oldu. Peleus ile Thetis ölümlü savaşçı Akhilleus'un ebeveynleriydiler (Ovidius *Dönüşümler* 11.217-265). Thetis'in ölümlü bir adamla evlenme ve onunla kalma konusundaki gönülsüzlüğü, birçok ülkenin töresel deniz bilgisindeki denizkızlarının ayırt edici özelliğidir.

Ayrıca bakınız: Kentaurlar ve Hippokentaurlar; Kutsal Kardeşler; Satirler ve Silenler

Okuma önerileri:

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths.* Oxford: Clarendon Press, 1990.

J. G. Frazer. *Apollodorus: The Library.* Londra: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons, 1921, 2:383-388.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 139-142.

Monique Halm-Tisserant ve Gerard Siebert. "Nymphai," *LIMC* 8:891-902.

Noelle Icard-Gianolio ve Anne-Violaine Szabados. "Nereides," *LIMC* 6:785-824.

Jennifer Larson. *Greek Nymphs.* Oxford: Oxford University Press, 2001.

Walter F. Otto. *Die Musen und der göttliche Ursprung des Signes und Sagens*. 3. baskı. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellscaft, 1961, 7-20.

Laura M. Stalkin. *The Power of Thetis: Allusion and Interpretation in the İliad*. Berkeley: University of California Press, 1991.

ODYSSEUS

Akıllığıyla ünlü kahraman.

Homeros'un *Odysseia*'sı Odysseus'u batı Yunanistan'daki İthaka Adası'nın hükümdarı Leartes ile karısı Antikleia'nın oğlu olarak gösterir. Gelgelim daha az saygın bir gelenek, Odysseus'un Antikleia'yı Leartes'le evlenmeden önce baştan çıkaran Sisyphos'un oğlu olduğunu söylemekte ve Odysseus'un akıllılığını, açıkgözlülüğünü kutsal hilekâr Hermes'ten alan hırsız Autolykos'un oğlu kurnaz Sisyphos'tan miras bir özellik olarak açıklamaktadır (Hyginus *Fabulae* 201).

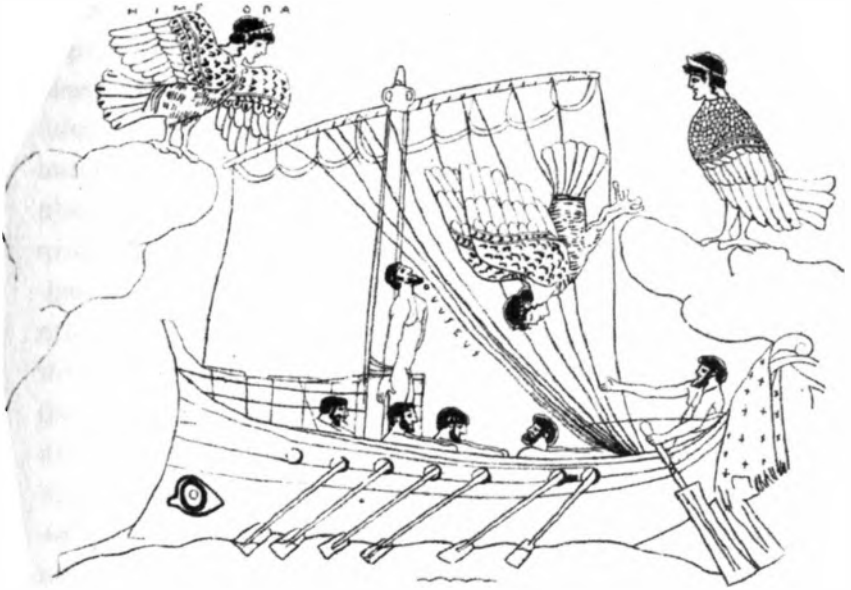
Genç Odysseus Helen'in birçok damat adayından biriydi. Helen'in babası Tyndareus başarısız taliplerin olay çıkarıp başa çıkılmaz hale gelecekleri korkusuyla kızı için bir koca seçmekten korkmaktaydı ama Odysseus Tyndareos'a kendisine İkaros'un kızı Penelope'yle evlenmesine yardım ederse bu sorunu çözeceğinin sözünü verdi. Tyndareos, Odysseus'un teklifini kabul ettiğinde Odysseus Tyndareos'a Helen'in bütün taliplerine baştan damat evliliğin sonucunda zarar görürse ona yardıma geleceklerine dair yemin ettirmesini söyledi. Tyndareos taliplere bu yemini ettirip Helen'e eş olarak Menelaos'u seçti ve İkaros'tan Penelope'yi evlenmesi için Odysseus'a vermesini istedi (Apollodoros *Kütüphane* 310.8-9).

Troya prensi Paris, Helen'i kaçırması ya da Helen'in onunla kaçması üzerine, kocası Menelaos ağabeyi Agamemnon'dan Troya'ya saldırmak için bir ordu toplamasını istedi. Agamemnon yeminlerini hatırlatmak için eski taliplere haberciler yolladı. Taliplerin hepsi olmasa da çoğu Troya seferine ka-

tılmaya hevesliydi. Elçiler İthaka'ya geldiklerinde Odysseus zorunlu askerlikten kurtulmak için sabanına farklı hayvanlar bağlayarak aptal rolü oynadı ama elçilerden Palamedes Odysseus'un bebek oğlu Telemakhos'u annesinin kucağından kapıp Odysseus'un sürdüğü sabanın önüne koyunca Odysseus durdu ve bu suretle Odysseus'un aklının yerinde olduğunu ortaya çıkardı. Ama daha sonra Odysseus Troya'da Palamedes'in ölmesine neden olup ondan intikamını aldı (Apollodoros *Epitome* 3.6-8; Hyginus *Fabulae* 95).

Bir başka asker kaçağı, annesi Thetis'in kız kıyafetleri giydirip mahiyetinde bir genç kız gibi saklanması için Kral Lykomedes'e emanet ettiği Akhilleus'tu. Lykomedes Akhilleus'un mahiyetinde olduğunu reddetmesine rağmen elçilerin sarayı aramasına izin verdi ve Akhilleus'un bulunduğu yer en sonunda ortaya çıkarıldı. Elçiler hangi genç kızın Akhilleus olduğunu anlayamadıkları için Odysseus ön avluya bir kalkanın ve kargının yanına kızların hoşlanabileceği türden birkaç hediye koydu ve trompetçi alarm borusu çalınca diğer erkekler silahlarını çekip haykırdılar. Düşmanın geldiğini zanneden Akhilleus kadın kıyafetini çıkarıp Odysseus'un yerleştirdiği silahları yerden alınca kendini açığa vurdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.13.8; Hyginus *Fabulae* 96).

Bu hazırlıklardan sonra, Odysseus ve bir grup İthaka erkeği Akhalara, yani Troya'ya karşı Yunan seferine katıldılar. Savaş kesin bir sonuca erişmeden on yıl sürdükten sonra Odysseus savaşın bir sonuca ulaştırılmasına önemli katkılarda bulundu. İlk olarak, kâhin Kalkhas Akhalar Herakles'in yayına sahip olmadıkça Troya'yı alamayacakları kehanetinde bulunduğunda Odysseus gemiyle Lemnos Adası'na doğru yola çıkıp hileyle Philoktetes'ten yayı aldı ve onu savaşa katılmaya ikna etti. Philoktetes savaşa katılır katılmaz Paris'i öldürdü. Daha sonra Kalkhas, Troyalı müneccim Helenos'un Troya'yı koruyan gizli kehanetleri bildiğini açıkla-

Sirenleri geçen Odysseus

Kykloplara şarap sunan Odysseus

dığında Odysseus Helenos'u esir aldı. Akhalar Helenos'tan kahraman Pelops'un kemikleri getirilirse, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos sefere katılırsa ve Akhalar gökyüzünden düşen heykel Palladion'u Troyalılardan çalarlarsa kenti ele geçirebileceklerini öğrendiler. Böylece Akhalar Pelops'un kemiklerini kamplarına getirdiler, Odysseus ve Phoiniks Neoptolemos'u savaşa katılmaya ikna etti, Odysseus bir dilenci kılığına girip Troya'ya girdi ve Palladion'u çaldı. Sonuçta, tahta at stratejisini düşünen Odysseus'tu. Odysseus, üzerinde Yunanlıların evlerine selametle dönebilmesi için Athena'ya sunulan bir adak olduğunu açıklayan bir yazıtın bulunduğu, bir tarafı açılabilen iç boş bir at inşa edilmesini önerdi. Cesur Akhalı savaşçılar atın içine saklanırken diğerleri seferden vazgeçiyormuş gibi yaptılar ve çadırlarını yakıp denize açıldılar. Troyalılar oyuna gelip atı kentin içine aldı ve uzun savaşın sona ermesini kutladılar. Ama gece olunca Odysseus'un liderliğini yaptığı atın içindeki adamlar yapıdan dışarı çıktılar ve geri dönmüş olan yoldaşlarına kentin kapılarını açtılar. Akhalar Troyalıları yendiler, kenti talan edip ganimeti galipler arasında bölüştürdüler (Apollodoros *Epitome* 5.8-25).

Seferden sağ kurtulan Akhalar tek tek evlerinin yoluna koyuldular. Odysseus'un yolculuğu on yıl sürdü. Odysseus geri dönüşü esnasında Lotus-Yiyenler, tek-gözlü Kykloplar, rüzgârların bekçisi Aiolos, vahşi Laistrygonlar, büyücü Kirke, Erebos'taki ölülerin ruhları, ayartan Sirenler, Skylla ve Kharybdis canavarları, Güneş'in sığır sürüsü, erotik nympha Kalypso ve lüks düşkünü Phaiaklar dahil olmak üzere birçok olağandışı varlıkla karşılaştı.

Odysseus nihayet İthaka'ya vardığında, sarayı Odysseus'un geri dönmesi olanaksız gibi göründüğü için Penelope'ye yeniden evlenmesi için yıllardır baskı yapan kibirli talipler sarmıştı. Durumu gözlemlemek ve hane halkının sadakatini denemek için bir dilenci kılığında saraya giden Ody-

sseus, kendisini oğlu Telemakhos'a tanıttı. Penelope evliliği için bir okçuluk yarışması düzenlediğinde kılık değiştirmiş olan Odysseus kazanmak ve dostlarının yardımıyla taliplerden kurtulmak için durumdan yararlandı. Bunun ardından Odysseus ile Penelope en sonunda yeniden bir araya geldiler (*Odysseia* 12-24).

Odysseus yerli halkı deniz ve denizcilik konusunda bilgisiz olan topluluğu aramak üzere omzunda bir kürekle ülkenin içlerine yürüyerek dikkatini son görevi üzerinde topladı. Yerli bir adam küreğini yanlışlıkla harman küreği zannettiğinde böyle bir yer buldu. Odysseus burada oğlu Polyphemos'u kör ettiği Poseidon'un gönlünü almak amacıyla Poseidon'a kurban kesti. Ardından Odysseus İthaka'ya döndü ve en nihayetinde huzur içinde ölene değin saltanat sürdü (*Odysseia* 23.247-284).

Odysseus geçtiği sınavların birçoğunda o ve oğlunun savunucusu gibi hareket eden tanrıça Athena'nın desteğini aldı.

Odysseus'un Roma'daki adı Ulikes (aynı zamanda Avrupa dillerindeki hali Ullysses) görünüşe bakılırsa adın farklı bir Yunanca şivesiyle söyleniş biçiminden türemiştir.

Ayrıca bakınız: Kykloplar; Hilekâr; Troya Savaşı

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 974: *The Homecoming Husband.*

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 703-713.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 201-211 (Odysseus ve Penelope), 371-378 (Odysseus kürekçi).

——. "Homer and the Folktale," *A New Companion to Homer* içinde, ed. Ian Morris ve B. B. Powell. Leiden: E. J. Brill, 1997, 442-462.

W. B. Stanford. *The Ulysses Theme: A Study in the Adaptability of a Traditional Hero.* 2. baskı. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1963.

W. B. Stanford ve J. V. Luce. *The Quest for Ulysses.* New York: Praeger, 1974.

Odette Touchefeu-Meynier. "Odysseus," *LIMC* 6:943-970.

OİDİPUS

Babasını öldüren ve annesiyle evlenen genç.

Mit derlemecisi Appolodoros'a göre, Thebai Kralı Laios bazılarının adının İokaste (Latincesi: Jocasta) ve diğerlerinin Epikaste olduğunu söylediği bir kadınla evliydi. Bir kâhin Kral Laios'a bir erkek çocuğu olursa baba katili olacağını söyledi. Ama özel bir ortamda şarap içen Laios karısıyla cinsel ilişkiye girdi ve karısı ona bir erkek evlat doğurdu. Laios bebeğin ayak bileklerini iğnelerle delip onu vahşi araziye terk etmesi için bir çobana teslim etti. Çoban çocuğu Kithairon Dağı'na bıraktı. Gelgelelim Korinthos Kralı Polybos'un sığır çobanları çocuğu buldular ve kralın karısı Periboia'ya getirdiler. Periboia çocuğu evlat edindi ve kendi çocuğuymuş gibi baktı. Ayak bileklerini iyileştirdikten sonra Periboia ayaklarının durumundan ötürü ona Oidipus (Şiş-Ayak) adını verdi.

Oidipus büyüyüp akranlarını güçte geride bırakınca, akranları kıskançlıkla ona anne babası zannettiği kişilerin gerçek oğlu olmadığını söylediler. Oidipus bunu annesine sorduysa da ondan hiçbir şey öğrenemedi. Böylece Apollon kehanetine ebeveynlerini sormak üzere Delphoi'ye gitti. Tanrı ona giderse babasını öldüreceği ve annesiyle cinsel ilişkiye gireceği için memleketine gitmemesini söyledi. Halihazırdaki ebeveynlerinin gerçek ebeveynleri olduğuna inanan Oidipus, Korinthos'tan ayrıldı. Phokis yolunda arabasıyla giderken arabasıyla seyahat eden Laios'la dar bir yolda karşılaştı. Laios'un arabacısı Oidipus'a yoldan çekilmesini söyledi ama Oi-

dipus yoldan hemen çekilmeyince arabacının atlarından birini öldürmesi üzerine Oidipus kızgınlıkla arabacıyı ve Laios'u öldürdü ve Thebai'ye gitti.

Laios gömüldü ve Kreon kral oldu. Kreon hükümdarlığı sırasında Hera Ekhidna ile Typhon'un çocuğu Sfenks'i gönderdi. Sfenks bir kadının yüzüne, göğüslerine ve ayaklarına, bir aslanın kuyruğuna ve bir kuşun kanatlarına sahipti. Musalardan bir bilmece öğrenen Sfenks Phikion Dağı'na kondu ve bilmeceyi Thebai halkına sordu: Dört ayaklı, üç ayaklı ve iki ayaklı olan ama tek sesi olan şey nedir? Thebai halkına Sfenks'ten ancak bilmecesini çözerlerse kurtulabilecekleri kehanet edilmişti. Dolayısıyla Thebaililer Sfenks'in karşısına çıkıp bilmeceye çeşitli yanıtlar verdiler, ama Sfenks cevabı bilemeyenleri kapıp yuttu. En sonunda kralın oğlu Haimon da dahil olmak üzere birçok kişi öldükten sonra Kreon bilmeceyi her kim doğru yanıtlarsa ona krallığı ve Laios'un dulunu vereceğini ilan etti. Oidipus, bir bebeğin dört ayak üzerinde, bir yetişkinin iki ayak üzerinde, bir yaşlının da bastonla üç ayak üzerinde yürüdüğünü düşünüp "insan" (Yunanca *anthropos*) yanıtını vererek bilmeceyi çözdü. Sfenks kendini akropolisten aşağı attı ve Oidipus krallığı elde edip farkında olmadan annesiyle evlendi. Annesinden erkek kardeşleri Polyneikes ile Eteokles'in ve kız kardeşleri İsmene ile Antigone'nin babası oldu. Daha sonra gizli gerçekler ortaya çıkınca İokaste kendini astı ve Oidipus kendini kör etti. Thebai'den sürülen Oidipus kovulurken yardımına gelmeyen oğullarını lanetledi. Antigone'nin yardımıyla Eumenidlerin Attika kenti Kolonos'a (Latincesi Colonus) ricacı olarak gittikten kısa bir süre sonra öldü (*Kütüphane* 3.57-9).

Laios'un bebeğin ayak bileklerini delmesinin nedeni büyük olasılıkla çocuğun hayaletini etkisiz kılmaktı. Ama öyküde yara izi bırakma, anlatıyı daha ekonomik hale getirerek, daha sonra kendisinin ve kocasının uzun süre önce terk ettik-

leri bebeğin yaşıyor olabileceğini, (yara izini görünce) bebeğin o olabileceğini ve bu nedenle de kendi oğluyla evlenmiş olabileceğini dehşetle fark eden annenin oğlunu tanınmasını sağlama amacına hizmet etmektedir. Apollodos'un uyarlaması tanıma sahnesini içermemektedir.

Oidipus ve Sfenks

Oidipus'un öyküsü bugün Yunan tragedya yazarı Sofokles'in Latince *Oedipus Rex* olarak adlandırılan *Kral Oidipus* adlı oyunu vasıtasıyla bilinmekte ve bize çok tanıdık gelmektedir. Altta yatan efsane, bir adamın babasını öldürmeye ve annesiyle evlenmeye yazgılı olduğu temasını işleyen kültürler arası bir öykünün Yunan biçimidir. Yanıtı insan olan bilmece de Oidipus efsanesi dışında farklı öykülere konu olmuş yine kültürler arası bir bilmecedir.

Ayrıca bakınız: Biyografik Örgü

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 931: *Oedipus.*

Rolf W. Brednich. *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen*. FFC 193. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1964, 42-56.
Lowell Edmunds. *Oedipus: The Ancient Legend and Its Later Analogues*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1985.
Lowell Edmunds ve Alan Dundes, ed. *Oedipus: A Folklore Casebook*. New York: Garland Publishing, 1983.
Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 490-506.
Ingrid Kranskopf. "Oidipous," *LIMC* 7:1-15.
Jennifer R. March. *The Creative Poet: Studies on the Treatment of Myths in Greek Poetry*. Londra: University of London, Institute of Classical Studies, 1987, 119-154.
Walter Puchner. "Odipus," *Enzyklopädie des Märchens* içinde. Berlin: Walter de Gruyter, 2002, 10: 209-219.
Stith Thompson. A Motif-Index of Folk-Literature, 3. cilt. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958.

OLYMPOSLULAR (YUNANCA OLYMPİOİ)

Tanrılar ailesi, Yunan mitolojisinin başlıca tanrıları.

Olympos tanrıları yaşlı ve genç nesillerden oluşur. Yaşlı Olymposlular Zeus, Poseidon, Hera, Demeter, Hestia kardeşler ve genç Olymposlular, Zeus'un oğulları Hermes, Hephaistos, Ares, Apollon ve Dionysos ve kızları Athena, Aphrodite ve Artemis'tir. (Bir başka geleneğe göre, Aphrodite, tanrı Uranos'un sperminden ortaya çıkmasına karşın Zeus ile Dione'nin kızıdır.) Yaşlı Olymposluların kardeşi olan Hades, Erebos'ta ikamet ettiğinden dolayı Olymposlulardan biri olarak sayılmaz. Ayrıca genelde Olymposlular diye sınıflandırılmayan ama Olympos'ta ikamet eden diğer ölümsüzler arasında başta Saatler olmak üzere, Herakles (tanrılaştırılmasından sonra), karısı Hebe ve Ganymedes vardır. Zeus Herakles'i on iki Olymposlunun arasına kaydetmek üzereyken Herakles'in mevcut tanrılardan birisinin çıkarılması gerekeceği için

bu onuru reddettiği bir söylence bilinir (Sicilyalı Diodorus 4.39.4).

Yunanlılar sayıda anlaşsalar da on iki tanrının kimler olduğu konusunda her zaman anlaşamamaktadırlar. Dionysos ile Hestia Olymposluları temsil eden listelere ve sanat çalışmalarına büyük olasılıkla Olympos tanrılarının sayısı on üçe varacağı için dahil edilmezler. Herakles'in on iki görevinde olduğu gibi, on iki sayısı klişeleşmiş bir sayı ya da kültürel olarak gözde bir sayı olduğu için on iki tanrıdan oluşan bir grup düşüncesi, Olympos ailesi düşüncesinden bir ölçüde bağımsızdı. Ne olursa olsun, on iki tanrı düşüncesi kültte bahsinin nadiren geçtiği mitolojik anlatıdakinden daha önemlidir (*Homeros'un Hermes İlahisi* 126-137; Apollodoros *Kütüphane* 3.14.1-2).

Olymposlular bir aile olarak tanrıların eski ailesi Titanların aksine genç tanrılardır. Titan Kronos tanrıların kralı olduğunda sonradan kendisine beş çocuk (Hestia, Demeter, Hera, Hades ve Poseidon) doğuran kız kardeşi Rhea'yla evlendi. Ama Kronos kendi oğlu tarafından devrileceğini öğrendiği için çocuklarının her birini doğarken yuttu. Kederli Rhea bir sonraki oğlunu saklamaya ve Kronos'u davranışından ötürü cezalandırmaya yardım etmeleri için ebeveynlerine başvurdu. Rhea, Gaia'nın ve Uranos'un öğüdü üzerine Gaia'nın bir mağaraya saklayacağı altıncı çocuğu Zeus'u doğurmak için Girit'e gitti. Rhea, bebek oğlu zannedip yutması için kundak giysilerine sarılı bir taş vererek kocasını kandırdı. Zeus erişkin olduğunda Kronos yuttuklarını kusmasına neden olan kusturucu bir ilaç alması için oyuna getirildi. Hemen ardından Kronos'un liderliğindeki yaşlı tanrılar ile Zeus'un liderliğindeki genç tanrılar arasında, Olymposlular ile müttefiklerinin Titanları yendikleri on yıl süren bir egemenlik savaşı gerçekleşti. Olymposlular Titanları Tartaros'a hapsettiler. Olymposlular adlarını Titanomakhia sırasında saf tutukları ve en

sonunda yerleştikleri Olympos Dağı'ndan aldılar. Zeus teke tek bir çarpışmada ejderha Typhon'un hakkından geldikten sonra, diğer tanrılar onu tanrıların kralı olmaya zorladıkları için kozmosun hükümdarı oldu ve diğer tanrılara yetkilerini ve etki alanlarını dağıttı.

Zeus halen Kuzey Yunanistan'daki Olympos Dağı'nın zirvesindeki ya da gökyüzündeki göksel Olympos'ta diğer tanrılara başkanlık etmektedir. Olymposlular büyük ölçüde dertsiz yaşamlarını cennet gibi evlerinde birbirleriyle geçirmekte, günlük küçük kozmos işleriyle ilgilenmekte, yeryüzündeki Etiyopyalılar gibi sevdiklerini dostça ziyaret etmekte, dünyadaki olayları tiyatrodaki seyirciler gibi izlemekte ve bazen ya onlara yardım etmek ya zarar vermek ya da onlarla başına buyruk cinsel ilişkiye girmek için ölümlülerin yaşamlarına kendilerini dahil etmektedirler.

Ayrıca bakınız: Üçlüler

Okuma önerileri:

Gratia Berger-Doer. "Dodekatheoi," *LIMC* 3.1:646-658

Walter Burkert. *Greek Religion*, çev. John Raffan. Cambridge: Harvard University Press, 1985.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 120-123.

Stith Thompson. *A Motif-Index of Folk-Literature*, 3. cilt. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958, Z71.8:

O. Weinreich. "Zwölfgötter," Roscher 6:764-848.

ORPHEUS

Müziği tanrıları, insanları, hayvanları, bitkileri hatta taşları etkileyen muhteşem müzisyen.

Mit derleyicisi Apollodoros, Oiagros ile Musa Kalliope'nin oğlu Orpheus'un şarkı söylediğinde taşları ve ağaçları bile etkilediğini nakletmektedir. Orpheus Eurydike'yle (Latincesi: Eurydice) evlendi ve çok geçmeden Eurydike yılan sokmasın-

dan öldü. Eurydike'yi geri almak isteyen Orpheus hükümdarını onu serbest bırakmaya ikna etmek için Hades'in ülkesine indi. Hades, Orpheus'un geri dönüş seyahatinde kendi evine varıncaya değin geriye dönüp bakmaması koşuluyla Eurydike'yi serbest bırakmaya söz verdi. Ama Orpheus bu yasağa uymadı. Orpheus arkasına dönüp karısına bakınca Eurydike ölüler diyarına geri döndü (Apollodoros *Kütüphane* 1.3.2).

Orpheus Eurydike'yi ikinci bir defa kaybettiği için avutulması olanaksız bir keder içindeydi. Bakkha gece ayinlerini kutlayan mainadlar tarafından parçalanan Orpheus, en sonunda şiddet yoluyla öldü (Vergilius *Georgica* 4.507-527). Antik yazarlar, genelde Orpheus'un ölüm biçimi konusunda hemfikir olsalar da mainadlara farklı nedenler atfetmekteler. Bazıları Orpheus'un Eurydike'yi ikinci defa kaybettikten sonra bütün kadınlardan uzak durarak onun anısına vefasızlık göstermesinin kadınları gücendirdiğini söylerken birkaç yetke de onun erkek sevgisini tercih etmeye başladığını eklemektedir. Başka bir geleneğe göre, kendisini tanrıların en büyüğü olarak gördüğü güneşe adayan Orpheus, her gün güneşin Pangaion Dağı'nın zirvesinden yükselişini seyretmek için

Orpheus vahşi hayvanları büyülüyor

kalkardı. Orpheus'un Helios'a gösterdiği saygının kızdırdığı Dionysos, mainadların ozanı parça parça etmelerine neden oldu (Sözde-Eratosthenes *Katasterizmler* 24).

Lir, Orpheus'un simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Mainadlar; Romantik Anlatılar

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 721-725.

Maria-Xeni Garezou. "Orpheus," *LIMC* 7:81-105.

ORTADA GÖRÜNMEYEN TANRI

Bir tanrı uzakta olduğunda (ya da dikkati dağıtıldığında, güçsüz bırakıldığında, kızdırıldığında) kozmik yetki alanı işlev görmeye son verir.

Sisyphos'un ölme zamanı geldiği için Thanatos (Ölüm) onu alıp götürmeye gelse de, kurnaz Sisyphos'un Thanatos'u bir sandalyeye bağlaması üzerine insanlar ve hayvanlar ölmeye son verir. Ne zaman ki Thanatos özgür kalır, ölüm yine dünyanın bir özelliği haline gelir (yorumlayan Homeros, *İlyada* 6.153). Bu öyküde ölüm, tanrı Thanatos gelip bir kişiyi alıp götürdüğünde gerçekleşiyor; buna bağlı olarak tanrının kişileri götürmesi engellenirse, kimse ölmüyor.

Güçten düşmüş tanrı teması canavar Typhon'un Zeus'la çarpıştığı ve tanrının güçlerini elinden almayı başararak onu yürüyemeyecek hale getirdiği bir mitte de bulunmaktadır; Zeus'un müttefikleri söz konusu güçleri Typhon'dan çalıp Zeus'a geri verince tanrı eski haline döner (Appollodoros *Kütüphane* 1.6.3). Mitin farklı bir uyarlamasında Typhon Zeus'un yıldırımlarını çalmasıyla Zeus onları geri alana kadar hava tanrısı gibi işlev göremez.

Güçsüz kalmanın en zayıf biçimi dikkat dağılmasıdır. Bir seferinde, çocuk doğurtan tanrıça Eileithyia bacaklarını kapa-

lı tutarak Alkmene'nin Herakles'i doğurmasını geciktirmeye kalkıştıysa da, Alkmene'nin akıllı bir hizmetçisi tanrıçanın dikkatini dağıttı. Şaşıran tanrıça kendi bacaklarını açarak doğum sancısı çeken annenin de aynısını yapmasına olanak tanıdı ve çocuk doğdu (Ovidius *Dönüşümler* 9.280-323).

Demeter ile Persephone miti ortada görünmeyen tanrı temasının bilinen en iyi örneğini sunmaktadır. Kızı Persephone'nin ortadan kaybolması üzerine Demeter keder ve kızgınlık içinde Olympos'tan ayrıldı. Bu Demeter'in yeryüzünde tohum yeşertmemesine neden olduğu için bütün tarım durma noktasına geldi. Zeus müdahale etmeseydi, insanlar açlıktan ölecek ve tanrılar onlara kurban kesenlerden mahrum olacaklardı (*Homeros'un Demeter İlahisi*). Biraz buna benzer biçimde, onu sakladıkları için Okeanoslar ve Nereus kızları dışında tanrıların ve ölümlülerin bulunduğu yeri bilmediği Hephaistos, Okeanos Nehri'nin kenarındaki bir mağarada mükemmel nesneler yaparak çalışıyordu (Homeros *İlyada* 18.394-405).

Bu temanın en yumuşak hali bir tehdit biçimini alır. Helios (Güneş) Odysseus'un yoldaşlarının sevgili sığırlarını kesmelerine kızıp Zeus'u kaybının öcünü almazsa gökyüzünü terk etmekle ve onun yerine ölüler arasında parlamakla tehdit etti. Böyle bir kozmik tersyüz etme olasılığıyla karşı karşıya kalan Zeus hemen harekete geçeceğine söz verdi (Homeros *Odysseia* 12.376-388).

Bu mitler ve efsaneler tanrıları ustabaşılar ya da yöneticiler gibi ele alırlar. Yönetici ortada görünmediğinde, güçsüz düştüğünde ya da dükkânın aletleri kaybolduğunda iş durur.

Ayrıca bkz. Demeter

Okuma Önerileri:

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002,305-314, 443-444.

ÖZEL KURALLAR VE NİTELİKLER

Bir varlığa keyfi ya da mantıksal olarak geçici özellikler ya da bir olaya kurallar atfetme. Niteliğin şeyle ya da kuralın olayla bağlantısı, içsel olasılığa ya da zorunluluğa dayanmasa da anlatının kolaylığı için vardır.

Keyfi kuralın muhtemelen en doğrudan örneği, önkoşul temasıdır. Belirli bir meselede başarının öykü dünyasında mantığı ya da nedeni olmayan bir koşulun yerine getirilmesine dayandığını söyleyebiliriz. Gelgelelim anlatı kompozisyonu düzeyinde, önkoşul teması ek bir olayı gerekçelendirmek ve böylece öyküyü hoş biçimde uzatmak gibi bir işe yarayabilir. Klasik mitolojide, koşullu olayların yetkesi genellikle eninde sonunda kadere ya da görülmeyen dünyanın gizemli işleyişlerine dayanır ve bu tür enformasyonun olağan aktarılma kanalı genellikle kâhinin ya da falcının kehaneti biçimindedir. Bu suretle Troyalılar gizli kehanetlerden belirli şeyler meydana gelmedikçe kentlerinin ele geçirilemeyeceğini bilmekteydiler: Pelops'un kemiklerinin Troya'ya getirilmesi, Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'un kendilerine karşı savaşa katılması, gökten düşen ve Troyalıların mülkiyetinde olan bir nesnenin çalınması gerekmekteydi (Apollodoros *Epitome* 5.9-13). Bu garip çeşitliliğin var olma nedeni, Yunanlıların Troya'nın açıklarının sırlarını öğrenmek için Troyalı kâhin Helenos'u esir aldıkları ve üç koşulu bir bir yerine getirdikleri bir olaylar dizisini harekete geçirmektir. Kural, gerçekte ancak öykünün kompozisyonun perde arkası düzeyinde anlaşılabilir; perde önü düzeyinde, olaylara gizemin hoş havasını katar. Benzer bir biçimde Gigantomakhia'da, yani tanrılar ile devlerin savaşında tanrılar bir kâhinden zafere ancak bir ölümlünün yardımıyla ulaşabileceklerini öğrendikleri için Herakles'ten yardım isterler.

Mitolojik kehanetler, insanın bilgi alanının dışında kalan olayları açıkladıkları için, kendi başlarına çok anlamı olmala-

rı gerekmemektedir. Bir kehanet Oidipus'a eğer anavatanına dönerse babasını öldüreceğini ve annesiyle cinsel ilişkiye gireceğini söylemişti ve bunu bilen Oidipus bu kaderden kaçmak için boşuna uğraştı. Ama onun yaşamına niçin bu keyfi kurallar eklendi? Efsane kendi içinde buna bir açıklama getirmemektedir. Oidipus'un doğumunda yaşamının koşullarını böyle takdir ettikleri için Moiralar'ın (Kaderler) etkileri daha az keyfi değildir. Gelgelelim öykü kompozisyonunun bir düzeyinde tema başlangıç eylemini başlatarak, kahramanın davranışını güdüleyerek ve bir sona ulaştırarak genel öyküyü denetler. Beddua teması kısmen benzerdir. Bir mitolojik karakter bir diğerine (ya da onun soyundan gelenlere) beddua ettiğinde beddua edilenin başına kaçınılmaz olarak kötü şeyler gelir, sanki ona (ya da onlara) çekmeleri gereken özel bir nitelik eklenmiş gibidir. Kral Oinomaos ölmek üzereyken arabacısı Myrtilos'un ona ihanet ettiğini öğrendiğinde ona beddua etti ve o Pelops tarafından öldürüldü. Myrtilos, gelgelim ölmeden önce Pelops ailesine (yani Pelops'un başında olduğu soya) beddua etti. Entrikanın ve ihanetlerin bir sonraki nesilde sürmesiyle Pelops'un oğulları Atreus'un ve Thyestes'in hayatlarını ölümüne verilen mücadeleler tanımladı. Oidipus oğulları Eteokles ile Polyniekes'in onu adam yerine koymadıklarını hissettiğinde onlara birbirlerinin elinde ölmeleri için beddua etti ve böyle de oldu.

Tek bir hileyle donanımlı canavarlara eklenen keyfi nitelik, birisi onları kendi hilelerinde yenerse, işleyişlerine son vermeleri ya da hatta kendi kendilerini yok etmeleridir. Bu nedenle Argo Gemicileri Çarpışan Kayalar'dan başarıyla geçtiklerinde, bir gemi aralarından geçerse hareketsiz kalmaları kaderde yazılı olduğu için kayalar devinimsiz kaldılar (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.23). Oidipus Sfenks'in bilmecesine doğru yanıt verince canavar kendisini akropolisten aşağıya attı (*Kütüphane* 3.5.8).

Eylemler gibi şeylerin de kendilerine ait nitelikleri olabilir. Kephalos ile Proksis efsanesi bir avcının hayali olan hiçbir şeyin kaçamadığı bir köpek ile avını hiç ıskalamayan bir mızrağı ön plana çıkarsa da aynı zamanda peşinde kim olursa olsun kurtulmaya yazgılı bir tilkiyi de çıkarır. Bu iki hayvanın bu niteliklere sahip olmasının ilginç bir sorun oluşturmaktan başka nedeni yoktur: Eğer köpek tilkiyi takip ederse ne olacaktır? Sorun, Zeus'un iki hayvanı sonsuza değin izlenen ve izleyen olarak dondurarak taşa dönüştürmesiyle çözüldü (Antoninus *Liberalis* 41).

Ayrıcalıklı kişilere ve nesnelere en sık verilen kendine has nitelik, kişinin ya da nesnenin delinip geçilemeyeceğini ifade eden yaralanmazlıktı. Başlıca silah türlerinin (kılıçlar, mızraklar ve oklar) işlerini eti delerek gördüğü bir çağda, delinmezlik çeşitli savaşçılara ya da avcılara karşı gerçek bir güvencedir. Sonuç itibariyle, savaş ya da av oyununda, yaralanmazlık ilginç bir sorun oluşturmuştur: Yaralanmaz bir kişiye, hayvana ya da nesneye nasıl zarar verilebilir? Bunun iki yolu bulunmaktaydı. Biri ölmesi için karakteri ezmekti. Herakles'in bir görevi Nemea Aslanı'nın kürkünü getirmekti ama doğaüstü ebeveynlerin tohumu olan aslan yaralanmıyordu. Kahraman, derisi av silahlarıyla delinemeyen hayvanı nasıl öldürecekti? Herakles'in çözümü, hayvanı boğmaktı (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.1). Poseidon'un yaralanmazlık ihsan ettiği kahraman Kaineus'un düşmanları onu öldürmek için ezmek zorundaydılar.

Bir başka çözüm, bir açıktan yararlanmaktı. Nereus Thetis öleceğinden korktuğu bebeği Akhilleus'un etini yaralanmaz kılmak için onu topuğundan tutarak Styks'in sularına batırdı ama küçük bir nokta, Thetis'in tuttuğu yer yaralanabilir kaldı. Kahraman Aias da yaralanmazdı ama yaşamına son vermek için kendisini kılıcının üstüne atmak istediğinde vücudundaki yaralanabilir yeri bulana değin yaralanmazlık sorun çıkardı.

Fantastik özelliklerin başka birçok örneği bulunmaktadır. Genç kız Mestra kendisini istediği herhangi bir şeye dönüştürebiliyordu. Minos cinsel ilişki sırasında yılanlar ve akrepler boşalmaktaydı. Herhangi bir nitelik potansiyel olarak herhangi bir varlığa ya da nesneye eklenebilir gibi görünmektedir. Fantastik özelliklerin bazıları öykülere olağanüstü motifler gibi renkler eklemesinin yanı sıra, bazıları yapılandırma aygıtı gibi hizmet görürken (sözgelimi, Troya'nın ele geçirilmesinin önkoşulları, Oidipus'un kaderi) bazıları düşünce deneyinin benzeridir (birisi kendisini isteğine göre dönüştürebilseydi ne olurdu?) ve diğerleri bir çözüm bekleyen çözülemezmiş gibi görünen bir sorun oluştururlar (Yaralanmaz olan bir savaşçıyla nasıl başa çıkılır? Akrepler boşalan bir adamla nasıl cinsel ilişkiye girilir?).

Ayrıca bakınız: Harika Nesneler

Okuma önerileri:

Joseph Fontenrose. "The Oracular Response as a Traditional Narrative Theme." *Journal of Folklore Research* 20 (1983): 113-120.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 481-489.

PAN

Orta Peloponez, Arkadya'daki yurtta çobanların ve küçükbaş hayvanların tanrısı.

Biçim olarak Pan kısmen insan kısmen keçi olan bileşim bir varlıktır. *Homeros'un Pan İlahisi*'ne göre, Pan'ın iki boynuzu, keçi ayakları, keçi sakalı ve bakımsız saçları vardır. Çobanların tanrısı olarak dağlarda ve tepelerde gezinir. *Homeros'un Pan İlahisi*'nin yazarı, tanrının gündüzlerini yabanda dolaşarak ve hayvan avlayarak, gecelerini nymphalar şarkı söyleyip dans ederken kamış flütünü çalarak onların yanında geçirdiğini söylüyor. Pan Arkadya'da tanrı Hermes ile Dr-

yops'un kızının bebeği olarak doğdu. Bakıcısı bebeğin sakalını, boynuzlarını, toynaklarını görünce korktu, Hermes ondan hoşlandı ve böylece başta Dionysos olmak üzere diğer ölümsüzler de ondan hoşlandılar.

Küçükbaş hayvanların tanrısı olarak Pan keçilerin ve koyunların doğurganlığı üzerinde güce sahiptir ve paniğin (Yunanca *panikon*), insanları ya da hayvanları aniden yakalayan görünüşte yersiz korkunun gizli nedenidir (Pausanias 10.23.7). Şehvetli bir tanrı olarak Pan cinsel arzu ilham edebilir; aslında sürekli olmasa bile genellikle bir cinsel uyarılma durumdadır ve antik sanat onu Aphrodite'e asılırken, genç bir çobanın peşinde koşarken ya da bir keçiyle cinsel ilişkiye girerken betimler.

Pan

Aşk konusunda kısmeti açık olmayan Pan'ın aşka yaklaşımı kaba ve görgüsüzdür. Nitekim Pan keçilerine bakan, diğer nymphalarla oynayan ve nymphaların yaptığı gibi şarkı söyleyen nympha Syrinks'e uygunsuz bir teklifte bulundu. Pan Syrinks'e keçilerinin her yıl ikiz doğuracaklarının sözünü vermişse de Syrinks ne tam bir keçi ne de tam bir insan olduğu için onu sevgilisi olarak kabul edemeyeceğini söyleyerek Pan'ın aşkıyla alay etti. Bunun üzerine Pan onu güç kullanarak elde etmek niyetiyle peşine düşmüşse de Syrinks kaçıp en nihayetinde bir sazlıkta gözden kayboldu. Kızan Pan Syrinks'i bulmak için kamışları kesti ama nymphayı bulamayınca aşkları eşit olmadığı için farklı uzunlukta olan kamışları birbirine bağlayarak yeni bir müzik aletini, kamış düdüğü (Yunanca *syrinx*) icat etti. Dolayısıyla günümüzdeki çalgı aslında genç ve güzel kızı temsil etmektedir (Longos *Daphnis ile Chloe* 2.34). Pan'ın varlığı ve iyi yaradılışı, Apollon ölümlü Admetos için sığırtmaç olarak çalışırken onun ineklerinin hepsinin ikiz doğurmalarında olduğu gibi Syrinks'in keçilerinin doğurganlığını artırabilir.

Pan ile bir genç

Karşı cinsin kıyafetini giyme ve cinsel bakımdan hüsrana uğrama hakkındaki bir komik öyküde, Faunus (yani Pan) Hercules'in eşlik ettiği Omphale'yi uzaktan gördü ve onu ihtirasla arzuladı. Aynı gece Hercules ve Omphale bir mağarada akşam yemeğini yemeye hazırlanırken Omphale soyunup giysilerini giymesi için Hercules'e verdi ve onun değneğini, aslan postunu ve oklarını aldı. Giyinik yemeklerini yiyip yatağa gittiler. Faunus sürünerek mağaraya girdi, Omphale'nin hoş giysilerini hissetti, yatağa tırmanıp giysilerini çıkardıysa da kaba bir baldır ve saçla karşılaşınca şaşırdı. Hercules uyanıp onu yatağından attı ve hemen herkes uyanıp utanç içindeki tanrıya güldü (Ovidius *Fasti* 2.303-358). Romalı anlatıcılar bazen tanrının Yunaca adı Pan'ı korurken bazen de onu Roma tanrısı Faunus'la özdeşleştirirler.

Pan'ın zevki cinsel faaliyette olduğu gibi, müzikte de köylü flütünü aristokratik lire tercih ettiği için incelikli değildir. Pan bir seferinde kendi müziğinin Apollon'un müziğinden çok daha üstün olduğunu ileri sürdü ve bu iddiası Apollon'la Tmolus'un hakem olduğu bir yarışa girmesine yol açtı. Pan kamış flütüyle basit bir parça çalmasının ardından Phoebus Apollon sevgili lirini ustalıkla çaldı. Tmolus kolaylıkla kazananın Apollon olduğunu açıkladı (Ovidius *Dönüşümler* 11.153-171).

Garip bir efsane, Epitherses'in birçok yolcuyla birlikte bir gemiyle Yunanistan'dan İtalya'ya nasıl yolculuk yaptığını anlatmaktadır. Gece Paksos Adası'ndan geçerken, yolcular geminin dümencisine adıyla Thamous diye seslenen bir ses duydular. Seslenen, dümenciden Palodes limanından geçerken büyük Pan'ın öldüğünü bildirmesini istedi. Yolcular gizemli iletiyi tartıştılar ve Epitherses gemi limandan geçerken rüzgâr izin verirse iletiyi bildirmeye karar verdi. Rüzgâr sakin olduğu için, Epitherses yüzünü karaya dönüp seslendi: "Büyük Pan öldü." Epitherses daha konuşmasını bitirmeden

birçok varlığın büyük bir ağıtı başladı. Olayın haberi hızla Roma'ya ulaştığında imparator Tiberius soruşturma yaptı. İmparator'un düşünürleri söz konusu Pan'ın Hermes'in oğlu olduğu tahmininde bulundular (Plutarkhos, *Kehanetin Modası Geçmişliği Üzerine* 17). Altta yatan hikâye, belirli bir doğaüstü varlığın öldüğü mesajını iletmek için ne yaptığını bilmeyen bir insanı kullanan cinlerden, cadılardan, perilerden bahseden uluslararası bir efsanedir. Tanrı olan Pan'a başka bir yerde ölümlü olarak davranılmaz.

Antik ikonografi, Pan'ın *Homeros'un Pan İlahisi*'ndeki betimlemesiyle hemfikirdir. Pan genellikle toynaklarla son bulan iki ayağının üzerinde dikilmiş olarak keçi boynuzlu ve sakallı gösterilse de ayağa kalkmış keçiden çok az farkı olduğu ilk temsillerden her açıdan neredeyse tamamen insan olduğu daha sonraki tasvirlere uzanan resimlemeler, hayvan ve insan üzerindeki görece vurgularında çeşitlenirler. Sıklıkla şehvet düşkünüdür ve her durumda büyük bir cinsel organı vardır. Pan sık sık Hermes'in ya da nymphaların grubunda dans ederken ya da flüt çalarken gösterilir. Sanatta ve edebiyatta, satirler gibi birçok Pan görülür (Ovidius *Dönüşümler* 14.637-641). Zamanla satirler keçi özellikleriyle temsil edilmeye başlandığı için Pan ile satirleri birbirlerinden ayırt etmek giderek zorlaşmaktadır. Ama Pan zaten mitolojide çok küçük bir rol oynar.

Ayrıca bakınız: Kentaurlar ve Hippokentaurlar; Satirler ve Silenler; Cinsel Mitler ve Efsaneler.

Okuma önerisi:

Philippe Borgeaud. *The Cult of Pan in Ancient Greece.* Çev. Kathleen Atlass ve James Redfield. Chicago: University of Chicago Press, 1988.

Frank Brommer. *Satyroi.* Würzburg: Konrad Triltsch Verlag, 1937.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 110-111.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 131-136 (Pan'ın ölümü).
Peter Weiss. "Pan," *LIMC* 8:923-941.

PANDORA

İlk ölümlü kadın.

Pandora ölümlü erkekleri cezalandırmak için tanrılar tarafından yaratıldı.

Hesiodos'a göre, ilk insan topluluğu yalnızca huzurlu ve sağlıklı yaşamlar süren, tanrılarla yakın ilişkisi olan erkeklerden oluşmaktaydı; gelgelelim Prometheus'un insanlık adına Olymposluları iki kere gücendirmesi sonrasında bu ilişki bozuldu. Tanrılar ve insanlar ilk ve son kez kesilen hayvanın hangi parçalarının ölümsüzlere ve hangilerinin ölümlülere ait olduğuna karar vermek üzere buluştuklarında, Prometheus Zeus'u tanrılar için daha az arzu edilebilir kısmı tercih etmesi için kandırdı. Oyuna getirilmesine kızan Zeus'un ateşi insanlardan geri alması ve bu suretle insanların etlerini pişirmelerini engellemesi üzerine Prometheus ateşi çaldı ve kolayca kullanılabilir hale getirerek insanlara verdi. Buna karşılık Zeus Prometheus'un zincire vurulup işkence görmesini sağladı ve erkekleri aralarına kadınları sokarak cezalandırmayı planladı. Böylece Hephaistos topraktan bir genç kız yaptı, Athena onu giydirdi, Güzellikler ile Peitho (İkna) onu kolyelerle donattı, Saatler eline bir demet çiçek verdi ve göğsüne yalanlar ve hilekârlık yerleştiren Hermes sesini verip bütün tanrıların armağanı olduğu için ona Pandora (Tanrıların Armağanı) adını taktı. Zeus, Hermes'e bu dayanılmaz hediyeyi Epimetheus'a vermesini söyledi ve Epimetheus kötülüğü ancak hediyeyi kabul ettikten sonra fark etti. Epimetheus kardeşi Prometheus'un Zeus'tan herhangi bir hediye kabul etmemesi öğüdüne aldırmadığından kötülüğü fark edemedi. Pandora büyük

bir küpün kapağını açtı ve insanların arasına çok çalışma ve hastalıklar gibi sayısız kötülüğü yaydı. Zeus Umut kaçmadan önce Pandora'ya küpün kapağını kapattırdığı için küpün içinde yalnızca Umut kaldı (*İşler ve Günler* 53-105).

Bu mite göre, ölümlü kadınlar, kocaları için doğuştan bir dert kaynağı oldukları için, ilk kadın aptal bir erkeği onu kabul etmeye ikna etmek için fiziksel olarak çekici yapıldı. Bu aptal, Prometheus'un (önceden akıl etme) pek akıllı olmayan erkek kardeşi Epimetheus'tur (sonradan akıl etme). Genç kadın, vücut verdiği derde ilaveten (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 570-612), küpün kapağını açığı için de ölümlü erkeklerin hayatına ilk kez çok çalışmayı ve hastalığı sokan sayısız dert, sessiz ruhlar biçiminde dünyaya girdi. Hesiodos küpü aşağı yukarı bir buçuk metre yüksekliğinde olan bir saklama küpü olan *pithos* diye adlandırdığı için, Pandora onu kendi başına taşıyamaz. Modern bir ifade olan "Pandora'nın kutusu", miti 1508 yılında Latinceye aktarırken Pandora'nın *pithos*'unu yani "küp"ünü *pyxis*'i, yani "kutu"su diye nakleden Rotterdamlı Erasmus'un yanlış çevirisine dayanmaktadır (Panofsky 1965, 14-26).

Yunan edebiyatında benzer bir masal, bir mit olarak değil ama bir Ezop masalı olarak anlatılmaktadır. Öykünün bu biçiminde, küpün kapağını açan karakter yalnızca kişi (yani ne özel olarak kadın ne de erkek) olarak betimlenmekte ve küp kötü yerine iyi şeyler içermektedir. Masala göre, Zeus güzel şeyleri topladı ve onları yerleştirdiği *pithos*'un kapağını kapattıktan sonra onu bir insanın yanına koydu. Ama küpün içinde ne olduğunu bilmeye ve öğrenmeye heveslenen kişi, küpün kapağını açtığı için güzel şeyler tanrıların yerleşimine uçup giderken kapağı kapattığında aşağıda yalnızca halen küpün içinde olan Umut kaldı. Böylece insanlar arasında yalnızca elden kaçan güzel şeyleri bize vaat eden Umut kaldı (Babrios *Fabulae* 58).

Mitin ve fablın iletisi aşağı yukarı aynıdır ya da aynı olma eğilimdedir. Çok eskiden insanlar bir dönem tanrılarınki gibi kolay bir hayat sürdüyseler de insan etkinliği nedeniyle her şey değişti ve ölümlüler sıkıntılı bir yaşam sürer oldular. Yine de bir şeylerin daha iyi olacağını umut ettiğimizden yaşamaya devam ediyoruz. Mit ile fabl arasındaki fark şudur: Biri düşünceyi kötülükler üzerinden sunarken (eskiden hiç kötülük yoktu ama artık var), diğeri güzel şeyler üzerinden sunar (eskiden hep iyi şeyler vardı ama artık yok). Hangi imgenin kullanıldığına bağlı olarak küp ya insanları içindekilerden (küpün içine hapsedilmiş kötülükler bizi etkilemez) korur ya da korumaz (küpün içinde bulunan güzel şeyler bizi etkiler). Bununla beraber yalnızca öykünün bu biçiminde küpün içindekiler onun dışındaki kişileri etkileyen şeyler yaptığı için (Panofsky 1965, 6-8) Umut motifinin yalnızca ikinci tür küpte, yani iyilikler küpünde anlamlı olduğu açıktır. Hesiodos'un anlatısının anlamı yeterince açık olmasına rağmen anlatısı birinci imgeden aldığı kötülükler küpü düşüncesi ile ikinci imgeden aldığı Umut düşüncesini kullanarak iki imgeyi harmanlamaktadır.

Ayrıca bakınız: Antropogoni

Okuma önerileri:

Ernst Heitsch, ed. *Hesiod.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1966, 327-435.

Manfred Oppermann. "Pandora," *LIMC* 7:163-166.

Dora ve Erwin Panofsky. *Pandora's Box: The Changing Aspects of a Mythical Symbol.* Gözden geçirilmiş 2. baskı. New York: Harper and Row, 1965.

PERSEPHONE (LATİNCE PROSPERPINA YA DA KORE)

Ölülerin tanrıçası.

Persephone Zeus ile onun birbirini izleyen yedi eşinden dördüncüsü olan Demeter'in kızıdır (Hesiodos *Tanrıların Do-*

ğuşu 912-914). *Homeros'un Demeter İlahisi*'ne göre, Zeus evlenmemiş olan kardeşi Hades'e kızı Persephone'yi kapıp götürmesi için izin verdi ama bu konuda kızına ve annesine hiçbir şey söylemedi. Bir gün Persephone çok sayıda Okeanos kızıyla birlikte çayırda çiçek toplarken Nysa Ovası'nda toprak yarıldı ve dışarıya altın arabasıyla fırlayan Hades kızı kaptığı gibi zorla kasvetli krallığına götürdü. Kız çığlık atmışsa da annesi duyuncaya kadar ortadan kayboldu. Persephone Erebos'ta Hades'le birlikte yaşamasına karşın, kederli Demeter onu yeryüzünde arıyordu. Demeter ne olduğunu öğrenince çok kızdı. Keder ve kızgınlık içinde öbür tanrılardan uzaklaşıp topraktan tohumları mahrum ettiği için tarım bütünüyle durdu. Zeus araya girmeseydi, insanlar ölecek ve tanrılar onların kurbanlarından mahrum kalacaklardı.

Kızgın Demeter kızını görene değin Olympos'a geri dönmeyi ve tohumların yeşermesine izin vermeyi reddettiği için Zeus, Hermes'i Hades'in Evine tanrının Persephone'yi geri götürmesine izin vermesine ikna etmesi için yolladı. Hermes, Hades'in toprağın altındaki malikanelerine gitti ve orada efendiyi ve eşini bir koltukta otururlarken buldu. Persephone annesinin hasretiyle yanıyordu. Hades Persephone'nin annesini ziyaret etmekte özgür olduğunu söyledi ama aynı zamanda Persephone'nin babası Zeus'un kardeşi olduğu ve Hades'in gelini olarak onun yaşayan her şeyin hanımı haline gelip tanrılar arasında büyük yetkiler elde edeceği için kendisinin Persephone için uygun bir koca olduğunu belirtti. Ama Hades Persephone'ye ayrılmadan önce nar tanesi yedirdiği için Persephone annesiyle ebediyen birlikte olamayacaktı. Demeter ile Persephone mutlulukla bir araya gelmişlerse de Demeter, Persephone'nin Erebos'ta yemek yediğini fark ettiğinde Persephone'nin yılın üçte birini Hades'in eşi olarak, üçte ikisini annesiyle ve diğer ölümsüzlerle birlikte geçirmesi gerekeceğini anladı. Zeus bu planı onayladı. Demeter tarlala-

rı bolluğuna kavuşturduktan sonra diğer tanrılara katılmak üzere ana kız Zeus'un yanında yaşadıkları Olympos'a gittiler (*Homeros'un Demeter İlahisi*).

Mit Hades'in nasıl eş bulduğunu, genç Persephone'nin kozmik ölüler kraliçesi yetkisini nasıl edindiğini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ölüler diyarı gelecekteki bir yuva olarak müstakbel gelin için pek çekici olmayabileceğinden dolayı, gelinin babası ve damat adayı evlilikten açık bir biçimde söz etmediler; bunun yerine Hades'e kızı kaçırması için izin verildi ve en sonunda Persephone ölüler diyarında kendisini oraya sonsuza değin bağlayan bir şey yediğinden artık onun için kalmak ya da gitmek gibi seçenekler söz konusu değildi. Zeus, Hades ve Demeter olaylarla etkin bir rol oynasalar da Demeter öncelikle olayları yaşayan kişidir. Mit, Boreas'ın (Kuzey Rüzgârı) bir nehrin kenarında oynarken kaçırdığı ve eşi yapıp çocuk sahibi olacağı soğuk ve uzak krallığına götürdüğü Atinalı genç kız Oreithyia'yı konu eden mitin (Apollodoros *Kütüphane* 3.15.2; Ovidius *Dönüşümler* 6.675-713) bir benzeridir. Ama kısır ölüm diyarının hükümdarları Hades ile Persephone çocuk sahibi olamazlar.

Her ne kadar *Homeros'un Demeter İlahisi*'nde ve başka anlatılarda bölüştürülmüş bir yaşam düzenlemesinden bahsedilse de Persephone bir kere ölüler kraliçesi konumunu üstlendiği için başka öykülerde de daima ölülerin kraliçesi olarak boy gösterir. Persephone kendi öyküsünü anımsatan bir mitte Aphrodite'le Adonis'in sahipliği konusunda anlaşmazlığa düştü. Adonis doğduğunda öyle güzeldi ki Aphrodite diğer tanrıların haberi olmadan bebeği bir sandığa gizleyip onu Persephone'ye emanet etti. Ama Persephone çocuğu gördüğünde, onu geri vermedi. Anlaşmazlık Zeus'un önüne getirildi. Zeus Adonis'in yılın üçte birini kendi başına, üçte birini Persephone'yle ve üçte birini Aphrodite'le geçirmesine karar verdi. Ama Adonis kendi payını Aphrodite'e ayırdığı için onunla

sekiz ay geçirdi. Daha sonra Adonis avda öldü (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.4). Persephone mitinde olduğu gibi, yaşayanların dünyası ile ölülerin dünyası güzel, genç bir varlığın sahipliği konusunda anlaşmazlığa düşüyorlar. Zeus sorunu yaşayanlar arasında ikamet edenlere yılın üçte ikisini, ölüler arasında yaşayanlara arta kalan üçte biri vererek çözüyor.

Persephone merhamet gösterebilir. Moiralar (Kaderler) Admetos ölmek üzereyken onun yerine bir başka kişi ölmeyi isterse onun kurtulabileceğini kabul ettiler. Onun yerine ölmeye yalnızca karısı Alkestis gönüllü olmuşsa da Alkestis öldükten sonra Persephone onu geri getirdi (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.15). Tanrıça aynı zamanda tüyler ürpertici olabilirdi. Odysseus Troya'dan yurduna dönüşünde Erebos'u ziyaret ettiğinde Persephone üzerine bir Gorgo'nun dehşet verici başını salabileceği için buradan hızla ayrıldı (Homeros *Odysseia* 11.633-640).

Persephone tanrıça statüsü nedeniyle bir ölümlü için değerli bir eş olabilirdi. Cesur kahramanlar Theseus ve Peirithoos aralarında Zeus'un kızlarıyla evlenmek için anlaştıklarında Peirithoos Theseus'a Helen'i Sparta'dan kaçırması için yardım etti ve Theseus da gelini yapmak umuduyla Persephone'yi baştan çıkarmak için Hades'in evine inen Peirithoos'a eşlik etti. Ama Hades Unutma Sandalyesine oturmaya davet ederek iki genci oyuna getirdi. Konukseverlik bekleyen gençler sandalyeye oturdular ama bir daha ayağa kalkamadılar. Peirithoos'un orada sonsuza değin kalmasına karşın, Theseus nihayetinde Herakles tarafından kurtarıldı (Apollodoros *Epitome* 1.23-24). Peirithoos'un zaten evli olan Persephone'yi eşi olmaya ikna etmeyi nasıl umabildiği ya da bu iki gencin Persephone'nin kocasının onlara misafirperverlik göstermesini nasıl bekleyebildikleri açık değildir.

Persephone aynı zamanda Kore (Kız Evlat, Genç Kız) olarak bilinse de bu ad mit anlatısında kült bağlamlarındakiler-

den daha az yaygındır. "Ulu" ve "dehşet verici" Persephone'nin ek adları arasındadır.

Persephone sanatta genellikle annesi ya da kocasıyla birlikte gösterilir. Meşale ile kraliyet asası simgeleri arasındadır.

Ayrıca bakınız: Demeter; Erebos; Hades

Okuma önerileri:

Helene Foley, ed. *The Homeric* Hymn to Demeter: *Translation, Commentary, and Interpretive Essays.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 63-68.

Susan Gubar. "Mother, Maiden, and the Marriage of Dea Ancient Myth." Women's Studies 6 (1979): 301.

Gudrun Güntner. "Persephone," LIMC 8:956-97

N. J. Richardson, ed. ve yorum. *The Homeric Hymn to Demeter.* Oxford: Clarendon Press, 1974.

PERSEUS

Gorgo'yu öldüren genç.

Bir kehanetten kızının onu öldüreceğini öğrenen Argos Kralı Akrisios, kızı Danae'yi bir yeraltı odasına kapattı. Ama Zeus çatıdan altın yağmuru biçimde sızarak Danae'yle cinsel ilişkiye girdi ve Danae Perseus adlı bir erkek evlat doğurdu. Akrisios, çocuğu öğrenince anneyi ve çocuğu bir sandığa koyup denize attı. Sandık Dikty'nin anne ve çocuğa kucak açacağı Seriphos Adası'nın kıyılarına vardı.

Dikty'nin kardeşi Kral Polydektes, Danae'ye âşık oldu ve Perseus'tan kurtulmak için ona Gorgo'nun başını getirmesini emretti. Hermes ve Athena'nın yardımcıları olarak eşlik ettiği Perseus, ilk önce doğuştan yaşlı olan ve birbirlerine verdikleri tek dişleri ve tek gözleri olan Graiaların yanına gitti. Graiaların dişini ve gözünü ele geçiren Perseus bunları yaşlı kadınlara geri vermeyi ancak onların kanatlı sandalın,

belirli bir türden torbanın ve Görünmezlik Başlığının sahibi nymphaların yolunu kendisine söylemeleri koşuluyla kabul etti. Bunları edinen Perseus, uyuyan üç Gorgo kız kardeşin (Sthenno, Euryale ve içlerinde tek ölümlü olan Medusa) bulunduğu Okeanos Nehri'ne uçtu. Gorgo kız kardeşleri gören taşa dönüşüyordu. Athena'nın yönlendirdiği ve onun kalkanından Gorgoların yansımasına bakan Perseus, Medusa'nın başını kesti. Medusa'dan daha önce hamile kaldığı kanatlı at Pegasos ve kahraman Khrysaor fırladı. Perseus Medusa'nın başını torbasına koydu ve uçup gitti. Perseus'un Görünmezlik Başlığı nedeniyle geride kalan iki Gorgo'nun onu izleme çabaları sonuçsuz kaldı.

Perseus Hermes bakarken Gorgo Medusa'yı öldürüyor

Perseus geri dönerken, Kral Kepheus'un hüküm sürdüğü Etiyopya'ya vardı. Burada kralın kızı Andromeda'nın bir deniz canavarına yem olarak sunulduğunu gördü. Kepheus'un karısı Kassiepeia Nereus kızlarından daha güzel olduğuyla övünüyordu. Bu, Nereus kızlarını ve deniz tanrısı Poseidon'u kızdırmıştı ve onlar da ülkenin üzerine bir sel ve bir deniz canavarı salmışlardı. Bir kehanet Etiyopyalılara deniz cana-

varından kurtulmaları için Andromeda'yı canavara yiyecek olarak sunmaları gerektiğini söyleyince Etiyopyalılar kralı kızını yaratığa kurban etmek üzere bir kayaya bağlaması için zorladılar. Ama Andromeda'ya âşık olan Perseus, kral kızını ona karısı olarak verirse yaratığı öldüreceğine söz verdi. Kralın teklifini kabul etmesi üzerine Perseus canavarı öldürüp Andromeda'yı serbest bıraktı. Prenses aslında kurtarıcısına suikast düzenleyen Phineus'la nişanlaydı. Perseus, Phineus'a ve müttefiklerine Gorgo'nun başını gösterdi ve onları taşa dönüştürdü.

Perseus ile Andromeda

Seriphos'a dönen Perseus, Gorgo'nun başını gösterdiği Kral Polydektes ve destekçileri taşa dönüştüler. Perseus, Diktys'i adanın hükümdarlığına atadıktan sonra ödünç aldığı sandaletleri, çuvalı ve başlığı geri verdi, Gorgo'nun başını onu kalkanının ortasına yerleştirecek olan Athena'ya teslim etti. Perseus daha sonra Kral Akrisios'u görmek için anakaraya gitti. Burada pentatlon yarışına katıldı ama attığı disk Akrisios'a çarpıp onu öldürdü. Böylece kehanet gerçekleşti. Utancından Argos'un yönetimini üstlenmeyen Perseus, Tiryns kralı Megapenthes'le krallıkları değiştokuş etti. Perseus'un Andromeda'dan Pers krallarının soyundan geldiği Perses dahil olmak üzere beş çocuğu oldu (Apollodoros *Dönüşümler* 2.4.1-5).

Canavar katili Perseus'a, prenses Andromeda'ya ve asılsız kahraman Phineus'a ilişkin efsane, birçok kültürde rastlanan Ejderha Katili masalının Yunan uyarlamasıdır.

Mitolojik sanatta Perseus genellikle Gorgo Medusa'yı gözleri başka yöne çevrili olarak öldüren ya da Gorgolar peşine düştüğünde kanatlı sandaletleriyle kaçan bir genç olarak betimlenmektedir.

Ayrıca bakınız: Biyografik Örüntüler; Kutsal Kardeşler; Kahraman; Canavarlar.

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 300: *The Dragon-Slayer.*

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 300-311.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 119-123,246-251.

Linda Jones Roccos. "Perseus," *LIMC* 7:332-348.

Jocelyn M. Woodward. *Perseus: A Study in Greek Art and Legend.* Cambridge, UK: The University Press, 1937.

POSEİDON (ROMA'DA NEPTÜN)

Suların, özellikle de denizin Tanrısı.

Poseidon, karısı Nereus kızı Amphitrite'yle birlikte bir su-altı sarayında yaşadığı denizin hükümdarıdır. Oğulları Triton, bedeninin üst kısmı android ve alt kısmı balık olan bir deniz adamıdır.

Titan Kronos ile Rhea'nın altı çocuğundan biri olan Poseidon, kardeşleriyle birlikte doğar doğmaz babaları tarafından canlı canlı yutuldu. Tek istisna, uzağa kaçırılıp Girit'te bir mağarada gizlice büyütülen en küçük kardeş Zeus'tu. Daha sonra Rhea Kronos'u kandırıp ona yutmuş olduğu çocukları kusmasını sağlayan bir ilaç içirdi. Bunu yaşlı tanrılar ile genç tanrılar arasında Titanomakhia adlı büyük bir savaş izledi. Zeus'un liderliğini yaptığı genç tanrılar bu savaştan zaferle çıktılar.

Bir söylenceye göre, üç kardeş, Hades, Zeus ve Poseidon dünyanın farklı kısımlarına egemen olmak için kura çektiler. Poseidon'a gri deniz çıktı (Homeros *İlyada* 15.187-193) ama bir başka söylenceye göre, Zeus tanrıların kralı olduktan sonra bütün tanrılara yetkileri ve görevleri dağıttı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 881-885). Poseidon denizlerin efendisi olduğunun simgesi olarak bir balık avlama aleti olarak değil ama gücünü odaklamak için bir büyücü değneği gibi kullandığı bir yaba, yani üç dişli bir zıpkın taşır. Suların hükümdarı rolünü yansıtan farklı hikâyelerde ona atfedilen eylemler arasında seller göndermek, denizde fırtınalar yaratmak, denizden deniz-canavarları (ya da başka hayvanlar) yollamak, insanları denizde boğmak, bir gemiyi taşa dönüştürmek, denizden uzak yerlerde deniz suyu havuzları yaratmak, tatlı su kaynaklar yaratmak (ya da yerlerini ortaya çıkarmak) bulunmaktadır.

Poseidon Yunan geleneğinde aynı zamanda atların ve depremlerin efendisi olsa da bu yetkiler mitoloji anlatıların-

da ön planda yer almazlar. Gerçekten, Poseidon bir hikâyede özel bir amaç bir at biçimini almış ve bir atın babası olmuşsa da bunu diğer tanrılar da yapmaktadırlar. Ek adları arasında Koyu Saçlı ya da kesin biçimde yelelerine göndermeyle atlar için de kullanılan bir ek ad olan Koyu Mavi Saçlı (*kyanochaites*) vardır. Mitlerde ondan söz edilirken Yeri Sarsan ve Yeri Tutan ek adlarının sık sık kullanılması dışında depremlerle Poseidon arasında bir ilişki kurulmaz.

Poseidon'un tanrıların özel olarak onurlandırıldıkları belirli kentlerin, yerlerin bireysel sahipleri oldukları bir dönemde peşine düştüğü ama elde etmeyi başaramadığı yetkiler arasında belirli kentlerin egemenliği bulunmaktaydı. Bu suretle Poseidon ile Athena üzerinde hak iddia etikleri Attika'ya geldiler. Poseidon Akropolis'te yabasıyla bir kayaya vurup deniz suyu çıkardı. Athena bir zeytin ağacı dikti. Hakemlik yapan Tanrılar ödül olarak bölgeyi adını ondan alan Athena'ya verdiler ve Athena da oranın hamisi oldu. Poseidon kızgınlıkla buna bir sel göndererek karşılık verdi (Apollodoros *Kütüphane* 3.14.1). Poseidon benzer biçimde Hera'yla da Argos'un sahipliği için rekabete girdi ve ona karşı da kaybetti.

Poseidon'un bazıları at temalı olan sayısız cinsel ilişkisi oldu. Kaçırılan kızını arayan Demeter'le cinsel ilişkiye girmek isteyen Poseidon Demeter'in peşine düştü ve Demeter ondan kaçmak için kendisini bir kısrağa dönüştürdü ve Arkadya kralı Onkios'a ait kısrakların arasında otladı. Ama hileyi fark eden Poseidon kendisini bir aygıra dönüştürüp Demeter'le bu biçimde çiftleşti. Birleşmelerinin ürünü ilk sahibi Onkios olan kutsal at Areion'du (Pausanias 8.25.4-10). Başka bir fırsatta, Poseidon başı Perseus tarafından kesildiği anda Gorgo Medusa'yla cinsel ilişkiye girdi ve Medusa kahraman Khrysaor ile kanatlı at Pegasos'u doğurdu (Hesiod *Tanrıların Doğuşu* 279-286). Ama mitler cinsel ilişkiye girmek için bir at biçimini alan başka tanrıları (Kronos, Zephyros, Boreas) da anlatmak-

Pelops, Hippodameia'yla evlenmek için Oinomaos'la yarışıyor

tadır ve kuşkusuz sözü geçen mitte de Demeter cinsel ilişkiye girmekten kurtulmak için kısrak biçimini almaktadır. Poseidon bir tanrı olarak herhangi bir biçime girme genel gücüne sahip olsa da Thetis ve Proteus gibi daha alt düzeydeki deniz tanrılarından farklı olarak muhtemelen seri dönüşüm çoğunlukla bir savunma manevrası olduğu için hızlı, seri dönüşümler ortaya koyamaz.

Poseidon'un birçok cinsel ilişkisinin ikisinden bahsedilebilir. Kainis birçok evlenme teklifi alan ama bunları reddeden sevimli, genç bir Lapith kızıydı. Kainis bir gün deniz kenarında kendi başına yürürken, Neptün'ün saldırısında uğradı. Neptün ona ne dilerse bahşedeceğini söyledi ve kız erkek olmayı dilediği için deniz tanrı onu kadından erkeğe dönüştürdü. Böylece Kainis, adının erkek biçimini alarak Kaineus oldu. Neptün Kaineus'u aynı zamanda yaralanmaz kıldığı için Kaineus'un anavatanı Tesalya'da uzun bir savaşçılık kariyeri oldu (Ovidius *Dönüşümler* 12.169-209, 459-535). Poseidon Hera'yla Argos için girdiği yarışı kaybedince, kızıp Argos'taki bütün suların kurumasına neden oldu. Danaos'un

kızı Amymone babası tarafından su araması için gönderildi. Kız su ararken bir geyik gördü ve ona mızrağını fırlattı ama mızrak geyik yerine uyuyan bir satire isabet etti. Ayağa fırlayan satir şehvetle Amymone'nin peşine düştü ama Poseidon birden ortaya çıkınca kaçtı. Ardından Amymone ile Poseidon birlikte olmalarının üzerine tanrı Lerna'daki pınarları kıza gösterdi. Kız Nauplios adlı bir erkek evlat doğurdu (Apollodoros *Kütüphane* 2.1.4-5).

Farklı bir hikâyede, Poseidon ile Apollon ölümlüler gibi giyinip Troya Kralı Laomedon'a gittiler ve belirli bir ücret karşılığında kentin çevresine bir duvar örmeyi teklif ettiler. Tanrıların amacı Laomedon'un ünlü kibrini sınamaktı. Tanrılar gerçekten Troya'yı tahkim ettiler ama Laomedon onlara söz verilen ücreti ödemeyi reddetti. Apollon ceza olarak kente veba salarken Poseidon bir deniz canavarı gönderdi (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.9).

Poseidon'un ölümlü kahramanlarla bağlantıları çok ve çeşitlidir. Tantalos'un oğlu Pelops Poseidon'un cinsel olarak çekici bulduğu yakışıklı bir genç olduğu için Poseidon onu ikisinin bir süre sevgili oldukları Olympos'a götürdü. Daha sonra, Poseidon Pelops'un lütufları karşılığında gence karısı Hippodameia'yı kazanmasında yardım etti (Pindaros *Olymposlular* 1). Poseidon, Atinalı kahraman Theseus'un babasıydı. Bir gece Atina Kralı Aigeus Aithra'yla yattığında Poseidon da onunla cinsel ilişkiye girdi. Aithra, babası Aigeus gözükse de biyolojik babası Poseidon olan Theseus'u doğurdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.15.7). Poseidon aralarında büyük avcı Orion ve dev Aloadlar olmak üzere birçok başka kahramanın babası oldu. Poseidon, Troya Savaşı'nın ardından yurduna dönmek üzere yola çıkan kahraman Odysseus'un başlıca kutsal hasmıydı. Odysseus ve yoldaşları, Kyklopların ülkesini ziyaret ettiklerinde Poseidon'un oğullarından biri olan Kyklop Polyphemos'u kör ettiler. Odysseus'u lanetleyen kör dev, babasından onu cezalandırmasını istedi ve kızgın Poseidon

Odysseus'un evine denizden yolculuğunu zorlaştırarak (örneğin, Homeros 5.287-381) devin isteğine boyun eğdi. Odysseus evine dönünce sakinleri denize tamamen yabancı olan ülkenin içlerindeki bir toplulukta ona kurban keserek tanrının gönlünü almak (*Odysseia* 11.121-137), yani kültünü onu daha önce duymayan insanlara tanıtarak Poseidon'un onurunu yükseltmek zorunda kaldı.

Mitoloji ikonografisinde, Poseidon genellikle uzun saçlı ve sakallı, bir yaba tutarken, çoğunlukla karısı Amphitrite'nin eşliğinde ve kimi zaman çevresi balıklar, yunuslar ya da deniz insanlarıyla çevrili olarak temsil edilir. Deniz insanları, tek bir erkek varlık değil erkek Nereuslar gibi bir tür deniz tanrısı olarak görülürler. Poseidon'un deniz arabasını hippokampiler (Yunanca hippokampoi), yani bir atın ön kısmına ve bir balığın kuyruğuna sahip olan deniz-atları çeker (Homeros *İlyada* 13.17-31). Ama edebiyatta Poseidon'un arabasını bazen kanatlı diye betimlenen, suların üzerinde uçan atlar çeker (Homeros *İlyada* 13.17-31).

Ayrıca bakınız: Sular.

Okuma Önerileri:

Joseph Fontenrose. "The Building of the City Walls: Troy and Asgard." *Journal of American Folklore* 96 (1983): 53-63.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 62-63.

Erika Simon. "Poseidon," *LIMC* 7: 446-479.

——. ve Gerhard Bauchhen. "Neptunus," *LIMC* 7:483-500.

ROMANTİK ANLATILAR

Aşka, özellikle de idealleştirilmiş aşka odaklanan mitler ve efsaneler.

Cinsellik karşısında aşkı vurgulayan romantik anlatılar, iki sevgilinin ya yaşamda ya da trajik bir biçimde ölümde mutlulukla birleşmesiyle (ya da yeniden birleşmesiyle) sona erer.

Birçok talibi cezbeden çok güzel genç kız (ya da yakışıklı delikanlı) çok kullanılan bir başlangıç durumudur. Atalante (Latincesi: Atalanta) hem sıra dışı bir sporcu hem de özgür düşünceli bir genç kızdı. Babası evlenmesi için onu ikna ettiğinde Atalante taliplerini kendisiyle yarışmaya mecbur tuttu. Atalante delikanlıya avans verecek, tamamen zırhlı olarak onu takip edecekti. Atalante delikanlıyı yakalarsa öldürecek ama delikanlı hedefe ondan önce varırsa onunla evlenecekti. Ona âşık olan Melanion yarışmak için gelene değin birçok talip öldü. Melanion, akıllıca davranıp, Atalante peşindeyken yola atmak için Aphrodite'ten altın elmalar almıştı. Atalante Melanion'un attığı altın elmaları toplamak için durunca yarışı kaybetti. Böylece Melanion onunla evlendi (Apollodoros *Kütüphane* 3.9.2; krş. Ovidius *Dönüşümler* 10.560-680). Dikkat dağıtmalı kaçış olarak bilinen takip eden kişinin dikkatini değerli bir şeyler atarak dağıtma stratejisi, efsanelerde ve halk hikâyelerinde yaygın biçimde bulunmaktadır.

Pygmalion adlı bir heykeltıraş kadınlardan tiksindiği için tek başına yaşamaktaydı. Ama fildişinden çok güzel bir genç kız heykeli oyduğunda ona âşık oldu. Venüs festivali boyunca tanrıçaya fildişi genç kız gibi bir eşe sahip olmak için yakarmışsa da tanrıça onun gerçek isteğini anladığı için Pygmalion eve dönüp fildişi bakireyi öptüğünde bakire ete kemiğe büründü. Evlendiler ve genç kız Paphos adlı bir kız doğurdu (Ovidius *Dönüşümler* 10.243-297). Genellikle Aphrodite'inkiler olmak üzere heykellere âşık olup onlarla sevişen erkeklere ilişkin çeşitli antik dönem hikâyelerinden biri olan ve romantik aşktan daha çok şehveti ön plana alan bu efsane biçiminde, Pygmalion seks yaptığı birisi gibi davranmak da dahil olmak üzere sanki eşiymiş gibi muamele ettiği bir Aphrodite heykeline âşık oldu (Amobios *Adversus Gentes* 6.22).

Muhtemelen antik dönem edebiyatındaki en hoş hikâye, büyük olasılıkla mitolojileştirilmiş bir halk hikâyesi olan

Kupid ile Psykhe'nin öyküsüdür. Homeros'un *Odysseia* adlı yapıtında aktarılan Odysseus ile Penelope'nin öyküsü gibi Kupid ile Psykhe'nin öyküsü de birbirini seven bir koca ile karısının acı veren ayrılışlarını ve yeniden birleşmelerini anlatmaktadır. Bir kral ile kraliçenin üç kızları vardı ve kızların en küçüğü Psykhe (Ruh) öyle güzeldi ki insanlar Venüs'ü unutup ona sanki bir tanrıçaymış gibi davranıyorlardı. Buna kızan Venüs, oğlu Kupid'e Psykhe'yi yoksul düşmüş bir adama âşık etmesini emretti. Babası Psykhe'nin kocasının kim olacağını öğrenmek için Apollon kehanetine başvurduğunda tanrı ona kızını gelinlik giydirilmiş olarak bir faleze bırakması gerektiği ve kocasının tanrıların bile korktuğu vahşi, kanatlı bir varlık olacağı yanıtını verdi. Düğün alayı kıza faleze değin hüzünle eşlik etti ve ağlayarak onu orada bıraktı ama yufka yürekli Zephyur onu alıp alttaki bir vadiye indirdi. Kız bu vadide hazineyle ve görünmez hizmetkârla dolu bir saraya rastladı. Bilinmeyen koca gece kızın yatağına girdi, onu karısı yaptı ve gün ağarmadan yanından ayrılıp gitti.

Bu sırada Psykhe'nin ailesi yasa boğuldu ve Psykhe rahatlamak için kocasından kız kardeşlerini görmesine izin vermesini istedi. Kocası kabul etti ama kız kardeşlerinin onu kendisinin neye benzediğini öğrenmesi için ikna etmeye çalışacaklarını söyledi ve böylesi bir merakın felaket getirebileceği uyarısında bulundu. Psykhe'nin talihini kıskanan kız kardeşler ona kocasının kehanetin söylediği gibi bir canavar olabileceğini söyleyip hileyle kocasını uyarken öldürmeye ikna ettiler. Geceleyin kız uyuyan kocasına elinde bir bıçakla yaklaşırken fenerinin ışığından kocasının Kupid olduğunu gördü ama kazara kocasının üzerine sıcak bir yağ damlası damlatarak onu uyandırdı. Kupid annesi Venüs'ün kendisine Psykhe'yi fakir bir zavallıyla evlendirmesini söylemesine rağmen onunla kendisinin evlendiğini açıkladı ama Psykhe, Kupid yerine kız kardeşlerine uyduğu için cezası Kupid'in

ondan ayrılması olacaktı. Kupid böyle söyleyerek ayrılıp gitti. Psykhe mutluluğunu bozdukları için kötü kız kardeşlerini cezalandırdıktan sonra, kızgınlığını yatıştıracağı umuduyla ülke ülke gezerek kocasını aradı. Nihayetinde düşmanı kaynanası Venüs'e boyun eğdi ve Venüs ona görünüşte yerine getirilmesi olanaksız gibi görünen görevler verdi. Psykhe son görevini yerini getirirken yağ yarığı iyileşmiş olan Kupid müdahale etti ve Jüpiter'den işleri yoluna koymasını istedi. Tanrı Psykhe'nin Kupid'in karısı olmasını buyurdu ve Venüs oğlunun kendisinden daha alt seviyede birisiyle evlenmesinin onu gücendirmemesi için Psykhe'yi ölümsüz kıldı. Zaman içinde, Psykhe Voluptas, yani Haz adlı bir kız doğurdu (Apuleius *Dönüşümler* 4.28-6.24). Tarihsel bir dönemde ya da belirsiz bir geçmişte geçen halk hikâyeleri biçimindeki diğer romantik öyküler gibi, Kupid ile Psykhe'nin hikâyesi de klasik mitoloji derlemelerine dahil edildi (ilk olarak Fulgentius'un *Mitolojiler* adlı yapıtında yer aldı) ve böylece onursal bir mitoloji anlatısı haline geldi.

Eros bakarken kendi yansımasını gören Narkissos

Narkissos efsanesi, kahraman kendisine âşık olduğu için bir vuslatı olanaksız kılan ve dolayısıyla romantik bir sonu olmayan romantik bir hikâyedir. Bir nympha ile bir nehir tanrısının çocuğu olan genç Narkissos, birçok genç erkek ve genç kız tarafından aşkla arzulanmışsa da o soğukkanlılıkla hepsini reddetti. Nihayetinde küçümsenen bir genç tanrılara Narkissos'un âşık olması ama sevgilisine kavuşamaması için yakardı. Narkissos kendisini bir pınarda ferahlatırken bir başka birisi olduğunu düşünerek kendi yansımasına âşık oldu ve boş yere onu kucaklamaya ve öpmeye çalıştı. Zaman içinde kendisine âşık olduğunu anlamışsa da hiçbir şey onu yansımasına gözünü dikmekten alıkoyamadı ve Narkissos yavaş yavaş eriyip gitti. Onun bedeninin yerine yeni bir tür çiçek bitti (Ovidius *Dönüşümler* 3.339-510).

Trajik aşk hikâyelerinde birbirini seven çift ölümde birleşebilir. Asur'da birbirlerini seven ama aileleri evlenmelerine izin vermeyen yakışıklı genç Pyramus ile hoş kız Thisbe yaşardı. Birbirlerine bitişik odalarda yaşayan gençler ara duvardaki bir çatlaktan gizlice konuşabiliyorlardı. Bir gece birlikte kaçmaya karar verip beyaz meyveli dut ağacının yanındaki Ninus'un mezarında buluşmak için anlaştılar. Mezara ilk önce Thisbe ulaştı ama can almaktan yeni dönen bir aslan oradan geçmekteyken Thisbe onu fark edip kaçarken peçesini düşürdü ve aslan peçeyi parçaladı. Bu sırada çıkagelen Pyramus hayvanın ayak izlerini ve kanlı peçeyi görünce sevgilisinin öldüğünü düşünüp kılıcı kendi bedenine sapladı. Thisbe dönünce ne olduğunu anladı ve ölümde Pyramus'a katılmayı seçti. Onların kanları dut ağacının meyvelerinin kırmızıya dönmesine neden oldu ve böylece bugüne kadar da kırmızı kaldılar. İki sevgili aileleri tarafından aynı mezara gömüldü (Ovidius *Dönüşümler* 4.55-166).

Troya'nın yakındaki Abydos'ta Leander (Yunanca Leandros) adlı bir genç ve boğazın karşı tarafındaki Sestos kentinin

kıyısındaki bir kulede Aphrodite rahibesi bakire Hero yaşardı. Bir gün Adonis ve Aphrodite festivalinde, Leander ile Hero karşılaşıp birbirlerine âşık oldular. Sevgililer farklı kentlerde yaşadıkları için Leander kıza kendisine rehberlik etmesi için yüksekten ışık tutmasını söyleyerek geceleri boğazı yüzerek geçmeyi teklif etti. Geceleri Leander fenerinin ışığının rehberliğinde Hero'nun kulesine yüzdü ve aşklarını yaşadılar. Kışın fırtınalı bir gecede Hero fenerini yaktı ve Leander yola çıktı ama dalgalı deniz onu alt etti ve şiddetli rüzgâr Hero'nun fenerini söndürdü. Sabahleyin Hero Leander'in boğulmuş bedenini kulesinin dibinde görünce ölümde ona katılmak için kendisini denize attı (Musaios *Hero ile Leander*).

Birçok hikâye bir ölümlü ile bir ölümsüz arasındaki tutkulu ilişkinin olası sonuçları üzerine kafa yormaktadır. Marpessa'yla hem ölümlü İdas hem de tanrı Apollon evlenmek istiyordu. Zeus genç kıza evlenmek için ikisinden birini seçme iznini verdiğinde Marpessa, Apollon'un yaşlandığında kendisini terk etmesinden korkarak kocası olarak İdas'ı seçti (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.8). Benzer bir seçimi ölümlü bir eş adayıyla karşı karşıya kalınca Aphrodite yaptı. Aphrodite kaçınılmaz olarak yaşlanacağını ve kendisinin buna üzüleceğini düşünerek ölümlü Ankhises'i koca olarak almayı reddetti. Ölümlü Marpessa'nın ve ölümsüz Aphrodite'in öngördükleri sonuçlar Eos (Şafak) ile ölümlü Tithonos'un ilişkisinde gerçekleşir. Eos sevgilisi olması için Tithonos'u kapıp götürmesinin ardından Zeus'tan Tithonos'u ölümsüz kılmasını rica etti ama bu sırada aynı zamanda yaşlanmaz kılmasını istemeyi unuttu. Yaşlanıp elden ayaktan düşen Tithonos bir sesten ibaret hale geldiğinde Eos onu bir odaya koyup kapıyı kapattı (*Homeros'un Aphrodite İlahisi* 218-238).

Ayrıca bakınız: Cinsel Mitler ve Efsaneler

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography.* FF Communications, 184.

Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 425B: The Disenchanted Husband: The Witch's Tasks and Type 666: Hero and Leander.

Hans Färber. *Hero und Leander: Musaios und die weiteren antiken Zeugnisse*. Münih: Ernst Heimeran, 1961.

Michael Grant. *Myths of the Greeks and Romans*. New York: Mentor, 1964, 373-378 (Hero and Leander).

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 100-114 (Kupid ile Psike), 258-259 (Narcissus).

Noëlle Icard-Gianolio. "Psyche," *LIMC* 7:569-585.

Jaromir Jech. "Hero und Leander," *Enzyklopädie des Märchens* içinde. Berlin: Walter de Gruyter, 1990, 6:845-851.

Jane M. Miller. "Some Versions of Pygmalion," *Ovid Renewed* içinde, ed. Charles Martindale. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 205-214.

Louise Vinge. *The Narcissus Theme in Western European Literature Up to the Early Nineteenth Century*. Lund, Sweden: Gleerup, 1967.

RÜZGÂRLAR

Kişileştirilmiş ya da şeyleştirilmiş hava akımları.

Mitolojik rüzgârlar iki temel biçimde işlenir: İnsanlarınkine benzer etkinliklerle insanların tarzında uğraşan ama aynı zamanda rüzgâr olan erkek tanrılar ve bir çantaya kapatılabilen cansız şeyler olarak.

Hesiodos'a göre (*Tanrıların Doğuşu* 378-380), başlıca üç rüzgâr –Zephyros (batı rüzgârı), Boreas (kuzey rüzgârı) ve Notos (güney rüzgârı)– Eos (Şafak) ile Astraios'un çocuklarıdırlar. Romalılar bu adları Zephyrus, Boreas ve Notus diye Latinceleştirmişlerdir. Hesiodos'un dört yerine üç rüzgâr listelemesi Yunanlıların üçlülere duyduğu yakınlığı yansıtıyor olabilir. Homeros rüzgârların (muhtemelen üç kardeşin) Zephyros'un evinde bir şölen için toplandıklarından bahseder (*İlyada* 23.192-216).

Oreithyia'yı kaçıran Boreas

Mitte kardeşlerden yalnızca Boreas büyük bir rol oynar. Boreas'ın evi kuzeyde, barbar Trakya'daydı ve karakteri Yunanistan'a kuzeyden esip üşüten rüzgârınki gibi acımasızdı. Boreas bir zamanlar Atina Kralı Erekhtheus'un sevgili kızı Oreithyia'yı baştan çıkarmışsa da evlenme isteği Erekhtheus'un hoşuna gitmedi. Dolayısıyla tanrı Oreithyia'yı güç yoluyla almaya karar verdi. Kız Atina'nın içinden akan İlissos Nehri'nin kenarında oynarken kanatlı Boreas aniden ortaya çıkıp onu yırtıcı bir kuş gibi kaptı ve kuzeydeki evine götürdü. Boreas, Oreithyia'yla cinsel ilişkiye girdi ve Oreithyia zaman içinde Kleopatra ve Khione adlı iki kız ve Zetes ve Kalais adlı iki erkek evlat doğurdu. Oğlanlar babaları gibi kanatlıydı (Apollodoros *Kütüphane* 3.15.2; Ovidius *Dönüşümler* 6.682-721).

İnsanlar çok sayıdaki tanrı ya da güç tarafından kaçırılıp götürülme tehlikesiyle karşı karşıya olsalar da şiddetli rüzgâr-

lar bu etkinlikte uzman gibi gözükmektedirler. Homeros'un *İlyada*'sında (6.343-348) Helen yaptıklarını yapamadan (yani, kocasını daha az yiğit bir erkek için terk etmeden) önce anam beni doğurduğu gün kötü bir kasırga beni alıp bir dağın tepesine ya da dalgaların sürükleyip götürecekleri denize bıraksaydı der. Benzer biçimde mutsuz Penelope, Artemis'e okuyla onu öldürmesi ve bir kasırgaya Okeanos Nehri'nin ağzına götürmesi için yakarır. Ardından kasırgalardan ve Harpyalardan (Kapkaççılar) birbirlerinin yerine konulabilir şeyler olarak bahsederek bir kasırganın onu alıp götürmesi düşüncesinin ayrıntılarına girer. Böylece kuzey rüzgârının Oreithyia'yı kapması ve onunla birlikte uzak bir yere uçması, rüzgârlar mitolojisinde yer edinmiş bir örgünün yansımasıdır.

Boreas ile Oreithyia'nın çocuklarının kendi maceraları vardır. Bunlardan en iyi bilineni Argo Gemicileri çevresinde Boreasoğulları diye bilinen kanatlı Zetes ile Kalais hakkında anlatılan efsanedir. Altın Postu bulmak üzere çıktıkları seyahat sırasında Argo Gemicileri kör kâhin Phineus'a nasıl bir rota izlemeleri gerektiğini danıştılar. Phineus, Argo Gemicilerine yardım etmeyi kendisini tanrıların ona eziyet etmeleri için gönderdikleri kanatlı dişi yaratıklar Harpyalar'dan kurtarmaları koşuluyla kabul etti. Phineus'un önündeki masaya ne zaman bir yemek konsa, Harpyalar aniden yemeğin üstüne atılıp büyük bir kısmını alıp götürmekte ve geri kalanı da pisleyerek yenilmez hale getirmekteydiler. Harpyalar her zamanki gibi ortaya çıktıklarında Boreas'ın oğulları ellerinde kılıçlarıyla havada onları kovaladılar. Farklı yazarlar farklı sonuçlar aktarsalar da hepsi Boreasoğullarının kâhini Harpyaların eziyetinden kurtardıklarında anlaşmaktadır. Bunun üzerine Phineus Argo Gemicilerine öğüt verir (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.21; Ovidius *Dönüşümler* 7.1-6).

Antik dünyada rüzgârın atları hızlı yavrular üretecek biçimde hamile bıraktığı yollu yaygın bir halk inancı söz konu-

suydu ve bu inancın mitolojik karışlığı kişileşmiş bir rüzgârın özel bir durumda bir kısrağı hamile bırakması şeklindeki söylenceydi. Homeros üç bin kısraklık bir sürüye âşık olan Boreas'ın bir at biçimini alıp onlarla çiftleştikten sonra kısrakların nasıl on iki tay doğurduklarını aktarır (*İlyada* 20.221-229). Bir başka zaman Zephyros, Harpa Podarge ile birleşti ve Podarge, Ksanthos ve Balios adlı iki tay doğurdu. Poseidon'un Peleus'a düğün hediyesi olarak verdiği ve daha sonra Peleus'un oğlu Akhilleus'un olan bu küheylanlar, Troya'daki en iyi atlardı. Bu atlar, ölümsüzdüler ve var olan en hafif şey Zephyros denli hızlı koşuyorlardı (*İlyada* 2.770, 16.145-154, 19.415-416).

Bir çocuğu kapıp götüren Harpya

Biraz daha farklı bir rüzgâr anlayışı, Homeros'un *Odysseia*'sının bir bölümünün temelini oluşturmaktadır. Odysseus Troya'dan evine dönüşünde Aiolos (Latincesi: Aeolus) ve ailesinin yurdu olan yüzen ada Aiolia'ya vardı. Aiolos tanrıların sevdiği olduğu için Zeus ona rüzgârların kâhyalığını vermişti. Aiolos Odysseus ve yoldaşlarını misafirperverlikle ağırladı ve misafirlerinin ayrılma zamanı geldiğinde Aiolos haşin rüzgârları bir deri çantaya koyup ağzını sıkıca bağladıktan sonra Odysseus'a hediye etti. Hatta Odysseus'un gemilerini harekete geçirmek için bir meltem yolladı. Akhalar için yolculuk iyi geçmiş ve yurtları görünmeye başladı ama Odysseus uyurken, güven duymayan yoldaşları altın ya da gümüş dolu olduğunu düşünerek deri çantayı açtılar. Rüzgârlar çantadan dışarıya fırladığında bir kasırga denizcileri kapıp yine denizin dışına attı. Aiolia'ya dönen Odysseus, bir kere daha yardım istediyse de Aiolos açık bir biçimde kutsal tanrılara nefret dolu birisine yardım etmenin doğru olmayacağını söyleyerek Odysseus'u kovdu (*Odysseia* 10. 1-79).

Bu öyküde, rüzgârlar, Zeus'un kozmik hiyerarşisinde bir tür rüzgârların kralı olan Aiolos'un istencine tabi olan cansız şeylerdir. Ailos, sanki rüzgârlar sonlu nesnelermiş gibi bir çuvala doldurmakta ve batı rüzgârını misafirlerine nazikçe eşlik etmesi için göndermektedir.

Ayrıca bakınız: Kutsal Kardeşler; Canavarlar; Üçlüler.

Okuma önerileri:

William Hansen. "Homer and the Folktale," *A New Companion to Homer*, ed. Ian Morris ve Barry Powell. Leiden: Brill, 1997, 442-462, 454-455.

Kora Neuser. Anemoi: Studien zur Darstellung der Winde und Windgottheiten in der Antike. Rome: Giorgio Bretschneider Editore, 1982.

Erika Simon. "Venti," *LIMC* 8:186-192.

R. Stromberg. "The Aeolus Episode and Greek Wind Magic," *Acta Universitatis Gotoburgensis* 56 (1950): 73-84.

SATİRLER (YUNANCA SATYROİ) VE SİLENLER (YUNANCA SİLENOİ)

Kırlarda yaşayan kısmen insan kısmen at biçimindeki erkek bileşim varlıklar.

Satirlerin temel yapısı, hayvani yüzleri, kulakları, yele benzeri saçları, sertleşmiş (ya da en azından büyük) erkeklik organları, kuyrukları ve ayakları genellikle bir atınkiler gibi olsa da iki ayakları üzerinde yürümeleri dahil olmak üzere erkek bir insanın yapısıdır. Dolayısıyla bir satir, bir insanla keçinin karışımı olması dışında Pan'a çok benzemektedir. Yunanlılar arasında kısa bir süreliğine kullanılan *silen* terimi hemen hemen *satir* ile birbirlerinin yerine kullanılmaktaydılar. Bazen Silenos ya da Paposilenos (Büyükbaba Silen) belirli bir silenin özel ismi muamelesi görmekteydi.

Satir

Mitolojik anlatımda, satirler kimi zaman daha hayvan gibi (sözgelimi at bacaklı olarak) bazen de daha insan gibi temsil edilirler ve sanatsal eğilim zamanla sık sık ilişkilendirildikleri Panların durumunda olduğu gibi onları giderek insan olarak betimlemeye yöneldi. Aslında Satirlerin (yani, at adamların)

ve Panların (yani keçi adamların) ikonografileri birbirlerini etkiledikleri için Helenistik dönem itibariyle satirler keçi özellikleri gösterdiler. Tipik sahneler satirleri çifte flüt çalarken, dans ederken, nymphaların peşinde koşarken ve Dionysos'a eşlik ederken gösterirler. Satirlerin sanattaki tasviri koronun satir ve silen kıyafetleri giymiş aktörlerden oluştuğu bir Atina drama türü olan satir oyunlarının çağdaş icralarından etkilenmiştir.

Hesiodos'a göre (paragraf 123 MW), Phoroneus'un oreadları (dağ nymphaları), satirleri ve Kouretleri doğuran beş kız torunu vardı. Satirler "çalışmaya uygun olmayan, işe yaramaz" yaratıklarken, şair nymphaları "tanrıça" ve Kouretleri "şen tanrılar, dansçılar" olarak adlandırır. Şair Nonnos'a göre, satirler Doros ile kır tanrısı Hermes'in kızı olan İphthime'nin çocuklarıydılar (*Dionysiaka* 14.105-117). Tanrının buradaki kısmen insan biçimli ve kısmen hayvan biçimli varlıkların babası olma rolü, Hermes ile bir nympha'nın satirlerin insan ile atın bir karışımı oldukları tarifin aynısına uygun olarak bir insan ile bir keçinin karışımı olan Pan'ın ebeveynleri oldukları söylenceyle ruhen uyuşmaktadır. Ama satir Marsyas'ın babası mit yazarlarınca Olymposlular ya da Oiagrolar olarak belirtildiği için bir Kyklop ya da bir kentaur üretmenin birden çok yolunun söz konusu olması gibi bir satir üretmenin de birden çok yolu söz konusudur. Genellikle satirlerin soyu kısmen tanrısal ve kırsaldır. Dişi satir bulunmadığı için satirler kendi kendilerini üreten bir grup değildirler. Satirlerin ölümlü mü yoksa ölümsüz mü oldukları sorusu eskilere göre açık değilken, çeşitli silen mezarı gören Yunanlı gezgin Pausanias'a dayanarak silenlerin ölümlü doğmaları gerektiği sonucuna varabiliriz (6.24.8). Apollon'un ellerinde ölen satir Marsyas'ın kaderi ulaştığımız sonucu desteklemektedir.

Bütün renkliliklerine ve mitolojik sanattaki popülerliklerine rağmen çok az öykü satirlerden bahseder. Bahsi geçen

satirlerin en bilinenleri Frigyalı satir, yani Apollon'la müzik yarışmasına giren silen Marsyas'tır. Çifte flütü Athena icat ettiyse de çalarken yüzünü bozduğunu fark ettiğinde onu attı. Marsyas flütü buldu ve kendi kendine onu çalmayı öğrenip bir müzik yarışmasında Apollon'a meydan okudu. Önceden kazananın kaybedene istediğini yapabileceği konusunda anlaştılar. Apollon yarışmada lirini tersten çaldı, Marsyas'a da aynısını yapmasını söyledi ve satir flütü tersten çalamadığı için kaybedenin o olduğuna karar verildi. Apollon Marsyas'ı bir çam ağacına asıp canlı canlı derisini yüzdü. Kır nymphaları ve satirleri onun için yas tuttular ve ya onların gözyaşları ya da Marsyas'ın kanı Marsyas Nehri haline geldi (Apollodoros *Kütüphane* 1.4.2; Pausanias 10.30.9; Hyginus *Fabulae* 165). Bu mit, bir tanrı ile genellikle insan olmak üzere daha alt seviyeden bir varlığın tanrının uzmanlık alanında rekabete girmesini konu alan çeşitli anlatılardan biridir.

Bir satir ya da silen Midas efsanesinde boy gösterir. Frigya kralı, pınara içmeye alışık olduğu şarabı karıştırarak yaban yaratığını (Herodot 8.138; Ksenofon *Anabasis* 1.2.13) yakaladı ya da Dionysos'un mahiyetindeki bakkhalardan uzak düşen yaşlı ve sarhoş silen köylülerce yakalanıp krala teslim edildi. Gelgelim Midas konukseverlik gösterip onu Dionysos'a geri gönderdi (Ovidius *Dönüşümler* 11.89-99).

Ayrıca bakınız: Kentaurlar ve Hippokentaurlar; Nymphalar; Pan.

Okuma önerileri:

Frank Brommer. *Satyroi.* Würzburg: Konrad Triltsch Verlag, 1937.

J. G. Frazer. *Pausanias's Description of Greece.* Londra: Macmillan, 1898, 2:289-294.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 135-139.

William Hansen. *Phlegon of Tralles' Book of Marvels.* Exeter: University of Exeter Press, 1996, 171-174.

Francois Lissarrague. "The Sexual Life of Satyrs," Before Sexuality: The Construction of the Erotic Experience in the Ancient Greek

World içinde, ed. David M. Halperin, John J. Winkler ve Froma Zeitlin. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990, 53-82.
——. "Why Satyrs Are Good to Represent," *Nothing to Do with Dionysos! Athenian Drama in Its Social Context* içinde, ed. John J. Winker ve Froma Zeitlin. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990, 228-236.
Erika Simon. "Silenoi," *LIMC* 8:1108-1133.

SOY KÜTÜĞÜ

Varlıkların çiftleşmelere ve çocuklara dayanan soy gruplarında gruplandırılması.

Mitolojik soy kütükleri sıradan soy kütüklerinden hem insanları hem de kutsal varlıkları içerebilmeleri bakımından farklıdır. Kutsal varlıklar arasında Zeus gibi tamamen insan biçimli tanrılar, Gaia (Toprak/Yeryüzü) gibi fiziksel kozmosun öğeleri ve Phobos (Korku) gibi kişileştirilmiş soyutlamalar bulunmaktadır ve bu üç sınıf varlık çiftleşebilen yaşayan yaratıklar gibi ele alınılırlar.

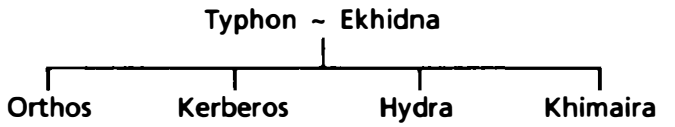
Gerçekte, isteyen isteyenle çiftleşir: Ölümlüler çoğunlukla ölümlülerle ve ölümsüzler ölümsüzlerle çiftleşirler ve ölümsüzler arasında kozmik parçalar diğer kozmik parçalarla (nitekim Gaia "Toprak" Uranos "Gökzüyü"yle) ve tamamen insan biçimli varlıklar diğer bu türden varlıklarla çiftleşmeye eğilimlidirler (nitekim Zeus Demeter'le çiftleşir). İnsan kadın Semele ile tanrı Zeus'un cinsel ilişkisinde olduğu gibi bir ölümlü bir ölümsüzle çiftleştiğinde, ölümsüz her zaman tamamen insan biçimli bir tanrıdır. İnsan erkekler ile kozmik hiyerarşide ölümsüz tanrılar ile sıradan ölümler arasında bir yerde olan nymphalar arasında ve erkek tanrılar ile nymphalar arasında birçok eşleşme söz konusudur. Canavar yaratıklar bazen Olympos tanrıçalarıyla çiftleşmeyi arzulasalar da başarılı olamazlar. Devasa yılan canavar Typhon'un bir keresinde Hera'ya ilişkin gerçekleşmeyen tasarıları oldu ve Alo-

eusoğulları diye bilinen olağanüstü büyük ölümlüler Otos ile Ephialtes Hera ile Artemis'i baştan çıkarmayı tasarladılar ama başarılı olamadılar.

Gerçek yaşamda olduğu gibi mitolojik ebeveynler de kendileri gibi çocuklar yapma eğilimindedirler; insan biçimli tanrıları üreten insan biçimli tanrılar, insanları üreten insanlar, Kyklopları üreten Kyklopla, kendi kendilerini üreten topluluklardır. Ne var ki birçok istisna bulunmaktadır. Satirler gibi bazı gruplar bütünüyle erkeklerden oluşurken, nymphalar gibi diğerleri tamamen kadın oldukları için satirlerin ve nymphaların kendi kendilerini üreten topluluk olmaları olanaksızdır. Farklı nymphaların babaları insan biçimli Zeus'tan, belirli bir nehir tanrısına ve güneş-tanrı Helios'a değin çeşitlilik gösterdiği gibi anneleri de çeşitlilik gösterir. Benzersiz ve sınırlı yaratıklar tanım gereği kendilerini üreten toplulukların üyesi olmayacakları için, olabildiğince uygun bir biçimde soy kütük ilişkilerine dahil edilirler. Böylece ebeveynleri ve kardeşleri bakımından bütünüyle ayrıksı olmayacaklardır. Bu soy kütüklerinden bazıları diğerlerinden daha fazla ikna edicidirler. Gaia (Yeryüzü/Toprak) ve Uranos (Gökyüzü), ebeveynleriyle kutsallık ve büyük ölçüler dışında çok az şey paylaşan birbirine benzemeyen üç dizi kardeş, Titanları, Kyklopları ve Yüzkolluları meydana getirdiler. Yapısal olarak yarı insan yarı boğa biçimli olan canavar Minotauros gereğine uygun biçimde bir insan kadın ile bir boğanın çocuğuyduysa da yarı insan yarı keçi biçimli bileşim varlık tanrı Pan, gösterişsiz tanrı Hermes ile bir nymphanın çocuğu olduğu için, Minotauros'un yabanıl bileşeni Pan'ınkinden daha açık biçimde anlatılmaktadır.

Mitolojik soy kütüklerinin başlıca işlevi gerçek ve hayali şeyleri insan aileleri modeline göre düzenleyerek evrenin bileşenleri arasında ilişkiler olduğunu izlemi uyandırmaktır. Benzer yapıda oldukları düşünülen insanlar ya da şeyler ge-

nellikle birlikte gruplandırılırken aksine benzemeyen halklar ve şeyler ayrılırlar. Bu, mitolojik soy kütüklerinin temel ilkesidir. Benzerlik ya doğrudan soy tarafından ya dolaylı olarak bölünmüş soy kütüklerinde ya da Hesiodos'un (*Tanrıların Doğuşu* 295-325) bildirdiği şecerede olduğu gibi her ikisi aracılığıyla ifade edilebilirler.

Ebeveynler canavardırlar ve dünyaya canavar çocuklar getirirler. Yarı yılan yarı insanımsı olan Typhon ile Ekhidna biçimsel olarak benzerdirler ve dört çocukları babalarıyla çok başlı olma özelliğini paylaşırlar: Orthos iki-başlı bir köpek, Kerberos elli-başlı bir köpek, Hydra çok başlı bir su yılanı, Khimaira bir aslanın, keçinin ve yılanın başlarına sahip olan üç başlı bir yaratıktır. Burada farklı benzerlik ilişkileri hem doğrudan hem de dolaylı olarak ifade edilmektedir.

Soy kütükleri nitelik, statü, ayrıcalık, üst düzey ve alt düzey ilişkileri de ifade edebilirler. Sözgelimi, bir tanrı soyu bir insan soyundan daha değerli, kraliyet soyu avam soyundan daha arzu edilir ve özgür ebeveynler soyu köleler soyundan daha iyidir.

Tanrı Zeus, Arkadyalıların adını onlara veren atası Arkas adlı bir erkek evlat dünyaya getiren bir nymphayla, yani bakire Kallisto'yla çiftleştiği için Arkadya sakinleri bir Olympos tanrısının soyundan geldikleriyle övünebilirler.

Ek ad geleneksel soy kütüklerinde yaygın bir aygıttır. Bir ulusun ya da kabilenin izi sık sık benzer isimli bir ataya değin sürülür. Nitekim tıpkı Helenlerin ya da Yunanlıların Helen adlı bir atadan gelmeleri gibi Helenlerin alt bölümlerinin ve komşularının da onlara adlarını veren kurucu ataları vardır: Aiollar Aiolos'tan (Latincesi: Aeolus), Dorlar Doros'tan, İonlar İon'dan, Makedonyalılar Makedon'dan gelmektedir.

Asıl yerlilik için farklı türden bir iddia geçerlidir.

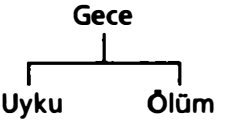

Atina geleneğine göre, Atina'nın ilk kralları bulundukları yerde oluşmuş, bitkiler gibi Attika'nın toprağından birden bire meydana çıkmışlardı; bundan dolayı ataları Atinalılar göçmenler değil tam anlamıyla yerli, ilk halktırlar ve onların toprakla ilişkisi çocuğun anneyle ilişkisi gibidir. Ayrıca anavatan olarak Attika, Atinalılardan alınamaz. Başka kişiler onu işgal edebilirlerse de o hiçbir zaman gerçekten onların olmaz.

Özellikle kavramsal soy kütüklerinde olmak üzere, evlatlık bir mantık ilişkileri çeşitliliğini ifade edebilir.

Geleneksel Yunan soy kütüğünde, Nyks iki oğul doğurur: Hypnos (Uyku) ve Thanatos (Ölüm). Uyku ile ölüm arasındaki benzerlik kardeşler olarak temsil edilmelerinde ifade edilmektedir: uyku ölümün zayıf bir biçimidir, tıpkı ölümün

uykunun güçlü bir biçimi olması gibi. Gece genellikle uykunun bir önkoşulu olduğu için Gece soy kütük bakımından Uyku'yu önceleyen ve yaratan olarak temsil edilir.

Mitolojik soy kütüklerinin tasarımcıları her şeyin soy kütüksel olarak anlamlı olması gerektiğini ve anlamlı olabildiğini varsayarlar. Soybilimci meselleri etraflıca düşünür ve varlıkları ailelere şimdiyi kendi kavrayışına, olmasını hayal ettiğine ya da arzuladığına uygun yansıtabilecekleri biçimde yerleştirir.

Ayrıca bakınız: Eponimi

Okuma önerileri:

Jaakko Aronen. "Genealogy as a Form of Mythic Discourse: The Case of the Phaeacians," *Myth and Symbol I: Symbolic Phenomena in Ancient Greek Culture* içinde, ed. Synnove des Bouvrie. Bergen: Norwegian Institute at Athens, 2002, 89-111.

Claude Calame. "Spartan Genealogies: The Mythological Representation of a Spatial Organisation," çev. A. Habib, *Interpretations of Greek Mythology* içinde, ed. Jan Bremmer. Londra: Routledge, 1988, 153-186.

Robert Fowler. "Genealogical Thinking, Hesiodos's *Catalogue*, and the Creation of the Hellenes." *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 44 (1998): 1-19.

Paula Philippson. Genealogie als mythische Form: Studien zur Theogonie des Hesiodos. Oslo: Brogger, 1936.

Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiodos: Theogony*. Oxford: Clarendon Press, 1966, 31-39.

——. *The Hesiodic Catalogue of Women: Its Nature, Structure, and Origins*. Oxford: Calderon Press, 1985.

SULAR

Denizler, nehirler ve pınarlar ve onların hükümdarları.

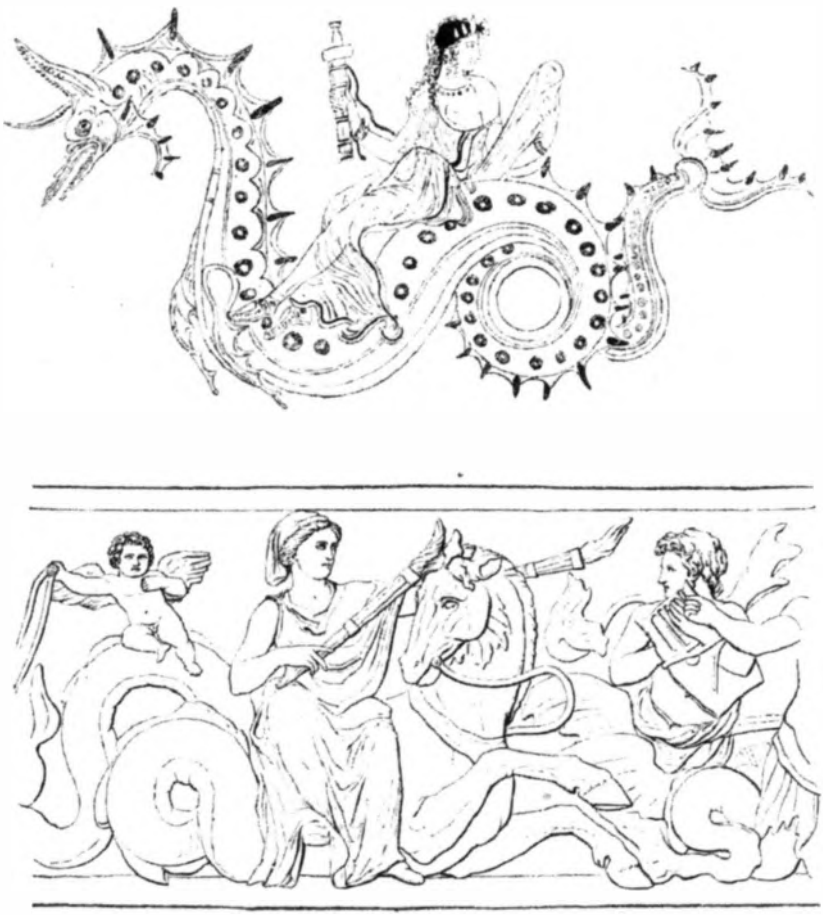
Yeryüzü sularının kaynağı ya Okeanos (Okean Nehri) ya da Okeanos'la birlikte eşi Tethys olan tek bir bağlantılı sular sistemine bağlı tanrısal varlıklardır. Homeros, denizin tamamı gibi bütün ırmakların, pınarların ve kuyuların da kanın bir kalpten dağılması gibi yeryüzünün her yerine akan Okeanos'tan yayıldığını söylemektedir (*İlyada* 21.195-197). Hesiodos, karısı Tethys'in Okeanos'a erkek evlatların yeryüzünün nehirleri ve kız evlatların pınarların ve gölcüklerin nymphaları olduğu üç bin erkek evlat ve üç bin kız evlat doğurduğunu söylediğinde mitolojik bir düşünceyi ifade etmektedir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 337-370). Ayrıca Okeanos yeryüzünün bölgesel sularının biyolojik babası olduğu gibi, aynı zamanda daimi kaynağıdır da. Coğrafi olarak Okeanos, Pigmeler gibi olağandışı halkların yaşadığı, güzelliğin ve korkunun şaşırtıcı aşırılıklarının birlikte var olduğu, Eos'un (Şafak) kendi yatağının olduğu, Helios'un (Güneş) doğup battığı ve takımyıldızlarının yıkandığı yeryüzünün en uç sınırında çevresinde dolaşarak akan bir nehirdir. Okeanos tatlı su nehri olduğu için kız kardeşi ve eşi Tethys, büyük olasılıkla tuzlu suları cisimleştirir. Okeanos ve Tethys, soy bakımından Titandırlar, Olymposlulardan önce egemen olan tanrılar ailesine bağlıdırlar ve dolayısıyla Uranos (Gökyüzü) ile Gaia'nın (Toprak/Yeryüzü) çocuklarıdırlar.

Mitolojik şimdide suların hâkimi Zeus'un ve Hades'in kardeşi Olymposlu tanrı Poseidon'dur. Olymposluların üstünlüğü elde etmelerinin ve Zeus'un kozmik egemenliğini kurmasının ardından, Zeus büyük olasılıkla Poseidon'a suları tahsis ederek tanrılara yetkilerini dağıttı ya da önceden sahip oldukları yetkileri onayladı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 389-396, 881-885). Ya da bir başka geleneğe göre, dünyanın hükümdarlığı için kura çektiklerinde Poseidon denizi, Hades

Erebos'u ve Zeus gökyüzünü aldı ve toprak ile Olympos'a ortaklaşa sahip oldular (Homer *İlyada* 15.187-193). Poseidon'un eşi Nereus Amphitrite'dir ve onların oğulları denizin derinliklerinde altın evlerinde ebeveynleriyle birlikte yaşayan Triton'dur (*Tanrıların Doğuşu* 930-933). Antik dönem yazarları ve sanatçıları Triton'u bazen tek bir deniz-tanrı gibi bazen de türsel olarak muhtelif Tritonlar ya da deniz adamları olarak ele alır.

Proteus, Nereus, Glaukos ve diğer erkek deniz tanrıları Poseidon'a tabidirler. Deniz İhtiyarı olarak bilinen Proteus, Mısır açığındaki Pharos Adası'na sık sık giden küçük bir deniz tanrısıdır. Menelaos Troya'dan evine dönüşünde onunla karşılaştı (*Odysseia* 4.351-570). Gaia ile Pontos'un (Deniz) oğlu Nereus adil, nazik ve dürüst bir karaktere sahipti. Nereus'un eşi Okeanos Doris, denizde ona elli kız evlat doğurdu (*Tanrıların Doğuşu* 233-264). Proteus gibi Nereus da bir Deniz İhtiyarıydı (Homer *İlyada* 18.141). Glaukos (Latincesi: Glaucus) ölümlü bir balıkçıydı. Yakaladığı balıkların biraz çimen otladıktan sonra yeniden denize atladıklarını farkına vararak Glaukos da biraz ot çiğnedi, karayı denizle takas etmek için dayanılmaz bir istek duydu ve isteği kendisinden önceki ölümlü kadın İno'nunki gibi, deniz tanrıları tarafından kabul edildi (Ovidius *Dönüşümler* 13.898-14.74). Bir başka Deniz İhtiyarı Phorkys'tir (Homeros *Odysseia* 13.96).

Okeanos ile Tethys'in üç bin kızı, yani Okeanoslar (Yunanca *Okeanides*) ve Nereus ile Okeanos Doris'in elli kızı, yani Nereuslar (Yunanca *Nereides*), Yunan geleneğinin başlıca su nymphaları aileleridirler. Diğer nymphalar gibi tamamen insan biçimindedirler. Nereuslar kesinlikle denizde yaşayan denizkızlarıyken, Okeanoslar tatlı suda olduğu denli denizde (Okeanos Amphitrite denizin efendisi Poseidon'la evlidir) bulunursalar da bunlar arasında keskin bir ayrıma gidilememektedir. Aslında Okeanos ile Nereus'un baba sanlı adlarının

Bir denizatına (hippokampos) binen Nereuslar

içerimi bazen Okeanoslardan ve Nereuslardan başka babalara atfedilebilecek ölçüde göz ardı edilmektedirler ve Nereus nosyonu Kadmos'un kızı deniz tanrıçası Leukothea'nın bir Nereus diye adlandırılabilmesinde olduğu gibi herhangi bir kökenden denizkızları için bir soy terimi gibi ele alındığında kız kardeşlik içerimi kaybolmaktadır (Nonnos *Dionysiaka* 40.210-211). Modern Yunan geleneğinde *neraides* Kuzey Avrupa perileri gibi dişi varlıklardır.

Okeanoslar ile Nereuslardan genellikle ortaklaşa ya da adları anılmadan bahsedilmesine rağmen Okeanos Metis ve Nereus Thetis eşleri için potansiyel olarak tehlikeliydiler çünkü her ikisi de babalarından daha güçlü bir erkek evlat doğurmaya yazgılıydılar. Zeus Uranos ile Gaia'nın öğüdü üzerine ilk karısı Metis'i yuttuğu için, onun tahtından indirebilecek erkek evlat asla doğmadı (Hesiod *Tanrıların Doğuşu* 886-900). Daha sonra Thetis'ten etkilenen Zeus onun da benzer kaderi olduğunu öğrenince Thetis'ten uzaklaştı ve Thetis'le Zeus yerine ölümlü Peleus evlendi ve Thetis Peleus'a kahraman Akhilleus'u doğurdu (Apollodoros *Kütüphane* 3.13.5). Benzer başka genç kız çifti, yardımsever tanrıçalar Eidothea ile Leukothea'dır. Deniz tanrı Proteus'un kızı Eidothea, kahraman Menelaos'a Pharos Adası'nda karaya oturarak zor durumda kaldığında yardım ederken göründü (Homer *Odysseia* 4.351-446) ve farklı bir durumda Leukothea (Beyaz Tanrıça) boğulmak üzere olan Odysseus'a aniden gözüktü ve onun sağ salim sahile ulaştığını gördü. Leukothea daha önce Kadmos'un kızı, ölümlü bir kadın olan İnoia'ydı ama deniz tanrısına dönüştürüldü ve tanrılar onu deniz tanrılarından biri olarak kabul ettiler. Erebos'ta önemli bir nehir olan Okeanos Styks ile Poseidon'un karısı Nereus Amphitrite diğer öne çıkanlardır.

Deniz tanrıları genellikle bilgili ve aslında kâhin gibidirler ve çoğunlukla yakalanmaktan kurtulmak için kullandıkları bir hile olan kendilerini bir şeyden başka şeye olağanüstü

hızlı dönüşüme sokabilme yeteneğine sahiptirler. Bununla beraber, ölümlü birinin böyle bir varlığı ele geçirip onun kurnaz tanrının gireceği bütün biçimler boyunca tutma cesareti ve inadı varsa varlık en sonunda özgün biçimini alıp teslim olur. Proteus'un merhametli kızı Eidothea'nın yardım ettiği Menelaos, kurnaz Proteus'u kestirirken yakaladı ve tanrı kendisini bir aslana, bir yılana, bir pantere, bir yaban domuzuna, bir akarsuya ve en sonunda gerçek biçimine dönüştürürken onu tutması üzerine kahraman ondan yararlı bilgiler aldı (*Odysseia* 4.351-570) ve bilge kentaur Kheiron'un öğüt verdiği Peleus, benzer bir biçimde Nereus Thetis'i ele geçirdi ve o kendisini ateşe, suya, vahşi bir hayvana dönüştürürken bırakmayıp onu karısı yaptı (Apollodoros *Kütüphane* 3.13.5). Nehir Akheloos da hızlı olmasa da bir dönüştürücüdür. Deianeira'yla evlenmek isteyen Akheloos, kızın babasına kendisini birinci olarak boğa, daha sonra yılan ve en sonunda bir inekle insanın karışımı olmak üzere farklı biçimlere sokarak yaklaştı (Sophocles *Trachiniae* 9-13). Hercules (Yunanca He-

Bir denizatına (hippokamposa) binen Nereus

rakles) de Deianeira'yla evlenmek istediği için iki aday Deinaira için çarpıştı. Görünüşe göre, Akheloos Hercules tarafından yenilgiye uğratılmadan önce çarpışmaya insan biçiminde başlamışsa da ardında bir yılana ve en sonunda bir boğaya dönüştü (Ovidius *Dönüşümler* 9.1-88). Duruma bağlı olarak su ya da insan biçimi alan, aynı anda hem su hem de yaşayan, insan duygularına sahip bir varlık olan her türden su tanrısı, en azından iki doğalıdır. Nehir Alpheios (Latincesi: Alpheus) bir akarsudur ama nympha Arethousa'yı (Latincesi: Arethusa) bir android olarak izler ve naiad Salmakis (Latincesi: Salmacis) bir su birikintisidir ama sularında yıkanan Hermaphroditos'la sevişmek istediğinde bir kadının biçimini alır.

Resim ve heykelde Poseidon üçlü dişli yaba tutan yetişkin bir erkek olarak ve bazen de karısı Amphitrite'nin eşliğinde temsil edilir. Nehir tanrılar, akarsularını simgeleyen suların aktığı ters dönmüş bir testinin yanında insana benzeyen erkekler biçiminde ya da boğalar gibi cinsel yönden güçlü hayvanlar olarak gösterilebilirler. Deniz tanrıları bazen hippo-

Nereus ile Doris

kampları (Yunanca *hippokampoi*), yani denizatlarını sürerken betimlenirler.

Mitolojik suyun özel kullanımı, ölüler diyarını yaşayanlar diyarından ayıran sınır işaretlemesi olarak hizmet eder ve aynı zamanda ölüler diyarını ıstırap bölgesi olarak karakterize eder. Erebos'un sınırını çizen genellikle Akheron'dur (Euripides *Alkestis* 444; Plato *Phaedon* 113d) ama Homeros'un *Odysseia* adlı çalışmasında Erebos toprağın altında değil, uzak batıda olduğu için sınır Okeanos Irmağı'dır. Homeros coğrafyasında, Pyriphlegeton (Yanma), Kokytos (İnilti), Styks (Nefret Uyandıran) ve Akheron (Acı) Erebos'tadırlar, Styks'in bir kolu olan Pyriphegeton ve Kokytos (Latincesi: Cocytus) nehirleri birlikte akıp bir şelale oluşturarak muhtemelen bir göl olan Akheron'a dökülürler (*Odysseia* 10.513-515).

Yunancada düzenli bir biçimde "Styks'in Suları" diye adlandırılan Styks, bütün suların nihai kaynağı Okeanos'un, yani Okean Nehri'nin ana koludur. Styks, bir nehrin dişi ruhu (onun dışında nehirler erkektir) ve ölüler diyarının gerçekten kişileştirilmiş tek nehri olmasıyla çeşitli yönlerden özeldir. Titanlara karşı Olympos'luları destekleyen bir Okeanos kızı, tanrıların yeminlerini ettikleri korkunç sular kılınarak onurlandırılmıştır (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 361, 389-401, 775-806). En azından sonraki bir söylencede, yaralanmazlık bahşetme gücüne sahip olduğu için Thetis tuttuğu topuğu haricinde bebek Akhilleus'u yaralanmaz kılmak umuduyla Styks'in sularına batırdı (Servius *Vergilius'un Aeneas'ı üzerine Yorumlar* 6.57).

Son olarak, birçok deniz ve nehir adlarını onlara düşen ölümlülerden alırlar. İkaros Denizi adını babası Daidalos'un (Latincesi: Daedalus) ısrarlarına rağmen güneşe çok yakın uçtuğu için tüyleri bir arada tutan mum ya da zamk eriyerek yapay kanatları onu yüzüstü bırakınca altındaki sulara düşüp ölen bahtsız İkaros'tan (Latincesi: Icarus) alır (Apollodoros *Epitome* 1.13). Helle adlı genç kız uçan bir koçun sırtında

Hellespontos üzerinden geçerken düşüp boğulduğu için bu boğaz Helle Denizi adını aldı (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.1). Euenos Nehri'nin isim babası, kızını onu kaçırandan kurtarmayı başaramaması üzerine atlarını öldürüp kendini nehre atan Euenos adlı kişidir (*Kütüphane* 1.7.8).

Ayrıca bakınız: Evrendoğum; Nymphalar; Dönüşüm.

Okuma önerileri:

Harry Brewster. *The River Gods of Greece*. Londra: I. B. Tauris, 1997.

Ernst Buschor. "Meermanner." *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Philosophisch-historische Abteilung, 2.1 Munich: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1941.

P. M. C. Forbes Irving. *Metamorphosis in Greek Myths*. Oxford: Clarendon Press, 1990, 171-194, 299-307.

Laura M. Slatkin. *The Power of Thetis: Allusion and Interpretation in the* Iliad. Berkeley: University of California Press, 1991.

Carina Weiss. "Fluvii," *LIMC* 4:139-148.

TANRISAL KARDEŞLER

Benzer görünüşe ve kozmik işleve sahip olan tanrısal ya da yarı tanrısal kardeş grupları.

Yunan mitolojisi, üyeleri adları dışında çok az farklılık gösteren, varsa yetki ya da etki alanları ortak olan Yüzkollular, Güzeller ve Hesperidler gibi küçük, türdeş erkek ya da kız kardeş gruplarına önemli roller verir. Kutsal kardeşler genellikle üç üyeden oluşurlar, sayıları en az ikiden en çok dokuza varsa da ve antik kaynaklar sık sık tek tek adları konusunda olduğu denli sayıları konusunda da anlaşamamaktadırlar. Kutsal kız kardeşler, kutsal erkek kardeşlerden daha yaygındırlar.

İlk olarak kız kardeşleri ele alacağım ve kolaylık olması için onları alt gruplarda toplayacağım. Alt gruplar hem kız kardeşler hem de erkek kardeşler irdelenirken koyu puntolarla belirtilecek.

Göksel Kız Kardeşler

Üç **Güzeller** (Latincesi *Gratie*, Yunanca *Charites*) adlarının ifade ettiği gibi dişi cazibesini ve güzelliğini temsil eden tanrıçalardır. Zeus ile Okeanos'un kızı Eurynome'nin çocukları olan üç Güzellerin adları farklı kaynaklarda değişiklik göstermektedir. Hesiodos onları Aglaia, Euphrosyne ve Thalia diye adlandırır (*Tanrıların Doğuşu* 907-911). Kız kardeşler Olympos'ta Musaların yanında yaşarlar (*Tanrıların Doğuşu* 64). Buna bakarak, onların muhtemelen uygar yaşamın hoş yanlarına odaklanmalarından ötürü birbirlerine benzedikleri sonucu çıkarılabilir (Homeros *İlyada* 5.338). Aphrodite'in refakatçileri onun için mükemmel bir kaftan diktiler (Homeros *İlyada* 5.338) ve daha önce tanrılar ilk kadını yarattıklarında onu altın kolyelerle donatırken Peitho'ya (İkna) katıldılar (Hesiodos *İşler ve Günler* 73-74). Antik sanatçılar Üç Güzelleri giysisiz, birbirlerine kenetlenmiş bir pozda yan yana dururken gösterirler.

Kültlerde üç **Saatler** (Yunanca *Horai*; Latin *Horae*) mevsimlerin tanrısal kişiliklere bürünmüş halidir. Antik Yunan'da gündelik kullanımda *hora* terimi zaman dilimini, özellikle de yılın bir bölümünü (yani özellikle ilkbaharı ve kapsamla yaşamın bahar zamanını olmak üzere "mevsim"i) günün bir bölümünü yani "saat"i ifade eder. Mitolojide Saatler, gençliğiyle ve güzelliğiyle birlikte yaşamın baharını simgeleyen mevsimlerin kişileştirilmeleri oldukları için Güzeller gibi olaylara biraz belirsiz olsa da hoş bir şekilde güzel ve kutsal renk katarlar. Zeus ile tanrıça Themis'in (Düzen) kızlarının adları farklılık gösterseler de Hesiodos onlara Eunomia, Dike ve Eirene adlarını verir (*Tanrıların Doğuşu* 901-903). Güzellere çok benzer biçimde, Aphrodite gibi çeşitli tanrılara eşlik ederler ve Olympos'a geçişi sağlayan bulut kapılarının bekçileridirler (Homeros *İlyada* 5.749-751). Bulutlar bir tanrının tanrıların göksel diyarına geçişine ve onlara tekrar katılmasına izin vermek için aralanır.

Üç Saatler

Saatlerin kız kardeşleri, onlar gibi Zeus ve Themis'in çocukları üç **Kaderler** (Latince: *Fata* aynı zamanda *Parcae* diye adlandırılmaktadır; Yunanca: *Moirai*) Mevsimler gibi kozmik düzenleme ve düzenle ilgili oldukları için yakından müttefiktirler. Maddi olarak dokumacılar olarak hayal edilen Kaderler yazgı tanrıçaları oldukları için onlara Klotho, Lakhesis ve Atropos (*Tanrıların Doğuşu* 901-906), yani Eğirici, Paylaştırıcı ve Bükülmez adları verilmiştir. Tanrısal Kaderler, örneğin Meleager efsanesinde ve daha çok Charles Perrault'nun *Uyuyan Güzel* adlı masalında olduğu gibi, halk arasında, bir çocuk doğduktan hemen sonra onun kaderini bildirmek üzere geldiğine inanılan sıradan Kaderlerin göksel uyarlamalarıdırlar. Üç kız kardeşin bildirimlerinin etkileyici bir betimlemesi olmamasına rağmen Meleager'den başka çeşitli kahramanların kaderlerinin ayrıntıları bilinmekteydi. Seçenekler ve koşullar ortak özelliklerdi. Akhilleus ya ün kazanacağı ama genç yaşta

öleceği Troya'da kalmayı ya da savaş alanından uzakta uzun ama sıradan bir yaşam sürebileceği evine dönmeyi seçebileceğini belirten ya kısa ve şanlı bir hayat ya da uzun ve gösterişsiz bir hayat yaşamaya yazgılıydı. Akhilleus tereddüt etse de en nihayetinde kısa ama şanlı bir yaşamı seçti. Laios bir erkek evladı olursa çocuğun kendisinin katili olacağını öğrendi. Bu nedenle karısıyla cinsel ilişkiye girmekten uzak durmuşsa da sarhoşken onunla bir kere yattı. Karısı daha sonra Oedipus adı verilen bir erkek evlat doğurdu. Delphoi kehaneti Oidipus'a evine dönmemesini yoksa babasını öldüreceğini ve annesiyle cinsel ilişkiye gireceğini söyledi. Kendisinden önce babasının kaçamadığı gibi Oidipus da yıkıcı seçenekten uzak durmayı başaramadı. Pazarlık bir olasılıktı. Apollon Moiralardan Admetos kendisinin yerine gönüllü olarak ölecek birisini bulursa ölümden kurtulmasını, aksi halde ölmesini istedi ve Moiralar onun bu isteğini yerine getirdiler. Admetos'un ölüm zamanı geldiğinde onun yerine ölmeyi yalnızca karısı Alkestis (Latincesi: Alcetis) istedi. Alkestis bu zorlu sınavdan sağ kurtuldu çünkü Persephone onu geri gönderdi ya da Thanatos (Ölüm) onu almaya geldiğinde Herakles Alkestis'i vermemek için Thanatos'la boğuştu (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.15). Kaderler bir kişinin doğum anında yaşamının uzunluğunu ve kalitesini belirlemek üzere ipliğini eğirdikleri gibi, aynı zamanda karmaşık olayların, hatta kozmosun kendisinin sürecini bile belirlerler. Antik Yunan söylencelerindeki Moiralar modern Yunan söylencelerinde (örneğin halk hikâyelerinde) Moireler olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Musalar (Yunanca *Mousai*, Latinceleştirilmiş *Musae*; aynı zamanda Latince *Camenae*) sanatların nymphalarıdır. Üçün katları biçimde artan üçlü kardeşler genellikle sayıca dokuz olarak temsil edilirler. Musalar Olympos Dağı'nın kuzeyindeki Pieria'da dokuz gece birlikte olan Zeus ile tanrıça Mnemosyne'nin (Bellek) çocuklarıdırlar. Kız kardeşlerin evi Ol-

ympos'tadır ve Kharitlerin (Güzeller) ve Himeros'un (Aşk İsteği) komşusudurlar. Bunlar, Kleio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsikhore, Erato, Polhymnia, Urania ve en saygınları Kalliope'dir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 1-103). Çok fazla tutarlılık olmasa da sonraki yazarlar her Musa'ya sanat atfederler. Hesiodos onları hem bir kralın tebaaları arasındaki bir anlaşmazlık hakkında halkın önünde karar verirken olduğu gibi yurttaş olarak ama hem de aynı zamanda özellikle müzisyenlerle şarkı söylerken edimsel konuşmanın hamileri olarak temsil eder. Şarkı söylemek, Musaların görünümlerinden biri *Mousagetes*, yani Musaların lideri olan Apollon'la paylaştıkları bir yetki alanıdır. Ne olursa olsun, Musaların sanatı, *mousike*, yani "müzik"tir. Belleğin kızları ve şarkının hamileri Musaların, tanrıçalar olarak her şeyi, yani ozanın hakkında şarkı söylemek istediği her şeyi bildiklerine inanılır (Homeros *İlyada* 2.485; Pindaros *Paialılar* 6.54-55, *Şiirler* içinde). Bir

Liriyle bir Musa

keresinde Hesiodos'a görünerek ve şarkı söyleme bilgisini ve sanatını fısıldayıp ona yol göstererek (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 22-35) ya da yalnızca şarkı söyleyen kişilerin göğüslerine bir şarkı yerleştirerek (*Homeros'un Apollon İlahisi* 518-519) şarkıcılara zanaatlarını öğretirler (Homeros *Odysseia* 8.477-481). Musalar babalarını memnun etmek için bazen lir çalan Apollon'un eşliğinde dans ederler ve Kozmos'u ve tanrıları öven şarkılar söylerler.

Özellikle Musa Kalliope'nin babaları bir ölümlü ya da Apollon olmak üzere ozan Linos'un ya da mükemmel şair Orpheus'un annesi olduğunu söyleyen soy gelenekleri gibi bazı gelenekler belirli Musalarla ilişkilidirler. Hem Linos hem de Orpheus şiddet yoluyla öldürüldüler. Linos Herakles'in müzik öğretmeniydi ama öğrencisine vurunca öğrencisi de liriyle vurup onu öldürdü. Linos'un erkek kardeşi Orpheus, maenadları kızdırınca onlar saldırıp Orpheus'u paramparça ettiler (Apollodoros *Kütüphane* 1.3.2, 2.4.9). Başka geleneklerde Musalar ortaklaşa hareket ederler. Bir keresinde Oikhali'den gelen Trakyalı şair Thamyris'le karşılaştılar. Thamyris şarkı söyleme yarışı yapsalar kazanacağıyla övünüyordu. Kızan Musalar şarkı söyleme yeteneğini kaybetmesi ve lirin nasıl çaldığını unutması için Thamyris'i felç ettiler (Homeros *İlyada* 2.594-600). Benzer biçimde Musaların şarkı söylemesini küçümseyip onlara şarkı söylemede meydan okuyan Pieros'un kibirli dokuz kızı Pieridler olayında işler daha da karışır. Musalar, hakem olarak nymphaların seçildikleri yarışa katıldılar ve her koro sırayla şarkı söyledi. Musalara galip ilan edildikten sonra, Pieridler ağızlarını bozdukları için tanrılar onları saksağanlara dönüştürdü (Antoninus *Liberalis* 9; Ovidius *Dönüşümler* 5.250-678). Sözlü sanatın farklı bir alanında Musalar Sfenks'e Thebaililere sorması için zor bilmeceler öğrettiler.

Cehennemi Kız Kardeşler: Öfkeler

Öfkeler (Latince *Furiae*, Yunaca *Erinyes*'in çevirisi) haksızlığa uğrayan kişi adına öç alan tanrıçalardır. Yatıştırılmaları mümkün değildir. Özellikle kendi akrabalarının kanını akıtan kişilere öfkelenirler. Orestes annesini öldürdükten sonra ona yaptıkları gibi akraba kanı akıtanların yaşamları boyunca peşlerinden ayrılmayıp onlara azap çektirirler. Aslında kendileri kandan doğmuşlardır; Uranos'un (Gökyüzü) kesilen üreme organlarının hamile bıraktığı Gaia Erinyleri doğurdu (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 178-185). Üç kız kardeşin adları Alekto, Tisiphone ve Megaira'dır (Apollodoros *Kütüphane* 1.1.4) ve tıpkı göksel kız kardeşlerin Olympos'ta yaşamaları gibi cehennemi kız kardeş Öfkeler de Hades ve Persephone'yle birlikte Erebos'ta yaşarlar (Homeros *İlyada* 9.571-572, 19.259-260). Onlara Harpyaların yaşam diyarından kaçırıp hizmetçileri yaptığı Pandareos'un öksüz kızları eşlik ederler (*Odysseia* 20.61-82). Erinyleri adlarıyla çağırmak istemeyen bir ölümlü onlardan Eumenides (İyi Niyetliler) gibi geleneksel ek adlarıyla bahsedebilir.

Öfke Orestes'i takip ediyor

Öfkeler Orestes'i takip ediyor

Her bir Öfke'nin adının ve soyunun sopunun belli olduğu üç Öfkeler söylenceleri ile her kişinin kendi Öfke'sinin olduğu söylenceler arasında ayrım yapılabilir. Oidipus'un annesi Epikaste kendi oğluyla evlendiğini öğrendikten sonra kederle kendini asıp Hades diyarına gitti ve bir annenin Erinylerinin çektirebileceği bütün acıları oğluna musallat etti (*Odysseia* 11.279-280). Tanrıların bile kendi kişisel Öfkeleri vardır. Kronos babası Uranos'u hadım etmesi ve kendi çocuklarını yutması üzerine eşi Rhea Kronos'un Uranos'un ve çocuklarının Erinylerine hesap vermesine, Erinylerin intikam almasına aracılık etti (*Tanrıların Doğuşu* 472-473).

Kapkaççılar: Harpyalar

Harpyalar (Yunanca *Harpyiai*) ya da Kapkaççılar insanları uzağa taşıyan fırtına rüzgârlarının kişileştirilmiş halidir. Pe-

nelope kederiyle Artemis'e bir okla onu öldürmesi ya da onu kapıp Okeanos Nehri'nin öteki yakasına bırakacak, Harpyaların Pandareos'un kızlarını kapıp kaçırdıkları ve hizmetçileri olmaları için Öfkelere verdikleri için tıpkı Pandareos'un kızlarını kapıp götüren fırtına rüzgârları (*thyellai*) gibi bir fırtına rüzgârı (*thyella*) yollaması için yalvardı (Homeros *Odysseia* 20.61-82). Penelope daha sonra esas kimliklerine işaret ederek "fırtına rüzgârları" ile "Kapkaççılar"ı birbirinin yerine kullanır. İlk Yunan mitolojisinde bir kişinin ortadan kaybolması açıklanamıyorsa onun bir fırtına rüzgârınca uzaklara götürüldüğü açıklaması yapılabilirdi.

Hesiodos'a göre, iki tane olan Harpyalar, Aello ile Okypete, Thaumas ile Okeanos kızı Elektra'nın kızlarıdırlar (*Tanrıların Doğuşu* 265-269). Harpyalar yalnızca ölümlü insanları değil, aynı zamanda nesneleri de kapıp kaçırabilirler. Nitekim tanrılar onları bir keresinde Trakya'ya kör bilici Phineus'a işkence etmeleri için göndermişlerdi. Phineus ne zaman yemek yemek için masaya otursa Harpyalar gökyüzünden aşağıya uçup yemeğinin çoğunu kapıp kalanını yenmez hale getirmek için üzerine pislerlerdi. İason ile Argo Gemicileri Altın Post'un peşindeyken Trakya'da Phineus'a danışmak için durduklarında kâhin Harpyalarla başa çıkmasına yardım etmeleri karşılığında bilgi vermeyi teklif etti. Boreas'ın (Kuzey Rüzgârı) kanatlı iki oğlu Zetes ile Kalais Harpyaları daimi olmak üzere kovunca Phineus Argo Gemicilerine Altın Post'un bulunduğu ülkeye nasıl ulaşacaklarının bilgisini verdi (Apollodoros *Kütüphane* 1.9.21).

Muğlak ya da Canavar Kız Kardeşler

Sirenler (Yunanca Seirenes) insan-başlı (ya da insan-başlı ve insan-göğüslü) kuşlar olmalarından dolayı Harpyalara çok benzeyen bileşim varlıklardır. Homeros iki Siren'den söz etse de diğer temsillerde tıpkı farklı yetkelerin farklı adlar taşıma-

ları ve farklı soylardan gelmeleri gibi onların sayıları da değişmektedir.

Sirenlere ilişkin en iyi açıklamayı Homeros (*Odysseia* 12:39-54, 158-200) vermektedir. Odysseus ve arkadaşları evden Troya'ya seyahat ederken Sirenlerin adasına vardıklarında hava gizemli bir biçimde sakinleşir. Kirke'nin uyardığı ve ne yapması gerektiğini söylediği Odysseus, Sirenlerin şarkısını duyup baştan çıkmamaları için tayfalarının kulaklarını mumla tıkadı ve duyabilse bile karşılık vermemesi için kendini gemisinin orta direğine bağladı. İki Siren Odysseus'a adıyla seslenip dünyada olan biten her şeyi bildiklerini söylediler. Odysseus kurtulmaya çalışmasına rağmen adamları onu bağlı tuttular. Gemi adayı geçtikten sonra Odysseus'un ipleri çözüldü ve tayfaların kulaklarındaki tıkaçlar çıkarıldı.

Sirenlerin şarkısını duymanın niçin tehlikeli olduğu açık değildir. Büyük olasılıkla kısmen lotus tüketirken Lotus-Yiyenlere katılan kişinin seyahatine devam etme isteğini tamamen kaybetmesi gibi Sirenlerin şarkısının büyülediği kişi de onların büyüsü altında eriyip tükenene değin onlarla kalmayı tercih etmektedir.

Hesperidler, çok başlı ejderhayla birlikte tanrıların altın elmalarını ve onların yetiştiği ağaçları koruyan nymphalardır. Bu kıymetli elmalar, Yeryüzü'nün, Hera'yla evlendiğinde Zeus'a verdiği evlilik hediyesidir (Apollodoros *Kütüphane* 2.5.11). Bu nymphaların ortak adı sanki Gece'nin ya da Batı'nın kızlarıymış gibi Yunanca "akşam, batı" sözcüğüyle ilişkilidir ve onları bir eşi olmadan dünyanın ilk çağında doğuran Nyks'in (Gece) kızları oldukları için karanlığın soyundan gelmektedirler. Bu nedenle Hesperidler daha çok elle tutulamayanlardan oluşsa da burada olduğu gibi Gaia'nın (Toprak/Yeryüzü) liderliğini yaptığı soy grubunun aksine karanlıkla bağlantılı şeylerden de oluşan Kaos'un liderliğini yaptığı büyük bir soy grubuna bağlıdırlar. Graialarla, Gorgolarla ve

Zeus'un dünyayı taşımaya mecbur ettiği Titan Atlas'la birlikte yeryüzünün Gece'yle sınırlarında, Okeanos Nehri'nin karşı kıyısında yaşarlar (*Tanrıların Doğuşu 170-276*, 517-529). Hesperidler üç tanedir: Aigle, Erytlreia ve Hesperethousa (Hesiodos parça 360 MW).

Hesperidlerin komşuları hepsi Phorkys ile Keto'nun kızları olan **Graialar** ve **Gorgolar**dır. Graiaların adları Pemphredo ve Enyo, Gorgoların adları ise Sthenno, Euryale ve Medusa'dır (Yunanca Medousa). Gorgoların ilk ikisi ölümsüz ve yaşlanmazken Medusa ölümlü doğmuştur ve kahraman Perseus kafasını kestiğinde can vermiştir. Gelgelelim kafası kesilmeden önce Poseidon'la yattığı için ölüm anında kanatlı at Pegasos ile kahraman Khrysaor'u dünyaya getirmiştir (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 270-286). İki Gorgo kız kardeş ölümsüzken üçüncüsünün niçin ölümlü olduğuna bir açıklama getirilmemiş olsa da Medusa'nın başının kahramanın macera konusu işlevini gördüğü Perseus efsanesinde, başı kesilebilen bir Gorgo'nun bulunması gerektirmektedir. Bir Gorgo'ya bakan herhangi biri taşa dönüştüğü için onların ülkesinde hata yapan insanların çoğu heykele dönüştürülse de Perseus Medusa'yı öldürürken taş kesilmekten kurtulmak için ya bakışını ondan kaçırmış ya da yalnızca kalkanındaki yansımaya bakmıştır. Sanatta Gorgolar saçları yılanlarla örülü, yaban domuzu dişli, dili dışarıya çıkık ve izleyene dik dik bakan yuvarlak gözlü (Yunan resminde canavarların ayırt edici bir özelliği), kanatları olan korkunç canavarlar olarak betimlenmektedirler.

Gorgoların kız kardeşleri Graialar (Kocakarılar) ya da Phorkysler (Phorkys'in kızları) doğuştan ak saçlı olsalar da güler yüzlü oldukları için ortak adları Kocakarılardır. Garip ve gülünç bir biçimde bunların gerektiğinde, özellikle de korumasız olduklarında birbirlerine vererek paylaştıkları yalnızca bir tane gözleri vardır. Bazı yazarlar bunların benzer

biçimde yemek yerken paylaştıkları tek dişleri olduklarını söylemektedirler. Graialar ve Gorgolar yukarıda ele alınan kız kardeşlerden kozmik bir işlev yerine getirmemekle ayrılırlar. Bunlar hiçbir şeyden sorumlu değildirler ve muhtemelen kız kardeşleri Gorgoların savunmasının ilk hattını oluşturmaları dışında hiç kimseye yardım etmezler.

Deniz tanrısı Nereus'un ve nehir tanrısı Okeanos'un denizkızları Elli Nereus kızı ve üç bin Okeanos kızı ve ayrıca Okeanos'un dünya nehirleri üç bin oğlu buraya kutsal kız kardeşlikler ve erkek kardeşlikler olarak eklenebilirler. Bunların özel bir işleri yoktur ve çok sayıda oldukları için bir grup olarak birlikte çalışmazlar.

Tanrısal Erkek Kardeşler

Kozmik Gaia (Toprak/Yeryüzü) ve Uranos (Gökyüzü) çiftinin Titanlara ilaveten Kikloplar (Yunanca *Kyklopes*) ve Yüzkollular (Yunanca *Hekatoncheires*) olmak üzere iki grup erkek çocukları vardı. Üç **Kiklop** (Brontes, Steropes ve Arges) görünüşte ve işlevde aynıdır. Her birinin alnının ortasında bir gözü vardır ve birlikte Zeus'a ölümlülerin ve ölümsüzlerin hükümdarı konumunu koruduğu en üstün kozmik silah yıldırımları sağlarlar (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 139-146, 501-506). Üç **Yüzkollu** (Kottos, Briareus ve Gyes) benzer biçimde görünüşte ve işlevde türdeştirler. Her kardeşin elli kafası ve yüz kolu olduğu için kardeşler birlikte aynı anda üç yüz kaya fırlatabilen korkunç bir savaş makinesidir. Yüzkollular bu ateş gücü aracılığıyla Titanlar ile Olymposlular arasındaki savaşta Titanları yendiler ve onları daha sonra kendilerinin de Titanlara bekçilik yapmak için yerleştikleri Tartaros'a sürdüler (*Tanrıların Doğuşu* 147-153,617-735).

Klasik mitolojide kutsal ve yarı kutsal erkek kardeşler ikili erkek kardeşler olarak üçlü erkek kardeşlerden daha yaygın

ve aynı çiftler benzer ya da ayrışan çiftlerden daha az yaygın görünürler. Sözgelimi Aloeusoğulları Otos'un ve Ephialtes'in oldukları gibi Boreasoğulları Zetes ile Kalais de hemen hemen birbirlerinden ayırt edilemezken başlangıçtan beri var olan aracılar Prometheus ve Epimetheus sırasıyla zeki ve aptaldır ve kent kuran ikizler Romulus ile Remus sırasıyla aceleci ve yavaştır.

Ayrıca bakınız: Kentaurlar ve Hippokentaurlar; Ker; Canavarlar; Nymphalar; Satirler ve Silenler; Üçlüler.

Okuma önerileri:

Rolf W. Brednich. *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen*. FFC 193. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1964.

A. Furtwangler. "Charis, Chariten," Roscher 1:873-884.

Gerald Gresseth. "The Homeric Sirens." *Transactions of the American Philological Association* 101 (1970): 203-218.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 246-251 (Gorgons).

Georgios Megas. "Die Moiren als functioneller Faktor im neugriechischen Märchen," *Märchen, Mythos, Dichtung: Festschrift zum 90. Geburtstag Friedrich von der Leyens am 19. August 1963*, y. h. Hugo Kuhn ve Kurt Schier. Münih: C. H. Beck, 1965, 47-62.

Walter F. Otto. *Die Musen und der gottliche Ursprung des Singens und Sagens*. 3. baskı. ed. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1961.

Jean Rudhardt. *Themis et les Horai: Recherche sur les divinites grecques justice et de la paix*. Geneva: Librairie Droz, 1999.

TARTAROS (LATİNCESİ TARTARUS)

Hem yaşayan bir varlık hem de aynı zamanda yenilen doğaüstü varlıkların hapishanesi olan iki doğalı karakter.

Hesiodos'a göre (*Tanrıların Doğuşu* 116-119), Tartaros diğerleri Khaos, Gaia ve Eros olmak üzere başlangıçtan beri var

olan dört varlıktan biridir. Tartaros Gaia'yla birlikte olduktan sonra yılansı canavar Typhon'un babası oldu (*Tanrıların Doğuşu* 820-822).

Tartaros aynı zamanda Gaia'nın (Erebos, Tartaros'un bir parçası olarak görüldüğünde) ya da Erebos'un (Erebos Tartaros'tan ayrı olduğunda) altında yer alan üç ya da dört kozmik dünyanın en altındakidir. Tartaros'un mitsel anlatıdaki başlıca işlevi, öldürülemedikleri için bir yerde tutulmaları gereken yenilmiş ölümsüzler için bir gözaltında tutulma yeri olarak hizmet görmektir. Dolayısıyla Olymposlular ile Titanların Savaşı, yani Titanomakhia, Olympos güçlerinin Titanları Tartaros'a sürmesiyle ve Zeus ile Typhon arasındaki teke tek çarpışma benzer bir biçimde Zeus'un canavarı Tartaros'a fırlatmasıyla sona erer (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 717-731, 868). Doğaüstü varlıklar arasında ortak tehdit daha güçlü bir tanrının zayıf bir tanrıyı Tartaros'a fırlatılmasıdır (*Homeros'un Hermes İlahisi* 256; Apollodoros *Kütüphane* 3.10.4).

Tartaros fiziksel olarak engin bir çukur, tunçtan duvarlarla çevirili karanlığın ve rüzgârın dünyasıdır.

Ayrıca bakınız: Erebos, Efsanevi Halklar ve Yerler.

Okuma önerileri:

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 128-132.

Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiod: Theogony.* Oxford: Clarendon Press, 1966, 356-359.

TEKE TEK ÇARPIŞMA MİTİ VE EFSANESİ

Bir tanrının ya da bir kahramanın bir çarpışmada bir canavarla nasıl başa çıktığını anlatan öykü. Bir kahraman ile bir yaratığın teke tek çarpışması, klasik mitolojide çeşitli biçimlerde bulunan kültürler arası, göçebe bir öyküdür.

Öykü, bir mit olarak bir tanrının canavar bir düşman karşısındaki zaferini (Typhon'a karşı Zeus, Python'a karşı Apol-

lon ve benzerleri) ve bir efsane olarak ölümlü bir kahramanın bir canavar karşısındaki zaferini (Ares'in Ejderhası'na karşı Kadmos, Ketolara karşı Perseus, çeşitli yaratıklara karşı Herakles ve benzerleri) anlatır. Tanrı Zeus'un canavar Typhon'la çarpışması, türün mitsel biçimini örneklendirebilirken, kahraman Kadmos'un (Latincesi: Cadmus) Ares'in Ejderhası'yla çarpışması öyküyü bir efsane olarak örneklendirebilir.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Gaia (Toprak/Yeryüzü) Tartaros'la cinsel ilişkiye girmiş ve bir insanla bir hayvanın karşımı, bedeninin üstü insansı altı devasa bir tıslayan engerekler yumağı olan Typhon'u doğurdu. Son derece güçlü olan Typhon öyle büyüktü ki bir eli batıya diğer eli doğuya uzanırken başı yıldızlara dokunmaktaydı. Kollarından yüz ejderha kafası çıkmakta, gözlerinden ve ağzından alev fışkırmaktaydı ve kanatlıydı. Göğe saldırdığında Zeus dışında bütün tanrılar kaçtı ve Zeus uzaktan Typhon'a onu yaralayan yıldırımlar gönderdi, yakın mesafeden çelik uçlu bir orakla ona vurdu. Ama kavgaya tutuştuklarında Typhon kıvrımlarıyla Zeus'u sarıp zorla orağı ondan aldı, ellerinin ve ayaklarının tendonlarını kesti ve çaresiz tanrıyı bir mağaraya bıraktı. Typhon, Zeus'un tendonlarının sorumluluğunu onun gibi yarı insansı yarı barbar olan dişi ejderha Delphyne'ye bıraktı. Ama Zeus'un müttefikleri tendonlarını çalıp geri yerine taktılar. Kanatlı atları olan bir arabaya binen Zeus, Typhon'u Nysa Dağı'na değin izleyip yıldırımlarıyla ona hücum etti. Moiralar (Kaderler) Typhon'u güçlendireceğine ikna ederek "kısa ömür meyvelerinin" tadına bakması için kandırdılar. Sonunda Zeus Sicilya'daki Etna Dağı'nı Typhon'un üzerine yığdı ve bugün de tanrının yıldırımları dağdan ateş yaymaktadır (*Kütüphane* 1.6.3).

Romalı şair Ovidius'a göre, Kadmos ülkeyi nereye kurması gerektiğini öğrenmek için Delphoi kehanetine danıştı ve Phoebus Apollon, Kadmos'a kırda karışısına bir düve çı-

kacağını ve dinlenmek için çökene kadar ineği izleyip kenti oraya kurması ve ülkeye Boiotia (İnek Ülkesi) adını vermesi gerektiğini söyledi. Gerçekten hemen bir düveye rastlayan Kadmos, çökene değin onu takip etti. Kadmos Jüpiter'e kurban kesmek niyetiyle adamlarının bazılarını eski, insan eli değmemiş ormandaki kaynağa gönderdi. Gelgelelim Mars'ın kutsal ejderhası kaynağın çıktığı mağarada yaşamaktaydı. Gözlerinden alevler fışkıran ve üçlü dili ve üç dizi dişi olan ejderha öylesine devasaydı ki kendisini ormanın ağaçlarının üzerine kaldırabiliyordu. Ejderha'nın arkadaşlarını öldürmesi üzerine Kadmos büyük bir mücadelenin ardından onu mızrağıyla vurup öldürdü. Kadmos, Minerva'nın öğüdünü dinleyip ejderhanın dişlerini toprağa ekti ve bunlardan birbirleriyle kavga eden adamlar çıktı. Bu adamlardan beşi hayatta kaldı ve Kadmos bunlarla birlikte Thebai kentini kurdu (*Dönüşümler* 3.6-137).

Bu öyküler en iyi göçebe türün ya da olay örgüsünün farklı gerçekleşmeleri olarak anlaşılırlar. Bu türün mitsel biçimindeki ayırıcı özellikleri şunlardır: (1) Düşman kutsal kökenlidir ve (2) kendine özgü bir ikametgâhı vardır. (3) Sıra dışı görünümü ve özellikleri vardır ve (4) saldırgan ve açgözlüdür. (5) Göğe karşı plan kurar. (6) Karşısına dikilmek üzere kutsal bir savaşçı çıkar. (7) Savaşçı düşmanla savaşır. (8) Savaşçı çarpışmayı neredeyse kaybetmek üzere olsa da düşman aldatıldıktan, kandırıldıktan ya da büyülendikten sonra öldürülür. (10) Savaşçı düşmanı ortadan kaldırır ve zaferini kutlar (Fontenrose 1959).

Kahramanın tehlikeyi ve düzensizliği cisimleştiren canavar düşmanı ya Ejderha (Yunanca *drakon*, "yılan") ya da ejderha benzeri bir varlık olarak betimlenir. Canavarın ölümü ana karakterin kozmos gibi yeni bir düzen örneği (Zeus Typhon'un hakkından geldikten sonra kozmik bir düzen kurar), bir tapınak (Apollon, Python'u öldürünce Delphoi'deki yeni

mabedini tamamlar) ya da bir kent (Kadmos, Thebai'nin temelini Ares'in Ejderhasını öldürdükten sonra atar) kurmasına olanak tanıyacaktır.

Ayrıca bakınız: Apollon; Herakles; Perseus; Zeus.

Okuma önerileri:

Joseph Fontenrose. *Python: A Study in Delphic Myth and Its Origins.* Berkeley: University of California Press, 1959.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 119-130.

THEBAİ SAVAŞLARI

Birincisi Yedilerin Thebai'ye başarısız saldırısı ve ikincisi Yedilerin Epigonlar diye adlandırılan oğullarının (ardılların) başarılı seferi olmak üzere Thebai'deki iki ilişkili savaşı konu alan efsaneler dizisi.

Thebai Savaşları ve Troya Savaşı, Yunan kahramanlık çağının iki büyük savaşıdır.

Mit derleyicisi Apollodoros'un açıklamasına göre, başlıca olaylar özetle şöyle gelişir:

Oidipus Thebai'den sürüldüğünde, kendisine saygısızca davrandıkları için iki oğlu Polyneikes ile Eteokles'i lanetledi. İki kardeş Thebai tahtı üzerinde hak iddia etmekteydiler ve her yıl biri olmak üzere sırayla tahta çıkmakta anlaştılar ama Eteokles tahtı kardeşine devretme zamanı geldiğinde tahtı terk etmeyi reddetti. Thebai'den kovulan Polyneikes, Argos'a gitti ve orada Thebai tahtını yeni damadına iade etmeyi üstlenen Argos Kralı Adrastos'un kızı Argia'yla evlendi. Böylece Adrastos, Thebai'ye saldırıda yedi lider ve onların adamlarından oluşan bir orduya komuta etti. Yedi lider, Kral Adrastos, geleceği gören Amphiaraos, Kapaneus, Hippomedon, şikâyetçi Polyneikes, Tydeus ve Parthenopaios'tu. Yedilerden Amphiaraos, önceden Adrastos haricinde saldıranların tamamının

savaşta ölmeye yazgılı olduklarını gördüğü için katılmakta isteksizdi. Thebai'ye ilerleyen Argos ordusu, Eteokles'ten anlaşmalarına uygun olarak krallığı kardeşine teslim etmesi talebinde bulunduysa da Eteokles talebi geri çevirdi. Yedi liderin her biri Thebai'nin yedi kapısından birinde konumlandı. Eteokles'in silahlandırdığı kentin içindeki Thebai halkı kapıları savundu. İzleyen savaşta Eteokles ile Polyneikes birbirlerini öldürdüler ve Amphiaraos'un önceden gördüğü gibi doğaüstü atı Areion'la kaçan Adrastos dışında diğer saldıranlar can verdiler. Zeus bir yıldırım gönderdi, yıldırım düşünce yer yarılıp kâhini yuttu. Böylece ölümsüzlüğe kavuşan kâhin Amphiaraos ortadan kaybolmasına rağmen fiilen ölmedi. Oidipus'un iki oğlu öldükleri için Thebai tahtına Kreon çıktı.

Polyneikes ile Eteokles'in düellosu

On yıl sonra, Thebai'ye saldıranların oğulları, yani Epigonlar babalarının ölümünün intikamını almak için Thebai'ye karşı sefer düzenlediler. Saldıranların üstünlüğe sahip oldukları anlaşılınca, kâhin Teiresias, Thebai halkına kaçmalarını öğütledi ve halk kenti bırakıp başka bir yerde toplanmak üzere kaçtı. Thebai'ye giren Argoslular kenti yağmaladılar, duvarlarını yıktılar ve Thebai'yi alırlarsa talan ganimetinin en

uygun kısmını Apollon'a söz verdikleri için Teiresias'ın kız kardeşi Manto'yla birlikte Delphoi'ye gönderdiler (*Kütüphane* 3.5.9-3.7.4). İki Thebai Savaşı'nın sonuçları oldukça farklıydı. Yedilerin yürüttüğü savaş kesin bir fiyaskoydu çünkü şikâyetçi Polyneikes öldü ve daha önemlisi saldıranlar kenti almayı başaramadılar. On yıl sonra Epigonlar'ın gerçekleştirdikleri sefer ise çok başarılı oldu (krş. Homeros *İlyada* 4.365-410).

Mit derleyicisi Apollodoros, Thebai mitolojisinin Kadmos'tan (Thebai'nin kurucusu) Alkmeon'un (Epigonlar'ın lideri) daha sonraki deneyimlerine uzanan bağlantılı bir açıklamasını vermektedir (*Kütüphane* 3.1.1-3.7.7). Thebai'deki savaşlar ve onu kuşatan olaylar Destan Serisi'ne ait ilk dört Yunan destanında aktarıldı: Günümüze parçalar halinde ulaşan *Oidipodeia, Thebais, Epigonoi* ve *Alkmeonis* (*Oidipus Destanı, Thebaililer Destanı, Ardıllar Destanı* ve *Alkmion Destanı*).

Thebai Savaşları Troya Savaşı'ndan biraz önce gerçekleşti ve özellikle Diomedes olmak üzere, Birinci Thebai Savaşı'nda çarpışan Yedilerin oğulları (Epigonlar adıyla) İkinci Thebai Savaşı'nda ve daha sonra Troya'da savaştılar.

Ayrıca bakınız: Troya Savaşı

Okuma önerileri:

Malcolm Davies. *The Greek Epic Cycle*. 2. baskı. Londra: Bristol Classical Press, 1989.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 502-528.

Gregory Nagy. *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979, 161-164.

THESEUS

Minotauros'u öldüren genç.

Mit derleyicisi Apollodoros'a göre, Atina Kralı Aigeus Delphoi kâhinine kısırlığı konusunda danıştı ve bir daha Atina'ya varıncaya değin şarap tulumunun ağzını salıvermemesi

(yani eve varıncaya kadar cinsel ilişkiye girmemesi) talimatı veren şifreli bir yanıt aldı. Aigeus, Troizen üzerinden Atina'ya dönerken misafir olduğu Kral Pittheus'a kâhinin yanıtını söyledi. Aigeus kâhinin ne demek istediğini anlayamamış olsa da kehaneti anlayan ev sahibi Pittheus, Aigeus'u sarhoş edip kızı Aithra'yla yatağa soktu. Aynı gece Poseidon da Aithra'yla yattı. Aigeus ayrılmadan önce Aithra'ya bir erkek evlat sahibi olursa onu babasının adını vermeden büyütmesi talimatını verip bir kayanın altına bir kılıç ile bir çift sandalet bıraktı ve Aithra'ya oğlu kayayı kaldırıp koyduklarını alabildiği zaman onlarla birlikte oğlunu kendisine yollamasını söyledi.

Atina'ya dönen kral, Panathenaia şenliklerinin parçası olan atletizm oyunlarını kutladı. Girit Kralı Minos'un oğlu Androgeos'un yarışları kazanması üzerine Aigeus genci Marathon Boğasıyla güreştirdi ama hayvan Androgeos'u öldürdü. Bunun üzerine Minos Atinalıları cezalandırması için Zeus'a yalvararak Atina'ya bir donanmayla saldırdı. Atina'nın üzerine kıtlık ve salgın hastalık çöreklenince Atinalılar ne yapmaları gerektiğini bir kâhine danıştılar. Yanıt tatmin olması için Minos'a ne isterse vermeleri gerektiği oldu. Minos Atinalılardan boğa başlı, insan bedenli bir yaratık olan Minotauros'a yiyecek olarak her yıl silahsız yedi delikanlı ve yedi genç kız göndermelerini emretti. Canavar bir girenin bir daha çıkamadığı bir labirent olan Labyrinthos'a hapisti.

Aithra, Theseus adlı bir oğlan doğurdu. Oğlan büyüdüğünde, kayayı kenara itip kılıç ile sandaletleri aldı ve yayan Atina'ya doğru yola koyuldu. Seyahatinde yol boyunca çeşitli kötülüklerle başa çıktı. Theseus, ilk olarak yoldan geçenleri demir sopasıyla öldüren Sopalı Adam Periphetes'in icabına baktı. Genç, yoldan geçenleri zorla çam ağaçlarına bağlayıp havaya fırlatarak öldüren Çam-Bükücü Sinis'i aynı kurbanları gibi öldürdü. Üçüncü olarak canavar Krommyon Dişi Domuzunu öldürdü. Dördüncü olarak yoldan geçen yolculara zorla ayaklarını yıkatan ve yolcular ayağını yıkarken dev kaplumbağaya

yem olmaları için onları tekmeleyip denize atan Skeiron'un (Latincesi: Sciron) canını aldı. Theseus, Skeiron'u denize attı. Beşinci olarak, yoldan geçenleri kendisiyle güreş tutmaya zorlayarak öldüren Kerkyon'un (Latincesi: Cercyon) canını aldı. Theseus'un altıncı kurbanı yolun kenarında yaşayan ve iki yatağından birini yoldan geçenlere sunan Damates oldu. Damates yataktan kısa olan yolcuların boylarını çekiçle dövüp uzatarak, uzun olanları ise bedenlerinin yatağı aşan kısımlarını keserek onları yatağa uyduruyordu. (Başka antik kaynaklarda bu korkunç ev sahibinin adı Prokrustes olarak geçer.)

Theseus Atina'ya vardığında, babasının karısı Medeia ona düşman kesilip Aigeus'u yabancının ona komplo kurduğuna ikna etti. Aigeus, Theseus'u Marathon Boğası'yla güreştirdi ve Theseus onu öldürmeyi başardı. Ardından Aigeus, Theseus'u zehirlemeyi planladıysa da gencin kılıcını gördüğünde elindeki kabı düşürdü. Medeia'nın komplosunu anlayan Aigeus onu Atina'dan sürdü.

Minotauros'u öldüren Theseus

Theseus gönüllü olarak ya da kurayla Minotauros'a verilmek üzere her yıl Minos'a haraç olarak gönderilen delikanlı-

ların ve genç kızların arasına katıldı. Gemi siyah yelkenleriyle ayrılmadan önce, Aigeus, Theseus'a eğer canlı dönerse siyah yelkenleri beyaz yelkenlerle değiştirmesini tembihledi. Gemi Girit'e vardığında Minos'un kızı Ariadne, Theseus'a âşık olup kendisini eşi olarak alması ve beraberinde Atina'ya götürmesi koşuluyla ona yardım etmeyi önerdi. Theseus teklifi kabul etti. Ariadne Labyrinthos'u yapan Daidalos'tan içeride yolunu nasıl bulacağını öğrendi. Dışarı çıkabilmenin tek yöntemi, bir ip yumağı alıp, ipin ucunu giriş kapısına bağladıktan sonra yumakla birlikte ilerlemekti. Böylece Theseus, Minotauros'u labirentin derinliklerinde bulup onu yumruklarıyla öldürdü ve ipi izleyerek giriş kapısına ulaştı. Theseus, Ariadne ve diğer gençler geceleyin yola çıkıp Naksos Adası'na vardılar. Burada Dionysos Ariadne'ye âşık oldu ve onu alıp götürdü.

Ariadne bakarken Theseus Minotauros'u öldürüyor

Ariadne'yi kaybetmenin acısı içindeki Theseus geminin siyah yelkenlerini beyaz yelkenlerle değiştirmeyi unuttu. Atina'da Akropolis'te oturmuş geminin gelmesini bekleyen Aigeus, geminin siyah yelkenlerle yaklaştığını gördüğünde Theseus'un öldüğünü düşünerek kendini Akropolis'ten aşağıya attı. Theseus babasının ardından Atina'nın hükümdarı oldu (*Kütüphane* 3.15.6, *Epitome* 1.11).

Theseus ve Ariadne efsanesi, insan yiyen bir devin bir delikanlıya görevler verdiği ve devin kızının delikanlının bu görevleri yerine getirmesine ve kaçmasına yardım ettiği kültürler arası bir masalın Yunan uyarlamasıdır.

Sanatta Theseus bir delikanlı ya da erkek olarak betimlenmektedir ve onun farklı maceraları yeterince farklı olmasalar da tasnif edilebilirler. Ama başlıca başarısı olan Minotauros'u öldürme bir etiketi gerektirecek denli ayrıdır.

Uyuyan Ariadne

Ayrıca bakınız: Biyografik Örgü; Labyrinthos; Canavarlar.

Okuma önerileri:

Antti Aarne ve Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*, FF Communications 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961, Type 313C.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 248-270, 276-298.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 151-166.

Jenifer Niels. *The Youthful Deeds of Theseus*. Rome: Bretschneider, 1987.

——. ve Susan Woodford. "Theseus," *LIMC* 7: 922-951.

TİTANLAR (YUNANCA TİTANES)

Olympospluları önceleyen daha yaşlı tanrılar ailesi.

Titanlar bir grup olarak, daha genç ve mevcut tanrılar Olympospluların aksine daha yaşlı, ilk tanrılardır. Bu karşıtlıkta, Tartaros'ta hapsedilenler şöyle dursun Themis gibi Titanların bazıları Olympospluları karşıtlık rolüne daha az uygun oldukları için özellikle Titanların durumunda iki grup tek tek tanrıların kimliklerinden daha önemlidir.

Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı çalışmasına göre, Titanlar, başlangıçtan beri var olan ebeveynler Uranos ile Gaia'nın altı erkek ve altı kız çocuğudurlar: Okeanos (Latincesi: Oceanus), Koios (Coeus), Kreios, Hyperion, İapetos (Iapetus), Theia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Phoibe (Phoebe), Tethys ve Kronos (Cronus).

Hesiodos, çocuklarından nefret eden Uranos'un, görünüşte Gaia'yla sürekli cinsel ilişkide bulunmak için çocuklarının doğumunu engellediğini naklediyor. Sürekli doğum sancısı çeken Gaia acıyla inlemekteydi. Sonunda adamant taşından büyük, dişli bir orak yapan Gaia babalarını cezalandırmaları için çocuklarıyla işbirliği yapmaya çalıştı. Yalnızca Titanların en küçüğü Kronos bu görevi üstlenmeye istekliydi. Kronos annesinin içinden orakla babasının üreme organlarını kesti. Titanlar zamanı geldiğinde yaptıkları için cezalandırılacakları en büyük eylemlerini gerçekleştirmek için normal sınırı aştıkları (Yunanca *titaino* "sınırı aşmak") için Uranos, Kronos ve kardeşlerine Titanlar takma adını taktı. Aslında on iki Titan sonradan Titan Kronos ile Rhea'nın çocukları olan daha genç bir tanrılar ailesi olan Olympospluarla on yıl boyunca savaştılar. Daha yaşlı tanrılar karargâhlarını Othrys Dağı'na kurarken daha genç tanrılar Olympos Dağı'nın yakınına kurdular. En nihayetinde, Olympospluar Yüzkollular'ın yardımıyla Titanların hakkından gelip onları hapsedildikleri ve gözetim altında oldukları Tartaros'a gönderdiler.

Ayrıca bakınız: Olymposlular

Okuma önerileri:

Maximilian Mayer. "Titanen," Roscher 5:987-1019.

Martin L. West, ed. ve yorum. *Hesiod: Theogony*. Oxford: Clarendon Press, 1966, 199-201.

TRİADLAR (ÜÇLÜLER)

Klasik mitoloji dahil olmak üzere Yunan ve Roma kültürüne nüfuz eden üç sayısını yansıtan yapılar.

Belirli bir kültürde keyfi olarak gözde olan rakamlar örüntü rakamlar, kültürel rakamlar, kutsal rakamlar ya da formülcü rakamlar diye adlandırılır. Kültürleri tarafından dünyalarını belirli bir sayıya göre yapılandırmaya hazırlanan kişiler, genellikle bu tür yapıları kültürün öğeleri olarak değil ama doğaya içsel yapılar olarak kavrasalar da farklı kültürlerin farklı rakamları tercih etmeleri rakamların temelde keyfi olduklarını göstermektedir. Hint-Avrupalılar üçlülere eğilimliyken, birçok Kuzey Amerika yerli toplumu gerçekliği dört rakamı üzerinden düzenlemeye eğilimlidir ve kimileri de beş rakamını uygun görmektedir.

Üçlü görüngü çarpmanın sonucunda üçlü olan şeylere (sözgelimi, üç kafası olan bir canavar) ve bölmenin sonucunda üçlü olan şeylere (zamanın, geçmiş, şimdi ve gelecek biçiminde bölünmesi) ayrılabilir. Antik kaynaklar nadiren anlaşmazlık içindedirler; bir yazar belirli bir görüngüyü üçlü olarak temsil ederken, diğerinin onu başka türlü temsil etmesi az görülür. Üçlüler ile ikililer arasındaki gerilim barizdir. Apollodoros'a göre, Graialar üç tane (Pemphredo, Enyo ve Deino) olsalar da Hesiodos'a göre iki tanedirler (Pemphredo ve Enyo). Homeros adını vermediği iki Sirenden bahsetse de Apollodoros üç Siren (Peisinoe, Aglaope ve Thelksiepeia) sıralar.

Klasik mitoloji içindeki karakterler arasında en tanıdık üçlüler, başta üç Güzel (Aglaia, Euphrosyne ve Thalia), üç Saat

(Eunomia, Dike ve Eirene) ve üç Kader (Klotho, Lachesis ve Atropos) olmak üzere benzer doğaya ve işleve sahip olan doğaüstü kız kardeş gruplarıdırlar. Bazı yazarlara göre Öfkeler üç tanedirler: Alekto, Tisiphone ve Megaira (Apollodoros *Kütüphane* 1.4.4). Benzer doğaya ve işleve sahip olan doğaüstü erkek kardeş üçlüleri de bulunmaktadır: Zeus'un yıldırımlarını yapan üç Kyklop (Brontes, Steropes ve Arges), yenilen Titanlara bekçilik yapan Yüzkolulular (Kottos, Briareos, Gyges); üç rüzgâr kardeş (Zephyros, Boreas ve Notos) ve Kronos ile Rhea'nın kurada onlara çıktığı için dünyaya hükmeden üç erkek evladı (Zeus, Poseidon ve Hades).

Özellikle dokuz ve on iki olmak üzere üçün katları da dikkat çekmektedir. Benzer doğaya ve işleve sahip dokuz kız kardeş Musalar üçlü örüntüsünün bir uzantısıdır. İlk tanrılar ailesi Titanlar, mevcut tanrılar ailesi Olymposlular gibi on iki üyeye sahiptir. Bununla beraber gerçekte on üç Olymposlu olması nedeniyle antikler on iki sayısını sağlamak için listelerde ya da sanat çalışmalarında ya bir kız evladı (Hestia) ya da bir erkek evladı göz ardı ettiler.

Üçlü yapılar başka mitolojik ayırt edici özelliklerde ortaya çıkarlar. Hades'in tazısı Kerberos, birçok yazara göre, tıpkı yılansı varlık Geryoneus ve canavar Kakus gibi üç kafalıdır. Aloeusoğulları her yıl bir kol boyu enine bir kulaç boyuna büyüdükleri için dokuz yaşına vardıklarında dokuz kol boyu ene ve dokuz kulaç boya ulaştılar ve Olymposlu tanrıların yerini almaya karar verdiler (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.4).

Eylemler çoğunlukla üç kere cereyan eder. Ardıllık mitine göre, ilk kozmosu arka arkaya üç farklı tanrı yönetti: Uranos halen hükmeden Zeus tahttan indirene değin hükmeden Kronos tarafından devrilene değin hükmetti. Bu sırada üçüncü öğe vurgulanır, tıpkı Avrupa halk hikâyelerinde iki büyük ağabeyinden sonra üç erkek kardeşten üçüncü ve en küçüğü-

nün başarılı olması gibi. Kahraman Bellerophon'un üç görevi yerine getirmesi gerekir: İlk olarak canavar Khimaira'yı öldürmesi, ardından savaşta Solymoların hakkından gelmesi ve üçüncü olarak Amazonları öldürmesi gerekir (Homeros *İlyada* 6.179-186). Yunanlıların Troya'yı ele geçirebilmeleri için üç koşulu yerine getirmeleri gerekmektedir: Neoptolemos'un yardımını garantiye almaları, Herakles'in yaylarını ve oklarını edinmeleri ve Palladion'un sahibi olmaları gerekmektedir. Daha ayrıntıda kahraman Herakles'e on iki iş ya da görev verilir.

Herakles ve Kerberus

Yukarıda anılan örneklerde bir birim üçlüyken, diğerlerinde bir bütünün üç parçadan oluştuğu görülmektedir. Zamanın akışının üç bölümden oluştuğu kabul edilir: Kalkhas "şimdiyi, geleceği ve geçmişi", yani her şeyi bilen bir kâhindir (Homeros *İlyada* 1.70). Uzay benzer biçimde üç parçaya bölünür, kozmos üç katmanlı dünyalardan oluşur: Parlak gökyüzü, yeryüzü ve puslu ölüler diyarı. Üç yaşlı Olymposlu Olympos ile yeryüzüne ortaklaşa sahiplerken dünya kişisel yetki alanlarını belirlemek için Zeus'un gökyüzünü, Poseidon'un

denizi ve Hades'in ölüler diyarını aldığı kura çekimine konu olan üç diyardan (gökyüzü, yeryüzü ve Erebos) oluşmaktadır (*İlyada* 15.187-193). Dünyanın yüzeyi üç kıtaya bölünmüştür: Avrupa, Asya ve Libya (Afrika).

Üç kısma bölünme kahramanlık efsanesinin bileşim yaratıklarında çoğunlukla açıktır Bellerophon'un öldürdüğü Khimaira (Latincesi: Chimaera) "ön kısmı bir aslan, arka kısmı bir yılan ve orta kısmı keçiden oluşmaktadır (*İlyada* 6.181). Oidipus'un alt ettiği Sfenks kısmen kadın, kısmen aslan ve kısmen kuştur. Bulmacası bile üç parçadan oluşmaktaydı: Sabah dört ayak, öğlen iki ayak ve akşam üç ayak üstünde yürüyen şey nedir?

Üçlülerin farklı bağlamlarda farklı etkileri vardır. Üç Güzeller gibi tanrıların durumunda, çoğaltma, bireysel kimliği tanrısal bir gruba katarak kişiliksizleştirir. Ama cehennem köpeği Kerberos'un üç başı gibi çoklu organlar, üç başlı bir köpek tek başlı bir köpekten daha korkutucu olduğu için şiddeti artırmaya hizmet ederler.

Gelgelelim üçleme her ölçülebilir görüngü için doğru gözükmemektedir. Uzun zaman dönemlerinin sona erişleri on rakamıyla ifade edilir. Titanomakhia on yıl, Troya Savaşı on yıl, Odysseus'un Troya'dan evine varışı on yıl sürer ve on yıl bir tanrının yeminini bozan bir kişiye verdiği cezanın uzunluğudur. Gökyüzü ile Yeryüzü arasındaki mesafe ve yine Yeryüzü ile Tartaros arasındaki mesafe bir örsün on günlük düşüş zamanıdır (Tanrıların Doğuşu 722-725). Menelaos Paris'i dokuz gün boyunca ağırlarsa da onuncu gün bir sorunu çözmek üzere Girit'e gitmesi gerekir ve bu da Helen'in kaçışının koşullarını oluşturur. Yunanda bir şey dokuz gün (yıl) boyunca sürerse onuncusunda belirleyici bir şey meydana gelir şeklindeki genel ifade nedeniyle onlu sürelerde bile bir üçlü korelasyon söz konusudur.

Ayrıca bakınız: Kutsal Kardeşler; Olymposlular.

Okuma önerileri:

Alan Dundes. "The Number Three in American Culture," Alan Dundes, *Interpreting Folklore* içinde. Bloomington: Indiana University Press,

William Hansen. "Three a Third Time." *Classical Journal* 71 (1976): 253-254.

Stith Thompson. *A Motif-Index of Folk-Literature*, cilt 3. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958, Z71.1

H. Usener. "Dreiheit." *Rheinisches Museum für Philologie* 58 (1903), 161-208, 321-362.

TROYA SAVAŞI

Savaşa neden olan olaylar ve savaştan sonraki olaylarla birlikte Akhalar (Yunanlılar) ile Troyalılar arasında Troya'da geçen büyük savaş hakkındaki efsaneler dizisi.

Troya Savaşı klasik mitolojide sözü edilen en büyük ölçekli ve en uzun süreli askeri çatışmaydı. Olaylar kabaca şöyle gelişti: İnsanların sayısı öyle arttı ki Zeus ölüm yoluyla insanların sayısını azaltmak için İlios ya da Troya'da büyük bir savaş başlatmaya karar verdi. Böylece Eris (Kavga), Peleus ile Thetis'in tanrıların katıldığı düğün eğlencesinde kendini gösterip Hera, Athena ve Aphrodite arasında içlerinden kimin en güzel olduğu konusunda tartışma çıkmasına neden oldu. Sorun çoban ve prens Aleksandros, yani Paris'e havale edildi ve o da Aphrodite'ten yana karar vererek Aphrodite'in himayesini, diğer iki tanrıçanın nefretini kazandı. Paris, Sparta Kralı Menelaos'un ve karısının sarayını ziyaret etmek üzere yelken açtı. Paris orada Menelaos'un karısı Helen'i baştan çıkardı. Helen Troya'ya geri dönen Paris'in peşine takılarak ailesini terk etti ve onun karısı oldu.

Menelaos, kardeşi Mykene Kralı Agamemnon'un liderliğinde Troya'ya askeri bir sefer tasarladı. Yunanistan'ın dört bir yanından Akha ordularının liderleri ve onların adamları toplandılar ve birçok gecikmenin ve aksiliğin ardından Tro-

ya'ya vardılar. Troyalılar, Akhalar'ın Helen'i geri vermeleri isteklerini reddettiler ve savaş başladı. Ne Akhalar kenti ele geçirmeyi becerebildiklerinden ne de Troyalılar ve müttefikleri saldıranları sürüp atabildiklerinden savaş on yıl sürdü. Sonunda Akhalar, Tahta At hilesiyle Troya'yı aldılar: Dev bir tahta at inşa edip kentin kapısına bıraktılar. Troyalılar atı tanrılara sunulan bir armağan sanıp içeri aldılar, ama tahta atın içine saklanan Yunan askerleri ortada kimseler yokken atın içinden çıkıp kapıları dışarıda bekleyen Yunanlılara açtılar. Yunanlılar Troyalıları yendiler, kenti yağmaladılar ve Menelaos'un karısı Helen'i geri aldılar.

Bununla beraber bazı Akhalar zaferleri sırasında tanrıları gücendirdikleri için artık tanrıların düşmanlığını kazanmışlardı. Kimi savaşçılar hızlı ve sağlıklı bir biçimde geri döndüler, diğerleri ya denizde ya da evlerine varır varmaz öldü ve geride kalanların evlerine ulaşmaları yılları aldı. İthaka'ya Troya Savaşı'nın sona ermesinden on yıl sonra ulaşan Odysseus, evine dönen son kahramandı ve varışının ardından başka maceralara girdi.

Yunan kahramanlık çağının iki büyük savaşı Thebai Savaşları ile Troya Savaşı zaman bakımından birbirlerine öyle yakın cereyan etmiştir ki Thebai'deki ikinci savaşta savaşan birçok kahraman Troya'da Akha tarafında savaşmıştır (Hesiod *İşler ve Günler* 156-172). Troya Savaşı kahramanlık çağının ve Yunan mitolojisinin sonuncu en büyük girişimiydi ve onun sona ermesi kahramanların çağının sona erişini ve insan çağına geçişi haber verir.

Troya Savaşı'nı konu alan zengin ve karmaşık efsaneler erken zamanlarda günümüze ulaşan iki Homeros destanı, *İlyada*'da ve *Odysseia*'da ve yalnızca parçalardan ve özetlerden bilinen Destan Serisi'ni oluşturan altı destanı, yani *Kypria*, *Aithiopis*, *Küçük İlyada*, *Troya'nın Yağmalanışı*, *Geri Dönüşler* ve *Telegoneia*'da billurlaşır.

Ayrıca bakınız: Thebai Savaşları.

Okuma önerileri:

Michael J. Anderson. *The Fall of Troy in Early Greek Poetry and Art*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

Norman Austin. *Helen of Troy and Her Shameless Phantom*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1994.

Jonathan S. Burgess. *The Tradition of the Trojan War in Homer and the Epic Cycle*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001.

Malcolm Davies. *The Greek Epic Cycle*. 2. baskı. Londra: Bristol Classical Press, 1989.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 557-717.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 169-176.

Gregory Nagy. *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979.

M. Scherer. *The Legends of Troy in Art and Literature*. 2. baskı. New York: Phaidon, 1964.

Susan Woodford. *The Trojan War in Ancient Art*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1993.

TUFAN MİTİ VE EFSANESİ

Tanrıların kötü ve konukseverlik göstermeyen ölümlülere ceza olarak gönderdiği büyük su baskınını anlatan öykü.

Tufan anlatısı su, ateş ve yiyecek gibi yararlı bir şeyin aşırılığını ve kıtlığını betimleyen çok sayıdaki felaket öykülerinden biridir. Tufan anlatısının, Yunan ve Roma geleneğinde iki sürümü bulunmaktadır. Tufan kahramanları Deukalion ile Pyrrha olan deniz sürümü Yunanistan'da geçerken kahramanları Philemon ve Baukis olan kara sürümü Phrygia'da geçer.

Öykünün *deniz sürümünde*, Zeus Tunç Soyundan gelen insanları ortadan kaldırmaya karar verdiğinde Prometheus

oğlu Deukalion'a bir sandık yapıp içini erzak doldurmasını ve karısı Pyrrha'yla birlikte ona binmesini tavsiye etti. Zeus Yunanistan'ın büyük bir kısmını dağlara kaçan birkaç kişi dışında bütün insan yaşamını ortadan kaldıran suya boğdu. Sandığıyla dokuz gün dokuz gece yüzen Deukalion, Parnassos Dağı'na ulaştı. Yağmurlar kesildiğinde karaya çıkıp Zeus Phyksios'a (Kaçma/Sürgün Tanrısı) kurban kesti. Zeus Hermes'i Deukalion'a gönderdi, onun bir dilekte bulunmasına izin verdi ve Deukalion bir halka sahip olmayı diledi. Böylece Zeus Deukalion ile Pyrrha'ya başları üzerinden arkalarına doğru taş atmalarını söyledi. Deukalion'un attığı taşlar erkek ve Pyrrha'nın attıkları kadın oldular. Bu nedenle bu kadınlara ve erkeklere metaforik olarak taşlardan (*laas*) gelen halk (*laoi*) adı verildi (Apollodoros *Kütüphane* 1.7.2).

Ovidius'un anlatımı Yunan mitinden birkaç ayrıntıda farklılık gösterir. İnsanlar öyle kötü hale gelmişlerdi ki Jüpiter kızgınlıkla onları yok etmeye karar verdi. Böylece onun yukardan yağmur ve kardeşi Neptün'ün nehirler ve denizlerden su göndermesi üzerine dünya neredeyse bütün insan yaşamının yok olduğu tek bir deniz haline geldi. Küçük bir tekneyle yol alan Deukalion ile karısı Pyrrha en yüksek tepeleri suyun üstünde kalan Parnassos Dağı'nda karaya çıktılar. Çift burada Korykia nymphalarına, Themis'e ve diğer tanrılara taptılar. Jüpiter tufandan yalnızca iki insanın kurtulduğunu ve her ikisinin de çok saygılı ve dürüst kişiler olduklarını gördüğünde hiddeti dindi ve suyu geri çekti. Yeryüzündeki son iki insan olan Deukalion ve Pyrrha kendilerini yalnız hissettikleri için Themis kâhinine gidip insan ırkının yeniden nasıl canlandırılabileceğini sordular. Etkilenen tanrıça onlara arkalarına Büyük Anaları'nın kemiklerini atmaları talimatını verdi. Büyük analarının toprak olduğunu ve onun bedenindeki taşların onun kemikleri olduğunu anlayan Deukalion ile Pyrrha arkalarına taşları attılar, Deukalion'un arkasına attığı

taşlar erkeklere dönüşürken Pyrrha'nın attıkları kadınlar haline geldiler. Bu nedenledir ki insanlar sert ve dayanıklıdırlar. Toprak hemen diğer yaşam biçimlerini oluşturdu (*Dönüşümler* 1.125-437).

Öykünün *kara sürümüne* göre, Ovidius'un anlattığı gibi, Phrygia'da bir bataklığın yakınlarında, bir meşe ağacı ile ıhlamur ağacının yan yana durdukları, alçak bir duvarın kuşattığı özel bir yer vardı. Erken bir vakitte Jüpiter ile Merkür insan kılındığında bu bölgeyi ziyarete geldiler ve en sonunda onları kabul eden bir hane bulana değin yüzlerce evde barınacak yer aradılar. Bu küçük kulübenin sakinleri, az yemeklerini misafirperverlikle kılık değiştirmiş tanrılarla paylaşan dindar, yaşlı çift Philemon ile Baukis'di. Misafirlerinin kadehlerine şarap doldurmak için kullandıkları sürahide bulunan şarabın hiç tükenmemesine şaşıran Philemon ile Baukis, onların tanrı olduğunu anladılar ve dua okuyup mütevazı yemeklerinden ötürü onları affetmelerini istediler. Jüpiter ve Merkür tanrı olduklarını, dine saygıları olmayan komşularını cezalandırsalar da Philemon ile Baukis'i ayrı tutacaklarını söylediler. Tanrılar yaşlı çifte yakındaki bir dağa kadar kendilerini yayan takip etmelerini söylediler. Zirveye yaklaştıklarında arkalarına dönen çift kendilerininki hariç bölgedeki bütün evlerin suların altında kaldığını gördüler ve onlar komşularının yok olmasına ağlarken kulübeleri zarif bir mermer tapınağa dönüştü. Jüpiter ne dilediklerini sordu ve onlar da tapınakta rahip olarak hizmet etmeyi ve ölüm zamanları geldiğinde birbirlerinden daha uzun yaşamamayı dilediler. Dilekleri yerine getirildi. Philemon ile Baukis bir gün, daha sonra yerel köylülerin adaklar bırakarak saygı gösterdikleri iki komşu ağaca dönüşe değin tapınağa baktılar (*Dönüşümler* 8.620-724).

Tufan öyküsünün deniz sürümünde büyük sel kozmik bir felakettir. Dünya ya da en azından bilinen dünya suyla kaplanır ve hemen hemen bütün yaşayan canlılar can verir-

ler. Dindar çiftler kurtulurlar ve güvenliğe bir tekne aracılığıyla ulaşırlar. Büyük sel kaosa gerçek bir geri dönüştür ve insanlar yeniden yaratılırlar; adeta tanrılar ilk denemelerinde yaptıkları hatayı düzeltmek isterler. Büyük sel aynı zamanda yeryüzünün büyük ölçekte arındırılması, insanların yanlış davranışları tanrıları yeterince kızdırırsa onların yeryüzünü doğal felaketler aracılığıyla yok etme gücüne sahip olduklarının kanıtıdır. Aksine öykünün kara sürümü bir topluluğun sular altında kaldığı, yerel sakinleri öldüren bölgesel bir felaketi anlatır. Dindar çiftler sağ kurtulurlar ve güvenliğe yakındaki bir dağa yürüyerek ulaşırlar. Bir hikâye kozmik bakımdan önem taşırken diğeri bölgesel bakımdan önem taşır; yani öykünün Yunan ya da deniz sürümü mit, öykünün Phrygia ya da kara sürümü bir efsanedir.

Temalarının bütün temel noktalarda uzlaşmaları mit ve efsanenin nihayetinde aynı hikâye türünün farklı biçimleri olduğunu açık biçimde göstermektedir: (1) İnsanlar dine saygısızlık ettikleri için (2) tanrılar onları ortadan kaldırmaya karar verir. (3) Bununla beraber tanrılar kurtulmaları için ne yapmaları gerektiğini söyleyerek dindar bir çifti uyarır. (4) Ardından kozmik (yerel) bir büyük sel gönderirler ve bu selde (5) tekneyle (tırmanarak) yakındaki bir dağa ulaşıp hayatta kalan (6) dindar çift dışında, (7) yeryüzünde (kentte) yaşayan bütün varlıklar boğulur. (8) Tanrılar dindar çifte bir dilek tutmalarını söyler. (9) Çift bir dilekte bulunur ve (10) onların dileği yerine getirilir. Öykü dönüşümsel ve etiyolojik bir öğeyle son bulur (taşlar insana dönüştürülür ya da dindar insanlar ağaçların kutsal kabul edilmeleri nedeniyle ağaçlara dönüştürülür).

Tufan Miti/Efsanesi İbrani, Mezopotamya ve Hint geleneğinde bulunan kültürler arası bir öyküdür.

Okuma önerileri:

Gian Andrea Caduff. *Antike Sintflutsagen*. Göttingen: Vandenhoek and Ruprecht, 1986.

Alan Dundes, ed. *The Flood Myth.* Berkeley: University of California Press, 1988.

Joseph Fontenrose. "Philemon, Lot, and Lycaon." *University of California Publications in Classical Philology* 13 (1945): 93-119.

James George Frazer. *Folk-Lore in the Old Testament: Studies in Comparative Religion, Legend, and Law.* Londra: Macmillan, 1919, 1:104-361.

William Hansen. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002, 219-222.

YETKİ (YUNANCA TİME)

Bir tanrının kozmostaki etki alanı.

Tanrılar akla hayale gelebilecek her yeri kapsayan kozmik bürokraside memurdurlar, her bir tanrısal varlık kozmik düzende bir yetkiye ya da odaklanmış bir etki alanına sahiptir. Zeus gökyüzünden, Poseidon sulardan, Hades ölüler diyarından, Demeter tahıllardan, Aphrodite erotik aşktan sorumludur.

Bir tanrının kozmik düzendeki sorumluluk alanı için kullanılan alışılmış sözcük, karşılık gelen insan ortamında bir sivil memurun sahip olduğu makamı ifade eden bir sözcük olan "yetki"dir (*time*). Bir Yunan tanrısının etki alanı için kullanılan diğer terimler *kısım, pay, hisse* (*moira*), ve "yetki yeteneği"dir (*geras*).

Vazifelerin mitolojik şimdideki dağılımını, canavar Typhon karşısındaki zaferinden ve diğer Olymposluların onu tanrıların kralı olarak kabul etmelerinden sonra tanrılara yeni yetkiler tahsis eden ya da Styks örneğinde olduğu gibi (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 389-403, 775-806) eski yetkileri onaylayan Zeus'a borçluyuz (Hesiod *Tanrıların Doğuşu* 389-396, 881-885). Tanrıların krallığı daha önce Zeus'un babası Kronos'a bağlı olan bir büro gibiydi. Farklı bir geleneğe göre, üç kardeş, Zeus, Poseidon ve Hades kendi yetkilerini belirlemek

için kura çektiler. Poseidon yetki alanı ve ikametgâh olarak denizi aldı, Hades Erebos'u kazandı, Zeus gökyüzünü elde etti. Toprağa ve Olympos'a ortaklaşa sahiptiler (Homer *İlyada* 15.187-193). Tanrıların birkaç yetki alanı olabilir. Poseidon yalnızca sulardan değil, aynı zamanda mitolojide daha az önem taşımasına karşın atlardan ve depremlerde de sorumludur.

Yunan mitolojisinin gözde bir konusu, tek tek tanrıların nüfuz alanlarını nasıl edindikleridir. Yetki alanlarının ve kült-bölgelerinin ağırlığı ve sayısı bir tanrının öneminin göstergesi olduğu için, tanrılar bir ya da birden çok yetki alanına sahip olduklarını ifade etmeye büyük önem verirler. Tanrılar Athena ile Poseidon'un Athena'nın kazanmasından sonra Atina adını alan kentin sahipliği için birbirleriyle yarıştıklarında olduğu gibi yetki alanları için rekabete bile girebilirler. Zeus'un yetkileri dağıtmasından ve yaptığı dağıtımın diğer tanrılarca onaylanmasından sonra doğan Apollon ve Hermes gibi daha genç tanrıların kozmik bürokraside eğer varsa oynayacakları rolü kendilerinin oluşturdukları düşünülmekteydi (*Homeros'un Apollon İlahisi; Homeros'un Hermes İlahisi*).

Bir insan için bir tanrıyı memnun etmenin bir yolu tanrısal varlığın kozmik yetkisini (*time*) tanımak ya da tanrının kültünü, tapınmayı (aynı zamanda *time* diye adlandırılan) artırmaktır. Belirlenmesi tanrıların meselesi olduğu için bir ölümlü bir tanrıya fazladan etki alanı tahsis edemese de bir tanrının kültsel yetki alanını bu tanrıya tapınmayı yayarak artırabilir. Dolayısıyla kahraman Odysseus gücendirdiği deniz-tanrı Poseidon'u sakinleştirmeye koyulduğunda bunu tanrının kültünü deniz ya da deniz tanrısı hakkında hiçbir şey bilmeyen, denizden çok uzaklarda yaşayan bir topluluğa tanıtarak ve bu suretle onun yetkisini artırarak yapmıştı (Homer *Odysseia* 11.121, 130). Tanrılar hak ettikleri saygı konusunda çok duyarlı oldukları için madalyonun öteki yüzünde tanrıların

insanların ya kültsel ihmal ya da bir ölümlünün tanrıyla özel yetkinlik alanında rekabete girmesi biçimdeki herhangi bir küçümsemesine sinirlenmeleri vardır. Kalydon Kralı Oineus ilk meyveleri tanrılara sunarken Artemis'i unutunca, Artemis kızgınlıkla Kalydonlarının üzerine etrafı mahveden büyük, vahşi bir yaban domuzu saldı. Agamemnon bir geyiği yayıyla tek bir atışta vurduğunda Artemis bile bu kadar iyi vuramazdı diye bağırınca okçu tanrıça bu kibirli küçümsemenin intikamını rüzgârların Agamemnon'un filosunun Aulis'te karaya oturtmasına neden olarak ve Yunanlıların Troya'ya yola çıkmasını engelleyerek aldı.

Okuma önerileri:

Gregory Nagy. *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*. Baltimore: The Johns Hopkins University, 1979, 118-119.

Jean Rudhardt. "A propos de l'hymne homerique a Demeter." *Museum Helveticum* 35 (1978): 1-17.

ZEUS (ROMA'DA JÜPİTER YA DA JOVE)

Gökyüzü tanrısı.

Zeus'un anne babası Titan Kronos ile Rhea'dır. Gaia ile Uranos'tan bir erkek evladının onu tahtan indireceğini öğrenen Kronos, Rhea'dan olan çocuklarının her birini doğduklarında yuttu. Yas içindeki anne Zeus'u doğurmak üzereyken Gaia ile Uranos'a danıştı ve onların tavsiyeleri doğrultusunda yeni doğan erkek evladını Girit'te bir mağaraya saklayıp babasına onun yerine verdiği kundak kıyafetlerine sarılı taşı yutturdu. Bir yıl sonra Zeus bir yetişkin oldu ve Kronos taşı ve çocuklarını kusması için oyuna getirildi. Zeus hemen genç tanrıların, yani Olymposluların yaşlı tanrılara, Titanlara karşı savaşını başlattı. Zeus ve destekleyicileri Olympos Dağı'na, Titanlar Othrys Dağı'na mevzilendiler. On yıl süren savaşın ardından Olymposlular ve müttefikleri Titanların üstesin-

den geldiler. Olymposluların müttefikleri arasında yıldırımı Zeus'a bir silah olarak veren Kykloplar ve son derece güçlü savaşçılar olan Yüzkollular vardı. Gaia (Yeryüzü/Toprak) ile Tartaros çiftleşip yeni canavar Typhon'u ürettikleri için bir başka tehdit ortaya çıktıysa da Zeus kozmik büyüklükte bir teke tek çarpışmanın ardından da onun sırtını yere getirdi. Diğer tanrılar Zeus'un hükümdarları olmasında ısrar ettiler ve Zeus tanrıların kralı olarak ya onlara yetkiler dağıttı ya da bazı durumlarda zaten sahip oldukları yetkileri onayladı (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu*).

Bir başka mite göre, Zeus yetkisine ya da etki alanına savaştaki kahramanlığı sonucunda değil, şansının yardımıyla sahip oldu. Üç erkek kardeş, Zeus, Poseidon ve Hades, kozmostaki yetkilerinin ne olduğunu belirlemek için kura çektiler. Zeus'a gökyüzü, Poseidon'a deniz ve Hades'e Erebos düştü. Yere ve Olympos'a ortaklaşa egemen oldular (Homeros *İlyada* 15.187-193). Mitin üç erkek kardeşi sanki eşitlermiş gibi temsil etmesine rağmen mitoloji geleneği Zeus'un kardeşlerini tanrıların hükümdarı olarak ona saygı gösterirlerken temsil eder.

Olympos tanrılarının hükümdarı olarak Zeus, tanrıların ve insanların kralıdır. Zeus yetkesini bir keresinde diğer bütün erkek tanrılarının gücünün birleşimini aştığını ifade ettiği fiziksel gücüyle (Homeros *İlyada* 8.1-27), onun için kanatlı at Pegasos'un taşıdığı dünyanın en güçlü silahı yıldırımla (Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 501-506), karnında danışman olarak tuttuğu (*Tanrıların Doğuşu* 899-900) Metis (Akıl/Bilgelik) sayesinde zihinsel kıvraklığıyla ve sayısız çocukları aracılığıyla korumaktadır. Yeryüzü egemenliğinin kaynağı olarak ölümlü kralları seçer ve iyi hükümdarları refahla ödüllendirmek ve diğerlerini cezalandırmak üzere onları izler.

Ayrıca gökyüzü tanrısı olarak, fırtına ve gök gürültüsü gibi hava olaylarını denetler. Odysseus'un yoldaşları sığırını

keserek Helios'u (Güneş) gücendirdiklerinde Helios gücendirenler hareketlerinin bedelini ödemezlerse ölüler ülkesinde parlamakla tehdit etti ve Zeus hızla gemiyi bir yıldırımla vuracağının sözünü verdi. Yelkenli denize açıldıktan sonra, Zeus etrafından dolanan bir bulut yaptı, üzerine kasırga saldı ve son olarak gemiyi yıldırımla vurdu (Homeros *Odysseia* 12.376-419). Yıldırım tanrının çok amaçlı bir aletidir. Tanrı, Titanlarla girdiği savaşta, yani Titanomakhia'da olduğu gibi tanrılara ve canavarlara karşı girdiği savaşta da onu bir silah olarak kullanır. Zeus yıldırımı ölüleri diriltmeye cesaret eden ölümlü hekim Asklepios'a yaptığı (Apollodoros *Kütüphane* 3.10.4) ve arabayla dolaşırken gökyüzüne yıldırımlar olduklarını söylediği meşaleler fırlatarak Zeus olduğunu söyleyen Kral Salmoneus'a (*Kütüphane* 1.9.7) yaptığı gibi hadlerini aşarak ya da başka bir kibirli davranışla onu gücendiren tek tek ölümleri ortadan kaldırmak için de kullanır. Ama Zeus yıldırımını sevgilisi Semele'ye (Pindaros *Olymposlular* 2.27) ve oğlu Herakles'e (Sicilyalı Diodoros 4.38.4-5) yaptığı gibi ölümlüleri yeryüzünden Olympos'a ateşle götürerek, ölümlülükten ölümsüzlüğe yükselterek onların arıtılması ve kutsanması için de kullanır. Dolayısıyla tıpkı Artemis'in kendisini gücendiren bir ölümlüyü infaz etmek ya da hak eden bir kişiye yumuşak ve anında ölüm getirmek için ok kullanabilmesi gibi Zeus da bir olayda bir düşmanı ortadan kaldırmak ve farklı bir olayda bir ölümlüyü tanrılığa yükseltmek için yıldırımı kullanabilir.

Tanrının mitolojik öneme sahip diğer yetki alanları konukseverlik, ev sahibi ile misafir arasındaki ilişkidir. Zeus bazen insanları gözlemlemek üzere kılık değiştirerek ya kendi başına ya Hermes'in ya da başka tanrıların eşliğinde yeryüzünde gezer. Ovidius Jüpiter'in, Neptün'ün ve Merkür'ün (Yunanca Zeus, Poseidon ve Hermes) nasıl seyahat ettiklerini ve kılık değiştirmiş olarak Boiotialı çiftçi Hyrieus'un kulübesine nasıl

geldiklerini anlatmaktadır. Çiftçinin yabancılara içten davranması üzerine ziyaretçiler tanrı olduklarını açıklayıp ona herhangi bir dileğini yerine getirme sözü verdiler. Adam bir erkek evlat diledi. Böylece üç tanrı üzerine işedikleri öküz derisini yerde yaktılar ve on ay sonra Urion adlı bir erkek çocuğu doğdu (*Fasti* 5.493-544). Bu anlatı özel ad Urion (Yunanca *Orion*) ile yaygın ad *urine*'yi [idrar] (Yunanca *ouron*) birleştiren bir halk etimolojisine dayanmaktadır. Bir başka olayda Zeus saygısızlıklarını doğrulamak için Arkadyalıların kralı Lykaon'u ve onun elli kibirli oğlunu sıradan bir işçi görünümünde ziyaret etti. Baba ve oğulları katledilmiş bir çocuğun iç organlarını kurban etiyle karıştırarak misafirlerine ikram ettiler. Zeus bu yapılana karşılık olarak Lykaon'u ve ailesinin büyük bir kısmını yıldırımlarla öldürdü (Apollodoros *Kütüphane* 3.8.1). Zeus'un bu tür kötü davranışlardan bıkması onu insanların büyük kısmını büyük selle öldürmeye yönlendirmiştir.

Birçok mit Zeus'un kutsal ya da ölümlü, dişi ya da erkek, istekli ya da isteksiz farklı varlıklarla cinsel ilişkileri üzerinde odaklanır. Hesiodos'a göre, Zeus'un yedi karısı oldu. Birinci eşi Okeanoslu Metis'ti (Akıl/Bilgelik). Zeus Metis'in ilk önce Athena adlı bir kız evlat ve ardından kendisini yerinden edebilecek bir erkek evlat doğuracağını öğrendiğinde kendisine öğüt verebilmesi için karnında tutmak üzere Metis'i yuttu. Zeus ikinci olarak Themis'le evlendi ve Themis ona üç Saat'i (Yunanca *Hora*) ve üç Kader'i (Yunanca *Moirai*) doğurdu. Üçüncü karısı Okeanoslu Eurynome, üç Güzel'i (Yunanca *Kharites*) doğurdu. Kız kardeşi Demeter Zeus'un bir sonraki eşiydi ve kızları Persephone'ydi. Zeus onun için dokuz Musa'yı doğuran Mnemosyne'ye (Anı) âşık oldu. Zeus'un altıncı eşi Leto ve çocukları Apollon ve Artemis'ti. Zeus'un yedinci ve halihazırdaki eşi Hebe'yi (Gençlik), Ares'i ve Eileithyia'yı doğuran Hera'dır (*Tanrıların Doğuşu* 886-929).

Eros bakarken Kallisto ile Artemis (Zeus)

Kartal (Zeus) Ganymedes'i kaçırırken

Zeus, oğlu Dionysos'u tıpkı kızı Athena'yı kafasından doğurması gibi, daha sonra kalçasından doğurdu. Zeus bir zamanlar Thebaili kadın Semele'yle ilişkiye girmişti. Zeus Semele'ye bir dileğini yerine getirme sözü verdiğinde Semele ondan kendisine tanrı eşi Hera'ya gözüktüğü gibi gözükmesini istedi. Zeus ona böyle göründü ama tanrısallığının gücü Semele'yi yok etti. Zeus Semele'nin bedeninde taşıdığı fetüsü kurtarıp onu kalçasına yerleştirdi ve zamanı geldiğinde dikişleri çözüp bebek Dionysos'u ortaya çıkardı. (Apollodoros *Kütüphane* 3.4.3). Bu nedenle Athena'nın ve Dionysos'un, tıp-

Europe ile boğa (Zeus)

kı Kronos'un yuttuğu ve daha sonra kustuğu Kronos ile Rhena'nın çocukları gibi, iki kere doğdukları söylenebilir. Erkek hamileliği ve doğumu Titanların ve Olymposlulların ilk icralarında yaygındır.

Zeus'un erkek sevgilisi, alıkoyup tanrılara şarap sunmakla görevlendirmek üzere Olympos'a götürdüğü yakışıklı Troya prensi Ganymedes'tir (Apollodoros *Kütüphane* 3.8.2). Birçok mitte Zeus ilgi ya da şehvet duyduğu kişiye dönüşmüş bir biçimde yaklaştığı için üstünlük sağlar. Dolayısıyla kadın avcı ve Artemis'in refakatçisi Kallisto'ya elde etmek için Artemis biçimini aldı. Onların çocukları Arkas, Arkadların, onlara adını veren atasıdır (Apollodoros *Kütüphane* 3.8.2). Ölümlü genç kız Europe'den (Latincesi: Europa) etkilenen Zeus, başlangıçta evcil bir beyaz boğa biçimini aldı. Kız hayvanın sırtına oturması için kandırıldığında, denize atlayan boğa Europe'yi sırtında taşıyarak Girit'e değin yüzdü. Zeus kızla ilişkiye girdi ve kız Minos, Rhadamanthys ve Sarpedon adlı erkek evlatlar doğurdu (*Kütüphane* 3.1.1). Zeus, Danae'ye benzer bir biçimde bir altın yağmuru, Leda'yı bir kuğu, Antiope'yi bir satir biçimde, Alkemene'yi kocası görüntüsünde elde etti. Bu mitlerin birçoğu, Zeus'un karısı Hera'yı, ister karşılıklı rızayla ister zorla olsun Zeus'un cinsel ilişkiye girdiği kadına ve/veya çocuklarına eziyet eden olarak ön plana çıkarır. Hera, Zeus'la cinsel ilişkisi olan ölümlü Semele'yi öldürmeyi planladı ve Zeus ile Semele'nin oğlu Dionysos'a bir süre düşman kesildi.

Zeus'un birçok takma adının arasında, Bulut Devşiren, Gök Gürlemesini Seven ve Uzağı Gören bulunmaktadır. Romalılar Zeus'u tanrı Jüpiter'le (Latince'de yaygın olarak *Juppitei* diye söylenir) ya da Jove'yle (Latince *fovis*) özdeşleştirdiler. Jüpiter, *dieu* + *pater*'in bileşimidir (Jove Baba).

Tanrı'nın antik dönem sanatındaki başlıca simgesi, sağ elinde tıpkı bir mızrak ya da değnek gibi tuttuğu yıldırımdır.

Bu silah genellikle çift uçlu bir zambak gibi her bir ucunda birden çok yabanın bulunduğu simetrik bir nesne gibi stilize edilmektedir. Zeus'un diğer simgeleri arasında kraliyet asası ve kraliyet kuşu kartal bulunmaktadır. Sanatçıların gözde sahneleri arasında Athena'nın Zeus'un başından, Dionysos'un kalçasından doğması ve Europe'nin bir boğanın sırtında deniz üzerinden taşınması ve Leda'nın bir kuğuyla çiftleşmesi bulunmaktadır.

Leda ile kuğu (Zeus)

Ayrıca bakınız: Hera; Olymposlular.

Okuma önerileri:

Fulvio Canciani ve diğerleri. "Iuppiter," *LIMC* 8:421-470.

Arthur B. Cook. *Zeus: A Study in Ancient Religion.* 5 ciltten 3.'sü. Cambridge: Cambridge University Press, 1914-1940.

Timothy Gantz. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993, 57-61.

Erwin Rohde. *Psyche: The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*, çev. W. B. Hillis. Londra: Kegan Paul, French, Trubner; New York: Harcourt, Brace, 1925, Appendix 1: "Consecration of Persons Struck by Lightning," 581-582.

Michalis Tiverios ve diğerleri. "Zeus," *LIMC* 8:310-374.

NOTLAR

1. GİRİŞ

1. Platon, *Phaidros* 229-230b.
2. Ayrıca bkz. Veyne (1988).
3. Krş. *Homeros'un Apollon İlahisi* 158-161; Herodotos 3.122 1 Clay (1989, 49); Vidal-Naquet (1986, 45).
4. *Tanrıların Doğuşu* 570-616, *İşler ve Günler* 47-105.
5. Uluslararası bir halk hikâyesi olan bu öykü (Hansen 2002, 42-44) Yunanistan'da Ezop'un bir fablı olarak görülmektedir (Perry 173).
6. İlk, kurucu ve olgu karşıtı mit için bkz. McDowell (1998, 80). Bütünleştirici mit için bkz. Levi-Strauss (1979, 17).
7. Littleton (1973, 123-127); Puhvel (1987, 241-255).
8. Örneğin bkz. Woodford (2003).
9. Yunanca metinler Fowler (2000) tarafından derlendi. Mitlerin ve efsanelerin farklı bir öykü sınıfı olarak kabul edilmesi konusunda bkz. Fowler (2000, xxviii). İlk Yunanlı mitologların çalışmalarının çevirileri bulunmamaktadır.
10. Herodotos 3.122.
11. Bkz. Palaephatus [Palaiphatos] (1996).
12. Örneğin bkz. Kirk ve Raven 11962, (168-70).
13. Homeros *İlyada* 20.67 üzerine bir yorumcu.
14. Roma geleneğindeki Hint-Avrupa öğesi için bkz. Puhvel (1987, 144-165). Genel olarak Roma miti ve efsaneleri için bkz. Grant (1971); Bremmer ve Horsfall (1987); Craf (1993); Wiseman (1994, 23-361, 1995) ve Feeney (1998, 47-75).
15. *Roman Antiquities* 2.18-20.

16. Petronius, *Satyrica* 48.7.
17. Bkz. Chance (2000); Seznec (1961).
18. Bkz. Gruppe (1921); de Vries (1961); Feldman ve Richardson (1972); Bremmer (1988); Edmunds (1990); Sebeok (1965); Von Hendy (2002) ve Schrempp ve Hansen(2002).
19. Hawthome için bkz. Panofsky (1965, 110-111); Cox (1883).
20. Hesiodos'un üç katlı kozmosu için bkz. West (1966, 356-379); Homeros'un dört katlı kozmosu için bkz. Kirk (1990, 2:296-298) ve genel bir tartışma için bkz. Berger (1904) ve Havelok (1987).
21. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 722-725. Hesiodos ağır nesnelerin hafiflerden daha hızlı düştüklerini düşündüğü için düşüncesini bir örsle açıklar.
22. Homeros *İlyada* 8.13-16.
23. Yine de Odysseus *Odysseia*'da batıya yelken açarak Erebos'a ulaşır. Yatay olarak uzak ile dikey olarak uzak Yunan kozmolojisinde kimi zaman özdeşmişler gibi düşünülür.
24. Okeanos ya da Okean Nehri için bkz. Homeros *İlyada* 14.200-210, 18.607-608, 21.195-197; Richard Janko, Kirk (1992, 4:180-183) içinde; Mark Edwards, Kirk (1991, 5:231-232) içinde; Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 337-370, 786-791, *Herakles'in Kalkanı* 314-317 ve Herodotos 2.23, 4.8, 4.36.
25. Homeros *İlyada* 18.607-608; benzer biçimde Herakles'in Hesiodos'un *Herakles'in Kalkanı* adlı eserinde sözü geçen kalkanı 314-317.
26. *İlyada* 21.195-7.
27. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 337-370.
28. Edebiyat ve arkeoloji kanıtları için bkz. Frazer (1898; 5: 314-320).
29. Bkz. Ovidius *Dönüşümler* 2.409-530; Richlin (1992).
30. Apollon'un Phyton'la ve Kadmos'un Ares'in ejderhasıyla mücadelesi için bkz. Fontenrose (1959, 13-27, 306-320).
31. Amazonlar için bkz. Tyrrell (1984); duBois (1982).
32. Bkz. Herodotos 4.32-36; Romm (1992, 60-67).
33. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 270-276.
34. Homeros *İlyada* 1.423-424, 23.205-207; *Odysseia* L22-26; Romm (1992, 49-60). Klasik antik dönemde siyahlara ilişkin anlatılar için bkz. Snowden (1970; 1983).

35. Ovidius *Dönüşümler* 2.235-236; krş. Plinius *Doğa Tarihi* 2.80.189. Neden bilim Darwinci değil Lamarckçıdır? Çünkü yaratığın deneyimi, açıklanmayan bir mekanizmanın soydan kişilere aktarıldığı fiziksel bir nitelik haline gelmektedir.
36. Homeros *Odysseia* 11.14-.L9; Heubeck (1989, 2:77-79).
37. Homeros *Odysseia* 11.
38. Pigmelere ilişkin öyküler için bkz. Hansen (2002, 45-49). Pigmelerin ya da Pigme benzeri halkların Afrika'da bulunuşu için bkz. Thurnbull (1961, 15-20).
39. Tunç için sözgelimi bkz. *İlyada* 17.425; demir için bkz. Sözgelimi *Odysseia* 15.329. Yunanlıların gök ve göğü tutma fikirleri için bkz. Brown (1968).
40. Atlas'ın yeri değil, göğü tutmakta yani sırtlamakta olduğuna dikkat ediniz. Yunan anlatılarında birilerinin yeryüzünü tuttuğuna dair açık bir kanıt bulunmamaktadır. Atlas'ın yerküreyi sırtında taşıyan bir figür olarak yanlış anlaşılmasını (örneğin "A842, *Atlas.* yeryüzünü sırtlayan bir adam", Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature* adlı yapıtında) göğü bir küre olarak gören anlayışlar ve Napoli'deki Farnes Atlası gibi, küre biçimli gökyüzünü sırtında taşıyan Atlas betimlemeleri teşvik etmiştir; bkz. Dilke (1998, 145-146). On altıncı yüzyıl harita kitaplarında yaygın olduğu söylenen gökleri tutan Atlas imgesi, harita kitaplarının atlas diye adlandırılmasına neden oldu.
41. Vitruvius 6.7.6; Brown (1968, 46).
42. Herodotos (1.202) "Atlantik Okyanusu denilen, Herakles sütunlarının ötesindeki" diye belirtir. Atlas adını ayrıca Atlantis'e, yani "Atlas (adası), Platon'un *Timaios* ve *Kritias*'ta betimlediği hayali uygarlığa da verir.
43. Herodotos 4.184.3. Ovidius'a göre (*Dönüşümler* 4.625-662), tanrı ile dağ birdirler, tanrı dağa dönüştürüldüğü için.
44. Tester (1987, 3-4). Yunanlılar ve Romalılar her bir günü antiklerin kabul ettikleri yedi gezegenin biriyle adlandırılan Doğu'nun yedi günlük hafta kurumunu benimsediler. Astroloji düşüncesinde belirli bir günün ilk saatlerini yöneten gezegen bütün güne adını verir (Zerubavel, 1985). Bu İngilizce adlar Al-

manca çeviride korunur (Strutynski 1975). Örneğin Thursday (Perşembe) < Thor Günü < Jüpiter Günü < Zeus Günü.

45. West (1978, 376-3811; Edwards, Kirk (1991, 5:211) içinde.
46. Eos için bkz. Homeros *Odysseia* 5.1-2. Helios'un yükselişi için bkz. *Odysseia* 3.1-2. Helios'un dönüşü için, bkz. Athenaios 11.469d-470d. Karşılık gelen Roma sözcükleri Aurora (şafak), Sol (güneş) ve Luna'dır (ay).
47. Homeros *İlyada* 18.483-489; Edwards, Kirk (1991, 5:211-213) içinde; Homeros *Odysseia* 5.271-275; Hainsworth, Heubeck ve diğerleri (1988, 1:276-278); Hesiodos *İşler ve Günler* 614-621; West (1978, 252-256, 314).
48. Ayrıca bkz. Pontenrose (1981).
49. Genelde bkz. Gruppe, Roscher (1924-1937, 6:35-95) içinde; Laurence Kahn-Lyotard ve Nicole Loraux, Bonnefoy (1991, 1:412.414) içinde.
50. Homeros *Odysseia* 11.51-80.
51. Age. 24.1-14.1
52. Platon, *Devlet* adlı eserinin (614b-621b) sonunda savaş alanında ölmesine rağmen on iki gün sonra yaşama geri dönen asker Er'in deyimini anlatıp kendi ruhunun ölüler diyarına seyahatini anlatır. Ölüme yakınlaşma deneyiminin ortaçağ ve modern açıklamaları için bkz. Zaleski (1987) ve Kellehear (1996).
53. Homeros *Odysseia* 12.377-388.
54. Hades üzerine bkz. Thieme (1968).
55. Homeros *Odysseia* 11.568-629. Ayrıca bkz. Christiane Sourvinou-Inwood, "Crime and Punishment: Tityos, Tantalos and Sisyphos in *Odysseia* 11", *Bulletin of the Institute for Classical Studies* 33 (1986, 37-38) ve Hansen (2002, 69-75).
56. Elysion Ovası ve Menelaos için bkz. Homeros *Odysseia* 4.561-569.
57. Antikler kimi zaman Tartaros'tan ölü insanlar diyarı ve Erebos gibi tutuklu ölümsüzlerin diyarı diye bahsetmektedirler.
58. Homeros *İlyada* 8.13-16; Kirk, Kirk (1990, 2:296-298) içinde.
59. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 722-819.
60. Sözgelimi, Platon *Meneksenos* 238a: "Yeryüzü gebe kalma ve doğurmada bir kadını taklit etmese de bir kadın yeryüzünü

taklit eder." Genel olarak bkz. Guthrie (1957, 1-45). On yedinci yüzyıla doğru bilim insanları bitkiler gibi minerallerin de yeryüzünde onun biçimlendirici güçleri sayesinde yetiştiklerini savundular (Allen 1963, 92-112). Yeryüzünün yaşayan kadın bir organizma olduğu inancı günümüzde Gaia varsayımı diye adlandırılan bir biçim içinde belirli bilim insanları arasında varlığını sürdürmektedir.

61. *Danaides* parça 44.
62. Kozmik yaşlılık için bkz. Lovejoy ve Boas (1997, 98-102); Guthrie (1957); Hansen (1996, 144-145).
63. Bkz. Weinreich, "Zwolfgotter," Roscher (1924-1937, 6;764-848) içinde; Guthrie (1950, 110-112). Genel olarak model sayılar için bkz. Dundes (1980).
64. 2.53.
65. Zeus'un tanrıların en güçlüsü, herhangi bir tanrıyı etkisi altına alabileceği ve onu Tartaros'a yollayabileceği, hatta bütün diğer tanrılara karşı kozmik halat çekme oyununu kazanabileceği iddia edilmektedir (Homeros, *İlyada*, 1-27). Burada yıldırım gibi özel silahlara güvenmekten bahis açılmamaktadır.
66. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 389-396, 881-885. Ama Homeros'a (*İlyada* 15.187-193) ve diğer yetkelere göre üç erkek kardeş Zeus, Poseidon ve Hades görece yetkelerini belirlemek için kura çektiler. Poseidon, yetki alanı ve ikamet yeri olarak denizi, Hades karanlık Erebos'u, Zeus gökyüzünü alırken yeryüzünü ve Olympos'u paylaştılar.
67. Ovidius *Dönüşümler* 6.5-47.
68. Krş. Graf (1984).
69. *Homeros İlahileri* 1:0 *Demeter* 302-313; Pherekydes (*FGH* 3 F 119).
70. *İlyada* 21.407
71. *Homeros'un Apollon İlahisi* 102-104.
72. Aristoteles, *Politika* 7.13.3; Hansen (1996, 137-139).
73. Herodotos 1.60.
74. Helios her şeyi görüp duyar (Homeros *İlyada* 3.277). Zeus her şeyi görüp kavrar (Hesiodos *İşler ve Günler* 267-269).
75. *Homeros'un Demeter İlahisi* 188-190.

76. Ovidius *Dönüşümler* 8.679-683.
77. Homeros *Odysseia* 3.371-379.
78. *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 45-190.
79. *Homeros'un Apollon İlahisi* 388-501.
80. Bkz. West (1966, 387-388); Watkins (1970); Kirk, Kirk (1985, 1:94-95) içinde; Janko, Kirk (1992, 4:196-197) içinde; Sissa ve Detienne (2000, 42).
81. Homeros *İlyada* 14.290-291; 20.74.
82. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 492-493. Ayrıca bkz. West (1966, 302).
83. *Homeros'un Apollon İlahisi* 115-135.
84. Apollodoros (*Kütüphane* 1.3.6) onu baştan aşağı silahlı betimliyor; sanat çalışması onu olgun olarak gösteriyor.
85. *Homeros'un Demeter İlahisi* 233-241.
86. *İlyada* 5.337-342.
87. Bir tanrı insanların arasına karışmak için geçici olarak insan biçimine büründüğünde insanlarla aynı yiyecekleri ve içecekleri tüketir. Dolayısıyla tanrıça Athena, ölümlü insan Mentes biçimini alarak Telemakhos'u İthaka'daki sarayında ziyaret ettiğinde ekmek ve et yiyip şarap içer (Homeros *Odysseia* 1.139-143).
88. Büyük baş hayvan sahibi olarak Olympos tanrıları için bkz. *Homeros'un Hermes İlahisi* 70-72.
89. Homeros *Odysseia* 12.127-142, 260-419. Hellos'un ayrıca Yunan anakarasında da koyunları vardı (*Homeros'un Apollon İlahisi* 410-411).
90. *Homeros'un Hermes İlahisi*.
91. Apollodoros *Kütüphane* 2.5.10, 2.5.12.
92. *Homeros'un Demeter İlahisi* 305-313.
93. Age., 233-262.
94. Herodotos 5.92; Lucian *Yalan Seven* 27.
95. Sicilyalı Diodoros 4.38.4-5. Ayrıca bkz. Edsman (1949).
96. Bkz. Rohde (1925, 581-582); Burkert (1960-1961).
97. Homeros *İlyada* 20.131.
98. Homeros *Odysseia* 17.481-487.
99. Homeros *İlyada* 6.128-143.

100. *Acts* 14.
101. Homeros *Odysseia* 7.199-206.
102. Homeros *İlyada* 1.423-424.
103. Hesiodos parçalar 1.6-7 MW; Thalmann (1984, 99-102).
104. *Odysseia* 16.157-166.
105. Zeus belirli dönüşümleri belirtmeden de olsa bir vesileyle karısı Hera için çok sayıdaki cinsel zaferini listeler (Homeros *İlyada* 14.312-328).
106. Homeros *Odysseia* 4.414-423, 455-463.
107. Apollodoros *Kütüphane* 3.13.5.
108. Ovidius *Dönüşümler* 1.610-611.
109. Age., 3.173-205.
110. Homeros *Odysseia* 6.229-235; 13.397-403. Bkz. Clay (1983, 161-165).
111. Homeros *Odysseia* 13.187-216.
112. Apollodoros *Epitome* 1.20.
113. Age., 3.5.
114. Clay (1983, 15-16, 166-167).
115. Hesiodos *Tanrıların Doğuşu* 727.
116. Homeros *Odysseia* 7.14-17.
117. Homeros *İlyada* 5.127-128. Birisini gözle görünmeyen kılan bir başka aygıt Athena'nın, Hermes'in ve kahraman Perseus'un kullandığı gizemli Görünmezlik Başlığı'dır.
118. Ayrıca bkz Kirk, Kirk (1990, 2:69) içinde; Hansen (2002, 464-465).
119. *Homeros'un Hermes İlahisi* 145-147. Başka örnekler için bkz. Homeros *Odysseia* 4.802, 838-839; 6.20.
120. Kanatlı tanrılar için bkz. Aristofanes *Kuşlar* 573-576. Kanatlı sandaletler için bkz. Homeros *Odysseia* 1.96-98, kanatlı atları olan arabalar için bkz. Pindaros *Olymposlular* 1.86-87.
121. İris havada koşar; Apollon düşünce gibi sıçrar (*Homeros'un Apollon İlahisi* 107-108, 114, 448). Apollon gece gibi iner (Homeros *İlyada* 1.47).
122. Tavus kuşlarının çektiği bir araba için bkz. Ovidius *Dönüşümler* 2.531-533; serçelerin çektiği bir araba için bkz. Sappho parça 1 L-P.
123. *Homeros'un Apollon İlahisi* 447, 462.

124. Sözgelimi Priamos Helen'e şöyle der: "Seni sorumlu tutamam; tanrıları sorumlu tutuyorum" (Homeros *İlyada* 3.164-165).
125. Ovidius *Dönüşümler* 3.336-337.
126. Charles Perrault, "La Belle au bois dormant," ilk baskı 1697. Bu hikâyedeki periler antik Kaderler'in oynadığı rolü oynuyorlar.
127. Bkz. Homeros *İlyada* 18.78-93. Thetis'in bebek Akhilleus'u ölümsüz kılma çabaları için bkz. Hansen (2002, 483-485). Homeros'un *Odysseia*'sında Kalypso bir tanrıça olarak ya da bir nympha olarak anılır; ölümsüzdür ve Odysseus'a eşi olması koşuluyla onu ölümsüz kılmayı teklif eder.
128. Hesiodos parça 304 MW.
129. *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 273-275.
130. Pausanias *Yunanistan Rehberi* 6.24.8.
131. Hesiodos *İşler ve Günler* 213-285.
132. Sofokles *Kral Oidipus*.
133. Khryses için bkz. Homeros *İlyada* 1.39-41. Athena için bkz. Homeros *Odysseia* 1.60-62.
134. Ölümlüler tanrıların zevkine onlar için şarkı söylediklerinde, dans ettiklerinde ve bir oyun sahnelediklerinde olduğu gibi hem isteyerek hem de tanrılar tıpkı bir oyundaki ölümlüler gibi, izleyiciler gibi davranırken onların kendi işlerine baktıklarında olduğu gibi istemeden eğlence sunarlar.
135. *Homeros'un Aphrodite İlahisi*.
136. Age., 281-290.
137. Homeros *Odysseia* 5.118-129.
138. Homeros *İlyada* 14.312-328.
139. İnsanlar ile nymphalar arasındaki ilişki günümüzde de bildirilmeye devam ediyor; bkz. Larson Larson (2000, 60-90).
140. Odysseus için bkz. Homeros *Odysseia* 10.336-345. Ankhises için bkz. *Homeros'un Aphrodite İlahisi* 187-190.
141. Homeros *İlyada* 5.60-61, 23:306-8; Clay (1983, 168 ve devamı).
142. Homeros *Odysseia* 7.109-111; 8.477-481. Elimizde Hesiodos'un Musalarla karşılaşmasına ilişkin kendi açıklaması (*Tanrıların Doğuşu* 22-34) ve şair Arkhilokhos'un Musalarla karşılaşmasına ilişkin bir üçüncü kişinin açıklaması var (Gerber 1999, 16-25).

143. *Homeros İlahisi 20.*
144. Ksenofon *Avlanma Üzerine* 1.
145. Homeros *Odysseia* 19.394-398.
146. Apollodoros *Kütüphane* 2.5.4; Robertson (1951).
147. Apuleius *Dönüşümler* 6.16.4, 6.21.1.
148. Burkert (1979, 201; krş, Olrik (1992, 46). Sözgelimi, Kronos'un tıpkı Zeus'un daha sonradan sürekli olarak içerisinde ikamet eden Metis'i yutması gibi kusmadan önce içerisinde yıllarca yaşayan çocuğunu (yemeyip) yutması ve Typhon'un Zeus'un savaş kaynaklarını elinden alıp Kadmos onları bir hileyle yeniden ele geçirip vücudunu fiziksel olarak kullanmasına olanak tanıması için onları vücuduna yeniden sokması için Zeus'a geri verene değin saklaması mantığın gerçeklik karşısındaki üstünlüğünün ek örnekleridirler. Aynı kural Yunan Eski Komedisi'nde de işlemektedir: Lysistrata'daki Atinalı ve Spartalı kadınların, savaş durdurulana değin kocalarıyla cinsel ilişkiye girmeyi reddettikleri cinsel ilişki grevi güzel bir düşünce olsa da erkekler için birçok cinsel seçeneğin (köleler, fahişeler ve diğer erkekler) söz konusu olduğu bir dünyada gerçekçi değildir; oyun bu seçenekleri göz ardı etmektedir.
149. Sözgelimi, Plinius (*Doğa Tarihi* 7.56.191-7.60. 214) ve Hyginus *Fabulae* (274 ve 277). Ayrıca bkz. Kleingünther (1933).
150. Ayrıca bkz. 3. Bölüm, "Özel Kurallar ve Özellikler" maddesi.

2. ZAMAN: KLASİK MİTOLOJİDE NE OLDU?

1. Hesiodosos *İşler ve Günler* 174-201.
2. Vidal-Naquet (1986, 42). Çiftçinin yılı için bkz. Hesiodosos *İşler ve Günler* 381-617.
3. Krş. Zerubavel (2003, 25-34).
4. Homeros *İlyada* 2.484-487

AÇIKLAMALI KAYNAKLAR

BASILI KAYNAKLAR

Eski Kaynaklar

İngilizce çevirisi mevcut en önemli başlıca klasik mitoloji kaynakları yaklaşık bir kronolojik düzen içinde hazırlandı.

Homeros. *İlyada*. Homeros'un Troya Savaşı'ndaki bir olayı konu alan epik şiirinin Lattimore'un, Fitzgerald'ın ve Fagles'inki gibi birçok mükemmel çevirisi mevcuttur. İngilizcede şiir üzerine en kapsamlı bilimsel yorum G. S. Kirk'ün yayıma hazırladığı çalışmadır: *The Iliad: A Commentary*, 6 cilt. (Cambridge: Cambridge University Press, 1985-1993).

Homeros. *Odysseia.* Homeros'un kahraman Odysseus'un Troya Savaşı'ndan geri dönüşünü konu alan epiğinin yine birçok iyi çevrisi söz konusudur. İngilizcede şiir üzerine en kapsamlı bilimsel yorum Alfred Heubeck ve diğerliğinin yayıma hazırladığı çalışmadır: A Commentary on Homer's Odyssey, 3 cilt. (Oxford: Clarendon Press, 1988-1992).

Hesiodos. *Tanrıların Doğuşu ve İşler ve Günler* (*Hesiod's Theogony* ve *Works and Days*). Giriş, Açıklama ve Yorum Makalesi bulunan Richard S. Caldwell'in çevirisi, Cambridge, MA: Focus, 1987. Yunan şair Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* ve *İşler ve Günler* adlı eserlerinin başlangıç kısmının çok yararlı yorumla İngilizceye çevirisi. Şiir üzerine seçkin bilimsel yorumlar M. L. West'in yayıma hazırladığı, Önsöz ve Açımlamanın yer aldığı *Hesiod: Works and Days*'de (Oxford: Clarendon Press, 1978) bulunabilir.

Homeros İlahileri (*The Homeric Hymns.*) Notlar bulunan Susan C. Shelmerdine'nin çevirisi. Newburyport, MA: Focus Books, 1995. Farklı tanrıları ele alan bu otuz üç ilk Yunan ilahilerinin çeşitli iyi çevirilerinden biri. Uzun ilahilerin mükemmel yorumları için bakınız: Jenny Strauss Clay, *The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989).

Greek Epic Fragments from the Seventh to the Fifth Centuries B.c. Yayıma hazırlayan ve çeviren: Martin L. West. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003. Yunanca metin ve *Destan Serisi* ile diğer ilk Yunan epiklerinden parçaların çevirileri. Malcolm Davies, *The Greek Epic Cycle*, 2. baskı. (Londra: Bristol Classical Press, 1989).

Pindar. *The Odes and Selected Fragments.* Çeviren G. S. Conway ve Richard Stoneman; yayıma hazırlayan: Richard Stoneman. The Everyman Library. Londra: J. M. Dent; Rutland, VT: Charles E. Tuttle, 1997. Yunan lirik şair Pindar'ın kısa notlarla çevirisi.

Eshilos, Sofokles ve Euripides. Oyunlarının birçoğunu kahramanlık döneminde veren Yunan tragedya yazarlarının birçok iyi çevirisi mevuttur.

Palaephatus [Palaiphatos]. *On Unbelievable Tales.* Çeviri, Giriş ve Yorum: Jacob Stern. Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci, 1996. Yunanca metin, çeviri ve Yunan mit derleyicisi ve kuramcısının elli iki mitsel anlatısı ve yorumları üzerine kısa bir açıklama.

Rodoslu Apollonius (Apollonius of Rhodes). *The Voyage of Argo: The Argonautica.* E. V. Rieu'nin çevirisi ve girişi. Harmondsworth, BK: Penguin, 1959. İason ile Argonautların seyahatini konu alan edebi epiğin İngilizce çevirisi.

Star Myths of the Greeks and Romans: A Sourcebook Containing The Constellations *of Pseudo-Erastosthenes and the* Poetic Astronomy *of Hyginus.* Çeviri ve açıklama: Theony Condos. Grand Rapids, MI: Phanes Press, 1977. Yıldızlaşma ya da takımyıldızların kökenlerini konu alan mitsel açıklamalar üzerine iki antik Yunan çalışmasının İngilizce çevirisi ve genel okur için yorumu.

Diodorus of Sicily. Çeviren: C. H. Oldfather. 1.-3. ciltler Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933-1939. Yunanlı tarihçi Dio-

dorus Siculus'un *The Library of History* adlı çalışmasının mitolojik kısmının Yunanca metni ve çevirisi.

Erotika Pathemata: The Love Stories of Parthenius. Notlar, Sonsöz ve çeviri: Jacob Stern. New York: Garland, 1992. Yunanlı mit derleyicisi Parthenios'un topladığı otuz altı romantik efsane. Yunanca metnin, İngilizce çevirinin ve yorumun bulunduğu bilimsel bir baskı için bakınız *Parthenius of Nicaea: The Poetical Fragments and the Erotika Pathemata*, giriş ve yorum ve yayıma hazırlayan: J. L. Lightfoot (Oxford: Clarendon Press, 1999).

Konon Anlatıları. *Diegeseis*'in metni, çeviri ve açıklama: Malcolm Kenneth Brown. Münih: K. G. Saur, 2002. Mit derleyicisi Konon'un derlediği elli mitolojik anlatının Yunanca metni, çevirisi ve bilimsel yorumları.

Vergilius. *Aeneid* (*Aeneas*). Bir grup Troyalının Troya kentinin düşüşünden kaçışını ve İtalya'ya yerleşmelerini konu olan bu Roma edebi epiğinin İngilizcede birçok mükemmel çevirisi mevcuttur.

Ovidius. *Metamorphoses* (*Dönüşümler*). Çeviri: Rolfe Humphries. Bloomington: Indiana University Press, 1955. Romalı şairin dönüşüm motifinin temasal olarak birbirine bağladığı yüzlerce Yunan ve Roma miti ve efsanesinden oluşan büyüleyici mitolojik epiğinin İngilizceye birçok hoş çevirisinden biri.

Ovidius. *Ovid's Fasti: Roman Holidays.* Çeviren ve yayıma hazırlayan: Betty Rose Nagle. Bloomington: Indiana University Press, 1995. Ovidius'un bir başka önemli mitolojik şiirinin iyi bir İngilizce çevrisi. Bilimsel bir açıklama için bakınız *The Fasti of Ovid*, çeviri, açıklama ve yayıma hazırlayan: James G. Frazer, 5 cilt. (Londra: Macmillan, 1929).

Apollodorus. *The Library of Greek Mythology.* Giriş ve Notlarla birlikte çeviren Robin Hard. Oxford: Oxford University Press, 1997. Yunan geleneklerini kozmosun başlangıcından kahramanlık çağının sonuna değin kesintisiz bir anlatı biçiminde anlatan Yunanlı mit derleyicisi Apollodoros'un (Latincesi: Apollodorus) genel okuyucu için notların bulunduğu çevirisi. Yunanca metnin bulunduğu daha eski bir çeviri ve seçkin bilimsel notlar için bakınız *Apollodorus: The Library*, İngilizceye çeviren: Sir James

George Frazer, 2 cilt. (Londra: William Heinemann; Cambridge, MA: Harvard University Press, 192]

Hyginus. *The Myths of Hyginus [Fabulae; Poetic Astronomy]*, çeviren ve yayıma hazırlayan Mary Grant. Lawrence: University of Kansas Press, 1960. 277 maddeden oluşan bir mitoloji sözlüğü olan, Hyginus'un adı altında günümüze ulaşan *Genealogies* (genellikle *Fabulae* ya da *Tales*) ve kırk üç yıldızlaşmayı içeren bir derleme olan *Poetic Astronomy*'nin İki Kitabı adlı Latince iki mitoloji çalışmasının çevirisi ve onlar üzerine notlar.

Pausanias. *Guide to Greece.* Giriş ve çeviri Peter Levi, S. J. 2 cilt. Harmondsworth, UK: Penguin, 1971. Yunanlı yazar Pausanias'ın yerleşim yerlerini betimleyip bölgesel gelenekleri kayda geçirdiği Yunanistan çevresindeki gezilerinin anlatımının genel okuyucu için kısa notlarla birlikte çevirisi. Resimlerle kapsamlı bilimsel açıklama için bakınız *Pausanias's Description of Greece*, açıklama ve çeviri: J. G. Frazer, 6 cilt. (Londra: Macmillan, 1898).

Antoninus *Liberalis. The Metamorphoses of Antoninus Liberalis: A Translation with a Commentary.* Çeviren: Francis Celoria. Londra: Routledge, 1992. *Dönüşümleri ön plana çıkaran kırk bir mit ve efsaneden oluşan Yunanca bir derlemenin genel okuyucu için bir açıklamanın bulunduğu çevirisi.*

Quint of Smyrna. The War at Troy: What Homer Didn't Tell. Giriş ve notlar ve çeviri: Frederick M. Combellack. Norman: University of Oklahoma Press, 1968. Smyrnaeuslu Quintus'un Posthomerica'sının İngilizce çevirisi.

Fabius Fulgentius. *Fulgentius the Mythographer.* Girişler ve Latinceden çeviren: Leslie G. Whitehead. Columbus: Ohio State University Press, 1971. Pagan mitlerinin ve efsanelerinin alegorik yorumlarla bir yeniden anlatımı olan beşinci yüzyıl Hıristiyan mit derleyicisi Fulgentius'un elkitabı *Myhtologiae*, yani *Mitolojiler* adlı kitabının İngilizce çevirisi

Yayıma hazırlayan Nevio Zorzetti ve çeviren Jacques Berlioz. *Le Premier Mythographe du Vatican.* Paris: Belles Lettres, 1995. Sözlük biçiminde düzenlenmiş geç tarihli klasik mitoloji elkitabının ilk Vatikan Mit Derleyicisi diye adlandırılan adsız Latin yazarının Latince metni ve Fransızca çevirisi.

Kaynak Kitaplar (Görsel Sanatlar Haricinde)

Derleyen: Bonnefoy, Yves. Wendy Doniger yönetiminde çevrildi. 2 cilt. Chicago: University of Chicago Press, 1991. Fransızca anıtsal çalışma *Dictionnaire des mythologies et des religions des societes traditionnelles et du monde antique*'den (1981) çeviri. 2. Bölüm (Antik Yakın Doğu), 4. Bölüm (Yunanistan), 5. Bölüm (Roma) ve 6. Bölüm (Hıristiyan Dönemde Batı Uygarlığı) özellikle dikkat çekmekteler. Sözlük maddeleri hem temaları hem de karakterleri geniş geniş ele alıyor.

Brazouski, Antoinette ve Mary J. Klatt. Children's Books on Ancient Greek and Roman Mythology: An Annotated Bibliography. Westport, CT: Greenwood Press, 1994. Klasik mitolojiyi konu olan çocuk kitaplarının açıklamalı bir listesinin bulunduğu Birleşik Devletler'de çocuk edebiyatındaki klasik mitolojinin tarihi.

Carnoy, Albert. 1957. *Dictionnaire etymologique de la mythologie greco-romaine.* Louvain, Belçika: Editions Universitas. Klasik mitolojinin ve/veya Yunan ve Roma kültünün başlıca karakterlerini içeren etimoloji sözlüğü. Bazı yer adları ve nesneler de yer almaktadır.

Gantz, Timothy. *Early Greek Myth: A Guide to Literary and Artistic Sources.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993. İlk Yunan mitinin ve kahramanlık efsanesinin metinlerinin ve açıklamalarının seçkin bir anlatısal gözden geçirilmesi.

Grant, Michael ve John Hazel. *Who's Who in Classical Mythology.* Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1973. Güvenilir bir klasik mitoloji sözlüğü.

Grimal, Pierre. *The Penguin Dictionary of Classical Mythology.* A. R. Maxwell-Hyslop'un çevirisinden yayıma hazırlayan: Stephen Kershaw. Londra: Penguin Books, 1991. Pierre Grimal'ın Fransızca, standart klasik mitoloji sözlüğü *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine*'nin kısa baskısı ve çevirisi.

Hansen, William. Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002. Uluslararası hikâyeler olan küçük klasik mitler ve efsaneler ansiklopedisi.

Mayor, Adrienne. "Bibliography of Classical Folklore Scholarship: Myths, Legends, and Popular Beliefs of Ancient Greece and

Rome." *Folklore* 111 (2000): 123-138. Klasik mitolojiler ile folklor arasında köprü kuran kitaplar ile makalelerin açıklamalı derlemesi.

Murr, Josef. *Die Pflanzenwelt in der Griechischen Mythologie.* Groningen, Netherlands: Verlag Bouma's Boekhuis, 1969 [1890]. Yunan mitolojisinde geçen ağaçlar, şuruplar, bitkiler ve çiçekler sözlüğü.

Preller, Ludwig. *Griechische Mythologie,* gözden geçiren: Carl Robert. 4. baskı. 3 cilt. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1894-1926. Yunan mit ve kahramanlık efsanelerinin bilimsel açıklamayla gözden geçirilmesi.

Roscher, W. H., yayıma hazırlayan, Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. 7 cilt. Leipzig: B. G. Teubner, 1884-1937. Şimdiye değin basılan en kapsamlı klasik mitoloji sözlüğü. Pek çok resim içeriyor.

Thompson, Stith. A Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends. Gözden geçirilmiş baskı. 6 cilt. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958. Dünyanın her yerinden klasik edebiyatta yinelenen anlatı motiflerinin folklorik sınıflandırması. Ayrıca kaynaklar ve bilimsel araştırma kaynakçası.

Tripp, Edward. *The Meridian Handbook of Classical Mythology.* New York: New American Library, 1974. Yararlı ve güvenilir bir klasik mitoloji sözlüğü olan *Crowell's Handbook of Classical Mythology*'nin (1970) yeniden basımı. Maddeler başlıca antik kaynaklara göndermeler içermektedir.

Vernant, Jean-Pierre. *The Universe, the Gods, and Men: Ancient Greek Myths,* çeviren: Linda Asher. New York: HarperCollins, 2001. Yunan mitolojisinin evrenin doğumundan kahramanlar çağına değin çekici yeniden anlatımı ve kişisel yorumlaması.

Klasik Mitoloji ve Sanatlar

Agard, Walter R. *Classical Myths in Sculpture.* Madison: University of Wisconsin Press, 1951. Antik dönemden günümüze mitolojinin esinlediği heykel.

Carpenter, T. H. Art *and Myth in Ancient Greece: A Handbook*. Londra: Thames and Hudson, 1991. Yunan görsel sanatlarının Yunan mit ve efsanelerini ele alışının gözden geçirilmesi.

De Carolis, Ernesto. *Gods and Heroes in Pompeii*. Çeviren: Lori-Ann Touchette. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum, 2001. Mitoloji konularını ele alan Pompei fresklerinin beğenilen gözden geçirilişi.

Fabre-Serris, Jacqueline. Mythologie et litterature a Rome: La reecriture des myths aux lets siecles avant et apres J.-C. Lausanne: Editions Payot, 1998. İtalyan efsanelerinin ve Yunan mitolojisinin Romalılarca yeniden anlatılması ve yeniden yorumlanması.

Henle, Jane. *Greek Myths: A Vase Painter's Notebook*. Bloomington: Indiana University Press, 1973. Yunan vazolarındaki mitolojik resim tarzlarının izini MÖ sekizinci yüzyıldan MÖ dördüncü yüzyıla değin sürüp monografi türlerinin yararlı bir diziniyle sona eriyor.

Impelluso, Lucia. *Gods and Heroes in Art*. Yayıma hazırlayan: Stefano Zuffi; çeviren: Thomas Michael Hartmann. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum, 2002. İkonografi geleneklerine ilişkin yararlı açıklamaların bulunduğu, zengin biçimde resimlendirilmiş Rönesans, Barok ve Neo-klasik sanatta klasik tanrılar, erkek ve kadın kahramanlar sözlüğü.

Keuren, Frances van. *Guide to Research in Classical Art and Mythology*. Chicago: American Library Association, 1991. Başvuru aletlerinin antik ikonografi ve mitolojisinde kullanımı için yararlı bir rehber.

Koortbojian, Michael. *Myth, Meaning, and Memory on Roman Sarcophagi*. Berkeley: University of California Press, 1995. Lahitlerin üzerindeki Yunan mitlerinin ve efsanelerinin Romalılaştırılması.

Leach, Eleanor W. "Imitation or Reconstruction: How Did Roman Viewers Experience Mythological Painting?" *Myth: A New Symposium* içinde, yayıma hazırlayan: Gregory Schrempp ve William Hansen, 183-202. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2002. Romalıların mitolojik sahnelerin yer aldığı duvar resimlerine nasıl tepki verdiklerini ve bunları nasıl değerlendirdiklerini konu alan bir araştırma.

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC), yayıma hazırlayan Hans Christoph Ackermann ve Jean-Robert Gisler. 8 cilt. Zurich: Artemis Verlag, 1981-1997. Antik sanatta, klasik mitoloji araştırması için mevcut en kapsamlı kaynak. Metin, harf sırasına göre dizilmiş maddelerin bulunduğu dört bölümden oluşmaktadır. Diğer dört bölüm bu bölümlerdeki maddelerle uyumlu siyah beyaz resimler içermektedir. Maddeler her maddenin yazarının milliyetine bağlı olarak İngilizce, Almanca, Fransızca ya da İtalyanca yazılmıştır.

March, Jennifer R. *The Creative Poet: Studies on the Treatment of Myths in Greek Poetry*. Londra: University of London, Institute of Classical Studies, 1987. Peleus ile Akhilleus'u, Meleagros'u, Deianeira ile Herakles'i, Klytaimnestra ile Orestes ve Oidipus'u konu alan kahramanlık çağında geçen beş efsane üzerine özenli çalışma.

McDonald, Marianne. *Sing Sorrow: Classics, History, and Heroines in* Westport, CT: Greenwood Press, 2001. Mitoloji dahil olmak üzere klasik kültürün opera üzerindeki etkisi.

Poduska, D. M. "Classical Myth in Music: A Selective List." *Classical World* 92 (1999): 195-276. Müzik CD'lerine göndermelerle, klasik mitolojiden karakterlerin listesi. Reid ve Rohmann'nın liste ekleri (bkz. sonraki madde).

Reid, Jane Davidson ve Chris Rohmann. *The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts, 1300-1990s*. 2 cilt. Oxford: Oxford University Press, 1993. Ortaçağ döneminden modern zamanlara edebiyatı, müziği ve görsel sanatları konu alan kapsamlı klasik mitoloji sözlüğü. 2. Cilt zengin bir kaynakça içermektedir.

Rochelle, Mercedes. Mythological and Classical World Art Index: A Locator of Paintings, Sculptures, Frescoes, Manuscript Illuminations, Sketches, Woodcuts and Engravings Executed 1200 B.C. to A.D. 1900, with a Directory of the Institutions Holding Them. Jefferson, NC: McFarland, 1991. Mitolojik karakterler dahil olmak üzere klasik dünya öğelerinin bir sözlük biçiminde düzenlemiş sanatsal ele alınışlarının listesi.

Schefold, Karl. *Myth and Legend in Early Greek Art*. Çeviren: Audrey Hicks. Londra: Thames and Hudson, 1966. Sekizinci yüzyıldan MÖ 560 yılına Yunan mitoloji sanatının gözden geçirilmesi.

——, Luca Giuliani'nin yardımıyla. *Gods and Heroes in Late Archaic Greek Art.* Çeviren: Alan Griffiths. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. MÖ altıncı yüzyılın ikinci yarısında Yunan mitoloji resminin izini süren yukarıdaki çalışmanın devamı.

Shapiro, H. A. Myth into Art: Poet and Painter in Classical Greece. Londra: Routledge, 1994. Yunan şairlerinin ve Yunan vazo-ressamlarının aynı mitleri ve efsaneleri ele alışlarını karşılaştırıyor.

Solomon, Jon. *The Ancient World in the Cinema.* Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı. New Haven: Yale University Press, 2001. Klasik mitolojinin filmlerdeki ele alınışlarının tartışılmasını içeriyor.

van der Meer, L .B. Interpretatio Etrusca: Greek Myths on Etruscan Mirrors. Amsterdam: J. C. Gieben, 1995. Etruria'dan bronz aynalar üzerine işlenmiş klasik mitoloji.

Weitzmann, Kurt. *Greek Mythology in Byzantine Art.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984. Bizans fildişi işlerinde ve resimli kitaplarda Yunan mitolojisi.

Winkler, Martin M., yayıma hazırlayan. *Classical Myth and Culture in the Cinema.* Oxford: Oxford University Press, 2001. Modern filmde mitoloji dahil olmak üzere farklı düşünürlerin klasik kültür üzerine on beş makalesi.

Woodford, Susan. *Images of Myths in Classical Antiquity.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Yunanlı ve Romalı sanatçıların belirli hikâyeleri, olayları ve karakterleri betimleme formüllerinin gelişimi dahil olmak üzere mitolojik anlatıyı dengeli bir biçim içinde nasıl ilettiklerini konu alan zengin bir biçimde resimlendirilmiş tartışma.

Belirli Konularla İlgili İnceleme ve Araştırmalar

Blundell, Sue. The Origins of Civilization in Greek and Roman Thought. Londra: Croom Helm, 1986. İnsan ırkının ve insan kültürünün öğelerinin kökenine ilişkin antik metinlerin tartışılması.

Bremmer, Jan, ed. *Interpretations of Greek Mythology.* Londra: Routledge, 1988. Farklı düşünürlerin mitoloji konuları üzerine on iki makalesi.

Brewster, Harry. *The River Gods of Greece: Myths and Mountain Waters in the Hellenic World.* Londra: I. B. Tauris, 1997. Tanrılar olarak kabul edilen antik Yunan nehirlerinin resimli gözden geçirilmesi.

Burkert, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual* Berkeley: University of California Press, 1979. Yunan miti ve dini töreni üzerine son derece özgün bir araştırma.

——. *Greek Religion.* Çeviren: John Raffan. Cambridge: Harvard University Press, 1985. Antik Yunan dininin seçkin bir gözden geçirilişi.

Buxton, Richard. *Imaginary Greece: The Contexts of Mythology.* Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Yunan mitolojisinin hem anlatısal hem de kültürel olmak üzere özgün bağlamlarında araştırıyor.

Caldwell, Richard. The Origin of the Gods: A Psychoanalytic Study of Greek Theogonic Myth. Oxford: Oxford University Press, 1989. Psikoanalitik kuramın başka boyutlarını ortaya koyuyor ve Yunan mitolojisini buna göre yorumluyor.

Chance, Jane. *Medieval Mythography.* 2 cilt. Gainesville: University Press of Florida, 2000. Üç bölüm olarak tasarlanmış kitabın ilk iki bölümü Avrupalı yazarların beşinci yüzyıldan on beşinci yüzyıla değin klasik mitolojiye ilgisinin ve onu kullanmasının izini sürüp yorumluyor. Siyah beyaz resimler ve kapsamlı belgeleme.

Clay, Jenny Strauss. *The Wrath of Athena: Gods and Men in the* Odyssey. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983. Yunan mitolojisinde tanrıların ve insanların doğasını konu alan tartışmaları içeriyor.

——. The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989. Apollon'a, Hermes'e, Aphrodite'e ve Demeter'e dört en uzun Homeros İlahisi'nin yorumu.

Detienne, Marcel. *The Creation of Mythology.* Fransızcadan çeviren: Margaret Cook. Chicago: University of Chicago Press, 1986. Yunan mitolojisinin kavram ve kurgu olarak incelenmesi.

——. The Gardens of Adonis: Spices in Greek Mythology. Fransızcadan çeviren: Janet Lloyd. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994. Adonis mitinin ve festivalinin yorumu.

——. The Writing of Orpheus: Greek Myth in Cultural Context. Çeviren: Janet Lloyd. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003. Yunan mitini, mitolojisini ve mit derleyiciliğini konu alan yorum makaleleri.

Detienne, Marcel, and Jean-Pierre Vernant. *The Cuisine of Sacrifice among the Greeks*. Çeviren: Paula Wissing. Chicago: University of Chicago Press, 1989. Bağlantılı olduğu mit dahil olmak üzere Yunan kurban kesme üzerine farklı düşünürlerin makaleleri.

Doherty, Lillian E. Gender and the Interpretation of Classical Myth. Londra: Duckworth, 2001. Bir feministin toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerinden baktığı klasik mitolojiye farklı kuramsal yaklaşımları.

Dougherty, Carol. The Poetics of Colonization: From City to Text in Archaic Greece. Oxford: Oxford University Press, 1993. Kolonilerin kurulması mitolojisini konu alan çalışma.

Dowden, Ken. *The Uses of Greek Mythology*. Londra: Routledge, 1992. Yunan mitolojisinin sorunlarına ve ona bilimsel yaklaşımlara giriş.

DuBois, Page. *Centaurs and Amazons: Women and the Pre-History of the Great Chain of Being*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1982. Yunan kültüründe kentaurlar ve Amazonlar mitolojisi.

Edmunds, Lowell, yayına hazırlayan. *Approaches to Greek Myth*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1990. Farklı yazarlardan her biri farklı bir yorum yaklaşımını örneklendiren sekiz makale.

Eisner, Robert. The Road to Daulus: Psychoanalysis, Psychology, and Classical Mythology. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1987. Psikoanalitik klasik mitoloji yorumlarının eleştirisi.

Foley, Helene, ed. The Homeric Hymn to Demeter: Translation, Commentary, and Interpretive Essays. Princeton, Nf: Princeton University Press, 1994. Yunanca metin, Foley'in İngilizce çevirisi, açıklaması ve ilahi üzerine başka düşünürlerin makaleleri eki.

Fontenrose, Joseph. *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins*. Berkeley: University of California Press, 1959. Apollon ile Python'un teke tek çarpışmalarından itibaren Teke tek Çarpışma

Miti Yunan toplumunda ve başka toplumlarda karşılaştırmalı incelenmesi.

——. The Ritual Theory of Myth. Folklore Studies 18. Berkeley: University of California Press, 1966. Dini tören mit kuramının eleştirisi.

——. Orion: The Myth of the Hunter and the Huntress. University of California Publications: Classical Studies, 23. Berkeley: University of California Press, 1981. Yunan geleneğinde avcılık mitolojisinin avcı Orion'un özellikle merkeze alınarak incelenmesi.

Forbes Irving, P. M. C. *Metamorphosis in Greek Myths.* Oxford: Clarendon Press, 1990. Dönüşüm mitlerinin mükemmel bir incelenişi ve yorumu.

Gentili, Bruno ve Giuseppe Paione, yayıma hazırlayanlar. *Il Mito Greco: Atti del Convegno Internazionale (Urbino 7-12 maggio 1973).* Rome: Edizioni dell' Ateneo and Bizzari, 1977. Çoğunluğu Avrupalı olmak üzere birçok düşünürün Yunan mitolojisi ve efsanesini konu alan makaleleri.

Gordon, R. L., yayıma hazırlayan. 1981. *Myth, Religion and Society: Structuralist Essays by M. Detienne, L. Gernet, J.-P. Vernant, and P. Vidal-Naquet.* Cambridge: Cambridge University Press; Paris: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1981. Paris okulu üyelerinin Yunan mitolojisi üzerine on iki makalesi.

Graf, Fritz. *Greek Mythology: An Introduction.* Çeviren Thomas Marier. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1993. Yunan mitolojisinin festival, tarih ve edebiyatla ilişkisi.

Grant, Michael. *Roman Myths.* New York: Charles Scribner's Sons, 1971. Aeneas'ın gelişinden Roma Devleti'ne kadar İtalya ve Roma hakkındaki Roma efsanelerinin incelenmesi.

Larson, Jennifer. *Greek Nymphs: Myth, Cult, Lore.* Oxford: Oxfo Press, 2001. Mitoloji dahil olmak üzere Yunan geleneğinde nymphaların incelenmesi.

Lefkowitz, Mary. *Women in Greek Myth.* Londra: Duckworth, 1986. Yunanlıların dişi deneyimini mitolojide nasıl betimledikleri üzerine feminist olmayan bir görüş.

Littleton, C. Scott. *The New Comparative Mythology: An Anthropological Assessment of the Theories of Georges Dumezil.* Gözden ge-

çirilmiş baskı. Berkeley: University of California Press, 1973. Karşılaştırmalı Hint-Avrupa mitolojisinin bu üretken ve etkili düşünürünün düşüncesinin izini sürüyor.

Mayor, Adrienne. *The First Fossil Hunters: Paleontology in Greek and Roman Times.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000. Çok eski devasa kemik buluntuları ile Yunan mitolojisindeki efsanevi hayvanlar arasında türeyimsel bağlantı olduğunu savunuyor.

Nagy, Gregory. *Greek Mythology and Poetics.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990. Eski Yunan mitolojisini, dini törenini ve şiir sanatını, genellikle Hint-Avrupa ardayöreyi göz önünde tutarak ele alan on üç makale.

Nilsson, Martin P. *The Mycenaean Origin of Greek Mythology.* New York: W. W. Norton, 1965. Miken ya da geç Bronz Çağı'nın Yunan mitolojisi üzerindeki biçimlendiren etkisinin Yunan mitolojisinde öne çıkan yerlerin çoğunun Miken Çağı'nda önemli yerleşim yerleri olduğunu gösterdiğini savunuyor.

Penglase, Charles. *Greek Myths and Mesopotamia: Parallels and Influence in the Homeric Hymns and Hesiod.* Londra: Routledge, 1994. İlk Yunan edebiyatında görülen Mezopotamya'nın Yunan mitoloji üzerindeki etkisinin boyutunu araştırıyor.

Puhvel, Jaan. *Comparative Mythology.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1987. Ülkeye (sözgelimi Hindistan, Antik Roma) ve konulara (sözgelimi, Altın ve Savaşçı, İkiz ve Erkek Kardeş) göre düzenlenmiş karşılaştırılmalı Hint-Avrupa mitolojisinin gözden geçirilmesi.

Romm, James S. *Edges of the Earth in Ancient Thought: Geography, Exploration, and Fiction.* Princeton, NJ: Princeton University Press. 1992. Yunan ve Roma geleneğinde yeryüzünün uzak bölgelerinin ve onların sakinlerinin incelenmesi.

Said, Suzanne. *Approches de la mythologie grecque.* Paris: Nathan, 1993. Yunan mitolojisinin konularına, kaynaklarına giriş ve onun yorumlanması.

Segal, Robert, giriş. *In Quest of the Hero: Otto Rank, Lord Raglan, and Alan Dundes.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990. Ge-

leneksel kahraman anlatılarını konu alan iki örgü incelemesinin (Rank, Raglan), halkbilimci Alan Dundes'in tekniğinin İsa'nın yaşamına uyguladığı bir makaleyle birlikte yeniden basımları.

Seznec, Jean. *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*. Çeviren: Barbara Sessions. New York: Harper and Brothers, 1961. Ortaçağda ve Rönesans'ta klasik mitolojinin iletimi ve yorumu üzerine seçkin bir inceleme.

Sissa, Giulia ve Marcel Detienne. *The Daily Life of the Greek Gods*. Çeviren: Janet Lloyd. Stanford, CA: Stanford University Press, 2000. İlk Yunan epiklerinde göründükleri halleriyle Yunan tanrılarının etnografisi.

Slater, Philip E. *The Glory of Hera: Greek Mythology and the Greek Family*. Boston: Beacon Press, 1968. Yunan mit ve efsanesinin eski Yunan ailesinin dinamikleriyle bağlantılı olarak psikanalitik yorumu.

Stafford, Emma. *Worshipping Virtues: Personification and the Divine in Ancient Greece*. Londra: Duckworth and the Classical Press of Wales, 2000. Yunan mitolojisinde, kültünde ve sanatında Themis (Düzen) gibi kişileştirilmiş soyutlamaların incelenmesi.

Tyrrell, Wm. Blake. *Amazons: A Study in Athenian Mythmaking*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1984. Amazonları konu alan efsanelerin antik Atina kültürüyle bağlantılı olarak araştırılması.

Tyrell, Wm. Blake ve Frieda Brown. *Athenian Myths and Institutions: Words in Action*. New York: Oxford University Press, 1991. Athena mitolojisinin Atina kültürüyle ilişkisi.

Vernant, Jean Pierre. *Myth and Thought among the Greeks*. Londra: Routledge and Kegan Paul, 1983. Etkili bir Fransız düşünürün Yunan mitolojisinin ve zihniyetinin farklı boyutları üzerine on beş makalesi.

——. *Myth and Society in Ancient Greece*. Çeviren: Janet Lloyd. New York: Zone Books, 1988. Yunan mitolojisi ve kültürü üzerine dokuz makale.

Veyne, Paul. *Did the Greeks Believe in Their Myths: An Essay on the Constitutive Imagination*. Çeviren: Paula Wissing. Chicago: Uni-

versity of Chicago Press, 1988. Yunanlıların mitolojik anlatılarını doğru kabul edip etmediklerini soruyor ve hakikatin doğasını araştırıyor.

Vidal-Naquet, Pierre. *The Black Hunter: Forms of Thought and Forms of Society in the Greek World.* Çeviren: Andrew Szegedy-Maszak. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986. Yunan mitolojisinin Yunan kültürüyle ilişkisi konu alan on altı makale.

Von Hendy, Andrew. *The Modern Construction of Myth.* Bloomington: Indiana University Press, 2002. Klasik düşünürlerin mitolojiye en yeni yaklaşımlarını konu alan bir bölüm bulunmaktadır.

West, M. L. *The Hesiodic Catalogue of Women: Its Nature, Structure, and Origins.* Oxford: Clarendon Press, 1985. Şair Hesiodos'un günümüze yalnızca parçalar halinde ulaşan mit bakımından önemli yapıtının incelenmesi.

——. *The East Face of Helicon: West Asiatic Elements in Greek Poetry and Myth.* Oxford: Clarendon Press, 1997. Yunan mitolojisi ile Anadolu'nun ve Yakın Doğu'nun mitoloji gelenekleri arasındaki kapsamlı koşutluğun incelenmesi.

Wiseman, T. P. Pemns, *A Roman Myth.* Cambridge: Cambridge Universiry Press, 1995. Roma efsanesi Romulus ile Remus'un gelişimini ve onun Roma ideolojisiyle ilişkisini inceliyor.

BASILI OLMAYAN KAYNAKLAR

Klasik mitoloji konusunda birçok basılmamış kaynağın, videokasetler ve kişisel web siteleri hariç olmak üzere küçük bir seçkisi.

The Beazley Archive (http://www.beazley.ox.ac.uk). Ashmolean Müzesi, Oxford Üniversitesi, Klasik Fakültesi'nin bir araştırma birimi olan elektronik Beazley Arşivi çanak çömlekle, işlenmiş değerli taşlarla süslü Athena figürü odaklıdır. Resimlere, sözlüğe ve kaynakçalara erişilebilir.

Mythology in Classical Art. Her bir setin 35 mm'lik renkli 100 slayt içerdiği I-III setleri. Dayton Lab, 3235 Dayton Ave., Lorain, OH 44055. E-mail: dayton@erienet.net. Telephone and fax: (449) 246-1397. Dağıtımcı: "Yunan ve Roma mitinden sahneler betimleyen resimler (heykel değil)."

The Perseus Project Digital Library. Genel yayın müdürü: Gregory Crane. Tufts University (http://www.perseus.tufts.edu). Arkaik ve klasik Yunan uygarlığı araştırmaları için etkileşimli, çoklu ortamlı metinsel ve görsel kaynaklar kütüphanesi. Sürekli büyüyen Perseus şu anda bazı Latince metinleri ve Rönesans malzemelerini içermektedir.

Jocelyn Penny Small. *Sibyl: The Database of Classical Iconography.* CD-ROM (Windows). University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, 1999. ISBN 1-931707-10-3. Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae ABD Merkezi Müdürü aracılığıyla tek tek nesneler hakkında veri sağlayan klasik mitoloji ve klasik sanattaki temsili üzerine veritabanı.

Jon Solomon, ed. *Accessing Antiquity: The Computerization of Classic Studies.* Tucson: University of Arizona Press, 1993. Çeşitli düşünürlerin Perseus ve Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae gibi çeşitli mitolojik ilgiler dahil olmak üzere klasik çalışmalarda farklı bilgisayar bağlantılı projeler üzerine çeşitli makaleleri.

KISALTMALAR VE REFERANSLAR

KISALTMALAR

Allen = Allen, Thomas W., ed. 1946. *Homeri Oper*, 5 Cilt. Oxford: Clarendon.

Fowler = Fowler, Robert L. 2000. *Early Greek Mythography*. Cilt 1: Texts. Oxford: Oxford University Press.

LIMC = Ackermann, Hans Christoph ve Jean-Robert Gisler. 1981-1997. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*. 8 cilt. Zurich: Artemis.

Lobel-Page = Lobel, Edgar ve Denys Page, ed. 1963. *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*. Oxford: Clarendon Press.

MW = Merkelbach, R. ve Martin L. West, ed. 1967. *Fragmenta Hesiodea*. Oxford: Clarendon Press.

Perry = Perry, Ben E., ed. *1952. Aesopica: A Series of Texts Relating to Aesop or Ascribed to Flim or Closely Connected with the Literary Tradition that Bears Flis Name.* Urbana: University of Illinois Press.

Roscher = Roscher, W. H., ed. 1884-1937. *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*. 7 cilt. Leipzig: B. G. Teubner.

REFERANSLAR

Sık Sık Alıntı Yapılan Antik Metinler

Apollodoros *Kütüphane* (Apollodors'un *Epitome*'sini, *Kütüphane*'nin günümüze ulaşan kısmının eski bir özetini içermektedir.)

Apuleius *Başkalaşımlar*

Aristophanes *Kuşlar*
Aristoteles *Politika*
Arnobius *Adversus Gentes*
Arrian *Cynegetica* (*Avlanma üzerine*)
Athenaios *Deipnosophistai*
Babrios *Fabulae* (*Fabllar*)
Halikarnassoslu Dionysios *Eski Roma Eserleri*
Herodotos *Tarih*
Hesiodos *Tanrıların Doğuşu, İşler ve Günler, Herakles'in Kalkanı*
Kallimakos *İlahiler* (bazen Latince Callimachus)
Longos *Daphnis ile Chloe* (yazarın adı bazen Longus olarak Latinceleştirilmektedir)
Lucian *Hermotimos, Yalan Seven, Zeuxis*
Musaios *Kahraman ve Leander*
Nonnos *Dionysiaka* (Yazarın adı bazen Nonmus diye Latinceleştirilmektedir.)
Oppian *Cynegetica* (*Avlanma Üzerine*)
Parthenios *Aşk Öyküleri* (Yazarın adı bazen Parthenius diye Latinceleştirilmektedir.)
Petronius *Satyrica* (*Satiricon*)
Pindaros *Şiirler* (*Isthmoslular, Nemealılar, Olymposlular* ve *Pythialılar* dahil olmak üzere) *Paialılar* (Bu sonuncular kesinlikle *Odes*'in parçaları değildirler; günümüze ancak parçalar halinde ulaşmışlarsa da çevirmelerin çoğu genellikle Pindaros'un *Şiirler*'inin çevirisine dahil etmekteler.)
Platon *Kratilos, Kritias, Meneksenos, Phaidon, Phaidros, Devlet, Timaios*
Plinius *Doğa Tarihi*
Plutarkos *Kehanetin Modası Geçmişliği Üzerine*
Polyainos *Strategemata*
Sözde-Eratosthenes *Katasterizmler*
Servius *Vergilius'un Aeneas'ı Üzerine*
Sofokles *Kral Oidupus*
Vergilius *Aeneas, Georgica*
Vitruvius *Mimarlık Üzerine*
Ksenofon *Anabasis, Avlanma Üzerine*
Zenobios *Centuriae*

Kitaplar ve Makaleler

Allen, Don Cameron. 1963. *The Legend of Noah: Renaissance Rationalism in Art, Science, and Letters.* Urbana: University of Illinois Press.

Bascom, William. 1965. "The Forms of Folklore: Prose Narratives." *Journal of American Folklore* 78, 3-20.

Bauman, Richard. 1984. *Verbal Art as Performance.* Prospect Heights, IL: Wave- land Press.

Berger, E. H. 1904. "Mythische Kosmographie des Griechen." Roscher 7.

Bonnefoy, Yves, comp. 1991. *Mythologies.* Çev. Wendy Doniger vdl. 2 cilt. Chicago: University of Chicago Press.

Bowra, Cecil M. 1964. "The Meaning of a Heroic Age." *The Language and Background of Homer içinde,* ed. Geoffrey S. Kirk, 22-47. Cambridge: Heffer; New York: Barnes and Noble.

Bremmer, Jan, ed. 1988. *Interpretations of Greek Mythology.* Londra: Routledge

Bremmer, Jan ve N. M. Horsfall. 1987. *Roman Myth and Mythography.* Bulletin Supplement 52. Londra: Institute of Classical Studies, University of London.

Brown, John. 1968. "Cosmological Myth and the Tuna of Gibraltar." *Transactions of the American Philological Association* 99, 37-62.

Burkert, Walter. 1960-1961. "Elysion." *Glotta* 39, 208-213.

——. 1979. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual.* Berkeley: University of California Press.

——. 1985. Greek Religion. Çev. John Ruffan. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Chance, Jane. 2000. *Medieval Mythography.* 2 cilt. Gainesville: University Press of Florida.

Clay, Jenny Strauss. 1983. *The Wrath of Athena: Gods and Men in the* Odyssey. Princeton, NJ: Princeton University Press.

——. *1989. The Politics of Olympus: Form and Meaning in the Major Homeric Hymns.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Cox, George W. 1883. *An Introduction to the Science of Comparative Mythology and Folklore.* 2. baskı. Londra: Kegan Paul, Trench.

de Vries, Jan. 1961. *Forschungsgeschichte der Mythologie.* Freibug, Almanya: Karl Alber.

Dilke, Oswald Ashton Wentworth. 1998 [1985]. *Greek and Roman Maps*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Dover, Kenneth J. 1994. *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristoteles*. Indianapolis, IN: Hackett.

duBois, Page. 1982. *Centaurs and Amazons: Women and the Pre-History of the Great Chain of Being*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Dundes, Alan. 1980. "The Number Three in American Culture." *Interpreting Folklore* içinde, 134-159. Bloomington: Indiana University Press.

Edmunds, Lowell, y. h.. 1990. *Approaches to Greek Myth*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Edsman, Carl-Martin. 1949. *Ignis Divinus. Le Feu comme Moyen de Rajeunissement et d'Immortalite: Contes Legendes Mythes et Rites*. Lund, Sweden: C. W. K. Gleerup.

Feeney, Denis. 1998. *Roman Literature and Its Contexts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Feldman, Burton ve Robert D. Richardson. 1972. *The Rise of Modern Mythology 1680-1860*. Bloomington: Indiana University Press.

Fontenrose, Joseph. 1959. *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins*. Berkeley: University of California Press.

——. *1981*. Orion: The Myth of the Hunter and the Huntress. University of California Publications: Classical Studies, 23. Berkeley: University of California Press.

Forbes Irving, Paul M. C. 1990. *Metamorphosis in Greek Myths*. Oxford: Clarendon Press.

Fowler, Robert L., y. h. . 2000. *Early Greek Mythography*. 1. Cilt. Oxford: Oxford University Press.

Frazer, James G. 1898. *Pausanias's Description of Greece*. 6 cilt. Londra: Macmillan.

Gerber, Douglas E., y. h. ve çev. 1999. *Greek Iambic Poetry*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Graf, Fritz. 1984. "Women, War, and Warlike Divinities." *Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik* 55, 245-254.

——. y. h. 1993. *Mythos in mythenloser Gesellschaft: Das Paradigma Roms*. Stuttgart: B. G. Teubner.

Grant, Michael. 1971. *Roman Myths*. New York: Charles Scribner.

Griffin, Jasper. 1980. *Homer on Life and Death*. Oxford: Clarendon Press.

Gruppe, Otto. 1921. *Geschichte der klassischen Mythologie und Religionsgeschichte während des Mittelalters im Abendland und während der Neuzeit*. Leipzig: B. G. Teubner.

Guthrie, William K. C. 1950. *The Greeks and Their Gods*. Boston: Beacon Press.

——. 1957. *In the Beginning: Some Greek Views on the Origins of Life and the Early State of Man*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Hansen, William. 1996. *Phlegon of Tralles' Book of Marvels*. Exeter: University of Exeter Press.

——. 2002. *Ariadne's Thread: A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Havelock, Eric A. 1987. "The Cosmic Myths of Homer and Hesiod." *Oral Tradition* 2, 31-53.

Heubeck, Alfred ve diğerleri. 1988-1992. *A Commentary on Homer's Odyssey*. 3 cilt. Oxford: Clarendon Press.

Kellehear, Allan. 1996. *Experiences Near Death: Beyond Medicine and Religion*. Oxford: Oxford University Press.

Kirk, Geoffrey S., y. h.. 1985-1993. *The Iliad: A Commentary*. 6 cilt. Cambridge: Cambridge University Press.

Kirk, Geoffrey S ve J. E. Raven. 1962. *The Presocratic Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kleingünther, Adolf 1933. *Protos Heuretes: Untersuchungen zur Geschichte einer Pragestellung*. Philologus Suppl. 26. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung.

Larson, Jennifer. 2001. *Greek Nymphs: Myth, Cult, Lore*. Oxford: Oxford University Press.

Levi-Strauss, Claude. 1979. *Myth and Meaning*. New York: Schocken Books.

Littleton, C. Scott. 1973. *The New Comparative Mythology: An Anthropological Assessment of the Theories of Georges Dumezil*. Gözden geçiren ve y. h. . Berkeley: University of California Press.

Lovejoy, Arthur O. ve George Boas. 1997 [1935], *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

McDowell, John. 1998. "What Is Myth?" *Folklore Forum* 29, no. 2:79-81.
Nagy, Gregory. 1990. *Pindar's Homer: The Lyric Possession of an Epic Past*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
Nilsson, Martin P. 1965 [1932]. *The Mycenaean Origin of Greek Mythology*. New York: W. W. Norton.
Olrik, Axel. 1992. *Principles for Oral Narrative Research*. Çev. Kirsten Wolf ve Jody Jensen. Bloomington: Indiana University Press.
Palaephatus. 1996. *On Unbelievable Tales*. Çev., Giriş ve Açıklama: Jacob Stern. Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci.
Panofsky, Dora ve Erwin. 1965. *Pandora's Box: The Changing Aspects of a Mythical Symbol*. Gözden geçirilmiş 2. baskı. New York: Harper and Row.
Philippson, Paula. 1936. *Genealogie als mythische Form: Studien zur Theogonie des Hesiod*. Oslo: A. W. Brogger.
Puhvel, Jaan. 1987. *Comparative Mythology*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
Richlin, Amy. 1992. "Reading Ovid's Rapes." *Pornography and Representation in Greece and Rome* içinde, y. h. Amy Richlin, 158-179. Oxford: Oxford University Press.
Robertson, Donald S. 1951. "Prometheus and Chiron." *Journal of Hellenic Studies* 71, 150-155.
Rohde, Erwin. 1925. *Psyche: The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*. Çev. W. B. Hillis. Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner; New York: Harcourt, Brace.
Romm, James S. 1992. *The Edges of the Earth in Ancient Thought: Geography, Exploration, and Fiction*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
Schrempp, Gregory ve William Hansen, edl. 2002. *Myth: A New Symposium*. Bloomington: Indiana University Press.
Sebeok, Thomas A., y. h.. 1965. *Myth: A Symposium*. Bloomington: Indiana University Press.
Seznec, Jean. 1961. *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*. Çev. Barbara Sessions. New York: Harper and Brothers.
Sissa, Giulia ve Marcel Detienne. 2000. *Daily Life of the Greek Gods*. Çev. Janet Lloyd. Stanford, CA: Stanford University Press.

Snowden, Frank M., Jr. 1970. *Blacks in Antiquity: Ethiopians in the Greco-Roman Experience*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 1983. *Before Color Prejudice: The Ancient View of Blacks*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Strutynski, Udo. 1975. "Germanic Divinities in Weekday Names." *Journal of Indo-European Studies* 3, 368-384.

Tester, Jim. 1987. *A History of Western Astrology*. New York: Ballantine.

Thalmann, William G. 1984. *Conventions of Form and Thought in Early Greek Poetry*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Thieme, Paul. 1968. "Hades." *Indogermanische Dichtersprache içinde*, y. h. Rudiger Schmitt, 133-153. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Thompson, Stith. 1955-1958. *A Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. Gözden geçirilmiş baskı. 6 cilt. Bloomington: Indiana University Press.

Thomson, George. 1972. *The Greek Language*. Cambridge: W. Heffer and Sons.

Turnbull, Colin M. 1961. *The Forest People: A Study of the Pygmies of the Congo*. New York: Simon and Schuster.

Tyrrell, Wm. Blake. 1984. *Amazons: A Study in Athenian Mythmaking*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Veyne, Paul. 1988. *Did the Greeks Believe in Their Myths: An Essay on the Constitutive Imagination*. Çev. Paula Wissing. Chicago: University of Chicago Press.

Vidal-Naquet, Pierre. 1986. "Divine Time and Human Time." *The Black Hunter: Forms of Thought and Forms of Society in the Greek World içinde*, çev. Andrew Szegedy-Maszak, 39-60. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Von Hendy, Andrew. 2002. *The Modern Construction of Myth*. Bloomington: Indiana University Press.

Watkins, Calvert. 1970. "Language of Gods and Language of Men: Remarks on Some Indo-European Metalinguistic Traditions." *Myth and Law among the Indo-Europeans: Studies in Indo-European*

Comparative Mythology içinde, y. h. Jaan Puhvel, 1-17. Berkeley: University of California Press.

West, Martin L., y. h. ve yorum. 1966. *Hesiod: Theogony*. Oxford: Clarendon Press.

——. 1978. *Hesiod: Works and Days*. Oxford: Clarendon Press.

Wiseman, Timothy P. 1994. *Historiography and Imagination*. Exeter: University of Exeter Press.

——. 1995. *Remus: A Roman Myth*. Cambridge: University Press.

Woodford, Susan. 2003. *Images of Myths in Classical Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zaleski, Carol. 1987. *Otherworld Journeys: Accounts of Near-Death Experience in Medieval and Modern Times*. Oxford: Oxford University Press.

Zerubavel, Eviatar. 1985. *The Seven Day Circle: The History and Meaning of the Week*. New York: Free Press; London: Collier Macmillan.

——. 2003. *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago: University of Chicago Press.

SÖZLÜK

Aition: Bir şeyin nedeni (Yunanca aition: neden), etiyolojik anlatıda temel öğe. Nitekim Athena kendini beğenmiş dokumacı Arakhne'yi bir örümceğe dönüştürdüğü için örümcekler ağ örerler.

Alegori ya da **alegoricilik:** Özel bir mitolojik anlatı yorumlama stratejisi. Öykü yazarının iki anlam düzeyine bile isteye eğilimli olduğu varsayımında bulunur. Anlam düzeylerinden biri herkes için ulaşılabilir olması gereken yüzeysel düzey, diğeri bir azınlık için ulaşılabilir olması gereken gizli ya da altmetinsel düzeydir. Altmetinsel düzey anlatının daha doğru ve daha önemli iletisiydi. Bu anlayış için ilk Yunanca terimler *hyponoia* "düşüncenin altı" ve *allegoria* "diğer söz" idi.

Apotheosis: Tanrıya dönüşüm. Ölümlü kadın İno denize atladı ve Leukothea, yani Ak Tanrıça haline geldi.

Apotreptik anlatı: Uyarıcı öykü. Benim terimim, proteptik anlatıya bir karşılık içindir.

Aranan nesne: Bir kahramanın ele geçirmeyi üstlendiği, elde etmesi zor nadir ve/veya istek uyandıran nesne. Sözgelimi İason ve Argo Gemicileri Altın Post'u aramak için için yelken açtılar.

Bileşim varlık: Terimi iki ya da fazla doğal olarak meydana gelen varlığın parçalarından oluşan olağanüstü bir varlığı ifade etmek için uydurdum. Sözgelimi bir atın gövdesiyle ve bacaklarıyla birleşen bir insanın başına ve üst gövdesine sahip olduğu için bir kentaur yarım insan ve yarım attır. Benzer bir biçimde, Sfenks insan (baş) ile bir aslanın (gövdesi) ve bazen bir kuşun (kanatları) parçalarını birleştirir. Karşılaştır **İki doğalı varlık.**

Bir kere ve daima (ya da ***semel ac semper***) **ilkesi:** Mitlerde belirli bir eylemin belirli bir durumda değiştirilemez bir ilke ya da çiğnenemeyen bir örnek olay teşkil ettiği kompozisyon örüntüsü. Genellikle örtük olan kural için bir açıklama verilmez. Sözgelimi tanrıların Epimetheus'u (erkekler topluluğunun bir üyesi) Pandora'yı (ilk kadın) alması için ikna etmelerinden itibaren kadınların erkekler topluluğunun daimi bir parçası olmaları gerekir çünkü bir şekilde tersine çevrilemez olan bir ilke teşkil edilmiştir.

Devlerle Savaş: Devler (Yunanca *Gigantes*) ile Olympusluların savaşını ifade eden savaş.

Döllemesiz Çoğalma: Bir varlığın başka bir varlıkla cinsel ilişkiye girmeden yavrulaması. Döllemesiz çoğalma, kozmosun ilk günlerinde, ilk varlıklar için cinsel eşler mevcut olmadan ya da belirli cinsel kuralların olduğu mevcut düzen kurulmadan önce geçen mitlerin ayırt edici özelliğidir.

Efsane: Sıklıkla görece yakın geçmişte geçen geleneksel öykü, adı olan karakterlerin anlatımıdır ve tarihi gerçeklik iddiasındadır. Kahramanlar ya da yarıtanrılar çağında geçen bir öykü olan *kahramanlık efsanesi* efsanenin bir altkümesidir.

Epifani: Bir tanrının bir ya da daha fazla insana görünmesi. Tanrı kendisini bir biçim içinde açıkça gösterir ve kendisini bilinir kılar. Nitekim Aphrodite bir genç kız biçimini alıp ölümlü Ankhises'i baştan çıkardıktan sonra Ankhises'e onu tanrıça Aphrodite olarak tanıyacağı bir biçim içinde görünür ve ona tanrıça kişiliğiyle seslenir.

Euhemerizm: Dini ve mitolojiyi anlamanın özel yorumsal stratejisi için kullanılan terim. Bu yaklaşım tanrıların (ya da belirli tanrıların) tanrılaşmış insanlar olduklarını ve bu nedenle onlar hakkında öykülerin fiili eylemlerin abartılı açıklamaları olduğunu varsayar. Palaephatizm gibi Euhemerizm de akılcılığın bir biçimidir. Terim günümüze ulaşmayan *Kutsal Metin* adlı bir romanın yazarı Yunanlı yazar Euhemeros'tan gelmektedir.

Evrendoğum: Dünyanın, yani kozmosun doğması ya da varlığa gelmesi. Bir evrendoğum miti dünyanın nasıl varlığa geldiğini ve şu andaki yapısını nasıl edindiğini anlatır.

Halk hikâyesi: Genellikle adsız karakterleri anlattığı ve belirsiz geçmişte geçtiği için tarihi gerçeklik iddiasında bulunmaya kalkışmayan geleneksel öykü. Halk hikâyeleri öncelikle eğlendirmek ya da kıssadan hisse vermek için anlatılır.

İki doğalı varlık: Tamamen farklı iki doğayı birleştiren bir varlığı ifade etmek için uydurduğum terim. İnsan biçimli olmayan bir şey, hem kendisine ait özelliklere hem de aynı zamanda insanlara özgü özelliklere sahip olarak ele alınır. Sözgelimi, Gaia hem fiziksel yeryüzü / toprak hem de aynı zamanda düşünceleri, duyguları olan ve üreyebilen insan biçimli yaşayan bir dişi varlıktır. Karşılaştırın: **bileşim varlık.**

İnsanbiçimcilik: Başta insan biçimi olmak üzere insan özelliklerini insan olmayan varlıklara atfetme. Sözgelimi Uranos (Gökyüzü), düşünür, hisseder ve daha çok insan bir erkek gibi davranır.

Kahramanlık efsanesi: Perseus efsanesi gibi, kahramanlık çağının kahramanlarını ya da yarıtanrılarını ve onların çağdaşlarını işleyen efsanenin alt kümesi.

Kalıp rakam: (Kültürel rakam, formülcü rakam, kutsal rakam diye de adlandırılmaktadır.) Kültürel olarak tercih edilen rakam. Sözgelimi diğer Hint-Avrupalılar gibi Yunanlılar ve Romalılar da üçü ve katlarını sık sık kullanırlar ve üçlüler mitolojide çok yaygındır (üç Güzeller, üç Kaderler, üç Yüzkollular ve benzerleri).

Kaos: Köken bakımından boşluk; yani sınırlı uzam. Daha sonra sözcük düzensizlik ve belirsizlik durumunu ifade eder hale geldi. Mitoloji uzmanları sözcüğü başlangıç durumunu ya da mitsel evrendoğumda olmayı ifade etmek için kullanırlar.

Katabasis: İniş. Mitoloji bağlamlarında, katabasis Orpheus ölen eşi Eurydike'yi ölüler arasından kurtarmaya kalkıştığında olduğu gibi bir kahramanın birisinin ya da bir şeylerin peşinde Erebos'a, yani ölüler diyarına seyahatini ifade eder.

Kendinden Oluşan: Bir yerde doğal olarak doğan. Atinalılar, atalarının yaşadıkları, daha sonra Attika diye bilinir hale bölgede topraktan doğduklarını iddia ettiler.

Kentaurmakhi: Genellikle kentaurlar ile bir insan grubu Lapithler'in savaşına gönderme yapan savaş.

Kozmoloji: Dünyanın yapısı ve doğası. Mitolojik kozmoloji, maddi dünyaya mitolojik anlatıda temsil edildiği gibi göndermede bulunur.

Kozmos: Bütünleşmiş, düzenli bir sistem olarak görülen maddi dünya.

Mit Derleyicisi: Mitolojik anlatıları yazıya geçiren kişi. Antik dönem mit derleyicisi Apollodoros, Yunan mitolojisinin kesintisiz anlatı biçiminde sentetik bir açıklaması olan *Kütüphane*'yi yazdı. Mit derleyicisi Hyginus, bir klasik mitoloji sözlüğü olan *Fabulae*'yi ya da *Tales*'i derledi.

Mit: Görece uzak geçmişte geçen, tanrılar ve canavarlar gibi adı olan karakterlerden bahseden ve tarihi gerçekliği yansıtma iddiasında olan geleneksel öykü. Mit bir şeyin nasıl dünya düzeninin bir özelliği olarak teşkil edildiğini açıklayabileceği için kendi ortamında yalnızca en eski değil, aynı zamanda en temel anlatıdır. Bununla beraber tanrıları konu alan bazı öyküler yakın geçmişte geçmektedirler.

Mitoloji: Bir halkın anlatı biçimindeki geleneksel tarihöncesi. Aynı zamanda bu türden anlatıların araştırılması.

Mitograf: Mitolojiyle bir araştırma konusu olarak ilgilenen bilim insanı.

Model: Farklı metinlerde gerçekleşen geleneksel olay örgüsü. Sözgelimi, Mezopotamyalıların, Yahudilerin ve Yunanlıların tufan mitlerindeki eylem sırası öyle benzerdir ki bu toplumlardaki büyük tufan mitlerinin aynı göçebe öykünün farklı biçimleri olarak görülmeleri gerekmektedir; yani tufan mitleri tek bir mit-modelinin değişik biçimleridir.

Özelliklerin içselliği / dışsallığı: Bir karakterin özelliğini (genellikle bir güç) doğuştan sahip olunan bir nitelik ya da ona ulaşan karaktere dışsal bir şey olduğunu ifade etmek için kullandığım terimler. Sözgelimi, Aphrodite ya çok güzel olduğu ve erotik duygular uyandırdığı (içsel özellik) için ya da mükemmel bir örtüye, yani kestusa sahip olduğu (dışsal özellik) için karşı konulamaz biçimde baştan çıkarıcıdır. Olympos tanrıları ya doğalarında olduğu (içsel) için ya da mükemmel yiyecekler olan nektar

ve ambrosia tükettikleri (dışsal) için, doğup büyüdükten sonra yetişkin olur ama yaşlanmazlar.

Palaephatizm: Mitolojiyi akılcı şekilde yorumlama stratejisi. Bu yordam efsanevi anlatı öğelerinin insanın dışsal olayları ve dil kullanımını yanlış anlamasından kaynaklandığını varsayar. Sözgelimi, erkek savaşçıların etekliği olan uzun giysiler giymeleri kadın savaşçılar yani Amazonlar düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Terim *İnanılmaz Öyküler Üzerine* adlı çalışmanın yazarı, Yunan efsanelerindeki olağanüstü öğeleri bu yöntemle açıklayan Palaephatus'un (Yunanca Palaiphatos) adından kaynaklanmıştır. Palaephatizm mitleri ve efsaneleri saptırılmış tarih olarak açıklayan euhemerizm gibi mitolojik yorumların atasıdır.

Simge: Örneğin sözel anlatıda ve/veya görsel sanatta mitolojik bir varlıkla birleştirilen ve onu tanımlamaya hizmet eden bir nesne gibi özellik. Örneğin yaba Poseidon'un (Neptün) bir simgesidir.

Şeyleştirme: Soyutlama gibi fiziksel varlığı olmayan bir şeye maddi varlığa sahipmiş gibi muamele etme. Tanrı Zeus kızıp ateşi insanlardan sakladıysa da Prometheus çaldığı ateşi insan topluluğu için kullanılabilir kıldı. Burada ateşe gizlenebilen ve çalınabilen bir nesne muamelesi yapılmaktadır.

Tefsirci: Bir yazarın çalışmasına satırların kenarına ya da arasına tefsir diye bilinen notlar yazarak açıklamalar ekleyen antik dönem yorumcusu. Tefsirler çoğunlukla anonim ve tarihsiz olmalarına rağmen bazen başka türlü bizim için bilinmez olan mitlerin ve efsanelerin özetleri olarak değerli bilgiler içerirler.

Teogoni: Tanrıların doğumu ya da varlığa gelişi.

Titanomakhia: Titanlar ile Olympos tanrıları arasında on yıl süren savaşı ifade eden savaş.

Tür: Geleneksel anlatının çeşitli başlıca sınıflarından biri. Ben dahil kimi düşünürler, üç geniş sınıf ayırmaktadır: mit, efsane ve halk hikâyesi; her bir sınıfın altbölümleri vardır (sözgelimi, kahramanlık efsanesi). Başka düşünürler yalnızca iki kategori oluştururlar: mit ve halk hikâyesi.

Uyarıcı öykü: Bir eylem biçiminin zararlı sonuçlarını açıklamak içinmiş gibi görünen, belirli bir davranışı olumsuz bir sonuçla

ilişkilendiren anlatı. Anlatıcı uyarıcı öyküyü olumsuz sonuçlanan bir davranışı benimsemeye karşı bir uyarı olarak kullanabilir. Ayrıca bkz. **Apotreptik anlatı.**

Yol gösterme ya da ikna etme amaçlı anlatı: Sanki belirli bir eylem biçiminin yararlı sonuçlarını anlatıyormuş gibi belirli bir davranışı olumlu bir sonuçla ilişkilendiren anlatı için kullandığım terim. Karşıtı uyarıcı ya da apotreptik anlatıdır.

DİZİN

Adonis 160, 195, 220, 425, 426, 440
Aeneas 34, 118, 151, 460
Afrika 39, 46, 192, 270, 314, 488
Agamemnon 74, 122, 124, 126, 128, 133, 134, 135, 136, 141, 165, 179, 196, 274, 276, 362, 399, 489, 497
Akhalar 112, 146, 190, 223, 274, 279, 400, 402, 445, 489, 490
Akhilleus 39, 76, 77, 115, 117, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 144, 145, 194, 222, 223, 236, 237, 262, 276, 289, 341, 345, 348, 353, 358, 398, 400, 402, 413, 415, 444, 457, 460, 463, 464
Altın Post 173, 211, 263, 264, 277, 278, 279, 288, 296, 307, 334, 338
Ambrosia 148, 149, 391
Aphrodite (Venüs) 20, 30, 34, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 74, 77, 81, 101, 104, 109, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 125, 127, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 170, 171, 174, 176, 177, 186, 190, 195, 197, 216, 218, 220, 224, 230, 234, 256, 257, 266, 267, 286, 287, 289, 290, 291, 296, 300, 307, 321, 323, 332, 336, 340, 341, 344, 345, 367, 368, 391, 394, 395, 407, 417, 425, 436, 440, 462, 489, 495
Apollodoros 14, 32, 36, 37, 143, 145, 147, 148, 150, 151, 152, 158, 160, 163, 165, 166, 172, 173, 179, 180, 184, 188, 189, 192, 193, 197, 200, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 230, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 244, 246, 247, 249, 250, 251, 258, 261, 262, 265, 270, 271, 275, 276, 283, 285, 288, 289, 291, 293, 295, 296, 299, 301, 305, 306, 307, 308, 317, 321, 330, 334, 335, 337, 341, 343,

353, 355, 356, 357, 358, 362, 363, 364, 365, 367, 372, 375, 380, 381, 382, 385, 386, 389, 390, 394, 395, 399, 400, 402, 408, 409, 410, 413, 414, 415, 425, 426, 430, 432, 434, 436, 440, 442, 443, 448, 457, 458, 460, 461, 464, 466, 467, 469, 470, 474, 475, 477, 479, 485, 486, 492, 499, 500, 502, 503
Apollon 22, 24, 26, 30, 34, 40, 43, 48, 56, 59, 61, 66, 67, 68, 71, 74, 80, 82, 83, 104, 113, 114, 115, 125, 126, 127, 131, 135, 139, 144, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 176, 177, 178, 181, 182, 183, 194, 195, 206, 212, 217, 222, 235, 239, 246, 255, 259, 266, 267, 274, 275, 291, 292, 298, 304, 309, 313, 319, 320, 323, 326, 327, 335, 346, 351, 352, 358, 362, 364, 377, 378, 380, 387, 388, 404, 407, 418, 419, 434, 437, 440, 447, 448, 464, 465, 466, 474, 475, 476, 477, 479, 496, 500
Ares (Mars) 34, 48, 56, 59, 60, 61, 63, 104, 115, 116, 120, 128, 147, 148, 151, 160, 169, 170, 171, 172, 173, 186, 190, 206, 218, 261, 262, 265, 292, 295, 299, 300, 302, 313, 321, 329, 332, 338, 341, 343, 368, 377, 407, 475, 477, 500
Argo (gemi) 31, 173, 174, 175, 176, 188, 208, 210, 216, 264, 288, 296, 297, 307, 321, 338, 339, 340, 357, 414, 443, 469
Argonautlar 208, 216, 278, 279, 296
Argos (Argus) 116, 118, 188, 205, 235, 267, 268, 286, 306, 307, 321, 338, 427, 430, 432, 433, 477, 478
Aristofanes 68
Asklepios (Aesculapius) 34, 165, 181, 182, 183, 207, 239, 358, 364, 380, 499
Asya 25, 26, 39, 488
Aşk 59, 61, 84, 86, 87, 89, 96, 97, 98, 101, 109, 120, 141, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 165, 166, 215, 218, 291, 300, 305, 316, 335, 366, 367, 368, 370, 418, 435, 436, 439, 440, 465, 495
Ateş 30, 69, 71, 82, 86, 88, 90, 102, 107, 108, 109, 111, 117, 121, 128, 131, 132, 133, 134, 139, 199, 203, 206, 211, 242, 256, 278, 301, 308, 310, 316, 323, 325, 326, 327, 338, 339, 376, 377, 378, 386, 421, 458, 472, 475, 491, 499
Athena 20, 30, 48, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 80, 82, 83, 90, 93, 103, 104, 108, 114, 122, 123, 124, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 139, 144, 149, 150, 151, 152, 157, 158, 168, 169, 170, 173,

176, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 200, 221, 222, 230, 245, 246, 255, 256, 267, 287, 291, 292, 293, 296, 297, 298, 300, 301, 302, 304, 306, 307, 309, 312, 315, 317, 321, 323, 338, 343, 363, 377, 391, 402, 403, 407, 421, 427, 428, 430, 432, 448, 489, 496, 500, 502, 504
Atina 17, 20, 42, 59, 64, 114, 118, 135, 151, 178, 189, 220, 253, 261, 306, 339, 434, 442, 447, 452, 479, 480, 481, 482, 496
Atlas 45, 46, 118, 191, 192, 193, 194, 231, 314, 323, 349, 471
Avrupa 24, 25, 32, 39, 41, 57, 314, 403, 457, 486, 488

Bakkhalar 114, 198, 230, 251, 253, 383, 384, 385, 387, 410, 448
Boccaccio 36
Boğa 71, 204, 208, 211, 214, 219, 258, 278, 289, 296, 301, 313, 315, 338, 339, 343, 450, 458, 459, 480, 502, 503, 504
Bronz Irkı 227
Büyük İskender 31

Ceres *Ayrıca bkz.* Demeter 58, 245
Cinsellik 42, 59, 77, 79, 97, 98, 100, 155, 156, 158, 194, 196, 197, 214, 219, 393, 397, 435

Çağlar Miti 225, 227, 228, 268, 269, 374, 379
Çarpışan Kayalar 149, 175, 263, 264, 279, 414

Danae 82, 116, 214, 296, 427, 503
Danaos 280, 433
Deiphobos 132
Delos 26, 113, 116, 161, 162, 176, 266
Delphoi 26, 40, 42, 43, 66, 114, 135, 165, 168, 206, 207, 266, 310, 346, 352, 361, 377, 404, 464, 475, 476, 479
Delphoi kâhini 113, 343, 353, 479
Demeter (Ceres) 24, 48, 54, 56, 58, 59, 61, 63, 65, 67, 68, 69, 81, 82, 88, 89, 90, 101, 103, 105, 112, 113, 115, 119, 139, 149, 236, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 264, 282, 297, 302, 320, 332, 365, 377, 384, 390, 407, 408, 412, 423, 424, 425, 427, 432, 433, 449, 495, 497, 500
Demir Irkı 226, 227, 228
Devler 53, 54, 101, 102, 148, 168, 185, 206, 245, 246, 247, 260, 285, 292, 306, 315, 339, 363, 377, 380, 381, 413, 434, 435, 480, 483, 490
Diomedes 70, 73, 130, 131, 134, 144, 172, 186, 188, 292, 313, 479

Dionysos 48, 56, 57, 60, 61, 63, 67, 78, 83, 90, 104, 114, 115, 116, 139, 178, 199, 218, 230, 232, 233, 235, 244, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 264, 294, 295, 299, 305, 321, 377, 383, 384, 385, 394, 398, 407, 408, 411, 417, 447, 448, 449, 482, 502, 503, 504
Doğa cinleri 75, 77, 216, 345, 375
Doğaüstücülük 84
Dorlar 147, 270, 452
Dönüşümler (Ovidius) 32, 150, 151, 159, 165, 166, 189, 192, 198, 205, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 225, 227, 231, 232, 233, 236, 239, 255, 256, 257, 265, 307, 330, 334, 350, 355, 360, 362, 363, 364, 385, 388, 389, 390, 395, 396, 397, 398, 412, 419, 420, 425, 430, 433, 436, 438, 439, 442, 443, 448, 455, 459, 466, 476, 493

Efsane 13, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 37, 38, 41, 64, 73, 148, 163, 167, 169, 173, 175, 195, 196, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 257, 261, 270, 278, 282, 283, 286, 288, 295, 317, 339, 340, 344, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 356, 357, 363, 365, 367, 369, 372, 383, 386, 388, 395, 406, 412, 414, 415, 419, 420, 430, 435, 436, 439, 440, 443, 448, 463, 471, 474, 475, 477, 483, 488, 489, 490, 491, 494
Ejderhalar 23, 43, 102, 113, 151, 164, 168, 171, 173, 199, 204, 206, 207, 211, 245, 246, 278, 296, 298, 314, 315, 320, 338, 343, 371, 377, 409, 430, 470, 475, 476, 477
Elektra 122, 135, 136, 342, 469
Eleusis Gizemleri 26, 54, 112, 113, 140, 242, 243, 244
Enyo 471, 485
Eos 46, 81, 87, 116, 128, 129, 178, 215, 236, 237, 246, 257, 258, 259, 264, 331, 334, 335, 336, 337, 365, 388, 389, 440, 441, 454
Ephialtes 147, 148, 170, 215, 219, 233, 246, 247, 306, 450, 473
Erasmus 422
Erebos 44, 45, 50, 51, 53, 60, 68, 98, 99, 103, 112, 113, 119, 191, 205, 209, 215, 242, 243, 263, 268, 272, 273, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 285, 295, 320, 329, 359, 360, 367, 402, 407, 424, 426, 427, 455, 457, 460, 467, 474, 488, 496, 498
Erekhtheus 20, 151, 442
Eros 59, 62, 67, 86, 97, 98, 125, 157, 161, 291, 292, 336, 366, 367, 368, 370, 438, 473, 501

Erymanthos Yaban Domuzu 312
Erysichthon 395
Eshilos 54, 143, 151, 326, 378
Eteokles 405, 414, 477, 478
Etiyopyalılar 44, 45, 70, 128, 258, 259, 261, 389, 409, 428, 429
Eumenides 267, 467
Europe 71, 82, 214, 343, 502, 503, 504
Evrendoğum 43, 93, 111, 155, 157, 369, 461

Gaia 54, 89, 90, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 143, 155, 167, 168, 184, 196, 206, 208, 215, 231, 245, 246, 302, 314, 349, 351, 363, 366, 370, 371, 372, 373, 374, 380, 392, 395, 408, 449, 450, 454, 455, 457, 467, 470, 472, 473, 474, 475, 484, 497, 498
Ganymedes 48, 61, 117, 144, 214, 234, 235, 391, 407, 501, 503
Gigantomakhia 246, 247, 292, 413
Girit 25, 27, 52, 101, 118, 124, 168, 175, 178, 195, 208, 210, 214, 223, 224, 230, 253, 275, 280, 302, 334, 343, 349, 362, 374, 375, 381, 382, 390, 408, 431, 480, 482, 488, 497, 503
Girit Boğası 313
Gorgolar 18, 28, 44, 143, 181, 183, 186, 192, 195, 204, 207, 212, 231, 278, 279, 287, 290, 291, 293, 394, 426, 427, 428, 429, 430, 432, 470, 471, 472
Gümüş Irk 225, 226, 227

Hades 23, 34, 39, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 59, 68, 101, 103, 112, 113, 114, 127, 183, 215, 226, 240, 241, 242, 250, 264, 267, 273, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 293, 295, 315, 320, 329, 332, 359, 360, 367, 407, 408, 410, 424, 425, 426, 427, 431, 454, 467, 468, 486, 488, 495, 496, 498
Halikarnaslı Dionysios 33
Hamilton, Edith 36
Hekabe 133
Hektor 126, 127, 128, 133, 149
Helen 72, 74, 122, 124, 125, 126, 130, 132, 136, 141, 158, 190, 235, 245, 268, 279, 282, 307, 357, 399, 426, 443, 488, 489, 490, 491
Helenistik dönem 31, 447
Helios (Güneş) 45, 46, 50, 55, 63, 64, 68, 160, 166, 170, 195, 218, 241, 246, 264, 267, 289, 314, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 339, 365, 388, 389, 411, 412, 450, 454, 499
Helenler 25, 41, 111, 146, 147, 270, 452
Hephaistos 20, 30, 34, 39, 48, 56, 59, 60, 61, 104, 108, 109, 115, 128, 150, 159, 160, 170, 171,

184, 185, 188, 189, 190, 191, 195, 210, 211, 218, 252, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 308, 309, 312, 325, 332, 348, 371, 377, 398, 407, 412, 421
Herakles 25, 34, 39, 41, 60, 69, 86, 130, 143, 170, 174, 188, 192, 195, 205, 207, 208, 216, 232, 234, 238, 246, 260, 261, 265, 273, 277, 278, 279, 280, 283, 292, 293, 299, 301, 305, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 321, 326, 355, 358, 359, 365, 377, 400, 407, 408, 412, 413, 415, 426, 458, 464, 466, 475, 477, 487, 499
Hermaphroditos 216, 224, 393, 396, 459
Hermes 20, 21, 30, 48, 49, 56, 60, 61, 68, 70, 72, 73, 77, 83, 90, 103, 104, 109, 111, 113, 121, 122, 124, 127, 143, 147, 148, 150, 163, 170, 190, 191, 195, 224, 229, 230, 242, 249, 266, 267, 282, 286, 288, 290, 292, 293, 294, 307, 309, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 341, 342, 359, 361, 378, 391, 394, 397, 399, 407, 408, 416, 417, 420, 421, 424, 427, 428, 447, 450, 474, 492, 496, 499
Herodotos 23, 27, 57, 64, 186, 291
Hesiodos 14, 15, 20, 26, 29, 38, 40, 44, 53, 57, 76, 80, 88, 93, 143, 148, 150, 152, 155, 157, 161, 167, 171, 176, 180, 184, 188, 191, 196, 205, 206, 207, 208, 212, 223, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 235, 240, 245, 250, 253, 259, 263, 265, 268, 269, 272, 275, 280, 287, 292, 293, 298, 300, 301, 302, 304, 322, 325, 342, 344, 349, 351, 356, 359, 363, 366, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 379, 380, 392, 393, 395, 421, 422, 423, 431, 441, 447, 451, 453, 454, 460, 462, 465, 466, 467, 469, 471, 472, 473, 474, 484, 485, 495, 498, 500
Hestia 48, 56, 57, 59, 101, 157, 176, 185, 322, 323, 407, 408, 486
Hilekârlar 29, 199, 295, 318, 320, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 373, 378, 379, 399, 403
Homeros 14, 15, 26, 29, 30, 31, 33, 38, 39, 40, 45, 48, 49, 50, 57, 59, 60, 63, 67, 71, 83, 96, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 169, 170, 172, 176, 177, 178, 186, 188, 191, 193, 195, 200, 206, 207, 209, 215, 216, 218, 221, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 243, 244, 247, 250,

251, 252, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 273, 274, 276, 280, 282, 283, 285, 287, 290, 291, 292, 297, 298, 299, 300, 301, 304, 305, 320, 321, 322, 323, 326, 329, 332, 335, 336, 340, 341, 344, 348, 350, 354, 359, 360, 364, 365, 372, 380, 384, 391, 392, 394, 395, 396, 399, 408, 411, 412, 416, 420, 424, 425, 426, 431, 435, 437, 440, 441, 443, 444, 445, 454, 455, 460, 462, 465, 466, 467, 469, 470, 474, 479, 485, 487, 490, 496, 498, 499
Homeros İlahileri 14, 68, 264
Hyginus 32, 36, 172, 183, 193, 223, 232, 236, 250, 251, 328, 349, 352, 375, 379, 399, 400, 448

İapetos 191, 192, 484
İason 24, 31, 58, 59, 173, 174, 175, 176, 198, 202, 211, 237, 239, 244, 277, 278, 279, 280, 288, 292, 296, 307, 337, 338, 339, 347, 358, 469
İda Dağı 124, 130, 144, 145, 160, 290, 307, 394
İkaros 271, 382, 389, 399, 460
İkaros Denizi 270, 382, 389, 460
İki doğalı varlıklar 89, 97
İmparatorluk dönemi 31
İokaste 404, 405
İolkos 174, 175, 337, 339
İon 270, 452
İphigeneia 122, 135, 136, 196
İthaka 49, 72, 135, 193, 222, 399, 400, 402, 403, 490

Jüpiter 34, 46, 58, 65, 170, 214, 226, 228, 235, 248, 255, 321, 350, 351, 352, 364, 438, 476, 492, 493, 499, 503

Kadmos 23, 43, 90, 151, 155, 171, 173, 206, 233, 269, 277, 301, 343, 344, 377, 457, 475, 476, 477, 479
Kahraman 18, 19, 23, 24, 25, 26, 28, 33, 34, 39, 43, 45, 52, 58, 59, 60, 64, 71, 76, 77, 81, 83, 84, 115, 117, 123, 136, 137, 140, 143, 145, 153, 157, 163, 173, 175, 183, 186, 188, 192, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 207, 209, 218, 226, 230, 232, 236, 237, 246, 253, 258, 261, 262, 264, 269, 270, 273, 277, 279, 282, 283, 285, 287, 289, 292, 293, 296, 299, 301, 308, 310, 313, 314, 316, 317, 318, 321, 329, 339, 344, 345, 346, 347, 352, 354, 358, 363, 365, 376, 377, 394, 398, 399, 402, 414, 415, 426, 428, 430, 432, 434, 439, 440, 457, 458, 463, 471, 474, 475, 476, 487, 490, 491, 496

Kahramanlar çağı 136, 144, 263
Kahramanlar Irkı 226, 227, 268
Kehanetler 22, 59, 67, 75, 83, 113, 121, 130, 145, 161, 164, 165, 217, 237, 246, 275, 276, 326, 337, 338, 347, 351, 352, 353, 400, 404, 405, 413, 414, 420, 427, 428, 430, 437, 464, 475, 480
Kentaur 18, 26, 28, 29, 72, 78, 79, 83, 86, 90, 115, 117, 163, 177, 194, 196, 204, 213, 216, 224, 229, 230, 238, 239, 312, 316, 345, 354, 355, 356, 357, 358, 364, 395, 398, 420, 447, 448, 458, 473
Kerberos 51, 85, 204, 205, 273, 281, 290, 315, 360, 451, 486, 488
Kharon 49, 360, 361
Klasik dönem 26, 27, 295, 382
Korinthos 24, 42, 120, 175, 237, 276, 329, 339, 347, 352, 353, 404
Korinthoslular 24, 199, 237, 276, 347, 353
Kozmik düzen 22, 57, 61, 62, 118, 234, 282, 333, 372, 377, 463, 495
Kral Oidipus (Sofokles) 406
Kronos 33, 94, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 143, 155, 168, 169, 225, 226, 228, 240, 245, 263, 269, 280, 302, 304, 322, 323, 351, 357, 358, 370, 373, 374, 375, 395, 408, 431, 432, 468, 484, 486, 495, 497, 503
Ksenofon 163, 194, 358, 448
Kültür Kahramanı 228, 245, 317, 320, 322, 324, 327, 330, 376, 377, 378, 379
Kykloplar 100, 101, 167, 168, 182, 183, 205, 206, 213, 239, 247, 260, 285, 293, 379, 380, 381, 402, 403, 434, 447, 450, 472, 486, 498

Labirent 264, 381, 382, 480, 482
Lernalı Hydra 208, 277
Libya 39, 270, 314, 488

Marathon Boğası 204, 480, 481
Mars *Ayrıca bkz.* Ares 34, 60, 170, 173, 476
Marsyas 163, 364, 447, 448
Medusa 143, 183, 186, 195, 200, 207, 278, 287, 291, 292, 428, 430, 432, 471
Megara 309, 315
Menelaos 52, 71, 122, 124, 126, 130, 132, 134, 135, 136, 163, 235, 256, 268, 269, 399, 455, 457, 458, 488, 489, 490
Merkür *Ayrıca bkz.* Hermes 46, 65, 205, 255, 321, 322, 328, 493, 499
Metis 59, 61, 103, 104, 168, 169, 184, 188, 293, 297, 302, 351, 366, 457, 498, 500
Mevsimler 93, 95, 137, 226, 378, 462, 463

Midas 387, 388, 389, 448
Miken 26
Minerva Ayrıca bkz. Athena 188, 189, 238, 363, 390, 476
Minotauros 195, 204, 208, 209, 253, 279, 381, 382, 450, 479, 480, 481, 482, 483
Mit 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 41, 45, 56, 62, 63, 84, 85, 86, 87, 91, 105, 109, 112, 148, 150, 151, 152, 153, 163, 167, 169, 173, 181, 189, 192, 197, 206, 207, 209, 212, 214, 217, 218, 225, 226, 228, 233, 234, 235, 236, 243, 244, 246, 250, 251, 257, 272, 282, 285, 293, 295, 300, 301, 306, 308, 316, 320, 328, 332, 337, 343, 344, 348, 349, 350, 351, 356, 357, 365, 367, 369, 370, 371, 372, 374, 379, 380, 386, 389, 394, 397, 398, 404, 409, 411, 412, 420, 422, 423, 425, 426, 432, 435, 440, 447, 448, 474, 475, 477, 479, 486, 494, 498, 500, 503
Mitologya (Hamilton) 36
Myrmidonlar 105, 127, 152, 155, 286

Narkissos 141, 255, 256, 438, 439
Nektar 67, 68, 79, 101, 149, 162, 241, 289, 390, 391
Nemea Aslanı 203, 415
Neptün Ayrıca bkz. Poseidon 34, 58, 224, 238, 330, 433, 492, 499
Nymphalar 42, 47, 59, 61, 63, 68, 71, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 99, 101, 104, 111, 118, 129, 138, 141, 144, 149, 152, 153, 160, 165, 174, 177, 179, 180, 181, 189, 193, 195, 198, 207, 214, 216, 217, 222, 229, 230, 233, 236, 239, 245, 249, 253, 260, 264, 270, 279, 289, 293, 314, 319, 321, 332, 334, 337, 345, 354, 357, 363, 375, 385, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 402, 416, 418, 420, 428, 439, 447, 448, 449, 450, 452, 454, 455, 459, 461, 464, 466, 470, 473, 492

Odysseus 33, 45, 49, 50, 59, 60, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 80, 83, 93, 115, 124, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 146, 178, 188, 193, 194, 206, 209, 213, 221, 223, 233, 236, 247, 256, 260, 273, 277, 296, 307, 321, 324, 328, 329, 330, 332, 345, 358, 360, 380, 394, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 412, 426, 434, 435, 437, 445, 457, 470, 488, 490, 496, 498
Oidipus 80, 210, 277, 352, 353, 377, 404, 405, 406, 414, 416, 464, 468, 477, 478, 479, 488

Oinomaos 120, 172, 414, 433
Okeanos 39, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 70, 76, 77, 100, 102, 103, 104, 118, 184, 191, 193, 226, 257, 258, 259, 263, 268, 269, 298, 313, 314, 332, 334, 335, 337, 342, 348, 349, 350, 357, 360, 365, 372, 392, 397, 412, 424, 428, 443, 454, 455, 457, 460, 462, 469, 471, 472, 484
Olympos Dağı 67, 101, 147, 168, 215, 229, 263, 409, 464, 484, 497
Olymposlular 52, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 67, 69, 70, 83, 84, 93, 94, 101, 102, 103, 104, 106, 150, 168, 170, 176, 208, 218, 225, 229, 232, 246, 247, 252, 253, 258, 260, 287, 289, 293, 302, 305, 322, 365, 371, 374, 407, 408, 409, 421, 434, 447, 454, 460, 472, 474, 484, 485, 486, 487, 488, 495, 497, 498, 499, 503, 504
Orestes 122, 135, 136, 467, 468
Orion 47, 52, 81, 116, 148, 178, 180, 194, 195, 196, 197, 199, 215, 217, 264, 335, 336, 337, 348, 349, 350, 363, 365, 434, 500
Orpheus 50, 173, 175, 273, 277, 283, 308, 323, 341, 384, 385, 409, 410, 411, 466
Othrys Dağı 101, 168, 229, 484, 497
Ovidius 14, 32, 34, 38, 150, 151, 159, 165, 166, 167, 170, 173, 189, 192, 198, 205, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 225, 226, 227, 228, 231, 232, 233, 236, 238, 239, 247, 248, 255, 256, 257, 265, 307, 321, 330, 334, 350, 355, 362, 363, 385, 387, 388, 389, 390, 395, 396, 397, 398, 412, 419, 420, 425, 433, 436, 439, 442, 443, 448, 455, 459, 466, 475, 492, 493, 499

Ölüler diyarı 38, 39, 45, 48, 49, 50, 51, 59, 113, 205, 215, 239, 242, 268, 273, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 315, 341, 359, 360, 367, 410, 425, 460, 487, 488, 495
Ölüm. *Ayrıca bkz.* Hades; Thanatos 63, 84, 88, 99, 205, 226, 280, 283, 295, 329, 359, 360, 366, 367, 370, 411, 452, 453, 464
Ölümsüzlük 25, 69, 78, 86, 87, 129, 149, 231, 234, 235, 236, 238, 253, 312, 316, 335, 355, 358, 388, 392, 478, 499
Özgürlük 369

Palaimon 233
Palamedes 90, 115, 124, 134, 194, 329, 358, 400
Pan 77, 78, 195, 204, 217, 229, 321, 322, 358, 387, 394, 397,

416, 417, 418, 419, 420, 421, 446, 447, 448, 450
Pandora 20, 91, 109, 110, 150, 153, 325, 421, 422, 423
Paris (Aleksander) 72, 74, 122, 124, 125, 127, 129, 130, 132, 136, 141, 155, 158, 189, 190, 248, 276, 307, 321, 344, 357, 399, 400, 488, 489
Peisistratos 64
Pelasglar 25, 151, 378
Peloponez 118, 121, 416
Phrygia 388, 491, 493, 494
Pindaros 27, 31, 176, 183, 200, 218, 260, 287, 289, 355, 357, 434, 465, 499
Platon 28, 267, 285, 360, 377
Plinius 188, 289
Plutarkhos 420
Pontos (Deniz) 231, 370, 455
Poseidon 30, 34, 48, 53, 56, 58, 59, 62, 82, 101, 103, 104, 112, 114, 117, 119, 120, 127, 134, 144, 147, 158, 175, 185, 189, 195, 200, 201, 206, 208, 214, 218, 219, 233, 234, 244, 247, 255, 256, 258, 261, 266, 280, 282, 285, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 301, 306, 307, 313, 314, 323, 337, 362, 380, 398, 403, 407, 408, 415, 428, 431, 432, 433, 434, 435, 444, 454, 455, 457, 459, 471, 480, 486, 487, 495, 496, 498, 499
Priamos 127, 132, 133, 144
Prokrustes 481
Prometheus 63, 86, 88, 90, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 139, 143, 150, 152, 153, 184, 191, 192, 301, 314, 317, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 351, 352, 359, 371, 377, 378, 379, 421, 422, 473, 491

Remus 146, 173, 473
Roma 19, 33, 34, 35, 58, 97, 145, 161, 183, 192, 253, 265, 270, 285, 291, 324, 331, 372, 403, 419, 420, 485, 491
Romulus 33, 173, 270, 473

Sardes 387
Satir 26, 42, 60, 77, 78, 79, 90, 163, 204, 214, 229, 251, 253, 358, 364, 375, 383, 385, 392, 394, 395, 397, 398, 420, 434, 446, 447, 448, 450, 473, 503
Sikyon 106
Silenler *Ayrıca bkz.* Satirler 175, 204, 207, 209, 213, 253, 398, 402, 420, 446, 447, 448, 469, 470, 473, 485
Sofokles 221, 406
Sokrates 17, 18, 21, 28, 29, 267
Sparta 118, 122, 124, 136, 158, 282, 426, 489
Styks 53, 103, 129, 342, 415, 457, 460, 495

Tantalos 51, 52, 118, 119, 434

Tartaros (Tartarus) 33, 38, 39, 52, 53, 69, 72, 84, 97, 98, 102, 168, 182, 263, 273, 319, 326, 370, 371, 374, 408, 472, 473, 474, 475, 484, 488, 498
Telemakhos 65, 66, 71, 83, 124, 135, 136, 221, 329, 400, 403
Thanatos (Ölüm) 63, 88, 99, 283, 295, 329, 359, 360, 366, 367, 369, 370, 411, 452, 464
Thebai Savaşları 477, 479, 490, 491
Theseus 42, 43, 50, 174, 178, 195, 198, 202, 209, 219, 253, 261, 273, 277, 278, 282, 283, 295, 339, 381, 382, 426, 434, 480, 481, 482, 483
Titanlar 52, 53, 54, 57, 69, 84, 93, 94, 100, 101, 102, 106, 108, 109, 118, 153, 167, 168, 191, 192, 193, 208, 229, 240, 245, 246, 247, 280, 285, 293, 302, 314, 322, 331, 371, 373, 374, 380, 408, 431, 450, 454, 460, 471, 472, 474, 484, 486, 497, 499, 503
Titanomakhia 94, 102, 106, 168, 208, 229, 247, 280, 293, 371, 408, 431, 474, 488, 499
Troya Savaşı 35, 119, 123, 127, 135, 136, 143, 145, 258, 336, 341, 367, 403, 434, 477, 479, 488, 489, 490
Tufan Miti 26, 491, 494

Unutma Sandalyesi 426
Uranos 33, 54, 56, 94, 98, 100, 101, 103, 104, 143, 155, 156, 167, 168, 169, 184, 192, 206, 208, 228, 231, 245, 246, 302, 304, 351, 370, 371, 372, 373, 374, 380, 392, 395, 407, 408, 449, 450, 454, 457, 467, 468, 472, 484, 486, 497
Uyuyan Güzel (Perrault) 75, 463

Venüs *Ayrıca bkz.* Aphrodite 34, 46, 59, 87, 155, 159, 235, 336, 436, 437, 438
Vergilius 34, 151, 410, 460
Vesta (Hestia) 59, 173, 323
Voluptas 438
Vulcan *Ayrıca bkz.* Hephaistos 34, 60, 301

Yarı-tanrılar 81, 115, 116, 137, 140, 144, 157, 226, 250, 344, 345
Yüzkollular 85, 100, 102, 167, 168, 204, 206, 208, 380, 450, 461, 472, 484, 498

Zeuxis 357, 358

Troya Savaşı, Oidipus'un yazgısından kaçışı, İason'un altın postu arayışı, Theseus'un Girit boğasını öldürüşü, Zeus'un kuğu kılığına girmesi, Aeneas'ın Roma kentini kurması... Bunlar ve diğer klasik mitler genellikle karşımıza ayrı ayrı öyküler olarak çıkar, fakat hepsi bir araya gelince, efsanevi savaşları, garip dönüşümleri, ölümsüz kahramanları ve neredeyse her şeye gücü yeten tanrıları konu alan tek bir uzun öykü, okura son derece gerçekçi gelen bir fantezi dünyası oluşturur. *Yunan ve Roma Mitolojisi* hem klasik mitolojiyi yeni okumaya başlayanlara hem de bu fantezi dünyasına ait öyküleri okumaya doyamayanlara yeni bakış açıları sunuyor. Mitlere konu olan olayların cereyan ettiği ortamları inceliyor, kozmosun oluşumundan Kahramanlık Çağı'nın bitişine dek tüm mitolojik süreci konu eden mitleri tek tek aktarıyor ve inceliyor. Tüm önemli karakterler, yerler, olaylar, nesneler ve kavramlar üzerinde ayrı ayrı duruyor. Sadece tek bir miti eksiksiz olarak okuyup öğrenmek isteyenler kadar Yunan ve Roma mitolojisinin tamamı hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için de son derece ideal, giriş niteliğinde bir kitap.

internet satış:
saykitap.com

40 00₺

ISBN 978

9 786050 205916

SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik

2. Baskı